ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 1
VENDREDI
1er AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·169 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·169

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԱՆՏԵՍՈՒՄՈՎ ՉԻ ԼՈՒԾՈՒԻՐ» Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

Հայաստանի ու Թուրքիոյ մէջ երկու երկիրներու ժողովուրդներուն իրարու հանդէպ կեցուածքը ճշդելու նպատակով կատարուած հարցախոյզը ("Յառաջ", Մարտ 31) Յեղասպանութեան հարցին ու Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու մարզին առընչուած հակազդեցութիւններու մեկնակէտ եղած է Թուրքիոյ մէջ: Ծանօթ լրագրող Մ.-Ա. Պիրանտ ("Հիւրրիյէթ", Մարտ 30) կ'անդրադառնար արդիւնքներուն մասին հեռատեսիլէն տըրուած մեկնաբանութեան յայտագրի մը ընթացքին մասնակցած էր "Ակօս"ի խմբագիրը Հրանդ Տինք եւս:

Շեշտուած առաջին կէտը այն եղած է որ Հայաստանի հարցը անտեսել ոչ մէկ բանի կը ծառայէ· ան օրէ օր աւելի ներկայ է Թուրքիոյ օրակարգին վրայ եւ Անդարա եթէ չարունակէ ներկայի կրաւորական դիրքը, Յեղասպանութեան պնդումները ա՛լ աւելի տարածուն բնոյթ պիտի առնան աշխարհի մէջ ու անկարելի պիտի ըլլայ այդ խարանէն ձերբազատիլ:

Երկրորդ մասնանշումը կը վերաբերի Յեղասպանութեան հարցին քաղաքականացուած հանգամանքին· անոր դէմ այսօր այլեւս բաւարար չեն փաստաբանական նիւթերը, հրատարակութիւնները: Աչխարհը այլեւս զրեթէ որպէս ճշմարտութիւն ընդունած է Յեղասպանութեան հայկական պնդումները ու հարցը ամբողջովին քաղաքականացած է:

Այդ հաստատումը Անգարայի կը հարկադրէ անյապաղ քաղաքական բնոյթի քայլեր առնել· անմոռնալ դիւանագիրը Հայաստանի չրջափակումին ջնջումն է: Սահմանները բացած, առեւտուրը զարգացուցած Թուրքիա մը տարբեր ակնոցով պիտի դիտուի Հայաստանի ժողովուրդին կողմէ ու միջազգային ճնշումներուն վերջ պիտի դնէ:

Լրագրողը կոչ կ'ընէ որ այս հարցերուն մասին խօսքի, վիճարկումի ամէն սահմանափակումէ վերջ պետին ստեղծուի, քանի որ Թուրքիա վարանումի, վախի ոչ մէկ պատճառ ունի:

Գրութեան վերջաւորութեան նչում մը կայ Կարսի (1921) համաձայնագրին մասին որով դծուած է Հայաստան – Թուրքիա սահմանը: Ակնարկելով Թուրքիոյ մէջ տարածուն այն կարծիքին թէ Հայաստան չի ճանչնար այդ համաձայնագիրը, Մ.-Ա. Պիրանտ կը մէջբերէ Ատաթիւրքի դործերու նախարար Վ. Օսկանեանի մէկ արտայայտութիւնը. "Հայաստան, խորհ. Միութեան մէկ շարունակութիւնն է: Երրորդ երկիրներու հետ ստորագրուած համաձայնագրերը կը պահեն իրենց վաւերականութիւնը":

Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ԿՈՉԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

Գերմանական "Տի Ցայթ" ծանօթ թերթին մէջ Մարտ 30ին լոյս տեսած յօդուածով մը Շ. Ազնաւուր հրաւիրած է Գերմանիոյ իշխանութիւնները Յեղասպանութեան առընչութեամբ հետեւելու Ֆրանսայի եւ Զուիցերիոյ օրինակին: Ան ըսած է թէ Գերմանիա պատասխանատուութեան որոշ բաժին ունի կատարուածին մէջ, հանդիսատես մնալով ամբողջ հոլովոյթին· այլ խօսքով՝ իր օսմանցի դաշնակիցին ըսելով որ կրնայ վարուիլ այնպէս, ինչպէս յարմար կը դատէ:

"Եթէ Գերմանացիները ճանչնան Ցեղասպանութիւնը, ատիկա կարեւոր քայլ մը պիտի ըլլայ: Իր դաշնակիցներն ալ պիտի հարկադրուին հետեւիլ տրուած օրինակին" չեչտած է Ազնաւուր:

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՀԻՆ ԱՆԳԱՐԱՑԻ ՄԷՋ

Զուիցերիոյ Արտաքին գործերու նախարարուհին Միշլին Գալմի-Ռէյ որ 2003-ին Ցեղասպանութեան Վաթիքանի նահանգին կողմէ ճանաչումին պատճառով Թուրքերու խիստ մերժողական հակազդեցութեան թիրախ եղած էր, վերջապէս զացած է Անգարա: Հոն եւս հանդիպած կեցած չէ ու Հայկական Ցեղասպանութեան պնդումներուն մասին լուծում գտնել առաջարկած է նացիական ոսկիներուն հարցին օրինակով:

Թրքական լրատուները "տարօրինակ" որակած են առաջարկը որ նախարարուհին իր պաշտօնակից Ա. Կիւլին ըրած է: Ինչած է նացիական ոսկիներուն հարցով իր երկրին ընթացքին մասին, ըսած թէ հարցը երեք տարի զբաղեցուցած է զինքը· պրպտումները 20 հատոր լեցուցած են եւ կատարուած ԱՄՆ-ու հրէական կազմակերպութիւններուն, Համաչխարհային Հրէական Գոնկրէսին ճնշումներով: Ի վերջոյ գուիցերական դրամատուները ընդունած են Հրեաներուն վճարել մէկ միլիառ 250 միլիոն տոլար:

Ինչ կը վերաբերի Թուրք Արտաքին գործերու նախարարին, անվհատօրէն կրկնած է թէ Վաթիքանի նահանգին որոշումը սխալ էր, Թուրքիոյ ուղղուած ամբաստանութիւնները անընդունելի են, եթէ կասկածներ կան, իրենք կոչ ուղղած են որ աչխարհի ամէնէն վաւերական դիտնականները հարցը քննարկեն, եւլն.:

ՓՈՒՐԹՈՒԱԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ 2006
ՋՏՄԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՀՈԼԱՆՏԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2 - 0

Առաջին խումբին մէջ, Մարտ 30ին, Հոլանտա 2 – 0 յաղթեց Հայաստանի: Կէտերը նչանակեցին Գասթելէյն 3րդ վայրկեանին եւ Վան Նիսթելռոյ 34րդ վայրկեանին: Խաղին ընթացքին ազգարարութիւններ եղան Դրիպտրեանի (17րդ վայրկեանին), Յովսէփեանի (37րդ վայրկեանին) եւ Մելիքեանի (48րդ):

Դասաւորման գլուխը կը մնայ Հոլանտա 16 կէտով, կը հետեւին Չեխիա (15), Ռումանիա (13), Ֆինլանտա (9), Մակեդոնիա (5), Հայաստան (4) եւ Անտորա (4):

Հայաստանի յաջորդ մրցումը տեղի կ'ունենայ Յունիս 8ին, Մակեդոնիոյ դէմ:

Բ. խումբին մէջ Վրաստան պարտուեցաւ Թուրքիայէն 2ի դէմ 5 կէտով, Դասաւորումը կը գլխաւորէ Ուկրանիա, երրորդ դիրքի վրայ է Թուրքիա:

Զ. խումբին մէջ, Անգլիա 2 – 0 յաղթեց Ադրբեջանի եւ գլուխն է դասաւորման 16 կէտով, վերջին է Ադրբեջան 2 կէտով:

Դ. խումբին մէջ, Ֆրանսա չյաջողեցաւ յաղթանակ մը տանիլ Իսրայէլի դէմ, հակառակ սկզբնական յոյսերուն: Արդարեւ, 50րդ վայրկեանին Ֆրանսա կէտ մը նչանակած էր, բայց վերջաւորութեան մօտ, 83րդ վայրկեանին Իսրայէլ հաւասարութեան կէտը նչանակեց: Այս հաւասարութիւնը վտանգաւոր է Ֆրանսայի համար որ կրնայ դուրս մնալ: Առայժմ գլուխն է դասաւորման 10 կէտով, կը հետեւին Իսրայէլ (10), Զուիցերիա (9), Իռլանտա (9), Կիպրոս (1), Ֆէրոյէ կղզիները (1): Ֆրանսայի յաջորդ մրցումը տեղի կ'ունենայ Ֆէրոյէ կղզիներուն դէմ, Սեպտեմբեր 3ին:

Թել-Ավիվի մէջ, ներկայ Իսրայէլացիները սուլեցին երբ կը հնչէր Մարսէյէզը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱՑԻ մէջ, Ծանր պատիժներու 11րդատեանին առջեւ, որ կը համապատասխանէ Ոճրային ատեանին, Մարտ 30-ին բացուած է աւտրիացի լրագրողուհիի մը դատը: Ան, Սամտրա Պաքուց, 30 տարեկան, ձերբակալուած է Փետրուար 10-ին, Պոլսոյ Ամթաթիւրք օդակայանը, ժամանած պահուն: Աչխատակից է Վիէննայի Ռատիօ-Օռանժ 94·0 կայանին եւ ծայրայեղ ձախ դերմանական "Եունկէ Վելթ" չաբաթաթերթին: Պոլիս զացած էր քաղաքական թուրք 64 բանտարկեալներու դատին թղթակցութիւնը ապահովելու: Մարտ 1էն ի վեր բանտարկուած է Ուլուճանլարի "քաղաքական" բանտը: Թուրքերուն համար որոշ դեր խաղացած է 2001-ին Պրիւսէլ, դուռը բանալով յուցարարներու որոնք ուզած էին խանգարել Արտաքին նախարար Իսմայիլ Ճէմի մամուլի ասուլիսը, ինչ որ իր վաստաթուղթը կ'ուրանայ: Աւտրիա քանիցս փորձած է ազատագրումը ապահովել, ապարդիւն:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Սպարթայի Սիւթչիւլէր դաստակին քայմաքամը հրահանգած է որ հաւաքուին եւ փճացուին 0. Փամուքի հատորները: Միջոց մը եաք քաղաքին կուսակալին միջամտութեամբ հրահանգը չնչուած է: Այս անգամ ալ սկսած են փնտռել ուսանողուհի մը որուն մասին լրատուութիւն եղած է թէ նոյն վիապադիրին "Ձիւնը" հատորը կը կարդայ: Սակայն չեն յաջողած երիտասարդուհին գտնել:

ԷՐՏՈՂԱՆԻ վաչեալ համակրական մթնոլորտը (2003 Մարտէն ի վեր) վերջ դուած է Թուրքիոյ մէջ եւ այժմ պարտի ղէմ դնել քննադատութիւններու, նաեւ մամուլի միջոցաւ եւ հետապնդումի հրահանգ տուած կարգ մը ծաղրանկարիչներու դէմ: Ճոնսաարին հրաժարած Մըչակոյթի նախարարը կը մեղադրէ Էրտողանը, որ Դեկտեմբեր 17ի որոշումը (Հոկտ. 3ին բանակցութիւններ սկսելու) օգտագործած է որպէս յաղթանակ մը եւ կեր տուած է սխալ գաղափարի մը, ըստ որուն բանակցութիւնները տեսակ մը սակարկութիւն էին, մինչդեռ չատ աւելի մեծ պահանջ մը կը դնէին: Իշխանութեան գլուխ ըլլալէն ի վեր, Էրտողան 80 դատ բացած է յօդուածագիրներու եւ ծաղրանկարիչներու դէմ: Լրագրողները մտահոգ են նաեւ, որովհետեւ Ապրիլ 1ին ի գործու կը դառնայ պատժական նոր օրէնսդրութիւնը, որ ըստ արհեստներու, արտայայտելու ազատութիւնը լրջդալի կերպով կը սահմանափակէ:

ԹՈՒՐԻԱ. Եւրոպական Միութեան յանձնած է "Ընդլայնուած Եւրոպա"յի արձանագրին (փրոթոքոլ) մասին համաձայնութեան նամակը: Եւրոպայի ընդլայնումին պատասխանատու դիւանագետը Օ. Ռէն այդ համաձայնութիւնը կիպրական հարցին կարգաւորման համար դրական քայլ նկատած է, թէեւ տրուած համաձայնութիւնը չի նչանակեր կիպրոսի հանրապետութեան պաչտօնական ճանաչումը: Թուրք Արտաքին գործերու նախարարը արդէն չեչտած է թէ յանձնուած նամակով ճանաչումին յանձնառութիւն առնուած չէ, ատիկա կախում պիտի ունենայ կղզիին առընչուած մնայուն կարգադրութենէն: Այլ խօսքով՝ Թուրքիա ընդունած է մաքսային համաձայնութիւնը որ կը նախատեսէ ապրանքի ազատ շրջանառութիւնը անդամ 25 երկիրներու մէջեւ:

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՋՕՐՔԸ կը չարունակէ քաչուիլ Լիբանանէն, ուր քաղաքական կացութիւնը չփոթ է եւ գրեթէ անելի մառնուած: Վարչապետ Օմար Քարամէ յայտարարած էր թէ պիտի հրաժարի քանի չի կրնար կառավարութիւն կազմել եւ մթնոլորտը բարելաւել, բայց 24 ժամ ետք միտքը փոխեց եւ աթոռին վրայ կը մնայ: Նախագահ Լահուտ լիազօրութիւն չունի ճամբու դնելու վարչապետը, բայց տրամադիր է, գոնէ մանակի գոհացում տալու ընդդիմութեան եւ պաչտօնազրկել

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 30/31)

ԵԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՎԵՐՍԿՍԻ

Խորհրդարանին մէջ Ղարաբաղի նիւթով Մարտ 30ի նիստին ընդարձակ ելոյթ մը ունեցած է Պաչտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան, ապա պատասխանած հարցումներուս: Ան խօսելով պատերազմի վերսկսելու հեռանկարի մը մասին, ըսած է թէ նման պարագայի "մենք անպայման յաղթելու ենք: Իսկ այն գինը որ մենք վճարելու ենք այդ յաղթանակի համար կախուած է լինելու նրանից թէ ո՛րքանով հայ ժողովուրդը, Հայաստանի բազմական ուժերն ամուր կը պահեն բանակի թիկունքը: Եթէ, Աստուած մի արասցէ, պատերազմի վերսկսելու դէպքում Հայաստանում տիրի այնպիսի իրավիճակ, ինչպիսին էր Ադրբեջանում 1992-94 թուականին, ապա մենք կարող ենք կանգնել կործանման առջեւ":

Նախարարը ըսած է նաեւ թէ հակամարտութեան կարգաւորումը ցաւատ կ'ըլլայ թէ՛ Հայաստանի, թէ Ադրբեջանի ժողովուրդներուն համար քանի որ կը հիմնուի փոխադարձ զիջումի սկզբունքին վրայ· իսկ ատիկա կը նչանակէ ունեցածէդ բան մը զիջիլ: Եւ ոչ ոք այդ քայլը կ'առնէ կամաւոր կերպով:

Պատասխանելով երեսփոխան մը "Որտե՞ղ է անցնում մեր հայրենքի սահմանը" հարցումին, Ս. Սարգսեան ըսած է· "Յանիկացած երկրի, նաեւ մեր երկրի սահմաններն անցնում են այնտեղով, որտեղով կարողանում ես անցկացնել այդ սահմանը":

*
**

«ԵՍ ՎՐԱՑԻ ԵՄ»

Վրաստանի Կրթութեան նախարարին հրահանգով երկրին դպրոցներուն բո«լոր դասարաններուն մէջ պէտք է զետեղուին "Ես Վրացի եմ" արձանագրութեամբ ցուցանակներ: Հրահանգը բողոքի լուրջ ալիք բարձրացուցած է Ջաւախքի մէջ ուր բոլոր հայկական դպրոցները մերժած են կիրարկել հրահանգը:

*
**

ԼՂՀ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

ԼՂՀ-եան մէջ կը պատրաստուի քաղաքացիութեան նոր օրէնքը որով կը լուծուի անձնագրի հարցը: Արտաքին գործերու նախարար Ա. Մելիքեան ըսած է թէ Ղարաբաղցիները անձնագիր եւ անցագիր կ'ունենան. առաջինը անձն ու քաղաքացիութիւնը կը հաստատէ, երկրորդը կը պարծածուի ճամբորդութեան ընթացքին: Եւ քանի որ տակաւին Հայաստանը ստանձնած է ԼՂՀ-եան ժողովուրդին պաչտպանութեան խնդիրները, Ղարաբաղցիները կը գործածեն Հայաստանեան անցագիր:

(Շար.ը Դ· էջ)

«ՇԷՆՑՆԵԼ» ԹԱԼԱՆՈՎ ՈՒ ՔԱՆԴԵԼՕՎ

Ընդհանրացած ու չատ դրական երեւոյթ է. ամէն ղեկավար իր պաշտօնավարութեան օրէն քաղաքականին, անտեսականին եւս ի հետ կ'ուզէ չինարարական վաստակ մըն ալ ձգել: Այդպէս է որ կառուցուած են ճամբայ, պալատ, հանրապատկան բազմատեսակ շէնքեր, հանրապարտէզներ, մնակավայրերը զարդարած են կոթողներով, արձաններով, քանդակներով: Անչուշտ նման գործունէութիւն մեծ չափով կարօտ է նիւթական կարեւոր միջոցներու: Այլ խօսքով՝ որոշ բարօրութեան մը: Եթէ չըլլար այս ազդակը, Փարիզը, օրինակ, կրնա՞ր ունենալ Լուվրի ապակեայ բուրգը, կամ Միթերանեան հսկայ մատենադարանը:

Հայաստան դժուար է ըսել որ ղեկավարի մը այս արդար վաստասիրութեան առիթ տալու նիւթական պայմանները ունի այսօր: Երկիւ չունէր նաեւ քաղաքական, ընկերային պայմանները. անկախութեան առաջին տասնամեակը պատերազմի, ցուրտի, մութի չրջան մը եղաւ ընդհանրապէս այս տեսանկիւնէն: Եղաւ մանաւանդ արտագաղթի չրջան որ տակաւին աւարտած չէ: Այդ տարիներուն ալ կար անչուշտ չինարարական գործունէութիւն, բայց լայն չափով օրուան պայմաններուն պարտադրած ուղղութեամբ էր. Իրանի հետ առեւտուրը ճամբու կը կարօտէր, Հայաստան - Ղարաբաղ գամաքի կապը՝ նոյնպէս: Այս նչուածներուն մէջ տեղ չունին անչուշտ նոր հարուստներու զասին ապարանքները որոնք ո՛վ գիտէ հանրապատկան անհրաժեշտ քանի՛ չինքի, պարտէզի, զպրոցի գնով կառուցուեցան, սեւ էջը հանդիսանալով հայկական ճարտարապետութեան վառաւոր աւանդութեան: Բայց ի՛նչ ընել. ամէն չրջան կը յատկանչուի իր ունեցածով: Ո՛վ ինչ կրցաւ, կամ կրնար ընել տեսնելով որ Խ. զարուն Հովիսեմէի տաճար կանգնած պապերու ծոռները այսօր Երեւանի մէջ Ս. Գր. Լուսաւորիչ կը կառուցանէին ու մանաւանդ գոհ ու հպարտ էին իրենց ըրածով:

Անկախութեան առաջին տարիներէն ետք, այսօրուան երկիրն ալ տակաւին չունի քաղաքաչինութեան մեծ ծրագիրներու անհրաժեշտ նիւթականը. եթէ չհաչուենք մեծ համեմատութեամբ Սիփիւռքի գումարներով գործող Հիմնադրամը: Ան իսկապէս նախախնամութեան ղերով նախաձեռնութիւն մը եղաւ, նուիրուած մարտավարական ծրագիրներու. եղաւ մանաւանդ ժողովրդական: Փաստ՝ տարուէ տարի մեծ թիւով յատկապէս երիտասարդներու խանդավառ մասնակցութիւնը:

Հիմնադրամին հետ չինարարական գործին առիթ ստեղծող ազդակ զարձան անհատական ներդրում - նուիրատուութիւնները, որոնց կարեւորագոյնն է ամերիկահայ մեծահարուստ Գ. Գրիգորեանի մէկ միլիոնաւոր տոլարներու յատկացումը, ճամբու չինութեան ծրագիրներու համար: Անոր չնորհիւ ճամբաներու չինութեան, նորոգութեան բաւական ծաւալուն գործի ձեռնարկուեցաւ: Բան մը որ կենսական էր նոր ոտքի կանգնող երկրին համար:

Այդ գործին մէկ մասն էր Երեւանի կեդրոնը հիւսիսային ծայրամասին կապող հիւսիսային պողոտան որ մեծ դժգոհութեան ալ պատճառ եղաւ, այդ գիծին վրայ չէնքի տէր երեւանցիներու մօտ: Բոլորն ալ զանգատեցան իրենց կալուածներուն կամայական, բիրտ ընթացքով մը կատարուած ապատեփականացումէն: Դառնութիւնը հասաւ այնպիսի մակարդակի որ քաղաքէն ալ, երկրէն ալ մեկնիլ նախընտրողներ գտնուեցան: Կարելի չէ՞ր աւելի մարդավարի ձեւով տանտէրներուն բացատրել ապատեփականացումի անհրաժեշտութիւնը, աւելի արդարօրէն արժեւորել եւ հատուցանել քանդելի չէնքերը: Ո՛վ գիտէ: Այսօր ատոր է այն որ դժգոհներու յաւելնալ բանակ մը կայ հոն որ անձնական ցաւին հետ ընդհանուրին բարիքը համեմատելու ոչ մէկ տրամադրութիւն ունի:

Այդ մարդոց նմանները նիւթով լրատուիւմներուն մէջ տեղ գտած արձագանգներէն մէկն է «Զորրորդ իշխանութիւն» թերթին Մարտ 18-ի թիւին մէջ Գրիդոր Ոսկանեանի ստորագրած էջը որ խորագրուած է.. «Թալանուում է պետական կարիքների համար»: Իրապէս չատ ամպրդի մեթոտ մըն է նկարագրուածը, որ կ'ըսուի թէ կը գործադրուի «յանուն պետութեան կարիքներուն»: Հոս ալ իրրեւ թէ խնդիրը մարքաքաղաքին գեղեցկացումն է: Ո՞վ կրնայ նման քանի մասնակցութիւն ունենալ, եթէ ոչ լեցուն քսակաւորները: Անոնց ուղարկած մարդիկ կը մտնեն որոշուած տուները, կը գնահատեն անոնց արժէքը, կը վտարեն բնակիչները: Այդ գործարքը նախընթաց երկու փուլ ալ կ'ունենայ: Նախ այդ «թանձրամիտ»ը (այսպէս անուանած է յօդուածագիրը խնդրոյ առարկայ լեցուն քսակաւորները) որ կ'ուզէ երեսանը գեղեցկացնել, կ'ընտրէ փողոց ու վայր, կը դիմէ պատկան իշխանութեան: Կարեւոր ծրար մը «կը մոռնայ» պաշտօնեային սեղանին վրայ ու քանի մը օր ետք կառավարութիւնը որոշում կը քուէարկէ թէ խնդրոյ առարկայ տարածքը պէտք է օգտագործուի «պետութեան կարիքների համար»: Կը յաջորդէ կալածին տիրանալու ընթացքը, անոր տիրոջ, կամ տէրերուն վտարումով: Այս վերջինները անչուշտ կը փորձեն դիմադրել, բայց հասկնալի է, թ զուր: «Որտե՞ղ է տեսնուած որ ապրանքի գինը որոշի ոչ թէ վաճառողը, այլ գնորդը» հարց կուտայ լրագրողը, եզածը նմանցնելով այն պարագային որ մէկը չուկայ մտնէ կառավարութեան որոշումը զրպանը ու յայտարարէ թէ «պետութեան կարիքների համար» իրեն երկու քգ. միս պէտք է, քիլոգրամը 70 դրամի:

Այլ հարց մըն թէ այդքան չատ «էլիտար» չէնք (ինչպէս կը կոչուին երեւանը գեղեցկացնելու կոչուածները) որո՞ւն պէտք է: Հիւսիսային պողոտայի չէնքերուն բնակարանները մեծ դժուարութեամբ կը ծախուին, կ'ըսէ Գ. Ոսկանեան: կամ չեն ծախուիր: Պատճառը այն է որ քնակարանները մեծ են, 200-250 քառակուսի մեթր եւ գիներն ալ բարձր՝ 200-250 հազար տոլար: «Այդքան փող ունեցողը հո թանձրամիտ չէ որ գնա շէնքի չորրորդ, հինգերորդ յարկում ապրի: Նոյն գումարով բաղաքի ցանկացած մասում շէեղ առանձնատուն կը կառուցուի» կը դրէ Գ. Ոսկանեան: Շինարարներուն ալ կը թեւաղրէ փոքր, մէկ–երկու սենեակնոց յարկաբաժին չինել «գոնէ պաշտօնեաներն իրենց սիրտ-իհիների համար կ'առնէին»:

Գրութիւնը ունի լսովի արձագանգ պարբերութիւն մըն ալ. լրագրողը «հաւատալ պղրիւրներ»ու կը վերագրէ լուրը թէ նախագահ Ռ. Քոչարեան վերջերս հանդիպում ունեցած է երկրին յայտնի «օլիգարխ»ներուն հետ ու անոնց յանձնարարած որ մէկական չէնք, կամ գոնէ յարկաբաժին գնեն Հիւսիսային պողոտայէն: Եթէ ատոր է, այս լուրն ալ յաւելեալ մտահոգութեան պատճառ է. «օլիգարխ»ը որ մեծատունի ազնուական իմաստին մինչեւ մաֆիականի աւազակապետային բնոյթը տեղ մը կրնայ տեղաւորուիլ հայաստանեան իրականութեան մէջ, մինչեւ հիմա ընդհանրապէս քաղաքէն դուրս, աչքէ հեռու վայրեր կ'ընտրէր իր ապարանքը, կամ ապարանքային համալիրը կառուցանելու համար: Եթէ անսալով նախագահին թելադրանքին քաղաք իջնէ, չատ բանով ձեւազեղծուած երեւանին մերժելի նոր տարածք մըն ալ պիտի աւելնայ այդ նոր հարուստներուն յաճախ տարօրէն բարքերով, ապրելակերպով ու ճաշակով: Մինչ դեռ «աչքէ հեռուն»ն երկու կողմին համար ալ հիանալի համակեցութեան ձեւ էր:

Ի՞նչ ըսել. այնպէս կը թուի որ Երեւանի քանի մը հին չէնքերը որոնք քաղաքին պատմութիւն ունենալուն վերջին վկաներն էին, իրենց բաժին հանուած անտեսանելի, քանդումին վըէժը կը լուծեն:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԼԵՀԱՀԱՅ ԱՄԻՐՈՎԻՋՆԵՐՈՒ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

Հայ հին եւ անուանի գերդաստաններ են Ամիրովիչները, որոնք կարեւոր դերակատարութիւն ունեցած են լեհահայ կեանքին մէջ, Աւստրիական կայսրութեան տըւած են անուանի դէմքեր՝ իրենց ճիւղաւորութիւնը հասցնելով մինչեւ ներկայ ժամանակները:

ԱՄԻՐՈՎԻՋՆԵՐՈՒՆ ԾԱԳՈՒՄԸ ԵՒ ԼԵՀԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ՄԷՋ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ

Լեհահայ հին եւ աւանդական ընտանիքներուն նման, Ամիրովիչներ իրենց ազգանունութիւնը կը հասցնեն մինչեւ Աստղաք, ուրկէ գաղթած են իրենց նախնիները: Անոնք Լվովի մէջ բնակութիւն հաստատեցին եւ ժամանակի ընթացքին մեծ գերդաստան կազմեցին: Հեղինակաւոր ընտանիք ըլլալով՝ անոնք Ամիրեան կամ Լեհերէն հնչումով Ամիրովիչ ազգանունով ճանչցուեցան: Ամիր արաբերէն իշխան կը նչանակէ: Ամիրովիչներ սկիզբէն կալուածներ գնեցին եւ Լվովի չրջանին ու ամբողջ Կալիցիոյ անուանի կարուածատէրերէն դարձան: Անոնցմէ ճիւղ մըն ալ Սթանիսլաւի մէջ կեդրոնացաւ, ուր անոնք երեւելի առեւտրականներ դարձան: Յետագային Ամիրովիչ քանի մը ընտանիքներ Թիւմիէնիեցայի մէջ բնակութիւն հաստատեցին (ներկայ Ուկրանիոյ մէջ գտնուղ բնակավայրեր):

Լեհահայոց մեծամասնութեան նման, Ամիրովիչներ ժէ. զարուն կաթողիկէ դաւանանքին յարեցան:

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՄԻՐՈՎԻՋ

Ամիրովիչներու գերդաստանէն ծանօթ առաջին անուանի դէմքերէն զարձաւ Ազարիա Ամիրովիչ, որ Լվովի չրջանին մէջ հարուստ ու ազդեցիկ կալուածատէր եղած է:

Ազարիայի զաւակն էր Գրիգոր, ծնած՝ 1682ին: Փոքր տարիքէն ան ճանչցուած էր իր բարեպաշտ եւ ընկերասէր բնաւորութեամբ: Հայրը, տեսնելով զաւկին կրօնասիրութիւնը եւ ծառայասիրական ոգին, զայն Հռոմ տարաւ, ուր ան ուսում ստացաւ եւ հմտացաւ աստուածաբանութեան մէջ:

Ուսումը աւարտելէն ետք վերադարձաւ Լվով, ուր 1700ական տարիներուն սկիզբը Վարդան արք. Յունանեանի ձեռամբ կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուեցաւ:

Գրիգոր վարդապետ այնուհետեւ Հորոտենկա քաղաքի հայոց եկեղեցւոյ հոգաբարձու անուանուեցաւ եւ հոն փոխադրուեցաւ:

Քանի մը տարի Հորոտենկայի համայնքին ծառայելէ ետք, 1713 Մայիս 1ին Թիւմիէնիեցայի հայոց Ժողովրդապետ անուանուեցաւ եւ հոն փոխադրուեցաւ:

Գրիգոր վարդապետ մեծ ծառայութիւններ մատուցեց Թիւմիէնիեցայի հայութեան՝ բոլորին յարգանքին ու սիրոյն արժանանալով: Ան նոր եկեղեցի, քահանայատուն եւ մատուռ կառուցել տուաւ Թիւմիէնիեցայի մէջ: Գրիգոր վարդապետ նաեւ հայերէն բժշկական հին գիրքերու մէկոցով ստացած իր հմտութեան չնորհիւ հիւանդներու դարման կը հայթայթէր եւ յաճախ ալ կը բուժէր:

Գրիգոր վարդապետ վախճանեցաւ 28 Ապրիլ 1727ին, Թիւմիէնիեցայի մէջ եւ տեղւոյն հայոց եկեղեցւոյ աւագ խորանին ներքեւ թաղուեցաւ:

Յետագային Ստեփան վարդապետ Ռոշքա Թիւմիէնիեցայի հայոց եկեղեցւոյ նընջեցեալներու արձանագրութեանց տոմարին մէջ Գրիգոր վարդապետ Ամիրովիչի կենսագրութիւնը գրեց:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(մնացեալը յաջորդիվ)

ՅԱՏԿԱՆՇԱԿԱՆ ԷՋԵՐ «ԱՂՈՒԷՍԱԳԻՐՔ»Է

ԱՅՐԻ ԿԻՆԸ ԵՒ ՈՐԴԻՆ

Մի այրի կին ունէր տասը այծ եւ մի որդի: Եւ ամէն օր որդին այծերը տանում էր արօտ, եւ մայրն ամէն օր մի չերեկ ջուր էր լցնում կաթի մէջ եւ փոխ էր տալիս հարեւաններին: Եւ որդին մօրն ասաց.

– Ինչո՞ւ ես այդպէս ջուր լցնում կաթի մէջ եւ փոխ տալիս հարեւաններին:

Մայրն ասաց.

– Որդի, մեր կաթը քիչ է, դրա համար եմ անում, որ մեր կաթը մի քիչ աւելի լինի, որ ձմեռը մեզ թացան լինի:

Իսկ մի օր, երբ որդին այծերին արօտ էր տարել, երկնքում ծնուեց մի փոքր ամպ, եւ անձրեւ եկաւ, եւ հեղեղ եղաւ, եւ այծերը սրբեց լցրեց գետը: Որդին տուն եկաւ արեւով եւ պատրուակ եւ ձեռքին միայն փայտը: Մայրն ասաց.

– Որդի, ո՞ւր են այծերը, եւ ինչո՞ւ այսօր արեւով եկար:

Որդին ասաց.

– Մայրիկ, այն մի չերեկ ջուրը, որ խառնում էիր կաթին եւ փոխ տալիս հարեւաններին, հաւաքուեց եւ հեղեղ դարձաւ եւ եկաւ մեր այծերը տարաւ լցրեց գետը:

ԱՅԾԵՐԸ ԵՒ ԳԱՅԼԵՐԸ

Հաւաքուեցին այծերը միասին եւ պատգամ ուղարկեցին գայլերի ազգին եւ ասացին, թէ ինչո՞ւ մեր մէջ լինի անհաշտ խռովութիւն, այլ ոչ թէ խաղաղութիւն:

Եւ հաւաքուեցին գայլերը եւ ուրախացան մեծ ուրախութեամբ եւ նամակով պատգամ ուղարկեցին այծերի ազգին, նաեւ անթիւ ընծաներ: Եւ գրեցին այծերին. "Լսեցինք ձեր բարի խորհուրդը եւ գոհ ենք Աստծուց, որովհետեւ մեզ համար մեծ խնդութիւն է եւ խաղաղութիւն, նաեւ իմացնում ենք ձերդ իմաստութեան, որ հովիւն ու շներն են պատճառ եւ պակասը մեր խռովութեան եւ կռուի, եւ եթէ նրանց վերացնենք մէջտեղից, շուտով խաղաղութիւն կը լինի":

Եւ այս լսեցին այծերը, հաստատեցին եւ ասացին.

– Իրաւացի են գայլերը, որ մեզ սպանում են, որովհետեւ շները եւ հովիւը նրանց հալածում են մեզնից:

Եւ այծերը վտարեցին շներին ու հովիւն եւ երդուեցին, որ հարիւր տարի մընան անխախտելի սիրով: Եւ այծերը ցրուեցին լեռները եւ դաշտերը եւ սկսեցին ուրախ լինել եւ ցնծալ եւ խաղալ, որովհետեւ արածում էին լաւ արօտներում, ուտում էին համեղ խոտեր, խմում էին պաղ ջուր եւ ուրախանում էին եւ վազվզում էին, փառք տալով, որ հասան բարի ժամանակի:

Եւ գայլերը համբերեցին հարիւր օր, ապա հաւաքուեցին, դաս–դաս ընկան այծերի վրայ ու կերան:

ՄԻԱՄԻՏ ԳՈՂԵՐԸ

Երկու գող բաժանուեցան մի մեծատան կտուրը եւ կամեցան երդով վայր իջնել եւ գողութիւն անել: Եւ լուսնկայ էր: Եւ մեծատունն մարդն իմացաւ, որ գողերը երդիքի մօտ են: Եւ կինը մարդուն ասաց, թէ.

– Այս ամէն գանձերը եւ ոսկին եւ կերպասը քեզ որտեղի՞ց են:

Եւ մեծատուն մարդն ասաց.

– Գնում էի գողութեան, մեծատուն մարդկանց երդիքով իջնում էի, եւ լուսընկայ էր, ինչպէս այժմ, եւ լուսնի ընդերքը երդիքից ներս էին ընկնում, ինչպէս այժմ, եւ ես գրկում էի չողերի սիւնը եւ վայր էի իջնում եւ այնպիսի մի բան էի ատում, որ ինչքան պեղեցիկ կերպաս կար այդ տան, երեւում էր ինձ եւ կապում էի լուսնի չողերին եւ վեր բարձրանում: Եւ այս ամէնն այդպէս եմ վաստակել:

Երբ գողերն այդ բանը լսեցին, խիստ ուրախացան եւ հաւատացին այդ ցնորամիտ խօսքին եւ, լուսնի չողերը գրկելով, երդիքից վայր ընկան եւ չարդուեցան:

ԵՂԷԳՆԸ ԵՒ ԾԱՌԵՐԸ

Մի թագաւոր զբօսանքի ելաւ չրջելու

լեռներում եւ հովիտներում: Եւ տեսաւ, որ մեծամեծ ծառեր կային կտրտուած եւ փշրուած, եւ միայն մի եղէգ կար՝ կանգնուն, անարատ: Եւ թագաւորն ասաց.

– Ո՛վ եղեգն, ասա ինձ, թէ ինչպէս հաստատուն ես մնացել, երբ մեծամեծ ծառերը փշրուել են:

Եւ եղեգն ասաց.

– Ո՛վ եղէգն, ասա ինձ, թէ ինչպէս բարձրացաւ, ծառերը հպարտութեամբ հակառակ կանգնեցին հողմի դէմ, եւ հողմը նրանց փշրեց, իսկ ես խոնարհուեցի հողմի կամքով եւ ահա կանգուն եմ:

ԱՌԻՒԾԸ ԵՒ ԱՂՈՒԷՍԸ

Մի առիւծ կորիւն ծնեց, եւ հաւաքուեցին կենդանիները՝ կորիւնին տեսնելու եւ ուրախանալու:

Աղուէսն եկաւ եւ հանդէսի ժամանակ, բազմութեան մէջ առիւծին նախատեց բարձրաձայն եւ անարգեց, թէ ա՞յդ է քո զօրութիւնը, որ ծնում ես միայն մի կորիւն եւ ոչ բազմաթիւ:

Առիւծը հանդարտաբար պատասխանեց եւ ասաց.

– Այո, ես ծնում եմ մի կորիւն, բայց առիւծ եմ ծնում եւ ոչ քեզ նման աղուէս:

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԴԱՏԱՒՈՐԸ

Մի մարդ ունէր չար կին, եւ կինը կըռուեց նրա հետ եւ ասաց.

– Կարծում ես, թէ քո երեք որդիները քեզնի՞ց են: Մէկն է քեզնից, իսկ երկուսը բիճ են:

Եւ նա հարցրեց, թէ ո՞րն է իմը, եւ կինը չասաց:

Եւ երբ հայրը մեռնում էր, ասաց.

– Իմ ամբողջ կայքը թող լինի իմ հարազատ որդուն:

Եւ եղբայրները կռւում էին իրար հետ, մէկն ասում էր՝ ես եմ հարազատ որդին եւ միւսը՝ թէ ես եմ: Եւ գնացին մի իմաստուն դատաւորի մօտ: Եւ դատաւորը հրամայեց նրանց հօրը հանել գերեզմանից եւ նեռ արձակել նրա վրայ: Ով հօրը խփէր նեռով, եւ նեռը ծակէր հօր մարմինը, նա էր հարազատ որդին:

Եւ երկու որդիները խփեցին հօրը, իսկ ճշմարիտ որդին զանակը քաշեց, որ ըսպանի եղբայրներին եւ յաց եղաւ դատն արտասուքով եւ թաղեց հօր մարմինը:

Եւ իմացան, որ նա էր հարազատ որդին, եւ նրան տուեցին հայրենի կայքը:

ՄԱՐԴԸ, ԸՆԿՈՅԶԸ ԵՒ ՁՄԵՐՈՒԿԸ

Մի մարդ ընկոյզի ծառի տակ ձմերուկ էր ցանել: Եւ պտուղի ժամանակ եկաւ տեսաւ մեծամեծ ձմերուկներ եւ ծառին նայեց, տեսաւ, որ ընկոյզը մանր էր: Մարդին ասաց.

– Տէ՛ր Աստուած, ինչ որ ստեղծել ես, ամէնը կարգին է եւ կատարեալ, եւ ով չհասանի քո ստեղծածը, նրա ճակատը իմից վատ լինի, որովհետեւ եթէ ընկոյզի տեղ ձմերուկ լինէր, պիտի սպաննէր ինձ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԿԱՐԻՆ յիշատակելի օրեր ապրած է Մարտի սկզբնական օրերուն, երբ բազմաթիւ ուխտագնացներու մասնակցութեամբ, տղեկոչուած է Քրիստափորի նահատակութեան 100ամեակը (1905, Մարտ 4): 13 երկիրներէն 27 հոգիի մասնակցութեամբ Հ.Ց.Դ. երիտասարդական եւ ուսանողական միութիւններու կեդրոնական վարչութիւններու խորհրդաժողով մը տեղի ունեցած է յատուկ օրակարգ ունենալով.– «Հայոց Յեղասպանութեան 90ամեակը եւ քաղաքական պայքարին ընկալումն ու ծառայումը»: Ժողովը քննարկած է նաեւ Ջաւախքի հարցը: Մարտ 10ին, համապժողովին մասնակիցները այցելած են Վիտալ լեռը, ուսկ ներկայ գտնուած են Հ.Ց.Դ. Բիւրոյի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած «Հայ-Պուլկարական յարաբերութիւնները եւ Քրիստափոր Մինքայլեան» խորագրով դիտաժողովին: Մարտ 11ին, այցելած են Քրիստափոր Միքայէլեանի շիրիմը, ուր վեց երիտասարդներ երդում տալով մուտք գործած են Հ.Ց.Դ. շարքերը:

*
**

Քուէյթի Ազգային Առաջնորդարանի մէջ, Մարտ 4ին «Ջաւախքի նուիրուած երեկոյթ մը» տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ ՀՅԴ ԲԵՄի պատասխանատու կազմին: Բացման խօսքը արտասանած է Սիւզի Ժամկոչեան, ապա, ներկայացուած է օրուան յայտագիրը: Պատասխանատու կազմին խօսքը փոխանցած է Մարալ Համպոյեան, չեշտը դնելով ձեռնարկին կարեւորութեան վրայ: Անդրադարձած է Հ.Ց.Դ. երիտասարդական շարքերը ժողովուրդին հետ առընչելու եւ Հայ Դատին գործունէութիւններուն իրագործեկ պահելու անհրաժեշտութեան: «Հայապատկան Ջաւախքը» անբաժան մասնիկն է Հայոց հողային պահանջատիրութեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որու ընթացքին բեմ բարձրացած է «Հրայր Դժոխք» պատանեկան միութեան աւելի քան 30 ընկեր-ընկերուհի հիներու երդչախումբը գեկավարութեամբ Տովինար Զաքարեանի: Յուցադրուած է «Ջաւախք» անունով տեսերիզ մը, որ յատկապէս պատրաստուած էր այդ ձեռնարկին համար: Ապա, թեմ հրաւիրուած է Լիբանանէն հիւրընկալ Քուէյթ ժամանած օրուան բանախօսը Մ. Գարաքաւուրեան: Ան ծանրացած է յատկապէս պահանջատիրութեան Հայոց երկրին եւ անոր գիմագրաւած մարտահրաւէրներուն վրայ: Անդրադարձած է Ջաւախքի աշխարհագրական եւ ռազմավարական կարեւորութեան: Շեշտած է այդ կարեւորութիւնը եւ հայրենիքի եւ Սփիւռքի համար: Առաջնորդին պահպանիչով փակուած է հանդիսութիւնը:

*
**

ԱՑՆՁՄԻ Համազգայինի "Պ. Սեւակ" մասնաճիւղին հրաւէրով Ամերիկայէն գտնուած են Հայաստանէն ժամանած դերասանները Բորիս Պեպանեան, Մարիամ Ղազարեան, որոնք "Վահրամ Փափազեան" թատերախումբին հետ պէյրութ էին ճ. Պարոնեանի "Ատամնաբուժն արեւելեան" թատերգութեան բեմադրութեան առթիւ: Այցելած են Մուսա լերան հերոսամարտի յուշարձան–համալիրը, համայուած են պատմական բերդով, ծանօթացած Ամերիկայի պատմական անցեալին եւ ներկային, երեք համայնքներուն, վարժարաններուն, մշակութային հաստատութիւններուն: Նոյն իրիկունը, հանդիպում մը ունեցած են Հ.Ց.Դ. "կարմիր լեռ" կոմիտէին հետ եւ զրոյց ունեցած թատերասէրներու հետ: Մասնաճիւղին ատենապետուհին Մանուշակ Շանթագեան արտասանած է բացման խօսքը, որմէ ետք Ռոպէր Առաքելեան ներկայացուցած է հայաստանցի արուեստագէտները: Երուանդ Ղազանճեան խօսած է ազգային արժէքներու, հայ թատրոնի ներկայի ու ապագայի խոովիչ չարք մը կնճռոտ հարցերուն մասին: Ինք որ Հայաստանի թատերական գործիչներու միութեան ատենապետն է բարձր գնահատած է բեմադիր Ռ. Առաքելեանի գործունէութիւնը եւ հրաւիրած է "Լուսարձակ 40" թատերախումբը Հայաստան, Երեւանի եւ Գիւմրիի թատրոնները: Արտայայտուած է նաեւ Բորիս Պեպանեան:

*
**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ.Ց.Դ. "Ազատամարտ" ակումբի "Զուխտաւորեան" սրբահին մէջ, Մարտ 12ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի "Ռուբէն Զարդարեան" մասնաճիւղին, մանկապատանեկան երաժշտական ունկնդրութիւն մը տեղի ունեցած է: Բացման խօսքը արտասանած է մասնաճիւղի վարչութեան անդամ՝ Յարութ Վարժապետեան, որ յիշատած է թէ հակառակ քաղաքական անախորժ կացութեան, "Ռուբէն Զարդարեան" մասնաճիւղը երրորդ տարին ըլլալով կազմակերպած է երաժշտական այս երեկոյթը: Նշած է որ առաջին տարիէն ի վեր, մասնակցողներու թիւը 18էն բարձրացած է 36ի: Խօսք առած է Համազգայինի "Բարսեղ Կանաչեան" երաժշտական դպրոցի տնօրէնը՝ Երուանդ Երկանեան. գնահատանքով արտայայտուած է "Ռուբէն Զարդարեան" մասնաճիւղի հետեւողական աշխատանքին մասին: Ապա, Կասիա Պարտոմեան ներկայացուցած է երեկոյթին իրենց մասնակցութիւնը բերող նուագողները, բաժնուած եօթը խումբերու:

Ասիկա տեսնելով մէկ մեծատունը ըսաւ.

– Ես ինչո՞ւ ծնայ, որ ամէն ինչ ունիմ, ոչ մէկ պակասութիւն չունիմ, ոչ ալ հիւանդութիւն, ոչ ալ ցաւ, ոչ ալ վիշտ, ոչ ալ մահ, ոչ ալ ոեւէ բան, որ ինծի դառնութիւն պատճառէ, ոչ ալ ոեւէ բան, որ ինծի ուրախութիւն պատճառէ, ոչ ալ ոեւէ բան, որ ինծի ցաւ պատճառէ, ոչ ալ ոեւէ բան, որ ինծի հաճոյք պատճառէ, ոչ ալ ոեւէ բան, որ ինծի տխր

Տիկին Արթիւր Պէյլէրեան եւ զաւակը՝ Երուանդ
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ Հօր՝

ԱՐԹԻՒՐ ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 29ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 11ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

TELEVISION

FRANCE 2

Dimanche 3 avril à 9 heures 30
«Les Arméniens d'Egypte»
dans le cadre de l'émission «Foi et Traditions des Chrétiens Orientaux».

(Շար. Ա. էջէն)

կարգ մը անձեր, որոնք անբաղձալի են ընդհմութեան:

ՊԱՊԸ Մարտ 30ին Վատիկանի պատրիարքարանին դարձեալ լուռ երեւոյթ մը ըրաւ եւ խօսելու նոր ջանքերն ալ ապարդիւն մնացին: Մնաց որ Յովհ.-Պօղոս Բ. այլեւս չի կրնար խօսիլ եւ սրնունդը կ'ապահովուի քիթին մէջ գետեղուած խողովակով մը: Հաւանական է որ կրկին հիւանդանոց փոխադրուի:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ հիւանդանոցներու ստիպողական խնամքի բաժանմունքները Ապրիլ 4էն սկսեալ եւ անսահման ժամանակի համար գործադուլի կը դիմեն: Շարժումը արդէն իսկ սկսած է Պրըթանեըէն եւ կը ծաւալի: Բողոքը կը վերաբերի անկողիններու պակասին, ընդհանուր հիւանդութեանց բժիշկներու քացակայութեան, հիւանդներու բազմացման երբ ոչ տեղ կայ, ոչ խնամքի կարելիութիւն: Նախարարը ուզած է որ ամբողջական պատկեր մը ներկայացուի իրեն մինչեւ Ապրիլի վերջ:

ՄՈՍԿՈՒԱ խոստովանած է որ 3·400 զինուոր կորսնցուցած է Զէչէնիա, Բ. պատերազմի սկիզբէն ի վեր (1999): Զինուորներու մայրերու կազմակերպութիւնը կը գտնէ որ այս թիւը չի համապատասխաներ իրականութեան. ըստ իրեն 14 հազար ռուս զինուոր մեռած է:

ՌՈՒՄԱՆԱՑԻ երեք լրագրողները, որոնց մէջ Օ. Ծհանիէսեան, ողջ առողջ են, ինչպէս հաստատեց Քաթարի Ալ-Ժեզիրա հեռատեսիլի կայանէն սփռուած տեսերիզ մը: Իրենց կողքին երեւցած է չորրորդ անձ մը, որ կրնայ Ամերիկայի ըլլալ: Առեւանգուած էին Մարտ 28ին:

ՓՕԼ ՎՈԼՖՈՎԻՑի նշանակումը Համաշխարհային Դրամատան գլուխը համակերպութեան մղեց Եւրոպան, որ կը ջանայ Եւրոպացի փոխնախագահի մը պաշտօնը ձեռք ձգել: Վոլֆովից, մեծ չատագով Իրաքի պատերազմին, կցորդն է ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարին: Մաս կը կազմէ նոր պահպանողականներու որոնք լաւ համբաւ չեն վայելեր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի մեծ ռաբունին՝ Պէրլ Լազար Մարտ 30ին հանդիպում ունեցած է ընդհանուր դատախազ Ուստինովի հետ, որպէսզի արտայայտուի հակահրեայ սուր պարսաւագիրի մը մասին, որ հրապարակուած է Յունուարին, շուրջ քսան եբեսփոհաններու կողմէ եւ որ արդէն աւելի քան 5·000 ստորագրութիւն ժողված է: Այդ գրութիւնը, որ լոյս տեսած է Աուշվիցի ազատագրման տարեդարձին նախօրեակին, կը պահանջէ որ հրէական բոլոր կազմակերպութիւնները արգիլուին: Անոնք կ'ամբաստանուին ծայրայեղութեան համար: Կացութիւն մը ստեղծած են, ըստ պարսաւագրին, որ ծածուկ ցեղասպանութեան մը բնոյթ ունի՝ ռուս ազգին եւ մշակոյթին հանդէպ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Les Familles Alecian et Andonian
ont le regret de vous faire part du décès de

Monsieur Ara CILACIYAN

survenu le 29 mars 2005 à l'âge de 89 ans.

Les obsèques seront célébrées lundi 4 avril 2005 à 10 heures, en l'église évangélique arménienne, 8 bis rue des Ternes, Paris 17e.

Elles seront suivies de l'inhumation à 11 heures 45 au Nouveau Cimetière d'Asnières, rue de l'Egalité (92600).

UN CENTENAIRE

Madame Josseline Jakmakjian, sa fille, Victoria et Sébastien, ses petits-enfants, ont la grande joie de souhaiter à **ONNIG TAVITIAN** un joyeux anniversaire à l'occasion de ses 100 ans. Onnig Tavitian vit à Paris depuis 1925, il est né le 1er avril 1905 à Tekirdag en Turquie. Il est le fils de Der Kevork, premier curé d'Alfortville et de Mariam Pravadalian.

HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

CONFERENCE

Mme Dzovinar KEVONIAN
Maître de conférences
à l'Université Paris X
Docteur en histoire

Sujet :

Les Arméniens
devant les Grandes Puissances
— Nansen et les réfugiés arméniens dans les années 20 —
le 8 avril à 20 heures 30
«Salle Demirian»
de la Masion de la Culture Aménienne
17 rue Bleue 75009 PARIS

***

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN

Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille

Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14 rue St-Bazile - 13001 MARSEILLE
Tél. : 04 91 50 15 09

PROJECTION D'UN FILM
(durée 1 heure 15)

«PELERINAGE EN ARMENIE HISTORIQUE»

d'après les voyages de
Mgr MESROP ACHDJIAN
le Samedi 2 avril à 20 heures 30
P.A.F. 3 Euros

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité

Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

□

ISSY

LOTO ANNUEL

La Croix Bleue d'Issy les-Moulineaux organise son LOTO ANNUEL,
le dimanche 3 avril à 14h30
dans la salle «Nourhan Frenghian»
de l'Eglise arménienne
6 avenue Bourgain à Issy-les-Moulineaux
Venez jouer en famille.
Nombreux lots à gagner.
L'après-midi sera suivi d'un goûter.

□

VOYAGE en BULGARIE

A l'occasion du centenaire de la mort de Christapor Mikaelian,
la Section «**Archalouys Tathéossian**»
de Paris
organise un circuit **du 7 au 14 mai** en **Bulgarie.**

Visite des principales villes, monastères et sites naturels; rencontre avec la communauté arménienne.

Circuit en pension complète et hébergement en hôtel 3 étoiles et 4 étoiles.

Renseignements et inscriptions, **avant le 3 avril** auprès de :
Araxie: 01 39 83 71 19 (de 19h à 21h).

□

ISSY-LES-MOULINEAUX

La Croix Bleue d'Issy-les Moulineaux Section «Dirouhie Serengulian» organise

un voyage en ARMENIE
du 28 avril au 5 mai

Renseignements et inscriptions auprès de :
Aïda : 01 46 45 93 81 / 06 23 24 01 32
Maïda : 01 46 38 28 47

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1955 - 2005
50 ans de Colonie de la Croix Bleue à Bellefontaine

GRAND CONCOURS DE DESSIN OUVERT A TOUS LES ENFANTS DE 6 A 14 ANS

Thème : la vie à la colonie de Bellefontaine (jeux, activités, promenades...)
3 dessins, primés par un jury de spécialistes, seront imprimés sur des tee-shirts et vendus le jour de la fête.

Tous les dessins seront exposés le 17 juillet à la colonie.

Dessins à exécuter avec feutres, ou pastels, ou gouaches... sur papier (format 24/32) en privilégiant les couleurs franches.

Dessin à envoyer avant le 30/04/05 à l'adresse suivante :

MCA CBAF
Concours de dessin

9 rue du Cirque
38200 VIENNE

Sans oublier de mentionner au dos, le nom, la date de naissance, l'adresse et le N° de téléphone de l'artiste en herbe.
Pour tous renseignements :

Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Vienne
Tél. : 04 74 53 25 91

□

RECRUTEMENT

POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE (JURA)
Eté Juillet et Août 2005

> Directeurs diplômés BAFD
> Animateurs diplômés BAFA ou stagiaire BAFA
> Infirmière
> Econome
> Intendant(e)
> Coursier

Candidatures à adresser à :
CBAF — 17 rue Bleue 75009 PARIS
par e-mail : cbaf@wanadoo.fr
ou par fax : 01 53 34 12 13
Date limite des candidatures :
8 AVRIL

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR DU MOIS D'AOUT

La Croix Bleue des Arméniens de France organise :

— **un séjour du 29 juillet au 16 août**
pour les enfants nés entre le 1er janvier 1991 et le 31 décembre 1997

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration —
17 rue Bleue 75009 Paris — tél. : 01 53 34 18 18.

Date limite pour les inscriptions : 8 mai

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension

•

Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF

•

Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 2
SAMEDI
2 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·170 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·170

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊԱՊԻՆ առողջական վիճակը յանկարծակի վատթարացում մը ապրած է Մարտ 31ին, երբ բարձր ջերմաստիճան մը (40), արեան թոնաւորում մը, որուն ընթացքին սիրտն ալ կանգ առած է պատճառ եղած են որ վերջին խորհուրդները արուին: Ցովհ.–Պօղոս Բ.ի հանդէպ, վերջին չաբաթներուն տարուած յամառ դարմանումները այլեւս անհանդուրժելի կացութիւն մը ստեղծած էին, զոր բոլորն ալ, հաստատացեալ թէ անհատաւոր, դատապարտեցին: Ապրիլ 1ին, առաւօտուն Վատիկան դեռ կը պնդէր որ Պապը գիտակից է եւ պայծառամիտ, ինչ որ չէր կըրնար համապատասխանել իրականութեան, ինչպէս կը հաստատէր նաեւ Ֆրանս – Էնֆոյի բժիշկը: 85ամեայ Պապը հասած է (նոյնիսկ հասած էր) մահուան դուռը եւ լաւագոյն է ձգել որ հանդիպած մեռնի: Ապրիլ 1ի ցերեկուան մօտ, վախճանման լուրը անմիջական կը նկատուէր:

ՄԱՐՍԷՑԼԻ մէջ, Մարտ 31ին, Ֆ· ոը Վիլիէ "Ո՛չ"ի պայքարը տարաւ ճակի մը ընթացքին, որուն 600 հոգի մասնակցած են եւ չատեր ալ մերժուած էին: "Ֆրանսայի համար Շարժում"ին նախագահը չատ ուրախ է որ "Ո՛չ"ը կը յառաջդիմէ եւ այդ "Ո՛չ"ը օգտակար կը նկատէ: Պատկերացից ձեւով կ'ըսէ·– «"Այո"ն "Ո՛չ"ին եւեւէն կը վազէ, փաստն է որ ոչ ոք կուզէ թէքնոքրաթներու Եւրոպա մը»: Անդրադառնալով "Այո"ի կողմնակիցներուն նոր վարուելակերպին "Ո՛չ"ի կողմնակիցներուն հանդէպ, Ֆ· ոը Վիլիէ կ'ըսէ· – «"Այո"ի կողմնակիցներուն նոր ռազմավարութիւնն է "Ո՛չ"ի կողմնակիցները ապուշ որակել· արդ, բաներեն եմ բոլոր ապուշներուն (Ֆրանսերէն՝ գոն) եւ պատիւ է ինծի համար զանոնք ներկայացնել»: Ֆիկարոյի թղթակիցը կը չեշտէ նաեւ թէ Ֆ· ոը Վիլիէի գործը դիւրին է Մարսէյլի մէջ, ուր բազմաթիւ Հայեր ապաստան գտած են Ցեղասպանութենէն ետք, ու Ֆ· ոը Վիլիէ կը բացագանչէ·– «Կ'ուզեմ մանաւորաբար ըսել Հայերուն, որ Ֆրանսայի պատիւը պիտի ըլլայ փըրկել Եւրոպայի պատիւը»:

ԱՁՄՐՁՈՐԴԱՆԱՆի մէջ, Պաղեստինցիներու դէմ յարձակումները բազմացած են, Հեբրոնի մէջ ալ մթնոլորտը լարած է եւ գաղթած ու տեղաւորուած Իսրայէլացիներու յարձակումներու յաւելումը կը մտահոգէ նոյնիսկ Իսրայէլեան իշխանութիւնները: Վարչապետ Արիէլ Շարոնի պարպումի ծրագիրը: Միւս կողմէ, ծայրայեղ ազ ռաբունին՝ Եոսի Տայան, որ արդէն անիծած էր Ռապինը 1995ին (սպանուած ամիս մը եւոք), պատրաստ է անիծելու Շարոնը· ռաբունին կը սպասէ խումբ մը ռաբունիներու (իր հոգեւոր առաջնորդները) արձակութիւնը, դործադրելու համար փուլա տէնուռան, որ հրէական հին ծէս մըն է արամերէն, որու միջոցաւ երկնքի կրակը կը կանչուի անիծեալ մը կայծակնահարելու համար, ինչպէս եղաւ Ռապինի: Ռաբունի Տայանի համար, փուլա տէնուռան չի բաղդատուիր ֆաթվային հետ, որովհետեւ այդ անէծքը չի կրնար ըլլալ ոչ Հրեայի մը հանդէպ: Շարոնի պարագային, մաղթանքն է որ գոհ երթայ օգտնաւի արկածի մը, երբ ԱՄՆ երթայ Ապրիլին:

ՖՐ· ՊԱՁՐՈՒ, ԻՒ· ՏԷ· ԷՖ·ի նախագահը, որ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ է, բայց "Այո"ի չատագով՝ Սահմանադրութեան հանրաքուէին համար, կուզէ որ "Ո՛չ"ի կողմնակիցները լուրջի առնուին եւ չդատապարտուին, ինչպէս ըրաւ Ռաֆարէն "պահպանողական" որակելով այդ "Ո՛չ"ը: Պայծուս կ'ըսէ թէ կարելի չէ արհամարհել ժողովուրդին կէսը, որեւէ վախ պատասխանի մը արժանի է: Սարքոզի ալ նոյն դիրքին մէջ է եւ այդպէս ալ արտայայտուեցաւ (Ֆրանս 2, Մարտ 31ի երեկոյեան յայտագրին)· Ցայտնեց թէ կը յարգէ նախագահը, բայց չէ վարանած անոր ըսելու թէ դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան: Շիրաք, Ապրիլ 7–

(Շար·ը Գ· էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ԱԶԱԿՅԵԼՈՒ ԿՈՉ

"Մատենադարանի բարեկամներ" հիմնադրամը կոչ կ'ուղղէ միջոցներ տրամադրելու, որպէսզի կարելի ըլլայ նոր ձեռագրեր, վաւերագրեր, արդիական թէքնիք միջոցներ ձեռք բերել, պահեստներու նիւթերը թուայնացնել: Կոչը ուղղած են հիմնադրամին անօրէնը Արշակ Բանուչեան եւ Մատենադարանի անօրէնը Սէն Արեւշատեան: Հաստատութիւնը պէտք ունի նաեւ միջոցներու որպէսզի կարենայ երիտասարդներ ուսանելու ղրկել արտասահմանեան հեղինակաւոր համալսարաններ, կապ ստեղծէ հնագիտական կառոյցներու հետ, եւլն·:

Ս· Արեւշատեան յայտնած է թէ խորհրդային տարիներուն պետութիւնը 370 հազար տոլարի համարժէք տարեկան պիւտճէ մը կը տրամադրէր Մատենադարանին· այսօր այդ դումարը 80 հազար տոլարի չափ է: Այս տարի Գիրերու դիւտին 1600ամեակին առթիւ դիտահետազօտական, հրատարակչական եւ հանրամատչելի ծրագրեր կը գործադրուին: Հրատարակութեան պատրաստուած են "Մայր ցուցակ ձեռագրաց"ի (25 հատոր) 3–7րդ հատորները, հայերէն, ղրաբար, անգլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն յոյս կը տեսնէ Կորիւնի "Վարք Մաշտոցի" հատորը, կը վերահրատարակուին Հ· Ա· Ճառեանի "Հայոց Գրերը" եւ կարդ մը այլ հեղինակներու գործերը:

Մատենադարանին մէջ ներկայիս կը պահուին 452 հազար մխաւոր նիւթեր· անոնցմէ 17·138ը ձեռագրեր են (14 հազարը հայերէն)· Կան կարեւոր թիւով հնատիպ գիրքեր, ձեռագրերու մանրաժապաւէններ, արխիւային հազարաւոր փաստաթուղթեր:

*
**

ՄԵՐԺՈՒԱԾ ԵՐԳԻՉԸ

Երեւանի մէջ ուսանողական չարքերուն դլխաւորութեամբ բողոքի բուռն շարժում մը ծաւալած է Փիլիփ Կիրկորովի համերգին դէմ: Երգիչը որ Ռուսաստանի մէջ մեծ համբաւի տէր է կ'ըսուի, այդ համբաւին տիրացած է յատկապէս Թուրք երգիչի մը երգերը ռուսերէն երգելով:

Թրքամէտ երգիչին համերգները յայտարարուած էին Ապրիլ 7–8ին, ինչ որ ելխտասարդութեան կիրքերը բորբոքած էր, Ցեղասպանութեան 90ամեակին նախօրեակին զուգադիպած ըլլալով նման ձեռնարկ: Երեւանցիները սկսած էին վերադարձնել իրենց տոմսերը ու լրատուները կը հաւաստէին որ քաղաքին Կիրկորովի համերգը ծանուցանող պաստառները չուտով կը վերցուին:

Հետաքրքրական է որ Թուրք մամուլն ալ անդրադարձած է երիտասարդներու հակազդեցութեան, համերգները ջնջելու որոշումին, նկար մըն ալ հրատարակելով նոյն պաստառներէն ուր երգիչը նկարուած է թրքական դրօշակով չինուած չապիկով մը, մգիլիթի մը նկարով ենթախորքին վրայ: Պաստառին վրայ խոչոր տառերով կայ "ՓԷրսոնա նոն կրաթա" արձանագրութիւնը, տակն ալ "Այսպիսիները Հայաստանում մերժուած են..." տողը: Իսկ ջնջումի լուրին հետ ըսուածը այն է որ երգիչը ինք ջնջած է համերգները, տեսնելով իրեն դէմ բարձրացած բողոքը, հակառակ հաւաստիին թէ "արուեստը մարդոց բարիք, գեղեցկութիւն եւ խաղաղութիւն մատուցանելու նպատակը կը հետապնդէ"...

Երեւոյթը բան մը կ'ըսէ՞ արդեօք հայ-եւթուրք հաչտութեան հետամուտ դործիքներուն:

*
**

ՋԱԽԱՔ

ՀԱՆՐԱՀԱԻԱՔ

Մարտ 31ին Ախալքալաքի մէջ "Միասնական Ջաւախք" դաշինքին կազմակերպած հանրահաւաքը նախորդէն (Մարտ 13) նուազ մարդ հաւաքած է· մօտ 3·000 հոգի: Ասոր առնողները նախ ներկայացուցած են նախորդ հաւաքէն եռք ձեռք ձգուած արդիւնքները· Ախալքալաքի մէջ միջազգային անցագրային բաժնի բացում, ճամբաներու նորոգութեան, մաքսային դործողութիւններու պարզացման, հայկական դպրոցներուն մէջ Հայոց պատմութեան դասաւանդումին մասին բարձրաստիճան պաշտօնատարներու խոստումները: Ասուած է լեզուական, դպրոցական, ընկերային խնդիրներու մասին: Անդրադարձած է նաեւ Վրաստանի կողմէ Ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցը:

Կազմակերպիչները յայտնած են որ մըտադիր են Սփիւռքին դիմելու, Ջաւախքին նիւթական – տնտեսական օժանդակութեան խնդրանքով:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՍ ՎԱՐԴԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՀԻՆ

ԱՄՆ-ու Հայկական Համագումարին նախագահը Ռ· Վարդեան պատասխանելով "Միլլիյէթ"ի (Մարտ 31) թղթակից Եասմին Զոնկարի հարցումներուն, ըսած է թէ Ցեղասպանութեան 90ամեակի նախօրեակին, Ապրիլ 20ին ճանաչումի բանաձեւ մը պիտի յղուի Գոնկրէսին: Ներկայիս, ինչպէս ինք կը բացատրէ, Թուրքիոյ եւ Միացեալ Նահանգներու յարաբերութիւնները նախկինին չափ սերտ չեն· կայ Ամերիկացիներու դաս մը որ զայրացած է Թուրքիոյ եւ կ'ուզէ վճարել տալ իր ընթացքին համար: Մինչեւ հիմա Գոնկրէսին յղուած բանաձեւերը, ծանօթ է բոլորին որ եռքաշուած են Անդարայի սպառնալիքներով: Ռ· Վարդեան վստահ է· "ԱՄՆ-ն ալ ուշ կամ կանուխ պիտի հետեւին միւս երկիրներու օրինակին: Ֆրանսա ճանչցաւ Ցեղասպանութիւնը ու ֆրանսերեւթուրք յարաբերութիւնները մնացին նախկին բնոյթով":

Հայկական Համագումարին նախագահը անդրադարձած է նաեւ հարցը պատմաբաններուն ձգելու Թրքական յանկերգին, ըսելով թէ ատիկա ըսողները պէտք է գիտնան որ պատմաբանները իրենց վճիռը երկար ժամանակէ ի վեր արձակած են: Բազմաթիւ երկիրներու պաշտօնական դիւանները եւ ամէն ազգէ պատմաբաններ ըսած են թէ կատարուածը ցեղասպանութիւն էր: Եթէ օսմանեան դիւաններուն վրայ նոր աշխատանք ըլլայ, աւելի կը զօրանայ ցեղասպանութեան թեզը:

Լրագրողուհին սեղան բերած է Հայաստանի Պրիւսէլի դեսպան Վ· Զիաէճեանի "Ցեղասպանութիւնը միայն Սփիւռքի հարցն է" արտայայտութիւնը (որ հերքուեցաւ Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի քարտուղարին կողմէ· "Ցառաջ", Մարտ 19/20)· Ռ· Վարդեան չեշտած է թէ այդ արտայայտութիւնը յարիր չէ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան որուն հիմնական կէտերէն է Ցեղասպանութեան ճանաչումը: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ ճանաչումին ծագելիք չօշափելի հարցերու, անոնց մասին իր կարծիքով՝ պէտք է համաձայնութեան գան Երեւան ու Անգարա:

ՎԱՂԸ՝

«ՑԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՏԱՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ "Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ"ի նոր (312) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ·–

Նինա Պէրպէրովա
ՆԱՋԱՐԷԹ ԹՕՓՈՒԼԵԱՆ

Le génocide et le Mal ALIDZ SAVAYAN

ՊԱՏՈՒՀԱՆ ՊԱՏՈՒՀԱՆ, ՊԱՏՈՒՀԱՆԻՍ ՏԱԿ

Ո՛ւր դիշեր է,
յոգնա՛ծ անկողին եմ ինկած,
սակայն այն ինչ որ քուն է կոչուած,
կծիկը դրած
ու աչքերէս
ափալ թափալ փախչած...
Աչ կը դառնամ,
ձախ կը դառնամ,
քուն չկա՛յ,
մինչ տանտիրուհիս
հանդուցեալ ամուսինը,
սեւ ճերմակ
հի՛ն լուսապատկեր դարձած,
ու սովետական
մո՛ւթ զնտան սենեակին պատէն
կախուած,
ծուռ ծուռ կը դիտէ,
թէ այս ո՞վ է
իր անկողնին մէջ
վրան բաց պառկած...

Ամբո՛ղջ ցերեկը
տաքն ու տօթը կատաղած,
իսկ դիշերը՝
կրկնապատկուա՛ծ...
Ամբո՛ղջ ցերեկը
տաքին ու տօթին հետ
եռուզեռն ու աղմուկն ալ կատաղած,
իսկ դիշերը՝
կրկնապատկուա՛ծ,
եւ քունի
սենեակիս մէջ խուժած.
անկողնիս մէջ
կը տապկուի՛մ,
կը տապլկո՛ի՛մ,
Աստուա՛ծ իմ,
կարծես մայրաքաղաքին
սա մայր պողոտային
ձի՛ւղ մէջաեղն եմ պառկած...

Կողքէս քովէս,
երբեմն ալ վրայէս,
կառքե՛ր ու կառքեր,
աւերացող նո՛ր վաղքեր,
անվե՛րջ եռուզեռ...
ճչա՛կ ու ճչակ,
սպասուած չսպասուած
մի չա՛տ ուշացած արգելակ,
քանզի
դիմաց տակի
հսկա՛յ քառակուսի բարձին տակ,
պարզապէս կը զտնուի
երթուղային եռագոյն
հասարակ մէկ ճրագ...

Կարմիր է,
կանաչ է,
կարմիր է,
կանաչ է,
երբեմն ալ
թէ՛ կարմիր է,
թէ՛ կանաչ է,
իսկ նարնջագոյնը
արդէն չատո՛նց
անպէտք դարձած
մի՛չտ մարած է...

Կանաչ է,
կարմիր է,
կանաչ է,
կարմիր է,
մանչուղ կառքը՝
մէկէն ալ առիւծ կտրած վարորդը
անզուսպ կանգնած է...

Կանգնած է
այս կառքը,
այն կառքը,
եւ այդ կառքը.
անշուշտ բաց է
այս կառքին պատուհանը,
այն կառքին պատուհանը,
եւ այդ կառքին պատուհանը.
իսկ
մայրաքաղաքին հանրապետական երգիչը
այս կառքին բաց պատուհանէն,
այն կառքին բաց պատուհանէն,
եւ այդ կառքին պատուհանէն,
մի՛չտ նոյն երգին
նոյն տողերը կ՝երգէ
կրկի՛ն ու կրկին...

Ո՛ւր դիշեր է,
չէ՛,
կէ՛ս դիշեր,
կարեւոր չէ՛,
հանրապետական երգիչ
սիրահար այս տղուն հոգը չէ՛.
մայրաքաղաքի
սա մայր պողոտային,
ա՛յս խաչմերուկին,
կարմիր ճրագի վրայի
չորրորդ յարկի
տանտիրուհիս բաց պատուհանին տակ,
ճամբը բարձր ճգած է համարձա՛կ...

-Պատուհա՛ն, պատուհա՛ն,
պատուհանիդ տակ.
արեւին, անձրեւին
մնամ շարունակ...
Արեւ չկա՛յ,
անձրե՛ւ ալ չկայ,
կէս դիշեր է,
ա՛յ տղայ,
ձգէ աշխարհը թող քնանա՛յ...
Սակայն կ՝երգէ՛
ու իբր թէ
իր խելքով
աշխարհը կը դիւթէ՛,
սա սիրահար երգիչ տղան...
կ՝երգէ չարունակ
դիշե՛ր ցերեկ
սանձարձակ,
ոչ թէ միայն
ականջիս տակ,
այլ
այս խաչմերուկին,
եւ տա մայր պողոտային,
եւ մայրաքաղաքին
բոլո՛ր պատուհաններուն տակ,
վասնզի ինք անձամբ կը խոստովանի
շատ պա՛րզ ու յստակ.

-Վեց եար ունեմ,
վեցն էլ սիրուն,
վեցն էլ անմման,
մէկը Մո՞սկով, մէկը Պաքո՞ւ, մէկն էլ
Երեւա՛ն...

Վեց եար ունեմ,
եօթն էլ սիրուն,
ութն էլ անմման
մէկը Թիֆլիս, մէկը Լոնտո՛ն, մէկն էլ
Դիլիջա՛ն...

Զէ՛...
Աչքա՛ն առած ոտքերուն տակ,
նոյն տողերը երգելով ու կրկնելով
չարունակ,
հաչիւը ամբողջովին կորնչուցած է
սիրահար երգիչ այս խեղճ տղան...
Պոսթո՛ն, Լոնտո՛ն,
մինչեւ՞ Դիլիջան,
յանկարծ չկարծէք դիւրին բան...

Տաքը տօթը
աղմո՛ւկը...
կէս դիշերը չատո՛նց է անցած.
ժամացոյցին ոքնոցը կը յուշէ
թէ
յաջորդ օրուան
փոքր ժամերն են արդէն ժամանած,
եւ ես անկողնիս մէջ յոգնա՛ծ ինկած,
տակաւին այն ինչ որ քուն է կոչուած,
կծիկը դրած
ու աչքերէս
ափալ թափալ փախչած...
Աչ կը դառնամ,
ձախ կը դառնամ,
քուն չկա՛յ,
փորիս վրայ,
կռնակիս վրայ,
արդեօք քուն ըսուածը պիտի դա՞յ.
մինչ տանտիրուհիս
հանդուցեալ ամուսինը,
սեւ ճերմակ
հի՛ն լուսապատկեր դարձած,
մոխրագոյն շրջանակին
ապակիին տեսեւ փակած,
ու սովետական
մո՛ւթ զնտան սենեակին պատէն
կախուած,
ծուռ ծուռ կը դիտէ,
թէ այս ո՞վ է,
իր անկողնին մէջ
վրան բաց,
դրեթէ մերկ պառկած...
Յանկա՛րծ
վայնասուն մը կը պայթի,
հեռո՛ւ ալ սիրտս կը վրթիդ...
Պոռալ պոռչտո՛ւք,
հրել հրմչտո՛ւք,
քաշել քաչկռտո՛ւք,
ալ ի՞նչ խօսքեր,
ալ հօր ու մօր,
ալ հին ու նոր,
ալ զո՛ղ փիսօ,
ալ սատկա՛ծ շուն,
յանկարծ չկարծէք
որ ձեզի կը կարդամ Թումանեան...
Զէ՛,
պարզապէս
վոզո՛ցն է Թումանեան,
ուր
դվնուս տակի
հսկա՛յ քառակուսի բարձին տակ,
պարզապէս կը զտնուի
երթուղային եռագոյն
հասարակ մէկ ճրագ,
եւ սոյն տեղէն
մի քանի աստիճան ալ
երբ իջնէք պետնին տակ,
կը զտնէք մե՛ծ ցուցանակ
վրան անճոռնի,
ինծի համար
դրեթէ անընթեռնլի
տողեր արձանագրուած.
իսկ ցուցանակին տակ
մի քանի դիծերով համարձակ,
երկաթէ երկա՛ր ձողի մը ղլլուած,
կայ կիսամերկ կին մը գծագրուած,
Թերեւս ներսն ալ
միս ու ոսկոր դարձած...

Նկարիչ բարեկամս
ցաւով կ՝ըսէ
Թէ
տարիներո՛ւ քանավէճերէ ետք,
տարիներո՛վ վիճաբանելէ ետք,
այսօր ինք վերջապէս հասկցած է
մեր մե՛ծ բանաստեղծը
անմահական տողերով երբ կ՝ըսէ՝

-ես իմ աշխոյշ Հայաստանի,
արեւահամ Bar-ն եմ սիրում..

Մե՛ծ բանաստեղծին
արեւահամ բառերը
կամ բարերը
գարշահամ bar-եր են այսօր դարձած,
անոնցմէ նմոյզ մըն ալ
ահաւասի՛կ
տանտիրուհիս բաց պատուհանին տակ...

Պոռալ պոռչտո՛ւք
հրել հրմչտո՛ւք
քաշել քաչկռտո՛ւք,
չըխկոց չըրըխկոց,
թրխկոց թըխըրկոց,
բացուտղ փակուտղ
կառքի դռներ,
վազող փախչող
կանացի երկար սրունքներ,
երկար բարակ կրունկներ,
ականջներուս հասնող,
ամա՛ն աման,
հազար ամօթ,
խօսքեր խո՛րթ խորթ...

Ովքե՞ր են ասոնք
խմած հարբած
բաց պատուհանիս տակ
պետնին տակէն,
մութին մէջէն
յանկա՛րծ բուսած,
հոմանուհիի մը չուրջ խոզացած...
Այրե՛ր են ասոնք,
որոնք
իրենց սուրբ պահքին,
երբ իրենց գլխուն նարօտը կապեցին,
բարձրաձայն խոստացան
մէկ բարձի վրայ ծերանալ անպայմա՛ն...

Տաքը տօթը,
աղմուկը,
իսկ հիմա ալ
վարդաստա՛նը.
կը տապկուի՛մ,
կը տապլկո՛ի՛մ,
կը տառապի՛մ,
սակայն վստա՛հ եմ,
շա՛տ լաւ դիտեմ,
ա՛ն ալ դիտէ
մի՛ւսն ալ դիտէ,
ամբողջ քաղա՛քը գիտէ,
Թէ
վերջ ի վերջոյ
պիտի վերադառնայ ամէն մէկ այր,
մէկը խմած
մխիթարը հարբած
դէպի իր ընտանիքը սուրբ պահած,
մանչ իր ամուսնական անկողինը
դրուիլը դնելու
այն միակ լարձին
որուն վրայ
պիտի ծերանան միասին,
ինք
ու մայրը իր արու զաւակին...
Ողբերգութի՛ւն,
վատակերգութի՛ւն,
ֆրաձաւա՛նջ է,
եւ դժբախտաբար
աղջամո՛ղջ է...
Անկողնիս մէջ յոգնա՛ծ ինկած,
վերջապէս
աչքերուս վարագոյրները կ՝իջնեն ցած,
երբ ահա
խղդուվանքերուս ապստամբութիւնն է
հռչակուած...

Ջուրը եկա՛ւ,
ջուրը եկա՛ւ...
Անկողնիս տղտղալով
քնաթաթախ կ՝ելլեմ ոտքի...
Քունը աչքէս կը թափի՛,
ջուրն ալ ծորակէն կը հոսի՛...

Տանտիրուհիս
սեւ ճերմակ
հի՛ն լուսապատկեր դարձած,
հանդուցեալ ամուսինը
ակնածանքով կը բարեւեմ
եւ ուրուականի մը նման կ՝անցնիմ,
մոխրագոյն շրջանակին
ապակիին փակած
իր քթին տակէն...

Արեւագալի
եւ ջուրի պաշտամունք,
որ ունի անշո՛ւշտ
հեթանոսական ակունք...
Ջուրը թափի՛,
ջուրը պարպէ՛,
լեցո՛ւր լեցուր
կո՛ւշտ ու կուռ,
կուժ ու կուր...
կաթսայ մաթսայ
կոթը չկա՛յ...
Սրճեփ թէյնիկ
աման չաման,
ջրաման,
ըուացարա՛ն,
լոգարա՛ն...
Ջուրը քաշէ՛,
ջուրը պարպէ՛,
ջուրը կրկ՛,
դոյլ դոյլ,
ծոյլ ծոյլ,
թոյլ թոյլ,
եւ տակաւին
ցօղուկ՝, քամ՛,
մինչ այդ
ջրամբարին ջուրը յորդե՛ր է...
Վարդավա՛ռ է...
Աճապարէ՛,
չո՛ւտ գոցէ,
եւ վերջապէ՛ս,
ահաւասիկ
ծխակատարութիւնը
իր աւարտին յանգած է...

Քունը աչքէս կը թափթփի,
ջուրը չափւկէս կը կաթկթի...
Կէս քուն,
կէս արթուն,
կը պատրաստեմ
դաւաթ մը տուրճ
լուռ ու մունջ
ու կը նստիմ
մայրաքաղաքի
տա մայր պողոտային,
ա՛յս խաչմերուկին,
երթուղային եռագոյն ճրագին վրայէ
չորրորդ յարկի
տանտիրուհիս բաց պատուհանին դիմաց,
ու
առանց չափարի
տուրճի համով ու հոտով,
վերջապէ՛ս կը վայելեմ
ծիծեռնակներու ծըլւըլտոցով օծուն,
մայրաքաղաքիս
չարչարուած
ու չախչախուած լռութիւնը,
ժանգոտած ու տահած
թիթեղէ տանիքներուն տակ...

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
եւ
մէկ հատ
բաց պատուհան

ԼԵՀԱՀԱՅ ԱՄԻՐՈՎԻՉՆԵՐՈՒ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

ԳՐԻԳՈՐ ԱՄԻՐՈՎԻՉ

Սթամպուլի մէջ հաստատուած Ամիրովիչ տոհմի ներկայացուցիչներէն էր Գրիգոր Ամիրովիչ, ծնած՝ ԺԸ. դարու կէսերուն, հարուստ եւ վաճառական ընտանիքի մէջ։

Եւրոպա ԺԸ. դարու վերջաւորութեան խառնակ վիճակի մատնուած էր. 1789ին ծայր առած Ֆրանսական յեղափոխութեան պայմանները տակ տապալեցուցած Պուրպոններու թագաւորութիւնը։ Աւստրիա հանդէս եկաւ յեղափոխական Ֆրանսայի դէմ, բայց 1792ին ծանր պարտութիւն կրեց յեղափոխական զօրքերէն։ Այնուհետեւ Նափոլէոն Պոնափարթի բանակը ներխուժեց Աւստրիա, ծանր կացութեան մատնելով Հապսպուրկներու Հռոմէական սրբազան կայսրութիւնը։

Ծանրակշիռ կացութիւնը նկատի ունենալով Գրիգոր Ամիրովիչ նիւթական անձնահատոյց ծառայութիւններ մատուցեց Հապսպուրկներու արքունիքին եւ աւստրիական բանակի շարքերուն մէջ մասնակցեցաւ կռիւներուն։ Մարենկոյի 1800ի, Օսթերլիցի 1805ի եւ այլ ճակատամարտներու աւստրիական բանակը ծանր պարտութիւններ կրեց։ Հապսպուրկներ կորնցուցին իրենց տիրոյթներուն մեծ մասը, որմէ ետք 1806ին ջնջուեցաւ Հռոմէական սրբազան կայսրութիւնը։

Ծրանց Ա. կայսր, իրրեւ պնահատանք Գրիգոր Ամիրովիչի անսակարկ ծառայութեանց, 1807 Սեպտեմբեր 22ին աւստրիական աղնուականի կոչում եւ ասպետութեան աստիճան, ինչպէս նաեւ Տէ Քոլոտաչ մականունը տուաւ անոր։ Ան մահացաւ Թուղոզպապա քաղաքին մէջ։

ԳՆԴԱՊԵՏ ԿԱՑԵԹԱՆՈՍ ԱՄԻՐՈՎԻՉ

Ամիրովիչներու տոհմին ամէնէն ականաւոր ներկայացուցիչը եղաւ Կայեթանոս Ամիրովիչ։ Ան ծնած էր 1862ին, Թիւմիէնիցա աւանին մէջ։

Ուսում ստանալու համար ընտանիքին հետ փոխադրուեցաւ Սթամպուլ, ուր աւարտեց դպրոցը եւ ուսուցչական ասպարէզ նետուեցաւ։ Նոյն ժամանակ ան ուսուցչական ուսումնարանի մուտք, համանալու համար ուսուցչութեան արուեստին մէջ եւ յաջողութեամբ աւարտեց դասընթացը։

Իր հաղորդական եւ բարեհամբոյր քնաւորութեան բերումով շատ սիրուած ու յարգուած ուսուցիչ դարձաւ։ Մեծ սիրով ու նուիրումով փարեցաւ իր աշակերտներուն, որոնց հետ կը վարուէր իբրեւ մեծ եղբայր, խորհրդատու, պաշտպան ու բարեկամ։

Ուսուցչական ասպարէզի կողքին Կայեթանոս Ամիրովիչ 1884ին աւստրիական բանակի զինուոր արձանագրուեցաւ եւ իր ունեցած ուսման չնորհիւ սպայի աստիճան ստացաւ։ Շուտով մօտիկ բարեկամն ու սիրելին դարձաւ զինուորականի չրջանակներուն, որուն չնորհիւ ալ վաշտապետի աստիճանին բարձրացաւ։

Առաջին Աչխարհամարտի բռնկումէն ետք պատասխանատու պաշտօններ ըստանձնեց ռազմաճակատներուն վրայ եւ անուանի դարձաւ իր հերոսական խոյանքներով, արժանանալով պատուոյ չքանշաններու։

1917 Հոկտեմբերի ռուսական յեղափոխութենէն ետք ռազմաճակատը քայքայուեցաւ եւ աւստրեւհունգարական բանակին կողքին կռուող լեհ կամաւորական դումդերը ստանձնեցին ճակատի պաշտպանութեան կարեւոր եւ յառաջացեալ դիրքերը։ Նոյն ժամանակ, 1918ին վաշտապետ Կայեթանոս Ամիրովիչ աւստրեւհունգարական բանակի հրամանատարութենէն Թարնոփոլ քաղաքի հրամանատարի պաշտօնը ստանձնեց։

Պատերազմի աւարտին, 1918ի վերջաւորութեան Աւստրեւհունգարական կայսրութիւնը քայքայուեցաւ, իսկ լեհաբնակ հողերուն վրայ լեհական իշխանութիւն հաստատուեցաւ։ Նոյն օրերուն Ուկրանացիք անկախ հանրապետութիւն հաստատելու առաջադրանքով պայքարի դաշտ իջան եւ ուկրանական զինուած դումդեր Լվովի ու գրեթէ ամբողջ Կալիցիոյ վրայ սկսան հակակշիռ հաստատել։ Մինչ Լեհերու եւ Ուկրանացիներու միջեւ կռիւները կը սաստկանային, Ուկրանացիք Լվովի մէջ Արեւմտեան Ուկրանիոյ հանրապետութիւնը հռչակեցին։

Ուկրանացիներուն դէմ դնելու համար լեհական զօրքերու հրամանատարութիւնը Թարնոփոլի հրամանատար վաչտապետ Կայեթանոս Ամիրովիչի զինուորական պատասխանատու պաշտօններ տրուաւ։ Քանի մը օրուան կատաղի կռիւներէ ետք վաչտապետ Ամիրովիչ կասեցուց ուկրանական ուժերուն յառաջխաղացքը եւ հեռացուց զանոնք կարգ մը չրջաններէ։ Լեհական ուժերը 1918 Նոյեմբեր 21–ին Ուկրանացիները քշեցին Լվովէն եւ չրջակայքէն։

Լեհ – ուկրանական պատերազմը 1919ին սաստկացաւ։ Վաչտապետ Ամիրովիչ, Թարնոփոլի հրամանատարի պաշտօնը ձգելով իր զօրքին գլուխը անցած ուղղուեցաւ ռազմաճակատի ամէնէն յառաջացեալ դիրքերը եւ օգնութիւն կազմակերպեց Լվովի ժողովուրդին։

Իբրեւ պնահատանք հայրենիքին մատուցած իր ծառայութիւններուն լեհական զինուորական իշխանութիւնը նոյն ժամանակ, 1919ին Կայեթանոս Ամիրովիչը լեհական բանակի գնդապետի աստիճանին բարձրացուց, որմէ ետք ան Վարշաւա փոխադրուեցաւ, հոն ծառայելու համար լեհական բանակին։

Իբրեւ հերոս լեհական բանակը պնանզան առիթներով պատուեց գնդապետ Կայեթանոս Ամիրովիչը պատուոյ չքանշաններով ու չքաղրամներով։ Նաեւ ի պատիւ իրեն, զինուորական մասնաւոր քայլերգ մը յօրինուեցաւ, որ յաճախ կը նուագուէր զանազան տօներու առիթով։

Իր խնդրանքին համաձայն գնդապետ Կայեթանոս Ամիրովիչ 1922ին զինուորական ծառայութենէն հանդստեան կոչուեցաւ։ Ան չարունակեց մնալ Վարշաւա, ուր մահացաւ 1935ին։ Մահուան առիթով լեհական մամուլը մեծ գովեստով արտայայտուեցաւ անոր մասին։

ԱՄԻՐՈՎԻՉՆԵՐԸ ՔՐԱՔՈՎԻ ՄԷՋ

Բ. Աչխարհամարտէն եւ Կալիցիոյ (Արեւելեան Լեհաստանի) Խորհրդային Միութեան կցումէն ետք Լվով, Սթամպուլ ու այլ չրջաններ բնակող Ամիրովիչներ Լեհաստանի հանրապետութեան սահմանները անցան եւ գլխաւորաբար Քրաքովի մէջ բնակութիւն հաստատեցին, ուր անոնք բաւական մեծ գերդաստան կը կազմեն եւ գերակատար են լեհահայ կեանքին մէջ։

Անոնց ամէնէն անուանի ներկայացուցիչն է տոքթ. Անթոնի Ամիրովիչ, որ Քրաքովի մէջ 1990ին հիմնուած Հայ մշակութային ընկերութեան քարտուղարն է։ Անոնա Ամիրովիչ, եակիէլլոնեան համալսարանէն չրջանաւարտ, մասնագէտ է օրկանական (կենդանական) մարմիններու իրենց չրջապատին հետ փոխյարաբերութիւններու։ Ընտանիքի ներկայացուցիչներէն յիչենք նաեւ Քլոտաչ Կրեկորի, Եանինա, Եոզէֆ Նաւրոթ Անթոնի եւ Կրեկորի Ամիրովիչները։

ԱՊՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

"Ա գ դ ա կ"

«ՃՇԴՈՒՄԻ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ»

ԱՄՆ-ու Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանի դիւանէն ստացանք գրութիւն մը Թեմին առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեանի Թուրք լրագրողուհիի մը տուած հարցազրոյցին արձագանգող մեր յօդուածին առընչութեամբ ("Ցառաջ", փետրուար 26–27, "Ցեղասպանութիւնը, Թուրք լրագրողուհին, Հայց. Եկեղեցիին առաջնորդը եւ Աստուած" – Ա. Թոթոյեան)։ Ըսուածը այն է որ Թուրք լրագրողուհին "դիտումնաւոր կերպով սխալ մեկնաբանած եւ խեղաթիւրած" է Խաժակ Արք.ի արտայայտութիւնները։ Գրութեան կցուած էր պատճէնը անգլերէն նամակի մըն ալ զոր Խաժակ Արք. ղրկած էր նոյն լրագրողուհիին (2001ին)։

2001ին կատարուած, հրատարակուած (Թրք.) ու վերջերս Թրքերէն կայքէջի մը վրայ այս անգամ անգլերէն ու Ֆրանսերէն Թարգմանութեամբ զետեղուած այդ հարցազրոյցին մեր նշուած երկրորդ արձագանգը ամէնէն աւելի կը միտէր չեչտելու թէ որքա՛ն ուչադիր պարտ ըլլալ այն հայ անձնաւորութիւնը որ Թրքական լրատիւներու խօսակից կ'ըլլայ, առանց ըսածին գործածութեան, չահագործումին հակակչիռը ունենալու։ Մանաւանդ որ գրուածը կը մնայ, նոյնիսկ եթէ հերքումի տասը նամակ ալ յղուի չարաչահողին որ անչուչտ ոչ մէկ ձեւով կ'անդրադառնայ ատոր, ո՛չ անչուչտ հրապարակաւ, ոչ ալ սեղմ չրջանակի մէջ։

Ինչ կը վերաբերի "հերքում"ի նամակին, Խաժակ Արք. հոն կ'ըսէ թէ խորապէս վրդոված է սխալ մեկնաբանութեան որ տրուած է իր խօսքերէն ոմանց։ Կ'ըսէ նաեւ թէ լրագրողուհիին հրապարակածը "անարդարօրէն այն տպաւորութիւնը կը ձգէ որ Հայկական Ցեղասպանութիւնը տակաւին հարցադրելի մարզ է, թէ գոեերէն ոմանք իրենք դեր ունեցած են կատարուածին մէջ"։

"Այս պնդումները իմ՝ վերապրողի մը շառաւիղին զգացածներն ու գիտցածը չեն։ Ցեղասպանութիւնը գաղափարներու հարց մը չէ, այլ պատմական եղելութիւն մը" կը չեչտէ առաջնորդ Արք.ը, նամակին մնացեալ երկու երրորդ մասը յատկացնելով երկխօսութեան, հաչտութեան առաջնային կարեւորութեան...

Ուչադրաւ է որ նամակին մէջ չկայ ոչ մէկ մատնանչում ուր ըսուի. "Ես այդպէս քան չեմ ըսած"։ Մնաց որ "սխալ մեկնաբանութեան" նման ծանրակչիռ պարագայ ու հերքում անխուսափելի կերպով մոտածել կու տան ամերիկեան կիրարկութեան "աւանդութեան" մասին. անոր որ դատարանին դուռը ցոյց կու տայ հազար անգամ աւելի թեթեւ տարբերակներու իսկ։

Այսուհանդերձ անդրադարձանք, ընդառաջելով Առաջնորդարանի դիւանին պիտոմային որ սակայն ո՛չ մէկ տուեալ ունի լուսաբանելու թէ ի՛նչ անհրաժեչտութեամբ կը բացատրուի կրօնականին ու քաղաքականին սահմաններուն նման չփոթը. մանաւանդ Ցեղասպանութեան նման լրջագոյն ու ծանրագոյն խնդրի մը պարագային։

(Շար. 26)

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 – 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Կայարանի քարափին վրայ կեցած էին Մալթացիներու կիները որոնք չոգենաւով մեզի ընկերացեր էին։

Վայրաչարժը սուլեց եւ կառախօսքը համբայ ելաւ։

– Քուռամիօ, կը պոռային կիները։

Մինչ տիկին Զաքրեան վերջին անգամ կը սրտապնդէր զաւակը.

– Ներսէս, հոգ մի՛ ըներ, քիչ օրէն կը վերադառնաս, քալ եղի՛ր, երթաս բարով...։

Առաջին անգամ ճչմարիտ յուզում մը զգացի, երբ Մալթէփէէն անցած առեւնիս Իշխանաց Կղզիները պարզուեցան աչքերուս առջեւ։

Ձերբակալութենէս առաջ չաբաթը 3–4 օր այդ կղզիները կ'անցնէի, մանաւանդ Հալքի, բարեկամիս՝ Արշակ Պապիկեանի տունը, որ եղբայրներու անտառակին առորոյրը կը գտնուէր։ Հիմա զիս դէպի վերտնզաւոր անծանօթը տանող կառախտաբին մէջ, կը վերյիչէի հոն անցուցած հաճելի ու անդորրը ժամերս, ծովի լոգանքը, եղբայրներու տակ մեր ոտքով պըտոյտները, բացօթեայ կերուխումները, նարտի խաղերը, բոլորն այն ոչնչութիւնները որոնք յանկարծ մեծ արժէք մը կը ստանան երբ անդարձ կը հեռանան։

Պոլիսը կամաց կամաց կը կորսուէր մեր աչքերէն... արդեօք անդամ մըն ալ պիտի տեսնէ՞նք զայն։ Լուռ կը դիտէինք այս տեսարանը եւ սակայն ամէնուս մտածումին ալ այդ էր։

Մեզ երեք, Ներսէս Զաքրեան, Սեպուհ Ակունի ու զիս ճամբան զատեցին միւս աքսորականներէն, զատ "քօնքարթիման" մը դրին երկու ոստիկաններու հետ, որոնք պաշտօն ունէին մեզ մինչեւ Գոնիա տանելու։ Ասոնցմէ մին Մակեդոնիացի էր, սակաւախօս ու անհամբոյր մարդ մը, իսկ միւսը Ազիզ էֆէնտի, Պոլսեցի սիրուն երիտասարդ մըն էր եւ շատ հաճոյակատար։

Ուզեցինք երմէ հասկնալ թէ ի՛նչ դըրուած էր մեր թահրիրաթին մէջ։

– Հոգ մի՛ ընէք, ծանր բան մը չի կայ, հաւաստեց մեզի, Գոնիա պիտի երթաք ու հոն պիտի մնաք։

– Ագատ պիտի թողո՞ւն քաղաքին մէջ։

– Բնականաբար, մխայն թէ թերեւս երաչխաւոր ուզեն։

Իր խօսքերը կը համաձայնէին թիմուր էֆէնտիի խօսքերուն հետ բայց նորէն ապահով չէինք։

Իրիկուան դէմ հասանք Իմիթ։ Հոն իջեցուցին կիւլպէնկեանը, Յաչիկ Ինկիլիզեանը եւ 40ի չափ ուրիչ հայ աքսորականներ։

Նոյն միջոցներուն Իմիթ իջնելը սակայն սոսկալի մղձաւանջ մըն էր, որովհետեւ հո՛ն կը գտնուէր Զէթէճի պաչի Իպրահիմը, այն հրէչը որ ծեծի ու խոչտանգումներու ենթարկած էր Պարտիզակի, Իմիթի, Ատաբազարի բոլոր ծանօթ Հայերը եւ որ իր դահիճի պաշտօնը կը չարունակէր հիմա Պոլսէն ղրկուած հայ աքսորականներու հանդէպ։

Մեր վակօնին պատուհանէն տեսանք դեռ նոր այրած Հայոց Թաղին աւերակոյտը։ Կայարանին մէջ ո՛չ մէկ Հայ կը տեսնուէր, իսկ Թուրքերը ատելավառ աչքերով կը նայէին մեզի։

Ոստիկան Ազիզի հետ բոլորովին բարեկամացած էինք։ Դրամ տուինք իրեն եւ մեզի ուտելիք ու չիչ մը օղի բերաւ։ Նախապէս խոստովանած էր թէ օղիի սիրահար մըն է։

Ճամբայ ելանք ու չորսերնիս սկսանք ուտել եւ խմել, մինչ միւս մակեդոնացի ոստիկանը չբարեհաճեցաւ մասնակցիլ մեր սեղանին ու իր պայուսակին մէջ դրսնուած ուտելիքովը գոհացաւ։ Օղին նախ զուարթութիւն՝ յետոյ քուն պարգեւեց մեզի։

Հետեւեալ օրը, կէս օրին մօտ, հասանք Էսկիչհիսար։

Հոն առաջին անգամ տեսանք Հայ տարագիրները, կայարանին մօտ, ընդարձակ դաշտին վրայ, հազարաւոր վրանները։ Ամէնքն ալ Պարտիզակցի, Իզմիթցի, Ատաբազարցի ու չրջակայ գիւղերու թնակիչները էին. մեծամասնութեամբ կիներ, մանուկներ ու ծերունիներ։

Տեսարանը աւելի նկարչագեղ էր քան տխուր։ Մեծ տօնավաճառի մը եռ ու զեռումը կը նչմարուէր։ Շատեր կերակուր եփելու զբաղած էին, ուրիչներ լուացք կ'ընէին, տղաք կը վազվզէին, կը խաղային, կ'երգէին։ Պաղատավաճառներ, հացավաճառներ, բանջարեղէն ծախողներ իրենց ապրանքը կը գուցադրէին։

Ոստիկան Ազիզի թոյլտուութեամբ կայարանը վար իջանք, մէյ մէկ թէյ խմեցինք, մխս եփել տուինք ու օղի գնեցինք։

Տարագիրներ կը պտըտէին կայարանին երկայնքը։ Տեսան որ Հայ էինք, մօտեցան մեզի, սկսանք խօսակցիլ։

– Ի՞նչ լուր, կը հարցնէին, Ինկիլիզը դեռ չմտա՞ւ...

Ամէնուն յոյսը այդ էր՝ Տարտանէլի անկումը։

– Դեռ չէ մտած, բայց չուշանար, կը պատասխանէինք։

– Ե՞րբ պիտի մտնեն։

– Ո՞վ գիտէ, թերեւս մինչեւ մէկ ամիս, թերեւս աւելի առաջ։

Ու այսպէս կ'ըսէինք, որովհետեւ մենք ալ այսպէս կը հաւատայինք։

Մենք ալ սկսանք իրենցմէ տեղեկութիւններ ուզել։

– Ուրկէ՞ կուգաք։

– Ատաբազարէն։

– Որչա՞փ ատեն է որ տարագիր եղած էք։

– Հազիւ երկու չաբաթ։

Ու ամէնքը միաբերան, Ատաբազարցի, Իզմիթցի թէ Պարտիզակցի, կը պատմէին Զէթէճի պաչի Իպրահիմի վայրագութիւնները, խոչտանգումը, զժոխային տարբերները։

(Շար. 26)

Ժանին Ալթունեան,
Ժերար եւ Իզապէլ Ալթունեան,
Իզապէլ, Ան, Գաթրին, Սթեֆան, Սեպաստիէն,

Լօռա, Թիֆէն, Մելոտի, Մարսիալ, Լիւքա
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, նանիին՝

ՄԱՂԹԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 1ին, 94 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մարտ 5ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, 15 rue Jean-Goujon, ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ։

"ՅԱՌԱՋ". – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ժանին Ալթունեանին։

(Շար. Ա. Էջէն)

ին հեռատեսիլի Ա. կայանէն վիճարկում պիտի ունենայ երիտասարդներու հետ, Սահմանադրութեան մասին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, գործազրկութիւնը կը չարունակէ յաւելում կրել ամիսէ ամիս, հակառակ ժ.-փ. Ռաֆարէնի տուած ապահովութեան, որ տարուան մէջ կացութիւնը պիտի բարելաւուի ու համեմատութիւնը 10%էն վար պիտի ըլլայ։ Փետրուարին յաւելումը 0,5% էր եւ գործազրկութեան ընդհանուր համեմատութիւնը՝ 10,1%։

ԻՐԱՔի զանազան քաղաքներու մէջ, Մարտ 31ին, չիներու Ակուբայի տօնին առթիւ, ոճրափորձներու շարք մը գործուած է։ Սամարայի մէջ (Պաղտատէն 125 քմ. հիւսիս) թակարդ կառքի մը պայթումէն եօթը հոգի մեռած է եւ երկու հոգի ալ վիրաւորուած են, Թուզի մէջ (նոյնպէս Պաղտատի հիւսիսը) անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է, որու պատճառաւ գինուոր մը եւ մանուկ մը մեռած են եւ 16 հոգի ալ վիրաւորուած (որոնց մէջ 8 գինուոր)։ Ամերիկեան բանակն ալ երկու գինուոր կորսընցուցած է, ինչ որ 1526ի կը բարձրացնէ ամերիկացի մեռած գինուորներու թիւը 2003 Մարտէն ի վեր։

ԹՈՒՐՔԻԱ. վերջին պահուն յետաձգած է պատժական նոր օրէնսդրութեան կիրարկումը որ նախատեսուած էր Ապրիլ 1ին։ Յատկապէս մամուլին համար ծանր նկատուած պատիժներուն պատճառով օրէնսդրութիւնը բուռն քննադատութիւններու թիրախ էր։ Նոր որոշումով՝ կիրարկումը կը սկսի Յունիս 1ին։

ՓԷՕՀԷ–ՍԻԹՐՈՑԷՆ և ՖԻԱԹ ամրապնդեցին իրենց գործակցութիւնը Թուրքիոյ հետ եւ 2007ի վերջին եռամսեայ Պուրսայի մէջ պիտի արտադրեն բեռնատար փոքր կառքեր։ Ամբողջ ծրագիրը 350 միլիոն Եւրոյի կը հասնի։ Մարտ 31ին, Պուրսայ մէջ է, որ կողմերը առորագրեցին համաձայնագիրը։ ԹՈՖԱՇ-ը (համաճեռնարկ մըն է ՖԻԱԹ-ի եւ Քոչ խումբի) պարտի հսկել համակարգումին, զարգացումին եւ ճարտարարուեստականացումին վրայ։ Արտադրութեան մէկ երրորդը պիտի յանձնուի ՖԻԱԹ-ի եւ ԹՈՖԱՇ-ի, մնացեալն ալ Փէ. էՍ. Ա.ի (Փէօժօ – Սիթրոյէն)։

ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆԻ աչխատակցին՝ Ֆլորանս Օպընայի եւ իր առաջնորդին ի նպաստ ցոյցերը կը շարունակուին ամբողջ երկրին մէջ, բայց նաեւ արտասահման։ Ապրիլ 1ին, 86 օր էր որ առեւանգուած էին եւ ստոյգ ոչ մէկ լուր կար։ Ռաֆարէնն կը հաստատէր միայն որ ողջ են։

ՄՈՆԱՔՈՑի Ալպէր իշխանը, Մարտ 31ին ստանձնեց խնամակալի պաշտօնը, քանի հայրը միշտ ապրու խնամքներու բաժանմունքն է եւ ի վիճակի չէ իր պաշտօնը կատարելու։ 47 տարեկան իշխան Ալպէր յայտարարած է որ իր պաշտօնը պիտի վարէ համոզումով։ Մոնաքօ բանականն անորոշ կացութեան մէջ է, քանի Ռէնիէ Գ. մեռած չէ տակաւին եւ յայտնի չէ թէ նախատեսուած օրնակատարութիւնները, մրցումները, ներկայացումները պէ՞տք է պահպանուին թէ չընջուին։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 7։ Տօն է Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնի։

Այս առթիւ ժամը 9·30ին Իսի–լէ–Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ (6 avenue Général Pierre Koenig), տօնական Հանդիսիւ՝ դիւէբտային եւ առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունք պատարագ կը մատուցուի։

Association Arménienne d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ **01 48 78 02 99**
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ **01 39 83 20 67**
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ **01 39 85 24 24**
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ **04 94 19 51 50**

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Communiqué de Presse

Exposition du 13 avril au 11 septembre

«Edgar CHAHINE (1874-1947) *Les Femmes, Paris, Venise»*

Trois thèmes magnfiquement abordés par le peintre et graveur arménien Edgar CHAHINE, contemporain de TOULOUSE-LAUTREC.

Des portraits insolents et tendres de **FEMMES** de toutes conditions : femmes du monde, comédiennes, chanteuses de café-concert, prostituées...

PARIS et son petit peuple laborieux : charretiers et leurs convois dans la capitale en construction, marchandes des quatre saisons, lutteurs et danseuses de corde...

VENISE, ses canaux, sa lagune, aspect connus ou inconnus de cette ville où Edgar CHAHINE fit ses études artistiques en 1893 et 1894 avant de s'installer à Paris en 1895 où il suivit les cours de l'Académie Julian.

Il obtint en 1900 la médaille d'or pour la gravure à l'Exposition Universelle. Comme un grand nombre de ses contemporains, il mit son talent au service des écrivains pour illustrer leurs livres. Citons BAUDELAIRE, FLAUBERT, A. FRANCE, VERLAINE, COLETTE...

Il exécuta des portraits remarquables de ces auteurs célèbres.

Enfin, dans les dernières années de sa vie, il revint à ses premières amours, la peinture. Il expérimenta la technique de la tempera, donnant des tableaux colorés et saisissants de la vie de la rue à Paris entre 1942 et 1946.

Le musée DAUBIGNY proposera de ce peintre et graveur plus de soixante-dix œuvres s'échelonnant de 1897 à 1946, véritable témoignage de l'époque traversée par l'artiste.

Edgar CHAHINE a osé montrer les êtres et les choses tels qu'ils sont. Il faut rendre hommage à son honnêteté et à son courage. Une personnalité hors des courants picturaux qui brave les modes et affirme son authenticité.

Musée Daubigny
Manoir des Colombières
rue de la Sansonne
95430 AUVERS-SUR-OISE
Tél./fax: 01 30 36 80 20

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

CONFERENCE

Mme Dzovinar KEVONIAN
Maître de conférences
à l'Université Paris X
Docteur en histoire

Sujet :

Les Arméniens devant les Grandes Puissances
— Nansen et les réfugiés arméniens dans les années 20 —
le 8 avril à 20 heures 30
«Salle Demirian»
de la Masion de la Culture Arménienne
17 rue Bleue 75009 PARIS

***

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN
Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille
Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

Saberatours Sevan Voyages OFFRES 2005
à votre service pour toutes destinations dans le monde !
à l'Occasion du 90ème Anniversaire du Génocide Arménien
Pélerinage à DeirEzzor
avec une Messe de Commémoration
Circuit accompagné du 21 au 28 Avril 2005 **1190€**
- **Avion Vols Directs**
- **Hôtel ★★★★**
- **Pension Complète**
- **Visites guidées de Damas, Palmyre et Alep**

* Hors Taxes d'aéroport.

SABERATOURS
→ 11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
→ 48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
→ 67, LA CANEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
→ 32-38, RUE HANRABEDOUTIAN EREVAN
TEL 52 55 55 - FAX 56 40 30
sabera@arminco.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

□
ISSY-LES-MOULINEAUX

La Croix Bleue d'Issy-les Moulineaux Section «Dirouhie Serengulian» organise
un voyage en ARMENIE
du 28 avril au 5 mai
Renseignements et inscriptions auprès de :
Aïda : 01 46 45 93 81 / 06 23 24 01 32
Maïda : 01 46 38 28 47

□
COURS DE LANGUE ANGLAISE
Pour collégiens —
possibilité adultes débutants
Par enseignante de langue maternelle anglaise
LES MERCREDIS DE 14 à 16 HEURES
Maison de la Culture Arménienne,
17 rue Bleue 75009 PARIS
(Métro : Cadet)
Renseignements auprès de **Nazélie Fourtune** au **01 45 84 57 18 le soir.**

ԾՆՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծնունդի առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները։ –

Երամեան ընտանիք 15 Եւրօ, Պ. Արթիւր Համբարեան 15, Տէր եւ Տիկին Գլոտ Գափամաճեան, Տիկին Մարիամ Յովնանեան 30, Տէր եւ Տիկին Արամ Թորոսեան 50, Տէր եւ Տիկին Քրիսթ Նէտէլեան 50, Պ. Նուպար Մալումեան 100, Օր. Ժանին Պետրոսեան 50, Օր. Օտէթ Օհան 15, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սազճեան 100, Տիկին Վ. Հայրապետեան 50, Տիկին Ժոզէթ Տօնիկեան 20, Տիկին Ալիս Պէրպէրեան 40, Պ. Էրիք Շիրիկեան 10, Տիկին Վարուժ Շահպազեան 50, Տէր եւ Տիկին Ռաչմանեան 20, Տէր եւ Տիկին Ժան Ասաքեան 100, Տէր եւ Տիկին Սերժ Թասլաքեան 30, Տէր եւ Տիկին Նիքոլա Քէօսէեան 50, Տիկին Նոյեմի Ճերանեան 50, Պ. Սերժ Յարութիւնեան 30, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տէյիրմէնճեան 20, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Պողոսեան 20, Պ. Նափոլէոն Փիլպէտ Սինանեան 20, Տէր եւ Տիկին Լուի Արեւեան 15, Պ. Գեղամ Գալէնտէր 25, Տիկին Սրբուհի Կէօմճեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժան ու Փէրթթի 80, Տիկին Ռոզա Նալպանտեան 50, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Ճխոէճեան 30, Տէր եւ Տիկին Ռաչիկ Թագոսեան 50, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ժալոյեան 50, Տէր եւ Տիկին Փափազեան 15, Պ. Կարէն Պետրոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժան Գինոսեան 50, Պ. Փօլ Ազեռխեան 30, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 70, Պ. Թովմաս Թովմասեան 35, Պ. Մօրիս Ալէքսանեան 300։

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR DU MOIS D'AOUT

La Croix Bleue des Arméniens de France organise :

— **un séjour du 29 juillet au 16 août**
pour les enfants nés entre le 1er janvier 1991 et le 31 décembre 1997

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration —
17 rue Bleue 75009 Paris — tél. : 01 53 34 18 18.
Date limite pour les inscriptions : 8 mai

ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 3
DIMANCHE
3 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

թիւ 312

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·171 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·171

ԴԱՐ ՄԸ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆԻՆԱ ՊԷՐՊԷՐՈՎԱ՝

ԿՆՈՋ ՄԸ ՆԱՅՈՒԱԾՔԸ

ԳՐԵՑ՝

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Դարը՝ որ երէկ անցաւ, գնա՛ց, յատկօրէն ան բաժնեց երեք հատուածներու, նոյն արարքով միաճուլելով երկու տարբերը, ժամանակ եւ տարածք: "Այսպէս Պուշկինի ժամանակաշրջանին կապուած ըլլալու զգացումը, կը գրէ Նինա Պէրպէրովա, իմ վրայ գործեց մեծ տպաւորութիւն մը: Նոր բան մըն էր որ կը յայտնաբերէի, – ժամանակը այնպէս կը դառնար աւելի չօշափելի եւ գրեթէ նման՝ տարածքին" [1], աւելցնելով, – "Զեմ զբաղուիր կեանքը վերացականութեան մէջ, այլ միշտ՝ աշխարհագրական վայրի մը եւ պատմութեան կապակցութեամբ" [2]: Այդ երեք հատուածներէն առաջինը կը համապատասխանէ ընդարձակ երկրի մը, որ Ռուսաստանն էր, եւ որ եղաւ Սովետական Միութիւն. երկրորդ ժամանակաշրջանը կը կոչուէր Ֆրանսա, ու այսօր ալ կը կոչուի Ֆրանսա. իսկ երրորդ ժամանակաշրջանը՝ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ:

Որքան ալ յատակ, տրամաբանական ըլլայ այս բաժանումը, եւ հեշտութեամբ ընկալելի, այսուհանդերձ կէտի մը վրայ ան չի դադրիր կամայական ըլլալէ, տրուած ըլլալով որ կեանքը արտայայտութիւնն է ամբողջական ժառանգութեան մը, ժամանակին խորերէն եկող: Այսպէս, Նինա Պէրպէրովա գրեթէ դար մը ինքնամփոփ կեանք մը ապրեցաւ ռուսական աշխարհի եւ մթնոլորտի մէջ, հայրենի հող ու տարագրութիւն, եւ իր վաստակը, կամ վաստակին մէկ մասը՝ իր գոյութեան միայն վերջին տասնամեակին էր որ արեւմտեան աշխարհի լոյսին բերուեցաւ շնորհիւ Ֆրանսացի հրատարակիչի մը նախաձեռնութեան [3]:

Ծնած՝ դարասկիզբին, Ս. Պետերբուրգի մէջ, պարմանուհի՝ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան նախօրեակին, քրամանական Թուականներուն կը հասնի Ֆրանսա, ուրիշ ռուս տարագիրներու հետ, եւ կը հաստատուի Փարիզի արեւմտեան փէշերուն, Պիյանքուրի մէջ, աշխատատարական մարզ մը՝ Սէնի ափին, Ռընօ ինքնաշարժներու գործատուներուն մօտ: "Ծննդեանս՝ իբր ճակատագրի նուէր քսաթայ երկու ծաղում ունենալու մենաշնորհը, մին՝ հիւսիսային եւ ռուսական, իսկ երկրորդը՝ հարաւային եւ հայ: Ասիկա է որ կեանքս պայմանաւորեց մանկութենէս ի վեր: Ինքնութեանս այս հակադիր երկու երեսները տակաւ դադրեցան հակամարտութեանց աղբիւր մը ըլլալէ՝ ներդաշնակ ամբողջութեան մը մէջ միաճուլուելու համար" [4], կ'աւելցնէ ան:

Համադրումը կենսագրական քանի մը տուեալներու, եւ ահա կը լուսաւորուի ամբողջ հասարակական մը, ժողովուրդի մը ճակատագիրը դարերու մէջէն, անիրական, բայց այնքա՛ն յստակօրէն տեսանելի, թափանցիկ շղարշի մը ետին: Իր մեծ հայրը Իվան Պէրպէրով, երեւելիներէն է Նոր Նախիջեւանի ուր ժէ. դարուն հաստատուեր էին Ղրիմի հարաւային չորսներէն գաղթած Հայեր՝ կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ հասնելու համար ընկերային բարեկեցիկ վիճակի մը: Պատմութեան էջերու ծալքերուն մէջ կորսուած՝ Նոր Նախիջեւան ո՛չ մէկ քարտէսի վրայ արձանագրուած է, եւ սակայն մեր հասարակական յիշողութեան մէջ անջնջելիօրէն արձանագրուած կը մնայ այն արժանիքով որ ժԸ.-ԺԹ. դարերուն եղած է մեր վերածնունդի եւ համազգային դոյամարտի մէկնարբերդը, տեղադրուած՝ Ռոստով քաղաքի չրջափակին մէջ, Ազովի ծովը թափուող Դոն գետի բերանին:

1850ի վերջերը, Իվան Պէրպէրով փարիզի մէջ բժշկութիւն ուսանած՝ յանձնառու ազգային ղեկավար դէմք մըն էր դարձեր Նոր Նախիջեւանի մէջ ծաւալած եռուն գործունէութեամբ: Իր տունը, որ ապարանքի մը համեմատութիւններով ի վիճակի էր քառասունէ աւելի հիւրեր ընդունելու, կը տրամադրուէր հանդիսական հաւաքոյթներու, մեծարելու համար գրագէտներ, բանաստեղծներ, լրագրողներ, հանրային կեանքի ղեկավար գէմքեր, յեղափոխական գործիչներ: Վստահաբար անծանօթ ըլլալու չէր Իվան Պէրպէրովի տան հասցէն Միքայէլ Նալբանդեանին եւ Ռափայէլ Պատկանեանին, երկուքն ալ ծնած՝ Նոր Նախիջեւան եւ տարեկից՝ Իվան Պէրպէրովի:

Կը ստուգուի այսպէս թէ 1906ին Իվան Պէրպէրովի հիւրն է Ամենայն Հայոց Հայրապետը, որուն օրհնութեան կ'արժանանայ հնգամեայ Նինան: Պահը հարազատութեամբ նկարագրուած է իր գրքին մէջ, "Ընդգծողը ե՛ս եմ": Նինա Պէրպէրովա կ'անդիմանար որ այդ հայրապետը Մկրտիչ Ա. Վանեցին էր, հանրածանօթ այլ անուամբ՝ Խրիմեան Հայրիկ...

Իր հայրը՝ Նիքոլա Պէրպէրով ընտանեկան աւանդութիւնը կը շարունակէ: Տասը տարի ետք, ինքն է գլխաւոր կազմակերպիչներէն մին՝ մեծարանքի այն հանդիսութեան, որ Ս. Պետերբուրգի հայ գաղութին կողմէ կազմակերպուած էր ի պատիւ ռուս գրող, գրականագէտ եւ թարգմանիչ Վալերի Բրիւսովի՝ իր "Հայ բանաստեղծութիւնը հնագոյն ժամանակներէն մինչեւ մեր օրերը" ստուարածաւալ գործին լոյս ընծայման առթիւ: Դեկտեմբերի սրահին մէջ, 1916 Մայիս 14ին կայացած այս հանդիսութեան ընթացքին իր հայրը կը կարդայ ռուսերէնի թարգմանուած քանի մը քերթուածներ: Թէեւ լուսանցքային, այլ այս չեղումը կենսական էր անկասկած, յատակացնելու համար հարազատութեան նկարագիրը գրագիտուհիի վաստակին, ազգային գետնի վրայ սերունդէ սերունդ Պէրպէրով գերդաստանին անշեղ յանձնառութիւնը:

Իր յուշագրական գիրքը, "Ընդգծողը ե՛ս եմ", վաւերական ընդարձակ տեղեկութիւններ կը պարունակէ յատկապէս ռուս տարագիր քաղաքական դէմքերու եւ մըտաւորականներու մասին: Անշուշտ, մեկուսի ականատեսի մը վկայութիւնները չեն անոնք, այլ անմիջական մասնակիցի մը, որ սակայն միշտ առարկայական կը մնայ, զգացական հոսանքներէ չի տարուիր: Միտքը կը տիրապետէ առանց սակայն ճզմելու զգացումները. իր բոլոր գիրքերն ալ զրոյցուած կը մնան դուրդուրանքի, երջանկութեան եւ ողբերգութեան միշտ զսպուած չեշտերով: "Զեմ կրնար ուսումս շարունակել, դրամի չգոյութեան պատճառով: Զեմ խորհիր Սորպոնի մասին, այլ տպագրական աշխատանքի եւ տողաշարութեան արհեստի մասին [5]: Ազատ եւ կաշկանդուած ըլլալու զգացումն ունէի: ...Ազատ՝ տրուհետեւ Արեւմուտքի մէջ կ'ապրէի, երիտասարդ էի, կը կարդայի գիրքեր, կը յարաբերէի մարդոց հետ, կը հաստնէնայի եւ կը գրէի, եւ կաշկանդուած՝ Ռուսաստանէն հեռու մեր կեանքին դժուարութիւններով" [6]:

Եօթը տասնամեակներու վրայ տարածուող բազմերանգ այս գործը վստահաբար կը հարստացնէ մեզ՝ իր մաքուր լուսաւորումներով, գրի առնուած՝ բացառիկ անկեղծութեամբ առաջի իր խղճին, առանց զիջումի ու տուրքի: Իջերու երկայնքին ընթերցողը ունի մնայուն զգացողութիւնը թէ հրաշալիքներու բեմին վրայ կը տողանցեն իրենց հարազատ դերերով ծանօթ ու սիրելի քանի՛ դէմքեր: Եւ գրքի աւարտին՝ բեմին վրայ վարագոյրը միշտ բաց կը մնայ:

Նոյն հաւասարակշիռ դատումներով, անայլայլ՝ կ'արծարծէ բնազանցական հարցերը, առանց դրսեւորելու սակայն մտահոգութեան, անճկութեան նշոյլ մ'իսկ: "Բնաւ գիս չի հետաքրքրեր անգենական կեանքի մը գաղափարը: Իմ աչքիս՝ ան կը նմանի "ժողովուրդի աֆիոնի" [7], զոր կը չահագործեն իբր ածուխ կամ քարիւղ: Այդ պահուն իսկ երբ (այդ հարցը) կը ծագի, կը զգուշանամ, ան միայն կեղծ ճշմարտութիւններ եւ դիւրին պատասխաններ կ'ընծայէ, աւելի լաւ է զգոյշ ըլլալ: Ամէն ինչ որ վեհ է քրիստոնէութեան մէջ՝ բաղկացուցիչ տարրերէն մին մեր քաղաքակրթութեան, կը դանուի միւս կրօնքներուն մէջ ալ: Միշտ եւ ամէն տեղ սպանեցին Աստուածը: Ո՛չ Առաքելոց Գործքը, ո՛չ Յայտնութիւնը, ո՛չ Եկեղեցին յաջողեցան փշրել ստրկութեան չղթաները: Նոր Կտակարանը բառ մ'իսկ չխօսեցաւ այն տառապանքին մասին, որ կը կարգացուի կենդանիներու նայուածքին մէջ" [8], կը ճչդէ աս առընչութեամբ իր հոգեկան կեցուածքը, դիտնալով միշտ լռեցնել իր զգացումները երիտասարդուհիի մը ամօթխածութեամբ, բայց թոյլատրելով ընդհնչմարել իր մտածումին խորքը անոր՝ որ գիտէ կարդալ տողերու միջեւ եւ տողերէ անդին:

Գրողը, առաւելաբար արձակագիրը, կը մնայ վկայող մը, ականատեսի համանքով, եւ կամ պատմագիր մը. իր գիրը կը կազմէ պատմութեան մէկ էջը: Վկայելու փորձութիւնը անդիմադրելի է մանաւանդ, երբ ան կը գտնուի մեծ փոթորկումներու բունուած: Չի կրնար անտարբեր հանդիսատես կենալ, երբ աչքերուն առջեւ տեղի կ'ունենան մեր մօրթրակին համեմատութիւններով ընդարձակածաւալ վերիվայրումներ:

Այդպէս եղաւ Ի. դարը: Եթէ գծենք Նինա Պէրպէրովայի կեանքին ուղեգիծը, կը տեսնենք ժամանակներուն տակաւ արագացումը իրերայաջորդ մեծ դէպքերու կշռոյթով, – Զորս տարեկան աղջնակ՝ 1905ին Ռուսաստան պարտութեան կը մատնուի Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ. ինը տարի ետք, եւրոպական ցամաքամասի վրայ կը շղթայազերծուի համաչխարհային Ա. պատերազմը. երեք տարի ետք Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը հիմնովին կը յեղաշրջէ ռուսական կայսրութիւնը հիւսիսէն հարաւ՝ մինչեւ Վլադիվոսթոկ, եւ արեւմուտքէն մինչեւ Ծայրագոյն արեւելք՝ Վլադիվոստոկ: Քանի մը տարիներու տեղատուութիւն, ահա դարձեալ կ'եռեւեփի կեդրոնական Եւրոպան սահմաններու խախտումով: Համաշխարհային երկրորդ պատերազմը տակաւին չաւարտած՝ 1944ին պատերազմին դուզահեռ ծայր կու տայ միջազգային հանրային կարծիքի աննախընթաց փոթորկում մը կրաւչենկոյի հարցով, յատկանշերով սկիզբը Արեւելք – Արեւմուտք հակամարտութեան մը, որ պատմութեան մէջ կ'արձանագրուի պաղ պատերազմ պիտակումով, մինչ ասիական ցամաքամասին վրայ Մաօ Ցէ Թունկի Մեծ Երթը ծայր տուած է արդէն, ու պիտի չուշանայ դորէական պատերազմը: Իրականութեան մէջ, դարասկիզբէն մինչեւ վերջ իրարու կը յաջորդեն գրեթէ քանակն կչռոյթով մը մակընթացութիւններն ու տեղատուութիւնները չրջանային անդրադարձումներով:

Այս թոհուբոհին մէջ է նինա պէրպէրովա հանդիսատես ըլլալու համար այդ աւազ դէպքերուն: Մենաչնորհեալ դիրք մը ունի, քանակաւն թուականներուն Ռուսաստանէն գաղթած ըլլալով խումբ մը ուրիշ ռուս գրողներու հետ, եւ հաստատուած՝ Փարիզ, ուր ահա տեղի կ'ունենայ Կրաւչենկոյի խռովայոյզ դատավարութիւնը: Հովերուն ուղղութիւնը փոխուած է արդէն: Քաղաքական ընկերթով վարչական կաչկանդումներէ ձերբազատ՝ ֆրանսաբնակ տարագիր մտաւորականութիւնը արտօնութիւն կը ստանայ հրատարակելու "Ռուսական Միտքը" չաբաթաթերթը, որուն գլխաւոր բաժնի պատասխանատու կը դառնայ գրագիտուհին, եւ այդ հանգամանքով ներկայ կը դանուի Կրաւչենկոյի երկար դատավարութեան: Իր դրառումները առեղին պիտի մէկտեղէ "Կրաւչենկոյի Հարցը" հատորին մէջ: Այնուհետեւ մօտէն կը հետեւի Իվան Տուրգենեւի փարիզեան դրագարանի անհետացման դէպքին, որ հոգեւին կը խռովէ գինքը այն աստիճան որ կը հարկադրուի ականատեսի իր վկայութիւնը տալ գրքի մը մէջ: "Կարդալէ ետք այս պատմճէնը [9] ե՛ս ալ ունէի իմ ըսելիք խօսքը՝ Փարիզի մէջ ռուսական դրագարանին անհետացման մասին" [10]... Շեչոը այսպէս կը բացայայտէ վճռակամութեան ուժը՝ նկարագրի տէր այս գրագիտուհիին մօտ: Երկու դիրքեր՝ որոնք կը յատկանշեն վկայելու եւ դէպքերը յատակ բնութագրումով գրանցելու իր մչտատեւ ցանկութեան մասին:

Թխոսնական Թուականները թեւակոխած ենք, պատմութեան մէկ էջը դարձած է, եւ բացուած՝ նորը: Նինա Պէրպէրովա տուած է արդէն իր գրական գործերուն լաւագոյնները, "Տարագիրի պատմութիւններ", "Ո՛ւր խօսք չկայ սիրոյ մասին", "Պիյանքուրի ժամանակագրութիւններ", "Զոյա Անդրէեւնա", "Ս. Պետերբուրգի Տիկիններ", "Տուրգենեւի գրագարանին անհետացումը", "20րդ դարու Ազատ–Ողմնադիրները": Ունի տակաւին բազմաթիւ գործեր, արձակ եւ բանաստեղծութիւն, գրուած՝ ռուսական պարտերաթերթերու մէջ:

Զուտ գրական–ստեղծագործական գործերուն մէջ տեղ գտած վկայութիւնը ունի բացառիկ արժէք, տրուած ըլլալով որ անհատական նկարագրութեանց ընդմէջէն, ընդարձակ պատառագրումով մը կը պարզէ մէկ ռեժիմէն միւսը՝ փոխանցման ժամանակաշրջանը, եւ յուսալքութիւնը ռուս գրագէտներուն ու նաեւ գեղանկարիչներուն, իրենց վարանումներով, իրենց յամառ պատրանքներով, յուսախաբութիւններով եւ անհատական ու հաւաքական տրամներով, վաւերական ինքնավստահութեամբ դատումներ տարբերով Պուշկինի, Լերմոնդովի, Լէոն Տոլստոյի, Մայակովսկիի, Նաբոկովի մասին: Կարդալով ռուս գրողներու անունները, ընթերցողը կրնայ չափել իր անգիտութիւնը գրականութեան տարածքին ընդարձակութեան կապակցութեամբ: Գրագիտուհին հաւասար երջանկութեամբ կը տիրապետէ արուեստի երեք մարզերու, – ռուսական գրականութիւն՝ համաչխարհային, առաւելաբար ֆրանսական գրականութեան հիմներանգներով, երաժշտութիւն եւ գեղանկարչութիւն: Ո՛չ մէկ փոթորկում՝ բայց նայուածքին մէջ տիրութեան չող մը՝ տամուկ, պըսպղուն: Տրամը կը գարգանայ լոյսին ու լռութեան մէջ, զսպուած յուզումներով, որոնք կը լիացնեն բառերը աղնիւ ու ջերմ ուժականութեամբ մը, յատակօրէն ընկալելի մեր ներքին աշխարհին մէջ: Գրրուած՝ հաւասար չունչով՝ պատմուածքներուն մէջէն կ'անցնի թել մը, որ իրարու կը կապէ զանոնք: Այնուհետեւ իր գրական գործերուն իբր ստեղծումի ենթահող ու միջավայր, իբր հիմներանգ՝

●►

դրի կ'առնէ "Ընդգծողը ե՛ս եմ" յուշագրական բնոյթի իր գիրքը:

Այդ հիմնարանդին վրայ կու գայ տրպւելու ուրիշ վկայութիւն մը, նոյնքան վաւերական, նոյնքան ինքնատիպ, երբ անխարդախ, անմիջական ու անակնկալ լուսաւորում մը կ'ընծայէ մեր սեփական անցեալի մէկ հատուածին վրայ, կեանքի քերելով դէմքեր ու դէպքեր, որոնք կը կազմեն մե՛ր ալ ժամանակագրութեան պակսող օղակները, կորսուած, մոռցուած:

Իր առաջադրանքն է գրականութիւն ընել: Կը ստացուի այնպէս որ պատմութիւնը կ'ընդհատուի գրականութեան: Գրականութիւնն է որ պատմութեան կու տայ հոգի ու չունչ, եւ զեղեցիկ կերպար: Լաւագոյն վկայութիւնը հարազատ պատմութիւնն է, որ մեզ կը կապէ հարիւրաւոր տարիներու վրայով մեր հարազատներու կեանքին: Մեր ինքնութեան արմատները կը զօրանան այսպէս: Գրականութեան, զեղեցիկ գիրին ընծայած նորաբար չունչով կեանքի կը կոչուին, կ'ապրին, կը խօսին ու կը պատգամեն անոնք: Ցիշեցէք մի՛չտ Միքայէլ Նալբանդեանը, Րափայէլ Պատկանեանը իրենց քերթողութեան ընդմէջէն, – Ազատն Աստուած այն օրից··· Այսպէս պատմութեան էջերուն մէջ կնքուած անցեալին եւ մեր միջեւ տարածուող ժամանակի անջատումը կը ջնջուի, երբ սերունդներէ սերունդ՝ ականատեսի վկայութեամբ կը վերահաստատուի աննիւթական, բայց այլեւս անխզելի կապը, զրանցուած՝ ճերմակի վրայ սեւատառ: Հրաշքն է այդ՝ գիրին, կենդանի վկայութեան:

Ներկային անցեալ եւ հեռաւոր անցեալ՝ ծիրանի զօտիներու կամարներով՝ վայր մը կը կապէ միւսին, անցեալի դէմք մը կը կապէ ներկային: "Իմ միտքս կ'ապրի մխեւնոյն ատեն անցեալին մէջ իբր յիշողութիւն, եւ ներկային մէջ իբր գիտակցութիւն՝ ժամանակին հետ առընչուած" [11], կը հաստատէ ամփոփ ու յստակ տարազումով: Կը վերադառնանք միշտ Նոր Նախիջեան: Նոր Նախիջեանը կը զուգորդուի Մեծն Կատարինէի անուան՝ Պետերսբուրգ, Ռուսաստանի հարաւէն հիւսիս: Մեծն Կատարինէի անունը կը զուգորդուի Տընի Տխորոյի, Ֆերնէի Նահապետ Վոլթէրի· Ֆերնէ [12], Ժուիցերիոյ սահմանին վրայ: Ո՛չ, Ժուիցերիոյ մասին չէ խօսքը, յիշատակութիւն մը անունի մը, եւ այդ անուան ծայրին՝ ինքնաբուխ թելադրութիւն մը՝ կապ մը գտնելու եւ տեղադրելու Պետերսբուրգէն մինչեւ Ֆերնէ եւ Վոլթէր:

Նինա Պէրպէրովա գրականութիւն կ'ընէ, բայց պատմութիւնն կը գրէ այն չափով որ գրականութիւնը կը թոյլատրէ, կը հանդուրժէ: Կը յիշատակէ Մեծն Կատարինէի անուան կից՝ Պոտեմկինը, Գրիգորի Պոտեմկինը, ա՛յն՝ որ չղթայազերծեց ռուս – թրքական առաջին պատերազմը, ԺԸ. դարու վերջերը, եւ եղաւ առաջին հիմնադիրը Նոր Նախիջեանի, Դոնի գետաբերանը, Ռոստովի միջնաբերդի չուքին: Եւ Նոր Նախիջեանի կեդրոնական հրապարակին վրայ կանգնեցաւ կայսրուհիին արձանը, եւ պատուանդանին վրայ ոսկետառ արձանագրեցին, – "Կատարինէ Բ.ին՝ երախտապարտ Հայեր" [13]:

Ներկային ու անցեալին այս զուգորդութիւնը չի սահմանափակուիր սակայն միայն հեռաւորագոյն անցեալին հետ ներկային կապակցութեամբ, այլ նաեւ աւելի մերձաւոր դէպքերու մէջէն, – "[1941, Փարիզ] Ապրիլ· 1919ի Մոնտնդին (եւ կամ 1920 Յունուարին) մեր բակին մէջ, Նախիջեան, կայք հաստատած էր զրահապատ զօրամաս մը: Ամէն իրիկուն մթերանոց կը բարձրանայինք եւ հոնկէ կը հետեւէինք տեսարանին կարմիրներու, որոնք տարածուն կարգով յարձակումի կ'անցնէին Պաթայիսքի ամրոցին վրայ, ուրկէ Սպիտակները իրենց վրայ կը կրակէին: Անոնք (կարմիրները) կը կորանցնէին ձիեր ու մարդ, ապա կը վերադառնային մեր բակը: Մի քանիներ կը պակսէին: Ու հիմա, ամէն իրիկուն, հարիւրաւոր (գերման) օդանաւեր մեր գլխուն վրայէն կ'անցնէին, երթալու եւ ռմբակոծելու համար Անգլիոյ մէջ քաղաքներ եւ խաղաղ ժողովուրդ մը: Չեմ յաջողիր քնանալ, մտալկուած՝ այն զգաստիարով որ այս ամէնը կանգ պիտի առնէ իմ կեանքովս" [14]:

Ձակատագրին մէկ տնօրինումը կայ մինչեւ իսկ գրագիտուհիին իբր ինքնութիւն գոյատման մէջ: Մօրը կողմէ ռուս, բայց լայնածիր ընդգրկումով նայուածքն ու հոգին դէպի հայութիւն, ան կռնակ կը դարձնէ մօրը, տէր կանգնելու համար հօր եւ հօրենական մեծ–հօր ժառանգութեան, մեղի՛, նոր ժամանակներուն կրտակելու համար ակնատեսի իր վկայութիւնները: Ձակատագրին տնօրինումը հո՛ս, այստեղ է· ինք լոյս աշխարհ գալու էր, ճանչնալու էր Նոր Նախիջեանը, որպէսզի այդ անունը յիշատակուէր երրորդ Հազարամեակի մէջ, այդպիսի ինքնավստահ չեշտով: Չի ծանծաղիր սակայն, եւ զգացական դեղումներու մէջ չի՛ լճանար իր պատճէնը: Գրագիտուհին կը ճանչնայ իր սահմանները:

Երեւակայել յանդգնութիւնը գրողի մը, որ պատրուակը կը գտնէ Ֆրանսայի հանդէպ իր խորհրդանիշ սէրը հռչակելու համար վկայութեան կանչելու կայսրուհի մը, այլ ոչ յետինը, քանի մը զուսպ բառերու ներգործութեամբ ջնջելու համար երեք դարերու անջատում մը, կարծես թէ ժամանակակիցներ ըլլային վկայութեան կանչուած անձնաւորութիւնները: Իրեն կը բաւէ յիշատակումը Ֆրանսացի արձանագործ Էթիէն Ֆալքոնէի, այժմէութիւն տալու համար կերտումին Ցարական Ռուսաստանի հիմնադիր Մեծն Պետրոսի հեծեալ արձանին: Յանդգնութեան չեշտը կը կայանայ այն ինքնավստահութեան մէջ, որ կը թելադրէ Ֆրանսայի հանդէպ իր անձնական սէրը համեմատելու գործօն սիրոյն հետ, որ կայսրուհին կը կապէր Ֆրանսական Համայնապետարաններու հիմնադիրին եւ Ֆերնէի Նահապետին հետ, եւ հպարտութեան զգալի չեշտով մըն ալ թէ այդ սիրոյն հարազատ, ուղիղ գծով ժառանգորդուհին ի՛նք է:

Նոյն մեթոտը կը գործադրէ հաւասարապէս իր բոլոր հռչակաւոր եւ նուազ հրաշակաւոր ծանօթներու պարագաներուն: Հրաշալի հրախաղութիւնը կը չարունակի էջերու երկայնքին, եւ ճառագայթումները աւելի ու աւելի խիտ խաչաձեւումներով կ'անցնին սահմաններ, քաղաքէ քաղաք, երկրէ երկիր, ցամաքամասէ ցամաքամաս: Կը լուսաւորուի ամբողջ տարածք մը Արեւելքէն Արեւմուտք, Հարաւ–Հիւսիս Ռուսաստանէն մինչեւ Ատլանտեանի միւս ափը: Այս ընդարձակ տարածքին ճգողութեան կեդրոնը, սի՛րտը կը մընայ անկասկած Փարիզը: Իր մեծ հայրը ճանչցեր էր Լուի Փասթէօրը· գրագիտուհին զգացումներու ի՛նչ հաւատարմութեամբ կ'ոգեկոչէ իր դեղերումները Փարիզի Փասթէօր պողոտային վրայ, – "Գարնան, կ'ըսէ Նինա Պէրպէրովա, Փարիզի մէջ կը ծաղկին չազանակի ծառերը: Առաջին ծաղկող ծառերը Փասթէօր պողոտային ծառերն են, հոն ուր մեթրօն կը ժայթքէ գետնի տակէն, եւ ուր տաք օդը ալիք ալիք կը բարձրանայ մինչեւ ծառերը: ...Յունկարծ, Յունուարին, ամբողջ վերջերը կու գայ օր մը, երբ ամէն ինչ փայլ կը ստանայ, լաւ օդ կ'ընէ եւ երկինքը կապոյտ է: ... Այդ օրը կու գայ ինչպէս չարժական ոճն մը, որ պիտի իյնար Յունուար 20ի եւ Փետրուար 5ի միջեւ, իր անցքին վրայ ձգելով խոստումի քոյր մը" [15]:

Փարիզը, միշտ Փարի՛զը...

"Փարիզը՝ «իմ ճակատագրիս մայրաքաղաքը"» [16]: "Փարիզը քաղաք մը չէ, այլ պատկեր մը, Ֆրանսայի խորհրդանիշանը, իր ներկան եւ իր անցեալը, ճառագայթումով իր պատմութեան, իր ազատութեան եւ իր հոգիին: Այս քաղաքը աւելի հարուստ է իր նշանակութիւններով քան Լոնտոնը, Մատրիտը, Սթոքհոլմը կամ Մոսկուան, վստահաբար նոյնքան հարուստ որքան Ս. Պետերսբուրգը, Նիւ Եորքը կամ Հռոմը: Անկարելի է հոն ապրիլ առանց նկատի ունենալու այս համամատութիւնը, տան մէջ պահպանելով եւ բանատարկուելով: Ամէն պարագայի ան մուտք պիտի գործէ մեր տան մէջ, մեր սենեակին մէջ, մեր էութեան մէջ. ան մեզ պիտի բարեփոխէ, պիտի ստիպէ մեզ մեծնալու եւ հասունցնելու, եւ կամ պիտի վիրաւորէ· ան պիտի կարենայ նաեւ մեզ սպաննել: Քաղաքը հո՛ս է, մեզ կը շրջապատէ, յաւերժականը· կարեւոր չէ թէ զայն սիրենք կամ զայնատենք. չենք կրնար խոյս տալ իրմէ: Ան մեր շուրջ կը հիւսէ ոստայն մը, եւ մեզ կը ներգրաւէ" [17]:

Իր տիեզերքը պիտի սահմանափակուէր Ռուսաստանէն Ֆրանսա միայն: Սակայն տնօրինուեցաւ այլապէս: Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի վաղորդայնին տպաստանած էր Ֆրանսա, ուր սկսած էր տարագիրի կեանքի ծանր պայմաններու մէջ, ի գին իւ՛րաքանչիւրներու, արմատ նետել, յուսալով որ այլեւս չէին կրկնուեր անցնող տարիներու դժուարութիւնները ի խնդիր բնականոն կեանքի մը, եւ կը նուիրուէր ամբողջովին ստեղծագործական աշխատանքի: Բայց հազիւ քանի մը տասնամեակ եաք, Համաշխարհային Երկրորդ Պատերազմին չղթայազերծումը անդամ մը եւս խնդրական կը դարձնէր իր ներգրաւումները երազած կեանքին ի խնդիր: "Գողգոթա՝ այն է որ չկրցայ ապրիլ երկրիս մէջ", կը յայտարարէր ան 1989ին [18]: "Ցեղափոխութիւնը զիս ազատագրեց, տարագրութիւնը զիս թրծեց, պատերազմը զիս նետեց ուրիշ աշխարհ մը" [19], կը խոստովանի ան: "Ուրիշ աշխարհը" Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներն էին, Ֆրանսան իր ներկայ ներդրումներով, Ռուսաստանն ալ՝ իր անցեալով:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐ

1901 Օգոստոս 8 (Յուլիս 26՝ հին տոմարով) Ծնունդ՝ Ս. Պետերբուրգի մէջ:

1914 Ամառ՝ Ծնողաց հետ ճամբորդութիւն Եւրոպայի մէջ:

1918 Գարուն՝ վերջ երկրորդական ուսմանց: Աշնան՝ մեկնում դէպի Դոնի – Ռոստով (Նոր Նախիջեան):

1919 Բարձրագոյն ուսում Դոնի-Ռոստովի մէջ:

1921 Վերադարձ՝ Պետրոգրադ:

1922 Փետրուար՝ մեկնում Ռուսաստանէն:

1923 Նոյեմբեր՝ մեկնում Փրակա:

1924 Ապրիլ՝ մեկնում Փարիզ:

1939 Ֆրանսայի գրամատն չրջանին կը հաստատուի Իվըլինի մէջ, Փարիզի մօտ:

1947–1950 Գրական բաժնի խմբագիր "Ռուսական Միտք" (ռուսերէն) շաբաթաթերթի, Փարիզ:

1950 Մեկնում Ֆրանսայէն Ֆիլատելֆիա (Միացեալ Նահանգներ): Կեդծ ամուսնութեամբ ամերիկահպատակ՝ 1954ին:

1960 եւ 1965 Այցելութիւն՝ Փարիզ:

1971 Նինա Պէրպէրովա՝ հանգրստեան թոշակառու:

1972 Ռուսերէն առաջին հրատարակութիւն "Ընդգծողը ե՛ս եմ" գրքին, Մխիթիխ, Գերմանիա:

1983 Ռուսերէն երկրորդ հրատարակութիւն "Ընդգծողը ե՛ս եմ" գրքին, Նիւ Եորք:

1984 Նիւ Եորքի մէջ հրատարակութիւն հատընտիր ռուսերէն քերթուածներու (1921 - 1983) հատորի մը:

1989 "Ընդգծողը ե՛ս եմ" հատորէն ընդարձակ հատուածներ կը հրատարակուին Սովետական Միութեան մէջ: Սեպտեմբերին՝ ճամբորդութիւն Մոսկուա եւ Լենինկրատ (1922էն ի վեր առաջին վերադարձ Սովետ. Միութիւն):

1993 Սեպտեմբերին կը մահանայ ուղեղային արիւնախտանումի հետեւանքով, Ֆիլատելֆիոյ մէջ:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Բեղուն գրիչ մը եղած է Նինա Պէրպէրովա, ներշնչանակ տիրապետումով մը չակելով գրական բոլոր սեռերը, – վէպ, թատերգութիւն, բանաստեղծութիւն, քննադատութիւն, ժամանակագրութիւն, լրագրին մինչեւ վերջ առանց մէկը զերադասելու միւսին: Իր հրայրքը եղած է Գիրը ամենալայն ընդգրկումով: Այս իմաստով ան կը հանդիսանայ բացառիկ երեւոյթ մը համաշխարհային գրականութեան մէջ: Պարմանուհի՝ արդէն կայացուցած էր իր ոտքովը, – "[···] Վերջապէս որոշումս տուի: Նոյնհետայն կարծես խեղդուեցայ քերթուածներու ալիքով մը: Անդադար կը գրէի, օրական երկու կամ երեք քերթուած, զանոնք կ'արտասանէի եւ՝ ինծի [···] ծնողներուս, բարեկամներուս, ամէն եկողի: Այս խստաբարոյ իմաստը կոչումին այլեւս երբեք պիս չլքեց: [···] Բանաստեղծ եմ եւ բանաստեղծ պիտի մնամ": *"Այդ առեղնուան քերթուածներս միշտ ունէին "անաւարտ" քնոյթ մը: Այս պատճառով նախընտրեցի զանոնք չհրատարակել: Այսուհանդերձ գրեթէ ամէնքը անգիր գիտէին ժողովրդական սիրերգի մը հետեւողութեամբ գրուած Իմ կիթառը"**: Նինա Պէրպէրովա աւեղին չէր ուզեր հրատարակել իր բանաստեղծութիւնները: Անոնք սակայն ռուսերէն հրատարակուեցան 1984ին հեռեւեալ վերնագրին տակ, – "Բանաստեղծութիւններ 1922–1983":*

ԻՄ ԿԻԹԱՌԸ

Մթնշաղի ժամերուն,
Գոհիներու մշուշին,
Երբեմն այսպէս կը լսուի
Հին եղանակ մը կիթառի.
Կը բացուի դո՞ւռ մը արդեօք
Հեռուն, հոն ուր կը պարեն,
Գեղուհի մըն է կամ՝
Պատուհանին կը համբուրուի:

Երգն է՝ ահա կը բարձրանայ
Սալարկներու վրայով,
Ծաղրաբեռնուած՝ կարօտով,
Երջանկութեամբ, յուսալի:
Ուրիշ մըն ալ զայն կ'երգէ
Երբ իրիկունը կ'իջնէ,
Բայց երգս այդ՝ է նման
Հին օրերու մեր երգին:

Տարիներն սահեր են, անցեր,
Աւելի շուտ ֆան ջուրերը գետին,
Սակայն սէրդ կ'ապրի միշտ՝
Գորովալի, միշտ աւելի,
Հաւատարիմ շատ աւելի
Քան առաջին մեր հանդիպման.
Հուրդ է դեռ ես ցաւագին,
Եւ խօսքերդ՝ դեռ ես դաժան:

ՆԻՆԱ ՊԷՐՊԷՐՈՎԱ

Ֆրանսերէն բնագրէն՝ Թրգմ. Ն. Թ.

---

* "Ընդգծողը ե՛ս եմ", էջ 38:
** Նոյն տեղ, էջ 379:

Le génocide et le Mal ou l'identité à l'épreuve du Réel

par **ALIDZ SAVAYAN,** *Psychologue*

Le génocide des Arméniens constitue presque 90 ans après les faits, une morsure indicible et indélébile du mal pour les communautés de la diaspora et l'état Arménien. Les dépositaires de cette Histoire de l'annihilation, les descendants des «disparus», sont devenus les seuls «lieux» de mémoire, face au négationnisme qui prolonge et maintient les conséquences du génocide perpétré par les Turcs sous l'empire ottoman en 1915. Mais que constitue l'essence de ce mal total? Quelle dynamique interne au processus génocidaire a mené un peuple vers la rupture de la pensée et une forclusion de la fonction symbolique? Une traversée philosophique et analytique peut nous livrer des clefs pour mieux comprendre et élucider ces questions.

1. Une rupture de la pensée : définition philosophique du mal comme fracture ontologique

"C'est dans le vide de la pensée que s'inscrit le mal".

Hannah Arendt

Dans son ouvrage, «Il était un fois... Le Mal, La fracture onto-logique» [1], François Besset définit le mal comme un anti-objet de la pensée. Hannah Arendt, dans son livre consacré au cas Eichmann [2], souligne «la terrible, l'indicible, l'impensable banalité du mal» [3]. L'activité de penser et celle de faire le mal semblent intimement liées. Ainsi, la mise en sommeil de la capacité de penser permet à l'homme de devenir indifférent à la souffrance, à la réalité et de ne plus pouvoir s'opposer au mal jusqu'à l'accomplir à son tour.

Contre sens de l'être dans son essence même, pour François Besset, le mal constitue une réponse à l'envers de la parole, une démesure de la parole. L'ontologie du mal devient celle de la rupture. Penser le mal prend la forme d'une rencontre qui altère tout jugement et heurte profondément la conscience. Claire Crignon écrit que «l'expérience du mal semble toujours excéder les mots dont nous disposons pour en rendre compte» [4]. Il ne permet plus de restituer la parole à son sens.

C'est dans cette perspective que le génocide qui constitue une rupture du lien de l'être au sens, une destitution prétendue de la parole s'inscrit dans la fracture ontologique qu'est le mal. Le massacre, la déportation, l'extermination d'un peuple ont pour but de faire disparaître les identités, de briser le lien social et la transmission générationnelle, de déstructurer les êtres et les détruire jusqu'à leur essence même en les confrontant à l'impensable. L'impensable se mue en indicible, l'indicible en impossibilité d'être.

François Besset conçoit également le mal comme l'inexistence de l'Autre, comme une auto référence absolue. Le mal constitue alors une scissure originelle qui ne permet ni synthèse, ni vision globalisante, et exclut l'altérité de façon irréversible. Le mal se justifie uniquement de la rupture qu'il ouvre, la faille qu'il permet.

A nouveau, le crime génocidaire relève de ces mêmes caractéristiques inhérentes au mal, se fondant sur une loi auto-référente qui consiste à éradiquer un «Autre» choisi pour ses caractéristiques ethniques ou religieuses.

«Le mal est, sans Etre *de* l'Etre, comme nous dirions d'un apatride qu'il est sans attache ou de nulle part. Pour cette raison le mal est aussi une figure énigmatique du néant» [5].

De la même façon, le génocide d'un million et demi d'Arméniens, a «produit» des apatrides. Tel est le statut officiel que recevaient les survivants des déportations, ayant trouvé l'exil dans les différents pays européens.

La mise en accusation et le négationnisme présentent des similitudes supplémentaires dans notre démarche de confrontation du mal et du génocide.

François Besset explique comment le mal échappe à toute emprise du discours et de la pensée et s'innocente du même coup. Impossible à catégoriser puisque inaccessible à la raison, il devient dès lors impossible à accuser. Les manifestations du mal et la réalité historique de celles-ci, ici le génocide des Arméniens, tombent dans un oubli révoltant, prenant la forme d'une amnésie qui subsiste encore aujourd'hui au cœur des démocraties occidentales.

«Le mal s'innocente en désorganisant par son scandale et sa malignité nos jugements et catégories. Mais sa malignité se prouve par ces mêmes catégories. Le paradoxe du mal est qu'il s'affirme dans sa malignité à partir des mêmes catégories qu'il fustige. Il réclame d'être condamnable pour s'innocenter et accuser» [6] !

Le négationnisme en est l'illustration la plus parfaite : les Arméniens sont placés dans une position menaçante de bourreaux accusés, et c'est un comble, du même crime génocidaire envers les populations turques ottomanes.

Le mal n'accuse pas seulement le bien dans l'être, «il dénonce surtout le caractère illusoire de ce même Etre subordonné au Sens et à la Parole. Tel est son scandale [7]. La souffrance des femmes éventrées et des êtres perdus n'est alors qu'illusion d'optique; les charniers de corps annihilés par la douleur, images des hallucinations collectives.

Accusés sans rémission, les génocides sont condomnés dans leur devenir, culpabilisés dans leur position, et enfermés dans une histoire pesante qu'ils ne peuvent mettre en mots

Dans son ouvrage, l'auteur associe entièrement le négationnisme au mal total. Ainsi, «le caractère profond du mal consiste à se nier douloureux, et si la vérité du péché est sa douleur, le mal non seulement moral mais cette fois *total* est mensonge sur lui-même et mensonge sur la douleur qu'il provoque; par essence il est *Négationniste*» [8].

Le refoulement de la souffrance qu'impose le déni, prive l'être des mots de la douleur et lui barre la voie de la pensée, le menant à chercher chez autrui cette même douleur étouffée. François Besset fait alors référence à Lacan : «tout ce qui n'est pas venu au jour du symbolique réapparaît dans le réel» [9]. Nous le verrons dans la seconde partie de l'analyse, la faculté de symbolisation est la cible de prédilection du mal. Le mal total consiste donc en un déni continuel de la douleur, doublé de la douleur émanant de ce déni.

Les perspectives ainsi inversées, on voit apparaître le négationnisme comme aspect intrinsèque au mal mais aussi comme seconde partie du projet génocidaire, qui non seulement exclut la reconnaissance des faits historiques mais retourne la situation en accusant les victimes des mêmes actes criminels.

Le mal *complot du silence*, revêt alors la *forme historique d'une lutte contre la Vérité* en écartelant la parole du champ d'altérité qu'elle permet, et pervertissant la mémoire par le piège de l'innocence. La vérité historique ainsi étouffée, les identités écorchées se perdent pusqu'elles ne peuvent plus s'inscrire dans un savoir scientifique partagé et admis de tous.

Avant de passer à un éclairage analytique de la question, cette brève ontologie du mal nous permet d'affirmer que

●►

---

(3) Hubert Nyssen, *Actes Sud*, Le Mejan, 13200, Arles, France.

(4) Նոյն տեղ էջ 56:

(5) Ի տարբերութիւն գրաշարութեան՝ տողաշարութիւնը կը կայանայ պատճէն մը կապարեայ միագոյլ տողերով շարելու արհեստին մէջ: Մեքենան՝ *տողաշար* կը կոչուի: Իսկ գրաշարութիւնը կը կայանայ պատճէնը կապարահատ անջատ տառերը մէկ առ մէկ բով բովի բերելով շարելու գործին մէջ: Նինա Պէրպէրովա կ'ուզէ նշդել թէ տպագրութեան վերաբերեալ բոլոր գործերով կը զբաղէր: Անշուշտ, այս երկու արհեստներն ալ հիմա ժամանակավրէպ դարձեր են, համակարգիչը լիովին կատարելով տպագրութեան բոլոր գործերը:

(6) "Ընդգծողը ե՛ս եմ", էջ 243:

(7) Այս տարազը, զոր Լենին ժողովրդավարացուց Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան տարիներուն, կը պատկանի գերման իմաստասէր, տնտեսագէտ եւ բարոյախոս Կարլ Մարքսին:

(8) "Ընդգծողը ես եմ", էջ 26:

(9) Խօսքը կը վերաբերի Իվան Տուրգենեւի փարիզեան գրադարանին անհետացման մասին գրագէտ Իլիա Էրենպուրկի մէկ գրութեան:

(10) "Տուրգենեւի գրադարանին անհետացումը", էջ X:

(11) "Ընդգծողը ե՛ս եմ", էջ 23:

(12) Ներկայիս՝ Ֆերնէ-Վոլթէր:

(13) "Ընդգծողը ե՛ս եմ", էջ 47:

(14) Նոյն տեղ, էջ 438:

(15) Նոյն տեղ, էջ 297-298:

(16) Նոյն տեղ, էջ 75:

(17) Նոյն տեղ, էջ 242:

(18) Փարիզի մէջ հեռատեսիլի գրական յայտագրի մը իր մէկ հարցազրոյցին մէջ, յիշատակուած՝ "Լ'Իւմանիթէ" օրաթերթին մէջ (1993 Սեպտ. 27/28ի թիւ) իր մահուան առթիւ լոյս տեսած յօդուածին մէջ:

(19) "Ընդգծողը ե՛ս եմ", էջ 27:

(20) Նոյն տեղ, էջ 500:

(21) Նոյն տեղ, էջ 505-506:

(22) Նոյն տեղ, էջ 17:

(23) Նոյն տեղ, էջ 537:

րեն համար ճեւով մը դարձած ըլլալով չարունակութիւնը Ռուսաստանի, ո՛չ միայն ընտանեկան, մշակութային եւ տզգային արդար ժառանգութեամբ, այլ նաեւ տարագիրի նորադրն պայմաններու մէջ իր անճնական ու հոգեկան ապառիչ ներդրումներու դինով երաշխաւորուած:

Ամերիկայի մէջ է որ դրագիտուհին պիտի ապրէր իր կրկնակի ազատը՝ իր հայրենի տունէն, ապա իր որդեգիր հայրենիքէն հեռու, իր նոր աքսորավայրին մէջ զրկուած ալ դրեթէ ամէն սրտակից կապ, - "Այսուհանդերձ կացութիւնս բոլոր փայլուն չէր· անդլերէն չէի դիտեր, Նիւ Եորք հասնելուս ունէի մխայն ու միայն 75 տոլար, որուն քառնհինգ տոլարը դնաց պարտքի մը հատուցման, եւ ներդաղթի վիզա չունէի" [20]: "Ծօթը տարիներ, ծօթը արհեստներ: Մի քանիները եզան արտառոց, միւսները՝ չատ հասարակ, ուրիչ արհեստներ դիս հարկադրեցին ծանր աշխատանքի: [...] Երբեմն երբեմն կը մտածէի դառարկապորտ դառնալու մասին" [21]:

Կարուած՝ այն կապէն զոր դիրը կը ստեղծէ օտար հողին եւ էնթակային մէջեւ, այս նոր աքսորը չի նպաստեր դրական դեռնի վրայ իր ծագկումին, հակապատկերովը՝ իր նման տարագիր ուրիչ ռուս դրողներու, եւ կը կառչի ռուսերէնի, իր մէջ ստեղծելով անառիկ ներաշխարհ մը: Գրող մը չի կրնար երկիր երկիր թափառական ըլլալ· չի կրնար մէկ միջավայր ու մթնոլորտ փոխարինել, գինչուի մը նման, ուրիչ բոլորովին անհարազատ մթնոլորտով: Հոգեկան կապերու հարազատութեան տուեալը կենսական է դրական ստեղծագործութեան համար: Երեք հատուածներու բաժանուած իր կեանքին ամէնէն երկար մասը, երրորդը դրեթէ առաջին երկուքին հաւասար, կ'անցընէ Ամերիկայի մէջ, այս կեցութեան կապակցութեամբ առանց որեւէ "հաւատարմագրի" [22]: Բառը իր՛ն է, եւ լաւագոյնս կը պատկերազարդէ կապին վաւերականութիւնն ու լիազօրութեան աստիճանը: Դիւանագիտական - քաղաքական բառամբարին մէջ գուցակագրուած այդ բառը կը նշանակէ թէ օտար պետութեան ներկայացող լիազօրը կը վայելէ ամբողջական վստահութիւնը իր երկրին իշխանութեանց: Նինա Պէրպէրովա ուրիչ բառ չէր գտած, Ֆրանսայի մէջ իր կեցութեան իրաւունքը հռչակելու համար: Իր հաւատարմագրերը խորհրդանշուած էին, Տիտըրոյէն, Վոլթէրէն եւք Պօտլէրով, Փօլ Վալերիով, Սարթրով, Սիմոն տը Պովուարով եւ ուրիչ դրողներով...

Ամերիկայի կապակցութեամբ ո՛չ մէկ անուան յիշատակութիւն: 40 և աւելի տարիներ ապրիլ օտար երկրի մը մէջ, ռուսական դրականութիւն դաստիանդել ամերիկեան համալսարանի մը մէջ, եւ ո՛չ մէկ անուն վկայակոչել իբր "հաւատարմագիր": Բաղդատական պատկերացումը կը յստականայ անհերքելիօրէն սրբագախօսութեամբ մը, - "Կը պարտիմ Եւրոպայի մէջ, համբորդական պայուսակիս մէջ երեք բանալիներով, - Տանս բանալին, Համալսարանի դրասենեակիս բանալին եւ մատենադարանի մէջ արկղիս բանալին" [23]: Իր մայրենի լեզուն այնուհետեւ կը դառնայ այն անքակտելի կապը, որ դինք կը միացնէ իր հեռաւոր մայր հայրենիքին: Ինքնապաշտպանութեան գործընթացը մըն է, որ իրեն կը թոյլատրէ անաղարտ պահել այն մթնոլորտը, զոր գտած էր ժառանգաբար ալ Ֆրանսայի մէջ, եւ ուր երջանկօրէն ծագկած էր իր էութիւնը՝ մարմին ու հոգի: Ցանձնապաստան յանդգնութիւն պիտի ըլլար յետահայեաց գուշակութիւն կատարելու նման, ըսել թէ անգամ մը եւս եթէ չհարկադրուէր գաղթել, եւ այս անգամ Ֆրանսայէն, զոր հոգեւին որդեգրած էր, Նինա Պէրպէրովա պիտի գրէր Ֆրանսերէն ալ: Ասիկա կը մնայ ճեւ մը միայն բացատրելու այդ կապը իր ծննդավայրին, իր հոգեկան արմատներուն, միեւնոյն ատեն գրականութեան եւ գեղարուեստի այն մթնոլորտին հետ, զոր գտած էր Ֆրանսայի հետ: Ինքնապաշտպանութեան ու գոյատեւման կենսապայմանը պիտի սառցուէր ռուսերէնով միայն:

Բնախօսական պահանջքին հետ չփոթուղ այս գործընթացը վերջապէս պիտի երաշխաւորէր այն կապը, որ այս անգամ իր աշխատանքները պիտի տեղադրէր՝ անցեալէն մինչեւ մեր օրերը երկարող այսօր դասականացած ռուս գրականութեան լաւագոյն գործերուն չարունակութեան մէջ, այն ազնուական վայելքով, զոր գտած էին Պուշկինի, Լերմոնդովի, Տուրգենեւի, Տոլստոյի կամ Դոստոյեւսկիի, Զեխովի ու Մակսիմ Կորքիի գործերուն մէջ: Լեզուն, դիրը անկասկած ունի ու կը պահէ հարազատութեան բացայայտ

նկարագիր մը, որ կը չփոթուի ազգային ոգիին ցոլացումին, գոյնին ու չունչին հետ:

Ռուսաստանէն մինչեւ Ամերիկա իր գրական դեգերումներուն երկայնքին ան միշտ կը վերագառնար Փարիզ, հոգեպէս վերանորոգուելու համար ապրելով անփոխարինելի մթնոլորտին մէջ: Այդ հանապարփակ սիրոյն համար Ֆրանսան վարձահատոյց եղաւ իրեն, երբ յայտնաբերեց 1990ին՝ ռուսերէնի մէջ նախապէս արդելափակուած դրագիտուհին, իր լայնապաստառ գործին յատկացնելով կիւթէնպէրկի Մրցանակ, ապա յետ մահու՝ Ֆրանսայի Հարաւը՝ պատմական քաղաք Առլի մէջ հրապարակի մը տալով Նինա Պէրպէրովայի անունը:

Ն. Թ.

ՕԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) "Ընդգծողը ե՛ս եմ", էջ 73:

(2) Նոյն տեղ, էջ 97:

le génocide, sa structure, son processus, et ses conséquences comportent tous les signes, toutes les marques qui font de ce meurtre collectif une manifestation du mal dans sa définition la plus absolue.

2. Une empreinte du Réel : lecture analytique du processus génocidaire

«Les morts sont des inivisibles, ils ne sont pas absents»

Saint Augustin

La psychanalyse, comme le concept de «génocide» sont des enfants du XXe siècle qui ont profondément bouleversé la perception de l'homme par rapport à son propre sens et sa relation à l'altérité individuelle et collective.

Le terme de génocide inventé en 1944 par le professeur R. Lemkin se réfère au mot grec «genos»[10], ayant deux pôles de signification. Il signifie d'abord *la naissance* prolongée par les concepts d'origine et de *déscendance*. Ensuite, il est la *création de l'être* qui s'élargit à l'idée de *famille, d'association humaine* religieuse, civile ou politique, de *nationalité* et de *peuple*. L'idée de durée débouche sur la notion de *génération* et l'idée de sexe sur le *genre* comme différenciation sexuelle.

De même, les pôles de l'individu dans son essence même et celui de son rapport à l'altérité verticale (génération) ou horizontale (famille et société) composent les axes de recherches de la théorie analytique.

Voyons à présent ce que l'éclairage analytique peut nous dire du génocide comme meurtre du *genos* et comment cette étude peut déboucher sur une nouvelle psychopathologie du lien social.

Dans son ouvrage *Génocide et Transmission* [11], Hélène Piralian expose que le projet génocidaire a pour but, au-delà du meurtre de tous les vivants d'un groupe, de détruire la trame du lien social, les fondements mêmes des canaux de la transmission. En plus d'un meurtre collectif, le génocide constitue le meurtre du Symbolique même et de sa transmision, ce qui exclut toute possibilité de mettre en mots un mal qui dépasse l'entendement. «Il n'y a pas de langage direct, non symbolique, du mal subi, souffert ou commis; que l'homme s'avoue responsable ou s'avoue la proie du mal qui l'investit, il le dit d'abord et d'emblée dans un sens symbolique»[12].

Le génocide constitue pour les victimes la scène d'un meurtre inimaginable qui fond et qui confond le fantasme et la pensée. Cet écart nécessaire à la fonction de la parole faisant défaut, aucune triangulation n'est accessible afin de sortir de cet imaginaire mortifère et éviter le retour de la mort dans le Réel pour les générations suivantes. La fonction symbolique est alors forclose.

Le déni qui prolonge le génocide double l'extermination des personnes d'un effacement. Les morts deviennent des *n'ayant jamais existé*. Les descendants se voient privés de la mort symbolique de leurs ancêtres et sont expulsés de l'ordre humain.Ce déni rend les deuils et transmissions impossibles, exclut les survivants du champ symbolique. Puisque la Mort constitue le canal symbolique de la transmission, les génocidaires tentent de la détruire après avoir détruit la vie. Les survivants perdent *la Mort comme structure d'avenir*. Sans passé, ni futur, ils errent en quête de sens.

Gilles Lussac éclaire notre propos en écrivant que le lien social a été tributaire d'inflations imaginaires que l'ordre symbolique ne peut endiguer pour les contenir. «Aux sources des génocides, il y a cette mutation du sujet qui, sur le fond de la rupture de la reconnaissance de pères par les fils, le précipite dans la volonté de l'autofondation» [13]. Pour Lussac, «avec l'autofondation, nous avons affaire à la confusion des générations et des places, à la destruction de toute temporalité et au déni de toute généalogie» [14]. Le génocide et l'autoréférence sont dès lors structurellement interdépendants comme c'est le cas, nous avons pu le développer précédemment, pour le mal comme fracture ontologique.

Hélène Piralian[15] confirme qu'il s'agit pour les génocdaires, à travers le meurtre de la mort, de tuer l'Autre, la voie vers la Parole, le lieu des signifiants, et ainsi mener un peuple au morcellement des corps, à un imaginaire mortifère, à l'errance des âmes et à la Terreur. L'indicible de la filiation marque par le sceau du mal la transmission d'une mémoire et la traduction identitaire des descendants.

Le morcellement des corps torturés sur les routes de la déportation constitue «un des pivots du génocide en ce qu'il est mise en place concrète de la pulvérisation des identités, excluant celui qui en est l'objet de l'ordre humain comme toute possibilité pour lui de descendance»[16]. Les survivants restent alors les seuls témoins de ceux qui étaient, en gardant en eux les morceaux de corps sans identité. L'éparpillement des corps en morceaux de ceux à jamais méconnaissables exclut toute constitution des liens identificatoires. Le processus d'identification ainsi altéré corrompt le développement identitaire et entrave la capacité de différentiation, d'altérité et de séparation, jusqu'à compromettre le rôle parental et la représentation sexuelle des descendants.

Puisque les morts ne peuvent mourir, puisque leurs corps dépecés effacent toute trace de leur existance, la seule manière de les empêcher de disparaître de l'ordre humain, comme s'ils n'avaient jamais été, est de les introduire en soi, les incorporer et les laisser exister dans les corps «tombeaux» des descendants. C'est incarner ainsi une fonction symbolique qui empêche de sombrer dans le néant du Réel et de se laisser submerger par le mal. «Il y aurait alors comme une contamination du sujet, à partir de son corps, par le mal. Il se produirait alors ce que, pour ma part, comme le dit Hélène Piralian, le reflux de la Mort dans l'âme. La Mort, là où le corps est rendu impropre à l'humain, devrait se dé-naturer, — au sens de se dés-incarner— pour rester humaine»[17]. Le lien généalogique est alors marqué par le trauma, le lien au passé frappé d'une fracture douloureuse.

Concernant la transmission trangénérationnelle du trauma, Anne Ancelin Schützenberger reprend les concepts de la *crypte* et du *fantôme* introduits au préalable par les psychanalystes Nicolas Abraham et Maria Tôrôk[18]. Elle expose l'existence de faits et des comportements inconscients d'un membre d'une famille provoqués par la présence d'un ancêtre *fantôme* qui agit et parle par le corps de son descendant habité comme une *crypte* et ce, après plusieurs générations. Ce fantôme qui porte en lui le secret, l'indicible, se cache dans le caveau vivant qu'est devenu son descendant au nom d'une *loyauté familiale inconsciente*.

«Il est évident que certains d'entre nous portent en eux des "cryptes", comme des tombes où ils auraient enfoui des morts mal enterrés, mal morts, —enterrés avec des secrets non dicibles pour leurs descendants— ou des morts injustes (morts prématurées, assassinat, génocide)»[19]. Elle expose à partir de cas cliniques centrés sur des familles arméniennes[20], que le génocide, l'exode et la déportation donnent à voir des transmissions transgénérationnelles de matériel physique non métabolisés, non pensés car impensables sous forme de secrets, de non-dits, de syndromes d'anniversaire, des *inscriptions somatiques* et de corps-cryptes. «Car qui ne peut enterrer ses morts reste lui-même un mort-vivant»[21].

Les meurtres collectifs du XXe siècle sont des résurgences du Réel qui permettent de considérer le lien social sous un éclairage encore plus déterminant que celui que Freud donnait à voir en terme de *Malaise dans la civilisation*. Il est essentiel de considérer à leur juste portée les conséquences de ces hécatombes «modernes» ainsi que la mutation irréversible que cela a engagée dans la structure même du lien social et par conséquent sur celle du sujet. Gilles Lussac souligne l'importance de la prise en compte de cette dimension humanicide inaugurée comme psychopathologie par l'invention du génocide dans la métamorphose moderne du lien social.

Hélène Piralian sous-tend notre conviction que la naissance de la psychanalyse n'est pas étrangère à cette résurgence du Réel qu'est le génocide et que la théorie analytique a émergé comme une tentative d'endiguer l'intrusion du mal permis par le meurtre du *genos*, et ce, en décodant la structure de l'inconscient et l'espace symbolique de la parole. Car enfin, c'est «ce déni qui, au-delà du temps génocidaire en lui-même, tente —dont l'objectif est— de détruire la structure même du champ symbolique, celui qui ordonne l'espace psychique, l'humain et constitue, à ce titre, l'objet de la psychanalyse»[22].

3. Inscrire les ancêtres, *historiser* les identités, écrire la Parole qui ouvre au futur.

«Ecrire pour inscrire un meurtre muet»

Janine Altounian

Comment dès lors construire une identité constituée d'un héritage fait de séparation, d'exil, de morcellement des corps, d'effacement des âmes; un héritage inscrit dans le Réel inexprimable et privé de ses outils de symbolisation ?

Janine Altounian introduit le concept de *survivance* comme «la stratégie inconsciente que les survivants d'une catastrophe collective et leurs descendants mettent réciproquement en place, pour reconstruire sur pilotis les bases précaires d'une vie possible parmi les «normalement» vivants du monde où ils ont échoué»[23].

Afin de renaître dans le champ du désir, l'héritier de la survivance se doit de restaurer la Parole, de créer une instance tierce en redonnant des mots à ce qui n'en a plus, en inscrivant les identités dans une chaîne signifiante, dans une tentative ultime de restitution de la fonction symbolique malgré le Réel, de récupération du sens malgré le mal.

L'écriture devient le support d'une traduction de son identité dans la culture de l'Autre, une translation de la mémoire pour *inscrire un meurtre muet*.

Hélène Piralian propose d'écrire le génocidaire comme «un acte de penser qui tenterait de lier cette Mort que le génocide a déliée du symbolique et de la vie, déliée pour l'éternité ou plutôt pour l'intemporalité d'une damnation, aux pulsions de vie en réintroduisant de la temporalité historique —on pourrait aussi dire généalogique —dans la constitution même des textes. Ecrire devient alors une tentative de réinscrire dans la texture même des textes ce que les génocidaires ont tenté d'exclure du champs des héritiers»[24].

Les descendants doivent se défaire de l'incarnation des fantômes et réinscrire leurs ancêtres dans un tissu identitaire, une chaîne signifiante en reconstruisant par la Parole qui tend à l'Amour le lieu d'une mémoire abolie. «Le mal était et est à viser *de obliquo*, du haut d'une Parole qui n'est forte contre lui que parce qu'elle tend à l'Amour et non parce qu'elle s'obstine à rétorquer au menteur. C'est de sa puissance d'aimer que l'Amour atteint son bien par-delà le mal qui le défigure et contre cela, ce même mal est définitivement impuissant. Il est *par soi* de stérilité, tandis que l'Amour se risque perpétuellement à l'Altérité qu'il veut restaurer»[25].

Le génocide arménien constitue une brisure historique, puisqu'il est le premier génocide perpétré par un Etat en processus de modernisation et basé sur une constitution, un Etat fondé sur un meurtre collectif. Prolongé par le déni, le mensonge et le négationnisme, il ne peut advenir à la culture et inscrire dans l'Histoire la reconnaissance de ce mal total. Mais il est aussi nous l'avons vu, brisure du *genos*, il est le déshumain rendu possible. L'excès de Réel que permet le mal total barre l'accès au registre Symbolique, à l'Autre et à la Parole.

Afin de lutter contre ce mal de manière collective, François Besset rappelle quil est essentiel de *passer de la catégorie de la pensée à celle de l'agir* car c'est d'abord par un devoir de mémoire historique et de vigilance politique que la lutte contre le mal commence. «Historiser ce qui est dénié opérerait donc non seulement comme un démenti en acte de ce qui est dénié mais aussi comme une véritable (ré)incarnation des sujets pris dans ces événements»[26]. Il est alors essentiel de lever le déni et garantir la reconnaissance du génocide arménien au sein d'une histoire collective, afin que, en passant par le champ de l'Autre, puisse s'accomplir la fonction symbolique, le deuil des morts et l'inscription d'une communauté dans un futur enfin rendu possible par la parole. Une prise de conscience en ce sens peut éviter la destruction et l'occultation d'une civilisation unique et riche appartenant au patrimoine culturel collectif, au profit d'un *genos* meurtri sans généalogie possible, privé de son humanité comme être de parole.

A. S.

---

(1) Besset, F., *Il était une fois... Le Mal, La fracture onto-logique*, Paris, L'Harmattan, Ouverture philosophique, 2002.

(2) Arendt, H., *Eichmann à Jérusalem, Rapport sur la banalité du mal*, Paris, Gallimard, Folio-Histoire, 1997.

(3) *Ibid.*, p. 408.

(4) Crignon, C., *Le mal*, Paris, Flammarion, G-F Corpus, 2000, p. 12.

(5) Besset, F., *Il était une fois... Le Mal, La fracture onto-logique*, p. 14.

(6) *Ibid.*, p 19.

(7) *Ibid.*, p. 20.

(8) *Ibid.*, p. 69.

(9) *Ibid.*, p. 69.

(10) *Dictionnaire grec-français*, Paris, le grand Bailly, Hachette, 2000, p. 396.

(11) Piralian, H., *Génocide et Transmission*, Paris, L'Harmattan, santé, société et cultures, 1994.

(12) Ricœur, P., *Le Conflit des interprétations*, Paris, Seuil, 1969, p. 285.

(13) Redeker, R., *Le génocide et la psychanalyse*, in Zageblatt, 28 juin 1998.

(14) Lussac, G., *Peut-on guérir du génocide?*, Paris, Edition de l'Association freudienne internationale, Coll. Le discours Psychanalytique, 1996-1998.

(15) Piralian, H., *Génocide et Transmission*, p. 18.

(16) *Ibid.*, p. 33.

(17) *Ibid.*, p. 56.

(18) Abraham, N. et Török, M., *L'écorce et le noyau*, Paris, Aubier-Flammarion, 1978.

(19) Scützenberger, A., *Aïe, mes aïeux!*, Paris Desclée de Brouwer, la méridienne, 1993, p. 63-64.

(20) *Ibid.*, *L'exemple de Jacqueline: le génocide arménien*, p. 125.

(21) Piralian, H., *Génocide et Transmission*, p. 21.

(22) *Ibid.*, p. 91.

(23) Altounian, J., *La Survivance, Traduire le trauma collectif*, Paris, Dunod, «Inconscient et culture», 2000, p. 1-2.

(24) Piralian, H., *Génocide et Transmission*, p. 6-7.

(25) Besset, F., *Il était une fois... Le Mal*, p. 262.

(26) Piralian, H., *Génocide et Transmission*, p. 7.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83 rue d'Hauteville 75010 Paris — Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՈՐԲԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 5
MARDI
5 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.172 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.172

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԱՊԸ ՎԱԽՃԱՆԵՑԱՒ

Ինչ որ այլեւս անխուսափելի դարձած էր, մանաւանդ Ուրբաթ Ապրիլ 1ի առաւօտեան, պատահեցաւ Ապրիլ 2ի իրիկուան, երբ Վատիկանէն ծիրանաւոր Գաւրիլ Ռուէնի պաշտօնապէս յայտարարեց թէ Պապը վախճանած էր ժամը 21:37ին: Ապրիլ 1ի առաւօտէն իսկ, հակասական լուրեր իրարու կը յաջորդէին, երբ այլեւս աչքարհ դիտէր թէ Յովհաննէս Պօղոս Բ. վերջին ժամերը կ'ապրէր: Ուրբաթ վերջին ժամերը կ'ապրէր: Ուրբաթ ծայրէ ծայր լեցուած էր, երբ համախմբուած բազմութիւնը կ'աղօթէր, մինչեւ առաւօտ մանք կը մնային, մինչ կը հաղորդուէր, չունենալով թէ արդէն մեռած է, ապա վատիկան կը հերքէր:

Հաւանաբար ոչ մէկ Պապ այսքան ժողովրդականութիւն վայելած է աշխարհի մէջ, 26 տարիներու գահակալութեան ընթացքին եւ աւարտին: 4 դար եւաք, առաջին անգամ էր որ Պետրոսի գահը կը զբաւէր ոչ իտալացի մը, յանձին այս Լեհ եպիսկոպոսին, որ կ'ընտրուէր 8 քուէարկութենէ եաք եւ կենսական դեր պիտի կատարէր տարիներու երկայնքին: Ծնած է 1920 Մայիսին Լեհաստանի Վարովիէ քաղաքը եւ եղած է Գրագովիի Արքեպիսկոպոս: Ապրիլ 2ի դիւերէն սկսեալ սուգը համաշխարհային քնոյթ առած է եւ բոլոր եկեղեցիները մահազանգ կը հնչեցնեն, ոմանք ինչպէս Փարիզի Նոթր-Տամի Մայր տաճարը, որուն զանգը հնչեց 84 անգամ ի յարգանս Պապին տարիքին: Ֆրանսայի բոլոր դրօշակները կէս պարզուած էին Ապրիլ 3ին, եօթեայ ազգային սուգ հռչակուած էր Իտալիա, Լեհաստան եւ այլուր: Բոլորը, քաղաքական ղեկավարները, կ'ոգեկոչէին Պապին «բացառիկ», «եզակի» անձնաւորութիւնը եւ աւելի քան երբեք ի զօրու էր՝ «զնա մեռիր, եկուր սիրեմ» ասացուածքը, քանի պինք քննադատողներն իսկ լուած էին: Իսրայէլի Արտաքին նախարարը կը յիշէր այն բացառիկ անձը որ եղբայրութիւն հաստատած էր, քանի առաջին Պապն էր որ Հռոմի սինակոկը այցելած էր եւ պրեթէ ղէպքէն (ռըփանթասիս) այցելութիւն մը կատարած էր Երուսաղէմի Լացի պատին առջեւ: Շարոն ալ կը չեչտէր որ Հրեայ ժողովուրդը բարեկամ մը կորսնցուց: Շարաթ առաւօտ, Ապրիլ 2ին, Ֆրանսական օրաթերթերը բացառիկ յատելուածներ հրատարակած էին եւ զամբանականներն ալ խօսուած, երբ դեռ ողջ էր եւ ըստ այցելող վկաներու, ինչպէս ծիրանաւոր Ռացինկէր, գիտակից իսկ էր:

Պապը, նաեւ եւ գլխաւորաբար ամէնէն մետիաթիքը եղած է: 26 տարիներու ընթացքին 120 ճամբորդութիւն կատարած է, պոյ մնացած են միայն Ռուսաստանի եւ Չինաստանի դուռները: Հայաստան այցելած է 2001 Սեպտեմբերին, ուր անդամ եկած է Ֆրանսա, վերջին անգամ 2004 Օգոստոսին, Լուրտ, հակառակ անոր որ ուժասպառ էր եւ չարժերու իսկ անկարող: 1981 Մայիս 13ին էր որ Թուրք մը՝ Ա. Աղճա մահափորձ մը պիտի գործէր իրեն դէմ, վիրաւորէր ստամոքսէն եւ Պապը 77 օր պիտի մնար Ճեմելլի հիւանդանոցը: Տարիներ եաք, Պապը պիտի այցելէր Աղճային Անդոնայի բանտը, 1983 Դեկտեմբեր 27ին եւ ներէր իրեն: Այսօր, Աղճան ալ, Թուրքիոյ բանտէն կ'աղօթէր Պապին հոգւոյն համար եւ Թուրք մամուլին տուած մէկ հարցազրոյցի ընթացքին, այն հարցումին թէ որո՞ւ գործնն էր իր արարքը (քանի դեռ միայն ենթադրութիւններ կան) պատասխանած է թէ Վատիկան պէտք է փնտռել:

Այս բացառիկ Պապին գլխաւոր դերը եղած է քաջալերել ժողովրդային վարչակարգի տապալման, Պէրլինի պատին անկումին: Ապա, նաեւ եղբայրութեան մթնոլորտ մը ստեղծել Հրեաներուն հետ (դիւանագիտական յարաբերութիւնները հաստատուած են Վատիկանի և Իսրայէլի միջեւ), նաեւ Մահմետական աշխարհին:

Քարոլ Վոժթիլա, որ պապին քուն անունն է, դրականին կողքին, ինչպէս ամէն մահկանացու, ունեցած է նաեւ բացասական դեր: Եթէ ոգեւորութեամբ կը յիշուի որ Երիտասարդութեան Համաշխարհային Օրերը (հիմնուած 1984ին) պատճառ եղած են որ հարիւր հազարաւոր երիտասարդներ համախմբուին իր չուրջ, ինչպէս եղաւ Փարիզ 1997 Օգոստոսին, հարկ է նաեւ հաստատել որ իր ամբողջ պահակալութեան երկայնքին կոչումները նուազած են, կաթողիկէներու թիւը չէ աւելցած (բացառեալ Ափրիկէէն) եւ բազմաթիւ երկիրներու մէջ Աւետարանական եկեղեցին զգալի յառաջդիմութիւն արձանագրած է ի վնաս Կաթողիկէ եկեղեցիին:

Պապը քննադատութիւններ եղան Ֆրանսայի մէջ, ուր ճախէն անպատեհ դտնուեցաւ որ Ֆրանսա դրօշակները կէս պարզէ, երբ երկիրը պարտի յարգել իր Լայիք հանգամանքը: Մաթիմոն առարկեց որ Ֆրանսա չի յարգեր կրօնապետ մը, այլ՝ պետական ղեկավար մը:

Քննադատութիւններ եղան նաեւ աւանդապաշտներու կողմէ, որոնք Յովհաննէս Պօղոս Բ.ի կարգ մը արարքերը քննադատելի կը նկատեն (լատիներէն պատարագի վերջ, այլ կրօնքներու հետ սերտացում, եւլն., եւլն.):

*
**

ԳԻՒՏ ԱՐՔ.Ի ՅԱՒԱԿՅԱԿԱՆԸ

Կաթողիկոսական պատուիրակ Գիւտ Արք. յաւակցական դիր մը ղրկած է իր, Հայց. Եկեղեցիին եւ հաւատացեալներուն կողմէ: Ապրիլ 3ի առաւօտուն ալ, պատարագի ընթացքին աղօթքներ եղած են Յովհ.–Պօղոս Բ.ի յիշատակին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻԱ կ'ենթարկուի ՄԱԿ-ի թիւ 1559 բանաձեւին եւ որոշեց իր բոլոր զօրքերը քաշել Լիբանանէն մինչեւ Ապրիլի վերջ: Դամասկոսի մեծ պանդոկի մը մէջ է, որ ՄԱԿ-ի յատուկ բանագնացը այս յայտարարութիւնը ըրած է, կողքին ունենալով Սուրիոյ Արտաքին նախարարը, որ իր հաւանութիւնը կու տար:

ՊԻՑՐՈՒԹի մէջ կացութիւնը միշտ անորոշ կը մնայ եւ Հարիրիի սպանութենէն ետք չորրորդ ռճրափորձ մըն է որ տեղի ունեցաւ, միշտ քրիստոնեայ թաղամա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ցեղասպանութեան 90ամեակի նշումները կը սկսին Ապրիլի երկրորդ տասնօրեակին. նախ ամսոյն 18–19ին Գիտութեան ակադեմիային մէջ կը դումարուի հայ պիտնականներու ժողով մը, իսկ Ապրիլ 20–21ին Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ "Ծանրագոյն յանցանք, ծայրագոյն մարտահրաւէր. Մարդու իրաւունքները եւ Ցեղասպանութիւնը" թեմայով դիտաժողով, մասնակցութեամբ միջազգային մասնագէտներու, քաղաքական դէմքերու, արուեստագէտներու, լրագրողներու: Ապրիլ 23ին ալ Օփերայի սրահին մէջ կը կազմակերպուի յիշատակի երեկոյթ, յաջորդ օրը Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ տաճարին մէջ էքիւմէնիք պատարագ կը մատուցուի: Նոյն օրը Հայաստանի ու ԼՂՀ մէջ մէկ վայրկեան լռութեամբ կը յարգուի Ցեղասպանութեան զոհերուն յիշատակը ու կը զօդանջեն բոլոր եկեղեցիներուն կոչնակները:

*
**

ՄԱՀ ՎԱՐԴԳԷՍ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆԻ

Հայաստանեան լրատուիւմներ կը յայտնեն թէ Մարտ 31ին յանկարծամահ եղած է յայտնի պատմաբան, ակադեմական, "Պատմա–բանասիրական հանդէս"ի գլխաւոր խմբագիր, փրոֆ. Վ. Միքայէլեան: Ծնած է 1924ին Ախոյեան Ռազմագէի գիւղը: Մասնակցելէ եաք Ա. Աշխարհամարտին, աւարտած է Երեւանի համալսարանի միջազգային յարաբերութիւններու ճիւղը: 1960ական թուականներու սկիզբէն աշխատած է Գիտութեան ակադեմիային մէջ, 1988ին եղած է բաժնի վարիչ: Իր աշխատասիրութիւններու նիւթերը եղած են Ղրիմի հայ գաղութը, Ցեղասպանութիւնը, Ղարաբաղի պատմութիւնը: 1990–92 հիմնած ու խմբագրած է "Գոյամարտ" թերթը: Իր գլխաւորութեամբ պատրաստուած է "Հայ գաղթաշխարհի պատմութիւն"ը (երեք հատոր): 1999ին է վեր կը վարէր "Պատմա–բանասիրական հանդէս"ի խմբագրութիւնը:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ–ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Մինսկի խումբին ռուս նախագահը Ե. Մերզլիակով ըսած է թէ Հայաստանի ու Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարներուն նոր հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Լոնտոնի մէջ, Ապրիլի կիսուն: Լոնտոնի ընտրութեան պատճառը այն է, որ թէ՛ Երեւանէն, թէ՛ Բաքուէն ուղղակի թռիչք կայ:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Փետրուարին իրենց ճամբան մոլորելով զարաբաղեան հող մտած երեք ադրբեջանցի զինուորները կը յանձնուին Ադրբեջանին: Լուրը տուած է, Բաքուի մէջ, Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը.ի ներկայի նախագահը Դ. Ռումսֆէլտ, Արտաքին գործերու նախարար է. Մամէդեարովի հետ հանդիպումին ընթացքին:

*
**

ԱՐԱՔ ՑԵՂԱՊԵՏԵՐՈՒՆ ԿՈՉԸ

Սուրբ յայէն Երեւան այցելած արաբ ցեղապետերու խումբը վերադառնալէ առաջ մամուլի ասուլիս մը տուած է. այդ ընթացքին ալ կոչ ըրած են աշխարհի բոլոր պետութիւններուն, ճանչնալու հայ ժողովուրդին հանդէպ կատարուածը եւ բաւարարել անոր արդար իրաւունքներն ու պահանջները: Ըսած են թէ չատ ջերմ ընդունելութիւն գտած են Հայաստանի մէջ ուր հանդիպում ունեցած են Ազգային Ժողովի նախագահին, վարչապետին, Պաշտպանութեան նախարարին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի, Երեւանի համալսարանի արաբերէնի բաժնի ու Հայաստան ուսանող արաբ եւրիտասարդներուն հետ:

ՏԵՐՈՒՆԻ

ԺԱՆ-ԺԱՔ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Ցաւով իմացանք, որ Ապրիլ 2ին, Փարիզի իր բնակարանին մէջ իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ թատերագիր Ժան–Ժակ Վարուժան, բուն անունով՝ Վարուժան Ալտունեան:

Ծնած էր Մարսէյլ 1927ին, Ապրիլեան սերունդին պատկանող ընտանիքի մը ծոցը եւ հետեւած էր, կանուխէն, հօրը օրինակին, նետուելով թատերական ասպարէզ: Սկիզբը եղած է թեմադիր, ապա հեղինակ: Աշխատակցած էր Փիէր Ֆրէնէի եւ Ֆրանսուա Փէրիէի հետ (Մ.Լոտիէր Թատրոնը), միաժամանակ չարունակելով լրագրողի իր աշխատանքը: Լը Փարիզիէն թերթին մօտ: Երկար տարիներ որպէս ընթերցող–քննադատ աշխատած է Կալիմար հրատարակչատան մէջ, ուր լոյս ընծայած է նաեւ իր առաջին գործերը թատերական իր ծանօթ մատենաշարին մէջ: Ժան–Ժան Վարուժան հեղինակն է աւելի քան տասնեակ մը թատերգութիւններու որոնց մեծ մասը ներկայացուած է փարիզեան թեմերու վրայ: Կարգ մը գործեր թարգմանուած են հայերէնի եւ չինարէնի (փեքինի համար): Էօժէնի Ալեսեանի եւ Հայկ Վարդանի հետ աշխատակցած է երկու օփերաներու համար: Իր գործերը նիւթ եղած են տոքթորական երեք թեզերու (Իտալիա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա): Հրատարակած է նաեւ կարգ մը հատորներ որոնց գլխաւոր նիւթը ինքնութեան հարցն էր. հեղինակն է "1915" թատերգութեան, որուն հիմը կը կազմէ Սողոմոն Թեհլիրեանի դատավարութիւնը:

Դեռ վերջերս, երկու յօդուածներ լոյս տեսան իրմէ Ցեղասպանութեան մասին, մէկը Մոնտ Տիփլոմաթիքի մէջ, միւսն ալ՝ Ֆրանս–Սուարի, որոնց արձագանգելինք տեղին:

Սահուն դրիչի տէր, Ժան–Ժակ Վարուժան մաս կը կազմէր ժամանակակից Ֆրանսայի թատերագիրներու գնահատուած սերունդին:

Մեր ցաւակցութիւնները կնոջը, որ քոյրն է ողբացեալ մեծ դերասան Ֆրանսիս Փերիէի եւ իր զաւակներուն:

Ցուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տե՛ս Դ. էջ:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐ ԱՂԲԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Ապրիլ 1ի Թուրք մամուլը կը գրէր թէ Գոնիայի մէջ աղբանոցը քրքրելու ընթացքին Թուրք մը ԺԸ. եւ ԺԹ. դարերու օսմանեան դիւաններ գտած է. անոնք դատարանի արձանագրութիւններ են, կը պատկանին Հայերու, Յոյներու, Թուրքերու համակեցութեան շրջանին: Հնավաճառի մը ծախուած փաստաթուղթերը, կ'ըսուի թէ չատ արժէքաւոր են, ամէն մէկը համալսարանական աւարտաճառի մը առարկայ կրնայ կազմել: Ըստ նոյն աղբիւրին, գտնուած դիւանային նիւթը փաստ է թէ որքան համերաշխութեամբ համակեցութիւն կը տանէին հայ, յոյն եւ այլ փոքրամասնութիւններն ու Թուրքերը:

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԿՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի առաջին թերթը «Գոլոս Արմենիի»-ի ընթերցողներուն հարցումներուն պատասխանելու հրաւիրած է նախագահ Քոչարեանը: Ինչպէս ըսուած է խմբագրութեան յանձնախումբի մէջ, կարելի չէ եղած մեծաթիւ ու բազմաբնոյթ հարցումները բոլորն ալ ուղղել եւ ընտրուած են ներկայի ամէնէն հրատապ խնդիրները: Յետոյ զրոյցը խմբագրուած է ու հրատարակուած: Ռուսական թերթին առնելով զայն տուած է «Հայաստանի Հանրապետութիւնն» ալ (Մարտ 1): Հետաքրքրական է տեսնել որ հարցումներ ուղղած են նաեւ Հայաստանէն դուրս, ՀԱՊ-ի երկիրները (Ռուսաստան, Ադրբեջան) ապրողները (Հայ եւ ոչ-Հայ): Զոմուած է մինչեւ իսկ Նիւ Եորքէն Գանատայէն մասնակցող:

Հարցումները չօչափած են հետեւեալ մարզերը. Ղարաբաղի հարց, Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները, ցեղասպանութիւն, ներքին քաղաքականութիւն, թէքնիքի զարգացումները, տնտեսութիւն - աշխատանքի ապարէզ, կրթական, եւլն.:

Ղարաբաղի հարցին առընչուած հարցումներուն պատասխաններուն մէջ Ռ. Քոչարեան ինքնավստահ իրապաշտութիւն մը կը ցուցաբերէ: Որպէս լաւագոյն կարգավիճակ կը տեսնէ. «Անկախութիւն՝ տե. սանելի ապագայում, Հայաստանի մաս՝ երկարաձգ հեռանկարում»: Ցոռեոես ըլլալու պատճառ չկայ. համաշխարհային փորձառութիւնը կը յուշէ որ նման հակամարտութիւններ արագօրէն չեն լուծուիր, յամառ ու հետեւողական աշխատանք անհրաժեշտ է: Ինչ կը վերաբերի ԼՂՀ-ի բանակցութեան մասնակցելու հարցին, կ'ըսէ թէ ան այդ հոլովոյթին բացակայ չէ, կը ձգտին Հայաստան-Ադրբեջան հանդիպումներուն ալ Ղարաբաղը ներգրաւել ու կը կարծէ թէ ի վերջոյ ձգտումը յաջողութեամբ կը պսակուի:

Հարցումներու այս բաժինին մէջ ճարտարագէտ մը կ'ուզէ գիտնալ որ Ռ. Քոչարեան ինչ վերաբերում ունի Երեւանի մէջ մեծ թիւ Ադրբեջանցիներու ներկայութեան որ կարելի կ'ըլլայ չնորհիւ անոնց իրանեան անձնագրերուն: Անոնք հայերէն կը խօսին ու կ'ամուսնանան Հայուհիներու հետ: Բաքուի մէջ ի՞նչպէս կը վարուէին հայերէն խօսող երկու Հայու հետ: Պատասխանը բաւական զարմացնող մօտեցում մը կը մատնէ. Ռ. Քոչարեան երեւոյթը կը բացատրէ առեւտրութեան ներուժով. Ադրբեջանի մէջ հայատեացութիւնը պետական քաղաքականութեան մակարդակ տէ. փաստ՝ Պուտափէշթի մէջ հայ սպային սպանութիւնը: Իսկ հայաստանցիին աշխարհընկալումը կը ցոլացնէ մշակութային աւանդութիւնները: «Հայաստանում Սումգայիթ, որպէս այդպիսին, չէր կարող լինել» կ'ըսէ նախագահը ու կը թեւարձրէ հրաժարիլ Բաքուի հետ ամէն հաղորդակցութենէ: Ոչ մէկ խօսք Երեւանի մէջ հայախօս Ադրբեջանցիներու տունդարձի մասին:

Ցեղասպանութեան նիւթով առաջին խօսողը թռչակառու մըն է որ ճչդում մը կը փափաքի ու կը առանձնայ նախագահին հաւանութիւնը: Ցեղասպանութեան մասին սխալ է սահմանափակուիլ 1915 թուականով: Ամբողջ հոլովոյթ մըն է պետական քաղաքականութեան մակարդակով. սկսած է Ժ-Թ. դարու վերջաւորութեան: Ուստի պէտք է խօսիլ «1893-1923 թուականներու Հայերու ցեղասպանութեան» մասին:

Նիւթ եղած է անշուշտ Թուրքերու ճանաչումի պարագան ալ: Որքա՞ն հաւանական է նման բան ու նիւթական որեւէ հատուցումի հեռանկար: Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ թէ Թուրքիոյ Եւրոպական միութեան անդամակցելու ձգտումը ենթադրութեան դուռ մը նշմարել կու տայ բարդ հարցերու քննարկումին: Ինք «զգալի շաւղ լաւատեսութիւն» ունի:

Ներքին քաղաքականութեան առընչուած հարցումներուն մէջ զգալի տեղ ունին իշխանութեան դիրքերու անարժան նկատուած դէմքերու վերաբերողները. առանձնաբոյժ մը հարց կու տայ թէ նախագահը չի՞ սարսափիր երկրին ճակատագրին համար երբ իշխանութեան աստիճաններուն վրայ «շատ անգիտակ, բարոյազուրկ, ժըլատ եւ անմաքրաբարոյ մարդիկ կան»: Պատասխանը ժխտական է. քաղաքական ենթակայութիւնը՝ «Պետական համակարգում աւելի շատ պատասխանատու եւ ազնիւ, մասնագիտական բարձր պատրաստութեամբ մարդիկ կան»:

Ուսանողը մըն ալ կը խնդրականացնէ ոստիկանութեան կարողութիւնը. մէկ հոգի՝ Վ. Սիրադեղեանը– գտնելու անկարող ոստիկանութիւն մը կարելի՞ է յուսալ որ կարեւոր հարցեր կարենայ լուծել: Ռ. Քոչարեան կը վստահեցնէ թէ Վ. Սիրադեղեան Հայաստան չի գտնուիր. իսկ արտասահմանեան որոնումները էնթէրփոլին գործն է: Ոստիկանութիւնը յանցաւոր է անոր փախուստին համար, բայց այդ չըլլանին ան երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւն ունէր: Ախինքն՝ «օրինական անյաջող է ոստիկանութեան մակարդակը գնահատելու համար»:

Նախկին խորհրդային չրջանակի այժմէականութեան մէջ հետաքրքրական է հետեւեալ հարցումը.

«Սպասո՞ւմ է արդեօք Հայաստանին արեւմտեան բեմադրութեամբ պատուիրուած յեղափոխութիւն, եւ ինչպէ՞ս երկիրը պաշտպանել դրանից»:

Նախագահը կը բացատրէ թէ հոն ուր իշխանութիւնը թոյլ է, միշտ կը գտնուի անոր տիրանալու ձգտող մը: Եթէ մեծ թիւով դժգոհներ կան, ձգտումին տէրը կրնայ յեղիլ անոնց վրայ: Կամ եթէ իշխանութիւնը շատ կը խանդարէ աշխարհի մեծերէն մէկը, իշխանութեան ձգտումը արտաքին նեցուկ կը ստանայ: Յիշուած օրինակներուն՝ Վրաստանի, Ուկրանիոյ մէջ այդ երեք գործօններն ալ բանեցան:

Ամբողջին մէջ ուշադրաւ է երաժիշտ կնոջ մը հարցումը. «Ինչո՞ւ Հայաստանում յաջողակ պիզնէսմէն եղ դառնում միայն բարձրաստիճան պաշտօնեաների զաւակները: Միթէ ժողովրդի միւս ներկայացուցիչները անտաղանդ են»: Հետաքրքրութիւնը, հասկնալի է, նոյնիսկ եթէ ընդհանրացումի ուղղակի ոճով արտայայտուած է, նիւթ կ'ընէ երեւոյթ մը. երկրին տնտեսական լծակները չափազանց մեծամասնութեամբ կը գտնուին իշխանութեան տէրերու անմիջական կամ մօտաւոր չրջանակին պատկանողներու ձեռքը: Իսկապէս, միայն անո՞նք տէր են գործարար ըլլարու հարկաւոր «տաղանդ»ին:

Ռ. Քոչարեան թուային տուեալներով կը հերքէ ըսուածը: Երկրին մէջ յիսուն հազար անտեսական կազմաւորում կայ. միայն 34 հազարը գործօն է եւ հարկ կը վճարէ: Միայն 2004 տարուան ընթացքին 1500 նոր ընկերութիւն արձանագրուած է: Ու նախագահը կը վստահեցնէ թէ երկրին բարձրաստիճան պաշտօնատարները այդքան զաւակ չունին: Աւելին. ամէնէն յաջողած տաս կարեւոր 300 ընկերութեան մէջ պաշտօնատարի տէր մէկ զաւակ կայ: Կարելի է գործի աշխարհին բարձր դիրքերուն տէր գործարար մարդոց զաւակներուն ներկայութեան մասին խօսիլ: Անոնք ընտանեկան նախաձեռնութեան չնորհիւ, հիւ գործի աւելի ձեռնտու պայմաններ կ'ունենան:

Մոսկուայէն հարցասէր մըն ալ նիւթ ըրած է ամօթալի, երկրին ապագան կասկածի նահարող ախտ մը որ բարձրագոյն ուսման հիմնարկներուն մէջ տիրող կաշառակերութիւնն է. ան իր մէջ առած է դասախօսէն մինչեւ տեսուչը: Կը բանի նիւթական, կամ ծանօթութեան լարերով: «Դրագէտ, խելացի երիտասարդութիւնը ուղղակի չի գնում գիտութեամբ զբաղուելու եւ դասախօսելու, բանի որ այդտեղ իր համար որեւէ հեռանկար չի տեսնում. իսկ առաւել ընդունակները հեռանում են, համալրելով այլ երկրների գիտութիւնը»: Ու հարցասէրը կը թելադրէ որ նախագահը միջոցներու դիմէ, այլապէս ուշ պիտի ըլլայ:

Պատասխանը հերքումի ստորակէտ մը իսկ չունի: Նախագահը կը խօսի լուրջ բարեփոխումի սկսելու որոշումին մասին: Բաւական խորիմաստ է հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Սպասում է դժուար եւ բռնաջան աշխատանք. կը լինի նաեւ լուրջ դիմադրութիւն»: Իր տեսակէտը այն է որ կարելի չէ հարցին լուծում բերել իրաքանչիւր տեսչարանի, կամ ամպլոնի վրայ հսկիչ դնելով: Պէտք է երկրին մէջ այնպէս առարկայական իրավիճակ ստեղծել որ առանց դիտելիքի վկայականը ուղղակի թուղթի համարժէք ըլլայ:

Կայ կէտ մըն ալ ուր նախագահը բացայայտ կերպով ընդունած է թերացումը. մէկը հարց տուած է որ չի՞ մտածեր յառաջիկային իր գործունէութեան, կենսական հարցերու մասին պարբերաբար ուղղակի ժողովուրդին խօսք ուղղելու սովորութիւնը հաստատել, եղոյթ ունենալով զանգուածային լրատուականներէն: Ան համաձայն է. կ'ընդունի որ հարկաւոր յաճախականութեամբ չէ կերարկեր այդ առաքելութիւնը. «Ես շատ խօսել չեմ սիրում եւ գերադասում եմ աւելի շուտ աշխատել, քան խօսել աշխատանքի մասին»:

Մոռցուած է նշումը թէ ատիկա նոյն ատեն առիթ կու տայ ժողովուրդին բացակայ քննելու ու այդ մէկը եւս ի վերջոյ մաս կը կազմէ իշխանութեան դէմքի մը աշխատանքին:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՒՃԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՅՕ՛ «ՈՉ»ԻՆ

Աղէտն իսկ սկսած է Եւրոպայի Սահմանադրութեան ծրագրին հանրաքուէի սուրբ բանաւէճը: «Այօ»ի կողմնակիցները, սկզբով հանրապետութեան նախագահէն խուճապի մատնուած են եւ կը ջանան համոզել «Ոչ»ի, օրէ օր, աճող զանգուածը որ բացասական պատասխան մը պիտի տայ Ֆրանսայի համար, ինչ որ, առնըւազն, սխալ է: Շերաք չվարանեցաւ իսկ ձափոնէն հնչեցնել իր մտահոգութիւնը, ինչ որ անհաւոր է Ֆրանսայի քաղաքական պատասխանատուի մը համար: «Ոչ»ը պիտի չէ Ֆրանսայի համար եւ բոլոր անոնք որոնք կողմնակից են «Ոչ»ի չեն Եւրոպայի, ոչ ալ Ֆրանսայի հակառակորդները են:

Բանաւէճը կը գրաւէ մամուլի էջերը եւ մեհիաներն ալ յաջորդական հարցախոյզերով հանրային կարծիքը կը պայմանաւորեն: Հետաքրքրական է նաեւ թէ որո՞ւ եղած են հարցախոյզի այս հարցումները եւ այդ հարցապնդուողներէն կո՞յ մէկը, միայն մէկը, որ կարդացած ըլլայ Սահմանադրութեան գոնէ հակիրճ ամփոփումը:

Մարտ 31ին, հարցախոյզի 4րդը հրապարակուած էր մինչ զրպիի յառաջդիմութիւն մը արձանագրելով «Ոչ»ի ի նըպաստ: Մարիանն չաթաթաթերթը դիպուկ քննութիւն մը կատարած էր, բացատրելով եւ պատճառաբանելով «Ոչ»ի կողմնակիցներուն դրդապատճառները: Այս առընչութեամբ, ցանկ մը կար նաեւ «Այօ»ի կողմնակիցներու որոշ անձերու որոնք իրենց դիրքով եւ յայտարարութիւններով կը քաջալերեն «Ոչ»ը:

Օրինակներու չարքին, յիշենք Պարոզօ, Ցանձնախումբին նոր նախագահը, որ իր ընթացքով, նոր ազատական քաղաքականութեամբ ամէն բան կ'ընէ որ մերժողական ճակատը ծաւալի: Ընկերվարական Փապքալ Լամի, Մարթին, Օպրիի բարեկամը, որ անցեալին նպաստած էր Պոլքընչթայն տուեցոյցին ընդունման, երբ Եւրոպայի պատասխանատու մըն էր, ձէք Լանկ, որ չատ ձախող յանձնախումբ մը կազմած է ի նպաստ «Այօ»ին, Միշէլ Ռոքար որ բացատրած էր որ «Այօ»ն կը ներկայացնէր լուսաւոր Ֆրանսա մը եւ «Ոչ»ը չուքի մէջ կը ձգէր այդ Ֆրանսան, Գոհնպէնտիէ որ կը համոզէր քուէարկողները, որ «Այօ»ն կը նշանակէ նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, նաեւ «փարի-մաչ» չաթաթաթերթը որ իր կողքին վրայ քով քովի հրատարակած էր Սարքոզիի եւ Հոլանի նկարները, նոյն ձեւով դէմառ դէմ տարուած եւլն. եւլն.:

Մարտ 24/30ի «Գուռիէ Էնթէրնասիոնալ»ն ալ լայն տեղ յատկացուցած էր հարցին, երկրէ երկիր նկարագրելով դիրքերը:

Հոլանտա չուզեր «Թուրք-Գերմանական-Ֆրանսական» Եւրոպա մը եւ Սահմանադրութիւնը կը վնասէ փոքր երկիրներու: Պելժիոյ համար՝ «Այօ»ն կը նշանակէ ամերիկեան միութիւն մը, Մեծն-Բրիտանիոյ մէջ չատ են անոնք, որոնք յուսախաբ են ճախէն եւ այսպէս չարքը կ'երկարի, ցոյց տալով թէ ամէն երկրի մէջ հոսանքներ կան «Ոչ»ի ի նպաստ:

Ճիշդ է դէռ ժամանակ կայ եւ Ֆրանսայի իշխանութիւնը չանք չի խնայեր համոզելու համար պաշտօնատարները (որոշ չափով ժողովուրդին խօսք ուղղելու սովորութիւնը հաստատել, եղոյթ ունենալով զանգուածային լրատուականներէն: Ան համաձայն է. կ'ընդունի որ հարկաւոր յաճախականութեամբ չէ կերարկեր այդ առաքելութիւնը. «Ես շատ խօսել չեմ սիրում եւ գերադասում եմ աւելի շուտ աշխատել, քան խօսել աշխատանքի մասին»:

Մոռցուած է նշումը թէ ատիկա նոյն ատեն առիթ կու տայ ժողովուրդին բացակայ քննելու ու այդ մէկը եւս ի վերջոյ մաս կը կազմէ իշխանութեան դէմքի մը աշխատանքին:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՒՃԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ՅԻՇԵԼՈՎ ՄՈՒԹ ԳԼՈՒԽ ՄԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ»

Ամերիկեան մամուլի մեծ ընտանիքէն "Պոսթըն Կլոպ" Մարտ 29ի իր թիւին մէջ վերի խորագիրով անդրադարձած է Հայոց Ցեղասպանութեան, աչքառու, երբոր էջին վրայ: Ցատկանշական է նաեւ որ գրողը՝ Փիթըր Գանէլլոս, պատասխանատուն է Թերթին Ուաշինկթընի գրասենեակին: Գրութեան կ'ընկերանայ Հնդրի Մորկընթաու Գ.ի լուսանկարը:

Առնուազն տարիէ մը ի վեր, կարծէք ընդհանուր կարպախօսով մը, ամերիկեան մամուլը Մեծ Եղեռնը կը բնութագրէ իր բո՛ւն անուամբ՝ Ցեղասպանութիւն: Այսեւս վերջ տրուած ըլլալ կը թուին նախկին տպեղ խաղերուն, վարանումներուն, թուրքին ըսածին եւ իրականութեան միջեւ "հաւասարակշռութիւն" մը պահելու վերին քաղաքականութեան, "Հայերը սա ըսին, սակայն Թուրքերն ալ նա կ'ըսեն" ծեքծեքուն նախադասութիւններուն:

Փիթըր Գանէլլոսի գրութիւնը սերտօրէն առընչուած է Մորկընթաու դեղապատանի պատմութեան: Հենրի Մորկընթաու, Ամերիկա ապաստանելէ եւեթ փառասիրութիւնը կը չոյէ որ իր հրեայ-դերմանացի Մորկընթաուներու դերդաստանը տեղ գրաւէ ամերիկեան աշխատական չրջանակին մէջ: Կը գործակցի Ուտրօ Ուիլսընի, որուն նախագահ ընտրութենէն եւեթ իրեն կը յանձնուի Թուրքիոյ ամերիկեան դեսպանի պաշտօնը, 1913-1916, որպէսզի "քու ժողովուրդիդ օգնես", այսինքն Պաղեստինի Հրեաներուն որոնց "կը սպառնար անօթութիւնը": Որքան ալ Մորկընթաու փորձէ ճանլուիլ իր նոր Եանքի չրջանակին մէջ, չի մոռնար իր ցեղային անցեալը, իր "տարագիրներով եւ աշխարհացրիւ գաղթականներով": Մորկընթաուները –հայր եւ որդի– մլլոնաւոր մարդոց համար "հերոսներ" են, որոնք փորձած են միջամտել Ի. դարու առաջին երկու ցեղասպանութիւններուն –թրքական սպանդին ի գործ դրուած Հայերու վրայ եւ Նացիական բնաջնջումին՝ Եւրոպայի Հրեաներու: Իսկ "հիմա, Հայկական Ցեղասպանութեան 90րդ տարելիցին առթիւ, Հենրի Մորկընթաու Գ. տակաւին կը հետապնդէ իր մեծ հօրը դասը, պնդելով Թուրքերուն որ ճանչնան հայկական ջարդերը":

"1915ի Ցեղասպանութենէն 90 տարի ետք, կ'ըսէ Մորկընթաու, ալ չկայ ապրող անհատ (Թուրք) մը, զոր կարելի է պատասխանատուու նկատել: Սակայն երկու ժողովուրդներուն –Հայաստանի եւ Թուրքիոյ– տեսակէտէն ալ, ոչ միայն ճիշդ բանը պիտի ըլլար (ճանաչումը), այլ նաեւ գոհացուցիչ բանը, որպէսզի այս ժողովուրդները յաջողին ապաքինիլ" յաւերմներ խոստանալով աշխատասիրածքի), հողագործները, որոնք մերժողական դիրք որդեգրած են եւ առաւելութիւններ կ'ակնկալեն դիրք փոխելու համար, որպէսզի յաղթէ «Այօ»ն, բայց, այնքան ալ դիւրին չէ տարհամոզել անոնք, որոնք դիտակից են թէ «Ոչ»ը ոչ մէկ ազէտ կը բերէ Ֆրանսայի, ընդհակառակն:

Թ. Ա. Թ.

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ ՎԱՐԺԱՐԱՆՈՒՄ ԳԵՂԱՄ ԳԵՒՈՆԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

"Հայոց Ցեղասպանութեան այժմէական նուիրումը": Այսպէս էր վերնագրել Գեղամ Գեւոնեանը իր իւրօրինակ ելոյթը ծնողների, ուսուցիչների, յատկապէս առաջնորդների եւ բոլոր նրանց համար ուր հետաքրքրում է Եղեռնի այժմէականութիւնը:

Քարէօներով յուշարդուած էին Հայաստանի 90ամեայ անցեալի սահմանները եւ ներկայ Հայաստանը: Ընդամէնը 29·800 քառ. քմ.: Քարէօններից ուշադրաւը Զաուիկ Խանդատեանի քարէանն էր:

Գեղամ Գեւոնեանը իր դասախօսութիւնը կառուցել էր անցեալի եւ ներկայի համեմատութիւնների վրայ: Նախաեղեռնեան հայ իրականութեան վաւերական լուսանկարները բաժանելով ունկնդիրներին, դասախօսը համոզիչ եղրակացութեան յանգեցրեց աշակերտներին: Մինչեւ 1915 թիւը Երկրում ապրում, գործում, նաեւ ստեղծագործում էր խաղաղասէր ու բարեշէն մի ժողովուրդ:

Լուսանկարներից ամենացնցողները մեր հոգեւոր ու մշակութային կենտրոնների պատկերներն էին: Ս. Նարեկայ վանք, Մշոյ Ս. Կարապետ եկեղեցի, Ս. Վարդայ վանք, Ծիկոնքի վանքահամալիր... Ամայացած երկրում դրանք հիմա չկան: Դարասկիզբի վաչկատունների նորօրեայ ժառանգորդները դրանք դարձրել են մզկիթ ու մինարէ: Իսկ Ծիկոնքի վանքահամալիրը Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարութեան ռազմափորձերի թիրախ է դարձել: Հրեռանային դիպուկ նշանառութեան համար... Պայթեցուած, հողին է հաւասարեցուած Ծիկոնքի վանքահամալիրը:

– Իսկ Եւրոպառլամենտի երեսփոխանները դիտե՞ն, տեսե՞լ են, – հարցին հետեւեց պատասխանը:

– Գիտե՛ն, տեսել են, բայց դա նրանց չի հետաքրքրում:

Ունկնդիր աշակերտների յոյժ հետաքրքրութիւնը չարժեց Գեղամ Գեւոնեանի մի եղակի յուշանմոյշը՝ "Ծառաջ" թերթի մը օրինակը, որը հրատարակուել է կարինում. 1909 Թուականի օրինակ էր:

Ամուսնացնիս Հայերը դիմադրել են: Նրանք մղել են կատաղի, հերոսական ճակատամարտեր. դրանք մեր պատմութեան մէջ մնացին հերոսամարտեր անուանով: Վանում, Ուրֆայում, Մուսա լեռում, Գարահիսարի կիսատեր բերդում: Ցաւանի ու մեծ մասամբ անյայտ հերոս-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼԻԲԱՆԱՆի Հայ Կաթողիկէ պատրիարքութեան Ս.րարատեան սրահին մէջ, Մարտ 13ին, տեղի ունեցած է Գրիբոր Պիւտին 1600 ամեակին նուիրուած ձեռնարկ մը հովանաւորութեամբ Ներսէս-Պետրոս ԺԹ կաթողիկոս պատրիարքին եւ կազմակերպութեամբ Հայ Կաթողիկէ համալսարանականներու միութեան դաստիարակչական յանձնախումբին: Լիբանանի և Հայաստանի փառերգներու ունկնդրութենէն ետք ներկայացուած է տեսերիզ մը Մեսրոպ Մաշտոցի տարած աշխատանքին մասին: Ուրիշ տեսերիզ մըն ալ ներկաներուն բացատրած է Հայ վարժարանին անփոխարինելի դերը հայ դիրերու և հայ լեզուի պաշտպանութեան առաքելութեան մէջ: Այս ցուցադրութիւններէն ետք, խօսք առած է Մարտը Ալթէչեան, յանուն համալսարանականներու միութեան: Ան վեր առած է Մաշտոցի պանծալի առաքելութիւնը եւ չեշտած է.– «Համաշխարհային մշակոյթին մէջ Մեսրոպ Մաշտոց մեծագոյն սուրբերէն մէկն է եւ անկրկնելի դիւտարարը»: Միութեան դաստիարակչական յանձնախումբին վարիչը՝ Համբիկ Գուտին բեմ հրաւիրած է օրուան բանախօսը՝ Մեսրոպ Ծ. Վրդ. Թօփալեան: Ան ձեռնհասօրէն պատմականը լրած է Մեսրոպ Մաշտոցի աշխատանքին: Անդրադարձած է այդ ժամանակաշրջանի կացութեան, հայերուն ապառնացող ձուլումի վտանգին դիրերու բացակայութեան պատճառով եւ Մաշտոցի անփոխարինելի դիւտին: Գեղարուեստական բաժինի մը գործադրութենէն ետք, Ներսէս-Պետրոս ԺԹ. կաթողիկոս պատրիարքը իր հայրական խօսքը փոխանցած է ներկաներուն:

Ներ էին դրանք, ովքեր յաղթանակներ էլ տարին:

Ապա, տոքթ. Տէր Ցակոբեանը իր ներդաստանի ԺԹ. եւ Ի. դարի սկզբի լուսանկարներով պատմեց իր ընտանիքի ոդիսականը: Ցուզիչ մի բանաւոր նորավէպ:

Աւարտին, երբ հարց տրուեց Գեղամ Գեւոնեանին, Թուրքիոյ կողմից Ցեղասպանութեան ճանաչմանն մասին, նա պատկերաւոր պատասխանեց.

– Եւրոպան պահանջում է Թուրքիայից որ ընդունի իր դաղութիւնը: Թուրքիան ընդունում է, որ գողացել է: Բայց գողացածը չի վերադարձնում:

Վերջ:

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Համազգայինի Ց. Մանուկեան դպրոցասրահին մէջ փետր. 27ին չնորհահանդէս մը տեղի ունեցած է Վիքթորիա Րոյի "Հայ կին դրողները – պատմական ակնարկ – 1880–1922" հատորին հրատարակութեան առթիւ, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Թորոնթոյի Գլաձոր մասնաճիւղին: Օրուան հանդիսավարը, որ նաեւ գիրքին քննարկումը կատարած է, եղած է էլիզ Շարապխանեան: Հատորը ներկայացնելով ան ըսած է.– "«Հայ կին դրողները – պատմական ակնարկ – 1880–1922» հատորը որ հրատարակուած է Լոնտոն, վեց հայ կիներու վաստակին մասին է: Այդ դրողներէն չորսը՝ Սրբուհի Տիւսաբ, Սիպիլ, Մարի Պէյլէրեան եւ Զապէլ Եսայեան, արեւմտահայ են, իսկ երկուքը՝ Շուշանիկ Կուրղինեան եւ Մարիամ Խատիսեան՝ արեւելահայ: Այս ձեւով, հեղինակը կ'անդրադառնայ Զարթօնքի շրջանի թէ արեւմտահայ, թէ արեւելահայ թեւերուն, պատշաճ բաղդատականներ ընելով եւ նշելով այդ չարժումներուն նմանութիւններն ու տարբերութիւնները": Էլիզ Շարապխանեան խօսած է ամէն մէկ հեղինակին գործերուն մասին, նշելով նաեւ կենսագրականները:

*
**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Փալաս սրահին մէջ, Մարտ 13ին, կազմակերպութեամբ ՀՕՄ-ի Մոնրէալի "Սօսէ" եւ Լաւալի "Շուշի" մասնաճիւղերուն, տեղի ունեցած է կանանց միջազգային օրուան տօնակատարութիւնը: Օրուան հանդիսավարը՝ Լուսին Փալանճեան բարի գալուստի խօսքէն ետք ներկայացուցած է կիներու կարգավիճակը Գանատայի եւ Հայաստանի մէջ, վաւերական տուեալներով: Ներկայացուցած է նաեւ օրուան դասախօսին կենսագրական դիծերը եւ խօսքը փոխանցած է անոր: Տոքթ. Արմինէ Քէօշկէրեանի նիւթը եղած է "Թարգմանիչները իրրեւ ազգային դպրութեան հիմնադիրներ եւ հայ կընոջ բերած նպաստը մեր մշակոյթին": Դասախօսութեան աւարտին, "Սօսէ" եւ "Շուշի" մասնաճիւղերու վարչութիւններուն կողմէ Շրջ. Վարչութեան ատենապետ Աննա Պուլկարեան յուշանուէր մը յանձնած է դասախօսուհիին առ ի գնահատութիւն հայ մշակոյթին բերած իր նպաստին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԵՐԲ ՇԻՐԱՔ «Je me fiche des Turcs» Կ'ԸՍԷՐ

Վերջերս լոյս տեսաւ նախադահ Շիրաքի նուիրուած հատոր մը, որու խորագիրն է «D'un Chirac l'autre» եւ որու հեղինակն է Պեռնար Պիյօ: Այս վերջինը տասը տարի գործակիցը եղած է Շիրաքի, որոնց վեցը Փարիզի քաղաքապետարանը, տէր կը վարէր իր գրասենեակը:

Ֆիկարոյի քննադատը կ'ըսէ թէ հատորը ոչ չար է, ոչ ալ հաշտեւարդար մըն է: Էջերու երկայնքին, պարզ վկայութիւն մըն է, որու մէջ հեղինակը կը յիշէ Շիրաքի կարծիքները երէկ եւ այսօր, որոնք ընդհանրապէս հակասական բնոյթ ունին: Օրինակ մը այդ ուղղութեամբ.

Շիրաք, երբ դեռ 1979ին Փարիզի քաղաքապետ էր, գրասեր կը պատասխանէ գրասենեակի իր վարիչին: Երբ ջղագրգռուած է, որովհետեւ Ֆրանսայի ղեկավարներու վախը, որ Թուրքիան վիրատրելը կը մղէ Հայոց Ցեղասպանութիւնը չճանչնալու, կը պոռթկայ.– «Je me fiche des Turcs»: Այսօր, ամէնէն մեծ ջատագովն է Թուրքիոյ անդամակցութեան:

Այլ մարզերու մէջ ալ չատ փոփոխական տեսակէտներ կը ցուցաբերէ:

Երբ էՌ. Փէ. էՌ.ի նախագահ է 1979–ին, կը մերժէ քուէարկել Վէյլ օրէնքի երկարաձգումը կամաւոր վիժումի մասին: Ու չարքը կ'երկարի նման դիրքափոխումներու: 1978ին, կը պայքարի յաջողցնելու համար Երուսաղէմի քաղաքապետին Փարիզ ժամանումը: Արաբ դեսպանները կատղած են: Այն առեն, կ'արգարացնէ իր դիրքը, ճշդելով՝ "Ինք ուզեց, որ ընդունուի": Բայց յետագային հրեայ ամերիկեան միութիւններու առջեւ կ'ըսէ թէ "Դէմ դրած է ճնշումներու" (արաբ դիւանագէտներու):

ՅՕԱՄԵԱԿԻ ՄԵՏԱԼ

Երեւանի տակերչական գործատունը Մեծ Եղեռնի 90ամեակի մետալներ հատած է: Արծաթէ, ոսկեջրած մետալները 200 հատ են:

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Ձիւղ կէսօրին էր երբոր ճամբայ ելանք Իսկի Շէհիրէն եւ հետեւեալ օրը, 3 Սեպտեմբեր հինգշաբթի առտու հասանք Գոնիա:

Գոնիայի կայարանը քաղաքէն կէս ժամու չափ հեռուն կը գտնուի: Ոստիկանները մեր դոյքերով մեզ կառք մը դրին ու այսպէս տարին կառավարչատունն՝ ուր կը գտնուի նաեւ ոստիկանական տնօրէնութիւնը:

Ազիզ էֆէնտի ու իր ընկերը մեզ առաջնորդեցին քօմիսէրին դրասենեակը, որուն պատուհանները կը բացուին մեծ հրապարակին վրայ: Հազիւ թէ նստած էինք՝ պատուհանէն նչմարեցինք Ցակոբ Տէր Ցակոբեանի անցնիլը հրապարակէն:

Աւիկա մեզ չափազանց ուրախացուց: Պոլսոյ մէջ լսած էինք որ Ցակոբ Տէրը Ցակոբեան եւս ճամբան սպանուած էր, իզմիթի մէջ չարչարանքներու ենթարկուելէ յետոյ:

Քօմիսէրը մեր թուղթը կարդաց, յետոյ սկսաւ մեզ տանող ոստիկաններուն հետ մտերմական տեսակցութեան մը:

Սեպուհ Ակունի որ քօմիսէրին մօտ նստած էր, չմնացած էր թուղթին վրայ աչք մը նետել եւ մեզ հաւաստեց թէ մէջը գրուած էր որ Գոնիա պիտի մնայինք:

Աւիկա՝ բնականաբար՝ սրտապնդեց մեզ:

Մեզ ընկերացող երկու ոստիկանները քօմիսէրէն ու մեծ հրաժեշտ առնելով՝ մեկնեցան: Նոյն իրիկուան կառախումբով պիտի վերադառնային Պոլիս:

Իրենց մեկնումը տխրեցուց մեզ: Պոլսոյ հետ ունեցած մեր միակ կապն էր որ կարծես կը խզուէր:

Քիչ յետոյ քօմիսէրն ալ գնաց ու սիվիլ հագուած պատանի մը եկաւ գրաւելու իր աթոռը: Աւիկա նոյնպէս մեր թուղթը կարդաց, մեզի նայեցաւ, անունիս հարցուց, ինքնութիւնիս հաստատեց, յետոյ գանգակը հնչեցնելով ոստիկան մը կանչեց եւ ըսաւ.

– Ասոնք տարէք...

– Ո՞ւր պիտի երթանք, հարցուց Ակունի:

– Հիմա կը տեսնէք, ըսաւ միւսը խրատութեամբ:

- Քալեցէ՛ք, գոչեց ոստիկանն ալ նոյնքան խստութեամբ:

Գոյքերնիս դրած էինք դրան քով:

– Ասոնք ի՞նչ պիտի ընենք, հարցուցինք:

– Մի խօսին առէք:

Շատ մը նրբանցքներէ անցնելէ ետքը՝ պարտէզ մը եկանք ու ուղղուեցանք դէպի քարաշէն աղտոտ չէնք մը:

– Ո՞ւր կը տանիս մեզի, հարցուցինք ոստիկանին:

– Բանտ, պատասխանեց:

– Բայց մենք յանցաւոր չենք, մենք քաղաքական աքսորեալներ ենք ու Գոնիայի մէջ ազատ պիտի մնանք, մեր թուղթերը այդպէս գրուած են Պոլսէն:

– Ես առանձ բան չեմ գիտեր, ես ինծի տրուած հրամանը կը գործադրեմ, պատասխանեց ոստիկանը:

Հասանք աղտոտ չէնքին առջեւ: Սիտիէլի կոչուած ամենազարշելի բանտն էր:

Բանտ մտնելու համար հարկ էր անցնիլ երկաթեայ ծակէ մը, ինչ որ բաւական դժուարին գործողութիւն մըն էր:

Ցուսահատ տրամադրութեան մը ներքեւ կատարեցինք այս գործողութիւնը: Ներսը լեցուած էր բանտարկեալներով, ընդհանրապէս Թուրք ոճրագործներ, աւազակներ, գողեր: Աղտոտ նրբանցքէ մը անցնելով մտանք սրահ մը:

– Հա՞յ էք դուք, հարցուց բանտարկեալ մը դէպի մեզի յառաջանալով:

– Այո՛, պատասխանեցի:

– Ուրկէ՞ կուգաք:

– Պոլսէն:

Վայրկեան մը եաքը արդէն թարեկամացած էինք իրարու հետ:

Մեզի հետ խօսողն էր Իզմիրցի Վահան Պալապանեանը որ Արշակ Արզուեանի եւ ուրիշ երեք ընկերներով հոն կը գտնուէր ամիսներէ ի վեր: Հինգ Իզմիրցի երիտասարդները ծանր ամբաստանութեամբ ձերբակալուած էին: Հինգն ալ դաշնակցական էին եւ իրենց քլիպէն պօմպաներ գտնուած էին եւ այս պատճառաւ ամէնքն ալ մահուան դատապարտուած: Ամբաստանեալները կրցած էին ապացուցանել ոսկան որ այդ պօմպաները իթթիհատի կուսակցութիւնը տուած էր իրենց եւ ասոր վրայ մահուան վճիռը փոխուած էր 15 տարուան տաժանակիր աշխատութեան եւ իրենց պատիժը կրելու համար ղրկուած էին Գոնիա:

– Մեզի հոս բերին ու բանտարկեցին վղերնիս չղթայ անցուցած, բացատրեց Վահան Պալապանեան, դեռ հազիւ 15 օր առաջ վալին բանտը այցելելով տեսաւ այդ չղթաները եւ հանել տուաւ:

Հակառակ այդ գարշելի բանտին ու տաժանելի պայմաններուն որոնց ենթարկուած էին՝ հինգ Իզմիրցի երիտասարդները պահած էին իրենց հոգեկան կորովը: Մանաւանդ Վահան Պալապանեան չափազանց զուարթ եւ չափազանց յուսալից էր:

– Քիչ օրէն բանտէն կ'ելլենք եւ դուք ալ տեղերնիդ կը վերադառնաք, կ'ըսէր, Տարտանէլի անկումը մօտալուտ է, օրէն խնդիր է, թերեւս վաղը նեղուցը կը բացուի...

Սպասելով նեղուցի բացումին զգացինք որ մեր ախորժակը բացուած էր արդէն:

– Ի՞նչ պիտի ուտենք, կամ մանաւանդ ի՞նչ կրնանք ուտել, հարցուցինք մեր նոր ընկերներուն:

– Ինչ որ կ'ուզէք, ձեր ուզածը կրնանք բերել տալ, ըսին:

Ոչխարի խորոված ապսպրեցինք, ինչպէս նաեւ հաց, պանիր, պտուղ:

Խորովածը սքանչելի էր: Արդէն Գոնիայի ամէնէն անուանի կերակուրն էր այդ: Մեծ ախորժակով ճաշերնիս ըրինք եւ չրունակեցինք մեր խօսակցութիւնը:

(Շար. 27)

Տիկին Էլիզապէթ Ուզունեան, զաւակներն ու թոռները
խոր վիշտով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ

(ժան-ժակ Վարուժան, թատերագիր)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 2ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 7, ժամը 14·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին
15 rue Jean-Goujon 75008 Paris

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։
Ցաւակցութիւն՝ տոմարով։

Madame Elisabeth Ouzounian, ses enfants et petits-enfants,
ont la douleur de vous faire part du décès de leur époux, père, grand-père

Jean-Jacques OUZOUNIAN

dit VAROUJAN,
(auteur dramatique)

Ses obsèques seront célébrées le jeudi 7 avril à 14 heures 30, en la cathédrale arménienne Saint-Jean Baptiste; 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris

Ni fleurs, ni couronnes.
Condoléances sur registre.

Le Présisent de l'Association Arménienne d'Aide Sociale,
Les membres du Conseil d'Administration
ont la tristesse de vous faire part du décès de

Arthur BEYLERIAN

Docteur en Histoire
Membre du Conseil d'Administration

Intellectuel de renom, il a contribué par ses recherches fondamentales et ses publications à enrichir la documentation et l'historiographie concernant le Génocide arménien.

Les obsèques seront célébrées le mardi 5 avril à 11 heures en l'église apostolique arménienne Saint Jean-Baptiste; 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻԻՆ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 7: Տօն է Աւետեաց Սրբուհւոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնի:

Այս առթիւ ժամը 9·30ին Իսի-լէ-Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ (6 ավրնիւ Պուրկէն), ծոմական հանդիսիւ՝ պիւէթային եւ առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունք պատարագ կը մատուցուի:

(Շար. Ա. էջէն)

սերու մէջ. այս անգամ Պէյրութի արեւելեան չրջանը: Ինը վիրաւոր կայ:

ՊԱՂՏԱՏԻ Ամրու Ղրայպ բանտին վրայ յարձակում մը գործուած է Իրաքցի ապըստամբներու կողմէ Ապրիլ 2ին եւ նըւազագոյն ամերիկացի 40 զինուոր վիրաւորուած է: Ամերիկեան բանակին բանբերը յայտարարած է որ չատ լաւ կազմակերպուած գործողութիւն մըն էր թակարդ կառքերու գործածութեամբ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի մէջ, Կիրղիզիստանի նախկին նախագահը Ակայեւ ստորագրած է իր հրաժարականը, բանակցութիւններէ ետք երկրին նոր իշխանութեան պատասխրակութեան հետ:

ԵՐՈՒՍԱղԷՄի Հերզէլ դերեզմանատան Ազգին Մեծերու բաժանմունքին մէջ, ուր կը գտնուի Ի. Ռապինի դերեզմանը, Ապրիլ 2ին 3ի դիշերը չիրմիզ պղծողներ եղած են եւ վրան ալ սեւ ներկով "չուն մարդասպան" գրած են: "Ծաղրութիւն" չարժուամբ հակազդած է եւ յայտնած թէ "Պետութիւն մը որ չդիտցաւ ապահովել իր դեկավարներուն կեանքը, չի կրնար նոյնպէս անոնց դերեզմանը պահպանել":

Cathédrale Sainte-Croix de Paris
des Arméniens Catholiques

CONCERT

Au profit de l'Association
«Soisy Pour Keghassar, en Arménie»

le mardi 12 avril à 20 heures 30
Nariné SIMONIAN
(orgue - piano)
Dominique de WILLIENCOURT
(violoncelle - compositeur)
Mourad AMIRKHANIAN
(baryton - basse)

Au programme :
Caccini — Caldara — Bach — Durante — Fauré — Ekmalian — Komitas — Rachmaninov — de Williencourt

Participation aux frais: 15 Euros — Etudiants : 10 Euros
Adresse : 13 rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Métro : République, Filles du Calvaire
Réservations : Tél.: 01 44 59 23 50 ou 06 21 86 70 22

Association Arménienne
d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Date à retenir

La Section **«Issahakian»** - Banlieue Sud de la Croix Bleue des Arméniens de France présente

« B R A T S C H »

le mercredi 1er juin à 20 heures 30
au Théâtre National des Gémeaux à Sceaux.

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO MAGAZINE»

(Samedi 2 avril)

ARMENIENS :

Le Génocide oublié

Ֆիկարոյի չաբաթական յատելուածը 5 էջ նուիրած է Հայերու Ցեղասպանութեան 90ամեակին առթիւ, ծանրանալով Մարսէյլի Հայութեան վրայ: Ծօդուածը պատկերազարդուած է, հակիրճ պատմական մը կայ Մարսէյլ կայք հաստատած Հայերուն վրայ, որոնք 100% Ֆրանսացի եղած են եւ 100% Հայ մնացած: Կարճ հարցազրոյց մըն ալ կայ Շ. Ազնաւուրի հետ, որ կ'ուզէ որ Թուրքիա ճանչնայ Ցեղասպանութիւնը, հատուցում ալ չուզեր, բայի կտոր մը Արարատէն...:

Le Président de la Croix Bleue des Arméniens de France

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« C h r o n i q u e s »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan

Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.

Ouvrges de référence et publications récentes.

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

□

1955 - 2005
50 ans de Colonie de la Croix Bleue à Bellefontaine

GRAND CONCOURS DE DESSIN
OUVERT A TOUS LES ENFANTS
DE 6 A 14 ANS

Thème : la vie à la colonie de Bellefontaine (jeux, activités, promenades...)
3 dessins, primés par un jury de spécialistes, seront imprimés sur des tee-shirts et vendus le jour de la fête.
Tous les dessins seront exposés le 17 juillet à la colonie.
Dessins à exécuter avec feutres, ou pastels, ou gouaches... sur papier (format 24/32) en privilégiant les couleurs franches.
Dessin à envoyer avant le 30/04/05 à l'adresse suivante :

MCA CBAF
Concours de dessin
9 rue du Cirque
38200 VIENNE

Sans oublier de mentionner au dos, le nom, la date de naissance, l'adresse et le N° de téléphone de l'artiste en herbe.
Pour tous renseignements :
Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Vienne
Tél. : 04 74 53 25 91

□

Section «Archalouîs Tatéossian»
P a r i s

COURS
DE SOUTIEN DE SCIENCES PHYSIQUES
De la Seconde à la Terminale —
PREPARATION AU BAC
Par professeur enseignant dans un lycée parisien prestigieux

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR DU MOIS D'AOUT

La Croix Bleue des Arméniens de France organise :

— **un séjour du 29 juillet au 16 août**
pour les enfants nés entre le 1er janvier 1991 et le 31 décembre 1997

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration —
17 rue Bleue 75009 Paris — tél. : 01 53 34 18 18.

Date limite pour les inscriptions : 8 mai

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

CONFERENCE

Mme Dzovinar KEVONIAN
Maître de conférences
à l'Université Paris X
Docteur en histoire

Sujet :
Les Arméniens devant les Grandes Puissances
— Nansen et les réfugiés arméniens dans les années 20 —
le 8 avril à 20 heures 30
«Salle Demirian»
de la Masion de la Culture Aménienne
17 rue Bleue 75009 PARIS

⁂

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN
Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille
Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

ARMENIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com

www.saberatours.fr

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա

Studio VICKEN 20052

LES MERCREDIS
DE 15 à 17 HEURES
Maison de la Culture Arménienne,
17 rue Bleue 75009 PARIS
(Métro : Cadet)
Renseignements
auprès de **Nazélie Fourtune**
au **01 45 84 57 18 le soir.**

□

ISSY-LES-MOULINEAUX

La Croix Bleue d'Issy-les Moulineaux Section «Dirouhie Serengulian» organise

un voyage en ARMENIE
du 28 avril au 5 mai
Renseignements et inscriptions auprès de :
A ï d a : 01 46 45 93 81 / 06 23 24 01 32
M a ï d a : 01 46 38 28 47

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84978

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 6
MERCREDI
6 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·173 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·173

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՑ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հռոմի Քահանայապետ Յովհաննէս – Պօղոս Բ.ի վախճանումին առթիւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը ցաւակցութեան գրութիւն մը ղրկած է Վատիկան. Հոն յիշատակուած են Յովհ.–Պօղոս Բ.ի ապրած մէկէն խաղաղութեան եւ հաչտութեան հաստատման նախանձախնդրութիւնը, մարդկութեան նկատմամբ մեծ սէրը: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անդրադարձած է նաեւ Պապին Հայաստան այցին:

Ապրիլ 3ին Կաթողիկոսը հանդիսապետած է պատարագին եւ կատարուած հոգեհանգիստի մասնաւոր արարողութեան ու աղօթած վաճանեալ կրօնապետին հոգիին հանգստութեան համար:

*
**

ԱՐԱՄ Ա.Ի ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսն ալ, ժընեւէն ուր կը գտնուէր, յաւակցական մը ղրկած է Վատիկան: Ան յիշատակած է վախճանեալ կրօնապետին հաւատքը, արդարութեան եւ խաղաղութեան, մարդկային իրաւունքներու մեծ փարտմը: Յովհ.–Պօղոս Բ.ի մասին ան ըսած է թէ եզակի դէմք մը պիտի մնայ քրիստոնէութեան պատմութեան մէջ:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Յովհ.–Պօղոս Բ.ի վախճանման առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան եւս յաւակցական գիր մը ղրկած է կարդինալ Անճելօ Սոտանոյին որ Վատիկանի Արտաքին գործերու նախարարն է: Հոն ըսուած է. "Մեր սրտերուն մշտապէս կենդանի կը մնայ Ն. Ս. Հոռմի պապ Յովհաննէս–Պօղոս Բ.ի պայծառ յիշատակը: Երբեմ չենք մոռնար նայ Նորին Սրբութեան օրհնութիւնը, մեր ժողովրդի հանդէպ ունեցած մեծ յարգանքն ու ջերմութիւնը, որը լաւագոյնս դրսեւորուեց Հայաստան կատարած պատմական այցի, ինչպէս նաեւ այս տարի Յունուարին Վատիկանում մեր ունեցած վերջին հանդիպման ժամանակ":

*
**

ԼՂՀ

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ. «ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ ԲԱՆԱԿՑԵԼՈՒ Է ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԵՏ»

Այս համատեքստում յայտնած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան, Օ. ԷՍ. ՍՏ. Ը.ի ներկայի նախագահ Դ. Ռուպէլի հետ հանդիպումէն ետք պատասխանելով "Ազատ Արցախ" թերթին մէկ լրագրողին հարցումներուն: Հակառակին վստահ լինելու համար պիտի նշանակէ թէ Ադրբեջան այնքան ալ չհաղորդուած է խնդիրը խաղաղ ճամբով եւ արագ կարգաւորելու: Իրենք միշտ պատրաստ են մասնակցելու բանակցութեան. ունինք թէ՛ մտաւոր ներուժ, թէ պատրաստ պաշտօնատարներ: Կարեւորը, կ'ըսէ թէ իրար մտիկ կարենալ ընելու միջավայրն է: Վստահ է թէ Ադրբեջանի ժողովուրդին ուղածն ալ տարիկա է: Հարցը պէտք է լուծուի միայն քաղաքական դաշտին մէջ: Այսօր որեւէ չփում չունինն, ինչ որ կը նկատէ մտահոգիչ եւ վտանգաւոր: Ան-դէն, ինչպէս կ'ըսէ, թշնամական մթնոլորտ միշտ կը հրահրուի Բաքուի կողմէ: Ճիշդ է որ կան Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ չփումներ, սակայն առնուազն չեն կրնար փոխարինել 1994ին Մինսկի խումբին առաջարկած եռակողմ բանակցութեան հոլովոյթը:

Ա. Ղուկասեան պատասխանելով գիշերամի մասին հարցումի մը, կ'ըսէ. "Մեր գիջումը հարկ է բխի Ադրբեջանի գիջումից: չի կարող լինել միակողմանի հոլովոյթ": Եւ քանի որ այսօր նման հոլովոյթ չկայ, Ա. Ղուկասեան անժամանակ կը նկատէ խօսիլ այդ մասին:

Ինչ կը վերաբերի հանրաքուէին, Ղարաբաղը արդէն կազմակերպած է առաջին մը. այսուհանդերձ, եթէ եւրոպական կառոյցները որոչեն, ինք առարկութիւն չունի: Կ'ըսէ թէ նոյնիսկ ղրկան կը վերաբերի:

*
**

ՋԱԽԱՔ

«ՀԱՄԱՐԿՈՒՄ, Ո՛Չ ՁՈՒԼՈՒՄ» Բ. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Ապրիլ 2ին Ախալքալաքի մէջ տեղի ունեցած է "Համարկում, ո՛չ ձուլում" երկրորդ համաժողովը որուն առաջինը տեղի ունեցած էր 2004 Դեկտեմբեր 11ին: Օրակարգը բաղկացած է չրջանի կրթական, լեզուական, հոգեւոր եւ մշակութային խնդիրներէն: Հրաւիրուած ըլլալով հանդերձ չեն մասնակցած վրաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչները: Ներկայ գտնուած են Ախալքալաքի չրջանի ղեկավար, երեսփոխան Հ. Մովսիսեան, Ֆրանսայի Թիֆլիսի դեսպանատան բանբեր Լ. Պայան: Բուն քննարկումներէ ետք որոչումները ամփոփուած են ձեռնարկին աւարտին ընդունուած բանաձեւին մէջ:

*
**

ԿԱՐՍ–ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Ադրբեջանի, Վրաստանի, Թուրքիոյ երկաթուղիներուն ղեկավարները Ապրիլ 4ին Բաքուի մէջ քննարկած են Կարս – Ախալքալաք երկաթուղիին չինութեան, գործածութեան հարցերը: Ծրագիրը կ'արժէ 400 միլիոն տոլար. տարբ 250 միլիոնը կը ծախսուի Կարս – Ախալքալաք 98 քմ.նոց ճամբուն: Ադրբեջանի փոխադրութեան փոխնախարարը համոզում յայտնած է որ նոր երկաթուղին 1,5 – 2 տարիէն կը չինուի եւ 2007ի վերջը, կամ 2008ի սկիզբը գործածութեան կը բացուի: Կը նախատեսուի այդ ճամբով տարեկան մինչեւ երկու միլիոն թոն բեռ փոխադրել, յետագային բարձրացնել մինչեւ ութ միլիոնի:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱԽԹԱՄԱՐԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿԸ ՆՈՐՈԳՈՒԻ՞

Ախթամարի Ս. Խաչ եկեղեցին պիտի նորոգուի, ըստ Թուրք մամուլին տուած լուրին: Որոչումը տրուած է Թուրքիոյ Մշակոյթի եւ Զբօսաշրջութեան նախարարութեան կողմէ. կ'ըսուի թէ ծրագիրը մըն ալ մշակուած է եւ մկկուկէս միլիոն տոլարի պիւտճէ նախատեսուած: Ծանօթ է որ չրջանը զբօսաշրջական մեծ հետաքրքրութեան կեդրոն է ու որպէս այդ որոչ եկամուտի աղբիւր Թուրքիոյ համար: Այսուհանդերձ, լրատու աղբիւրները նորոգութեան որոչումը կը ներկայացնեն որպէս կարեւոր քայլ մը Ցեղասպանութեան պնդումները հերքելու համար բացուած օսմանեան դիւանները:

Մէկ–երկու տեղեկութիւն ալ տրուած է. զարուն կառուցուած տաճարին մասին, որուն գտնուած կղզին տակաւին "Աքթամար"էն չէ վերածուած Ախթամարի:

ՕՒՐԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸՐ

ՊԱՊԻՆ ՄԱՀԷՆ ԵՏՔ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔ ԵԻ ՍՈՒՐ ԲԱՆԱՎԷՃԵՐ

Ինչ որ չափազանցուած է իմաստէ զուրկ է, ըսած է Թալէրան եւ օրերէ ի վեր ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Պապին հոգեվարքէն ի վեր ամէն կողմ եւ մամուլով մեքիանէրու կողմէ, բացարձակապէս կը հաստատէ ըսուածը: Թերթերը անվերջանալի յաւելուածներ հրատարակեցին (Շաբաթ, Ապրիլ 2ին, Ֆիկարօ 32 էջնոց յաւելուած մը հրատարակած էր, երբ պետ Յովհ.–Պօղոս Բ. ողջ էր), կը թուէր նաեւ թէ տեղ մրցակցութիւն մը կայ թերթերու եւ հեռատեսիլի կայաններու միջեւ, թէ ո՞վ աւելի պիտի ընէ, ո՞վ միւսէն առաջ լուր մը պիտի տայ եւլն., եւլն.: Եւ ի վերջոյ այս ամբողջը քնաւ չի նպաստեր կաթողիկէ եկեղեցիին, ընդհակառակն, առիթ կու տայ քննադատութիւններու, մինչեւ իսկ սուր բանավէճերու եւ ծաղրանքի: Ամէնէն աւելի Լիբերասիոնն է (Ապրիլ 5) որ տեղ կու տայ քննադատութիւններու եւ բողոքի նամակներու: Շատեր, քաղաքական չրջանակներու մէջ, բոլորովին անտեղի գտած են որ Շիրաք եւ Ռաֆարէն ներկայ ըլլան Ապրիլ 3ին Նոթր–Տամի պատարագին, բայց ընդհանուր ձեւով մեքիաներն են, որոնք կը քննադատեն դրօջակներու կէս պարզուիլը (Լիոն մերժած էր հետեւիլ այս որոչումին, ընկերվարական քաղաքապետին հրահանգով): Յաւելեալ, այս ձեւով չէ որ կարելի է բարելաւել եկեղեցւոյ կացութիւնը, որ զգալի նահանջ մը կ'արձանագրէ եւ այդ ուղղութեամբ Յովհ.–Պօղոս Բ. ալ ոչինչ կրցաւ ընել: Ֆրանսայի մէջ, այն երկրին որ "եկեղեցւոյ երիցագոյն աղջիկն է", մբկրօնութիւններու թիւը տարուէ տարի կը նուազի (1993էն 2002, 432·701էն իջած է 385·460ի): 1992ին 30·909 քահանայ կար Ֆրանսայի մէջ եւ միայն 23·542՝ 2002ին: Ժառանգաւորներու թիւն ալ 1172էն 773ի իջած է 1994ի եւ 2003ի մէջեւ: Թերթը իր խմբագրականն ալ խոցրագրած էր.– "Փափօլաթրի" եւ այս ամբողջ երեւոյթը ճիշդ հակառակ արդիւնքը կու տայ:

*
**

Պապին յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 8, ժամը 10ին, Ս. Պետրոս եւ Պաղը կը թաղուի Ս. Պետրոսի դամբարանը եւ ոչ Լեհաստան, ինչպէս ըսուեցաւ: Ներկայ կ'ըլլան 200 պետական ղեկավարներ աշխարհի բոլոր կողմերէն: Շիրաք, Շրէօտէր, Թ. Պլէր, Պուշ, զօր. Լահուտ, Խուան Գարլոս Թագաւորը, Քոֆի Անանն, Պարոզօ, Պելժիոյ Ալպէր Բ. թագաւորը, մինչեւ իսկ Սուրիոյ նախագահը Պաշար ալ–Ասատ եւ դեռ հարիւրաւոր ուրիշներ: Մինչ այդ, տասնեակ հազարաւորներ կը տողանցեն Ս. Պետրոս, դիշեր եւ ցերեկ: Դեռ Անգլիոյ իշխանն ալ՝ Շառլ, ստիպուեցաւ 24 ժամով յետաձգել իր ամուսնութիւնը, որպէսզի ներկայ ըլլայ յուղարկաւորութեան:

*
**

Իսրայէլ կ'ուզէ մասնաւոր յարգանք մը ցուցաբերել եւ եատ Վաչէմ, Ողջակէզի Հիմնարկը կ'ուզէ "Արդար մը" հրաւիրել Պապը, որովհետեւ հրեայ որբ մը փրկած է Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին: Այս չնորհը վերապահուած է այն ոչ–Հրեաներուն, որոնք Հրեաներ ապահած են Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին: Յովհ.–Պօղոս Բ.ի անունն ալ կրնայ արձանագրուիլ Շինոլէրի եւ 20·757 անձերու անուններու կողքին:

*
**

Շիրաքի ներկայութիւնը Պապին յուղարկաւորութեան պատճառ է որ ութ օրով յետաձգուի իր հանդիպումը երիտասարդներու հետ՝ Սահմանադրութեան հանրաքուէին մասին: Նախագահը պիտի պաշտպանէր "Այո"ի իր դաւը:

*
**

Ֆիկարօ 116 էջնոց "պատմական" բա-

(Շար.ր Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ

ՄԱՀ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, Կիրակի առաւօտեան դէմ Ապրիլ 3ին, յետ կարճատեւ հիւանդութեան ու սրտի կաթուածի հետեւանքով, իր մահկանացուն կնքած է "Ցառաջ"ի աշխատակից, արժէքաւոր գրականագէտ, բանասիրական դիտութիւններու տոքթ. Գրիգոր Յակոբեան, 46 տարեկանին:

Գրիգոր Յակոբեան հայ գրականագիտութեան վերջին տարիներու ամենատաղանդաւոր ներկայացուցիչներէն էր՝ մասնագիտացած ըլլալով մանաւանդ արեւմտահայ ու սփիւռքահայ գրականութիւններու ասպարէզին մէջ: Իր աշխատասիրութեամբ ու արժէքաւոր յառաջաբաններով լոյս տեսած էին Երուանդ Օտեանի "Անլծեալ Տարիները"ը, Հրանդ եւ Զապէլ Ասատուրի սիրային նամականին, Յակոբ Օշականի "Գրականութեան համար" գործն ու "Հաճի Ապտուլլահ" վէպը. խմբագրած էր Գրիգոր Զօհրապի վեց հատորեայ լիակատար ժողովածուն եւ այլ հատորներ: Հեղինակ էր գրականագիտական ու գրականութեան տեսութեան վերաբերեալ բազմաթիւ յօդուածներու, աբեմատահայ նորավէպին եւ Երուանդ Օտեանին նուիրուած "Թերթօն վէպի տեսութիւնը" մենագրութիւններուն: Իր խմբագրութեամբ Երեւանի մէջ կը հրատարակուէր Հայաստանի Գրողներու Միութեան ու Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի "Գրականագիտական Հանդէս" եռամսեայ պարբերականը: Գ. Յակոբեան հայ գրականութիւնն կը դասաւանդէր Երեւանի Օտար լեզուներու Բրիւսով համալսարանին, Սեւանի Վազգէնեան ճեմարանին ու Մայր Աթոռի Գէորգեան ճեմարանին մէջ: Կ'աշխատէր Օշականին նուիրուած մենագրութեան մը վրայ, ինչպէս նաեւ կը պատրաստէր գիրի մը արժէքաւոր հրատարակութիւններ եւս եւ իր ուժերու ծաղկման չրջանին ան կ'ընծեց իր մահկանացուն՝ սուգի ու ցաւի մատնելով իր բազմաթիւ բարեկամները, հայ գրականութեան մշակները:

Համեստ էր Գրիգոր Յակոբեան, ամբողջապէս նուիրուած իր գրական աշխատանքներուն, ուսումնասիրութիւններուն եւ պլպտումներուն. իր աշխատանքը կը կատարէր երիտասարդի մը խանդավառութեամբ ու անվհեղծութեամբ, պատրաստ էր տրվելու նոր ու արդի գրական ուսմունքներուը, կը կարդար անյագօրէն եւ մանաւանդ՝ ուղեցոյցն ու խորհրդատուն էր երիտասարդ գրագէտներուն, որոնց համար օրհնակ մը կը հանդիսանար:

Գրիգոր Յակոբեանի տան կարգը կատարուեցաւ երկուշաբթի, յուղարկաւորութիւնը՝ երեքշաբթի, Հայաստանի Գրողներու Միութենէն: Մարմինը ամփոփուեցաւ Երեւանի 3րդ Գիւղի գերեզմանատան իր ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Այս տխուր ու իրապէս դժուար փոխարինելի կորուստին առթիւ կը ցաւակցինք իր կնոջը, ծնողքին, իր գրչակից եղբայրներուն:

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՍՐԱՅԷԼ

ԽՄԲ.– Յեղասպանութեան 90ամեակի նախօրեակին միջազգային մամուլը լեցուն է նիւթին առընչուած գրութիւններով: Ասոնց ամէնէն հետաքրքրականներէն է իսրայէլեան մամուլի ծանօթ անուններէն 'Հա'արեց" օրաթերթին մէջ Մարտ 29ին լոյս տեսած գրութիւնը, ստորագրուած Եոսի Սարիտի կողմէ որ յայտնի մասնագէտ է այդ մարզին մէջ:

Գրութիւնը լոյս տեսած է թուրք մամուլին մէջ ալ:

*
**

Ապրիլ 24ը պիտի նշէ Հայկական Յեղասպանութեան 90ամեակը ու Հայաստանի կառավարութիւնը միջազգային դիտաժողով մը կազմակերպած է Երեւանի մէջ, Թուրքերու կողմէ սպանուած աւելի քան մէկ միլիոն Հայերու յիշատակին: Ես ալ հրաւիրուեցայ ու որոշեցի մասնակցիլ: Այս ամիս լոյս կը տեսնէ նաեւ Փրոֆ. Եաիր Օրոնի աչք բացող ու ստամոքս խանգարող հատորին՝ "Ուրացումին սովորականացումը – Իսրայէլ եւ Հայկական Յեղասպանութիւնը" երբայերէն հրատարակութիւնը: Հատոր, որուն անդլերէն հրատարակութիւնը արդէն մեծապէս զբաղեցուցած:

Իսրայէլ հակազրուելով չատ մը երկիրներու, երբեք չճանչցաւ հայ ժողովուրդին քննչնջումը եւ ատով նեցուկ եղաւ ուրացողներուն: Մեր պաշտօնական հաստատութիւնը մնաց անորոշութեան մէջ, ուրացումին ու խուսափումին միջեւ. ան տատանեցաւ "Շատ որոշ չէ թէ իսկապէս ցեղասպանութիւն էր"էն "Աներկբայ պատմաբաններու գործ է"ն, ինչպէս անգամ մը ըսաւ Շ. Փերէս այնքան բրտօրէն ու տխմարօրէն:

Իսրայէլի այս կեցուածքը երկու գլխաւոր պատճառ ունի. առաջինը Թուրքիոյ հետ իր յարաբերութիւններուն կարեւոր հանդամանքն է. եւ Թուրքիա կարդ մը պատճառներով կը չարունակէ Յեղասպանութեան մէջ ամէն պատասխանատուութիւն ուրանալ, նաեւ մեծ ճնշում կը բանեցնէ ամէնուր, թօթափելու համար պատմական ամէն պատասխանատուութիւն: Այդ ճնշումը իր դերը կը կատարէ ոչ միայն Իսրայէլ, այլեւ ուրիշ երկիրներ կը հաշուեն չհան ու վնասը: Երկրորդ պատճառն ալ այն է որ այլ ազգի մը քննչնջումը ճանչնալ Ողջակէզին միակ ըլլալու յատկանիշը պիտի անզօրացնէ:

Հինգ տարի առաջ, Հայկական Յեղասպանութեան 85ամեակին, որպէս Կրթութեան նախարար, Երուսաղէմի հայկական եկեղեցին հրաւիրուած էի: Այդ օրը ըսի.

"Հոս, ձեզի հետ եմ որպէս մարդ արատած, որպէս Հրեայ մը, որպէս Իսրայէլացի մը եւ որպէս Իսրայէլի Կրթութեան նախարարը: Տարիներէ, երկար տարիներէ ի վեր ձեր յիշատակութեան այս օրերուն դուք առանձին մնացիք: Գիտակից եմ հոս իմ ներկայութեանս յատուկ նշանակութեան: Այսօր, առաջին անգամ, դուք նուազ առանձին էք":

Վերյիչեցի կոտորածներու չրջանին ԱՄՆ-ու Թուրքիոյ հրեայ դեսպան Հ. Մորկընթաուն որ "Արդի պատմութեան մեծագոյն ոճիրը" տրտնջած է Հայերու ջարդը: Այդ բարի մարդը չէր դիտեր թէ ինչե՛ր պիտի պատահին Ի. դարուն. ո՞վ կրնար նախատեսել Հրեաներու Ողջակէզը: Ցիշեցի նաեւ Ֆր. Վերֆէլի "Մուսա լերան քառասուն օրերը" որ 1933ի գարնան լոյս տեսաւ Գերմանիոյ մէջ, ցնցեց միլիոնաւոր մարդիկ, ինչպէս պիտ, իմ երիտասարդութեանս:

Եզրափակելով ըսի. "Մենք՝ Հրեաներս որպէս գլխաւոր զոհ սպանիչ ոխին, պէտք է կրկնակի զգայնութիւն ունենանք ու մեզ նոյնացնենք այլ զոհերու: Ամենէ որոնք աներեսներ կը մնան, կոյր կը ձեւանան, շահու եւ վնասի հաշիւներ կ'ընեն ու կը լռեն, միշտ օժանդակած են ոճրագործներուն եւ երբեմ զոհերուն: Մեր նոր պատմութեան մէջ ես կ'ուզեմ ցեղասպանութեան յատուկ գլուխ մը տեսնել ուր Հայկականը Յեղասպանութեան բացայայտ յղում ըլլայ: Ասիկա մեր պարտքն է ձեզի, նաեւ մեզի":

Իսրայէլի հայ համայնքն ու ամբողջ աշխարհը զոհունակութեամբ ունկնդրեց այս խօսքերս: Թուրքիան ամենաոյժ սաստ-

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՔԱԹԻՒՇԱՆ

1942 Ձատիկ: Ալէքսիս Լայպարեւիչ բարեկամս պիս հրաւիրած է իր տունը: Լազարեւիչը ինձմէ տասնեւհինգ տարի աւելի մեծ է: Գեղեցիկ մարդ մըն է Լազարեւիչը. բարեխիղճ պէս ուղիղ, ծանրաբարոյ եւ տակաւին խօս: Կատակաբան ալ է: Այս պարագան չաղախն է մեր բարեկամութեան եւ մտերմութեան:

Սեղանին վրայ ամէն ինչ Արեւելքը կը յիշեցնէ. մեր Արեւելքը. հոնտեղի հոգն ու արեւը, հոնտեղի ծառերը, եւ այդ ծառերուն տակ վազող ջուրերը: Հաւկիթները ճերմակ են, կանաչ ու կարմիր: Սեղանին վրայ, ապուխտն ու ձիթապտուղը գրաւած են իրենց պատուոյ տեղը:

Լազարեւիչի կինը անոյշ կին մըն է. դեռ երիտասարդ. սեւ մազերով եւ սեւ յօնքերով: Լազարեւիչի աղջիկներն ալ; աղուոր են: Ես անոնց խաղերէն կը սորվեցնեմ, եւ անոնք ինծի կը սորվեցնեն տեղական լեզուն եւ տեղական պարերը:

Կէսօրուան կերուխումէն վերջ՝ Լազարեւիչն ու ես այցելութեան պիտի երթանք. տիկին Փաւլովնան մեզի կը սպասէ: Տիկին Փաւլովնան արդիւնական վեղեցիկ տուն մը ունի: Քառասուն տարեկան է եւ այրի: Կ'ապրի իր երկու աղջիկներուն հետ: Մէկզմէկ հասկնալու համար հինգ լեզուով կը խօսինք:

Շաբաթը դէթ անգամ մը հիւր եմ այս բարի եւ ազնիւ տիկնոջ: Նատիան, կըրտսեր աղջիկը, կը սիրէ համազգեստս, Ալպեական թնդանօթաձիգ սպայի փետրաւոր գլխարկս: Սորվեր է իտալերէն քանի մը նախադասութիւն, եւ զմայնք կը գործածէ մեծ ճարտարութեամբ: Սորվեր է նաեւ իտալական բանակին ատիճանաւորման դասաւորումը: «Սոլտաթօ»,«Քափորալէ», «Քափորալ Մաճճորէ», «Սերճենթէ», «Սերճենթէ Մաճճորէ»...

Բայց, ո՞ւր է Քաթիւշան. ինչո՞ւ զայն հիւրասիրած տեսնելու առիթը չեմ ունեցած երբեք:

Երբ, առօրեայ պարտականութիւններէս ձերբազատած, կ'երթամ Փաւլովնաներուն այցելութեան՝ կ'անցնիմ բակապարտէզէն, ուր կը ծաղկի նշենին, որուն տակ միչտ նստած կ'ըլլայ Քաթիւշան, անխտրաբար, բացակայ կեանքէն եւ աչխարհէն, դիտելով երկինքը, ապատ եւ անկախ, լեցուն արեւով եւ հովով:

Քաթիւշան երբեք չի բարեւեր պիս: Չի բարեւեր ոչ մէկ սպայ, չի բարեւեր նոյնիսկ Ալպեան ռազմիկներուն վաթսունամեայ հրամանատարը: Միչտ լուռ է, մտածկոտ, բացակայ կեանքէն եւ աչխարհէն:

-Տիկին Փաւլովնա, ինչո՞ւ Քաթիւշան մինակ է միչտ, սիրահարա՞ծ է արդեօք:

Տիկին Փաւլովնա չի պատասխաներ: Ի՞նչ ըսէ, խեղճ կնիկը. կը տեսնէ իր սիրասուն զաւակը որ կը նիհարնայ, որ կորնցուցեր է իր քսան տարիներուն զբաղթութիւնը: Ցիրաւի, ի՞նչ ըսէ, խեղճ կնիկը...: Սէկն օր նոր ցաւ, նոր կռիւ եւ նոր մահեր: Թերեւս, սիրահարած ալ է: Ի՞նչ գիտնայ, խեղճ կնիկը...:

-Տիկին Փաւլովնա, ինչո՞ւ կու լաք, ի՞նչ է պատահեր:

-Երեք օրէ ի վեր Քաթիւշայէս լուր չունիմ երեք օրէ ի վեր ձեզի կը սպասէի:

Կ'անցնին չաբաթներ. Քաթիւշայէն լուր չկայ:

Տխրութիւնը իջեր է Փաւլովնաներուն տան վրայ: Տիկինը հիւանդ է, փոքը աղջիկը տխուր, ամէն ինչ մութ է հիմա առանց չուրջ. նչենիին տակ չկայ Քաթիւշան, որ բացակայ էր կեանքէն եւ աչխարհէն, որ երբեք չէր բարեւեր պիս, որ երբեք չէր բարեւեր իմ պինակիս ընկերներս:

Գիշերուան ժամը չորսին, օդնական պինուորս պիս կ'արթնցնէ.

-Պարոն բժիչկ, հագուեցէք չուտով, պիտի մեկնինք: Ապստամբները կը մօտենան մեր դիրքերուն. պէտք է ընդառաջ երթալ անոնց...

Գիշերուան մութին մէջ ջորիները կը տաքմէ, իրենց ամբակներով ծեծելով հողն ու ժայռերը: Լեռնային թնդանօթաձիգները իրենց հուժկու բազուկներուն վրայ առած մեր թնդանօթներուն կտորները՝ զանոնք ճարտարութեամբ կը տեղաւորեն անատոմներուն մէջքերին եւ կողերուն: Սպաները կը չրջին չղային եւ անհանդարտ: Անոնք, չատ լաւ գիտեն թէ ի՛նչ ըսել է արթննալ դիչեր ատեն, ընդառաջ երթալ Մոնթենեկրոյի ապստամբներուն:

-Պարոն բժիչկ, չմոռնաք հականեխիչները առնել... վերքերս լաւ խնամեցէք... կեանքի եւ մահուան սահմանագիծը չաճախ երակ մըն է միայն... պարոն բժիչկ, չմոռնաք հականեխիչներ առնել...:

Սերճոն է. առվորականին պէս կը կատակէ:

Կը հագուիմ չուտով: Դեղատուփերս պատրաստելէ առաջ՝ կը քննեմ ատրճանակս եւ ուսնկախս թեթեւ զնդացիրս:

Գիշերուան մէջ կը քալեն ջորիները: Իմ խումբիս առջեւէն, կռնակէն, աջէն եւ ձախէն կը յառաջանան Ալպեան զինուորները: Լեռներուն վրայ անտառները լուռ են: Լուռ է երկինքը. մեր աղակոմեան լեռնաչղթային վերեւ լուսինը նչխարի պէս է:

Առաւօտեան ժամը վեցին կը լուսի առաջին դնդակը, ապա երկրորդը, երրորդը...

-Վա՛ր առէք թնդանօթները, դիրք բռնեցէք... ո՛չ ոք կրնայնէ իր հանդարտութիւնը... վա՛ր առէք թնդանօթները...:

-Ենթասպայ Կասլրիէլէ, դուք ձեր թընդանօթով կրակ բացէք անմիջապէս...

-Ենթասպայ Էմմոնտօ, աչքէ անցուցէք ծանր ռմբեւոր զնդացիրներուն խմբակները...:

-Ենթասպայ Միքէլէ, հսկեցէք ջորիներուն վրայ...

-Տեղակալ Վիչենցօ, անվտանգ տեղ մը գտէք, ժայռի մը ետեւ...:

Սանտրոն է: Քառանեւօթը տարեկան փոխ հրամանատարս, որ կուռի պահեստն դիտէ մնալ իր տեղը, անվերջ ծխելով, երբեմն աւրելով բերանը, սակայն, դիտէ մնալ իր տեղը...:

Վայրկենապէս կռիւը կը տաքնայ: Լեռներուն բարձրունքներն ու խորխորատները պարապուրթիւնը ծանրօրէն կ'արձագանգեն թնդանօթներուն որոտն ու զնդակներու վայրիվերը: Ապստամբները չեն տեսներ. անոնք երբեք չեն տեսնուիր, սակայն կը զգացուին, եւ ի՛նչպէս կը զգացուին...:

Առաջին վիրաւորները կը հասնին: կը սկսիմ գործի: Հականեխել եւ կապել... ներարկում... ապա դարձեալ ներարկում... հականեխել եւ վաթթել:

Կը տեսնեմ, որ Ալպեան պինուորներուն թեւը կը նահանջէ, ապա ձախ թեւը:

-Տեղակալ Վիչենցօ, դուք ձեր տեղէն մի՛ չարժիք...

-Ենթասպայ Կապրիէլէ, դուք ձեր տեղէն մի՛ չարժիք...

-Ենթասպայ Ճորճօ, հեռախօսեցէք անմիջապէս Ալպեան հրամանատարութեան, հաղորդեցէք որ... որ...

-Ենթասպայ Էմմոնտօ, զնդացիները ձախակողմեան խճուղիին վրայ ուղեցէք... կրա՛կ... կրա՛կ...

Քիչ վերջ կը սկսի մեր յառաջխաղացումը: Ապստամբները կը նահանջեն, միչտ կրակելով: Այս անգամ եւս պիտի ազատին, որովհետեւ իրենք միկրոնք եւ օդնական ոմնին իրենց լեռները, ծործորներն ու հողը: Ի՞նչպէս կռուիլ ապրի մը հողին դէմ...:

Ժամը առաւօտեան տասն է: Վեց հրոսակներ զերի են ինկած: Ամէնն ալ յոյն թնդանամ են ու պեհոտա: Մեր առջեւէն կը քալեն յաղթողներու նման: Գլուխները վեր:

Ռազմադաչտին վրայ կը հանդչին մեռելներն ու ծանր վիրաւորները:

-Տեղակալ Վիչենցօ, հոս եկէք անմիջապէս. կը ճանչնա՞ք այս ապստամբը:

Շոճլի մը բունին տակ կուժքէն զար նըւած Մոնթենեկրոցի մը կայ, որ երկար մազեր ունի, ուսերուն վրայ իջնող, որ կապոյտ աչքեր ունի եւ նուրբ չրթունքներ, որ քսան տարեկանէ աւելի ըլլալու չէ...:

-Տեղակալ Վիչենցօ, կը ճանչնա՞ք այս ապստամբը...

Քաթիւշան է... նչենիին տակի Քաթիւշան... ան՝ որ երբեք չէր բարեւեր պիս, որ երբեք չէր բարեւեր իմ պինակիս ընկերներս...:

ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ(*)

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի. – Իտալաբնակ մեր ողբացեալ աշխատակիցը ծնած էր Օրթագիւղ 1910ին: Ափսոսելէ ետք, ան ցած էր Պոլիս, Գորփու, Միլանօ (որպէս ուսանող մը եղած տարիներու մէջ), ապա՝ վենետիկ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանը: Արհեստով ատամնաբոյժ, հիմնած է Իտալիոյ Հայ մշակութային միութիւնը: Բանաստեղծ եւ արձակագիր, իր մահկանացուն կնքած է 1969, Փետրուարին: Իտալացիներուն համար փոքր անուններ Չիչենցօ էր: Հատուածը քաղուած է «Չէնքի տակ» հատորէն (1956):

ԿԱՐՕՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ՉԱՐԵՆՑԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 108ԱՄԵԱԿՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ՆՇՈՒՄ Է ԻՐ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐՈՒՄ

Այդ բացառիկ ուխտագնացութեանը մասնակցում էին Ե. Ջարենցի տուն-թանգարանի տնօրէն Լիլիթ Յակոբեանը, կինոռեժիսոր Ալպէր Մկրտչեանը, կոմպոզիտոր Սասուն Պասկեւիչեանը, ժողովրդական դերասանուհի Ժենիա Աւետիսեանը, բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու, չարենցագէտ Դաւիթ Գասպարեանը, արձակագիր Հրաչեայ Մաթեւոսեանը, Պարաճանովի տուն-թանգարանի

ներուն բարձրունքներն ու խորխորատները պարապուրթիւնը ծանրօրէն կ'արձագանգեն թնդանօթներուն որոտն ու զնդակներու վայրիվերը: Ապստամբները չեն տեսնուիր. անոնք երբեք չեն տեսնուիր, սակայն կը զգացուին, եւ ի՛նչպէս կը զգացուին...:

Առաջին վիրաւորները կը հասնին: կը սկսիմ գործի: Հականեխել եւ կապել... ներարկում... ապա դարձեալ ներարկում... հականեխել եւ վաթթել:

Կը տեսնեմ, որ Ալպեան պինուորներուն աջ թեւը կը նահանջէ, ապա ձախ թեւը:

-Տեղակալ Վիչենցօ, դուք ձեր տեղէն մի՛ չարժիք...

-Ենթասպայ Կապրիէլէ, դուք ձեր տեղէն մի՛ չարժիք...

-Ենթասպայ Ճորճօ, հեռախօսեցէք անմիջապէս Ալպեան հրամանատարութեան, հաղորդեցէք որ... որ...

-Ենթասպայ Էմմոնտօ, զնդացիները ձախակողմեան խճուղիին վրայ ուղեցէք... կրա՛կ... կրա՛կ...

Քիչ վերջ կը սկսի մեր յառաջխաղացումը: Ապստամբները կը նահանջեն, միչտ կրակելով: Այս անգամ եւս պիտի ազատին, որովհետեւ իրենք միկրոնք եւ օդնական ոմնին իրենց լեռները, ծործորներն ու հողը: Ի՞նչպէս կռուիլ ապրի մը հողին դէմ...:

Ժամը առաւօտեան տասն է: Վեց հրոսակներ զերի են ինկած: Ամէնն ալ յոյն թնդանամ են ու պեհոտա: Մեր առջեւէն կը քալեն յաղթողներու նման: Գլուխները վեր:

Ռազմադաչտին վրայ կը հանդչին մեռելներն ու ծանր վիրաւորները:

-Տեղակալ Վիչենցօ, հոս եկէք անմիջապէս. կը ճանչնա՞ք այս ապստամբը:

Շոճլի մը բունին տակ կուժքէն զար նըւած Մոնթենեկրոցի մը կայ, որ երկար մազեր ունի, ուսերուն վրայ իջնող, որ կապոյտ աչքեր ունի եւ նուրբ չրթունքներ, որ քսան տարեկանէ աւելի ըլլալու չէ...:

-Տեղակալ Վիչենցօ, կը ճանչնա՞ք այս ապստամբը...

Քաթիւշան է... նչենիին տակի Քաթիւշան... ան՝ որ երբեք չէր բարեւեր պիս, որ երբեք չէր բարեւեր իմ պինակիս ընկերներս...:

Գլուխը հակած է դէպի ձախ, ալ ձեռքին մօտ հրացանը:

Սանտրոն յուզուած է. յուզուած եմ նաեւ ես:

Երկուքս բարեւի կը կանգնինք Քաթիւշայի դիակին առջեւ, այն Քաթիւշային՝ որ երբեք չէր բարեւեր պիս, որ երբեք չէր բարեւեր իմ պինակիս ընկերներս...:

ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ(*)

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի. – Իտալաբնակ մեր ողբացեալ աշխատակիցը ծնած էր Օրթագիւղ 1910ին: Ափսոսելէ ետք, ան ցած էր Պոլիս, Գորփու, Միլանօ (որպէս ուսանող մը եղած տարիներու մէջ), ապա՝ վենետիկ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանը: Արհեստով ատամնաբոյժ, հիմնած է Իտալիոյ Հայ մշակութային միութիւնը: Բանաստեղծ եւ արձակագիր, իր մահկանացուն կնքած է 1969, Փետրուարին: Իտալացիներուն համար փոքր անուններ Չիչենցօ էր: Հատուածը քաղուած է «Չէնքի տակ» հատորէն (1956):

ՖԻԼՄԱՇԽԱՐՀ

ԱԹՈՄ ԵՂՈՅԵԱՆԻ ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆԸ ՊԻՏԻ ՄԱՆՆԱԿՑԻ ԳԱՆՆԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Հետաքրքրական կապ մը կայ, մակարդակով ամէնէն ուժեղ բարձր եւ ամբողջական նկատուող Գաննի (Ֆրանսայի հարաւը) փառատօնին եւ դանատահայ բեմադիր Ատոմ Եղոյեանի միջեւ: Արդարեւ, անոր պատրաստած ժապաւէնները միշտ ալ կը ցուցադրուին այս փառատօնին, իսկ Եղոյեան անձամբ միշտ ալ ներկայութիւն է եւ բազմիցս անդամ եղած է զանազան յանձնախումբերու կամ նշանակուած է պատուոյ հիւր: Մօտաւորապէս ութ տարի առաջ, Եղոյեանի «The Sweet Hereafter» ժապաւէնը արժանացաւ Գաննի երկրորդ Կռանի Փրիին:

«Where the Truth Lies» ժապաւէնը, մութ ոճիրի մը ծալքերը բացայայտող ժապաւէն մըն է, ուր դեր ստանձնած են Քեվին Պէյքըն եւ Քոլին Ֆիրթ: Այս երկուքը, մեծ ժողովրդականութիւն վայելող, չարժանակարի խօսնակներու դերը ստանձնած են, որոնք ելոյթէ մը եւք անսպասելի անակնկալներու առջեւ կը դանուին իրենց իջեւանած պանդոկին մէջ: Անոնց սենեակին մէջ դեղեցկուհի մը մահացած է: Ո՞վ է այդ անարդ ոճիրին եաին կեցող անձնաւորը: Տարիները կ'անցնին եւ երկու բարեկամները, ոչ մէկ ձեւով կը փորձեն յիշել կամ անդրադառնալ այս դէպքին մասին: Սակայն այս առեղծուածը այդչափ ալ դիւրութեամբ չի ծածկուիր, երբ Զէրին Օ'քաննըը անուանով գրագիտուհի մը (Ալիսըն Լոհման) կը փորձէ այս ոճիրին մասին վէպ մը պատրաստել: Ան կը սկսի հետախուզական աշխատանքի մը, որ կը յանգի անակնկալներու, ստախօսութիւններու, վտանգներու եւ հալածանքներու: Կը նախատեսէր, որ ժապաւէնը ըլլայ հիմնական մըրցակիցներէն մէկը, վերոյիշեալ Գաննի փառատօնին դլխաւոր մրցանակին: Սակայն ժապաւէնը կրնայ ամբողջացած չըլլալ փառատօնին պայմանաժամին: Հակառակ ասոր, նոյնիսկ եթէ Եղոյեան չկարենայ յարգել ժապաւէններ յանձնելու փառատօնին պայմանաժամը, անոր ժապաւէնը կրնայ նկատի առնուիլ իբրեւ յապաղած եւ ուշացած մասնակցող:

Ըստ երեւոյթին, հարցը կ'առընչուի ժապաւէնին մէջ գործածուած երաժշտութեան: Վերջնական բիւրեղացման աշխատանքները շատ աւելի բարդ են նախորդ ժապաւէններէն եւ ժամանակ կը խլեն:

Վերջերս, դանատական Թորընթօ Սթար թերթին հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին, Եղոյեան յաւատեսութիւն յայտնած եւ փոխանցած էր թէ ժապաւէնը կարելի պիտի ըլլայ աւարտել:

ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓՐԿԷ ԻՏԱԼԻՈՑ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒԱԾ ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՁՐԵՐ ՉԵՆ: ՍԱԿԱՅՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒԱԾ ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԵՒՈՐ ԴԵՐ ԿԸ ԽԱՂԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԿԵՆԴԱՆԱՑՆԵԼՈՎ ԻՏԱԼԻՈՑ ՄԵՋ:
«ՊԻ. ՊԻ. ՍԻ.» ԿԸ ԳՐԷ.

Իտալիոյ հնութիւնները ու մշակոյթը կը դիմագրաւեն առատութեան հարցը:

Ի՞նչպէս կարելի է պահպանել անգին հնութիւնները եւ միաժամանակ մարդիկը հրաւիրել՝ դիտելու զանոնք:

Արհեստագիտութիւնը կրնայ օգնել՝ լուծելու հարցը:

Այժմ Վերածնունդի ժամանակաշրջանի ամէնէն հռչակաւոր գործերէն՝ Լէոնարդո տա Վինչիի «Վերջին ընթրիքը» որմնանկարը այնքան դիւրարեկ վիճակի մէջ է, որ միայն քանի մը հոգի կրնայ միաժամանակ տեսնել զայն:

Այցելուներ կը չրջին Սանթա Մարիա Տելլէ Կրացիէ եկեղեցիին ապակիով պաշտպանուած սենեակին չուրջ, դիտելու որմնանկարը, մինչ Միլանոյի փողոցներէն բարձրացող ապականած օդը յաւուրկ խղդովականերով դուրս կը քշուի եւ մաքուր օդ ներս կ'առնուի:

Սակայն 500 տարուան որմնանկարը անկարող է տոկալու:

Առաջին անգամ չէ, որ այս գործը վերանորոգուած է: Սակայն անիկա այնքան դիւրաբեկ է, որ մատրան կենսոլորտը պէտք է տեւաբար բարեփոխուի համակարգիչով հսկակչռուած օդի խղդովակներու միջոցով:

Հարցը այսպէս չի վերջանար: Պատը, որուն վրայ գծուած է որմնանկարը, սկըսած է աստիճանաբար փուլ դալ: Անիկա պաշտպանուած է պողպատէ յենարաններով եւ ամրոդջութեամբ կապուած է համակարգիչներու:

Պատին վիճակը օրական 24 ժամ հսկողութեան տակ է եղեկտրոնիք հաստ թելերով եւ ճնշում քանեցնող բարձիկներով: Համակարգիչներ անոնց միջոցով ահազանգ կը հնչեցնեն, երբ պատին վիճակը սկսի անակնկալ կերպով վատթարանալ:

Միլանոյի Մշակութային Ժառանգութեան հիմնարկէն ճարտարապետ մը կը բացատրէ, թէ ի՛նչպէս չինուած է պաշտպանական կառոյցը, եւ անիկա ի՛նչպէս «դրկած» է որմնանկարը.

«Սարքաւորումը կ'ընդդրկէ այնպիսի կատարելագործուած "զգայարաններ", որոնք կրնան արձանագրել պատին ամենադոյդն չարժումը եւ սենեակին կենսոլորտը պահել խիստ հակակչռի տակ»:

Արհեստագիտութիւնը կրնայ նաեւ դիտնականներուն տրամադրութեան տակ դնել արուեստի եւ ճարտարապետութեան տարբերակ մը:

Այնպէս ինչպէս ՔԷ. ճառագայթով նկար մը ցոյց կու տայ, թէ արդեօք գեղանկար մը վերագծուա՞ծ է, նոյնպէս ալ անդրկարմիր ճառագայթներով լուսանկարչական գործիքներ կրնան նոր լոյս սփռել պատի մը փոփոխութեան վրայ, եւ ինչպէս «Վերջին Ընթրիք»ը որմնանկարին պարագային՝ լուսարձակի տակ առնել հաւանական տկար կէտեր:

Այս մէկը կարեւոր է, նկատի ունենալով, որ 1997ին գեղանկարիչ Ձիովթթոյի որմնանկարներով զարդարուած մատուռ մը փուլ եկաւ Ասիսիի մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժին պատճառով:

Ձիովթթոյի որմնանկարներուն ճակատագիրը կրնար տարբեր ըլլալ, եթէ կառոյցին ճեղքերը սկիզբէն նկատուած ըլլային:

Այժմ Փատովայի Սքրովեճնի մատրան կենսոլորտը զերծ պահուած է ապականիչ տարրերէ եւ հակատակ Ձիովթթոյի դժոխքի տեսարանին, ուր կը զարդարէ պատը, ջերմաստիճանի արմատական վերիվայրումներ չեն պատահիր հոն:

Այսուհանդերձ դլխաւոր հարցը այցելուներ ընդունելու ժամանակը նուազդոյնի իջեցնելն է:

Սքրովեճնի մատրան պատասխանատուները այցելուներուն հաղորդակից կը դարձնեն որմնանկարներուն մէջնոլորտին: Սակայն, եթէ այցելուներ փափաքին աւելի երկար դիտել որմնանկարները, կրնան օգտագործել համակարգիչի ծրագիր մը, որ մատրան ներքնամասը կը վերարտադրէ երեք ուղղութեամբ (խորք, երկարութիւն, բարձրութիւն) զարմանահրաշ պատկերներով:

Համակարգիչի մուկով կառավարուող ծրագիրը այցելուներուն առիթ կու տայ մատրան մէջ նաւարկելու որեւէ տեղ եւ զայն մօտեցնելու՝ աւելի յստակ դիտելու համար: Բան մը, որ անկարելի է իրական որմնանկարը դիտելով:

Համակարգիչի ծրագիրներով կարելի է «բարձրանալ» սանդուխներու վրայ եւ տեսնել որմնանկարներուն համապատկերը, նաեւ դիտնալ, թէ մատուռը ինչ տեսք ունեցած է 700 տարի առաջ, երբ Ձիովթթօ ծրագրած է զարդարել զայն:

Ասիկա բարձր արուեստի մօտենալու նոր ձեւ մըն է, որ աւելի դիւրամատչելի կը դարձնէ զայն:

Մշակոյթի ժառանգութեան նախարարութենէն պատասխանատու մը կ'ըսէ, թէ ուղեցոյցներուն յաճախ զժուար եւ բարդ ոճը թոյլ չի տար, որ օտար զբօսաշրջիկը եւ արուեստի իտալացի սիրահարը յատկօրէն հասկնան արուեստի գործ մը:

«Մեր թանգարանները թէեւ արհեստագիտական եւ գիտական դիտանկիւնէն անթերի են, սակայն յաճախ ձախողած են, որովհետեւ առիթ չեն տուած այցելուներուն հասկնալ գլուխ գործոց մը», կ'ըսէ ան:

Այսուհանդերձ, ներկայիս, թէեւ արհեստագիտութիւնը վստահաբար չի կըրնար փոխարինել արուեստի իրական գործ մը, սակայն կրնայ փրկարար դեր կատարել անցեալէն ժառանգուած թանկագին հնութիւնները պահպանելու եւ զանոնք աւելի ցայտուն դարձնելու մէջ:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

ԱՆԻՆՁԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

– Աղեւոք մեզ հոս բանտարկո՞ծ պիտի պահեն, հարցուցինք:

– Չեմ կարծեր, ըսաւ Պալապանեան, թերեւս քանի մը օր հոս վար դնեն ու յետոյ քշեն:

– Ո՞ւր պիտի քշեն:

– Աւելի առաջ, դէպի Պօղանթի ու աւելի հեռուն:

– Բայց մենք Գոնիա մնալու համար ղրկուած ենք: Մեր թուղթը այնպէս գըրուած է:

– Թուղթին կարեւորութիւն մի՛ տաք... հոս վար չեն դներ ձեզ, ասոր վստահ եղէք:

Պալապանեանն պատմեց նաեւ որ քանի մը շաբաթ առաջ Աբիկ Մուսպահեաճեանն ալ ընդած բանտարկած էին հոդ ու քանի մը օր հոքը բանտէն հանած ու աւելի հեռու քշած էին:

– Ո՞ր արդեօք:

– Չենք դիտեր:

Այս անորոշութիւնն էր որ ամէնէն աւելի կը մտատանջէր:

Իրիկուան դէմ յանկարծ բանտի պահապանին ձայնը հնչեց մեզ:

– Սթեփպօլլու Երուանդ Օտեան, Ներսէս Զաքրեան, Սեպուհ Ակունի...

Ոտքի ցատքեցինք եւ դուրս ելանք:

– Գոյքերնիդ միասին առէք, պռոտց պահապանը:

Վերադարձանք, գոյքերնիս ժողվեցինք, մեր նոր բարեկամներուն մնաս բարով ըսինք ու դուրս ելանք:

– Կ'երեւայ որ մեզ ազատ պիտի արձակեն, կը մտածէինք:

Ոստիկան մը առաջնորդեց այն պաշտօնեային քով որ մեզ բանտ ղրկած էր:

- Ձիտունըչորսական ղրուշ պիտի վճարէք, ըսաւ այս վերջինը:

Հասկցանք որ մեզ ուրիշ տեղ մը կը ղրկէին:

– Ո՞ւր պիտի երթանք, հարցուցի ուզած դրամը տալով:

– Երբոր երթաք կը հասկնաք, պատասխանեց մարդը խստութեամբ:

– Բայց մեր թուղթը Գոնիայի համար դրուած է, առարկեց Ներսէս Զաքրեան:

– Շատ մի՛ խօսիր ծեծ կ'ուտես, գոչեց պաշտօնեան:

Ցետոյ դէպի ոստիկանը դառնալով հարցուց.

- Քանի՞ հոգի էք:

Հասկցանք որ էրէյլի պիտի երթայինք:

Դուրս ելանք մեր գոյքերով:

- Ոտքո՞վ երթալ կ'ուզէք թէ կառքով, հարցուց ոստիկանը:

- Ո՞ւր պիտի երթանք:

- Կայսրան... չատ ժամանակ չունինք կորսնցնելու, կառախումբը ճամբայ պիտի ելլէ:

- Լաւ ուրեմն կառքով կ'երթանք:

Կառք մը դտնելու դործողութիւնը բաւական երկար տեւեց վերջապէս բերին, մէջը բազմեցանք ու ճամբայ ելանք:

Երբ կայսրան հասանք, կառախումբը ճամբայ կ'ելլէր:

– Փախցուցինք, գոչեց ոստիկանը, ձեզի լսի որ քիչ մը աճապարէք:

- Ուրիշ կառախումբ չկա՞յ:

- Վաղը առտու:

- Լաւ ուրեմն անով կ'երթանք:

Ոստիկանը մեզ տարաւ կայարանին կից գտնուող պահականոցը եւ խնդիրը բացատրեց քամխէրին:

- Այս դիշեր թո՛ղ հոս մնան, վաղը ես դիրենք կը ղրկեմ, ըսաւ քամխէրը:

Բայց հոն մնալ անկարելի էր, աղտոտ, գարշահոտ խորշ մը ցոյց տուած էին մեզ ուր անկարելի էր տ՛էջ նստիլ, ոչ պառկիլ:

Քամխէրէն խնդրեցինք որ մեզ խան մը ղրկէ դիշերը անցընելու համար: Նախ ընդդիմացաւ, յետոյ վերջապէս հաւանեցաւ:

Ոստիկան մը ղրկեց եւ խանին տէրը բերել տուաւ: Տարեց, մօրուքաւ, վաթթոյաւոր թուրք մըն էր խանճին:

- Այո՛:

Հասկցանք որ էրէյլի պիտի երթայինք:

Դուրս ելանք մեր գոյքերով:

- Ոտքո՞վ երթալ կ'ուզէք թէ կառքով, հարցուց ոստիկանը:

- Ո՞ւր պիտի երթանք:

- Կայսրան... չատ ժամանակ չունինք կորսնցնելու, կառախումբը ճամբայ պիտի ելլէ:

- Լաւ ուրեմն կառքով կ'երթանք:

Կառք մը դտնելու դործողութիւնը բաւական երկար տեւեց վերջապէս բերին, մէջը բազմեցանք ու ճամբայ ելանք:

Երբ կայսրան հասանք, կառախումբը ճամբայ կ'ելլէր:

– Փախցուցինք, գոչեց ոստիկանը, ձեզի լսի որ քիչ մը աճապարէք:

- Ուրիշ կառախումբ չկա՞յ:

- Վաղը առտու:

- Լաւ ուրեմն անով կ'երթանք:

Ոստիկանը մեզ տարաւ կայարանին կից գտնուող պահականոցը եւ խնդիրը բացատրեց քամխէրին:

- Այս դիշեր թո՛ղ հոս մնան, վաղը ես դիրենք կը ղրկեմ, ըսաւ քամխէրը:

Բայց հոն մնալ անկարելի էր, աղտոտ, գարշահոտ խորշ մը ցոյց տուած էին մեզ ուր անկարելի էր տ՛էջ նստիլ, ոչ պառկիլ:

Քամխէրէն խնդրեցինք որ մեզ խան մը ղրկէ դիշերը անցընելու համար: Նախ ընդդիմացաւ, յետոյ վերջապէս հաւանեցաւ:

Ոստիկան մը ղրկեց եւ խանին տէրը բերել տուաւ: Տարեց, մօրուքաւ, վաթթոյաւոր թուրք մըն էր խանճին:

- Այս մարդիկը քեզ կը յանձնեմ, ըսաւ քամխէրը մեզի ցոյց տալով, խան կը տանիս ու սենեակի մը մէջ կը փակես մինչեւ վաղը առտու: Առտուն կանուխ հոս կը բերես՝ ոչակէզի սէվք ընեմ, չըլլայ որ պիրենք վախցնես՝ յետոյ պատասխանատու կը մնաս:

- Հոգ մի՛ ընէք, հաւատացեք խանին տէրը, վաղը առտու երեքն ալ ձեզի կը յանձնեմ:

- Այս մարդիկը քեզ կը յանձնեմ, ըսաւ քամխէրը մեզի ցոյց տալով, խան կը տանիս ու սենեակի մը մէջ կը փակես մինչեւ վաղը առտու: Առտուն կանուխ հոս կը բերես՝ ոչակէզի սէվք ընեմ, չըլլայ որ պիրենք վախցնես՝ յետոյ պատասխանատու կը մնաս:

- Հոգ մի՛ ընէք, հաւատացեք խանին տէրը, վաղը առտու երեքն ալ ձեզի կը յանձնեմ:

(Շար. 28)

Տէր եւ Տիկին Սուրէն եւ Սօնիա Սարգիսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Վազգէն եւ Լիւսի Թէրզեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Հրայր եւ Միրնա Սարգիսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Գուրգէն եւ Լեմա Սարգիսեան եւ զաւակները

ինչպէս նաեւ համայն Սարգիսեան, Մազաքեան, Հայրապետեան, Ատանալեան, Թէրզեան, Մանուկեան, Ատալեան, Կիլմոր եւ Վեքիլեան ընտանիքները եւ ազգականները

կը գուժեն իրենց մօր, մեծ մօր եւ հարազատին՝

ՏԻԿԻՆ
ԼԱԹԻՖԷ ԱԶՆԻՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Ապրիլ 3ին, Թորոնթոյի մէջ։

Եկեղեցւոյ կարգը տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 10·30ին Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, որմէ ետք մարմինը ամփոփուեցաւ Եորք վերեմանատունը։

Փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւնները, համաձայն ընտանիքին փափաքին, կը բաժնուին Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիին, Զօրեան Հիմնարկի Ցեղասպանութեան Ծրագրին, Համահայկական Հիմնադրամին, Հայ Օգնութեան Միութեան։

Ցաւակցութիւնները ղրկել՝
Fax : 9611-561-660
E-mail : hms@arabianbemco. com
mail@bemco-int.com

"ՅԱՌԱՋ". – Մեր ցաւակցութիւնները Սարգիսեան եւ Թէրզեան ընտանիքներուն։

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյ "Տիրուհի Սերենկիւլեան" մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Շաքէ Կիրակոսեանի, ամուսնոյն եւ զաւակներուն, իրենց զաւկին եւ եղբօր մահուան առթիւ։

(Շար. Ա. էջէն)

ցաւիկ մը հրատարակած է 200 նկարներով ճոխացած։

***

Բոլոր գիները յաւելում կրած են Վատիկանի չուրջ, գլխաւորաբար պանդոկները, սրճարանները։ Ամէնքն ալ տեղի չգոյութիւնն կայ ընդունելու համար ժամանողները, որ վրանները լարուած են...։

***

Քէօլնի խալիֆան՝ Թուրք Մէթին Քափլան, որ այդ անունով ծանօթ է, յայտարարած է Ապրիլ 4ին, իր դատապարտութեան առեն, որ փորձած էր դաւանափոխ ընել Պապը եւ մահմեդական դարձնել։ Այդ ուղղութեամբ նամակ մը ղրկեր է Ցովհ.–Պօղոս Բ.ի։

***

Վատուիչէնի (Լեհաստան) պատուիրակութիւն մը փոքր տոպրակով մը հող կը տանի Ցովհ.–Պօղոս Բ.ի ծննդավայրէն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՑ չրջանային ընտրութիւններուն Պէրլուսքոնիի մեծամասնութիւնը ծանր պարտութիւն մը կրած է ուժի վրայ վեց չրջանի մէջ։ Ամէնէն ծանր կորուստը կը վերաբերի Լաթիումի (Հռոմ) չրջանին։ Մասնակցութիւնը 72% եղած էր, վերջնական արդիւնքները ծանօթ չէին Ապրիլ 5ի առաւօտուն։

ՇԸՐՆԱՒի մէջ (Իրաքի սահմանին մօտ) ինը քիւրտեր եւ մէկ Թուրք գինուոր սպաննուած են բախումներու ընթացքին։ Վերջին ամիսներուն ամէնէն բուռն կռիւները եղած տեղի ունեցած են։

ԻՐԱՒի հարաւը՝ Գան Պուքա, Ապրիլ 1–ին ապստամբութիւն մը ծագած է արդեւաւիւման կայանի մը մէջ, զոր Ամերիկացիները կը վարէին։ Բազմաթիւ վիրաւորներ կան։ Լուրը հաղորդած է կարմիր Խաչը, բայց հերքած են Ամերիկացիները։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՁՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՆԴՇԱԲԹի, Ապրիլ 7։ Տօն է Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնի։

Այս առթիւ ժամը 9·30ին Իսի–լէ–Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածնին եկեղեցւոյ մէջ (6 ավքնիւ Պուրկէն), տօնական հանդիսիւ՝ դիչերային եւ առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունքը պատարագ կը մատուցուի։

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques

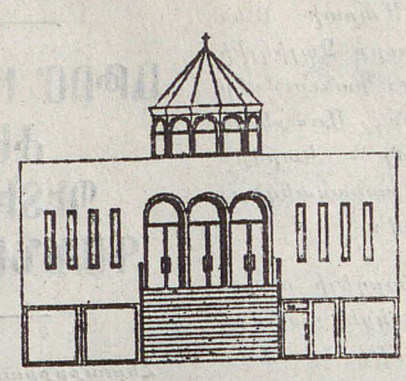
CONCERT
Au profit de l'Association
«Soisy Pour Keghassar, en Arménie»
le mardi 12 avril à 20 heures 30
Nariné SIMONIAN
(orgue - piano)
Dominique de WILLIENCOURT
(violoncelle - compositeur)
Mourad AMIRKHANIAN
(baryton - basse)
Au programme :
Caccini — Caldara — Bach — Durante — Fauré — Ekmalian — Komitas — Rachmaninov — de Williencourt
Participation aux frais: 15 Euros — Etudiants : 10 Euros
Adresse : 13 rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Métro : République, Filles du Calvaire
Réservations : Tél.: 01 44 59 23 50 ou 06 21 86 70 22

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Սուրբ Ցովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծնունդի առթիւ չնորհակալութեամբ ընտացած է հետեւեալ նուէրները։ –

Պ. Վահէ Տամլա 100 Եւրօ, Տիկին Լուիզ Մերիկօ 70, Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեքեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժերար Մուրատեան 30, Տիկին Մարի-Սոֆի Սարաֆեան 30, Պ. Ստեփան Վարժապետեան 20, Տէր եւ Տիկին Ժագ Թոմմաս 20, Պ. Շառլ եւ Օր. Սիպէլ Եղիկեան 100, Պ. Կարօ Փաստրմաճեան 70, Տէր եւ Տիկին Ժագ Գազազեան 15, Տէր եւ Տիկին Եղիսեան 45, Տէր եւ Տիկին Տինօ Զամտոմէնկօ 30, Տէր եւ Տիկին Վահէ Մինասեան 15, Տէր եւ Տիկին Առաքել Այտինեան 20, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սաչեան 20, Տիկին Ժագ Պաթմանեան 30, Տիկին Ժոզէֆ Պաղտիկեան 30, Տիկին Լուսա Գըլիճեան 20, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Սրապեան 10, Տիկին Էմէ Պէհէրեան 20, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 50, Պ. Սարգիս Պասմաճեան 7, Տիկին Դանիէլ Մալեան 30, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 15, Տիկին Ռոզ Սաղոմոնեան 50, Պ. Թորգոմ Պասմաճեան 35, Տիկին Մատլին Գուրմաճեան 15, Պ. Արթիւր Զիլեան 10, Տիկին Մարի Այվազեան 60, Տէր եւ Տիկին Փօլատեան 30, Տէր եւ Տիկին Գլեման Մաճառեան 100, Տէր եւ Տիկին Ցակոբ Մուրատեան 10, Տէր եւ Տիկին Ժ. Ամըրէսեան 20, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մարթայեան 50, Տիկին Մարգրիտ Ճէպէճեան 10, Տիկին Ֆրանսուազ Պէյլերեան 50, Պ. Մկրտիչ Հէքիմեան 20։

(Շար.)

REUNIONS SPECIALES
avec
Sarkis PACHAIAN
Pasteur de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique

Vendredi 8 avril, à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian — 94140 Alfortville

Samedi 9 avril, à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
27 rue Missak Manouchian — 95400 Arnouville-lès-Gonesse

Dimanche 10 avril, à 9 heures 15
Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian — 94140 Alfortville

Dimanche 10 avril, à 11 heures
Eglise Evangélique Arménienne
28 ave. Bourgain/55 ave. Victor Cresson — 92130 Issy-les-Moulineaux

13h Repas
16h Présentation de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique et de ses projets.

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension
•
Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF
•
Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« Chroniques »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan
Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.
Ouvrges de référence et publications récentes.

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

CONFERENCE

Mme Dzovinar KEVONIAN
Maître de conférences
à l'Université Paris X
Docteur en histoire
Sujet :
Les Arméniens devant les Grandes Puissances
— Nansen et les réfugiés arméniens dans les années 20 —
le 8 avril à 20 heures 30
«Salle Demirian»
de la Masion de la Culture Aménienne
17 rue Bleue 75009 PARIS

⁂

François-Joël THIOLLIER
Récital de Piano
«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN
Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille
Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 7
JEUDI
7 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - 21·174 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21·174

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՆԱՔՈՅԻ Ռենիէ Գ· իշխանը իր մահկանացուն կնքած է Զորեքշաբթի Ապրիլ 6ի առաւօտուն ժամը 6·30ին: Իշխանը Մարտ 7էն ի վեր փոխադրուած էր հիւանդանոցին ազդու խնամքներու բաժանմունքը եւ սկիզբէն մեծ յոյս չկար որ փրկուի: 81 տարեկան, Ռենիէ տարիներու երկայնքին առողջական լուրջ հարցեր ունեցած էր թոքերու եւ սրտի հետեւանքով: Քանի մը օր է արդէն իշխան Ալպէրի յանձնուած էր խնամակալի պաշտօնը, որ վերջ կը դնէ իշխանին մահով եւ Ալպէր կը դառնայ Մոնաքոյի իշխանապետը: Ռենիէ Գ· աւելի քան 50 տարի է կը վարէր այդ "ժայռը" ինչպէս ծանօթ է Մոնաքօ եւ չինարար աշխատանք տարած է: Փոքր չափով մը մեծցուցած է երկու քառ· քիլոմեթրի տարածութիւնը եւ հարստացուցած է Մոնաքօն, որ սկիզբը առեւտրական տազնապի մէջ էր:

ՀՌՈՄ կը փութան հարիւր հազարաւոր ուխտաւորներ Ապրիլ 5էն ի վեր եւ 8էն 10 ժամ հերթի կը կենան Ս· Պետրոս հրապարակը, կարենալ քանի մը երկվայրկեան միայն անցնելու համար Ցովհ· – Պօղոս Բ·ի դիակին քովէն: Հերթը կ'երկարի աւելի քան երկու քիլոմեթրի վրայ: Պէտք է ըսել թէ պարզուած երեւոյթը անախընթաց է եւ այն տպաւորութիւնը կը թողու որ ամբոխները խելագարուած են: Օրաթերթերէն եւ ռ, Ապրիլ 6ին հարիւրաւոր չաքաթաթերթեր ցուցադրուած էին Ֆրանսայի դրամագլուխներուն մօտ, բոլորն ալ Ցովհաննէս–Պօղոս Բ·ի հսկայ նկարներով: Ֆրանսայի լաւ չքնաղները կը չարունակեն ձայն բարձրացնել բողոքելու համար պարզուած կացութեան առջեւ, այն ալ Եկեղեցւոյ եւ Պետութեան բաժանումի հարիւրամեակի օրերուն (1905): Ինդրոյ առարկայ է միշտ դրօչակները կէս պարզելու իրողութիւնը որ նոյնպէս լաւ պետութեան մը չի համապատասխաներ: Իշխանութիւնը կը հաւատայ եւ Ժ·–Փ· Ռաֆարէն յօդուած մըն ալ գրած է Ապրիլ 6ին, Պապին մասին, սակայն սոորագրութեան տակ չէ դրած "նախարարապետ"···: Մարսէյլի քաղաքապետն ալ Ուրբաթ առտու (Պապին յուղարկաւորութեան օրը) կէս օրուան արձակուրդ չնորհած է պաշտօնէութեան: Ապրիլ 5ին, Իտալիոյ Ֆութպոլի լոթոն խաղացողներն ալ "պապական լոթօ" մը խաղացած են Պապին մահուան թուականով եւ ժամով՝ 2–4–21–37···: Աղճան ալ փափաք յայտնած է յուղարկաւորութեան երթալու եւ արտօնութեան դիմում ըրած Թրքական իշխանութեան···:

ԻՐԱՔԻ նախագահ նշանակուեցաւ Ապրիլ 6ի առաւօտուն քիւրտ պարպղուխը՝ Ճալալ Թալապանի, 72 տարեկան, որ առաջին ոչ արաբ նախագահը կը դառնայ արաբական երկրի մը, առաջինը նաեւ Իրաքի մէջ, որ ժողովրդավար ընտրութեամբ կը հասնի այս պաշտօնին: Քիւրտիստանի Հայրենասիրական Միութեան ղեկավարը Նորհրդարանի քուէով է որ կը գրաւէ վոխանցման չրջանի այս աթոռը: 1975ին, այս նախկին փեշմէրկան խըզած էր Մասուտ Պարզանիի Քիւրտիստանի Ժողովրդավար կուսակցութեան հետ եւ կռած էր իր իսկ կուսակցութիւնը: Տարիներու արիւնալի բախումներէ ետք, Իրաքի Ցունուար 30ի ընտրութիւններուն քրտական երկու խումբերը մէկ ցանկ ներկայացուցած էին եւ այսօր 77 ընտրեալ ունին, երկրին երկրորդ կարեւոր խմբակցութիւնը չիիներէն ետք:

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Ապրիլ 5ին, առեւանգուած է զօր· Մոհամէտ Սալահ, որ ղեկավարն էր 1600 ոստիկաններ համախմբող զրահապատ ջոկատի մը: Առեւանգուածը կատարուած է օր ցերեկով Մանսուր Թաղամասին մէջ, Պաղտատի արեւմտեան չրջանը: Նոյն օրը, բազմաթիւ բիրտ ահաբեկչութիւններ պատահած են, որոնց հետեւանքով քանի մեռեալ կար (17 ապստամբ, երկու ամերիկացի զինուոր եւ իրաքցի մէկ զինուորական):

ԺԸՆԵՒ հրատարակուած տեղեկագրի մը համաձայն, ՄԱԿ-ի Մարդկային իրաւանց յանձնախումբին տարեկան նստաչրջանին առթիւ, Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ կը հաղորդէ որ 2004ին, առնուազն 3·797 հոգի սպաննուած են 27 երկիրներու մէջ, որոնց 3·400ը Զինաստան; 64 երկիրներու մէջ ալ 7·395 հոգի մահուան դատապարտուած են:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ճամբուած է Պերնար Գազոնի, Ֆրանսայի մարզիչ Ֆութպոլի, այն անբաւարար արդիւնքներուն պատճառաւ, զոր հայկական հաւաքականը արձանագրած է Օգոստոսէն ի վեր: Գազոնի հինգ պարտութիւն արձանագրած է եօթը հանդիպումներու ընթացքին 2006ի Համաշխարհայինին զտումներու մրցումներուն: Միայն մէկ յաղթանակ եղած է եւ մէկ ալ հաւասար հանդիպում:

ԿԻՐԳԻԶԻՍՏԱՆԻ փոխանցման չրջանի նախագահը՝ Կումանբեկ Բակիեւ հարցազրոյց մը տուած է Մռնտի (հեռաձայնով) եւ ըսած է մէջ այլոց որ "Կեդրոնական Ասիոյ մէջ եթէ կառավարութիւնները չլսեն ժողովուրդները, ուրիշ յեղափոխութիւններ անխուսափելի են": Ըստ իրեն, Ռուսաստան դերական դեր խաղացած է քանի քալ ծանօթ է երկրին կացութեան: Ապահովութիւն կու տայ որ ապստամբութիւնը արտաքին ոչ մէկ օգնութիւն ստացած է: Ցեղափոխութիւնը չատ կարճ տեւած է, առաջին յոյցը տեղի ունեցած է Մարտ 4ին եւ քանի օրերու երկայնքին իշխանութիւնը ոչ միայն մերժած է խօսիլ ժողովուրդին հետ, այլեւ ուժի դիմած է: Այդ քանի օրերու ընթացքին է որ չարժումը տարողութիւն առած է: Երկրին մէջ ոչ կառավարական 5·000 կազմակերպութիւն կայ որոնք ժողովուրդին կարիքներուն կը հասնին եւ կը պատասխանեն անոր դիմումներուն դեկավարներու դէմ:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՑ մէջ, 14 իսլամապաշտներ սպաննուած են, ինչ որ ամէնէն երկար եւ արիւնալի բախումն է որ տեղի ունեցած է երկրին մէջ: Բոլորն ալ պատասխանատուները են արեւմտեան հատատութեանց դէմ արարքներու 2003 Մայիսին: Բախումները վերջ գտած են Ապրիլ 5ի գիշերը, երբ ոստիկանները տէր դարձած են իսլամապաշտներու վերջին ապաստանին Ռիատի հիւսիսը, Ալ–Քասիմ գաւառին մէջ:

"ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ"ի աշխատակիցին՝ Ֆլորանս Օպընայի եւ իր առաջնորդին՝ Հիւսէյն Հանուն ալ–Սաատիի առեւանգումը կը չարունակուի 92 օր է (առեւանգուած էին Ցունուար 5ին): Կոչերը կը բազմանան, նաեւ զօրակցութեան ցոյցերը, բայց ոչ մէկ նոր լուր կայ: Ժընեւի մէջ, Ֆ· Օպընայի հայրը արտայայտուած է Մարդկային իրաւանց յանձնախումբին առջեւ, յանուն "Առանց սահմանադուլի թղթակիցներ"ուն Մարսէյլի մէջ ցոյց մը տեղի ունեցած է Ապրիլ 6ին, ինչպէս ամէն Զորեքշաբթի ցերեկ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ մէջ, մեծ տարածում գտած է (300 հազար հատուր սպառած է արդէն) "Մետաղի փոթորիկ" հատորը, որ կը նկարագրէ պատերազմը 2007ին Թուրքիոյ եւ Միացեալ–Նահանգներու միջեւ: Սկիզբէն մթնոլորտը կը յայտնուի·– "Ամերիկեան ազդու ռմբակոծութիւնները աւելի քան 4 ժամ տեւեցին եւ մարդկային մեծ կորուստներ կան: Վոսփորի կամուրջները քանդուած են": Տեսարանը տեղի կ'ունենայ 2007 Մայիսին եւ ամերիկեան գործողութեան նպատակն է Թուրքիոյ գրաւումը, ինչ որ արդէն գիրքին ենթախորագիրն է: Հեղինակներն են Պուրաք Թուրնա եւ Օրքուն Ուչար, առաջինը գաղափարը տուած է, երկրորդը հեղինակ եւ հրատարակիչ, մասնագիտացած է առասպելական արտադրութիւններու մէջ: Կը ճչդեն որ հակամերիկեան գիրք մը չէ, այլ Պուշի քաղաքականութեան դէմ, որ աշխարհը քաոսի մէջ կը նետէ: Պի· Պի· Սի·ի մէկ հարցախոյզին համաձայն, Թուրքերուն 82%ը կը խորհի որ Միացեալ – Նահանգները խաղաղութեան դէմ սպառնալիք են, որ կը կոտրէ եւրոպական մրցանիշները: Թուրք ազատական մտաւորական մը ձենկիզ Ճանտար կ'ըսէ·– "Հակամերիկեան զգացումը ամէն կողմ կայ Եւրոպայի մէջ, նայց պէտք է խուզ եւ կոյր ըլլալ անգիտանալու համար որ Թուրքիոյ մէջ կեր կու տայ հակաքիւրտ ցեղապաշտութեան մը որ, օրէ օր կ'աճի":

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՊՕՂՈՍ Բ·Ի ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ցովհ· – Պօղոս Բ·ի յուղարկաւորութեան մասնակցելու համար Իտալիա կը մեկնի Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը, ընկերակցութեամբ Պոլսոյ Մեսրոպ Պատրիարքին, ԱՄՆ-ու Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Նաժակ Արք· Պարսամեանի եւ որպէս գաւազանակիր Գեղարդ Աբգ· Վահունիի: Իսկ կառավարական պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ վարչապետ Ա· Մարգարեանէ, Իտալիոյ եւ Վատիկանի դեսպաններ՝ Ռ· Շուդարեանէ, Է· Նալպանտեանէ, Ազգային դործերու փոխնախարար Ա· Բայբուրդեանէ:

*
**

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՑԱԿՈԲԵԱՆՆԵՐՈՒ ՇՓՈԹ ՄԸ

Հայաստանի ճատրակի ամէնէն ծանօթ վարպետներէն Վլ· Ցակոբեան որ Արտաքին իշխանապետութիւններուն ճատրակի դաշնակցութեան հրաւէրով Տուպայ մեկնած է Ապրիլ 4ին, օդակայանին մէջ իսկ ձերբակալուած է: Պարզուած է որ էնթէրփոլի կողմէ փնտռուած համանուն մը ունի· այս երկրորդ Վլ· Ցակոբեանը ամբաստանուած է մարզասպանութեամբ: Էնթէրփոլի Երեւանի կեդրոնէն ղրկուած լուսաբանութենէն ետք ճատրակի վարպետը ազատ ձգուած, հարցը փակուած է:

*
**

ԱՄՆ–ՈՒ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ ՁԵՌՆԱՐԿԱԾ ԻՐ ՊԱՇՏՕՆԻՆ

Երեւանի ԱՄՆ-ու նոր դեսպանը Թաթուլ Մարգարեան որ կը յաջորդէ Ա· Կիրակոսեանին, ձեռնարկած է իր պաշտօնին: Ան Ապրիլ 5ին իր հաւատարմագիրը յանձնած է ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարար Գ· Ռայսին ու հանդիպում մը ունեցած անոր հետ:

Թ· Մարգարեան ծնած է 1964ին Կալիֆոռնիոյ Նահապետ Արտաքին գործերու փոխնախարար էր: Երեւանի համալսարանը աւարտելէ ետք միջազգային յարաբերութիւններու մարզին մէջ մասնագիտացած է ամերիկեան ու անգլիական համալսարաններու մէջ:

*
**

ՋԱԽԱՔ

ԾԱԼԿԱՅԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վերջին չրջանին Ծալկայի մէջ Ցոյներու Աճարներու, Մեսխէթներու միջեւ յաճախակի դարձած ընդհարումներուն պատճառով Վրաստանի Ներքին գործերու նախարարութիւնը յատուկ ստորաբաժանում մը պետեղած է հոն: Ան պիտի հսկէ հանրային կարգ–կանոնին եւ քաղաքացիներու ապահովութեան:

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ԴԱՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԷՍԻ ՄԷՋ

Մելգոնեանի կայքէջը կը տեղեկացնէ թէ Պոլսոյ Մեսրոպ Պատրիարքին ՀԲԸՄ-ութեան դէմ բացած դատը սկսած է Ապրիլ 4ին Լոս Անճըլըսի մէջ: Այդ առաջին նիստին ՀԲԸՄ-ութեան ներկայացուցիչները փափաք յայտնած են դատը Նիւ Եորք փոխադրելու, բայց դատաւորը մերժած է անոնց դիմումը: Ուստի դատավարութիւնը կը չարունակուի Լոս Անճըլըսի առեանին առջեւ:

Կայքէջը զարմանք կը յայտնէ նաեւ վարժարանը փակելու որոշումին դէմ Գարեգին Բ· Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին մինչեւ այսօր պահած լռութեան: Ցիշեցնում կ'ըլլայ որ ան Հայց· Եկեղեցիին բարձրագոյն իշխանութիւնը մարմնաւորելէ զատ պատասխանատու է ՀԲԸՄ-ութեան կեդրոնական վարչութեան, հետեւաբար պատասխանատուութեան իր բաժինը ունի Մելգոնեանը փակելու որոշումին մէջ:

ԱԶԳՈՒՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹՈՎ ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԻՒՆ

Թուրքիոյ Ազգ· Ժողովին Ապրիլ 5ի օրակարգին վրայ տեղ տրուած է Ցեղասպանութեան նիւթին: Ինչպէս յայտարարուած էր, խօսք առնելու հրաւիրուած են նաեւ երեք Հայեր: Առաջինը "Ակօս" չաբաթաթերթին գլխաւոր խմբագիր Հրանդ Տինքն է, երկրորդը թուրք մամուլի աշխատակից Էթիէն Մահչուպեանը, երրորդը՝ Լեւոն Տապաղեան զոր թուրք մամուլը կը ներկայացնէ որպէս "դրող":

Անոնց հետ նիւթին մասին իրենց տեսակէտը պարզած են Եւրոպական Միութեան պատչաճեցումի, Արտաքին գործերու յանձնախումբերուն անդամները, նաեւ նախկին դեսպաններ որոնք մասնագէտ կը նկատուին Հայկական Հարցին:

ԷՋԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐԷՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԱՐՈՒԺԱՆԷՆ

Կահտա, 2 Սեպտեմբեր 1909

Սիրելի Թէոդիկ,

... Գիրքին համար խորհուրդ կուտաս որ դիմեմ Ս. Ղազար, խրախուսուելով Սարսուռներուս վանքին տպարանէն ելլելէն: Կը տեսնեմ որ դուն այդ գաւեշտը տեսնելու պատիւը չես ունեցած: Սարսուռները նախ Գեղունիի մէջ հրատարակուելէ վերջ, (ինչ որ իրենց տեսէ աւելորդ ծախք ընել չէր տար), կազմեցին յատուկ գրքոյկ մը եւ առանց ամչնալու՝ ինձմէ առին... Թուղթի ծախքը վաթսուն ֆրանք!!

Քահանաներուն խօսքը կրօնքին ոչէքսան է. իրենց խօսքը քաղցր է իրենց աղօթքին պէս, բայց իրենց սիրտը սեւ է իրենց դառակին պէս: (Ես քու հաւատքի համոզումներդ չեմ դիտեր, ուստի ներէ՛ եթէ բացատրութեամբս կրօնական զգացումդ կը վիրաւորեմ): Ես դեռ չեմ ըմբռնած թէ ինչ տեսակ գծուծ զգացումներ պէտք էին ունենալ, որ նոյնիսկ պահանջեցին 60 ֆրանքի պէս չնչին գումար մը որ հազիւ իր իւղովը տապկուող ուտեստի մը համար գուցէ շատ բան է: Այնուհանդերձ ես ամչցայ երբ ուղարկեցի 60 ֆրանքը: Պիտի ուզէի 600 ֆրանք ուղարկել, մանաւանդ ներքեւ գրելով.. «Հալեցուցէք եւ խմեցէք, Աղնուութեան ծարաւները»: (*)

Վանքը փճացած է. բանի մը քահանաներ կան միայն՝ որ իսկապէս յարգուելու արժանի են. միւսներուն ոտքին կոխած տեղը մողէզ կը տոգայ: Վանքը գերեզմանատուններ կան միայն՝ որոնք սոսկ նուիրական են: Ո՜ղջ ոսկորներ իմ սիրելի Ա-ղիշանիս, որքա՜ն պիտի ուզէի աղատել զձեզ եւ ծովիս մէջ միայն թաղել:

Բայց պիտի հարցնես թէ ի՛նչ հարկ կայ գրել քեզի այս բոլորը: Ճիշդ է: Կը խնայեմ ժամանակիդ: Բայց, վասն զի մարդ այն աչքը կը ճմռէ որ կը ցաւի: Վանքն իմ աչքս է, ճաղատա աչքս:

Շնորհակալ եմ որ «կարօտի նամակ» քերթուածիս արտատանուելուն պատճառ եղեր ես: Ատոնք մխիթարութիւններ են որ քեզ նման ազնիւ բարեկամներ միայն կարող են առթել: «Անահիտ»ի մէջ «Արմենուհի»էն տուն մը զեղչեր են: «Վահագն»ի ոճով մտադիր եմ Հայոց Պատմութենէն քանի մը երգի նիւթ հանել:- Պիտի բաղձայի քու գրական նորութիւններդ իմանալ եւ ուրախանալ: Կը կնքեմ նամակս սիրով եւ մաղթելով գրչիդ նորանոր թռչդեր:

Վենետիկ, 31 Յուլիս 1909

Վենետիկ եմ: Նամակիդ պատասխանը պիտի դամ անձամբ տալու համակրական ողջագուրումի մը մէջ. վասն զի նամակը զոր կը գրեմ՝ եղերքէն է իտալական Մոնթեվիդեո նաւուն, որ այսօր ճամբայ կ'ելլէ դէպի Պոլիս: Անհամբեր եմ որ նաւուն ցռուկը պատռէ ալիքները Յոնիական լուսամուտդ կղզիներուն ընդմէջէն. հիմակուընէ արդէն կարօտս անոր կայմին վրայ իր դասական առագաստները փքուռոյց կապեր է:

Առ այժմ մնաս բարով:

Սվազ, 3 Սեպտ. 1910

... «Մարի» մը կ'ակնարկէիր նամակիդ մէջ: Ուրախ կ'ըլլաս անշուշտ երբ ըսեմ թէ այս տողերը քեզ կը գրեմ մեղրաբուռնիս առաջին օրերուն մէջ: Օրիորդը որուն հետ ամուսնացայ՝ կը կոչուի Արաքսի: Գաւառի կիներէ բարոյական համեստութեանց յատկութիւններուն վրայ՝ գտած եմ քերթողի ճաշակս եւ մտքի պահանջները զոհացնող առաւելութիւններ անոր մէջ: Մեր այս միութիւնը վերջակէտը դրաւ առաքի մը, կամ աւելի ճիշդը վէպի մը դրբ մենք ապրեցանք ամբողջ վեց ամիս, անցներով շատ ողբերգական փուլեր: Վերջապէս յաղթանակը տարաւ մարդուր եւ անկաշկանդ սէրը. եւ հարբած Սվազը տեսակ մը հետաքրքրութեամբ հանդիսատես ըլլալէ վերջ՝ գիտցաւ զոնէ ծափահարել այդ ընթրութիւնս, եւ իմ ու նրա կամքի յաղթանակը:

Աւ ասկէ վերջ գուցէ նոր յոյզեր ու նոր երգեր սպասես ինձմէ. կը խոստանամ տալ, քանի որ Մուսաս երկուք եղաւ:

Թօքաթ, 15 Մայիս 1912

Դանիէլ Վարուժանէն իր սիրելի բարեկամին՝

Թէոդիկին ողջո՛յն.

Պարտական եմ քեզի, սիրելիս, պարտական եմ խօսքեր՝ զոր երկար ժամանակ պահեցի սրտիս մէջ եւ պատառ մը Թուղթ չգտայ կարծես, զանոնք ծրարելու համար:

... Կը յուսաս գիս այդ տեղ տեսնել այս ամառ. լա՛ւ թէ: Բայց կաշկանդումներ շատ ունիմ, շատ ցաւեր՝ որոնք գիս հոս կը զամեն դեռ. «Երբոր բացուին դրռնեը յուսոյ»...: Եւ յուսով կը յուսամ թէ յուսոյ դռները պիտի բացուին օր մը: Երջանկութեան հաւատքս չէ մեռած տակաւին. սիրտս կը բաբախէ, եւ ինչ որ կը բաբախէ՝ կրնայ խայտալ նաեւ: Ցիրաւի հայրենասիրտէն վերջ, մարդ կրնայ եղեր վոսփորախտ ալ ունենալ՝ եղկելին պէս: Կարօտցայ ափոնքներդը՝ զորս լուանակը կը կամրջէ իր ծփանուտ ցոլացումովը:

Այս անգամ քեզի մտերմիկ քերթուած մըն է ղրկածս, աղկնոտ վրայ գրուած, զոր մեղի հաճելի եղած է կոչել Վարուժնակ, հակառակ իր բուն անունին որ Վերոնիկ է: Հայրական առաջին երդս տարեցոյցիդ կը նուիրեմ:

Մխիթ քուկդ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

(*) Տանթէի Քառարանին 20րդ երգին մէջ սա խօսքը կայ. «Կրասո՛ս, ըսէ՛ մեզ, որովհետեւ գիտես թէ ի՛նչ հաճ ունի ոսկին»: Հռոմայեցի զօրավար եւ ծերակոյտի ալ անդամ էր այս մարդը, նշանաւոր՝ իր հարստութեամբն ու ագահութեամբը: Մեռած է արշաւանքի մը մէջ ընդդէմ Պարթեւաց որոնք գտնելով իր մարմինը ոսկմադաշտին վրայ՝ գլուխը կտրեցին ու բերնէն վար հալած ոսկի թափեցին, ըսելով հեգնօրէն. «Խմէ՛ ոսկին, վասնզի ծարաւի էիր ատոր»:. Տարաբախտ բարեկամս, սիրտը վառած զգալով, պատմական այս դէպքս կը պիտակեցնէ վենետկոյ վանուց բարեշնորհ վարդապետներուն՝ որ իրեն պէս ուսանողէ մը թուղթի դրամ էին պահանջեր:

(Ծ. Թէռ.)

ՄԱՀ

ԱԼ. ԹԱՄԱՆԵԱՆ ԿՐՏՍԵՐԻ

Մարտ 16-ին 64 տարեկանին մահացած է Ալեքսանդր Թամանեան կրտսեր որ վերջին տարիներուն վերակարգի էր մեծ հօրը՝ Ալեքսանդր Թամանեանի հիմնարկ-Թանգարանին: Ան հանրային գործիչի, դիտնականի վաստակին զուգահեռ այսօր կը յիշուի Արցախի հարցին ներգրաւումով: Մինչեւ պատերազմին սկիզբը ան եղած է ԼՂԻՄ-ի զարգացման ծրագրերու աշխատանքներուն կազմակերպման խորհուրդի նախաձեռնողներէն մէկը եւ վոխ նախագահը: 1992-ին կազմակերպած ու գլխաւորած է «Արծիւ մահապարտների» զոհարտակի հրահանգիչներուն «X» կոչծանիչ ջոկատը: Ան մասակցած է Մարտակերտի, Աղկերանի, Մարտունիի մարտերուն, Լաչինի եւ Քելբաջարի ազատագրումին:

Ալեքսանդր Թամանեան կրտսեր հեղինակ է 75 դիտական աշխատութեան. զբաղած է լազերային համակարգերու եւ նոր դէնքերու նախագիծերով:

ՎԱՐՊԵՏ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Նախ յիշեմ մեծագործն նկարիչ Ռաֆայէլի խօսքը՝ նկարը դիտողը եւ գնահատողը մտանակից է ստեղծագործութեան:

Մարդու ամենաանդիմադրելի փափաքներէն մէկը այն է, որ նա ուզում է իր չուրջը եղողները իրանով զբաղուին, փայփայեն, սիրեն: Նկարիչն ալ եթէ չատ է սիրում իր նկարը նկարել եւ յաճախ յայտարարում է, որ ինքը ինքզինքին համար, իր հաճոյքին համար է նկարում, ինքզինք հանգստացնելու համար է նկարում, բայց երբ աւարտում է իր աշխատանքը, անմիջապէս սկսում է մտածել, որ ինչպէս անի, որ իր ստեղծագործութիւնը ցոյց տայ իր չուրջը եղող մարդկանց, հայրենակիցներին, անշուշտ գուլասանքների ակընկալութեամբ, ուզում է տեսնել, որ ինքը սիրուած է: Նաեւ ուրախ պիտի ըլլար, եթէ երբեմն-երբեմն մարդիկ փողտային եւ վերցնէին նկարը իրենց տանը պատից կախելու եւ դիտելու համար: Ինչպէ՞ս էր նախկինում հասարակութեան մէջ նկարիչին վիճակը, իր յարաբերութիւնները հասարակութեան հետ: Մինչեւ 1918 թուականի բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը Ցարական Ռուսաստանում, Մոսկուայում եւ Փարիզում՝ Ֆրանսա, նոյնն էր: Նկարիչները ցուցադրում էին եւ հանրութեան ներկայացնում իրենց ստեղծագործութիւնները տարեկան սալոններում: Մասնաւոր ցուցասրահներում (մադազաններ) կազմակերպւում էին անձնական կամ խմբական ցուցադրութիւններ: Մամուլը իրրեւ հիմնական միջոց տեղեկատուութեանց, կարծիք էր յայտնում, գնահատում կամ քննադատում: Ձեմ գիտեր, այդ ժամանակ արուեստաբաններու "ինստիտուտ", արուեստաբաններու միութիւն կա՞ր: Ամէն պարագայի հանրային կարծիքը ներկայացնելու յատկութիւններ ունեցող դրողներ, ժուռնալիստներ միշտ էջ, որ հասկանում էին նկարչութիւն, բայց շատ վատահ ու համարձակ յօդուածներով փնովում, վարկաբեկում եւ հայհոյում էին նկարիչներին, որոնց ստեղծագործութիւնները յետագայում զարդարելու էին աշխարհի լաւագոյն թանգարանները: Կարելի չէ դատապարտել ոեւէ մէկը, ոեւէ արուեստագէտի մտքի ծայրից չէր անցնում յօդուածագրին դատի տալ. խօսքի ազատութեան ժամանակն էր. համարձակուել էիր ցուցադրել, հիմա խօսքը "ժողովուրդին" էր: Ահասիկ ձեզի մի հրաշալի օրինակ արտայայտուելու ազատութեան. Նափոլէոն Գ. կայսրը (կարծեմ նաեւ յիշում է իրրեւ Նափոլէոն Պղտիկ) այցելում է տարեկան հանրապետական սալոնը դիտելու իր հպատակներու ստեղծագործութիւնները, եւ երբ հասնում է նկարիչ Գուրպէի նկարին, որ Ֆր. դարի Ֆրանսիական նկարչութեան "աս"երէն մէկն էր, ոչ աւելի, ոչ պակաս, Թուքը լաւ հաւաքում է բերնին մէջ եւ թքում Գուրպէի նկարի վրայ: Ահասիկ ձեզի մի հրաշալի օրինակ բազդատելու համար Ֆր. դարում Ֆրանսիայում դեմոկրատիայի եւ մարդու արտայայտելու ազատութիւնը եւ երեւոյթ եղող մարդու ազատութիւնը այսօր: Մի բան էր՝ ասացի: Լաւ, չարունակեմ: Պետութիւնը գնումներ էր անում նկարիչներից, բայց ոչ այն նկարներ, որոնց վրայ կայսրը թքում էր: Ձեմ գիտեր, նախկին մեծագործ գնորդ կղերը (յիշենք վերածնունդի ժամանակները) նկարներ գնո՞ւմ էր: Բայց զարմանալի եւ հրաշալի մի բան կատարուեց հասարակութեան մէջ: Արդէն կայացած իշխող ճաշակի պայմաններում, երբ նոր զարգացումներով գեղագիտական նոր տեսակէտներ երեւան եկան հասարակութեան մէջ, ո՛վ հրաշք, մէկ էլ յայտնուեցին փող ունեցող մի խումբ արուեստասէրներ, որոնք հաւանեցին նոր նկարչութիւնը եւ սկսեցին նոյնիսկ աւերութեան արժանացած նկարիչներից նկարներ գնել: Այդ մարդիկը "կոլեկցիոներ" էին, նոր ժամանակներու նկարիչներու ամենամօտ ընկերները, գնահատողները եւ պաշտպանները: Ժուռնալիստներու դերը արուեստի զարգացման գործին մէջ ճշդուած էր: Մարդկային բնութիւնը այնպէս է, որ վերջ ի վերջոյ ամէն գործունէութիւն իր գնահատանքը ստանում է, իրական արժէքը չի կարող կորչիլ, եթէ նոյնիսկ ժամանակ մը հորին մէջ պահուած ըլլայ՝ վրան 40 գոմշի կաշի ու 40 սալաքար: Կոլեկցիոնէրները, մշակոյթի այդ նոր լուսաւորիչները ոչ թէ միայն գնում էին նկարիչի գործը, ուստնասիրում, գիրքեր էին հրատարակում մասսայականալու համար, պրոպագանդելու համար ԱՐՈՒԵՍՏԸ, այլեւ կազմակերպում էին թանգարաններ, կամ իրենց "կոլեկցիան" նուիրում էին պետական պատկերասրահներու, որպէսզի իրենց տանը իրենց համար չպահեն լամբը, ինչպէս գրում է Սուրբ Գիրքը: Լամբը չեն դներ նստարանին տակ, լոյսը ամբողջ սենեակը լուսաւորելու համար է: Որպէսզի աւելի ուրոշակի ըլլայ խօսքս, ահաւասիկ երկու Ռուսեր՝ Շչուկինը եւ Մորոզովը, փարիզից գնեցին և Մոսկուա բերին Արեւմտեան Եւրոպայի, վերջինս Փարիզեան Դպրոց յորջորջուած նշանաւոր նկարիչներու գլուխգործոցները՝ անգամ մըն ալ ապացուցելով, որ Ռուսաստանը Արեւելեան Եւրոպայում է եւ Եւրոպան՝ ընդունելով կենտրոն, Եւրոպական մշակոյթ ըսուածը, արեւելքից տարածւում է մինչեւ Մոսկուա, արեւմուտքից մինչեւ Նիւ Եորք: 1918 թուի բոլշեւիկեան տեռորիստները Ռուսաստանը երկաթէ վարագոյրով բաժանեցին աշխարհէն եւ 70 տարի նորմալ զարգացումը մշակոյթին կանգնեցուցին: Սոցռէալիզմը ո՛չ մշակոյթ է, ո՛չ էլ մի բանի չարունակութիւն, ո՛չ մի բանից է առաջ եկել, ո՛չ ալ մի տեղ էր գնում նա: Մի սէզոնի կեանք ունեցող զգուելի մոլապատ էր: Բարեբախտաբար հիմա նիւ Եորքից Մոսկուա նորից ճիզ է արւում վերականգնելու մշակոյթի Մեսաքի ճանապարհը: Եւ դա է ճիշդը եւ անխուսափելին:

Մարտիրոս Սարեանը քնական ծնունդն էր այդ մշակոյթին, քանի որ Հայերը զբերէ ի վեր չիման մէջ էին այդ մշակոյթին ոչ միայն տարածութեան մէջ, այլեւ մանաւանդ ժամանակի: Քրիստոնէութեան ընդունմամբ, գրերու գիւտով եւ յունական մշակոյթին չփուելով՝ Հայերն արդէն այդ մշակոյթին մաս էին: Ուրեմն վերադառնալով Վարպետին, ասենք, որ Սարեանը արդէն մանանկուց էր Եւրոպայի մշակոյթի ստեղծմանը, ստեղծագործում էր, հասել էր բացառիկ յաղողութեան: Իր հանճար բացայայտ էր: Նախորդ ըսածիս իրրեւ չարունակութիւն յիշեցնեմ, որ ժթ. դարուն մենք Եւրոպական այդ մշակոյթի հետ մեր քնական կապը եւ տեղը հաստատել էինք հանճարեղ ծովանկարիչ "ադմիրալ" Յովհաննէս Այվազովսկիին աքանչելի նկարչութեամբ: Այվազովսկին ապրեց Ռուսաստանում, ստեղծագործեց և ցուցադրեց Ռուսաստանում, Եւրոպայում, մինչեւ անգամ Ամերիկայում: Ահասիկ Մոսկուայից մինչեւ Նիւ Եորք արուեստի "Մեսաքի ճանապարհի" կարաւանապետերէն մէկը: Սարեանը եկաւ վերցնելու դրօշը: Եթէ Սարեանը մնար Մոսկուայում կամ դնար Փարիզ, կամ՝ Նիւ Եորք, ոչ մէկ կասկած կայ, որ նա պիտի կարողանար իրրեւ նկարիչ ապրել-ստեղծագործել եւ գնահատուել բարոյապէս եւ նիւթապէս: Եւ մէկ էլ յանկարծ՝ բոլշեւիկեան "յեղափոխութիւնը": Սա մի տիեզերական աղէտ էր: Եթէ քնական աղէտի նմանցնեմ, սա երկրաշարժ մըն էր, որի բալերը կարելի չէ հաշուել: Վերջերս Հնդկաց տվիէնսինն մէջ պատահած երկրաշարժը ամբողջ աշխարհը ցնցեց, 220·000 մասամ են վերնակատապէս չճշդուած զոհերի թիւը: Իսկ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան ըսուած երկրաշարժը, որուն փլատակները մինչեւ օրս կան, 60 միլիոնից աւելի զոհ տուել եւ մինչեւ այսօր այդ երկրաշարժի վնասները հաշուելու մասին մտածելը մարդկութիւնը: Բայց Սարեանը եկաւ Հայաստան՝ հայրենիք, տնօր, աղքատ, խեղճ հայրենիք: Քանի որ ինքը Հայաստանի համար աշխարհ եկած էր, հայ ժողովրդի համար աշխարհ եկած էր: Ինչպէ՞ս, Կոմիտաս վարդապետը չէ՞ր կրնար ստեղծել Փարիզում, Ալեքսանդր Թամանեանը չէ՞ր կարող չարունակել կատարելագործել Մոսկուայում, բայց Թամանեանը կարո՞ղ էր մեր անզուգական Օփերան եւ կառավարական տունը ուրիշ երկնքի տակ կառուցել, բա Հայաստանի նոր կառուցուող Երեւան մայրաքաղաքի գլխաւոր յատակագիծը ո՞վ պիտի ստեղծէր, նոր Երեւան, որուն գլխաւոր մայրուղիներն ուղղուած պիտի ըլլային դէպի Մասիս սարը:

Հայաստանէն յետոյ Սարեանը երկու տարի ապրել էր Փարիզում: Այդտղ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹի Սէն Ժոզէֆ համալսարանի Ամֆիթեատրոն Ա.ին մէջ, Մարտ 22–ին, կազմակերպութեամբ համալսարանին քաղաքական գիտութիւններու բաժանմունքին ուսանողական խորհուրդին եւ համալսարանին Հայ ուսանողներու միութեան, դասախօսական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է ծանօթ լրագրող Դաւիթ Պարսամեանի Պէյրութի ժամանման առթիւ: Ան ընդունելութեան կ'այցելէր Հ.Ց.Դ. ԶՈՄ-ի հրաւէրով եւ Մարտ 22ին կու տար իր առաջին դասախօսութիւնը որու նիւթն էր – "Աշխարհաքաղաքականութիւն եւ քրիստոն": Դ. Պարսամեան ԱՄՆ-ու մամուլի ճանչցուած դէմքերէն է եւ հիմնադիրը ու տնօրէնն է "Այլընտրանքային ռատիօ"ին: Հեղինակ է նաեւ չուրջ տասնեակ մը հատորներու: Այս առաջին դասախօսութեան բացման խօսքը արտասանած է, յանուն Ուսանողական խորհուրդին, Եուսէֆ Ժապը որ ընդհանուր քարտուղարն է "սեւ ոսկի"ի կարեւորութեան վրայ: Ապա, խօսք առած է դասախօսը եւ ծանրացած Միջին Արեւելքի կարեւորութեան վրայ, իրրեւ քարիւղի աղբիւր եւ իրերայաջորդ կայսրութիւններու ուշադրութեան կիսակէտին վրայ զոնուող տարածք: Միջին Արեւելքը իր քարիւղին չնորհիւ զարճած է մեծ պետութիւններու նշանակէտը, բայց անոնք չեն կրնար խոստովանիլ թէ իրենց նպատակը քարիւղի տիրանալն է, ուրեմն կը խօսին ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան մասին: Ընդգծած է նաեւ այն իրողութիւնը որ Միացեալ Նահանգները միշտ ալ կը գտնեն թշնամի մը՝ իրականացնելու համար իրենց աշխարհակալ նպատակները: Դասախօսութեան աւարտին տեղի ունեցած է հարցում–պատասխանի բաժին մը:

ՊԷՅՐՈՒԹի "Աղբալեան – Հ.Մ.Ը.Մ." մարզամշակութային համալիրի "Արա Գրճըլեան" պարտէզին մէջ, Մարտ 18ին, կազմակերպութեամբ ՀՑԴ Նիկոլ Աղբալեան կոմիտէի քարոզչական յանձնախումբին, տեղի ունեցած է Լիպզոնի հեռաններէն Արայի յուշաքանդակի բացումը: Հ.Ց.Դ. ԼԵՄ-ի "Հայաստան" մասնաճիւղի անդամներէն խօսք առած է Արմիկ Զաքարեան, որ Արա Գրճըլեանը ներկայացուցած է իբրեւ "Առաքինի ԼԵՄ-ական, բացառիկ երիտասարդ եւ ներկայացուցիչը՝ Մեծ դործին": Դիտել տուած է որ միշտ դասալիքներ պիտի ըլլան, բայց արդարութեան բանակը պիտի չարունակէ իր ճամբան: Արուտասանութենէ եւ երգէ ետք, Նիկոլ Աղբալեան կոմիտէի քարոզչական յանձնախումբին կողմէ խօսք առած է տոքթ. Սեպուհ Մաճեան, որ ծանրացած է ներկայիս ստեղծուած այն կացութեան վրայ, ուր դրամատիրութիւնը եւ արհեստագիտութեան մեծերը աշխարհը կը ձեւաւորեն իրենց աշխարհակալ քարտէսներուն չրջագիծին մէջ եւ ուր իրաւունք պահանջողները կը հալածուին եւ վտանգաւոր տարրեր կը նկատուին: Իր խօսքէն ետք, ցուցադրուած է Արա Գրճըլեանի մասին տեսերիզ մը, ուր կը ներկայացուէին կենսագրական իր գլխաւոր դիծերը: Այս ցուցադրութենէն ետք, Ա. Գրճըլեանի մայրն ու չրջանի երիցադոյն ընկերը՝ Յակիվ Ղազարոսեան կատարած են յուշաքանդակին բացումը, մինչ Հ.Ց.Դ. "Աղբալեան" պատանեկան միութենէն պատանիներ կ'երգէին՝ "Վէրքերով լի":

***

ՊԷՅՐՈՒԹի Համազգայինի "Լ. Շանթ" կեդրոնի "Գ. եւ Հ. Արմէնեան" սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Լիբանանի Շրջ. Վարչութեան գրական յանձնախումբին, Մարտ 17ին, տեղի ունեցած է ներկայացումը Սարգիս Կիրակոսեանի "Այս է մարմին իմ" հատորին: Գրական յանձնախումբին անունով Սոնիա Քիլէճեան արտասանած է բացման խօսքը, որմէ ետք Իրմա Տէտէեան կարդացած է հեղինակին բանաստեղծութիւններէն փունջ մը: Ապա, Սագօ Արեան ներկայացուցած է "Այս է մարմին իմ" հատորը, անդրադառնալով հեղինակին քերթողական արուեստին եւ վեր առած է հատորին դեղարուեստական արժէքը: Հանդիսութեան աւարտին, քեմ հրաւիրուած է հեղինակը:

ՄՈՆԱ ԼԻԶԱՅԷՆ ԴԱԺԳՈՀՆԵՐԸ

Ապրիլ 4ին Լուվրի այցելուները իր տեղը չգտան Ժոզոնտը· ան փոխադրուած էր ամբողջովին նորոգուած սրբարան մը որ ժամական 1500 այցելու կրնայ ընդունիլ: Փոփոխութիւնը տեղին է երբ մարդ անդրադառնայ որ Փարիզի զբօսաշրջիկներուն 90%ը կու գայ Մոնա Լիզայի հանրածանօթ ժպիտը տեսնելու: Թանգարանին վաճառատունին մէջ ամէն տարի Ժոզոնտը ներկայացնող հարիւր հազարաւոր իրեր կը ծախուին: Այդ իսկ պատճառով Լուվրի պատասխանատուները տեղեակ պահած են վեց հազար ճամբորդական գործակալութիւններ թէ Ապրիլ 4ին կարելի պիտի չըլլայ այց տալ Մոնա Լիզային:

Կարճ խօսքով՝ Մոնա Լիզան իսկական տիւայի մը վերածուած է· ունի իր պահանջները ու կը պարտադրէ իր օրէնքները: Ամէն պահապաններուն գլխաւորն է անոր խնամատարուհին, տիկին Սքայլ Էրիկզ: Քանի տարիէ ի վեր այդ պաշտօնը կը վարէ ու կ'ըսէ թէ պաստառը տարէ տարի աւելի պաշտամի առարկայ կը դառնայ: Շաբաթը նուազագոյն մէկ տարօրինակ նամակ կը ստանայ ան: Խնամատարուհին կը չանայ բոլորին պատասխանել, բայց երբեմն իսկապէս զարմացնող պարագաներու կը հանդիպի· օրինակ, այն մասնագէտը որ պնդած է թէ անհաւատալի յարաբերութիւն մը գտած է պաստառին չափերուն եւ նկարիչին ծննդեան թուականին միջեւ...

Աւրուեստի պատմաբան Ս. Պրինել ալ կը դժգոհի որ յաճախ դժուարութիւն կ'ունենայ Ժոզոնտին մօտենալու, անոր մասին խօսելու համար զբօսաշրջիկներու, կամ հետաքրքիրներու: Սովորաբար կ'ըլլայ սրահին միւս անկիւնը ապասելու որ զբօսաշրջիկները աւարտեն պատուհին առջեւ լուսանկարուելու գործը:

Իւղաներկին հակոտնեայ է միւս բաժիններուն պատասխանատուներուն տպաւորութիւնը: Այդ բաժինները արագ անցքի վայրեր կ'ըլլան այցելուներուն որոնք կ'ուզեն երթալ Մոնա Լիզան տեսնելու: Ու այդ բաժիններուն պաշտօնէութիւնը, հասկնալի է, չի դնդատիր հիւրերուն փութկոտութենէն:

Թանգարանին պատասխանատուներէն մէկը ըսած է թէ Մոնա Լիզայի արճանագրած յաջողութեան համար դժգոհիլ, կը նմանի հարուստ ըլլալէ գանգատելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԻՆԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Ինծի կայարանին մօտ էր, հինգ վայրկեանէն հասանք հոն: Ոչոր բակի մը չուրջ բազմաթիւ սենեակներով աղտոտ չէնք մըն էր, աւելի ախոռ՝ քան թէ մարդերու յատկացուած տեղ մը: Ամբողջ խանը լեցուած էր Հայ տարագիրներով, ընդհանրապէս Պանտրմացիներ ու Ատաբազարցիներ:

Ինծին ուղեց մեզ աղտոտ սենեակի մը մէջ բանտարկել:

Բողոքեցինք, փորձեցինք ընդդիմանալ, բայց օգուտ չըրաւ:

Այդ միջոցին Հայ մը մօտեցաւ մեզի:

– Բռնութեամբ բան մը չէք կրնար ընել աւելի դէշ կ'ըլլայ, ըսաւ կամաց մը, առնոյշ դացէ՛ք հեռը:

- Բայց այս աղտոտ տեղը կարելի չէ կենալ:

- Ամէն բան կարգի կը մտնայ եթէ լաւ պախշիշ մը տաք իրեն:

- Ի՞նչ պէտք է տալ:

- Դուք գիտէք... մարդ գլուխ 10 ղրուշ տուէք:

Լեզուներս փոխեցինք ու սկսանք աղաչաւոր կերպով խօսիլ, Ներսէս Զաքրեան վարեց բանակցութիւնները:

- Մէհմէտ աղա, ըսաւ, կ'աղաչեմ մեզի հոս մի՛ դնէք: Մենք վարժուած չենք ասանկ տեղեր պառկելու, մենք Պոլսեցի ենք... քեզի դոհ կ'ընենք, ապահով եղիր, հիմակուհիմա մեր երեքնուս համար ա՛ռ սա երեսուն ղրուշը...

Մէհմէտ աղա դրամները դրպանեց եւ իսկոյն դէմքին արտայայտութիւնը փոխուեցաւ:

- Մեզի երեք հատ խահուէ ապսպրէ՛, հրամայեց Զաքրեան:

- Գլխուս վրայ, պատասխանեց խանճին ու իր մարդերէն մէկուն դառնալով հրամայեց որ մեզի երեք աթոռ բերէ:

- Հիմակուհիմա հոս կրնաք նստիլ, ըսաւ, յետոյ ձեզի յարմար սենեակ մը կը ճարենք: Այնկողին ու վերմակ կ'ուզէ՞ք...

- Բնականաբար, միայն թէ մաքուր ըլլան:

- Գործը դրամին վրան է, եթէ դրամ տաք թէ՛ մաքուր սենեակ եւ թէ մաքուր անկողին կ'ունենաք:

- Դրամին խնդիրը դիւրին է կոիւ չենք ըներ, ուզածդ թող դրամ ըլլայ:

Մարդը հեռացաւ գոհ դէմքով ու մենք քաշմեցանք մեր աթոռներու վրայ:

Նախապէս մեզի հետ խօսող Հայը մօտեցաւ:

– Տեսա՞ք որ ամէն բան կարգադրուեցաւ, ըսաւ:

- Շնորհակալ ենք, պատասխանեցինք:

Յետոյ ուզեցինք օգուտ քաշել այդ մարդուն ներկայութենէն, դուրսի հետ յարաբերութիւն մշակելու համար:

– Յակոբ Տէր Յակոբեանը կը ճանչնա՞ս, հարցուցինք:

– Կը ճանչնամ, պատասխանեց:

– Կրնա՞ս գինքը հոս բերել:

– Ինչու չէ, եթէ գալ ուզէ:

– Այդ մասին մի՛ տարակուսիր, երբոր անունները տաս՝ վազելով կուգայ:

– Աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ թուղթ մը գրէք ու իրեն յանձնեմ:

Շատ լաւ:

Ու թուղթի կտորի մը վրայ յայտնեցինք մեր Գոնիա գտնուիլը եւ գինքը հրաւիրեցինք մեր քով:

Մարդը արագ քայլերով հեռացաւ մեր բարեկամը գտնելու համար:

Սեպուհ Ակունի գարձեալ փախուստի մարմաջէն բռնուեցաւ:

– Վրանիս հսկողութիւն չկայ, կ'ըսէր, ես հիմա կծիկը կը դնեմ կ'երթամ տեղ մը կը պահուըտիմ, Գոնիա բաւական մեծ քաղաք է եւ դիւրաւ կարելի չէ հետքս գտնել:

– Այո՛, բայց եթէ դուն փախչիս ի՞նչ կ'ըլլայ մեր վիճակը:

– Դուք ալ ձեր դլխին ճարը նայեցէք:

Եւ, յետոյ, քաղաքը չես ճանչնար բնաւ· ինչպէ՞ս պիտի կրնաս ապահով թաքըստոց մը գտնել:

– Աստուած ողորմած է...

– Գոնէ սպասէ՛ որ Տէր Յակոբեանը գայ եւ անկէ որոշ տեղեկութիւն մը քաղենք կացութեան մասին:

Աւրդարեւ քիչ յետոյ Յակոբ Տէր Յակոբեան եկաւ մեզ գտաւ Աստուր Տէր Մատթէոսեանի ընկերակցութեամբ:

Համբուրուեցանք, փոխադարձ տեղեկութիւններ տուինք մեր կացութեան վրայ: Ի վերջոյ չանացինք ճար մը գըտնել Գոնիա մնալու համար: Տէր Յակոբեան, որ եւ է ազդեցիկ մէկը չէր ճանչնար դժբախտաբար եւ ասկէ զատ ինք ալ չատ ապահովութեան մէջ չէր, մէկ վայրկեանէն միւսը կրնար ձերբակալուիլ ու աւելի հեռուները քշուիլ:

– Փորձ մը ընենք սակայն, ըսաւ, պապլըք թերթին խմբագիրը կայ, բաւական լաւ երիտասարդ մըն է, իրրեւ խմբագիր անոր աջակցութիւնը խնդրեցէք, թերեւս յաջողի բան մը ընելու:

Առաջարկութիւնը կրկնել չտուինք, Ակունի իսկոյն նամակ մը գրեց թուրք խմբագրին աջակցութիւնը խնդրելով մեզի համար եւ Տէր Յակոբեան յանձնառու եղաւ գայն իր հասցէին յանձնելու եւ մեզի պատասխան մը բերելու:

Կէս ժամ ետքը վերադարձաւ քիչ մը յուսալից·

– Մարդը գտայ, նամակը տուի, ըսաւ, խոստացաւ ձեռքէն եկածը ընելու մինչեւ վաղը· իջի՛ւ թէ քանի մը օր կարենայինք մնալ, թերեւս յաջողինք ձեզ հոս վար դնել:

Հիմա ուրիշ փափաք մը ունէինք: Նախ նշան դուրս ելլել մեր բարեկամներուն հետ, միասին քիչ մը ժամանակ անցընել, ճաշել եւ վերադառնալ:

Դիմումը ըրինք մեր խանճիին:

– Անկարելի է, ըսաւ, չեմ կրնար ձեզ թող տալ, որովհետեւ ծանր պատասխանատուութեան ներքեւ կը մնամ:

– Դուն ալ միասին եկուր· կը խմենք, կը ճաշենք եւ միասին կու դանք: Քեզի բացէն պախշիշ մըն ալ կուտանք:

Խանճին երբոր ուտել խմելու եւ պախշիշ առնելու խօսքը լսեց՝ տեղի տուաւ ու ամէնքս միասին ուղղուեցանք մօտակայ յոյն գինետուն մը:

Հոն եկաւ մեզի միացաւ նաեւ Յակոբ Նշանեան, Իզմիթ Օթէլիի տէրը որ իթթիհատականներու հետ բարեկամ ըլլալով հանդերձ աքսորուած էր Գոնիա:

Բաւական խօսակցելէ ետքը գայինք ճաշելու: Ի վերջոյ խանճին ստիպեց որ տեղերնիս վերադառնանք ու համակերպեցանք:

(Շար· 29)

Տիկին Զարուհի Անտոնեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Անտոնեան եւ զաւակները,
Պարոն Ֆրետերիք Անտոնեան
ինչպէս նաեւ Տէյիրմէնճի, Անտոնեան, Մազլումեան, Բիւտարեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր եւ ազգականին՝

ՄԻՀՐԱՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 4ին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 8, ժամը 10·30ին Ռենսիի Ֆրանսական եկեղեցին

Paroisse Notre-Dame
83 avenue de la Résistance
93340 LE RAINCY

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արքիւր Պէյլէրեանի մահուան առթիւ Տիկին Զուարթ Տիլան եւ Տէր եւ Տիկին Ե. Դարբին 100ական Եւրօ կը նուիրեն "Յառաջ"ի բարեգործման:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« Chroniques »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan
Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.
Ouvrges de référence et publications récentes.

□

RECRUTEMENT

POUR LES SEJOURS
DE BELLEFONTAINE (JURA)
Eté Juillet et Août 2005

> Directeurs diplômés BAFD
> Animateurs diplômés BAFA ou stagiaire BAFA
> Infirmière
> Econome
> Intendant(e)
> Coursier

Candidatures à adresser à :
CBAF — 17 rue Bleue 75009 PARIS
par e-mail : cbaf@wanadoo.fr
ou par fax : 01 53 34 12 13
Date limite des candidatures :
8 AVRIL

□

ISSY-LES-MOULINEAUX

La Croix Bleue d'Issy-les Moulineaux Section «Dirouhie Serengulian» organise

un voyage en ARMENIE
du 28 avril au 5 mai
Renseignements et inscriptions auprès de :
Aïda : 01 46 45 93 81 / 06 23 24 01 32
Maïda : 01 46 38 28 47

Տէր եւ Տիկին Սուրէն եւ Սօնիա Սարգիսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վազգէն եւ Լիւսի Թէրզեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Հրայր եւ Մերի Սարգիսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գուրգէն եւ Լեմա Սարգիսեան եւ զաւակները
ինչպէս նաեւ Համայն Սարգիսեան, Մաղաքեան, Հայրապետեան, Ատանալեան, Թէրզեան, Մանուկեան, Ատալեան, Կիլմոր եւ Վեքիլեան ընտանիքները եւ ազգականները
կը գուժեն իրենց մօր, մեծ մօր եւ հարազատին՝

ՏԻԿԻՆ
ԼԱԹԻՖԷ ԱԶՆԻՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Ապրիլ 3ին, Թորոնթոյի մէջ:

Եկեղեցւոյ կարգը տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 10·30ին Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, որմէ ետք մարմինը ամփոփուեցաւ Եորք գերեզմանատունը:

Փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւնները, համաձայն ընտանիքին փափաքին, կը բաժնուին Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիին, Զօրեան Հիմնարկի Ցեղասպանութեան ծրագրին, Համահայկական Հիմնադրամին, Հայ Օգնութեան Միութեան:

Յաւակցութիւնները ղրկել՝
Fax : 9611-561-660
E-mail : hms@arabianbemco. com
mail@bemco-int.com

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծնունդի առթիւ շնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուէրները· -

Ալէքսան Ակոբոֆ 25 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Աչըքկէօզեան 20, Օր· Մարի Տամլամեան 35, Պ· Ժան Թորոսեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժագ Ճէննէթեան 50, Պ· Արթին Տէր Գալուստեան 20, Պ· Ալթուան Սահակեան 50, Պ· Սէրան եւ Յակոբեան 20, Տիկին Ալիս Ահէմեան 100, Տէր եւ Տիկին Թերար Աստուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Ապրօ Գարաօղլանեան 40, Պ· Գլօտ Ադամեան 100, Առլէթ Յակոբեան 39, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Եոլսաչ 50, Տիկին Սեդա Պահարեան 59, Տէր եւ Տիկին Արա Զաուշեան 10, Տիկին Սաթենիկ Ֆրէնկեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մուրատեան 100, Օր· Ռոզա Մելքոնեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Բարսեղեան 150, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պագըրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժանիէլ Ֆալք 50, Ժապլին Թերզեան 35, Պ· Ժագի Զարիֆեան 50, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Պալիոզեան 300, Օր· Ռոզա Պասմաճեան 20, Տիկին Արփինէ Սերոբեան 50, Պ· Շառլ Տէրվիչեան 30, Պ· Ժան Եղիազարեան 150, Տիկին Ռոզէթ Սրմաքէշեան 100, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հրաչեան 100, Պ· Ժիրայր Կիւրճեան 20, Պ· Էրիք Վան Լով 20, Տէր եւ Տիկին Ժան Սարաֆեան 20, Ժագ Այճեան 100, Տէր եւ Տիկին Վահէ Թաշճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ն· Յովհաննեան 20:

(Շար·)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

TELEVISION
ARTE

LES MERCREDIS DE L'HISTOIRE

Le Génocide Arménien

Un documentaire réalisé par **Laurence Jourdan,** une co-production **ARTE-France.**
Mercredi 13 avril à 20 heures 45

***

(Le génocide arménien en DVD, sortie le 13 avril, avec un entretien de Yves Ternon).

Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques

CONCERT

Au profit de l'Association
«Soisy Pour Keghassar, en Arménie»
le mardi 12 avril à 20 heures 30
Nariné SIMONIAN
(orgue - piano)
Dominique de WILLIENCOURT
(violoncelle - compositeur)
Mourad AMIRKHANIAN
(baryton - basse)
Au programme :
Caccini — Caldara — Bach — Durante — Fauré — Ekmalian — Komitas — Rachmaninov — de Williencourt
Participation aux frais: 15 Euros — Etudiants : 10 Euros
Adresse : 13 rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Métro : République, Filles du Calvaire
Réservations : Tél.: 01 44 59 23 50 ou 06 21 86 70 22

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

CONFERENCE

Mme Dzovinar KEVONIAN
Maître de conférences à l'Université Paris X
Docteur en histoire
Sujet :
Les Arméniens devant les Grandes Puissances
— Nansen et les réfugiés arméniens dans les années 20 —
le 8 avril à 20 heures 30
«Salle Demirian»
de la Masion de la Culture Aménienne
17 rue Bleue 75009 PARIS

***

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

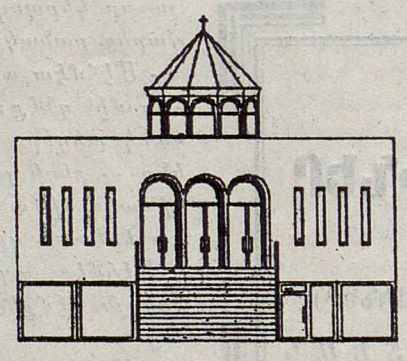
«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN
Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille
Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

3 rue du bois
92140 Clamart
FRANCE

SPI - LEN

FABRICANT DE TRICOTS (HOMMES & FEMMES)
Tél 01 46 30 35 21 Fax 01 46 30 24 33 Email : SPILENN@aol.com

REUNIONS SPECIALES
avec

Sarkis PACHAIAN

Pasteur de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique

Vendredi 8 avril, à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian — 94140 Alfortville

Samedi 9 avril, à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
27 rue Missak Manouchian — 95400 Arnouville-lès-Gonesse

Dimanche 10 avril, à 9 heures 15
Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian — 94140 Alfortville

Dimanche 10 avril, à 11 heures
Eglise Evangélique Arménienne
28 ave. Bourgain/55 ave. Victor Cresson — 92130 Issy-les-Moulineaux

13h Repas
16h Présentation de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique et de ses projets.

La **M.A.J.C.** accueille :

Gérard CHALIAND

Grand reporter, de retour de voyage d'Irak

— Dédicace de son dernier ouvrage
«D'une guerre d'Irak à l'autre 1991-2004» (Editions Metailé)
— Analyse géopolitique : Irak, Turquie, Caucase.

LUNDI 11 AVRIL A 20 HEURES

— Entrée libre —

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14 rue Saint-Bazile 13001 MARSEILLE
☎ **04 91 50 15 09**

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 8
VENDREDI
8 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՑ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·175 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·175

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂՈՎ

ՀՌՈՄ դրեթէ չրջափակումի ենթարկուած է, քանի այլեւս (Ապրիլ 5էն) չի կրնար ընդունիլ այն միլիոնաւոր ուխտաւորները որոնք կը փութան ժամանել Պապին դիակը տեսնելու, կամ եթէ կըրնան, ներկայ ըլլալու յուղարկաւորութեան: Վատիկան բոլորովին բերդաքաղաքի վերածուած է եւ ոտք դնել իսկ անկարելի դարձած, մինչ վանաւորդները բամփացած են Ս. Պետրոս Մայր Տաճարի չուրջ վարդարան, նկար ծախելու, որեւէ գինով: Լեհ ամոլ մը որ 24 ժամ կանգնած էր հոն, տասը ժամ անցուցած է պոչ բռնելով մօտենալու համար Յովհաննէս-Պօղոս Բ.ի դիակին: Ապրիլ 6ին, ժամանած են Պուէ, հայրը եւ Գլինթըն եւ ծնրադիր իրենց յարգանքը մատուցանած են Պապին: Յուղարկաւորութիւնն ալ դիւանագիտական բարդ հարցեր ստեղծած է, օրէ օր բարձրանալու հիւրերու ցանկը կ'երկարի: Յանձնուած է 116 ծիրանաւորներուն որոնք պարտին ամէն մէկուն տեղերը որոշել: Թագաւոր, նախագահ, իշխան եւ հարիւրաւոր պատուիրակութիւններ. Շիրաք ամոլին ալ կ'ընկերանայ Պէննաթէթին քոյրը եւ դեռ կան կաթոլիկոսներ, պատրիարքներ, ռաբունիներ, իմամներ, եւն.,եւն.: Ծիրանաւորները որոշեցին Ապրիլ 18ին բանալ այն դռնփակ նիստը, որու ընթացքին պէտք է ընտրուի Յովհ.-Պօղոս Բ.ի յաջորդը:

ԻՇԽԱՆ Ռենիէի յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Ապրիլ 15ին եւ դրօշակները որոնք կէս պարզուած էին արդէն Պապին մահուան առթիւ, այդպէս ալ կը մնան: Մոնաքոյի չորս գաղթօններն ալ փակուած են եւ քաղաքն ու ժողովուրդը սուգի մէջ են: Ռենիէ, 1956ին ամուսնացած էր ամերիկուհի դերասանուհի Կրէս Քելլիի հետ որմէ ունէր երեք զաւակ: Իշխանուհին կառքի արկածէ մը մեռաւ 1982ին: Մոնաքոյի ժողովուրդը չատ կապուած էր իր իշխանին, որ մկըրտած է Շինարարը, քանի չայոդած է նոր դիմադիծ մը տալ Մոնաքոյի, որու տարածութիւնը երկու քառ. քիլոմեթր էր, բայց իշխանը 34 հեկտար "պոդնալով" ծովէն, ընդլայնած էր տարածութիւնը: Մոնաքօ անդամ ալ դարձած էր ՄԱԿ-ի: Ռենիէի ընտանիքի սուգը եերք ամիս պիտի տեւէ: Իր մահէն եառ, Եւրոպայի երիցադոյն դեկավարն է Էլիզապէթ Բ. Թագուհին:

Նկատի իր իրաւունքէն: Միւս կողմէ, չատ կանխահաս կը նկատէ լիբանանեան Հեզպոլլայի ապազինումը:

ՍՍՈՒՎ ՊԻԼՕ, հրեայ ամերիկացի սեծազոյն զրադէտներէն մէկը, մեռած է Ապրիլ 5ին, 89 տարեկանին: Նոպէլեան զրական մրցանակը ստացած էր 1976ին եւ կը նկատուէր որպէս մէկը որ, վերջ դրած է բողոքական անգլեւսաքսոն տիրապետութեան ամերիկեան զրականութեան վրայ: Հեղինակ է աւելի քան քսան գործերու, որոնց կարդին "Հերզոգ":

ԻՐԼԱՆՏԱՑի Սին Ֆեյնի (իրլանտական հանրապետական բանակին քաղաքական թեւը) նախագահը՝ Ճերի Ատամս կոչ ըրած է որ ԻՐԱ-ն պատմական որոշում մը տայ եւ զէնքերը վար դնէ, պայքարը չարունակելու համար "ոչ թէ կամաւորներով որոնք իրենց կեանքը կը վտանգեն, այլ որպէս քաղաքական գինուորեալներ դէպի անկախութիւն եւ միասնականութիւն տանող չարժումի մը":

ԻՏԱԼԻՈՑ Վորհրդարանը վաւերացուց Եւրոպական Սահմանադրութիւնը վերջնապէս, Ապրիլ 6ին: Երեսփոխանական ժողովը քուէարկած էր արդէն Յունուար 25ին, որմէ վերջ Վերակոյսն ալ իր վաւերացումը տուած է 16ի դէմ 217 ձայնով: Իտալիա խորհրդարանական դրութիւնը ընտրած էր վաւերացման համար: Գործադրութեան դրուելու համար, Սահմանադրութիւնը պէտք է 25 պետութիւններու վաւերացումն ունենայ:

ՃԱԼԱԼ ԹԱԼԱՊԱՆիի նախագահ ընտրուելէն զատ (Ապրիլ 6ին), Իրաքի Ազգ. ժողովը նշանակած է նաեւ երկու փոխ նախագահներ՝ Ադտէլ Մահտի (չիի, նախապէս ելմտական նախարար) եւ Ղազի Եաուար (սիւննի, ցարդ Հանրապետութեան նախագահ): Ազգ. ժողովի նախագահը դիտել տուած է որ նոր Իրաք մըն է որ ծնունդ առած է, քանի ըսած է "երկիր մը որ Քիւրտ մը նախագահ կ'ընտրէ եւ նախագահ մը որ իր աթոռը կու տայ փոխ նախագահ ըլլալու համար··· յատկանչական երեւոյթ է": Թալապանի ծնած է Քիւրտիստան, դաստիարակուած է Պաղտատ, բայց իր հորիզոնը Քիւրտիստանն է: Իր պայքարը առաջնորդած է ինքնավար Քիւրտիստանի մը 1991ին, Իրաքի հիւսիսը: 13 տարեկանին, անդամակցած է Քիւրտիստանի դեմոկրատ կուսակցութեան, զոր 1946ին հիմնած է Մուսթաֆա Պարզանի: 1975ին, Թալապանի կը հիմնէ իր իսկ կուսակցութիւնը՝ Քիւրտիստանի Հայրենասիրական Միութիւնը, մինչ Մուսթաֆա Պարզանի իր երկու տղոց կը ձգէր իր կուսակցութեան ղեկը: Այդ թուականին սուր մրցակցութիւն մը ծայր կու տայ երկու կուսակցութիւններուն միջեւ, որ կը տեւէ մինչեւ հաչտութիւնը Քրտական Վորհրդարանին առջեւ, ամերիկեան յարձակման նախօրեակին:

ՅՈՒՆԱՄԻի Դեկտեմբեր 26ի աղէտէն ետք, ըստ Զարգացման Ասիական Դրամատան, երկու միլիոն նոր աղքատներ աւելցած են չրջանին մէջ, իբրեւ հետեւանք ճկնորսութեան ճարտարարուեստին կրած ծանր վնասներուն: Ամէնէն աւելի տուժած է Ինտոնեզիա, ուր մէկ միլիոնէ աւելի թչուառներ կան:

ՌԻԱՏի մէջ (Սաուտի Արաբիա), Ալ-Քախտայի ենթադրեալ անդամ մը սպանուած է Ապրիլ 6ին, ոստիկանական յարձակման մը ընթացքին: Ապրիլ 3էն ի վեր, Ալ-Եազիճի 15րդ իսլամապաշտն է որ կը սպանուի Սաուտի Արաբիա:

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԳԱՇՄԻՐԻ մէջ, Ապրիլ 6ին, երկու ֆետայիններ յարձակած են քաղաքին ծոյզ գտնուող հսկայ համալիրի մը վրայ (Թուրիսթ Ռեսեփշըն Սէնթըր): Հոն կը գտնուէին այն 27 ճամբորդները, որոնք տեղ պիտի գտնէին այն պատմական ճամբորդութեան "Խաղաղութեան հանրակառք"ին մէջ, որ Ապրիլ 7ին Հնդկական Գաշմիրի մայրաքաղաքը՝ Սրինակարը պիտի կապէր Մուզաֆարաատի (Փաքիստանեան Գաշմիրի մայրաքաղաքը), հակառակ բազմացող սպառնալիքներու ափ մը խլամապաշտ գինուորեալներու, որոնք վճռած են այդ հանդրակառքերը դադրի վերածել: Վաղուան Գաշմիրը կըրնայ ծնիլ միայն երկու Գաշմիրներու յարաբերութիւններու բնականոնացումով: Հանդրակառքերու երթեւեկին վերաբացումը քայլ մըն է այդ ուղղութեամբ:

ՖՐԻՑ ՊՈԼԻՇՇՈՒՑՆ Փարիզ ժամանեց բացատրութիւններ տալու համար այնքան խնդրոյ առարկայ դարձած իր "ուղեցոյց"ին մասին: Անցեալին կարեւոր պաշտօններ վարած է Հոլանտա, բայց ցարդ անծանօթ մըն է Ֆրանսա: Այսօր վախ պատճառող անձի մը համբաւին վրաբաւորուած, եկած է մամուլին հանդիպելու համար, իր ծախքով: Հանդիպումը խուլերու երկխօսութեան մը վերածուած է, քանի Պոլիչշոյն չի հասկնար թէ ո՞րն է իր յանցանքը: Ըստ իրեն այդ ուղեցոյցը ոչ մէկ նորութիւն կը բերէ, արդէն անոնք կան Հռոմի դաշնագրին մէջ:

ՁԱՓՈՆի մէջ հրատարակուած պատմութեան դասագիրք մը ջղագրգռած է Գորէացիները ու Զինացիները, որովհետեւ զիրքը Գորէայի կցումը և Զինաստանի գինուորական ըրաւումը կը ներկայացնէ առանց գործածելու "յարձակում" բառը: Գորէայի կցումը տեղի ունեցած է 1905ին, իսկ Զինաստանի ըրաւումը 1931–ին եւ հատորին հեղինակները աչք ղոցած են չրջանի հակաճափոնական զգացումներուն վրայ: Նանքէնի Ջարդն ալ "միջադէպ" որակուած է, երբ 300 հազար Զինացիի մահ պատճառած է (1937 – 1938): Դասագիրքը կ'անդիմանայ նաեւ "Սփոփանքի կիներու" չարչարանքը, գորէացի կիներ որոնք սեռային զերիներու վերածուած էին կայսերական բանակի բոզանոցներու մէջ:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺԽՏՈՒՄԻ ՀԱՐՑԸ ԱԶԳԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ազգային Ժողովի Ապրիլ 5ի նիստին ընվերվարական երեսփոխան Քրիսթոֆ Մաս փոխանորդելով Ռ. Ռուքէի, կառավարութեան հարց տուած է թէ ի՛նչ միջոցներու դիմել կը մտածէ Հայկական Ցեղասպանութեան ժխտումի պատրաստներ պատժելու համար: Ք. Մաս յիշեցուցած է թէ նացիական ճամբարներէ ազատագրումին 60 ամեակին առթիւ պետութիւններու եւ կառավարութիւններու ղեկավարներ ծանրացան մարդկութեան դէմ ոճիրներու զոհերուն յիշատակը անմար պահելու անհրաժեշտութեան վրայ: Ըսած է թէ 2005ը 90ամեակն է Հայկական Ցեղասպանութեան որ 2001 Յունուար 29–ին պաշտօնապէս ճանչցուեցաւ Ֆրանսայի կողմէ: Այսուհանդերձ մինչեւ այսօր պատժական ոչ մէկ տուեալ կայ 1,5 միլիոն զոհերով այդ արարքը խեղաթիւրողներու, ժխտողներու դէմ հետապնդումի դիմելու: Կէտայի օրէնքը (1992) կը վերաբերի միայն Բ. Աչխարհամարտին ընթացքին գործուած ոճիրներուն: Ք. Մաս ըսած է նաեւ թէ խումբ մը ընկերվարական երեսփոխաններով 2004 Յունիսին այդ պակասը լրացնելու համար օրէնքի բանաձեւ մը առաջարկած են, բայց ան չէ արձանագրուած օրակարգին վրայ:

Այս նախաբանէն ետք երեսփոխանը հարց տուած է թէ կառավարութիւնը պատժական ի՞նչ միջոցներու դիմել կը խորհի, Ֆրանսական օրէնսդրութիւնը օժտելու համար հարկաւոր տուեալներով որոնք կիբարկելի ըլլան պատմութիւնը նորովի չարադրելու և յատկապէս 1915ի Ցեղասպանութեան դոյութիւնը ժխտելու, կամ այդ մասին առարկելու ապարքներուն դէմ:

Իրեն պատասխանած է Ջոհերու իրաւունքներուն ենթանախարար տիկին Նիկոլ Կէճ. ներողութիւն խնդրելէ ետք Արդարութեան նախարարին նիստէն բացակայութեան, ան ըսած է թէ Հայկական Ցեղասպանութեան մասնայատուկ պատժական տրամադրութեան բացակայութիւնը արդելք չէ որ հայ զոհերու յիշատակը անարգողներու կամ արարքներ գործողներու դէմ պատժական հետապնդումի դիմել կարելի ըլլայ: Արդէն պատժական օրէնսդրութեան 211–1 թիւ յօդուածը թոյլ կու տայ այդ հետապնդումին, Հայկական Ցեղասպանութիւնը Ֆրանսայի կողմէ ճանչցուած ըլլալով որպէս մարդկութեան դէմ գործուած ոճիր: Ատկէ զատ 1995 Յունիս 21ի վճիռով որ հիմնուած է քաղաքացիական օրէնսդրութեան թիւ 1382 յօդուածին վերայ, Փարիզի մեծ դատերու ատեանը ընդունելի նկատած էր հետապօտողի մը դէմ բացուած դատը, երբ այդ անձը Հայկական Ցեղասպանութեան մասին իր արտայայտութիւններով անարգարօրէն հրահրած էր հայ համայնքին վիշտը:

Ք. Մաս այս բացատրութեան վերայ կրկին չեչտած է թէ եղածին պատճառը օրէնքի բացն է, կէտայի օրէնքը բաւարար չէ այդ բացը լրացնելու· իրենք կ'ուզեն Ցեղասպանութեան ճանաչումը օրէնքի ուժով ալ օժտել, որպէսզի կարելի ըլլայ պատժել բոլոր անոնք որոնք կ'առարկեն այդ իրողութեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԳՈՍՈՎՈՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԸ

Ապրիլ 13ին Հայաստան կը վերադառնայ Գոսովոյի հայկական դամբարտակը ու յաջորդ օրը կը մեկնի նորը: Խաղաղապահներու հայկական խումբը կը գործէ յոլնական ուժերուն կազմին մէջ: Ինչ կը վերաբերի Իրաք զրկուած Ջոկատին, անոնք կը կատարեն իրենց պարտականութիւնները եւ ոչ մէկ միջադէպ արձանագրուած է:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԵՐԷԿՆ ՈՒ ԱՅՍՕՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Մարտ 30ին Հայաստանի Ազգային Ժողովին արտաքին յարաբերութիւններու մնայուն յանձնաժողովին կողմէ «Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիր. կարգաւորման ուղիները» նիւթով ունկնդրութիւններ կազմակերպուած էին: Այդ նիստին համապարփակ երկար մը ունեցած է պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան: Շատ համառօտ արձագանգ մը ըլլած էինք Ապրիլ 1ի մեր թիւով:

Ընթերցողներուն արմատները կը դտնուին նախ Ռուսաստանի, ապա Խորհրդային միութեան պետական կազմավիճակի փոփոխութիւններուն մէջ: Ռուսական կայսրութեան փլուզման օրերուն, Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի կողմէ ելլիզաւետպոլի մեծամասնութեամբ հայ բնակչութեան տէր տարածքները կը ներգրաւէին Ադրբեջանի կազմին մէջ, ինչ որ զինեալ հակազդեցութեան պատճառ եղաւ: Ցետոյ, Խորհրդային կարգերու օրով 1923ին Ադրբեջանական հանրապետութեան մաս հռչակուեցաւ ԼՂԻՄ-ը (Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզ): Անկէ մինչեւ 1987 Ղարաբաղեան հակամարտութիւնը լուծեան մատնուած, թաքուն բնոյթ կը պահէր:

Ժամանակակից զարգացումը այն եղաւ որ Խորհրդային միութեան քայքայման շրջանին, կուսակցական կեդրոնական կոմիտէն հայկական կողմը կը խրախուսէր ժողովրդավարական ուղիներ փնտռել Ղարաբաղի ինքնորոշման համար, իսկ Ադրբեջանը կը դրդէր կոպտօրէն խոչընդոտելու Ղարաբաղի կարգավիճակը փոխելու ամէն փորձ: Այս վերջինին համար գործի պիտի լծուին տարածքային ամբողջականութեան ու այդ երկրին ներքին գործերուն չմիջամտելու սկզբունքները: Ս. Սարգսեան կ'ըսէ. «Չիմմէ ունի այն կարծիք որ Սումգայիթում, Կիրովաբադում ու Բաքուում հայ բնակչութեան նկատմամբ իրագործուած զանգուածային ջարդերն ու սպանութիւնները, ինչպէս նաեւ Հինսիսային Արցախի հայաթափումը կատարուել են կուսակցութեան կենտկոմին գիտութեամբ»:

Պառմականին այս ամփոփումէն եւրք, Ս. Սարգսեան կը ներկայացնէ 13 տարուան բանակցութիւններէն յայտնուած չորս հիմնական մօտեցումները. Ղարաբաղի միաւորում Հայաստանի հետ, օրինական ձեւով ինքնորոշումի դիմած ԼՂՀ անկախութեան ճանաչումը, Ադրբեջան-ԼՂՀ մէկ-միասնական պետութիւն, Ադրբեջանի կազմին մէջ ինքնավարութեան բարձր աստիճանով Ղարաբաղ: Ցետոյ կը թուէ այն գլխաւոր փաստարկները որոնք Ղարաբաղին Ադրբեջանին ենթակայութիւնը անկարելի կ'ընեն:

Այսօր նախկին խորհրդային Ադրբեջանի տարածքին վրայ 14 տարիէ ի վեր 2 պետութիւն գոյութիւն ունի. Ադրբեջանի Հանրապետութիւնը և ԼՂՀ-ն: «Խորհրդային Միութենէն դուրս գալու առընչուած հարցերուն լուծումի կարգին մասին» օրէնքը ընդունուած է 1990ին: Այդ օրէնքով ինքնավար կազմաւորումները կարելիութիւն ունեցան որպէս միութեան ինքնուրոյն գոյութիւն իրենց ճամբան որոշելու: Կար նաեւ հետեւեալ կէտը. ինքնավար կազմաւորումները արտօնուած էին իրենց ներգրաւուած միութենական հանրապետութենէն անջատուելու այն պարագային երբ նոյն հանրապետութիւնը ինք Խորհրդային միութենէն ելլելու հարց կը դնէր: Այս երկու կէտերն ալ ընդունուած էին Բաքուի կողմէ:

Ահա եւրք, 1991 Դեկտեմբերին, ԼՂԻՄ-ի մէջ ահմանադրական հիմերով եւ միջպետական դէտներու հսկողութեամբ անկախութեան հանրաքուէ կազմակերպուեցաւ: Նոյն տարուան Հոկտեմբերին ընտրութիւնը, իսկ Դեկտեմբերին Խորհրդային միութիւնը լուծուեցաւ: Այս զարգացումներով նախկին Խորհրդային Ադրբեջանի տարածքին վրայ երկու անկախ պետութիւն ստեղծուած եղաւ: Ղարաբաղը իր կապերը թէ՛ Խորհրդային Ադրբեջանի, թէ՛ Խորհրդային Միութեան հետ: Այս բոլորին հետ կայ տուեալն ալ թէ Ղարաբաղը ի տարբերութիւն ազգամիջեան հակամարտութիւններու ընթացքին հռչակուած այլ պետութիւններու, անկախ պետականութեան վերածուած է Խորհրդային ահմանադրութեան ու վերոնշեալ օրէնքի կիրարկութեան ժամանակին:

Եւ որովհետեւ Բաքուն այս բոլորը անտեսումի, արհամարհանքի թիրախ ըրաւ առաջին օրէն, Ղարաբաղի անկախացումը խոչընդոտելու արարքը յանգեցաւ զինեալ պայքարի:

Այս բոլորը մանրամասնօրէն ներկայացնելէ եւրք, նախարարը կը խօսի Ղարաբաղի ապահովութեան գօտին՝ դրաւուած տարածքները վերադարձնելու վերջերս շատ ծեծուած նիւթին մասին. ինք կոմնակից չէ այդ հողերը ետ տալու, առանց հաշուի առնելու Ղարաբաղի ինքնորոշութեան ապահովութեան հարցը: Կարելի կը նկատէ բանակցութիւններու միջոցով որոշ դիջումներ ընել, եթէ Ադրբեջանցիները յստակ եռաշխիք ուժ պատերազմը չվերըսկսելու: Եւ անոր բաժները հաստատուած ըլլան հեղինակաւոր միջազգային կազմակերպութիւններու եւ պետութիւններու կողմէ:

Կրկնելէ եւրք թէ իրեն համար յայտնի բան է հակամարտութեան միայն խաղաղ ճամբով լուծումը, փոխադարձ զիջումներով, կը բացատրէ զիջումները: Առաջինը Հայաստանի կողմէ տակաւին պաշտօնապէս ճանչցուած չըլլալն է. ճիշդ է որ ԼՂՀ-ն օրէնքին հաշուո ընթացքով ստեղծուած է, տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունի որպէս անկախ ժողովրդավար պետութիւն, սակայն Մինսկի խումբին խաղաղ լուծումի ընթացքին սատարելու նպատակով այդ ճանաչումը չէ եղած:

Երկրորդն ալ Եւրոպայի խորհուրդին Յունուար 25ի 1416 թիւ բանաձեւով ըսուածն է. «Պետութենէն (Ադրբեջան) մը տարածքներու (Ղարաբաղ) անջատման, անկախացման հարցը անպայման պէտք է լուծուի այդ տարածքներու բնակիչներուն կամքին, արտայայտութեամբ եւ խաղաղութեամբ»:

Երրորդին վերջին մասին մէջ Ս. Սարգսեան կ'անդրադառնայ Ադրբեջանի պնդումներուն, մասնագոյց ընելով անոնց անընդունելի, անտրամաբանական բնոյթը. առաջինը ան է որ լուսածն է թէ հայութիւնը արդէն ինքնորոշուած է, ունի Հայաստանի հանրապետութիւնը: Մեւս կողմէ նոյն աղբիւրները քանիցս հրապարակաւ կրկնած են թէ Ադրբեջանն ու Թուրքիա «մէկ ժողովուրդ – երկու պետութիւն» են. նոյն տիպի այլ օրինակներ ալ կան:

Նախարարին ելոյթը աւարտած է յաւելեալ չեչոտմամբ մը. Ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորումին վերոնշեալ խնդիրները կը պահանջէն կատարելագործել մեր գիտելիքները, ինչպէս նաեւ հայկական պետութեան մասնակցութեան հրապարակային բաժինները միասնաբար պործածելու վարպետութիւնը:

Գոնէ տրամաբանութեան ճամբով, յայտնի կ'ըլլայ որ ճիշդ է խուճապի մատնուելու պատճառ չտեսնելը. Թելադրանքը: Սակայն հարցը հոն է որ ամենայն օրինապահութեան, կարգն ու կանոնը միշտ չեւ ստորակէտը յարգելու պարագաներու ալ մեր հաշիւները միշտ ակնկալուած արդիւնքը տուած չեն: Այս պարագային անդրադարձնող է խորհրդային օրերու կուսակցութեան կենտկոմին կատարած երկակի դրդումը որ իրարու վրայ գէնք վերցնելու վիճակին բերած է Ադրբեջանն ու Ղարաբաղը:

Ո՛վ պիտի երաշխաւորէ որ այսօր տարբեր անուններով, տարբեր հագուստ-կապուտով նոր «կենտկոմ»ներ դրդելու, սադրելու նոյն պաշտօնը չեն կատարեր, կամ վաղը պիտի չկատարեն...

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՎԱՐՊԵՏ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

15 տարի առաջ կարծում էինք, որ գործ ենք անում, երբ աշխատատեղիներից փախչելով հրապարակներու վրայ հաւաքուած միասնութիւն էինք խաղում: Դուն չես կրնար միանալ, եթէ չես միանում Օվերա՛ն կառուցելու համար: Հըրապարակին վրայ դիչեր-ցերեկ հաւաքուողներից քանիսն են այսօր ապրում Երեւանում, դուք դա՛ հաշուեցէք: "Քելէ, լաօ, քելէ երթանք մըր էրզիր": Ինչ որ է, կայ "ժողովրդական դիպլոմատիա":

Չկան յաւիտենական թշնամիներ, չկան յաւիտենական բարեկամներ, կայ "կոմպլեմենտար քաղաքականութիւն": Սա ամենակարեւորն է: Եթէ չէք հասկանում խօսքը ինչի մասին է, գացէք Փարաքար. մէկ օդանաւ Լոս Անճելըս, մէկ օդանաւ Մոսկուա, մէկ միլիոն Ռուսաստան, մէկ միլիոն Ամերիկա, վա՞տ կոմպլեմանտար քաղաքականութիւն է: Ցետոյ սահմանների բանալու հարցը, հապա ապրանքների փոխանակութիւնը, ինչպէս թէ չունենք, ինչ է, էգը վա՞տ ապրանք է:

Մերն ուրիշ է: Ապրանքն ալ պիտի լաւ պայմաններում տեղափոխուի, լաւ փաթեթաւորուած, նոյնիսկ մեր հայրենակարօտ եղբայրները գալիս են արդէն ամէն տարի աւելի ու աւելի ձանձրացե՛լ են այդտեղի համերից, ուզում են իրենց բերանի համը փոխել: Մերն ուրիշ է: "Դո՛ւմ, Հայու լակոտ, ամենաչուտը կը փոխուիս անասունի, եթէ օր մը իսկ մընաս առանց վիչտի". խո՛ղ Շահան Շահնուր:

Սովետական Հայաստանի մէջ ի՞նչպէս էին վերաբերում Սարեանի արուեստին: Սարեանի համբաւը կար, նոր էր ստեղծուելու, նոր իտէոլոգիայով խանգարուած ուղեղները կարող էին փորձել իրենց ցոյց տալ, համբաւը շատ մեծ էր: Սարեանը այնպէս էր ստեղծագործում, որ դժուար էր նրան մօտենալ. իր բուն հայկական նկարչութիւնը նա ստեղծեց առաջին տասնամեակին: Մեր մշակոյթի ամենամեծ հարստութիւնը: Ցետագային որոշ "դեղեներատներ" փորձեցին անուններ կպցնել՝ "դեկորատիւ", "ֆորմալիստական", որոնք աւտում էին, անշուշտ, վարկաբեկելու համար Սարեանը: Բայց Սարեանի արուեստի բուն էութիւնը չէին հասկանում ու չէին գնահատում: Մինչեւ այսօր էլ: Այսօր չըկայ սովետական ու սոցռէալիզմ: Այսօր ալ մտաւորականութեան ուղեղը թունաւորուած է օտար մտածողութեան դըժբաղդաբար սնունդով: Հիմա էլ ճշմարտութիւնը փնտռում են ուրիշ տեղ՝ Եւրոպա, Ամերիկա: Սարեանի արուեստի բացառիկութիւնը, նոյնիսկ եւրոպականութիւնը իր ՀԱՅԿԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ մէջ է, նրանով է իր գործը հետաքրքրում օտարներին. ՆՐԱՆՈՎ է նա դիմանալու իր չուրջը կատարուղ փոփոխութիւններուն: Մեր արուեստաբանութիւնը չի ուսումնասիրում Սարեանի ստեղծագործութիւնը, որովհետեւ ՏՀՄՄ է:

Մինչեւ սովետական իշխանութիւնը, որքան որ դիտեմ, Սարեանի արուեստին անդրադարձած եւ իրապէս գնահատած է ռուս մտաւորական արուեստագէտ Վոլոչինը: Բայց նա Սարեանի հայկականութիւնը չէր կարող զգալ: Հայերից անուանի գրող Կոստան Զարեանը մի հատ "անկեղծ գնահատականի" յօդուած գրած է, ցետոյ էլ մի յօդուած՝ երեւի "անկեղծ" վարկաբեկող:

Շատ սիրելի Շահան Շահնուրն ալ իր յախուռն ոճով յօդուած մը գրած է, եւ կարեւորութիւն չունին իր դժուասանքները, քանի որ նա Սարեանի նկարչութիւնը, արուեստը կապած է ռուսական արդիական նկարչութեան հետ՝ Սարեանի արուեստը որակելով կատարելապէս ռուսական ապրանք: Ցաւում եմ, որ մեր մեծ գրողը չի հասկացել Սարեանի նկարչութիւնը: Սոցռէալիզմի այդ ապականուած օդը չնչելով՝ Սարեանը պէտք է հիւանդանար, ամէն պարագայի Սարեանը այնպէս էր, որ եթէ ուզենար էլ, չէր կարող անարժէք գործ ստեղծել: Իր հին գործերը լաւ էին, նորերը չեմ դիտեր ինչ էին. դա դատարկ խօսակցութիւն է պարզապէս դատարկ մարդոց կողմէ: Որո՛ւ հետ ուզում ես համեմատել Սարեանին, ոչ մէկը չի կարող հասնիլ: Դուք կ'երթաք, ձեր գանկերը եւ թոռներն ալ կ'երթան, ՍԱՐԵԱՆԸ ԿԸ ՄՆԱՑ:

1971–72 թուական. Մարտիրոս Սարեան ստորագրութեամբ աքանչելի գծագրութիւնների մօտ 50 հատուածու մը աւելի հարստացուց մեր մշակոյթի գանձարանը:

Ահաւասիկ ինչ է պատմում Շահէն Սահակեանը. "Վարպետը ծերութիւն չապրեց: Նա փիլիքապէս թոյլ էր, բայց միտքն ու հոգին պայծառ էին միչտ մինչեւ կեանքին վերջին օրը: Աչքն առաւօտ նկարչական տետրի մի թերթ էր դնում իր առջեւ եւ խնդրում էր մի բան նկարել: Նա թէ՝ ի՞նչ նկարեմ: Մի բան, ասում էի ես, ինչ որ ուզում էք: Երբ սկսում էր նկարել, ես իրեն թողնում էի մենակ: Կէս ժամ յետոյ նորից գալիս էի իր մօտ եւ հարցնում էի՝ ի՞նչ էք նկարում, Վարպետ: Նա պատասխանում էր. "Զգիտեմ, ինչ որ նկարում եմ՝ Հայաստան է դուրս գալիս":

Ինչպէս ասում էի, ուզում էի գրել երկու նկարիչներու մասին, այդ երկու նկարիչներուն ընտրութիւնը հայ նկարչութեան պատմութեանէն այն պատճառով էր, որ նրանց կեանքին, ճակատագրին եւ ստեղծագործութեան մէջ է խտացած մանաւանդ մեր ժողովուրդի պատմութիւնը, մանաւանդ Ի. դարու՝ "Եղեռնի դարու" պատմութիւնը: Անմիջապէս սկսեմ՝ նշելով, որ մէկը ստիպուած էր ապրել օտարութեան մէջ, վտարուած իր նախնիներու բնաշխարհէն, ինչպէս հարիւր հազարաւոր իր ազգակիցները: Արշիլ Կորքին ամենամարդկային ներկայացուցիչն է սփիւռքահայութեան: Իր հոգեւոր եւ ֆիզիքական կեանքով նա "Եղեռնի դարը" իր մէջ կրողն է: Ուրիշ նկարիչներ ալ կարող եմ իր կողքին դնել:

Բայց հարցը այդ չէ:

Մեր ժողովուրդի միւս հանճարեղ զաւակը իր նախահայրերու հողին կպած հայ մարդու ներկայացուցիչն է, որ նաեւ բախտը ունեցաւ տեսնելու իր պետութեան վերածնունդը եւ իր ամբողջ ուժով եւ հոգիով լծուեց այդ պետութեան ստեղծման: Վարպետ Մարտիրոս Սարեանի մասին է խօսքը: Երկուքին մէկը թաղուած է Հայաստանի մայրաքաղաքում, երբէք վէրջ իր ժողովուրդին վերածնունդը, մինսը թաղուեցաւ օտարի հողին մէջ, Միացեալ Նահանգներու Շերման քաղաքում (Քընեքթիքըթ նահանգ): Ցետ գիտեր՝ Ամերիկահայերը երբեմն այցելո՞ւմ են նրա շիրմաքարին: Վերջերս չատ յուզիչ հաղորդում մը երեւաց Երեւանում հեռուստացոյցի էկրանին, ուր տեսայ՛ք, որ շատ համակրելի հայրդի մը Գանատայէն այցելում էր Կորքին գերեզմանը, յետոյ այցելեց Կորքի մեծ նատուռը, որ հիմա պատկանում է մի պարուհու, որ սիրալիր ընդունել էր պինքը: Տեսել էր Կորքի արուեստանոցը, յետոյ նոր տանտիրուհուց իմացել էր, որ Կորքի հողին չարունակում է մնալ տանը մէջ, բայց իրեն լաւ է վերաբերում, երբեմն լսում է Կորքի ոտնաձայները սանդուխներից բարձրանալիս - իջնելիս, մէկ-մէկ՝ դռներուն բացուելու եւ փակուելու ձայն: Երբեմն սանդուխներից բարձրացող մարդկանց ոտքից է բղնում, երբ չի հասնում: Մի խօսքով ըստ տանտիրուհու պատմածներուն, Կորքին հոգին լրիւ հանգիստ չի: Այս բոլորն ուժեղ կանալով՝ մեր շատ համակրելի Բազէն, այսինքն՝ Հրայր Բազէն, որ քանի տարի է անհաչիւ անդամներ այցելել է հայրենիք՝ հին եւ նոր, եւ չարունակելու է, որ սքանչելի լուսանկարիչ է եւ որ ուխտ ըրած է, որ երկրագունդի վրայ գտնուղ ոչ մի հայկական եկեղեցի չի թողնելու առանց նկարելու, ուզեց ան գտնուի այդ եկեղեցին՝ հին կամ նոր կառուցուած. ուրեմն Բազէն իմանալով այդ բոլորը, տեղւոյն վրայ որոշում է, որ անպայման պէտք է գնայ, օգտուելով մեր հայրենիք հասնի՝ վանայ լճի ափին Կորքին ծննդավայր Խորոմ գիւղը, Կորքու նախնիներու կալուածը

Ասկէ անկէ

ՔԻՐԱՉԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՅՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Լամոն Քիրազի "Փարիզուհիները" կը ցուցադրուին Փարիզի Կալըրի Լաֆայէթ վաճառատան մէջ (Ա. յարկ) մինչեւ Ապրիլ 23: Ֆիկառոյի պեղարուեստական յաւելուածը (Ֆիկառօսֆոպ) Մարտ 30 – Ապրիլ 5 թիւին մէջ լոյս ընծայած է հարցազրոյց մը 81ամեայ ծաղրանկարիչին հետ, որ պահած է իր եռանդն ու կորովը: Թերթը կ'ըսէ թէ նոր սերունդի պծաղրիչներուն համար ոճի փառաւոր դաս մը կու տայ: Իր Փարիզուհիները մեծ համբաւ վայելած են միշտ եւ դեռ այսօր ալ կը խոստովանի որ Ռաֆայէլ եւ Մոնփարնաս պուլվարներուն վրայ կը դիտէ: Կը նստի "Ռոթոնտա" սրճարանը, Փիքասոյի սեղանը, եւ հոնկէ կը դիտէ աշխատանքին դուրս ելլող կիները, իբրեւ չարժոմներ: ("Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ"ի մէջ հարցազրոյց մը լոյս տեսած էր իրեն հետ՝ 1977 Հոկտ. 2ին, Գրիգոր Քէօսէեանի ստորագրութեամբ):

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱԹԷՆՔԻ Նէա Ջմիռնիի արուարձանին մէջ, Մարտ 24ին, իր մահկանացուն կնքած է Նաթալի Լազեան, այրին Գաբրիէլ Լազեանի, խոր ծերութեան մէջ: Հ.Ց.Դ. Բիւրոյի անդամ, ողբացեալ Գաբրիէլ Լազեան Իզմիրի մէջ հանդիպած էր հելլենուհի Նաթալիի եւ ամուսնացած 1919ին, որմէ ետք Գաբրիէլ Լազեան ուզած էր Հայաստան մեկնիլ, հայկական բանակ մտնելու համար: Տարի մը ետք, կինը հետեւած էր իրեն նաւով ճամբորդելով Իզմիրէն Պաթում, ապա՝ Թիֆլիս եւ Հայաստան՝ Սանահին: «Ազատ օր» կը գրէ թէ տիկին Լազեան ամենայն մանրամասնութեամբ եւ յուզումով կը պատմէր Հայաստան ապրած իր օրերուն մասին, նախ անկախ, ապա խորհրդայնացումէն մինչեւ մեկնիլը: Երկար մը Ճունաստան մնալէ ետք, Լազեանները կը հաստատուին Գահիրէ, հոն Գ. Լազեան Բիւրոյի անդամ կ'ընտրուի եւ վերջնապէս հոն կը մնայ: Տիկին Նաթալի տասնամեակներու ընթացքին մասնակցած է կուսակցական ժողովներու: Թուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մարտ 26ին եւ մարմինը ամփոփուած Նէա Ջմիռնիի գերեզմանատունը:

ՊՈՒԷՆՈՍ-ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Մարտ 23-27ին տեղի ունեցած է Հ.Ց.Դ. երիտասարդական միութիւններու համամերիկեան առաջին ոեմինարը, որուն մասնակցած են 120 երտասարդներ Գանատայէն, Մեքսեալ-Նահանգներէն, Պրազիլէն, Ուրուկուէյէն եւ Արժանթինէն: Սեմինարին նպատակը եղած է նախ համախմբել հիւսիսային եւ հարաւային Ամերիկաներու երիտասարդական միութիւններու անդամները՝ միասնաբար քննարկելու համար իրենց դիմագրաւած մարտահրաւէրները, 21րդ դարու սկզբնաւորութեան Հայաստանի եւ Սփիւռքի նոր իրականութեան լոյսին տակ, ապա, արժեւորել Հ.Ց.Դ. Երիտասարդականի ձեռք բերած փորձառութիւնը Հայ Դատի պայքարին մէջ: Սեմինարին բացումը կատարած է Արժանթինի Հ.Ց.Դ. "Արմենիա" երիտասարդական միութեան կողմէ Րաֆֆի Նալպանտեան, որմէ ետք ելոյթ ունեցած են Հ.Ց.Դ. Հարաւային Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի անունով Փապլօ Շիշմանեան եւ Բիւրոյի կողմէ Մկրտիչ Մկրտիչեան: Հինգ օրուան ընթացքին, մասնակցողները ունկնդրած են դասախօսութիւններու շարք մը:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Օգնութեան Միութեան ամէնօրեայ վարժարանին 25ամեակին առիթով Մարտ 9ին վարժարան այցելած է Օնթարիօ նահանգի փոխկառավարիչ՝ ձէյմս Ք.Պարթլման, որուն կ'ընկերանար Թորոնթօ քաղաքի 33րդ ընտրաշրջանի քաղաքապետական ներկայացուցիչը: Ամիսներ չարունակ, Հայ Դատի կազմակերպիչ յանձնախումբը եւ վարժարանի աշակերտութիւնը կազմակերպած են վայելուչ ընդունելութիւն մը: Ձեռնարկը տեղի ունեցած է Հայ Եւրիտասարդական Համալիրի Համազգայինի նորակառոյց թատերասրահին մէջ: Օրուան հիւրերը առաջնորդուած են սրահ եւ Գանատայի երկրեզու փառերգներէն եւ Հայաստանի փառերգէն ետք, վարժարանի փոխտնօրէնը Մայքըլ Շէֆ ներկայացուցած է օրուան հիւրին կենսագրականը եւ հրաւիրած է Պ. Պարթլմանը իր խօսքը ըսելու: Ան չնորհաւորած է դպրոցին 25 ամեակը, գնահատած աշակերտութեան ազգային խորականութեան դէմ կատարած աշխատանքները (ինք ազգային խորականութեան դէմ պայքարող գործիչ է), ապա խօսք առած են աշակերտական խորհուրդի նախագահը Ռուբէն Ճանպազեան եւ անդամ Լուսի Պէքարեան, կարեւորութեամբ անդրադառնալով Հայոց Ցեղասպանութեան, տարագրութեան: Ձեռնարկի առարտին, Հայ Երիտասարդական Կեդրոնի դաւիթին մէջ զետեղուած է յուշատախտակ մը, որ կը նշէր Պ. Պարթըլմանի այցելութիւնը: Ձեռնարկը կազմակերպողները ցաւով նշած են որ փոխկառավարիչը գիտակցաբար չէ յիշած "Հայոց Ցեղասպանութիւնը", զոր պարզապէս դժբախտութիւն, որակած է եւ մերժած իսկ է Մեծ Եղեռնի նահատակները նուիրուած յուշարձանին առջեւ ծաղկեպսակ մը զետեղել:

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵԻ ԱՒՕՐ

Մեր երեքին համար մաքուր անկողին ներով տեղեակ մը պատրաստած էր: Երկօրեայ ուղեւորութենէն եւ յուզումներէն յոգնած իսկոյն ինկանք մեր անկողիններուն վրայ եւ լսեցինք որ մեր վրայէն դուռը կը կղպէին:

Հետեւեալ առաւօ կանուխ խանձին մեզ տարաւ յանձնեց պահակատոց:

Կառախումբը արդէն պատրաստ կեցած էր: Ոստիկան մը մեր տոմսակները առաւ եւ տարաւ մեզ վակօնի մը մէջ տեղաւորեց ու ինք վարը քարափին վրայ սպասեց:

Կը կարծէինք թէ կառախումբը մեկնելու վայրկեանին պիտի գար մեզի մխանալու:

Ցանկարծ՝ վակօնին պատուհանին՝ նըշմարեցի սպայ մը որ գարմացած դէմքով դէպի մեզի կուգ գար:

Երբ մօտեցաւ՝ ճանչցայ զինքը: Հրանտ Սամուէլն էր «Ժամանակ»ի երբեմնի խմբագիրը եւ պատասխանատու տնօրէնը:

Վեր ելաւ եւ եկաւ քովերնիս նստելու:

Ցիանապետի աստիճան ունէր եւ շատ դոհ էր իր արդի վիճակէն:

- Հոս գրեթէ ինքնագլուխ եմ, ըսաւ, տրամադրութեանս ներքեւ ձի մը ունիմ, գործս ծանր չէ եւ ժամանակս պտոյտ ընելով կ'անցընեմ:

Կայարանին մէջ տեսանք նաեւ Հալէպի մէկուսաճարութիւն էֆէնտի Պօշկէզկենանը որ Հալէպէն գարով Պոլիս կ'երթար:

Բացատրեցինք իրեն մեր կացութիւնը եւ ըսինք որ հակառակ Պոլսէն արուած հրահանգին մեզ փոխանակ Գոնիա վար դնելու էրէյլի կը ղրկէին:

- Եթէ վաղին՝ ճէյլալ պէյը՝ հոս ըլլար թերեւս յաջողէի ձեզի համար բան մը ընել, ըսաւ, որովհետեւ ինծի ծանօթ եւ բարեկամ է: Բայց ճիշտ այս միջոցիս Գոնիայէն բացակայ է:

Արդարեւ ճէյլալ պէյի բացակայութիւնը ձախորդութիւն մըն էր մեզի համար, քանզի Սեպուհ Ակունի եւ ես կը ճանչնայինք զինքը յաճախ ժամանակի խմբագրատունը եկած ըլլալով: Ակունի արդէն Պոլսէն մեկնած ատենիս իսկ միտքը դրած էր ճէյլալ պէյի դիմումով ընել, սակայն Գոնիա հասնելուս իմացանք որ Գոչ Հիսար զացած էր քննական պտոյտ մը ընելու:

- Գոնէ երբոր Պոլիս երթաք մեր մասին դիմում ըրէք, ըսինք Պօշկէզկենանէ էֆէնտիին:

- Ձեռքէս եկածը կ'ընեմ, խոստացաւ:

Ցետոյ Պոլիս զացող կառախումբին մէջ նշմարեցինք նաեւ Առանայի մէկուսաճարութեան Մատթէոս էֆէնտին:

Սէպուհ Ակունի անկէ ալ խնդրեց որ մեր մասին միջամտութիւն մը ընէ Պոլիս վերադառնալուս:

Նալպանտեան էֆէնտին ալ խոստացաւ ձեռքէն եկածը ընելու:

Վերջապէս մեկնումի զանգակը հնչեց, Հրանդ Սամուէլ վար ցատքեց վակօնէն:

Ոստիկանը «ուղուրլար օլսուն» ըսաւ մեզի ու հեռացաւ եւ կառախումբը ճամբայ ելաւ:

Այլեւս ոստիկանական հսկողութեան ներքեւ չէինք գտնուեր, ուրեմն ազատ էինք...:

- Կ'երեւայ որ էրէյլի պիտի երթանք ու հոն հանգիստ պիտի նստինք, մտածեցինք:

Գոնիայէն մեկնած ատենիս երեքս վակօնին մէջ առանձին էինք: Երբ յաջորդ կայարանը եկանք, քանի մը ճամբորդներ ուզեցին ներս մտնել, տեսնելով որ պարապ տեղ կայ:

- Մուտքը արդիլուած է, ըսինք պատուհանէն:

- Ինչո՞ւ համար...:

- Աքսորեալ կայ հոս:

Ճամբորդները անտրտունջ հեռացան եւ մենք մեր հանգստութիւնը չկորնցուցինք:

Այս խաղը յաջողեցաւ յաջորդական մէկ քանի կայարաններ ալ. սակայն ի վերջոյ ճամբաները, որոնց ա՛լ ուրիշ վակոններու մէջ տեղ չէր մնացած, սկսան թղդռքել:

- Եթէ աքսորեալ էք ո՞ւր է ձեր վրայ հսկող ոստիկանը, դոչեցին:

Ու առանց մեր ընդդիմութեան ականջ դնելու, դուռը բացին ու վեր ելան:

Մէկերնիկն վաթթոցաւոր մը խօսակցութեան բռնուեցաւ մեզի հետ:

Հասկցուցինք թէ հայ էինք, Պոլսեցի էինք եւ աքսոր կ'երթայինք:

- Ձեր գործը ի՞նչ էր Պոլսոյ մէջ հետաքրքրուեցաւ:

- Խմբագիր, պատասխանեց Սեպուհ Ակունի:

- Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՞ւ ձեզ աքսորած են, պատասխանեց վաթթոցաւորը, անշուշտ «Ազատամարտ»ի խմբագիր էիք:

- Չէ, ըսինք, «Ժամանակ»ի խմբագիր էինք:

- Բայց «Ժամանակ» յեղափոխական թերթ չէ, դոչեց մարդը:

- Ա՛խ, այսու հանդերձ մեզ աքսորեցին:

- Ուրեմն ուրիշ յանցանք մը գործած ըլլալու էք:

Ինչ որ պիտ պարմացուց, այդ վաթթոցաւորին ծանօթութիւնն էր Հայ Յեղափոխականներուն մասին:

Տպէտ պիւղացիի մը երեւոյթը ունէր եւ սակայն կարող էր զանազանել Ազատամարտը ժամանակէն: Այս դէպքը մեկուսացեալ դէպք մը չէր եւ աքսորի կեանքիս մէջ չատ առիթներ ունեցայ հաստատելու համար թէ՝ թուրքերը աւելի լաւ ճանչցած էին մեր ներքին կեանքը՝ քան թէ մենք իրենցը:

(Շար. 30)

(Շար. 2)

(Երեւան)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ժան – ժագ վարուժանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 200 Եւրօ կը նուիրեն "Յառաջ"ին: Նոյնպէս, Մարսէյլէն Վարուժան Արզումանեան եւ Հուրի Վարժապետեան 50 Եւրօ կը նուիրեն "Յառաջ"ին, 50 Եւրօ ալ նուիրած են "Երկիր եւ Մշակոյթ" կազմակերպութեան:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Գլակ Ղազարեան 100ական Եւրօ կը նուիրէ "Յառաջ"ին, Արթիւր Պէյլէրեանի եւ Միհրան Անտոնեանի մահերուն առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՐՏՕ – Հայ Մշակութային Միութիւն 50 Եւրօ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« Chroniques »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan
Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.
Ouvrges de référence et publications récentes.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN
Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille
Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques

CONCERT

Au profit de l'Association
«Soisy Pour Keghassar, en Arménie»
le mardi 12 avril à 20 heures 30
Nariné SIMONIAN
(orgue - piano)
Dominique de WILLIENCOURT
(violoncelle - compositeur)
Mourad AMIRKHANIAN
(baryton - basse)
Au programme :
Caccini — Caldara — Bach — Durante — Fauré — Ekmalian — Komitas — Rachmaninov — de Williencourt
Participation aux frais: 15 Euros — Etudiants : 10 Euros
Adresse : 13 rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Métro : République, Filles du Calvaire
Réservations : Tél.: 01 44 59 23 50 ou 06 21 86 70 22

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծնունդի առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Տիկին Պէաթրիս Փաստմանեան 50 Եւրօ, Պ. Ռեմոն Պետրոսեան 50, Տէր եւ Տիկին Խանթէմուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժ. Խաչատուրեան 50, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գուլումճեան եւ Տիկին Սիլվէն Գապուր 50, Տէր եւ Տիկին Ժան-Փիէր Ներկարարեան 30, Տէր եւ Տիկին Պարագամ Քասէմ, Օր. Ա. Խաչատուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժան Ա.Ճառեան 40, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Գարագեան 40, Պ. Ժագ Պինար 50, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պալ 50, Տէր եւ Տիկին Շահին Մուքայիլ 50, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Երկանեան 20, Տիկին Ֆրանսուազ Աչմանեան 30, Տիկին Կիւմիւշկեզմանեան 20, Պ. Էլի Գուգուճրահեան 200, Տէր եւ Տիկին Իվ Դաւիթեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մարտիրոսեան 30, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան 200, Տիկին Ռոզ Ալեքսեան 80, Տիկին Էլիզ Կարապետեան 25, Տիկին Սօնա Գասըմեան 20, Տիկին Անն Պէքար 40, Տիկին Պալճեան 25, Պ. Ժամնոէմ 500, Տէր եւ Տիկին Ճակոբ Մոմճեան 60, Տէր եւ Տիկին Ժան Քանոսա 50, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Սըմըճեան 40, Տէր եւ Տիկին Խոսար Սերոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Սերժ Երէպաքանեան 100, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գարագիւլեան 100, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 100, Պ. Արշակ Բազումեան 80:

(Շար.)

La **M.A.J.C.** accueille :

Gérard CHALIAND

Grand reporter, de retour de voyage d'Irak

— Dédicace de son dernier ouvrage
«D'une guerre d'Irak à l'autre 1991-2004» (Editions Metailé)
— Analyse géopolitique : Irak, Turquie, Caucase.

LUNDI 11 AVRIL A 20 HEURES

— Entrée libre —

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14 rue Saint-Bazile 13001 MARSEILLE
☎ **04 91 50 15 09**

TELEVISION ARTE

LES MERCREDIS DE L'HISTOIRE

Le Génocide Arménien

Un documentaire réalisé par **Laurence Jourdan,** une co-production **ARTE-France.**
Mercredi 13 avril à 20 heures 45

*
* *

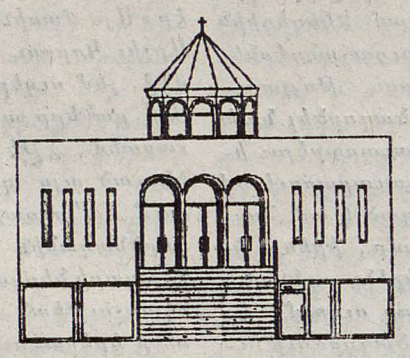
(Le génocide arménien en DVD, sortie le 13 avril, avec un entretien de Yves Ternon).

LES HOSPITALIERS DE SAINT-LAZARE DE JERUSALEM

SOIREE DE BIENFAISANCE
«UN HOPITAL EN ARMENIE»
le Samedi 16 avril à partir de 19h30
à la salle des fêtes de Neuilly Plaisance

Au programme :
dîner, chants et musiques traditionnels arméniens

Contacts :
— A. Auger : 01. 49. 42. 12. 06
— E. Vartanian : 01. 48. 94. 01. 14

REUNIONS SPECIALES
avec

Sarkis PACHAIAN

Pasteur de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique

Samedi 9 avril, à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
27 rue Missak Manouchian — 95400 Arnouville-lès-Gonesse

Dimanche 10 avril, à 9 heures 15
Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian — 94140 Alfortville

Dimanche 10 avril, à 11 heures
Eglise Evangélique Arménienne
28 ave. Bourgain/55 ave. Victor Cresson — 92130 Issy-les-Moulineaux

13h Repas
16h Présentation de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique et de ses projets.

SOCOFRAM®

IMPORT - EXPORT

FRUITS SECS — LEGUMES SECS
OLIVES — PRODUITS ORIENTAUX
FROMAGES

DRIED FRUITS — PULSES — OLIVES
ORIENTAL PRODUCTS — CHEESES

O.P.A. DISTRIBUTION

SOCOFRAM SARL
3, Allée des Coquelicots
Z.A. Hautes Varennes
94471 BOISSY ST LEGER CEDEX
Tél : 01 56 73 93 93
Fax : 01 56 73 93 94

17, rue d'Avignon
Bât. C2 — Fruileg 674
94574 RUNGIS CEDEX
Tél : 01 46 87 40 32+
Fax : 01 46 87 12 69
E-Mail : **socofram@wanadoo.fr**

O. P. A. DISTRIBUTION
M.I.N. 705 Les Arnavaux
13323 MARSEILLE Cedex 14
Tél : 04 91 21 40 20
Fax : 04 91 21 40 28
E-mail : opadistribution@wanadoo.fr

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՍՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ 3 ԹԻՒ 21.176 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.176

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՒՐԲԱԹ ԱՊՐԻԼ 8ԻՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ՝ ՎԱՏԻԿԱՆ

Հոմի շրջափակումի մէջ էր Ուրբաթ, Ապրիլ 8ին, ուր ժամը 10ին տեղի կ'ունենար Յովհաննէս–Պօղոս Բ.ի յուղարկաւորութիւնը: Մինչ այդ երեք միլիոն ուխտաւորներ փութացած էին Վատիկան ուր երկու միլիոն նոր ուխտաւորներ կը ժամանէին: Ժողովուրդին մեծ մասը պարտէր հսկայ պաստառներու վրայ հետեւիլ երեք ժամ տեւող արարողութեան, որու կը մասնակցէին 2000 պատուոյ հիւրեր, մինչեւ իսկ Զինպապուէի նախագահը, որ անբաղձալի անձ մըն էր եւրոպայի համար, բայց բացառիկ արտօնութիւն ստացած էր: Եկած էր նաեւ Մոթամէ: Լիպերասիոն, որ նոյնպէս էջեր նուիրած էր Ապրիլ 8ին, կողքի էջին վրայ դրած էր յատկանշական խորագիրը մը՝ "Փոփ Սքար", որ լաւագոյնս կը պարզէ աննախընթաց երեւոյթ մը: Աշխարհի բոլոր հեռատեսիլները ալ կը սփռեն արարողութիւնը: Բազմաթիւ երկիրներու մէջ, եկեղեցիները բաց մնացած էին նախորդ գիշերը եւ հարկ էր հաստատել որ կարելի չէ ըմբռնել անհատի համար պաշտամունք մը, որ հին եւ գէշ օրեր կրնայ յիշեցնել: Լիպերասիոն, իր խմբագրականով, կը գրէ թէ հարկ է երեւոյթը արձանագրել "Մրցանիշներու Գիրք"ին մէջ: Տեղւոյն վրայ առեւտրական մրցանիշներ ալ կը կոտրուին: Սեւ շուկայի մէջ, Պապին մահուան վաղորդայնին լոյս տեսած օրաթերթերը, որոնց դինը 90 սանթիմ եւրօ է, Ապրիլ 7ին կը ծախուէին մինչեւ 100 եւրոյի: Վատիկան, ի տես երեւոյթին, որոշած է 100 հազար նոր օրինակներ հրատարակել Օսէրվաթոռէ Ռոմանօ յի: Դեռ կը ծախուին ամէն տեսակ "յիշատակներ", դիմակին պատկերը՝ 6 եւրօ, դէմքի պահպանակներ ուր արձանագրուած է "Փափա պօյզ" եւ կը ծառայէ նաեւ պատսպարուելու արեւէն, նաեւ հովանոցներ, մեծ ծծօններ. Պապին նկարով (6 եւրօ), գրիչներ, եւրօ., եւլն.:

Ժամանած են նաեւ հազարաւոր Լեհեր, 27–30 ժամ ճամբորդելէ ետք հանրակառքերու մէջ եւ հասնելէ յետոյ ալ դիշերը բացօթեայ լուսցնել, ապա, ժամերով Ս. Պետրոսի հրապարակին վրայ տաքի կենալ պաստառի մը վրայ հետեւելու համար յուղարկաւորութեան:

Ապրիլ 7ին, հաղորդուեցաւ նաեւ Պապին կտակը, գրուած լեհերէն: Հոն կը յայտնուէր որ խորհած է հրաժարիլ 2000–ին, երբ 80 տարեկանին կը մօտենար, բայց որովհետեւ Աստուած պինք փրկած էր 1981 Մայիսի մահափորձէն, ան իրեն պիտի յայտնէր թէ ե՞րբ պէտք է թողու իր պաշտօնը: Ուղի մեքենագրուած էջեր կը բաղկանայ այդ կտակը, ուր կ'ըսէ նաեւ թէ պէտք է այրուին այն բոլոր նօթերը, զորս գրած է տարիներու երկայնքին:

Իտալացիները, որոնց անկամակերպ նկարագիրը ծանօթ է, արտակարգ կազմակերպիչներ յայտնուած են այս առիթու: Ապրիլ 7ին արդէն, փակ էին օգակայան, կայարան եւ երթեւեկը արգիլուած էր Հռոմի կեդրոնը: 1430 զօրագունդեր կ'ենթաչխատուէին պետական եւ կառավարական ղեկավարներու ապահովութիւնը: Ամէն միլոց ձեռք առնուած էր առաջքն առնելու համար ահաբեկչական որեւէ ապրքի:

*
**

Այս առթիւ, կը յիշուին նաեւ անցեալի դէմատուր եւ բազմամարդ յուղարկաւորութիւնները: Խոմէյնի (1989 Յունիս). Թեհրանի ամբողջ ժողովուրդը կը հետեւի Առաջնորդին, բազմութիւնը 10 միլիոն կը նկատուի: Նասէր (5 միլիոն), Սատաին (5 միլիոն), Կանտի (2 միլիոն), Մայր Թերեզա (1 միլիոն), Մաօ (1 միլիոն), Տայանա (1 միլիոն):

Տեղւոյն վրայ կը գտնուին նաեւ հինգ հազար լրագրող:

*
**

Յիշենք որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի պատուիրակութենէն զատ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսն ալ կը դէմատուրէ պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմեն Նարեկ Եպիսկ. Ալէքմէզեան, միջ–եկեղեցական յարաբերութեանց բաժանմունքի վարիչ եւ գաւազանակիր Յուսիկ Վրդ. Մարտիրոսեան: Արարողութեան կը մասնակցի անչուշտ հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս–Պատրիարքը Ներսէս – Պետրոս Ժ.ԹԷ., որու պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Ֆրանսայի հայ կաթողիկէ առաջնորդը Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան, ինչպէս նաեւ Ներսէս Սրբ. Տէր Ներսէսեան, առաջնորդ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Արեւելեան Եւրոպայի կաթողիկէ Հայոց եւ Պետրոս Սրբ. Միրզախանեան, առաջնորդ Սուրիոյ կաթողիկէ Հայոց: Հայ կաթողիկէ կաթողիկոս–Պատրիարքը կը մասնակցի արարողութեան, ծիրանաւորներու կողքին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՀԻՐԷի կեդրոնը, Ապրիլ 7, ժամը 18.30ին ոճրափորձ մը գործուած է որու հետեւանքով երկու մեռեալ կայ եւ 4 վիրաւորներ: Մեռեալներէն մէկը Ֆըրանուհի մըն է եւ Ուրբաթ առաւօտեան լուրերուն համաձայն, երկրորդ Ֆրանսացի մըն ալ մեռած էր վիրաւորներուն մէջ: Ռումբը նետուած է անցորդի մը կողմէ կամ մոթոյէ մը: Պայթումը տեղի ունեցած է սուրի մը մէջ ուր կը յաճախեն բազմաթիւ զբօսաշրջիկները, ալ – Ահգարի (աշխարհի իսլամական ամէնէն հին համալսարանը) մօտ:

ԻՐԱՔի վարչապետ նշանակուած է Իպրահիմ ալ–Ժաաֆարի, չիի մը որ ղեկավարն է իսլամական Տավա կուսակցութեան: Պատրաստութեամբ բժիշկ է, որ աւելի քան քսան տարի աքսորականի կեանք մը վարած է Ս. Հիւսէյնի օրով: Նշանակումէն ետք յոյս յայտնած է որ մինչեւ երկու շաբաթ կ'ամբողջացնէ կառավարութեան կազմը: Իր դժուարութիւնը կու գայ անկէ որ կարգ մը նախարարութիւններու վրայ աչք ունեցողներ կան, ինչպէս Քարիւղի, որու տէր կ'ուզեն ըլլալ Քիւրտերը եւ չիիները:

ՄԱԿ–Ը միջազգային քննութիւն մը բացած է Հարիրիի սպանութեան համար, իրրեւ հետեւանք ԱՄՆ–ու, Ֆրանսայի եւ Մեծն – Բրիտանիոյ պահանջին: Ասոնց նախաձեռնութիւնը պատճառ եղած է որ Ապահովութեան Խորհուրդը միաձայնութեամբ քուէարկէ համապատասխան բանաձեւ մը, միջազգային եւ անկախ, որպէսզի լուսաբանուի Հարիրիի սպանութեան բուն դրդապատճառը եւ մանաւանդ

ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԲՆԱՊԱՀՆԵՐ ԿԸ ՉՕՐԱԿՑԻՆ ԹՒՒՐՔ ԳՐՈՂԻՆ

Եւրոպական Միութեան Բնապահներու խումբէն Ճ. Լակէնսիյք, Տ. Գոհն–Պէնտիթ եւ Թուրք երեսփոխան Ճ. Էօզտէմիր Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի նամակ մը գրած են, զայն հրաւիրելու որ յարգէ գրողին մտքի ազատութիւնը: Նամակին առիթ տուած է վիպագիր Օ. Փամուքի Հայկական Ցեղասպանութեան առընչութեամբ ծանր արտայայտութենէն ետք անոր դէմ սկսած հալածանքը:

Դատապարտելով Օ. Փամուքը վարկաբեկելու, անոր հատորները հաւաքելու, այրելու արարքները, կոչերը, նամակագիրները յիշեցուցած են թէ իրենք Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան համար աշխատողներ են եւ հաւատացած են թէ Էրտողան անկեղծ է երբ կ'ըսէ թէ Թուրքիա բարեփոխութեան ընթացքին մէջ կը գտնուի: Մինչդեռ նման երեւոյթներ կը խախտեն իրենց հաւատքը: Անոնք անընդունելի գտնելով գրողին հատորները այրելու, նկարները պատռտելու արարքները, պահանջած են որ վարչապետը երաշխաւորէ Օ. Փամուքի ապահովութիւնը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(8 avril)

Jean-Jacques Varoujan un Français d'Arménie

Այս խորագրին տակ, թերթը կ'անդրադառնայ Ժան–Ժագ Վարուժանի մահուան, չեչտելով թէ անոր ամբողջ ստեղծագործութիւնը հիմնուած էր այն ողբերգութեան վրայ, որ վիրաւորած էր իր ժողովուրդը, երկրի մը կորուստը, Ցեղասպանութիւնը: Հակիրճ կերպով կը խօսի Ցեղասպանութենէն ապատած Ծերնողքին մասին, ապա իր թատերական ասպարէզին ու կը թուէ իր գլխաւոր գործերը:

Հեղինակները յայտնաբերուին:

ԳԼՐԳ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Ապրիլ 7ին, կոչնծացուցած է այն դատը, զոր բացած էր Տէմլէր–Քրայսլէրի դէմ, ամբաստանելով կառքի այս արտադրիչը որ սուտ խօսած է, երբ Տէմլէր եւ Քրայսլէր կը ճուլէին:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ 22,5 միլիոն եւրօ կը տրամադրէ Չէչէնիոյ, որպէս օգնութիւն պատերազմի 250 հազար զոհերուն եւ 50 հազար տեղահանածներուն, Տաղստանի եւ Ինգուշիոյ պատերազմներու առեն: Այս գումարը կ'աւելնայ այն 148 միլիոն եւրոյի վրայ, որ արդէն տրուած էր ԷՔՕ–յի կողմէ (Պրիւսէլի մարդասիրական օգնութեան գործակալութիւնը):

ԿԻՐԳԻԶԻՍՏԱՆի Խորհրդարանը մերժած է ստորագրել նախկին նախագահ Ա. Ակաևի հրաժարականին յայտարարութիւնը եւ ջնջած է նաեւ Յունիս 26ի թուականը որ ճշդուած էր նախագահական կանխահաս ընտրութեան մը համար: Խորհրդարանին նախագահը յայտարարած է որ նոր թուական մը կը տրուի յետագային:

ՄԻՒԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ԳՈԼՈՐԱՏՈՑԻ ԱՊՐԻԼ 24-Ը

Գոլորատոյի նահանգային ժողովը Ապրիլ 6ին միաձայնութեամբ քուէարկած է Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւ մը: Հոն ըսուած է թէ 1915 – 23 շրջանին 1,5 միլիոն հայ բնաջնջուած է, ինչ որ հայ բնակչութեան կէսէն աւելին կը նշանակէ:

Բանաձեւը խմբագրուած է ծերակուտական Լ. Թոչրոփի եւ երեսփոխան Ա. Ռոմանոֆի կողմէ: Անոնք նկարագրած են զոհերու ենթարկուած վայրագութիւնները ու անդրադարձած Թուրքիոյ մինչեւ այսօր շարունակուող ուրացումին: Անոնք տեղ տուած են նաեւ նահանգին բնակիչ հայութեան գործի, հողագործութեան, ակադեմական, վարչական, արուեստի մարզերուն մէջ կատարած կարեւոր դերին:

Գոլորատոյի մէջ Ցեղասպանութեան 90–ամեակի նշումը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 24ին ու նոյն օրը յուշատախտակ մը կը դեռեղուի նահանգապետարանին մէջ: Քուէարկուած բանաձեւով 2005 Ապրիլ 24ը յայտարարուած է "Հայկական Ցեղասպանութեան ոգեկոչումի Գոլորատոյի օրը": Նաեւ նահանգին կողմէ ԱՄՆ–ու Գոնկրէսը հրաւիրուած է յիշատակելու Հայկական Ցեղասպանութիւնը:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԿԱՐՍ–ԲԱԹՈՒՄԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԿԸ ԿԱՌՈՒՑՈՒԻ

Ապրիլ 6ի մեր թիւով գրած էինք թէ Վրաստանի, Ազրբեջանի եւ Թուրքիոյ կողմէ Բաքուի մէջ քննարկուած էր Կարս–Ախալքալաք – Թիֆլիս – Բաքու երկաթուղին ծրագիրը: Վրացական աղբիւրներ հաղորդած են թէ համաձայնութիւնը գոյացած է եւ կողմերը արձանագիր մը ստորագրած են: Շինարարութիւնը յանձն պիտի առնէ Պոլիս հիմնուելիք միանական ձեռնարկութիւն մը: Պիւտճէն 400 միլիոն տոլար նախատեսուած է: Երկաթուղին Կարսէն Ախալքալաք երկարող 98 քմ.նոց հատուածին 30 քմ.ը պիտի անցնի հայաբնակ Ջաւախքէն: Իսկ Կարս – Կիւմրի – Թիֆլիս – Բաքու երկաթուղին 1993էն ի վեր անգործածելի դարձած է Թուրքիոյ կիւրակած չրջափակումին պատճառով:

ԿԼԻՆՏՏԻՑԼԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲԱՂԿԱՆԱՑ ՀԱՑԵՐԷ

Ապրիլ 6ի ընտրութիւններուն, հայ թեկնածուները յաղթած են չնորհիւ կազմակերպուած ընտրապայքարին: Եւ, առաջին անդամ ըլլալով, Կլէնտէյլի քաղաքական խորհուրդին մեծամասնութիւնը Հայերէ կը բաղկանայ.– վերթերան անդամ Րաֆֆի Մանուկեան, վերընտրուած Պոպ Եուէֆեան եւ նոր ընտրուած Արա Նաճարեան: Չէ ընտրուած Սմահան Օչական:

ԷՋԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐԷ

ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Ազնիւ եղբայրակից (*)

Ստացայ ձեր դրութիւնը որով պատիւ կ'ընէիք իմանալու իմ ալ աշխատութեանս եղանակը: Հարկաւ շատ պիտի զարմանաք՝ երբ առաջին անգամէն իսկ ըսեմ ձեզ թէ գրասեղանի առջեւ չէ՛ որ կը սիրեմ աշխատիլ, երբե՛ք, այլ միշտ բազմոցի մը վրայ նստած, երբեմն զոյդ ցցած ծունկերուս, երբեմն ալ կամ ձախ, կամ աջ ծունկիս վրայ փոխն ի փոխ՝ երբ կը յոգնին: Գրելու պահուս՝ բոլոր մկաններս կը կծկուին, որքան կարելի է՝ ինք իր վրաս ամփոփուիլ, փոքրանալ կ'ուզեմ. կը սեղմուիմ, երթալով պինդ կը կոթնիմ եառեւի բարձիս, որ ատեն պէտք չէ՛ որ չուրջս որեւէ ձանձրացուցիչ, սրտնեղիչ կամ անհանդստացնող պարագայ մը դնուի: Բոլոր զգայարանքներս տարօրինակ կերպով զգայուն կը դառնան ու կ'ամփոփուին գործունէութեան մէկ վառարանի մը վրայ. այլեւս կը զատին արտաքին աշխարհէն: Ձգային, դիւրագրգիռ ու սրտնեղ կ'ըլլամ. աչքիս պէտք չէ որ հանդիպի անդորդ առարկայ մը, նոյն իսկ թուղթի ոչինչ կտոր մը, նոյն իսկ անուշադրութեամբ դեմինս ինկած սիկառի փոշիի պաղունց մը, վերջապէս եւ ո՛չ մէկ հասարակ ոջնջուիլին: Եթէ ոչ, կ'ստիպուիմ գրութիւնս կիսաւարտ թողուլ եւ աչքիս առջեւէն անհետացնել զիս նեղող առարկան: Իրաւ է թէ սովորաբար ծխամոլ մը չեմ, սակայն աշխատութեան պահուն ընդմիջաբար միշտ պէտքը կ'զգամ սիկառի եւ տուրճի:

Ընդհանրապէս գիշերը կը սիրեմ աշխատիլ· ու գիտած եմ որ, մանաւանդ աշնան եղանակը, անբաղդատելի կերպով հրապուրիչ ու հաճելի է: Գրելիք թուղթիս տեսակին ու չափին ալ իր շատ նշանակելի ներգործութիւնն ունի՝ աշխատելու տրամադրութեանս եւ ախորժակիս վրայ. հաճոյքով կը վիճտեմ առանց դիծի, քիչ մը հոս հոն մնացած եւ իր ճկունութիւնն ու փայլը կորսնցուցած թուղթը՝ որ հազիւ երկու երեք ձեռքի ծաւալն ունենայ. մտածումներս այսպէս կարծես աւելի դիւրութեամբ կը հոսին, քան վայրուն, գծաւոր ու նոր թուղթի մը վրայ:

Նորավէպի, քերթուածի, հէքեաթի, արձակ կամ տատնաւոր որեւէ գրութեան՝ չափուած ձեւուած, դասաւորութեան ենթարկուած ո՛չ մէկ յատակագիծ, ո՛չ մէկ ուրուագիծ կը պատրաստեմ կանխաւ թուղթի վրայ: Գրելիքիս ընդհանուր ուրուագիծը միշտ մտքիս մէջ է որ ծփուն կը մնայ: Միտքս է որ յղացումս կը կերպարանաւորէ, դասաւորութեան ընդհանուր գիծերու կը բաժնէ նախ, մինչեւ որ աշխատութեան պահուն կարեմամ գրի առնել: Տպաւորութիւններս անկարելի է որ իրենց իսկութեամբ կարենամ անմիջապէս արտայայտել. կարեւոր է որ ժամանակ անցնի. ժամանակը կը զտէ, կը մաքրէ եւ աւելի յատակ կը դարձնէ կարծես զանոնք:

Իւրաքանչիւր նախադասութիւն եւ նախադասութեան իւրաքանչիւր բառն իսկ գրեթէ մանաւանդ հակակշռի մը կ'ենթարկեմ գրելու առեն. ինծի այնպէս կու գայ թէ բառերն իրենց երաժշտութեամբ ու ձայնով, մինչեւ անգամ նախադասութիւնները, պարբերութիւններն իրենց չափով, կազմութեամբ, իրենց կէտադրութեամբ՝ անտեսանելի, բայց իմանալի յարաբերութիւն մը ունին արտայայտութիւնի դաղափարին հետ. տեսակ խստապահանջ սրբադրութեան մը կ'ենթարկեմ նախադասութիւններս, պարբերութիւններս, բառերս, որոնք կը ջնջեմ, կը գրեմ, դա՛րձեալ կը ջնջեմ, դարձեա՛լ ուրիշ մը կը գրեմ, մինչեւ որ իմ զեղեցկագիտական ըմբռնումներուս ու ճաշակիս ուժը ցոլացած գտնեմ անոնց մէջ. ու տակաւին նախատրաստիս ընդօրինակութեան առեն ալ մէկ քանի փոփոխութիւններ կը գտնեմ:

Հետեւաբար երբեք ամասպարանքով չեմ արտադրեր եւ արդէն մինչեւ որ ճշմարիտ ներշնչման մը տակ չգտնուիմ՝ քնաւ չեմ կրնար գրելու համար միայն աշխատիլ: Ըսեմ թէ նաեւ գրելիքներուս նախապատրաստիս մէկ միշտ կը սիրեմ մատիտով գրել ու ետքը մեքանով ընդօրինակել:

Ձերդ
Ռ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

Մանիսա, 5 Ապր· 1905

(*) Նամակը ուղղուած է Թէոդիկին:

Livres reçus

POURQUOI ?

Opération Archimède
Centre de vulgarisation
de la connaissance

CNRS Editions, Paris 2005

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի «Ց· Մանուկեան» գրադարանին մէջ, Մարտ 18-ին, տեղի ունեցած է «Հորիզոն»ի խմբագիր Վահագն Գարագաշեանի «Երկինքի եւ երկրի արարողութիւնները» բանաստեղծական հատորին եւ ծանօթ արուեստագէտ Կարէն Պետրոսեանի «Կարէն՝ Տրօյինկա, սբալփչըր, փէյնթինկս» հատորներուն շնորհահանդէսը: Երկու հատորներն ալ լոյս տեսած են Երեւան 2004ին: Օրուան հանդիսավարը եղած է Մարզար Շարապխանեան որ ներկայացուցած է Պետրոսեանի, Գարագաշեանի և Պէրպէրեանի հակիրճ կենսագրականները: Ներկայ եղած են հեղինակները եւ հատորները ներկայացնող բանաստեղծ Ցարութիւն Պէրպէրեան, որ խօսած է երկու գործերուն մասին: Պէրպէրեան հանդամանօրէն անդրադարձած է նախ Կարէնի, ապա, Գարագաշեանի գործերուն յատնաբերելով իր համոզիչ գրական թէ գեղարուեստական դատի վրայ:

*
**

ԼԱԹԱԿԻՈՑ մէջ (Սուրիա) դասախօսական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է Փետրուար 26 եւ 27ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն "Վ. Նաւասարդեան" մասնաճիւղին, Հալէպէն հայագիտականի դասախօս տիկին Ժիւլիէթթա Կիւլամիրեան երեք հանդիպումներ ունեցած է ծնողներու, ուսուցիչներու եւ դաստիարակներու հետ, երեք կարեւոր թեմաներու չուրջ.- Պատիժի մանկավարժական հոգեբանական ազդեցութիւնը, Ուսուցիչ – աշակերտ յարաբերութեան դաստիարակչական գործընթացի հիմնական գործօնը եւ Հայրենասիրութիւնը փոխանցել մանուկներուն, որպէս ժառանգութիւն եւ համոզում:

ՎԱՐՊԵՏ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

ՑԱԿՈՐ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

Սարեանը աշխարհ եկաւ, ապրեց եւ դարձաւ նշանաւոր նկարիչ, երբ Սովետական Միութիւնն ըսուած անդրմալութիւնը, վիժուածքը գոյութիւն չունէր: Սարեանը աշխարհ եկել էր գործելու արդէն կազմակերպուած մի հասարակութեան մէջ: Դա եղած լաւագոյն հասարակութի՛ւնն էր, չենք գիտեր, բայց այն, որ յոռեգոյնը պիտի ըլլար, կասկած չկար:

Սարեանը, ըստ իս՝ բոլոր ժամանակներու ՀԱՑ ամենամեծ (ամենամեծը պայմանական է, ուզում եմ ասել ամենաՀԱՑ) նկարիչն է, քանի որ ինքն է նկարել ՀԱՑ մարդը իր հայրենիքով, իր պատմութեամբ եւ իր ժողովուրդով: Իրենից առաջ ոչ մէկը այնպէս ու այնքան չի զբաղուել իր ժողովուրդով, ինչպէս Սարեանը: Այսինքն՝ այնպէս, ինչպէս հին ժողովուրդներու կեանքը, ֆիզիքական եւ հոգեւոր կերպարը կարող ենք տեսնել իրենց կերպարուեստին մէջ, իրենց նկարչութեան մէջ մանրամասնութեամբ: Հայ նկարչութիւնը դժբախտաբար հարուստ չէ մեր ժողովուրդի կեանքի մասին շատ տեղեկութիւններով: Անշուշտ, մարդկային կերպարները, որոնց կարիքը ունէր հնօրեայ գրիչը նկարագրելու համար Սուրբ Գրքի դրուագներ, շատ հարազատ են մեզի: Զգում ենք, որ նկարիչը իրեն քնորդը վերցրել է իր չրջապատէն, իր գիւղէն կամ քաղաքէն: Չեմ ուսումնասիրած մեր մանրանկարչութիւնը գիտնալու համար, թէ որքան տեղեկութիւններ կան Հայոց կեանցաղի մասին, տարբեր ժամանակներու Հայերու մասին: Մեր հանճարեղ Ռուբլեւը մի մագաղաթեայ թերթի վրայ նկարել է Հեթում թագաւորը իր ընտանիքին հետ: Այդ նկարը կրնայ համաշխարհային նկարչութեան գարդերէն մէկը ըլլալ, կարծեմ հայ թագաւորի եւ թագուհու միակ դիմանկարը՝ իրենց իշխանազունեներով: Շատ յուզիչ է եւ համակրելի եւ հաւաստի: Այնքան հաճելի է տեսնել, թէ պատկերը որքան նման են իրենց ծնողներուն: Իսկական հայկական կերպարները եւ իշխաններըը, նման են թագուհուն՝ իրենց մօրը եւ իշխանուհիները իրենց հօրը՝ թագաւորին: Մի դիմանկար էլ կայ՝ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացին ամբողջ հասակով մէկ, նա էլ շատ տպաւորիչ Հայու կերպար է: Կարող է շատ երկարել խօսքս, սակայն այսքան հայ եւ Հայաստան մեր պատմութեան մէջ ոչ մի նկարիչ այնքան չի նկարել, որքան վարպետ Սարեանը: Ուրիշ բան էլ ասեմ. եթէ ես ՀԱՑ բառը այսքան օգտագործեցի, ինչո՞վ կարող ես ապացուցել, որ նա է ամենաՀԱՑ նկարիչը, կրնան հարց տալ: Այդ հարցին պատասխանելը դիւրին չէ: Եթէ մարդ արարածի ֆիզիքական վիճակի մասին գիտութիւնը կուտակել է որոշ գիտելիքներ, բայց գիտութիւնը կրնա՞յ պատասխանել եւ բացատրել ազգութիւններու ծագումը, լեզուներու ծագումը, մշակոյթներու տարբերութեան յատկանիշները: Կրնա՞նք մենք զգալ կամ ըմբռնել ընութիւնը ճափոնցիի մը պէս, բայց ես սիրում եմ ճափոնական "էտամպները", ինչպէս յունական սափորներու եւ սկահակներու վրայի նկարչութիւնը: Նախամարդու՝ քարայրներու պատերու վրայ նկարուած նկարչութիւնը գիս շատ է յուզում: Երբուանի՞ց կային ազգութիւններ՝ չեմ գիտեր: Ինչո՞ւ հայկական եկեղեցիի գմբէթի մը գիս յատուկ է յուզում, "հայկական" ճարտարապետութեան առթած յուզումը տարբեր է յունական, իտալական կամ ամերիկեան ճարտարապետութեան պատճառած յուզումից: Չեմ կարող բացատրել չեմ կարող ապացուցել: Մէկ խօսքով, եթէ չեմ կարող բացատրել, բայց կայ զգացողութիւնս. ես Հայ եմ, ես լաւու չափ յուզուում եմ ("Քու յիշատակդ այս գիշեր գիս լալու չափ կը յուզէ», Վահան Թէքէեան), երբ լսում եմ Կոմիտաս Վարդապետի "Գարուն ա" երգը: Շուպէրթի յօրինած երգն ալ գիս հմայում է: Երկու երգերն ալ գրուած են ՄԱՐԴՈՒ հետ խօսելու համար, բայց առաջինը Հայ մարդու աչքերից արցունքներ խլելու համար է: Ես կ'ուզէի նշել, որ ես գիտնական չեմ եւ գրածս գիտական յօդուած չէ: Սարեանի նկարչութեան մասին է յօդուածը:

Ինչպէս ոեւէ արուեստագէտի ստեղծագործութեան ձեւը անկարելի է ձեւակերպել բառերով, նկարագրել կարելի չէ Սարեանի "ձեւը": Բառերով կարող եմ խօսիլ իր նկարչութեան թողած զգացողութեան մասին: Դա համազօր է մարդու երիտասարդութեան ժամանակին: Սարեանի նկարը եռւմ է ինչպէս երիտասարդի արիւնը, դա ողջ–առողջ ըլլալու ուրախութեան նման է: Դա արեւի լոյսի ջերմութեան համազօրն է: Սարեանի նկարներուն մէջ մահուան բջիջը չեք գտնի: Երբ աշխարհը, կեանքը ոտն է, երբ նկարը բուժիչ բալասան է: Սարեանը մեր ժողովուրդին հոգիին լաւագոյնին արտայայտիչն է: Ապրելու ուրախութեան, բարութեան, իմաստութեան արտայայտութիւնն է ինքը, որովհետեւ ինքը ներդաշնակ զարգացած կատարելութիւն մըն էր, որուն նաեւ լաւագոյն ապացոյցը իր 90-ամեակին նկարած գծանկար ինքնանկարն է: Սարեանը եթէ մահացու՝ ֆիզիքապէս, դա պարզապէս քնութեան "նենգութիւնն" էր Սարեանի հանդէպ:

Սարեանը իր կեանքով, իր ստեղծագործութեամբ ապացուցեց, որ հայ ժողովուրդը մարդկութեան արժէքներից մէկն է, եւ անտեսել այդ արժէքը յանցագործութիւն է: Անշուշտ, մարդկային չատ արժէքներ ապականւում եւ փճացում են մարդակերպ վիժուածքներու կողմէ: Անիծուին նրանք: Սարեանը հայ ժողովուրդի բացառիկ հանճարն է, ոչ մի ուրիշ նկարիչ չի արել մինչեւ հիմա մեր ժողովուրդին համար այն, ինչ որ արել է Սարեանը: Սարեանին ոչ մէկը չի հասել. կը ներէք, սա խօսակցութիւն չէ սպորտի կամ սպորտմենի մասին, "ռեկորդներ" սահմանելու մասին չէ: Վէմ սկսելու նպատակ չունիմ: Չեմ փորձելու ապացուցանել բան մը, որ ապացուցելու կարիք չունի: Սարեանը համաչափ, ներդաշնակ զարգացած կատարեալ ՀԱՑ է եւ պէտք չէ ունեցած բարձր կրունկով կօշիկ հագնելու բարձր երեւալու համար, ինքը հանճար է եւ մանաւանդ, կրկնում եմ, հայ հանճար: Ինչպէս հայ հանճար են Թումանեանը, Կոմիտասը, Խաչատուրեանը: Թումանեանի նախագծած գլուխգործոց կառավարական չէնքի կողքին ի՞նչ կարող ենք դնել, որ սազի Թումանեանին. Սարեանի "Հայաստան" նկարը, Կոմիտասի "Ծիրանի ծառը", Զարենցի "Ես իմ անոյշը": Փառքի ճամբա՞յ էք ուզում, Թումանեանը ցոյց կու տայ այդ ճամբան:

Այս յօդուածը Սարեանի մասին է: Մենք ունինք ուրիշ, ինծի համար պաշտելի նկարիչներ, գրողներ, երաժիշտներ, կինոնկարիչներ. նրանց պարտական եմ, որ ես Հայ եմ, եւ չնորհիւ իրենց ՀԱՑ եմ զգում եւ մենակ չեմ զգում:

*
**

Կարդալը, մանաւանդ հայերէն գեղարուեստական գրականութիւնը, ամենասիրած բաներէս մէկն է պատանեկութենէս ի վեր: Երկրորդ, շատ կը սիրեմ մանաւանդ Հայոց պատմութեան մասին գիրքեր: Շատ կ'ուզեմ իմանալ մեր ժողովուրդի մասին: Օրինակ, կ'ուզէի իմանալ, թէ Հայերը ինչո՞ւ համար քրիստոնէութիւնը ընդունեցին, որը կարծեմ մեր ժողովուրդի պատմութեան ընթացքին ամենակարեւոր անկիւնադարձն է:

Օրմանեան պատրիարքի սքանչելի "Ազգապատումը" և "Հայոց եկեղեցին" կարդացել եմ մեծ հաճոյքով, բայց այնտեղ խօսք չկայ, թէ ինչու համար Հայերը քրիստոնեայ դարձան: Օրինակ, մինչեւ քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակուիլը Հայերը ինչպէ՞ս էին ապրում, ի՞նչ բարքեր ունէին: Այդ հայկական բարքերը դեր մը ունեցած են Հայերը քրիստոնեայ դարձնելու որոշումին մէջ:

Ով որ չափով մը հետաքրքրուած է Քրիստոսի կեանքով եւ քարոզներով, գիտէ որ Միածինը ինչ պատուէրներ, ճիշդ ապրելու ինչ իրաւունքներ էր տալիս մարդկանց՝ օգնելու ազատուելու իրենց մեղքերէն: Մանաւանդ ատում էր, որ մարմինը նիւթ է եւ ենթակայ է քայքայման: Այլասերման նիւթապաշտութիւնը մեծագոյն մեղքն է, եւ մարդ կարող է կործանուիլ, եթէ իր հոգին անտեսի: Գիտենք որ Քրիստոսի ուսուցումները ընդունող առաջին քրիստոնեաները ամենաաղքատ դասակարգերէն էին: Ինչպէ՞ս եղաւ որ Հայերը ամենաքիչ ժամանակի մէջ ամբողջ ազգով մը ընդունեցին քրիստոնէութիւնը

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՈՎ Է ՓՕԼ ՎՈԼՖՈՎԻՑ

Վերջերս նախագահ Ճորճ Պուշի անմիջական խորհրդատուներէն Փօլ Վոլֆովիցը դարձաւ Համաշխարհային Դրամատան անօրէն: Վոլֆովից կը նկատուի Մ. Նահանգներու նէօ-պահպանողական հոսանքին ամենակարկառուն դէմքերէն: 61-ամեայ Վոլֆովից լայն հեղինակութիւն կը վայելէ պաշտպանութեան նախարարութեան մէջ: Ան փենթականի թիւ երկու անձնաւորութիւնը կը համարուի, որ եղած է Իրաքի պատերազմին ճարտարապետը եւ Իրաք ներխուժելու քաղաքականութեան ամենամոլի կողմնակիցներէն մէկը: Վոլֆովից միաժամանակ այն տեսութեան ջատագովն է, որ Իրաքի «ժողովրդավարացում»-ը ազդանշանը պիտի դառնար միջին արեւելեան մնացեալ պետութիւններու վարչակարգային փոփոխութիւններուն: Նախագահ Ճորճ Պուշ կը խորհի թէ Վոլֆովիցի նշանակումը Համաշխարհային Դրամատան նախագահի պաշտօնին խթան մը պիտի ըլլայ համաշխարհային տնտեսութեան զարգացումին: Համալսարանի դասախօսը ցարդ կը վարչէր պաշտպանութեան փոխ նախարարի պաշտօնը: Ան յաջողութեամբ կը վարէր ամերիկեան վարչամեքենայի ամենանուրբ պաշտօնը՝ երբ հնարաւորութիւն ստեղծած է հաւատարակչռելու վարչամեքենային ամենանուրբ պիւտճէն, ապահովել 3·1 միլիոն ամերիկացի պինճատայողներու եւ 700 հազար քաղաքացի պաշտօնեաներու պիւտճէն: Ծերակոյտը, 2001ին, մեծամասնութեան ձայնով զինք լիազօրեց այս պաշտօնին:

Համրահաշիւի դասախօս Փօլ Վոլֆովից ծնած է 22 Դեկտեմբեր 1942ին, Նիւ Եորք, ծագումով Լեհ-հրեայ ծնողներէ: Համրահաշիւի զուգահեռ ան ուսանած է քաղաքական գիտութիւն, ապա՝ լրիւ նուիրուած է քաղաքականութեան: Վոլֆովից սերտ յարաբերութիւններ կը պահէ Իսրայէլի հետ: 2003 Հոկտեմբերին, Պաղտատ այցելութեան ընթացքին, ան հրաչքով փրկուեցաւ Պաղտատի Ապու Ռաչիտ պանդոկին դէմ կատարուած հրթիռային յարձակումէն:

Միջազգային Դրամատան պատասխանատուներ մտահոգութիւն կը յայտնեն, որ Վոլֆովից այնքան ալ խանդավառ ընդունելութիւն մը չգտնէ յատկապէս եւրոպական ցամաքամասէն ներս: Նախագահ Ճորճ Պուշի պնդումը Վոլֆովիցի թեկնածութեան կը նշանակէ, թէ Մ. Նահանգներու «արմատական» հոսանքները կը փորձեն ընդարձակել իրենց ազդեցութեան ոլորտը այլ մարզերու մէջ եւս:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ ՈՒ ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼՆԵՐՈՒ ՄԱՀԸ

Ամերիկացի լրագրող մը, Թ. Ֆրիտման, արձագանգած է այն ստոյգ լուրին թէ ամերիկեան բանակի զինուորներ, Սէ-Ի-Ա-ի գործակալներ պիտակցօրէն, համաւոր կերպով դէշ վերաբերում ցոյց կուտան պատերազմական բանտարկեալներու եւ 2002էն ի վեր Իրաքի եւ Աֆղանիստանի մէջ առնուազն 26 մահու պատճառ եղած են: Անոնց 18ին մասին բողոք յայտնուած, դատական հետապնդում պահանջուած է, ուրիշին մասին հետաքննութիւն կը տարուի: Լրագրողը յատկապէս կանգ կ'առնէ այն տուեալին վրայ որ այս մահերէն միայն մէկը տեղի ունեցած է Աբու Ղրայիպ բանտին մէջ. ատիկա կը նշանակէ որ բիրտ վերաբերում, մարմնական վնաս պատճառելու սովորութիւնը բանտին չորս պատով սահմանափակուած բան չէ ու այդ վերաբերումը ունեցողները սոի մը զինուոր, կամ բանտապահ չեն միայն:

Ֆրիտման դիտել կու տայ թէ պատերազմը սարսափելի բան է, թէ Իրաքի ու Աֆղանիստանի երեսուն թշնամիները եթէ կարենան, շատ աւելի մեծ չարիք կը հասցնեն Ամ-Ն-ուն: Այսուհանդերձ, կը պնդէ թէ պատերազմական բանտարկեալներու սպանութիւնը որ դիւրաւ ենթադրել կու տայ չարչարանքի մաս մըն ալ, աններելի ոճիր է: Նոյնքան ծանրակչիռ կը նկատէ Գոնկրէսին մեղմ հակազդեցութիւնը: Ո՛չ բարձրաստիճան պատասխանատու մը, ո՛չ սպայ մը պատասխանատուութեան կանչուած են այդ մահերուն առընչութեամբ:

Ատոր քով նախագահ Պուշ իր խորհրդականներէն Ք. Հիւկի յանձնարարած է որ հարկաւոր միջոցներու ձեռնարկէ արաբական աշխարհին մէջ Ամ-Ն-ու վարկը կրկին բարձրացնելու համար: Ատիկա ընելու համար լրագրողը կը թելադրէ վերոնշեալ 28 մահերուն պատասխանատուները, անոնց դերը ճշդել առանց այլեւայլի. ըլլան անոնք բանակի, կառավարութեան, կամ Սի-Ա-Էի դէմքեր: Նման քայլ որեւէ քարոզչութենէ չատ աւելի ազդու պիտի ըլլայ Ամ-Ն-ու վարկը զարմանելու: Կը յիշեցնէ թէ Գոնկրէսին հանրապետական անդամները մէկ անձի նման ոտքի կանգնեցան երբ հարցը վերաբերեցաւ երկարատեւ մահաքունի մէջ գտնուող ամերիկուհիին կեանքին. բայց ոչ ոք մատը չարժեց, կամ բառ մը արտասանեց պաշտպանելու համար պատերազմական բանտարկեալներու կեանքի իրաւունքը: Նման կեղծաւոր ընթացքով, կը դրէ Ֆրիտման, քարոզչական ոչ մէկ արշաւ յաղթանակով կ'աւարտի:

ՔԱՂՀԱՆ

տենք, որ իր հայրենակիցները ինչպէս վարուեցին հետը: 2000 տարի յետոյ ալ Հայ առաքելական եկեղեցին ոտնում է նրա երկինք համբառնալու օրը: Ինքը ի զուր չէր թողած իր հանգիստ կեանքը երկընքում եւ տանջանքներ կրած եւ խաչուած: Իր աշակերտները՝ առաքեալները, որոշեցին չարունակել իրենց ուսուցիչին սկսած գործը եւ սկսեցին ճամբորդել աշխարհով մէկ՝ Տիրոջ խրատները տեղեկացնելու մեղքերու մէջ տապալկող մարդկութեանը: Եւ չես դիտեր, թէ ինչ անհրաժեշտութեամբ Քրիստոսի ոչ թէ մէկ, այլ երկու առաքեալներ այցելութեան եկան Հայերուս, նոյնիսկ իրենց կեանքը վտանգելով: Ձեմ կարծում, որ Հայերը աւելի մեղաւոր էին, քան ուրիշ ժողովուրդները: Այսօր քրիստոնեայ ժողովուրդները կան, որոնք կ'երազէին նոյնիսկ կէս առաքեալի այցելութեան արժանացած ըլլալ ժամանակին: Գոնէ Հայերը չկային պինքը խաչողներուն մէջ: Հայերը յամենայն դէպս արդարացրին այն պատիւը, որուն արժանացել էին: Աւում են, շատ ժամանակ չէր անցել, երբ մեր հեթանոս Հայերու ուշիմ թագաւորներէն Տրդատ Բ.ը, իբրեւ իրական պետական մտածողութեան տէր, հասկացաւ, որ միայն քարոզը հերիք չէ, եւ մի օր էլ իր բանակը առաջնորդեց դէպի այսօր օտարի լուծի տակ տառապող հայկական Արածանի գետը. ջուրը մտաւ եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռամբ քրիստոնեայ մկրտուեց: Ցետոյ էլ ամբողջ հայկական բանակը՝ այրուձիով հանդերձ: Լեցուեցին գետը եւ դուրս եկան մկրտուած քրիստոնեայ:

Էհ, եթէ ամբողջ բանակը քրիստոնեայ մկրտուեց մի օրում, մնացեալ զինուած ուժերու մաս չկազմող ժողովուրդին ինչ էր մնում անել: Եթէ ուժային նախարարութիւնները պետութեան ձեռքում էին, ով էր խելքը թոյլել, որ ծպտուն հանէր: Սկսեց գործել փառապանծ Հայոց առաքելական Սուրբ եկեղեցին: Մի քիչ յետոյ եմ խօսելու Հայ առաքելական եկեղեցու ամենամեծ նշանակութեան եւ դերին մասին հայ ժողովուրդի կեանքում: Թոյլ տուէք, որ իմ սիրողական պատմաբանի հետազօտական փորձերս չարունակեմ՝ լոյս սփռելու Հայոց պատմութեան որոշ մութ ժամանակներու վրայ: Գիտեմ, որ կրնայ միամիտ թուալ իմ մտածելակերպս, բայց ինչ կայ որ, պէտք չէ արհամարհել հայ մարդու ձիգը աւելի լաւ տեղեկանալու իր ժողովուրդի անցեալի մասին եւ ի հարկին փորձելը լուսաբանելու իր հայրենակիցներու համար որոշ հարցեր: Շատ չդանդաղիմ, անցնիմ առաջ:

(Իբրեւ սիրողական պատմաբան, փորձում եմ Հայոց բարքերը եւ ապրելակերպը վերականգնել Վահագնի ծնունդից մինչեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խոր Վիրապէն դուրս գալու ժամանակները):

Քրիստոսի աշխարհ գալուց, քարոզելուց, խաչուելուց, թաղուելուց եւ երեք օր յետոյ յարութիւն առնելուց հազար տարի յետոյ մեր մեծանուն բանաստեղծը ամենահիասքանչ գրաբար հայերէնով

(Եռեւան)

մատնութեան ձայնով զինք լիազօրեց այս պաշտօնին:

Համրահաշիւի դասախօս Փօլ Վոլֆովից ծնած է 22 Դեկտեմբեր 1942ին, Նիւ Եորք, ծագումով Լեհ-հրեայ ծնողներէ: Համրահաշիւի զուգահեռ ան ուսանած է քաղաքական գիտութիւն, ապա՝ լրիւ նուիրուած է քաղաքականութեան: Վոլֆովից սերտ յարաբերութիւններ կը պահէ Իսրայէլի հետ: 2003 Հոկտեմբերին, Պաղտատ այցելութեան ընթացքին, ան հրաչքով փրկուեցաւ Պաղտատի Ապու Ռաչիտ պանդոկին դէմ կատարուած հրթիռային յարձակումէն:

Միջազգային Դրամատան պատասխանատուներ մտահոգութիւն կը յայտնեն, որ Վոլֆովից այնքան ալ խանդավառ ընդունելութիւն մը չգտնէ յատկապէս եւրոպական ցամաքամասէն ներս: Նախագահ Ճորճ Պուշի պնդումը Վոլֆովիցի թեկնածութեան կը նշանակէ, թէ Մ. Նահանգներու «արմատական» հոսանքները կը փորձեն ընդարձակել իրենց ազդեցութեան ոլորտը այլ մարզերու մէջ եւս:

(Շար. 3)

եւ խոնարհաբար երկիւղածութեան մէջ է մնում Միրոջ հետ, որպէսզի որոշ տեղեկութիւններ տայ հայ ժողովուրդի մասին: Այդ խօսակցութիւնը ժամանակին մագաղաթի վրայ գեղեցիկ ձեռագրով արձանագրուած է: Բարեբախտաբար եւ մենք՝ ժամանակակից տգէտ Հայերս (ընդհրկելով գրաբարից միայն աչխարհաբար թարգմանութեանց) իմանում ենք, որ Քրիստոսի աչխարհ գալուց 1000 տարի յետոյ ինչպիսի այլազան եւ բազմաթիւ մեղքերու հետ անբաժան ապրում էինք: Միայն այդ մեղքերու նկարագրութիւնը հերիք է, որ մեր հայազգի բանաստեղծը դասում մարդկութեան մեծագործ բանաստեղծներու չարքին: Ձեմ ուզում երկարել, ըսածս այնէ, որ հօ այդ մեղքերը Քրիստոս իր հետ երկնքից աչխարհ չբերա՞ւ: Ինչքը եկաւ մարդկանց փրկելու այդ մեղքերից... Եւ ահաւասիկ 1000 տարի վերջ, երբ Նարեկացին գրում է իր Մատեանը, երեւում է, որ այդ մեղքերը համերաչխ ապրում են Հայերու հետ: Ես ալ մտածում եմ, որ ուրեմն այդ մեղքերը Վահագնի ժամանակից, ինչպէս ասում են, իրրեւ "անցեալի մնացուկներ", հասել էին մինչեւ Ս. Գրիգոր Նարեկացիի օրերը: Մտածում եմ, որ այս մտորումներս կարդալով՝ որքան հայրենակիցներ կրնան հարց տալ ինձ՝ ինչո՞ւ, այսօր Հայը քրիստոնեա՞յ է: Հեթանոս չէ՞: Ինչ որ է, ես կ'ուզեմ առաջ երթալով չարունակել:

(Շար. 3)

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՓՍՈՍ

Մութը կոխած էր երբ հասանք Էրէյլի: Երբ դուրս ելանք վակօնէն պահ մը չըւարած մնացինք:

Կայարանին մօտ թնակութիւններ չէին երեւար: Միայն ձախ կողմը, ընդարձակ դաշտին մէջ հարիւրաւոր վրաններ կը տեսնուէին, մարմրուն լոյսերով: Հայ տարագիրներու վրաններն էին: Պահ մը մտածեցինք երթալ իրենցմէ ասպնջականութիւն խնդրել մինչեւ յաջորդ առտուն, բայց մութէ խեղճերը տեղ պիտի ունենային մեզ պատսպարելու համար:

Բարեբախտաբար այդ միջոցին երիտասարդ մը մութին մէջ մօտեցաւ մեզի:

- Դուք Հա՞յ էք, հարցուց հայերէն լեզուով:

- Այո՛, պատասխանեցինք:

- Ուակի՞ց կուգաք:

- Պոլսէն:

- Վէսիքայո՞վ ...

- Ո՛չ, առանց վէսիքայի, մենք աքսորուած ենք:

- Պաշտօնական թուղթ ունի՞ք հետերնիդ:

- Բան մըն ալ չունինք: Հիմա մեզի տեղ մը կրնա՞ս ցոյց տալ գիշերը անցընելու համար:

- Ձեզի մինչեւ օթէլ տանիմ:

– Ո՞ր օթէլը, հարցուցինք, հոս օթէլի նմանող բան մը չենք տեսնար կոր:

- Ես ձեզ կ'առաջնորդեմ, ըսաւ երիտասարդը:

Գոյքերնիս չալկած ճամբայ ելանք: Էրէյլիի կայարանը քաղաքէն 15-20 վայրկեան հեռու կը գտնուի եւ բաւական յոգնած էինք երբոր Պաղտատ օթէլին հասանք: Երիտասարդը բաժնուեցաւ մեզմէ եւ մենք վեր ելանք մութ սանդուխէ մը եւ հասանք տարտամօրէն լուսաւորուած սրահ մը:

- Ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց երիտասարդ մը թրքերէն լեզուով:

- Երեք անկողինով սենեակ մը:

- Անուննիդ ի՞նչ է:

Մեր անունները տուինք:

- Հա՛յ էք եղեր, ըսաւ մարդը այս անգամ հայերէն լեզուով, ուրեմն եթէ վէսիքա չունիք՝ ձեզի անկողին չենք կրնար տալ: Որովհետեւ զաղթականներուն արգիլուած է քաղաքին մէջ մնալ, պէտք է որ վրանները երթան:

- Բայց մենք զաղթական չենք, մենք աքսորուած ենք ու հոս պիտի մնանք:

- Այդ մասին պաշտօնական թուղթ ունի՞ք:

- Չէ, բան մը չունինք բայց ինչ որ կ'ըսենք ճիշդ է. թերեւս մեր թուղթերը ուղղակի գարմադամին ղրկուած են, վաղը առտու կ'երթանք կը ստուգենք:

- Կը ցաւիմ, բայց ես բան մը չեմ կընար ընել, պատասխանեց հայ երիտասարդը որ Աստաբազարցի տարագիր մըն էր, բարեկեցիկ վաճառական մը, ինչպէս իմացանք յետոյ, որ հիմա օթէլին մէջ սպասաւորութիւն կ'ընէր իր մորթը փըրկելու համար:

- Օթէլին տէրը հոս չէ՞, հարցուցի, անդամ մը անոր խօսէ՛ թերեւս կը հաւանի մէկ գիշերուան համար մեզի տեղ տալու:

Հոս է, բայց կը քնանայ կոր, ինչ որ է երթամ ձայն տամ:

Օթէլին տէրը որ թուրք մըն էր հաւանեցաւ մեզի սենեակ մը տալ, պայմանաւ որ հետեւեալ օր կա՛մ գարմադամէն արտօնութիւն մը բերէինք հոն մնալու համար եւ կամ հեռանայինք:

Գացինք սենեակ ուր Աստաբազարցի երիտասարդը ընկերացաւ մեզի:

– Գիտէ՞ք որ, ըսաւ, Աբիկ Մուսահաճեանն ալ հոս է:

- Ո՞ւր, հարցուցինք, վրաններո՞ւն մէջ ...

- Չէ՛, հոս քաղաքը տան մը մէջ պահուըտած է:

- Հեռո՞ւ է տունը:

– Մեր օթէլին մօտերն է:

Երիտասարդէն խնդրեցինք որ երթայ անմիջապէս իմաց տայ Աբիկ Մուսահաճեանին մեր պաղտատ օթէլին գտնուիլը եւ եթէ կարելի է՝ միասին օթէլ բերէ:

Կէս ժամ ետքը Աբիկ Մուսահաճեան խորհրդաւոր ղէմքով մը ներս մտաւ սենեակին: Համբուրուեցանք:

- Ինչպէս ձերբակալուեցաք, ե՞րբ եւ ուր պոլսէն, բանտին մէջ ծեծ կերա՞ք, հարցուց ցած ձայնով:

Մանրամասնաբար պատասխանեցինք իր հարցումներուն եւ միանգամայն պարզեցինք մեր կացութիւնը:

- Հիմա ի՞նչ պիտի ընէք հարցուց:

- Հոս պիտի հաստատուինք, թէեւ մեր թուղթը Գոնիայի համար գրուած էր, բայց չենք գիտեր ինչո՞ւ մեզ հոս ղրկեցին:

Մուսահաճեան ըսաւ որ սէն յոյսերով չօրօրուինք, թէ պինքն ալ նոյն պայմաններով հանած էին պոլսէն, սակայն յետոյ պարզուեցաւ տարագիրներու վիճակին ենթարկուած էր:

- Քանի՞ երկու պոլսէն ճամբայ ելանք, բացատրեց, բայց մենէ չատերը իմիթ վար դրին չէթեճի պաչի Իպրահիմի խոչտանգումներուն ենթարկուելու համար, բարեբախտաբար պիս, Գարեգին Ադամեանը, կարապետ Մերպէկեանը, Սմբատ Քըրքոյեանը, Լեւոն Ամէմեանը, Համազասպը եւ Արթին Քըզուբեանը մինչեւ Գոնիա տարին ու հոն քանի մը օր բանտարկելէ ետքը, ճիշդ ձեզի պէս չոգեկառք դրին ու Էրէյլի դրկեցին: Հոս կըրցանք քանի մը օր այս օթէլը մնալ, բայց յետոյ անկարելի եղաւ, որովհետեւ Հայերուն բացարձակապէս արգիլուեցաւ քաղաքին մէջ բնակիլ: Բոլոր Հայերը պարտաւոր էին վրանները երթալ եւ հոնկէ մաս առ մաս սկսիլ ըլլալ: Տեսանք որ գործը դէշ էր, ստիպուեցանք տան մը մէջ ծածկուած մնալ:

(Շար. 31)

La **M.A.J.C.** accueille :

Gérard CHALIAND

Grand reporter, de retour de voyage d'Irak

— Dédicace de son dernier ouvrage
«D'une guerre d'Irak à l'autre 1991-2004» (Editions Metailé)
— Analyse géopolitique : Irak, Turquie, Caucase.

LUNDI 11 AVRIL A 20 HEURES

— Entrée libre —

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14 rue Saint-Bazile 13001 MARSEILLE
☎ **04 91 50 15 09**

TELEVISION
ARTE

LES MERCREDIS DE L'HISTOIRE

Le Génocide Arménien

Un documentaire réalisé par **Laurence Jourdan,** une co-production **ARTE-France.**
Mercredi 13 avril à 20 heures 45

Avant 1894, trois millions d'Arméniens et autant de Turcs formaient la moitié de la population de l'Empire ottoman. En 1917 deux tiers des Arméniens auront été exterminés. Le processus d'élimination s'est mis en place petit à petit. Le 24 avril 1915, l'arrestation de 650 notables sonne le début d'épouvantables massacres (Télé 7 jours).

***

(Le génocide arménien en DVD, sortie le 13 avril, avec un entretien de Yves Ternon).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« Chroniques »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan
Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.
Ouvrges de référence et publications récentes.

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN
Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille
Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes
Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.
Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques

CONCERT

Au profit de l'Association
«Soisy Pour Keghassar, en Arménie»
le mardi 12 avril à 20 heures 30
Nariné SIMONIAN
(orgue - piano)
Dominique de WILLIENCOURT
(violoncelle - compositeur)
Mourad AMIRKHANIAN
(baryton - basse)
Au programme :
Caccini — Caldara — Bach — Durante — Fauré — Ekmalian — Komitas — Rachmaninov — de Williencourt
Participation aux frais: 15 Euros — Etudiants : 10 Euros
Adresse : 13 rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Métro : République, Filles du Calvaire
Réservations : Tél.: 01 44 59 23 50 ou 06 21 86 70 22

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Սուրբ Ծովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդի առթիւ շնորհակալութեամբ ընտացած է հետեւեալ նուէրները. -

Պ. Անտրէ Արֆան 150 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մարթէն Մարեան 150, Տիկին Անիկ Բազումեան 40, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ճակոբեան 50, Օր. Վերոնիք Օհանեան 20, Օր. Ժիւլի Եալնըզեան 50, Տիկին Սիրանոյշ Աչըքեան 30, Օր. Սօնա Բաբէեան 60, Տիկին Իսկուհի Բամպուքեան 30,49, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Գոչեան 30, Տիկին Ալիս Իսրայէլեան 100, Պ. Փօլ Տէր Ճակոբեան 35, Պ. Շառլ Եիւզպաշեան 35, Պ. Ժագ Տէյիրմէնեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէվրէնեան 50, Տէր եւ Տիկին Ալեքս Մազլումեան 30, Պ. Նափոլէոն Թօփալեան 150, Օր. Էլիզապէթ Մուսայեան 20, Տիկին Անիկ Օսմանճեան 25, Պ. Ժան-Անթուան Ճարուճիւնեան 50, Տէր եւ Տիկին Հ. Տէր Խաչատուրեան 30, Օր. Շաքէ Քէնտէրեան 30, Տէր եւ Տիկին Հանրի Սարաֆեան 25, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Ժագինօ 20, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան 100, Օր. Գոհարիկ Գէորգեան 40, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Օտուխանեան 100, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Հալվաճեան 50, Պ. Խոսրով Ամէմեան 200, Պ. Պօղոս Ֆէտճեան 30, Տիկին Սարգիս Քէչեան 20, Տէր եւ Տիկին Ճակոբ Մէյլէմճեան 40, Տէր եւ Տիկին Վահէ Պասմաճեան 150, Տիկին Ալին Ամէմեան 25, Տիկին Մարի Պօղոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հէքիմեան 100:

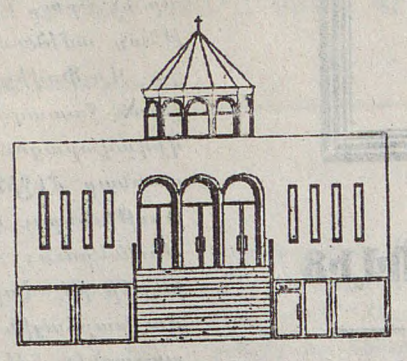
(Շար.)

Date à retenir

La Section **«Issahakian»** - Banlieue Sud de la Croix Bleue des Arméniens de France présente

« B R A T S C H »

le mercredi 1er juin à 20 heures 30 au Théâtre National des Gémeaux à Sceaux.

REUNIONS SPECIALES
avec

Sarkis PACHAIAN

Pasteur de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique

Dimanche 10 avril, à 9 heures 15
Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian — 94140 Alfortville

Dimanche 10 avril, à 11 heures
Eglise Evangélique Arménienne
28 ave. Bourgain/55 ave. Victor Cresson — 92130 Issy-les-Moulineaux

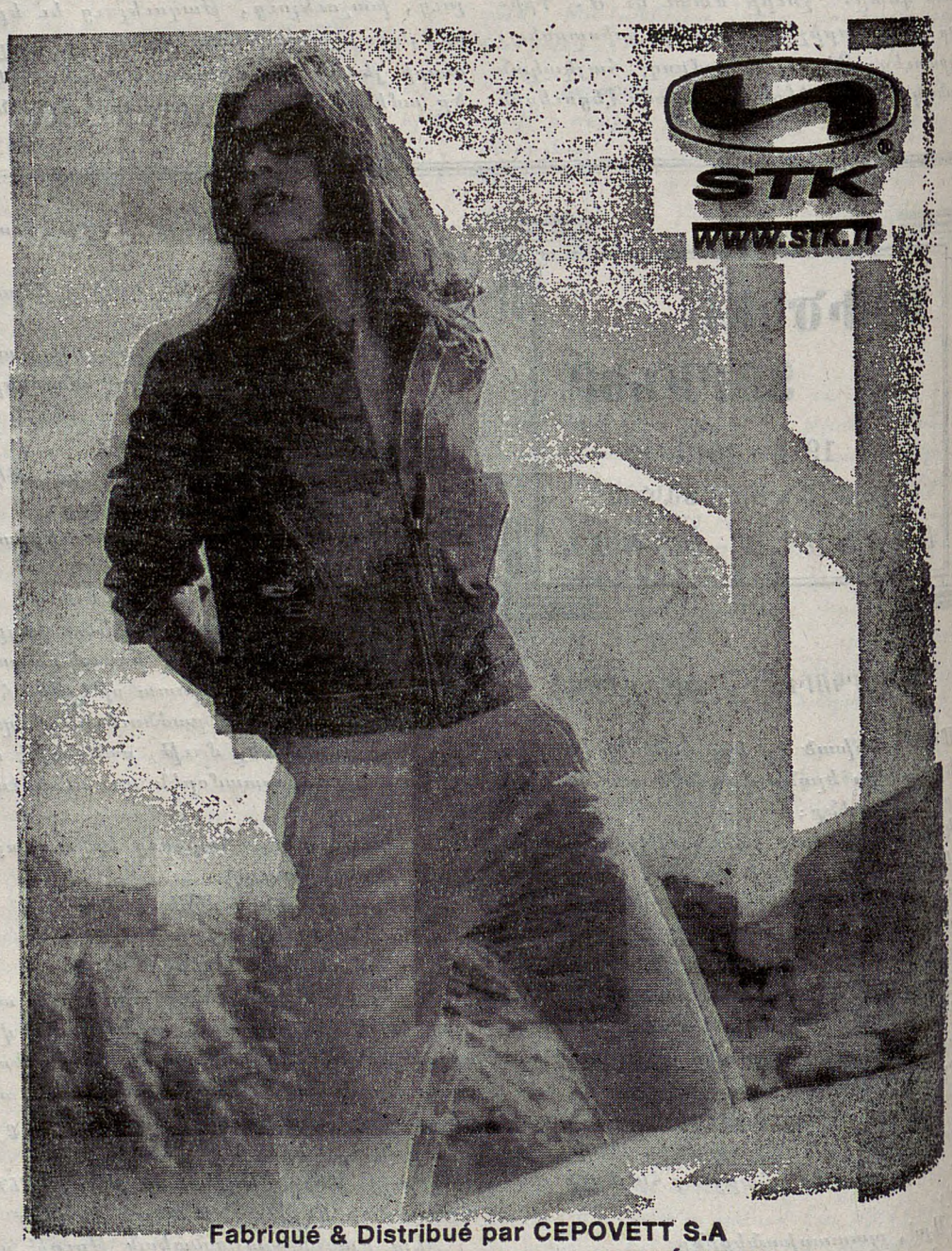
13h Repas
16h Présentation de l'Eglise Evangélique Arménienne de Belgique et de ses projets.

MANIFESTATIONS
DANS LE CADRE DU 90EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

NICE

— 18 avril

Colloque sur «Les Génocides» intitulé: «L'IMPRESCRIPTIBLE» Pourquoi nous n'arrivons pas à tirer les leçons de l'histoire ?
Organisé par le CRIF Régional et le Conseil Communautaire Arménien de la Côte d'Azur, ce colloque introduira la notion même de génocide autour d'intervenants de différentes disciplines : professeurs, juristes, historiens, rescapés... Il se déroulera dans l'Amphi de la Faculté de droit et des sciences économiques de Nice Sophia--Antipolis.
Interventions de: M. Robert CHARVIN, M. Jean-Baptiste RACINE, M. Gérard RABINOVITCH, M. Roger BERNARDINI.
— Concernant le GENOCIDE ARMENIEN :
Intervention de M. YVES TERNON, Docteur et HDR en Histoire, Spécialiste des génocides «Les génocides du XXe siècle» et du rescapé M. Shabouh GEDIK.
— Le **génocide juif :** intervention de Mme Michelle MEROWKA, Docteur ès anthropologie, et M. Charles GOETTLIEBE, rescapé de la Shoah.
— Le **génocide rwandais.**

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՍԱՐԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ԵՂԻԱՐԴ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ

Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

ԱՊՐԻԼ 12

MARDI

12 AVRIL

2005

LE NUMERO: 1,20 €

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·177

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21·177

ՕՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ.-Փ. ՌԱՖԱՐԷՆ "Նիս-Մաթէն"ի տըւած իր հարցազրոյցին մէջ, բոլորովին տարբեր հեռանկար մը պարզած է (Ապրիլ 11) քան ինչ որ ըրած էր անցեալին, փաստօր լաւատեսութիւն մը յուցաբերելով տուրքերու նուազման եւ աշխատանքի մասին: Կը խոստովանի որ գործազրկութիւնը պիտի չաբձանագրէ այն նուազումը, զոր խոստացած էր 2005ի համար եւ այդ ուղղութեամբ յանցաւորը քարիւղն է, որ կը դանդաղեցնէ ածը: Եկամուտի տուրքերն ալ պիտի չնուազին, թէեւ սկզբունքը չէ փոխուած, բայց կախում մնի տնտեսական գործունէութեան կշռոյթին: Տնտեսական ածն ալ պիտի ջլայ ինչ որ նախատեսուած էր (2,5%) եւ հաւանաբար 2%ը չանցնի այս տարի:

ՇԻՐԱՔի Ապրիլ 15ի զրոյցը երիտասարդներուն հետ հեռատեսիլի Ս. կայանէն, արդէն իսկ բուռն քննադատութեանց դուռ բացած է եւ բանավէճ մըն ալ լրագրողներու մօտ: Յայտագիրը մկրտուած է "Հանրաքուէ. ուղղակի էլիզէէն" եւ եթէ նոյնիսկ Ս. կայանը կը պնդէ որ Այբէն 0, Ֆէ ինք է ամբողջ պատրաստութեան միակ պատասխանատուն, յստակ է որ չիրաքեան (եւ մանաւանդ իր աղջկան) մէկ արտադրութիւնն է: Արդարեւ, փ. փուավր ա'Արվորի կողքին հարցազրոյցին պիտի մասնակցին՝ Մարք-Օլիվիէ Ֆոժիէլ, Ժան-Լիւք Տելառիւ եւ էմմանիւէլ Շէն: 80 երիտասարդներու դիմաց ծեծուած նիւթերը պիտի ըլլան.– ա) Եւրոպայի գրաւարկները, բ) Եւրոպական ընկերային մոտէլը եւ գ) Եւրոպա աշխարհին դիմաց: Ֆրանս 2ի քաղաքական լրագրող՝ Ալեան Միքոլի կը ցաւի եղած նետրութեան համար որ ծիծաղելի կը գտնէ եւ վարկաբեկիչ. Ս. կայանէն Գլէր Շազել վիրաւորուած է եւ դժգոհութիւն յայտնած: Ֆրանս–Ինֆոյէն (Ապրիլ 11) փ. փուավր ա'Արվոր ալ կը խոստովանէր որ ամէն ինչ կարգադրուած էր Գլօտ Շիրաքի հետ տեսակցութեան մը ընթացքին: Ամէն պարագայի մէջ, փուավր ա'Արվորին զատ ընտրուած երեք մասնակցողներն ալ ցոյց կու տան յայտագրին մակարդակը:

ՉԻՆԱՍՏԱՆի մէջ հակաճախոն ցոյցերը կը բազմանան երկրին զանազան քաղաքներուն մէջ, սկսելով Փեքինէն: Ծանօթ է որ Չինաստանի մէջ ինքնաբուխ ցոյցեր չկան եւ նման արտայայտութիւնները բծախնդրօրէն կազմակերպուած են, տեղ տեղ ցուցարարները հանրակառքերով փոխադրուած են: Գանթոնի եւ Շէնզհէնի մէջ կոչ եղած է որ ճափոնական ապրանքներու դէմ պօյքոթ հռչակուի: Ճափոնի դէմ այս ծաւալուն չարժումին դրդապատճառն էր այն դասագիրքը զոր Ճափոն հրատարակած է եւ որու մէջ կ'անտեսուին այն չարչարանքները զորս կայսերական բանակը կիրարկած է 1937–ին եւ որոնց մասին ոչ ներողութիւն խընդրուած է ոչ ալ յանցանքը ընդունուած է:

ԻՍՐԱՔԷԼԻ վարչապետը Ս. Շարոն Ապրիլ 11ին Թելքասս գնաց ուր պիտի տեսնուէր Գուշի հետ եւ որու պիտի պարզէր Գազայի գօտիէն քաշուելու իր ծրագրին մանրամասնութիւնները: Միաժամանակ լրացած մէնոլորտ մը կը տիրէր արեւելեան Երուսաղէմ, ուր խարսխլեան ոստիկանութիւնը կը զսպէր ծայրայեղ ազ Հրեաները որոնք ուզած էին ցոյց մը ընել Մզկիթներու Հարթակին վրայ: Հազարաւոր մահմետականներ հաւաքուած էին պաշտպանելու համար Իսլամի երրորդ սրբազան վայրը: Միւս կողմէ Համասի անդամներ քարկոծած են Գազայի գօտիի հրէական գաղթավայրերը:

ՓԱՔՐԻՒԻ ՏԷՎԼԷՃԵԱՆ առաջարկած է որ քարիւղի գիներուն համար Եւրօն ընտրուի, ինչ որ ըստ իրեն կը նպաստէ որ գինը աւելի կայուն ըլլայ: Փ. Տէվլէճեանի համար համաշխարհային չուկայի վրայ բարձր գիները չատ ծանր մտահոգութիւն կը պատճառեն, եւ այդ գիներուն մէջ, տակաւ գլուխ, չուրջ 15 տոլարի չահադործում մը կայ:

ԲԱՖՈՒԻ մէջ, Ապրիլ 9ին, հազարէ աւելի ցուցարարներ համախմբուած են իչխանակ սպաննուած լրագրողին՝ Էմմար Հիւսէյնովի: Իչխանութենէն կը պահանջեն որ քննութիւնը արագանայ եւ յարգուի մամուլի արտայայտութեան ազատութիւնը:

ԻՐԱՔի մէջ, Փաքիստանի դեսպանատունը աչխատող պաչտօնեայ մը առեւանգուած է Ապրիլ 10ին եւ որու ազատ արձակման համար փրկագին մը պահանջուած է: Առեւանգողները կը պատկանին Օմար Պէյն Խաթաբ անուն խումբի մը: Երկու տարի է առեւանգուածներու թիւը հասած է 200ի: Ֆլորանս Օպընայի եւ Հիւսէյն Հանուն ալ–Սաատիի առեւանգումը 97 օր է արդէն եւ նոր ցոյցեր կը պատրաստուին 100 օրերուն առթիւ: Շիիներն ալ ցոյց ըրած են Ամերիկացիներու դէմ եւ եօթը Իրաքցիներ մեռած են յարձակումներու ընթացքին:

ԳԱՀԻՐէի ոճրափորձին վիրաւորներու կարգին Ֆրանսացի մը եւս մեռած է Ֆրանսա փոխադրութեան ընթացքին, ինչ որ երկուքի կը բարձրացնէ Ֆրանսացի

(Շար.ը Դ· էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Ապրիլ 15ին Հայաստանի ու Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարները հանդիպում կ'ունենան Լոնտոնի մէջ, Մինսկի խումբին նախագահներուն հետ: Ըստ խումբին ռուս նախագահ ե. Մերզլեակովի, կողմերուն կը ներկայացուի առաջարկներու Թղթածրար մը: Բաքուի ազբիւրներուն համաձայն, այդ Թղթածրարով որոշ փիջումներ կը պահանջուին երկու կողմէն ալ և նախատեսուած է հայ եւ ադրբեջանցի նախարարներուն հանդիպումն ալ:

Ինչ կը վերաբերի Ռ. Քոչարեան – Ի. Ալիեւ հանդիպումին, հաւանական վայր կը նկատուի Մոսկուան, Վարշաւան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ապրիլ 3 Թուականը կրող հաղորդագրութեամբ մը Ֆրանսայի հայկական երեք կուսակցութիւնները՝ Ս.Դ.Հ.Կ., Հ.Յ.Դ. եւ Ռ.Ա.Կ. կը յայտնեն որ հանդիպում մը ունեցած են Մարտ 17ին, տարւոյն մէջ երկրորդ անգամ ըլլալով մտքերու փոխանակութեան համար, օրւան այժմէական հարցերուն մասին, մասնաւորաբար Թուրքիոյ անդամակցութեան վերաբերեալ: Երեք կուսակցութիւնները որոշած են կանոնաւորաբար չարունակել այս հանդիպումները, միասնաբար համախմբելու համար ճիգերը: Զօրավիգ են Սէ. Սէ. Ա. Էֆ.ին Հայոց Ցեղասպանութեան 90րդ տարելիցի կազմակերպութեան համար:

ՕՐը ՕՐԻՆ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԻՒԼԿԷՐԻ ԴԱՍը

Գրած էինք թէ Թուրքիոյ Ազգ. ժողովին Եւրոպական Միութեան պատշաճեցումի յանձնախումբը Պոլիսէն երեք հայ հրաւիրած էր, Հայկական Հարցին ճիւթով զիրենք ունկնդրելու համար ("Ցառաջ", Ապրիլ 7): Երկու լրագրողէ (Հ. Տիճէ, Է. Մահչուպեան) և գրողէ (Լ. Տապաղեան) մը կը բաղկանար այդ խմբակը որուն վիճակած էր նման պաշտօնական շրջանակի մէջ առաջին հայ բառերը ըլլալ փշոտ այդ նիւթին:

Թուրք մամուլը որ լայն չափով թեր ու դէմով իւրացուցած է պաշտօնական կեցուածքը, յաջորդ օրը պատահարին տեղ տրուած էր աւոր իսկական –ցուցափեղկի– արժէքին չափ· կարեւորը արձագանգել էր այն "լայնախոհութեան"զոր թրբական ընդմանը բարձրաստիճան ատեան ցոյց տուած էր, երբէ հայ հրաւիրելով եւ անոնց ունկընդիր ըլլալով:

Սակայն երկու օր ետք "Սապահ" թերթը գրելով այդ մասին ("Մարմարա, Ապրիլ 7), տեղ տուած է Արտաֆին գործերու յանձնաժողովի նախագահ Մ. Տիւլկէրի դժգոհութեան: Ան չէ հաւներ հրաւիրուած Հայերու գաղափարները: Այսինքն, ըսուածը թէ Թուրքիա պէտք է Հայաստանի հետ յարաբերութիւն հաստատէ, իրենք ալ կարենան Ապրիլ 24ին ոգեկոչել իրենց նախնիները: Տիւլկէր այդ գաղափարները նման գտեր է Սփիւռքէն յայտնուած պնդումներուն: Ու տպաւորութիւնը փոխանցեր է "Սապահ"ի թղթակիցին, միացուցած՝ հակազդեցութեան. "Դուն 40 տարիէ ի վեր մեր դէմանդիմացները սպաննեցիր, Թուրքիոյ դէմ անհաւատալի արշաւներ կազմակերպեցիր, հիմա ուրեմն դուն ալ այս բաներուն հաչիւը տուր":

Պէտք կա՞յ շեշտելու թէ "Դուն"ը այս պարագային պոլսահայ երբեակն է որուն ո՛չ ընդհանուր մօտեցումը, ո՛չ Թուրքիոյ ի շահ Սփիւռքին հետ տարակարծութիւնը, Սփիւռքի Հայուն ուղղուած քննադատութիւնը կոպէկ մը ներկայացուցած է նախագահ Տիւլկէրի աչքին:

Եւ խորհիլ որ տակաւին Սփիւռքի մէջ դիւանագէտի փետուրներով զարդարսածներու ամբողջ ջոկատ մը ունինք որ հաշտութիւն – հաշտութիւն խաղալով կը կարծէ Անգարայի ծափերը խլել···

Պատմութիւն չգիտնալը մեղք մը չէ, ոչ ալ միամտութիւնը՝ ամօթ: Բայց լռելու առիթը փախցնել, թէ՛ մէկն է, թէ՛ միւսը: Ո՛վ որ չի հաւատար, թող նախագահ Տիւլկէրին հարցնէ:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՄՈՒԼ

«THE ECONOMIST»

(Ապրիլ 9)

«ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԸ ՀԵՏ ՃԱԿԱՏՈՒՄԻՆ ՍԿԻԶԲԸ

Հայկական Հարցին հրապարակայնացումը չաբաթաթերթը սկիզբը կը կարծէ Թուրքիոյ համար, սարսափելի անցեալին հետ ճակատումին: Ծաղուածին առաջին նչոմը այս անգամ քրտացած Հայուհի մը մասին է· Թոռն է պատմողը թէ մեծ մայրը հայ էր, տարօրինակ լեզու մը կը խօսէր հայ դրացուհիին հետ· երբ գինքը կը նչմարէր, անմիջապէս քրտերէնի կ'անցնէր: Թոռը որ կը կոչուի Չէքայի երկմազ, կ'ըսէ թէ 13 տարեկանին ան Տիյարպէքիրէնի դուրս դաչտի մը մէջ որպէս մեռեալ ձգուած էր, իր մեծ հայրը գինքը գտաւ, փրկեց, մահմետական դարձուց ու ամուսնացուց հետը: "Բայց իր սրտին մէջ միչտ հայ մնաց, ինչպէս ես դիս կը դգամ":

Հետաքրքրական է մէջբերումը որ կ'անդրադառնայ որոչ Քիւրտերու տարբերակին· անոնք կ'ըսեն թէ իրենց պապերը Հայերու քնաջնջումին մասնակցեցան հայկական հողերու տէր ըլլալու խոստումը առնելով, նաեւ դրամատին մէջ անկիւն մը ունենալու հեռանկարով, անհաւատներ սպաննելու փոխարէն: Կը յիչուի հայկական ասպետածքն ալ թէ "Դուք (Քիւրտերը) մեզ նախաճաչի բաժին կ'ունենաք, անոնք (Թուրքերը) ձեզ իրենց ճաչին բաժին պիտի ընեն":

Յօդուածը կ'ըսէ թէ Եւրոպայի անդամակցութեան սիրոյն Թուրքիա կ'արտօնէ որ այդ հարցին մասին ազատօրէն խօսի: Կը յիչէ վիպադիր Օ. Փամուքի պարագան, Հ. Պէրքթայը որպէս օսմանեան պատմութեան մասնագէտ, "Միլլիյէթ"ի մէջ ըսուածը թէ Հայերուն կատարուածը ցեղային մաքրագործում էր, եւլն.: Գրութիւնը յայտնապէս արդիւնք է այժմէական նիւթի մը տեղ տալու լրագրական պատչաճութեան եւ միայն այդքան:

«ԱՐՄԷՆԻԱ ՈՒՆՕ»Ն ՀԵՌԱՋԱՁՆԻ ԳԻԾՈՎ ԸՆԿԱՒԵԼԻ

Ուրբաթ, Ապրիլ 8ի երեկոյեան Իսիի քաղաքապետարանին սրահին մէջ մեծ ու խանդավառ բազմութեան մը ներկայութեան, թացումը կատարուեցաւ "Հայաստան 1" հեռատեսիլի կայանին հեռաձայնի գիծով սիւռումին: "Թէլէթօմ"ի "Մալին–եը" ծրագիրը ստանձնած էր հայկական կայանին հաղորդաւմները Թէ. Փէ. Էմ·ի միջոցով ալ ստանալու եւ սիւռումի դործը:

Բոլոր ելոյթ ունեցողները՝ քաղաքապետ Ա. Սանթինի, մինչորդ ծրագրին անօրէնը Ի. Փալան, հաղորդիչ գիծին անօրէնը Է. Ֆլորան, ապա նաեւ ձարտարարուեստի պատուիրակ նախարար Փ. Տէվէճեան չեչտեցին Իսիի նորարարութեան ախոյեանի ընոյթը, նախաճեռնութեան մշակոյթներու մերձեցումին բերելիք նպաստը:

Քաղաքապետ Ա. Սանթինիի հրաւէրով խօսք առաւ նաեւ Շ. Ազնաւուր որ հայաստանեան կայանին այս գիծով եւս ընկալումը յատելեալ առիթ նկատեց Հայաստանցիներուն արեւելահայերէնին ընտելանալու, քանի որ իր կարծիքով Սփիւռքի Հայը երբ Հայաստան կ'երթայ մեծամասնութեամբ չի հասկնար հոն խօսուող լեզուն: Ըսաւ նաեւ թէ նոր նախաճեռնութիւնը դժգոհութեան նոր առիթ պիտի ըլլայ Թուրքերուն:

Յետոյ սրահին մէջ դետեղուած հեռատեսիլի երկու պաստառները սկսան նոր գիծով ցուցադրել "Հայաստան 1"ի յայտագիրը որ այդ պահուն զուգադիպեցաւ Ծնունդներուն. "Բջնի"ի չիչերէն եռք պաստառը դրաւեցին Ռահաթ լոխումներըը, յետոյ ռուսերէն արձանագրութեամբ այլ ապրանքներ, եւլն: Սակայն, բազմութիւնը արդէն կը հրաւիրուէր վարի յարկի հիւրասիրութեան ուր չարունակուեցաւ խանդավառ մթնոլորտը:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐԸ ԵՒ ՄԷԿ ԵՐԿՈՒ ՆՇՈՒՄ

Ա.

Թուրք մամուլի ամէնէն մեծ տպաքանակի տէր ու ամէնէն տարածուն օրաթերթը «Հիւրրիյէթ» Մարտ 29էն Ապրիլ 6 ամէն օր զրեթէ լման էջ մը յատկացուցած է հայկական հարցին, «1915ին ի՞նչ եղաւ» ընդհանուր խորագիրով: Այդ էջերուն մէջ որոնք կազմած են թերթին «Հայկական Թղթածրար»ը, լրագրող Սէֆա Գափլան տեղ տուած է պատմական տեղեկութիւններու, վաւերաթուղթերու պատճէններուն եւ ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, տեսակցութիւններ ունեցած է նիւթին մասնագէտ նկատուած անձերու հետ. սոսնձակ մը հոգի կը կազմեն անոնք. մեծ մասով թուրքեր են որոնց անունները այլեւս սովորական է տեսնել նոյն նիւթին նուիրուած հրատարակութիւններու, նաեւ ձայնասփիւռի, հեռատեսիլի յայտագիրներուն մէջ: Ընդհանուր առմամբ երկու խումբ կը ներկայացնեն. անոնք որոնք կը կրկնեն «պաշտօնական» որակուած թեզը թէ «չկայ, չէ եղած» եւ միւսները որոնք իբրեւ թէ ճշմարտախօս ընդդիմադիրներն են առաջիններուն: Առաջիններուն մէջ են Թուրք պատմութեան հիմնարկիչ նախագահը Ե. Հալաչօղլու, նախկին դեսպան Շ. Էլէքթաղ, եւլն., երկրորդին՝ Աքչամ, Պէրքթայ, Աքթայ: Հայերու խումբը որ երեք հոգիէ կը բաղկանայ,- Հ. Տինք, Է. Մահչուպեան, Ա. Սւազլեան -, ունի Սփիւռքի-Հայաստանի ներկայացուցիչներ: Առաջին երկու անունները պոլսեցի լրագրող են, երրորդը Հայաստանէն տնտեսագէտ-պատմաբան:

Թղթածրարին առաջին օրուան էջը յատկացուած է ներածականի մը որ բաւարար է տալու նախաճեռնողին տրամադրութիւնը. խորագիրով իսկ «1915ի տղերգութիւնը» կոչուած եղելութիւնը կ'ըսուի թէ սկիզբ առած է 1915 Մայիս 27ի Տեղահանութեան օրէնքով որ կը կրէ Սուլթան Մէհմէտ Ռէշատի ստորագրութիւնը: Օրէնքին առաջին կէտը կ'ըսէ թէ պատերազմական չրջանին թանակի եւ ենթաժանումներու հրամանատարները արտօնուած եւ ստիպուած են ամէնէն խիստ կերպով պատժելու, հակազդելու եւ կոտրելու երկրին պաշտպանութեան, ապահովութեան, կառավարութեան հրամաններուն դէմ որեւէ դիմադրութիւն, վնասել յարձակում: Երկրորդ կէտով կ'ըսուի թէ հրամանատարները զինուորական պարտաւորութիւններով, կամ լըրտեսութեան, դաւաճանութեան պարագաներու կրնան զինուիլ, զինագործելու բնակչութիւնը ամբողջութեամբ, կամ մանակի տարագրել, այլ տեղ բնակեցնել:

Ժամանակին ներկայացումը եղած է պատերազմական կացութեան չեչտումով, Հայերու մէկ մասին անկախ Հայաստանի երազով, հայկական զինեալ խումբերու ռուսական զօրքին գործակցութեամբ: Պոլսոյ մտաւորականութեան ձերբակալութիւնը, աքսորը կապուած են վանի ապստամբութեան: Կը յաջորդէ Ինվէրի Մայիս 2ի հեռագիրը՝ ներքին գործերու նախարար Թալաթին. հոն կ'ըսուի. «Եթէ պէսպտեեռնէիւն չկայ, կը նախընտրեմ որ ապստամբներու ընտանիքներն ու այդ շրջանի բնակչութիւնը մեր սահմաններէն դուրս դրկուին եւ անոնց տեղ հասուտատուին արտասահմանէն եկած մահմետական ներու «դրական» նկատուած արտայայտութիւններէն ու զիրենք կը դասենք լրտեսութիւնը ըրելու համար ձակութիւն ունեցողներու կարգին: Առայ երբեմն մինչեւ իսկ ներհայկական աւելորդ վէճերու տեղի տալով:

«Հիւրրիյէթ»ի Թղթածրարին ուշադրաւ մէկ այլ կէտն է Սփիւռքին արժեւորումը. Թէ՛ յայտնապէս Թրքամէտը, Թէ՛ ատիկա ներքաւորութեամբ, մարտաւարութեամբ ընդունը նոյն բանը կ'ըսէ. Սփիւռքը խանգարող տարրն է. անմիաբան սփոիւռքութիւն մը որ չի գիտեր իսկ ուզածը. հասարակաց կեցուածք, քաղաքական նուիրեալներ չունի. նաեւ տարուած է վրէժխնդրութեամբ, ազգայնական հակումներով: Ու որոշ չափով հակազդելու համար այս բոլորին, գոնուած ճարը Հայաստանը սիրաշահիլն է. սահմանը բանալ, Երեւանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատել:

Այս կէտերէն դուրս կը մնայ հետաքրքրական այլ նիւթ մը որ Թուրքիոյ մէջ տեսանելի ու անտեսանելի Հայերուն թիւն է. կայ նաեւ հայ զրուցակիցներուն պատասխաններէն դատելով անոնց ունեցած, կամ զգացած խօսքի ազատութեան սահմանադիծին խնդիրը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

Հետեւաղ թիւերուն մէջ իւրաքանչիւր յաջորդող թուրք խօսակիցները զրեթէ նոյնութեամբ կրկնած են իրենց ժխտական, կամ «դրական» մօտեցումները: Պատերազմ էր, Հայերը առիթը չհատպտրծել փորձեցին, հիւանդութիւն էր, համաճարակ, սով, կլիմայական պայմաններ ու մահացան. այո՛, եղան սպանդաւածներ ալ, բայց պարագայական բաներ էին, հակակշռուած վրիպած խումբերու գործ, եւլն: Երբեք զանգուածային քանչնումի ծրագիր գոյութիւն ունեցած չէ, արդէն Հայերու պնդած թիւերն ալ իրականութենէն մղոններով հեռու են: Ժխտողականներու այս համբակին համար կ'արժէ նշել թէ «իսկական» թիւերը կը տարբերին 10-300 հազարի միջեւ...: Ու միշտ կը յայտնուի կառավրուածին «փոխադարձութեան» բերդը:

Այս խումբը բաւական ջղային մօտեցում կը ցուցադրէ բոլորին ուղղուած հարցումին թէ ի՛նչպէս պէտք է որակել 1915ին կատարուածը: Պատասխանները կը ներկայացնեն «տեղահանութիւն, տեղափոխութիւն, աքսոր, տարագրութիւն», եւլն. եղերերս ճոխ տարբերակում մը որ ամենայն բծախնդրութեամբ կը շրջանցէ "ցեղասպանութիւնը", "մաքրագործում"ը», «կանոնաւոր մաքրագործում»ը, «ցեղային մաքրագործում»ը:

«Դրական» դիրքի տէր նկատուածներուն մօտ ալ նորութիւն գրեթէ չկայ: Եղածը ցեղասպանութիւն էր, կ'ըսեն անոնք. կամ առնուազն մաքրագործում, ցեղային մաքրագործում, ինչ որ նոյն բանը կը նշանակէ: Այս խումբին ըսածները կարդալ անգամ մը եւս առիթ կու տայ նշմարելու թրքական ճակատին վրայ դերերու քաշխումի շատ նեղդաչնակ ընթացք մը: Նաեւ շատ վարպետօրէն «դրական»ին մէջ ներմուծուած ժխտականը: Օրինակ, այս առումով շատ յատկանշական է Հ. Պէրքթայի հետեւեալ արտայայտութիւնը երբ կը պատասխանէ զրոյցին մեկնակէտ «Ի՞նչ եղաւ 1915ին» հարցումին: Ան կ'ըսէ. «Սարսափելի բան էր եղածը: Այդ շրջանին ամբողջ իշխանութիւնը Թալաթ, Էնվէր, Ճէմալ, երրեակին ձեռքն էր: Այս կէտը մասնաւորապէս կը շեշտեմ. որովհետեւ 1915ին կատարուածը ինչպէս չենք կրնար ներկայի Թուրքիոյ հանրապետութեան վերագրել, վերջին ծայր դժուար է վերագրել այն ժամանակի օսմանեան պետութեան ամբողջութեան, ընչնիսկ կառավարութեան եւ իշխանութեան կուսակցութեան ամբողջութեան»: Զրոյցին վերջաւորութեան Հ. Պէրքթայ կը կրկնէ նոյն միտքը. «Սարսափելի պատահարը խորապէս կը յուզէ մեզ: Սակայն, այսօրուան Թուրքիոյ հանրապետութիւնը ո՛չ գիտակաւօրէն, ո՛չ մտովի, ո՛չ խիղճով չի կրնար պատասխանատու նկատուիլ: Օսմանեան կայսրութիւնը եւ Թուրքիոյ հանրապետութիւնը տարբեր պետութիւններ են»: Կայ նշումն ալ թէ հարցը պատմական պատահարի մը կը վերաբերի ու այլեւս նիւթն է գիտական պրպտումի ու վիճարկումի: Երբ մարդ կը կարդայ այս խօսքերը, կը տարուի մտածելու թէ որքա՛ն դիւրութեամբ կը տարուինք նմանները «դրական» նկատուած արտայայտութիւններէն ու զիրենք կը դասենք լրտեսութիւնը ըրելու համարձակութիւն ունեցողներու կարգին: Առայ երբեմն մինչեւ իսկ ներհայկական աւելորդ վէճերու տեղի տալով:

«Հիւրրիյէթ»ի Թղթածրարին ուշադրաւ մէկ այլ կէտն է Սփիւռքին արժեւորումը. Թէ՛ յայտնապէս Թրքամէտը, Թէ՛ ատիկա ներքաւորութեամբ, մարտաւարութեամբ ընդունը նոյն բանը կ'ըսէ. Սփիւռքը խանգարող տարրն է. անմիաբան սփոիւռքութիւն մը որ չի գիտեր իսկ ուզածը. հասարակաց կեցուածք, քաղաքական նուիրեալներ չունի. նաեւ տարուած է վրէժխնդրութեամբ, ազգայնական հակումներով: Ու որոշ չափով հակազդելու համար այս բոլորին, գոնուած ճարը Հայաստանը սիրաշահիլն է. սահմանը բանալ, Երեւանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատել:

Այս կէտերէն դուրս կը մնայ հետաքրքրական այլ նիւթ մը որ Թուրքիոյ մէջ տեսանելի ու անտեսանելի Հայերուն թիւն է. կայ նաեւ հայ զրուցակիցներուն պատասխաններէն դատելով անոնց ունեցած, կամ զգացած խօսքի ազատութեան սահմանադիծին խնդիրը:

ՎԱՐՊԵՏ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Այն տպաւորութիւնը չստեղծուի, որ ես զոյգն անյարգալից վիճակի մէջ եմ Հայոց առաքելական եկեղեցիին հանդէպ: Աւեմ բուն ըսելիքս: Շնորհիւ հայ ժողովուրդի քրիստոնէացմանը, շնորհիւ Հայոց առաքելական սուրբ եկեղեցիին, Գրիգոր Լուսաւորչի Թոռան օրով ստեղծուեցաւ Հայոց անդուգական այբուբենը՝ հայ ժողովուրդի հոգիի գոյութեան ամենակատարեալ ապացոյցը: Այդ օրուանից է սկսելու հայ ժողովուրդի "բարոյապէս յաղթեցեալ"ը: Մենք Հայերս պէտք է հասկնանք, որ երբեւիցէ ֆիզիքական յաղթանակներ չենք ունեցել եւ ՉԵՆՔ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ: Բայց Աստուած չանի, որ մենք զաղարենք ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐ տանելէ:

Ժամանակից առաջ անցնելով՝ յիշեմ մեր մեծագոյն հերոսներէն Մխիթարին, որ աշխարհի մէկ վեցերորդի զինուած ուժերի պաշտպանութիւնը վայելող նոզէալիզմ կոչուող այդ հրէշին դէմ տարաւ իր "Հայերը բարոյապէս յաղթեցին"ը: Բարոյապէս յաղթելը խօսք չէ, գործ է: Օփերայի չէնքը Հայերու բարոյական յաղթանակն է Ցեղասպանութեան դէմ: Կրնաք հարց տալ, թէ ուր է վարպետ Սարեանի մասին յօդուածը, ինչ կապ ունի քրիստոնէութիւնը, Նարեկացին Սարեանի հետ: Նպատակս այդ կապը ցոյց տալն է: Անկարելի է որ կապ չունենան, եթէ նոյնիսկ չունենան, ներոզամիտ եղէք:

Քիչ մըն ալ յամենամ Ե. դարի վրայ: Այդ ժամանակ Հայոց պետականութիւնը իր հոգեվարքն էր ապրում, հայ ժողովուրդին փիլիքական դեկավարները տառապում էին պառակտումէ, թշնամութենէ, անհանդուրժողականութենէն, իշխանութենէ, դաւաճանութենէ, ընչաքաղցութենէ հիւանդութեամբ. մահացու հիւանդութիւններ: Մօտ էր աղէտը եւ այդ ժամանակ էր, որ Հայոց հոգին յայտնըւեց, որ պաշտպանի իր ժողովուրդը: Տեսէք, հայերէնի Այբուբենն, Սուրբ Գրքի թարգմանութիւն՝ հայերէն լեզուով առաջին դուխգործոցը, հայկական դպրոցներ. մի քանի տասնամեակներու ընթացքին ժամանակի ստեղծուած մարդկային հոգեի եւ սիրտի իւրացումը. հելլենիստական, ասորական, երբայերէնէն: Սկսում էն հայ հեղինակների հրաշալի ստեղծագործութիւնները՝ Բիւզանդ, Պատմահայր, Եղիշէ եւ ուրիշներ. հայ ժողովուրդի գոյութիւնը ապահովուած է. պարեր, դարեր. Հայերուն սպասում են ոտնձգանքներ իրենց գոյատեւման պայքարի ընթացքին, բայց ոչ մի տեղ հայ ժողովրդի հոգին ամբողջովին չի հանդում, եթէ մի տեղ հանգում է, ուրիշ տեղ՝ բոցավառում:

ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ուզում եմ Սարեանի մի երկու նկարի մասին խօսիլ: Սարեանի "Հայաստան" նկարը կարծում եմ բացառիկ նկար մըն է համաշխարհային նկարչութեան պատմութեան մէջ: Չեմ դիտեր մի նկարիչ, որ նկարած ըլլայ բնանկար մը, որը ներկայացնի հայրենիքը: Սա չի վերաբերում միայն Հայերին: Ինձ ծանօթ չէ մի "բնանկար", որ ըլլայ դիմանկարը հայրենիքին (Հայաստանին, ուր կայ ժողովուրդը եւ պատմութիւնը): Նշանաւոր այդ նկարը չեթոյ աւելի մեծ չափով, տարիներ եղել է պետական Թատրոնի բեմի վարագոյրը, որ չէր կրնար ուրախութիւն չպատճառել, չդաստիարակել, չմխիթարել հոգեկան հիւանդին, մխիթարիչ հանդիսականներին տարիներու ընթացքին, չեթոյ չարաչար գործածելէ վերջ այդ հրաշալիքը անխնամ եւ վնասուած վիճակի մէջ ծրարել եւ պահել են: Լաւ է, որ չեն վառել, 1937 Թուին, ինչպէս ուզում էին վառել խարոյկի վրայ Զարենցին դիմանկարը, որը փրկուեց չնորհիւ երիտասարդ գրականագէտ Նշան Մուրադեանի խիզախութեան, որ կեանքը վտանգելով՝ տարիներ պահեց Զարենցի դիմանկարը, ինչպէս նկարչուհի Ռեդինան պահեց, փրկեց Զարենցի ձեռագրերը: Եւ փոխանակ այս մարդոց արձանը կանգնեցնեն, մի փողոցի անունով պահեն այդ հերոսներին յիշատակը, 37 Թուի մասնիչնեբոյն անունով եւ օծում Երեւանի փողոցները: Ուրիշ նկարներ՝ Սարեանի գործերից, վառուեցին պատկերասրահի բակում: Հայ դահիճներու, ինչու դահիճ, ճիշդ բառը օգտագործեմ՝ հայ մարդասպաններու կողմից: Հիմա, բարեբախտաբար, որոշ վերականգնման աշխատանքներէ վերջ, պետական Թատրոնի վարագոյրը կախուած է պետական պատկերասրահում, ընթերցողը Թող գնայ անպայման եւ դիտէ այդ նկարը. պատմական նկարչութեան բարձրագոյն նուաճումն է: Ուրիշ գլուխգործոց մըն ալ, որ հայկականութեան սիմվոլ է, "Ընտանիք" նկարն է, ուր Լուսիկ Սարեանը նստած է իբրեւ մի "աստուածուհի", նստած հանդիստ, արժանապատուութեամբ, երջանիկ, իր ծունկերուն մօտ իր երկու կոբիւնները աչխարհէն "բեխտար" խաղում են: Վարպետը նկարի ֆոնին մէջ դրած է իր ինքնանկարը. երջանիկ դիտում է իր պատեղինները: Նոյնիսկ կենդանական աշխարհին մէջ ամենագեղեցիկ պահն է, երբ մայր կենդանին, թէկուզ ամենագիշատիչը, փայփայում - փաղաքշում է իր ձագուկները:

Շատ են խօսում Հայերը ընտանիքի սրբութեան մասին: Սուրբ է, թէ չէ, չը դիտեմ, բայց որ այս ընտանիքի նկարը սրբապատկեր մըն է, կասկած չկայ: Սարեանի նկարներ, որոնք իրենց մէջ պարփակում են երկու սրբութիւն Հայու համար (գոնէ Սարեանի համար)՝ իր հաւատամքը, հայրենիք եւ ընտանիք: Սարեանը մեծ ուժով եւ գեղեցկութեամբ նկարել է եւ փառաբանել իր սիրած հայրենակիցներուն: Մեծագոյն բանաստեղծ եւ ազգային հերոս Եղիշէ Չարենցին դիմանկարը, դիմանկարի գլուխգործոց՝ համաշխարհային նկարչութեան լաւագոյն դիմանկարներու կողքին կախուելու արժանի, որ կրնար ըլլալ ուզածդ թանգարանի զարդը: Զկայ կեանքի մի բնագաւառ, մարդու գործունէութեան ասպարէզ, որուն հերոսները չեն անմահացած իր նկարներու շնորհիւ: "Շինարարութիւն"ը նկար է բանուորներով, "Ֆարիք" էիք ուզում, նկարած է գլուխգործոց: "Հայկական բանակը" ինքն է լաւագոյն ներկայացուցիչը: Քաղաքը, գիւղը՝ ամէնքն ալ հայկական: Սարեանի նկարչութեան բնորոշումը՝ հայկականութիւնը եւ Հայը: Նոյնիսկ իր ապրած կեանքով նա մեզ պատգամում է (92 տարեկան ապրեցաւ), որ հայրենի հողին վրայ է, որ կրնաս երկար ապրիլ, ստեղծագործել մէջ չուտ կը մեռնիս,

Անշուշտ, հայ հոգին արտայայտում է արուեստի միջոցով: Ամէն մարդ արուեստագէտ չէ: Ոչինչ, եթէ ամէն 50 տարին մէկ հայ մարդ գայ, որ կրնայ արտայայտել հայ հոգին, ուրեմն հայ հոգին ապրում է, հայկականութիւնը ապրում է: Իր ամէն մէկ նկարին մասին կարելի է գրել եւ շատ բաներ յայտնաբերել, բայց անշուշտ Թերթի յօդուածի սահմաններում անկարելի է:

Մի նկարի մասին ալ մի քանի խօսք ասեմ: Վարդան Սարեանի մասին խօսուում է, որ ինքը ուրախութեան նկարիչ է, ապրելու հաճոյքի, բնութիւնը փառաբանող, երբեմն նոյնիսկ որոշ երանգ է դրուում այդ խօսքերուն մէջ, որ կարծէք վարպետը ամենագիժ ժամանակն ալ ուրախ նկարներ է նկարել. այդ ինչպէ՞ս է լինում: Ես ցոյց եմ տալու ձեզի մի նկար, որու բովանդակութիւնը վիշտ է, ծանր տխրութիւնը, որ հերոսը տանում է ընդունած, բայց ոչ կքած. նա տանում է իր վիշտը, որ նաեւ ուրիշներու վիշտ է, հանդարտ, բայց Թաքնուած մեծ ուժով չենթարկուելու վիշտին, բայց չի պահում իր վիշտը. դա Վարպետին ամենաուժեղ եւ յուզիչ գործերից է, երեւի նաեւ եզակի իր նկարներու մէջ. դա պատերազմի ժամանակ մարդկութեան համար այդ աղէտի ժամանակ նկարած ինքնանկարն է: Դիմ գիժ բախտ մարդու մասին ամենաուժեղ նկարչութիւնն է: Ուշադիր եւ երկար դիտէք նկարին մէջ վարպետին դէմքին արտայայտութիւնը եւ նոր կը զգաք իր զսպուած վիշտը:

(Շար. 4)

(Երեւան)

ՋՈՒԻՑԵՐԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ Ջ. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՋԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ԽԱՂԵՐԸ

(ՄԱՐՏ 25-28, ԺՐՆԵՒ)

Արդէն աւանդութիւն դարձած Ջուիցերահայ Միութեան կազմակերպած Ժընեւի միջդաղութային խաղերը, որոնք տեղի կ'ունենան երկու տարին մէկ անգամ Զատկուան տօնին ընթացքին, վեցերորդ անգամ արձանագրեցին բացառիկ յաջողութիւն:

Արդարեւ, ինը տարբեր երկիրներէ ժամանած չուրջ 400 մարզիկներ (առաջին անգամ նաեւ ԱՄՆ-էն եւ Տուբայէն), 150 ընկերացողներ, չուրջ 600 մանակիցներ առաջին տիւթքայի երեկոյթին եւ աւելի քան 700 հիւրեր փակման պարահանդէսին, ապացոյցն են յաջողութեան:

Տարբեր երկիրներու եւ պատկանելիութիւններու հայկական միութիւններու, կազմակերպութիւններու երիտասարդ – երիտասարդուհիներ, երկու օր չարունակ իրջօրէն եւ անկեղծ մարզական ոգիով մրցակցեցան առաջնութիւն չահելու համար: Սակայն առաջնութիւն չահելէ աւելի կարեւոր էր ստեղծել եւ ամրապնդել մտերմիկ ու անկեղծ բարեկամական, եղբայրական եւ հայկական կապեր: Եւ իրօք, բոլորս անխտիր, այս անմոռանալի չաբաթավերջին մեծ հայկական ընտանիքի մը պատկանելու զգացումը ունէինք:

Արդարեւ, անմոռանալի էին խաղերը, անմոռանալի էր Շաբաթ իրիկուան տիքօն տի–ճի Շանթ Ղուչեանի մանակցութեամբ, անմոռանալի էր Կիրակի իրիկուան փակման պարահանդէսը, Մարսէյլէն ժամանած Մասիս նուագախումբին մասնակցութեամբ: Սակայն, յատկապէս անմոռանալի եւ յուզիչ էր խաղերուն փակման արարողութիւնը, պատրաստուած՝ տիկին Նեւրիկ Ազատեանի կողմէ եւ նուիրուած՝ Հայոց Ցեղասպանութեան 90–ամեակին:

Ինչպէս համայն Սփիւռքը եւ Հայաստանը, նոյնպէս նաեւ Ջուիցերիոյ հայ համայնքը այս տարի զանազան ձեռնարկներով պիտի ոգեկոչէ Մեծ Եղեռնի 90–ամեակը: Եւ, Ջուիցերահայ Միութիւնը, չատ գեղեցիկ գաղափարը ունեցաւ այդ ձեռնարկներուն մեկնակէտը տալու մեր ապագան ներկայացնող հայ երիտասարդութեան ներկայութեամբ:

Ջոր սերունդներ ներկայ էին այս արարողութեան. Ցեղասպանութեան երկու վերապրողներ՝ Պ. Արտաւազդ Կորուստեան եւ Պ. Անդրանիկ Կարապետեան (որոնց Ջուիցերիոյ կառավարութիւնը ապաստան, մնունդ եւ ուսում ապահոված էր), երկրորդ եւ երրորդ սերունդները ներկայացուած էին Սանահին պարախումբի պարուհիներուն, դրօշակակիրներուն եւ մարզիկներուն միջոցով, իսկ չորրորդ սերունդը՝ ժընեւի Թօփալեան միջնակարգի մանուկներով, որոնք իրենց ձեռքը ունէին 90 կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն փուչիկներ, ներկայացնելով Եղեռնի 90ամեակը: Ջոր սերունդներ մարզադաշտին մէջ համախմբուած, պարզօրէն որպէս ապացոյց Ցեղասպանութեան ծրագրի ձախողութեան, ապացոյց որ պահպանելով մեր ազգային ինքնութիւնն ու հաւատքը, ամբարտաւանելով մեր միասնականութիւնը, մենք պիտի չարունակենք գոյութիւն պահել, բազմանալ ու սատար կանգնիլ մեր Հայրենիքի բարգաւաճման ու պետականութեան ամրապնդման:

Հայաստանի դեսպան Պ. Զօհրապ Մնացականեան Հայաստանի պետութեան կողմէ վերապարգեւներուն նուիրեց Հայաստանի Հանրապետութեան անձնագրեր. ապա Թօփալեան վարժարանի աշակերտներուն արտասանութիւններէն եւ Սանահին պարախումբի չատ գեղեցիկ ներկայացումէն յետոյ Եղեռնի վերապրողներ՝ Պ. Արտաւազդ Կորուստեան եւ Պ. Անդրանիկ Կարապետեան մարզիկներուն նուիրեցին յաղթանակի բաժակները:

Կատարեալ կազմակերպութիւն, բայառիկ մտերմիկ հայկական մթնոլորտ, անմոռանալի զուարճական տօներ: Մեր սրտագին շնորհաւորանքները եւ շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Ջուիցերահայ Միութեան եւ համայն կազմակերպիչ մարմնին այս անմոռանալի նախաձեռնութեան համար: Ջեր վարձքը կատար եւ մնաք բարով մինչեւ 2007 Թուականի խաղերը:

ԽԱՂԵՐՈՒՆ ՆԵՐԿԱՑ
ՀԱՑ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒՀԻ ՄԸ

ԽԱՂԵՐՈՒ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

– *Այրերու պասքէթպոլ*՝–
1՝– Լոս Անճելըս, 2՝– Նիսի Հայ Մարզական Միութիւն, 3՝– ՀԲԸՄ Նուպար–Փարիզ:

– *Աղջկանց պասքէթպոլ*՝–
1՝– ՀՄԸՄ–Լոնտոն, 2՝– Սասուն–Լուկանօ, 3՝– Նիսի Հայ Մարզական Միութիւն:

– *Վոլէյպոլ (երկսեռ)*՝–
1՝– Արարատ–Վիէննա 2՝– Պելժիոյ Հայ Երիտասարդաց Միութիւն, 3՝– Սասուն–Լուկանօ:

– *Ֆութպոլ*՝–
1՝– Մասիս–Արաւո, 2՝– Արարատ–Ռըթոյլինկէն, 3՝– Պելժիոյ Հայ Երիտասարդաց Միութիւն:

– *Փինկ–փոնկ*՝–
1՝– Ազատ Քէօշէեան (ԻՀՄ–Իտալիա), 2՝– Ազատ Ելեգէն (Ժընեւ), 3՝– Ալեքսի Թուքակ (Ջուիցերահայ Միութիւն):

– *Նարտի*՝–
1՝– Վարդան Աճէմեան (Իտալիա), 2՝– Մարքօ Նորտիօ (Իտալիա), 3՝– Արմիկ Ասլանեան (Լոս Անճելըս):

– *Մարզական ոգի (ֆէր–փլէ)*՝–
Պելժիոյ Հայ Երիտասարդաց Միութիւն:

– *Ազամ Մեսրոպեան Մրցանակ*՝–
Լոս Անճելըս – Ամերիկա:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ՀԵՏ ՃԱԿԱՏՈՒՄԻ ՀԱՐՑԸ

Խորհրդային շրջանակին մէջ ամբողջատիրութիւնը հիմնուած էր գաղտնի սպասարկութիւններու գործունէութեան վրայ: Եւ երբ այդ վ արչակարգը դադրեցաւ գոյութիւն ունենալէ, ամէնէն երկիր մեծ հետաքրքրութեամբ ինկաւ այդ սպասարկութիւններուն դիւանները վրայ: Ատիկա եղաւ փոքր կամ մեծ չափով, ամէն երկրի կիրարկած ուրոյն մեթոտով:

Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ 1990ին արդէն հիմնուեցաւ յատուկ պրասենեակ մը որ առաջին անօրէնին անունով կոչուեցաւ Հօղան: Այդ պրասենեակը պիտի աշխատէր Սթազիի թղթածրարներու վրայ. մինչեւ այսօր երկու միլիոն հոգի դիմած է իրեն վերաբերող թղթածրարները աչքէ անցընելու համար: Պէտք է ըսել որ Գերմանիոյ վերամիացումը այս մարզին մէջ չատ բարեբար ազդեցութիւն ունեցած է: Ոչ միայն "մաքրութեան" այս յատուկ ապարքին համար իրաւական դեռտին մը պատրաստուած է, այլեւ նիւթական անհրաժեշտ միջոցները տրամադրուած են: Ասոնց չնորհիւ նախկին Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ հարցը քաղաքակիրթ ձեւով կարդադրուած է. ոչ մէկ կարելիութիւն ձգուած է իրենց համապատասխան անցեալին չահարկումով դեկավարներուն քաղաքական կեանքին վրայ ազդելու:

Չեխիոյ մէջ 1991ի օրէնք մը չեշտը դրած է տուեալ անձի մը պետական սպասհովութեան անուանացանկերուն վրայ գտնուելու տեղեկութեան վրայ: Ներքին գործերու նախարարութեան կապուած յանձնախումբ մը "ժխտական փաստաթուղթ" մը կու տայ, հակառակ պարագային անձը չի կրնար պաչտօն ունենալ հանրային չրջանակին մէջ (վարչարարութիւն, դատակազմ, լրատուիւններ, բանակի հրամանատարական չրջանակ): Չեխերը 2002էն ի վեր Ներքին գործերու նախարարութեան յատուկ կայքէջէն կրնան տեղեկանալ ոստիկանութեան տեղեկութիւն հայթայթողներու ինքնութեան:

Լեհաստանի մէջ երկար վիճարկումներէ եւք միայն "մաքրութեան" օրէնքը կիրարկութեան դրուած է 1997ին: Ցատուկ դատարան մը կ'որոչէ թէ անձ մը դիտակցօրէն ու գաղտնաբար գործակցա՞ծ է համապատասխան պետութեան սպահովութեան մարմիններուն հետ. կարելի է վճիռին վերաքննութիւնը պահանջել: Լեհերը "կը մաքրեն", բարի վարքի վկայական կու տան երեսփոխաններու, պետական բարձրաստիճան պաչտօնատարներու, դատաւորներու, փաստաբաններու, բայց ոչ՝ լրագրողներու: Իսկ անոնք որոնք կը խոստովանին անցեալի իրենց գործակցութիւնը, կամ անոնք որոնք տուրը կը յայտնուի դատարանին մէջ, ոչինչ կը կորսնցնեն գրեթէ, բացի պաչտօնի մը տիրանալու համար իրենց ունեցած "բարոյական տրակ"ը:

Լեհաստանի մէջ 1992ին ալ ձեռնարկուած էր նման աչխատանքի: Ներքին գործերու նախարարութիւնը պետութեան ամէնէն բարձրաստիճան անձնաւորութիւններուն 66 պետական դէմքերու ցանկ մը ղրկած էր. այդ մարդիկը 1945 – 90 տարիներուն պաչտօնի կոչուած էին ապահովութեան մարմիններուն կողմէ: Այդ ցանկին վրայ կար նաեւ Լ. Վալեզայի անունը:

"Մաքրութեան" գործին մէջ Պալթեան երկիրները ուղղակի խորհրդային պետութիւններէն յատուկ կեցուածքով մը կ'անդրադառնային: Էստոնիան, Լատվիան եւ Լիթուանիան Խորհ. Միութեան մաս կազմող երկիրներ ըլլալով, հոն ճնչումները չատ աւելի էին, քան ընկերվարական պլոքի միւս երկիրներուն մէջ: ՔԱ. կէ. Պէ-ն որ կուսակցութեան հզօր թեւն էր, ընկերութեան բոլոր խաւերուն մէջ թափանցած էր, հսկելու, հալածելու յատուկ նպատակով: Եւ ըսել որ խորհրդային քաղաքական ոստիկանութիւնը յատկապէս Լատվիայէն ու Լիթուանիայէն առած տարած էր թղթածրարները 1991ին, ինչ որ լուրջ հարց ստեղծած է այդ երկիրներուն համար:

Էստոնիոյ մէջ 1994ի օրէնքի մը համաձայն հանրային պաչտօնի տէր բոլոր անձերէն պատուոյ յայտարարութիւն մը կը պահանջուի թէ երբեք չէ գործակցած ՔԱ.կէ.Պէ.ին հետ: Եթէ մէկը գործակցած է, պէտք է ներկայանայ ապահովութեան սպասարկութեան: Սակայն իր անցեալը չի հրապարակուիր: Լատվիոյ մէջ ՔԱ. կէ. Պէ.ի նախկին աչխատողները պէտք է ներկայանան Պատմական յիչողութեան ազգային դրասենեակը: 1994ի օրէնքով, ընտրութեան թեկնածուներուն մասին հետաքննութիւն մը պարտադիր է, ինչպէս եւ պետութեան պաչտօնատարներուն, այն դիրքերուն համար որոնք արդիլուած են նախկին գործակալներուն: Լիթուանիան 1999ի օրէնքով կը պահանջէ որ 1940-90 ՔԱ. կէ. Պէ.ի աչխատողները յատուկ յանձնախումբի մը ներկայանան: Սակայն իրենց վերաբերեալ տեղեկութիւնը չի հրապարակուիր եթէ տուեալ անձը հանրային պարտականութիւն ըստանձնած չէ, կամ օրէնքին հրապարակումէն վեց ամիս ետք արդէն ներկայացած է պատկան մարմնին:

Այս օրէնքները, կարգադրութիւնները թերիներէ զերծ չեն: Անցեալ Ցունուարին յայտնի դարձած է թէ Լիթուանիոյ Արտաքին գործերու նախարարը, Խորհրդարանի փոխ նախագահը, 1980ական տարիներուն ՔԱ. կէ. Պէ.ի պահեստայիններ եղած են: Իսկ երկրին օրէնքը պահեստայինները գործակալ չի նկատեր: Մանրագէտներու կարծիքով մօտեցումը սխալ է, քանի որ պահեստիներն ալ խորհրդային իչխանութեան մօտիկ մարդիկ էին: Լիթուանական թերթ մը գրած է թէ անցեալ տարի Ռուսաստան 5,5 միլիոն տոլար յատկացուցած էր Պալթեան երկիրներէն գալիք տեղեկութիւններու: Անոնք կրնային պատկանիլ քաղաքական ու տնտեսական կեանքին, զինուորական տեղեկութեան, ՕԹԱՆ-ի, եւրոպական հիմնարկներու: Իսկ այդ աչխատանքին մէջ նախկին վարչակարգին հաւատարիմները չատ օգտակար կրնան ըլլալ:

Կարեւոր ուրիշ պարագայ մըն է փաստաթուղթերուն փճացումը: Վարչակարգի փոփոխութեան խուճապին մէջ անհայիւ վաւերագիր փճացուցած են: Չունգարիոյ մէջ օրինակ, 1989ին քաղաքական ոստիկանութեան սպայ մը լուր տուած է մամուլին թէ մեծ թիւով թղթածրար փճացուցած է:

Այդ չրջանակին մէջ ընդհանուր է համոզումը թէ ժամանակը հասած է անցեալի վերաբերեալ ամբողջ ճչմարտութեան տեղեակ ըլլալու: Ատիկա կը նշանակուի իսկական ազատութեան միակ ճամբան:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԻՆԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

- Բայց մինչեւ ե՞րբ, հարցուցի:

- Տեսնենք... Պոլիս բարեկամներուս պրած եմ, կը յուսամ որ ինծի համար կ'աչխատին ու ճարը կը գտնեն վերադարձնելու: Առ այժմ խնդիրը օր վաստրկելու եւ աւելի հեռուն չերթալու վրայ է:

- Իսկ մենք ի՞նչ պիտի ընենք ի՞նչ խորհուրդ կուտաս մեզի: Քովերնուս դրամը չատ քիչ է եւ եթէ մեզի աւելի հեռուները ղրկեն, ի՞նչ պիտի ընենք:

- Անմիջապէս հեռագիր մը պատրաստեցէք Պոլիս ձեր ընտանիքին ուղղուած, դրամ ուղելու համար եւ այդ հեռագիրը վաղը առաւօտ գայմագամին ցոյց տալով՝ խնդրեցէք իրմէ որ մինչեւ հեռագրին պատասխանը գալը ձեզի հրամայ տայ հոս ընակելու. թերեւս այս կերպով կը յաջողիք քանի մը օր վաստակելու:

Եւ Աբիկ Մուպահաճեան մեզի բարի դիչեր մաղթելով տուներէ մը պէս անյայտացաւ:

Հետեւեալ առաւօտ կանուխ Ակունի, Զաքըրեան եւ ես գացինք քօնաք՝ գայմագամը՝ Ֆայիք պէյը տեսնելու:

Առանց արգելքի յաջողեցանք իր սենեակը մտնել:

Ֆայիք պէյ գեղադէմ երիտասարդ մըն էր, ջերմ Իթթիհատական եւ Հայատեաց, ինչպէս իմացանք ետքէն:

Իրեն բացատրեցինք մեր կացութիւնը, ըսինք որ Պոլսէն Գոնիա աքսորուած էինք հոն մնալու համար, բայց մեզ հոնկէ էրէյլի ղրկած էին եւ հարցուցինք թէ մեր մասին հրահանգ եկա՞ծ էր իրեն:

- Ձեր մասն ո՛ եւ է հրահանգ չեմ ստացած, ըսաւ Ֆայիք պէյ:

- Ուրեմն ի՞նչ կարգադրութիւն պիտի ընէք մեր մասին:

- Ոչինչ, դուք պարզապէս մուհաճիրներ էք եւ պէտք է որ անմիջապէս վրանները երթաք հոնկէ սկսիք ըլլալու համար:

- Բայց մենք դրամ չունինք, ահաւասիկ հեռագիր մը պատրաստած ենք Պոլիս ղրկելու համար, որպէսզի մեզի դրամ հասցընեն: Գոնէ հրամայեցէք որպէսզի մինչեւ մեր դրամը գալը այստեղ մնանք:

- Քանի՞ օրէն կուգայ ձեր դրամը:

- Չենք գիտեր, բայց գոնէ երկու չաբաթ մեզի պայմանաժամ չնորհեցէք:

Անկարելի է, ըսաւ, բայց ձեզի արտօնութիւն կուտամ չաբաթ մը մնալու հոս:

Այդ ալ մեծ չնորհ մըն էր արդէն: Շնորհակալութիւն յայտնելով մեկնեցանք քօնաքէն:

Այսպէս ուրեմն գոնէ տասը օր պիտի կրնայինք ազատօրէն էրէյլի մնալ:

Գացինք հեռագրատուն եւ մեր հեռագիրը ղրկեցինք: Ցետոյ վերադարձանք օթել եւ տիրոջը պատմեցինք մեր այցելութեան արդիւնքը:

- Լաւ ուրեմն, ըսաւ, կրնամ ձեզ չաբաթ մը վար դնել քանի որ Գայմագամը արտօնած է:

Ներսէս Զաքրեան գնաց Թաղապետական դեղարանը որուն տէրը հայ մըն է եղեր:

- Պաչտօնակից մըն է, թերեւս օգտակար կ'ըլլայ ինծի, ըսաւ:

Ես ու Ակունի պաղտատ օթէլի ներքեւ գտնուած սրճարանը գացինք ուր ընկերս գտաւ իր բարեկամը Գարագաչ որ նոյնպէս Պոլսէն աքսորուած էր մենէ առաջ, Գարագաչ երբոր իմացաւ որ մենք օթէլը կը գտնուինք՝ իսկոյն ինքն ալ հոն փոխադրուեցաւ:

Իրիկունը Զաքրեան եկաւ մեզ գտաւ: Թաղապետական դեղարանի տէրը իրեն ծանօթ է եղեր եւ խոստացեր է միջոց մը գտնել զինքը Գոնիա փախցնելու համար:

(Շար. 32)

Մեծանի Գըլըճեան եւ Հերվէ Ժորժըլէն
ուրախութեամբ կը յայտնեն
իրենց աղջկան՝

ՄԱՆՆԻԿ-Ի

ծնունդը, Փարիզ 2005 Ապրիլ 8ին։

11 rue Condorcet
75009 PARIS
Tél. : +33 1 42 82 10 16
courriel: melanie.keledjian@tiscali.fr
herve.georgelin@efa.gr

TELEVISION
ARTE

LES MERCREDIS DE L'HISTOIRE

Le Génocide Arménien

Un documentaire réalisé par **Laurence Jourdan,** une co-production **ARTE-France.**
Mercredi 13 avril à 20 heures 45

Avant 1894, trois millions d'Arméniens et autant de Turcs formaient la moitié de la population de l'Empire ottoman. En 1917 deux tiers des Arméniens auront été exterminés. Le processus d'élimination s'est mis en place petit à petit. Le 24 avril 1915, l'arrestation de 650 notables sonne le début d'épouvantables massacres (Télé 7 jours).

***

(Le génocide arménien en DVD, sortie le 13 avril, avec un entretien de Yves Ternon).

«ՅԱՌԱՋ» ի

ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանուխ	135	(161,46)
Ծննդ	135	(161,46)

Բոլոր աղդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհանուր գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնայեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

(Շար. Ա. Էջէն)

մեռեալներու թիւը։ Արարքին որպէս պատասխանատու կամ մեղսակից երեք իսլամապաշտներ ձերբակալուած են։

ՇՎԱՐՆԱՑԷ չատ անճոռնի կեանք մը կ'ապրի եւ հեռատեսիլի կայաններէն կը դժգոհի, որովհետեւ ստացած գումարը չի բաւեր ապրուստը ապահովելու համար։ Ամսական թոշակը 14 եւրօ է եւ կ'ըսէ թէ ելեկտրականութիւնը չի կրնար վճարել այն բնակարանին զոր իշխանութիւնը տրամադրած է իրեն։ Ժողովուրդը չատ ապշուած չէ, որովհետեւ երբ հայրենակիցները զինք տապալեցին իր չուրջը տիրող կաշառակերութեան համար, Շվարնաձէ 15 միլիոն տոլարի տուդանք մը վճարած էր փեսան ազատելու համար։ Ան տէրն էր հեռաձայնի առաջին ընկերութեան եւ ամբաստանուած էր պարտապանցութեան համար։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արթիւր Պէյլէրեանի յիշատակին Պ. Ե. Պատուականեան 100 եւրօ կը նուիրէ "Յառաջ"ին։

Association Artistique - Les 3A

PROJECTION

Le 15 avril à 20 heures

Le Voyage

(THE JOURNEY)

Sona TATOYAN, Varduhi VARDERESYAN
Tigran NERSESYAN, Anoush STEPANYAN

Un film de Edwin AVANESS
et Emy HOVANESYAN

Langue : Anglais (10 premières min.), Arméinen

LES 3A — 12-14 rue St-Bazile
13001 MARSEILLE
PAF : 3 Euros
(une collation sera offerte en fin de projection).

Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques

CONCERT

Au profit de l'Association
«Soisy Pour Keghassar, en Arménie»

le mardi 12 avril à 20 heures 30
Nariné SIMONIAN
(orgue - piano)
Dominique de WILLIENCOURT
(violoncelle - compositeur)
Mourad AMIRKHANIAN
(baryton - basse)

Au programme :
Caccini — Caldara — Bach — Durante — Fauré — Ekmalian — Komitas — Rachmaninov — de Williencourt

Participation aux frais: 15 Euros — Etudiants : 10 Euros
Adresse : 13 rue du Perche (angle rue Charlot) Paris 3e
Métro : République, Filles du Calvaire
Réservations : Tél.: 01 44 59 23 50 ou 06 21 86 70 22

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

François-Joël THIOLLIER

Récital de Piano

«LE TOUR DU MONDE DE LA MUSIQUE EN 80 MINUTES»
de BACH à GERSHWIN

Concert caritatif au profit de l'Ecole Hamaskaïne de Marseille

Vendredi 15 avril à 20h30
salle Jean-Renoir,
31 rue du Général Leclerc
à Bois-Colombes

Ce concert est organisé avec le soutien de la Mairie de Bois-Colombes.

Renseignement et réservation au :
01.56.83.91.03 / 01.42.29.10.24
06.64.91.51.74

MANIFESTATIONS
DANS LE CADRE DU 90EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

NICE

— **18 avril**

Colloque sur «Les Génocides» intitulé: «L'IMPRESCRIPTIBLE» Pourquoi nous n'arrivons pas à tirer les leçons de l'histoire ?

Organisé par le CRIF Régional et le Conseil Communautaire Arménien de la Côte d'Azur, ce colloque introduira la notion même de génocide autour d'intervenants de différentes disciplines : professeurs, juristes, historiens, rescapés... Il se déroulera dans l'Amphi de la Faculté de droit et des sciences économiques de Nice Sophia--Antipolis.

interventions de: M. Robert CHARVIN, M. Jean-Baptiste RACINE, M. Gérard RABINOVITCH, M. Roger BERNARDINI.

— Concernant le GENOCIDE ARMENIEN :
Intervention de M. YVES TERNON, Docteur et HDR en Histoire,
Spécialiste des génocides «Les génocides du XXe siècle»
et du rescapé M. Shabouh GEDIK.

— Le **génocide juif :** intervention de Mme Michelle MEROWKA, Docteur ès anthropologie, et M. Charles GOETTLIEBE, rescapé de la Shoah

— Le **génocide rwandais.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1955 - 2005
50 ans de Colonie de la Croix Bleue à Bellefontaine

GRAND CONCOURS DE DESSIN OUVERT A TOUS LES ENFANTS DE 6 A 14 ANS

Thème : la vie à la colonie de Bellefontaine (jeux, activités, promenades...)

3 dessins, primés par un jury de spécialistes, seront imprimés sur des tee-shirts et vendus le jour de la fête.

Tous les dessins seront exposés le 17 juillet à la colonie.

Dessins à exécuter avec feutres, ou pastels, ou gouaches... sur papier (format 24/32) en privilégiant les couleurs franches.

Dessin à envoyer avant le 30/04/05 à l'adresse suivante :

MCA CBAF
Concours de dessin
9 rue du Cirque
38200 VIENNE

Sans oublier de mentionner au dos, le nom, la date de naissance, l'adresse et le N° de téléphone de l'artiste en herbe.

Pour tous renseignements :
Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Vienne
Tél. : 04 74 53 25 91

□

COURS
DE LANGUE ANGLAISE
Pour collégiens —
possibilité adultes débutants
Par enseignante de langue maternelle anglaise
LES MERCREDIS
DE 14 à 16 HEURES
Maison de la Culture Arménienne,
17 rue Bleue 75009 PARIS
(Métro : Cadet)
Renseignements
auprès de **Nazélie Fourtune**
au **01 45 84 57 18 le soir.**

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

□

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« C h r o n i q u e s »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan
Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.
Ouvrges de référence et publications récentes.

□

ISSY-LES-MOULINEAUX

La Croix Bleue d'Issy-les Moulineaux Section «Dirouhie Serengulian» organise

nnvoyage en ARMENIE
du 28 avril au 5 mai
Renseignements et inscriptions auprès de :
Aïda : 01 46 45 93 81 / 06 23 24 01 32
Maïda : 01 46 38 28 47

□

Section «Archalouis Tatéossian»
Paris

COURS
DE SOUTIEN DE SCIENCES PHYSIQUES
De la Seconde à la Terminale —
PREPARATION AU BAC
Par professeur enseignant dans un lycée parisien prestigieux
LES MERCREDIS
DE 15 à 17 HEURES
Maison de la Culture Arménienne,
17 rue Bleue 75009 PARIS
(Métro : Cadet)
Renseignements
auprès de **Nazélie Fourtune**
au **01 45 84 57 18 le soir.**

□

Date à retenir

La Section **«Issahakian»** - Banlieue Sud de la Croix Bleue des Arméniens de France présente

« B R A T S C H »

le mercredi 1er juin à 20 heures 30 au Théâtre National des Gémeaux à Sceaux.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR DU MOIS D'AOUT

La Croix Bleue des Arméniens de France organise :

— **un séjour du 29 juillet au 16 août**
pour les enfants nés entre le 1er janvier 1991 et le 31 décembre 1997

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration —
17 rue Bleue 75009 Paris — tél. : 01 53 34 18 18.

Date limite pour les inscriptions : 8 mai

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐԸ ԵՒ ՄԷԿ ԵՐԿՈՒ ՆՇՈՒՄ

Բ.

Անցնելէ առաջ Թուրքիոյ մէջ յայտնի ու թաքուն Հայերու ներկայի թիւին նիւթին ու հայ զրուցակիցներու խօսքի սահմանին, պէտք է իբր «յետ գրութիւն» պահ մը յամենալ «ղրկան» մօտեցումի տէր, կամ «ճշմարտութիւնը ըսելու յանդգնութեան տէր» նկատուած Թուրքերու հոս աւելի եւս բացայայտ ճապկումին:

Հ. Պէրքթայի 1915ին կատարուածը ներկայի Թուրքիոյ հանրապետութեան վերագրելու անկարելիութիւնը չեչտող խօսքերէն եւք, որոնք առաջին քայլն կ'անզօրացնեն «ճշմարտախօս»ի իր անարդար որակումը, այդ մարզին ախոյեանը նկատուած Թ. Աքչամ վարպետօրէն կը զարգացնէ մայր գաղափարը: Ան կ'ըսէ. «Այս հարցին վիճարկումին ընթացքին հարկ է մէկդի ձգել «մենիք» ու «անոնք», եւ «զոհեր» ու «յանցաւորներ» դրակումները: Մանաւանդ որ 1915էն մօտ դար մը ետք յայտնի դարձած է որ հարցին լուծումին մեծ մասնակցութիւն չ'ունենար այն մօտեցումը որ այսօրուան Թուրքիացին մեղաւոր կը նկատէ, կամ կ'ամբաստանէ: Հարցը իրաւական ըլլալէ առաջ, յատկապէս բարոյական է»...

Վարպետօրէն կատարուած չէ՞ ճապկումը որ կը թելադրէ Հայուն ու Թուրքին, զոհին ու յանցաւորին միջեւ զանազանութիւն իսկ չդնել, ընդհանուր յատարարի, հաւասարութեան բերել անհամատեղելիները, յետոյ նաեւ ներկայի «Թուրքիացին» ալ որուն մէջ անշուշտ իշխանութեան դասն ալ կայ, կը զերծէ ամէն պատասխանատուութենէ, պարտքէ: Ցաւելեալ, վերջին նշումով մը հարցը կը զետեղէ ո՛չ իրաւականին, այլ «բարոյական»ին ոլորտին մէջ: Այլ խօսքով՝ ո՛չ յանցաւոր, ո՛չ զոհ, կամ տուժած կայ, ներկայի Թուրքը, Թուրքիան հաշիւ պահանջելու հասցէն չեն, հարցն ալ «բարոյական» ըլլալով, տեղ չի մնար հատուցումի նման նիւթական պահանջներու: Մեղաւորը չատ չատ կ'ընդունի իր մեղքը, գոյում կը յայտնէ, Թողութիւն կը սուռնայ:

Կարզալէ եաք Աքչամի արտայայտութիւնները, մարդ չի կրնար չմտածել հայկական ծուլ միամտութեամբ ու ափ մը չհարկողներու պատեհապաշտութեամբ նման դէմքերու կուռքի վերածումին մասին: Քանի՞ աղէտ, քանի՞ զոհ, քանի՞ կոտաւտ հարկաւոր են տակաւին որպէսզի հասնինք թոյնը մեղրին զանազանելու դգօնութեան. կամ յաջողինք առաջին քայլն դիմակազերծել պատեհապաշտները որոնք հակադեմոկրատութեան բացակայութենէն քաջալերուած, դաւաճանութիւնը ազգային փրկութիւն կը ներկայացնեն եւ դնահատանք, վարձք իսկ կ'ակնկալեն:

Փակելէ եաք «յետ գրութեան» այս վերագիծը, անցնելով Թուրքիոյ մէջ հայրութեան ներկայի թիւին, պէտք է չեչտել որ այս նիւթը վիճարկումին մէջ համեմատաբար նոր-նոր մտած ազդակ է: Տակաւին երէկուան թապուներուն մաս կազմող բան էր խօսիլ Անատոլուի մէջ ապրող Հայերու, մանաւանդ անոնց մասին որոնք «Թուրք» էին իրենց անունով, հաւատքով:

Այս կէտին մէջ հետաքրքրական է այն որ նիւթը սեղան բերուած է դրեթէ միայն հայ զրուցակիցներու պարագային: Կայ որպէս ընդհանուր տուեալ նշումը թէ Թուրքիոյ մէջ մեծ մասով պոլսաբնակ, շուրջ 60 հազար հայ կ'ապրի. բայց Թուրք խօսակիցներուն կարծիքը չէ հարցուած Անատոլուի մէջ հայ մնացածներուն, կամ աւելի եւս, որպէս Թուրք ապրողներուն մասին:

Թերթին Ապրիլ 5ի թիւին մէջ հարցը կ'արծարծէ «Ակօս»ի գլխաւոր խմբագիրը: Անդրադառնալէ եաք Թրքական պրիւնիներու, մասնագէտ նկատուածներու տուած զոհերու թիւերուն, կ'ըսէ թէ կ'ուզէ հարց տալ թէ այդ մարդոց բոլորն ալ իսկապէս մեռա՞ն: Ու կը բացուի նիւթը. Հ. Տինք կը յիշեցնէ մահէն փրկուելու համար զանգուածային կրօնափոխութեան դէպքերը, որբերուն պարագան: Որբերը որոնք որդեգրուեցան Թուրքերու, Քիւրտերու կողմէ, իրենց կեանքը չարունակեցին այդ նոր ինքնութիւններով: Կ'ըսէ.

«Այսօր եթէ Թուրքիոյ մէջ այս մասին խօսիլ դադրի խիզախութեան հարց մը ըլլալէ, կը խորհիմ թէ ամէն ենթադրութենէ վեր պիտի ըլլայ թիւը անոնց որոնք պիտի ըսեն թէ իրենց մեծ հայրը, կամ մեծ մայրն ալ Հայ էր»: Ապա կը մտնէ Թիւի կալուածին մէջ. Հայէ մը սերածներուն Թիւը հինգ-տասը հազարով պիտի չսահմանափակուի. հարիւր հազարաւորներու պիտի կրնայ հասնիլ:

Ցաջորդ օրուան էջին մէջ Թուրք լրագրողը ինք հարց կու տայ է. Մահչուպեանի թէ որքա՞ն կը կարծէ մահմետականներու կողմէ պահուած, որդեգրուած հայ երախաներու թիւը: Հայ լրագրողը ըսելէ եաք թէ դժուար, չատ դժուար է ըսոտյզ թիւ տալ, կը խօսի որպէս փրկութեան ճար մահմետականութիւնը ընդունած ըսան դիւղերու մասին: Ապա անտէր ու որդեգրուած երախաներուն: Եզրակացութիւնը այն է որ «200 հազար հոգիի մահմետականացումին մասին կարելի է խօսիլ:»

Ինչ կը վերաբերի Հ. Տինք - Է. Մահչուպեան զոյգին խօսքի սահմաններուն, նախ պէտք չէ մոռնալ անոնց պայմաններուն նրբութիւնը. յետոյ անդրադառնալ որ ինչ ասիճանի զգօնութիւն, վարպետութիւն պէտք է ընդունելիին սահմաններուն մէջ մնալու, նոյն ատեն որոշ բաներ կարենալ ըսելու համար: Մանաւանդ երբ լսուելիքները կը վերաբերին վիճարկումին մէջ նոր ազդակ մը ներմուծելու, ինչպէս՝ Թրքացած, մահմետականացած Հայերու, անոնց ներկայի չառաւիղներուն Թիւին հարցը: Այդ դժուարութեան դնով պիտի ընդլայնին վիճարկումին սահմանները:

Ասոր քով, անոնց մօտեցումին մէջ կան, յատկապէս Սփիւռքի ակնոցով եւ տառացի առնելով, դժուար ընկալելի բաներ ալ: Օրինակ Հ. Տինք կը ծանրանայ հարցին խիղճի բնոյթին վրայ. կ'ըսէ թէ եղածին տրուելիք որակումը կարեւոր չի նկատեր: Իր համոզումով թէ՛ Հայերը (յատկապէս Սփիւռքը), թէ՛ Թուրքերը 1915ին պատճառած հոգեբեկումին զոհերն են մինչեւ այսօր: Թուրքերուն պարապային ախտաճանաչումը կը տանի մինչեւ հալածախտ: Ամէն բան կը բացատրէ պետութեան մեծ ճնշումով որ արդելք եղաւ որեւէ հատուածի խօսքին, արտայայտութեան: Կու տայ Նազըմ Հիքմէթի օրինակը որ յեղափոխական մը ըլլալով հանդերձ լռած է հայկական հարցին մասին. միակ տող մը ունի գրած, հակառակ որ դաղափարակից չատ մը հայ ընկերներ ունեցած է:

Է. Մահչուպեանի մօտեցումը նոյնպէս նրբերանգներով է. որպէս Թուրքիոյ հայ քաղաքացի, մտահոգ է որ Թրքական պաշտօնական պատմութեան տեսակէտը կրկնող պատմաբաններ լաւատեղեակ չեն հայկական հարցին ու Թուրքիոյ հանրապետութիւնը անոնց ձեռքը մնալով, յառաջիկային կրնայ ծիծաղելի կացութեան մատնուիլ: Ցետոյ չատ սխալ, կոպիտ ու ազգայնական - ցեղասպաչական կը նկատէ «դուրսի Հայերուն» կեցուածքը:

Որպէս լուծումի ճամբայ, կ'ըսէ թէ քաղաքականութիւնը պէտք է տարուի ապրողներուն հիմով: Որպէս այդ, նկատի ունի Թուրքիոյ հայ համայնքը, երկրորդ՝ Հայաստանը: «Սփիւռքը Թուրքիոյ առաջնայինն խօսակիցը չէ: Եթէ Թուրքիոյ հայ համայնքը Թուրքիոյ քաղաքացիութեան իր հանգամանքը որպէս իրաւունքի ու գատուբեան դաշտ կարենայ ապրիլ առանց սահմանափակումի, արտասահմանեցին ո՛չ մէկ Հայու խօսք, կամ պահանջ միջազգային հանրութեան համար իմաստ կրնայ ներկայացնել»: Իր եզրակացութիւնը այն է որ ներկայիս թէ՛ Թուրքիոյ պետութիւնը, թէ՛ հայկական Սփիւռքը հարցին անլուծելիութեան վրայ հիմնած են իրենց գոյութեան չարունակականութիւնը:

Ամբողջ թղթածրարին ընթերցումէն թելադրուածը այն կ'ըլլայ որ գլխաւոր նպատակը ազատամտութեան, թաղունները խորտակած ըլլալու պատկերը տալ է, կարծում եմ, որ պէտք է աւարտեմ Վարպետի մասին խօսքս. բայց մի քիչ էլ պիտի գրեմ: Մինչեւ յօդուածին վերջակէտը դնելը:

Թէեւ բուն նպատակս Մարեանի նկարչութեան իր նկարներու մասին խօսիլն էր, բայց յօդուածը գրելու ժամանակ նկատեցի, որ չեմ կարող հայ արուեստաբաններուն չանդրադառնալ: Յօդուածս աւարտելու վրայ էի, երբ անդրադարձայ, որ Վարպետին մասին խօսիլ եւ չխօսիլ Սարեանի տուն-թանգարանին մասին, չըլլար: Ս. Էջմիածին, Մատենադարան, Սարեան թանգարան. այս տեղերում է ապրում Հայու հոգին: Սարեան տուն - թանգարանը մարդկութեան առաջ իր դռները բացեց 1967 Յունիս: Աւելի քան յիսուն ցուցահանդէս Խորհրդային Միութեան տարբեր քաղաքներում, եւրոպական քաղաքներում. Վենետիկ, Փառավա, Պոլոնիա, Պառի, Տարմշթաթ, Պորտո, Գուպա, Փարիզ (Փոնփիտու կենտրոն) եւ Ռասիայլ պողոտայի միջազգային սրահում, Անթիպոում (Փիքասոյի թանգարանում): Տարբեր լեզուներով աւելի քան 100 յօդուած, դիրք եւ ալբոմներ՝ շուրջ 10 հատ, 20 կատալոգների առաջաբաններ, հեռատեսիլի եւ ռադիոյի բազմաթիւ հաղորդումներ:

Սկզբնական 50 աշխատանքներից՝ Վարպետին նուէրը Թանգարանին, հաւաքածուն այսօր հասել է 235 նկարներու, որոնց զգալի մասը յայտնաբերուած եւ թերուած է Հայաստան դրսից: 38 տարբաց անթասիր եւ նուիրուած քրտնաջան աշխատանք: Այս բաները մի անձի կողմից, որ իր կեանքը նուիրեց Սարեանին, երբ սեփ-սեւ մազեր ունէր. այսօր այդ մազերը սպիտակուել են: Բայց նա էլ իր վարպետին պէս իր երիտասարդական կորովը չի կորցնում: Հիմա ապրող մէկը չեմ ճանաչում, որ այնքան լաւ իմանայ Վարպետի գործը, այնքան լաւ ծանօթ ըլլայ Վարպետի կեանքին, այնքան մտերիմ եղած ըլլայ Վարպետին հետ, այնքան կապուած ըլլայ Սարեան տուն-թանգարանին: Ես չեմ ճանաչում երկրորդ մը, մեր արուեստաբանութեան լաւագոյն դիտակներէն եւ ներկայացուցիչներէն մէկը մեծ վաստակով եւ նուիրեալ իր ժողովուրդին հոգեւոր կեանքին: Անշուշտ, եթէ իր կորովին մեծ մասը նա նուիրել է իր սիրելի Վարպետին, ուրիշ նկարիչներն ալ չի անտեսել. բազմաթիւ նկարիչներ իրենից օգտուել են եւ օգտւում են այսօր. նուիրուածութիւնը իր սիրած արուեստագէտներին եւ ընկերներին սահման չի ճանաչում: Իր կեանքը անշահախնդիր տրուած է հայ արուեստին: Ծնեալ հայ մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ: Կարծեմ մոռցայ սկիզբէն ասելու, որ խօսքը արուեստաբան Շահէն Խաչատրեանի մասին է:

Շահէն, ըսի, իրապէս հետաքրքրական է՝ ինչպէս եղաւ, որ քեզի վստահեցին նորաստեղծ Թանգարանին տնօրինութիւնը: "Պատմեմ", ըսաւ Շահէնը, եւ ահա ասիկ ինչ պատմեց:

"1967ի Օգոստոսին էր: Դիմում տարով ազատուել էի Հայաստանի պետ. պատկերասրահից, դուրս էի եկել փողոց, Աբովեանի վրայ յանկարծ դէմս դուրս եկաւ Սարեանի որդին՝ Ղազարոսը: Ինձ դիմելով հարցուց. «Ո՞ւր ես գնում, հայրիկս ուզում է քեզ հետ խօսել»: Զարմացել էի, թէ որտեղից ինձ գիտի, կամ յիշում է Սարեանը, եւ ինչ է ինձ հետ խօսելու: Ղազարոսը պատմեց, որ մի քանի հոգի հաւաքուել են որոշելու Թանգարանի տնօրէնի հարցը: Սարեանը յանկարծ հարցրել է, թէ ո՞վ էր այն մարդը, որ իրեն Պուտափէշքից նամակներ էր գրում: Բոլորը յիշել են, որ դա ես եմ եղել, եւ առարկել են, որ երիտասարդ եմ, անկուսակցական, նորեկող (ախպար): Սարեանը ասել է, թէ դրանք նշանակութիւն չունեն, ես ուզում եմ իր հետ գրուեցել:

"Ախպէս (ես չփոթուած էի ու զարմացած) մոտանք տուն: Վարպետը նստել էր սենեակում, նա ինձ հարցրեց՝ որտեղից են ծնողներդ: Ասացի՝ էրզրումից են... Ցետոյ ասաց. «Ես ուզում եմ, որ դու իմ ընկերս լինես, եւ մենք միասին աշխատենք»: Ղազարոսը իր կողմից աւելացրեց. «Հայրիկ, մենք էլ ենք Շահէնին վստահում, աշխատասէր, լաւ տղայ է»": Վարպետ Սարեանը ԸՆԿԵՐ է ուզում երկրի մը մէջ, ուր ամենաչատ գործածուած բառն է քանի հարիւր լեզուներով: Ղազարոս Սարեանը վստահութիւն էր յայտնում մի երկրի մէջ, ուր «ամենահզօր» պետութիւնը եթէ մի բան դիտէր, այն ալ չվստահելն էր իր հպատակներուն (իր ըստրուկներուն): Այսօր ի՞նչ ընկերութիւն, հիմա ի՞նչ վստահութիւն: Հիմա ընկերութեան ժամանակը չէ, հիմա գաւառանութեան ժամանակն է: Շահէն, սիրելի՛ս, սրանք ո՞վ են, է՛, սրանց նշանակութը ո՞վ է: Սարեանը իրրեւ թագաւոր քեզ նուիրեց նորածին Թանգարանին: Սարեանը միայն մեծագործ նկարիչ չէր, նա թագաւոր էր, երբ Հայերս անկախ պետութիւն էինք երազում:

Այստեղ ես յիշեցի մի բան, որ ուզում եմ որ ընթերցողներս ալ իմանան, չեմ գիտեր, ո՞ր ժողովուրդներու մէջ այդ տեսակ բան կայ, եղել է այդ տեսակ սովորութիւն: Հաստատ գիտեմ եւ տեսել եմ, որ Արաբներու մօտ այդ սովորութիւնը կայ: Արաբիայում՝ սաուտական արքունիքում, երբ աչխարհ է գալիս մի նոր իշխանազուն, անմիջապէս նրան նուիրում են մոյն պահին ծնած մի երախայ: Այնպես այդ ժողովուրդի խոնարհ գաւակի կեանքը ցմահ անբաժանելի է իր տիրոջ նորածին իշխանէն: "Նուիրեալը", այսպէս կոչենք, եւ իշխանազունը ապրելու են միասին, անուելու են նոյն անուններով, հագնուելու են նման, կրթութիւն են ստանալու նոյն ուսուցիչներէն, կեանքի մէջ ոչ մի խորութիւն իշխանին եւ իր "նուիրեալին" միջեւ. այստեղ իշխան եւ հպատ-

ՑԱԿՈԲ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ՎԱՐՊԵՏ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

խօսերով, խօսեցնելով, վիճարկումի գրեթէ մնայուն նիւթ ընելով հայկական հարցը: Հաւանաբար Թուրք ժողովուրդին միտքը վարժեցնելու, զայն որոշ ուղղութեամբ մը «դաստիարակել»ու գործն ալ մաս կը կազմէ նպատակին: Ակներեւ է անդադար Հայաստանի վիճակը չհարկելու ձգտումն ալ որ միշտ կը յանգի սահմանը բանալու վեհանձնութեան: Աւտով թէ՛ Հայաստանի ժողովուրդին բարենիւ մը ձեռք կը ձգուի, թէ՛ միջազգային հանրային կարծիքը դրական տպաւորութիւն մը կ'ունենայ Թուրքերէն: Մանաւանդ, աւելի կարեւորը՝ այդ ազդակներով կը տկարանայ Սփիւռքի թեզը: Արդէն նիւթին առընչուած Թրքական մօտեցումներուն մէջ հիմնական է Հայաստան-Սփիւռք տարբերութիւն մը չեչտելու, զայն չահարկելու ձգտումը: Ամէն առիթի կը չեչտուի նաեւ Սփիւռքին ինք իր մէջ իսկ անտուի նաեւ Սփիւռքին ինք իր մէջ իսկ անընդլալու համոզումը:

Այս մասին վստահաբար վերջերս որոշ մտածումով տեղ գտած էր նաեւ Թուրք մամուլին մէջ թէ ԱՄՆ-ը կը չանայ Ամերիկայէն ցեղասպանութեան ճանաչումը կորզել, առանց յետագայ զարգացումներու –հատուցումի պահանջ, եւլն.– տեսրակը փակելու երաչխիքին փոխարէն: Սփիւռքի կարեւորագոյն լոպիներէն Ամերիկայի Հայկական համագումարը կը թերէր համաձայն ընդալ ատոր, իսկ մինչ Հայ դատը, ո՛չ:

Որոշ է մէկ բան. տակաւին բաւական երկար ճամբայ մը մնացած է հասնելու համար համաձայնութեան կէտին թէ Թուրքիոյ ճանաչումով ո՛չ թէ կը փակուի, այլ կը բացուի ցեղասպանութեան Թղթածրարը:

Համաձայնութիւն որ ընդդիմէ Թուրքիան ու հայութեան բոլո՛ր հատուածները. Սփիւռքը իր լոպիներով, Հայաստանը, Թուրքիոյ հայ համայնքը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

տակ չկայ, թէեւ "նուիրեալը" իշխանին սեփականութիւնն է: Երբ չափահաս է դառնում, սկսում է նուիրեալին պարտականութիւնները իր իշխանին հանդէպ, սկսելով իշխանին առողջութենէն, կեանքի պաշտպանութենէն, իշխանին ամբողջ կարողութեան եւ ունեցուածքի տըրամադրելու պէտք է ըլլայ "նուիրեալը". նրա միակ պարտականութիւնն է խնամել իշխանին բոլոր փափաքները, բոլոր քմահաճոյքները, որոնք պէտք է կատարուին: Իշխանը պէտք չէ մտահոգուի նիւթական հարցերով, նա պէտք է ապրի անհոգ եւ ուրախ: "Նուիրեալին" եւ իշխանին միակ տարբերութիւնը այն է, որ մէկումն երակներում թագաւորական "կապոյտ" արիւն է հոսում, միւսի երակներում՝ սովորական մահկանացուներու կարմիր արիւն: Երկու հոգւի մէջ այսպարագրութիւնը ի՞նչ կոչենք՝ եղբայրութիւն, հաւատարմութի՞ւն, սէ՞ր, նուիրուածութի՞ւն, անձնազոհութի՞ւն, քաջութի՞ւն, տիրասիրութի՞ւն, մեծահոգութի՞ւն: Եւ այսպէս, նոր ծնուած թանգարանը նուէր ստացաւ նուիրեալ Շահէն Խաչատրեան թագաւորին՝ Վարպետ Սարեանի կամքով եւ օրհնութեամբ:

Եթէ մի հայ մարդ կայ, որ ապրել է սովետական կոչուած դժոխքին ամբողջ "դժոխքութիւնը", Սարեանն է: Ոչ, մի այն Սարեանը չէ անշուշտ: Սարեանը ապրել է, ուրիշները պարզապէս ոչնչացուել են: 1937 թուից յետոյ ի՞նչ էր անում Սարեանը. ո՞ւմ հետ էր խօսում: Երեւի իր սիրեցեալ կնոջ եւ քրոջ հետ. ո՞ւմ հետ պիտի խօսէր, ո՞վ կար իր չուրջը: Ինքը իրեն հետ էր խօսում, ուրիշ ճար չկար:

Կորքի մահը կապ ունի այն անկծքին հետ, որ հայ մտաւորականները անժամանակ պէտք է մահանան: Սարեանը երկար ապրեց, բայց այդ կեանքը ի՞նչ կեանք էր. ի՞նչ կեանք է այն կեանքը, երբ երկու հոգի չեն կարող իրարու հետ պարզապէս խօսիլ իրենց ուրախութեան եւ տխրութեան մասին, "տարդլաչմիչ" ըլլալ: Դա կեանք չէ, դա կեանքի ծաղրն է: Այս նիւթի մասին խօսակցութիւնը կրնար շատ երկարիլ. ով որ Սովետ Միութիւնում ապրել է, գիտի ինչի մասին է խօսքը, ով չի ապրել՝ աւելի լաւ: Կարճ՝ Սարեանը խօսում էր ինքն իրեն, եւ ահաւասիկ ինքն իրեն հետ արուեստանոցում բարձրաձայն "գաղտնի" խօսակցութիւններէն մէկը: Շահէնն է պատմում. "Բան դուրս չի գայ": Մէկ օր, երկու օր, երեք օր... "Վարպետ, ինչո՞ւ բան դուրս չի գար": Այսպէս մի քանի օր Վարպետը իր արուեստանոցում իր մենակութեան մէջ. վերջը "բան դուրս չի գար, որովհետեւ մտաւորականութիւն չունենք": Ծերունազարդ Վարպետը արտասուում է. Վարպետը ո՞ւմ հետ խօսէր. Քոսիկինն էր գալիս իրեն այցելութեան, Սարոյեանն էր, Սթեփանպէկն էր. յետո՞յ ինչ: 37 թուից յետոյ "կեանքը դարձաւ ամբողջովին զառանցանք": "Գիտակները" ասում են, որ տարբերութիւն կայ, իր վազ շրջանի գործերը աւելի լաւն են: Ինձի համար իր բոլոր գործերը լաւն են: Ինչպէս Զարենցին բոլոր գործերը: Ես չեմ հասկանում, իրենք հասկանում են: Երբ Սարեանը տեսել է Մինասին, նրա նկարները, ասել է՝ Մինաս, ինչո՞ւ աւելի շուտ չեկար:

Ում հետ խօսէր. ինքնապատ, ինքնասիրահարուած, կոմբինատի, "ժողովրդական նկարիչներու, դափնեկիրներու, չքանչանակիրներո՞ւ" հետ: Սարեանի ժամանակ ՄԱՐԴՈՒՆ տանում էին թքում երեսին, անարգում, ծեծում, փչէ պատկը գլխին դնում եւ տանում խաչելու:

ԳԼՈԲԱԼԻԶԱՑԻԱ

Վերջերս շատ պարտուող բառ մըն է, յատկապէս մեր մտաւորականներու բերանին մէջ, կարծէք ահազանգելու Հայերուս սպառնացող աղէտի մը մասին, ասես արդէն աղէտալի չըլլար մեր երկրի եւ ժողովուրդի վիճակը, բայց կարծեմ գլոբալիզացիայի մասին խօսակցութիւնները աւելի նման են չքմեղանքի՝ արդարացնելու համար չստեղծագործելը:

Բառը չեմ մեկնաբանելու: Իբրեւ նկարիչ ես այստեղ ասելու եմ, որ այդ բառը ինձի համար ալ նորութիւն է, բայց ես անդրադառնում եմ, որ այդ "գլոբալիզացիա" բառը իր համազօրը ունի նըկարչութեան մէջ: Դա էլ բուն "աբստրակտ" կոչուող նկարչութիւնն է: "Աբստրակտ" նկարչութեան մէջ չկայ մարդ, չկան մարդկային զգացումներ, չկայ հայրենիք, չկայ անցեալ. չկայ ապագայ. կայ "հիմա"ն: Աբստրակտ նկար մը չի կրնար ըլլալ հայկական, ֆրանսական, ճափոնական. դա ազգութեան հետ կապ չունի:

Ի՞նչ է մեր տեսածը կամ զգացածը, չենք կարող ուրիշին փոխանցել բառերով: Աբստրակտ նկարին մէջ չենք կարող մտնել: Ի՞նչ է նշանակում ազգային արուեստ: Հնարաւոր չէ՞, որ մարդիկ մի օր իրար հետ հաղորդակցուին միակ լեզուով. ըսենք դրամը մի տեսակ ըլլայ: Մէկ խօսքով՝ կեանքը, մարդկային յատկութիւնները աւելի պարզ ըլլան: Չեմ գիտեր: Մտահոգներ "համահարթեցում" բառն են հոլովում: Մարդուն ստեղծած շատ բաներ երեւի անպէտք դառնան: Բայց եթէ կեանքը չարունակուելու է երկրագունտի վրայ, մարդիկ լինելու են, ինչպէս ուզենան, թող ապրին. չեմ գիտեր:

(Մէկը չտեսանք, որ մեզի բացատրէր, որ "գլոբալիզացիա"յի ժամանակ ինչպէս պիտի ըլլայ կեանքը եւ հիմա ինչպէ՞ս է: Եթէ մի բան կրնայ ըլլալ եւ այդ պարագային բան չենք կրնար ընել, այն ալ եթէ մարդկութիւնը ջնջուի, վերանայ երկրագունտի երեսէն, ինչպէս վերացան դինոզաւրերը, այդ պարագային արդէն քիչ մը տխուր կ'ըլլայ: Հիմա կանք: Էհ, հիմիկուանից ի՞նչ մտածենք, քանի կան Վարպետ Սարեանի աքանչելի նկարները. երբ տխուր ըլլանք, գիտենք որ իր նկարները մեզ զրակարաց սպասում են):

(Շար. 5 եւ վերջ)

"Ա զ գ" (երեւան)

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԳԱՐՈՒՆԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Մարտ 26, Շաբաթ իրիկուն, Կրօնոպլի Հայ Մշակոյթի Տան Ժ. Մարանճեան սրբահին մէջ տեղի ունեցաւ բանաստեղծներու տարեկան գարնան երեկոյթը: Այս անգամ նիւթն էր Հայաստանի մշակոյթը 6. դարէն մինչեւ այսօր: Նոյն օրը, տեղի ունեցաւ նաեւ նկարներու ցուցահանդէս մը: Ճարտարապետութեան ուսանող Էրիք Աթրիկա հայաստանեան նկարներ կը ներկայացնէր եւ գրող-բանաստեղծ Էրիք Ֆէրպէր Ս. Պետերսբուրգի տեսարաններ (ճարտարապետական դիծեր եւ յիշողութիւն):

Երեկոյթին բացումը կատարեց Տան նախագահը Ա. Գալայճեան, որմէ ետք բանաստեղծութեան խումբին կազմակերպիչը եւ պատասխանատուն Ժ. Ֆորէսթիէ հրաւիրեց օրուան հիւրը՝ բանաստեղծ եւ թարգմանիչ Վահէ Կոտէլը իր խօսքը ընելու: Ան, հակիրճ ծանօթութիւններ տուաւ հայ պատմիչներու մասին եւ անդրադարձաւ նաեւ Հայաստանի ներկայ դըրոցներուն, անոնց տագնապին եւ վաստակին:

Ապա, թեմ հրաւիրուեցան նշեալ հեղինակներէն քերթուածներ արտասանելու: Մշակոյթի Տան բանաստեղծական խումբէն Անի Մատէն, Ա. Յակոբեան, Անի Փորէսթիէ, 6. Մովսիսեան, Շ. Մանուկեան, Պ. Սթերլիխոն, աշակերտուհիներ՝ Սոֆի եւ Թադուհի Կիրակոսեան եւ փոքրիկն Տիանա Քէչիչեան արտասանեցին հայերէն, ֆրանսերէն թարգմանութիւններ ալ արտասանեցին Քրիս Տէյիս եւ Լօրան Մարիէլ-Թրեհուար, որոնց դաշնակով կ'ընկերանար Ա. Մարպարեան: Ներկաները զնահատանքով ունկնդրեցին եւ իրենց քաջալերանքը յայտնեցին ծափահարութիւններով:

Կարճ դադարէ մէ ետք սկսաւ երկրորդ բաժինը: Տիկին Անժէլ Սաժ-Կարապետեան երգեց Կոմիտասէն, Եկմալեանէն եւ ժողովրդական երգեր՝ մեծ տպաւորութիւն գործելով. իրեն կ'ընկերանար դաշնակով Ֆապրիս Լըլոն: Երեկոյթը վերջ գտաւ զանազան ազգերու երգերով եւ գիրքերու վաճառքով: Վահէ Կոտէլ մակագրեց իր վերջին հատորը՝ «Le reste est invisible»:

ՇԱՒԷԼ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Livres reçus

LE CANTIQUE DES LARMES
Arménie, 1915
Paroles de rescapés du génocide

ANNICK ASSO

Ed. La Table Ronde,
Paris 2005

ՊՕՒՏ Մ'ԺՊՒՏ

Ճ. Պուշ կ'այցելէ նախակրթարան մը: "Հարցումներ ունեցողներ կո՞ն արդեօք" կ'ըսէ: Փոքրիկն Պոպ խօսք կ'առնէ.

– Ես երեք հարցում ունիմ, կ'ըսէ: 1. Հակառակ ձեր նուազ թիւով քուէներուն, ի՞նչպէս չահեցաք նախագահական ընտրութիւնը: 2. Հիրոշիմայի վրայ հիւլէական ռումբի արձակումը, ահաբեկչութեան համաշխարհային մեծագոյն արարքը չէ՞ր, ըստ ձեզի: 3. Ինչո՞ւ յարձակեցաք Իրաքի վրայ երբ որեւէ պատճառ չէր կար:

Ճանկարծ զանգակը կը հնչէ եւ աշակերտները զբօսանքի կ'ելլեն: Վերադարձին, այս անգամ խօսք կ'առնէ Թոմ.

– Ես հինգ հարցում ունիմ: 1. Հակառակ ձեր նուազ թիւով քուէներուն, ի՞նչպէս չահեցաք նախագահական ընտրութիւնը: 2. Հիրոշիմայի վրայ արձակուած հիւլէական ռումբը ահաբեկչութեան համաշխարհային մեծագոյն արարքը չէ՞ր, ըստ ձեզի: 3. Ինչո՞ւ յարձակեցաք Իրաքի վրայ երբ որեւէ պատճառ չկար: 4. Ինչո՞ւ զանգակը այսօր կէս ժամ կանուխ հնչեց: 5. Ո՞ւր է Պոպը...

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)
ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

-Ի՞նչ պիտի ընես, հարցուցի:

- Պիտի փախչիմ, վճռեց Զաքրեան:

- Ես ալ քեզի հետ կը փախչիմ, ներս նետուեցաւ Սեպուհ Ակունի:

- Բայց մարդը հազիւ պիտի կրնայ միս փախցնել, այն ալ դեռ որոշ չէ... այս իրիկուն գործը պիտի կարգադրէ եւ վաղը վերջնական լուրը պիտի բերէ:

Ակունի այս անգամ ալ ստիպուեցաւ հըրաժարիլ իր փախուստի ծրագրէն:

Մեր գալուստը իմացուած էր էրէյլիի մէջ եւ մէկ քանի տարագիրներ եկան մեզ տեսնելու, գոր օրինակ Ատաբազարցի փաստաբան Սիւքէրեան էֆ. եւ Իզմիթցի հանրային պարտուց պաշտօնեայ Լեւոն էֆ. Զաքարեան: Ծանօթացանք նաեւ մէկ քանի տեղացի Հայերու հետ:

Օր մը ետքը Ներսէս Զաքրեան իր փախուստի ծրագիրը գործադրեց: Այս առթիւ ինծի թողուց իր մէկ խոշոր պայուսակը, խոզանակ մը, պնակ, դգալ, դանակ, պատառաքաղ, մէկ քանի անձեռոց, թաշկինակ, գուլպայ եւն. որովհետեւ ինք ստիպուած էր առանց դոյքի ճամբորդել, գինուորականի վերարկուով մը ծըպտըած:

Մեր էրէյլի հասնելէն երկու օր ետքը եկաւ նաեւ Աստուր Տէր Մատթէոսեան զոր Գոնիայի մէջ տեսած էինք:

Աբիկ Մուպահաճեան ինչպէս ըսի, իր ընկերակիցներովը պահուըտած կը մնար տան մը մէջ: Միայն իրիկուններըս կառախումբը ժամանելու ատեն երեւան կ'ելլէր, որովհետեւ այդ միջոցին ոստիկանները կայարան կը գտնուէին:

Հակառակ իր զաղտնածածուկ կեանքին՝ Մուպահաճեան անգործ չէր մնար:

Կառախումբի Հայ պաշտօնեաներուն միջոցաւ յարաբերութիւն հաստատած էր Պատրիարքարանին հետ ու տեղեկագիրներ կը ղրկէր գաղթականներու վիճակին մասին:

Իր այդ տեղեկագիրներուն շնորհիւ Զէյթունցիները մէկ քանի անգամ նպաստ ընդունած էին Պատրիարքարանէն:

Ցայտնի է որ Զէյթունցիները ամէնէն առաջ տեղահան եղան, եթէ չեմ սխալիր 1915 մայիսի սկիզբները: Նախ դիրենք բերած էին Սուլթանիէ ու էրէյլի, յետոյ «տեղերնիդ պիտի երթաք» ըսելով, կրկին ճամբայ հանած էին ու հետիոտն քշած մինչեւ Տէր Զօր:

Այս կերպով անօթութենէ խեղճութենէ, հիւանդութենէ 30000 Զէյթունցի բնաջինջ եղած էր: Անոնք որ կարող եղած էին ամենաթշուառ վիճակի մէջ Տէր Զօր հասնիլ Զէրքէզ Չէչէններու ձեռքով ջարդուած էին: Երբ Տէր-Զօր գացի՝ հազարաւոր Զէյթունցիներու մէջէն միայն երկու հոգի ողջ մնացած էին:

Առաջին անգամ էրէյլիի մէջ մօտէն տեսանք Հայ տարագիրներու վրանաբնակ կեանքը: Հոն գտնուողները, ընդհանրապէս Ատաբազարցի, Իզմիթցի, Պարտիզակցի, Արսլանթէկցի, Զէյնկիլէրցիները էին: Ամէնքն ալ քիչ շատ բարեկեցիկ ընտանիքներ:

Շատ քիչեր կրցած էին չէնք չնորհք կառչէ վրաններ շինել իրենց համար: Մեծամասնութիւնը սաւաններով կամ հին ումին լաթերով խարխլիկ վրան մը ձեւացուցած էր:

Վրաններու ներքեւ գտնուողներուն արգիլուած էր, առանց մասնաւոր արտօնութեան, որոշեալ սահմաններէն դուրս ելլել: Վէսիքա պէտք էր առնել շուկայ երթալու համար:

Սոսկալի բան էր այդ խճողուած բազմութիւնը որ ստիպուած էր սահմանափակ չրջանակի մը մէջ պառկիլ, կերակուր եփել եւ բնական պէտքերը գոհացնել:

Սակայն հակառակ այդ տաժանելի կացութեան, տարագիրները ո՛չ թէ յուսահատ չէին՝ այլ նոյնիսկ իրենց բարոյական ամբողջ կորովը պահած էին:

Վրաններու մէջէն մինչեւ ետքը հայկական երգեր կը լսուէին: Ոմանք իրենց ջութակը, քանոնը կամ կիթառը միասին բերած էին ու կը նուագէին: Երիկ մարդիկ նարտ կամ թուղթ կը խաղային, իրիկուններըս, շատ վրաններու մէջ, օղիի ափսէն կը շրջուէր:

Ամէնքը այն համոզումը ունէին թէ քիչ օրէն ամէն բան պիտի վերջնական ու տեղերնին պիտի վերադառնային:

Տղաքը միասին բերած էին իրենց դասագիրքերը եւ յուղիչ տեսարան մըն էր դիտել փոքրիկ աղջիկները որոնք իրենց վրանին քովիկը, հողին վրայ նստած՝ դասերնին կը սերտէին, չմոռնալու համար: Այդ խե՛ղճ պզտիկներէն քանինե՞րը ողջ մնացին:

Քանի մը օր օթէլ մնալէ յետոյ, Ակունի, Գարագաշ եւ ես որոշեցինք սենեակ մը բռնել թէ՛ խնայողութեան եւ թէ ապահովութեան համար: Տունի մը մէջ կարելի էր ծածկուած մնալ, մինչդեռ օթէլը կարելի չէր:

Տեղացի երիտասարդ մը մեզ առաջնորդեց Հայ ընտանիքի մը տունը եւ հոն սենեակ մը վարձեցինք: Տանը մէջ միայն կիներ կային, երիկ մարդիկ զացած էին իրենց զինուորական ծառայութիւնը կատարելու եւ կիներն ալ իրենց «ասքէր այիլէսի» տեղահան չէին եղած:

Նոյն տանը չրջափակին մէջ սենեակ մը վարձած էին նաեւ Կիւլպէնկեան ու Մարչիկ Ինկիլիզեան որոնք Պոլսէն մեզի հետ ճամբայ ելած ու քանի մը օր Իզմիթ մնալէ յետոյ ղրկուած էին էրէյլի:

Մեզի ղրացի էր նաեւ Իզմիթցի ընտանիք մը 8-9 հոգիէ բաղկացած: Այդ ընտանիքին պատկանող կիներէն մին երկունքի մէջ էր ու այս առթիւ զայմազամը արտօնած էր իրենց ամիսի մը չափ քաղաքը մնալու:

Մեր բնակած տունը, ինչպէս էրէյլիի տուներուն մեծագոյն մասը, պարտէզներով չրջապատուած էր: Գրեթէ մինչեւ իրիկուն տանը մէջ կ'անցնէինք: Առտուն կանուխ զգուշութեամբ շուկայ կ'երթայինք, գնումները կ'ընէինք ու մենք մեր ձեռքով կ'եփէինք մեր կերակուրը: Գարագաշ այս մասին ճարտար էր ու համեղ կերակուրներ կը պատրաստէր մեզի:

(Շար. 33)

Պ. Իվ Սարհատեան,
Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Սարհատեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ եւ Սոնա Զիլինկիրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տարօն Սարհատեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մուրատեան եւ զաւակը,
Տիկին Անահիտ Տատոյեան եւ զաւակները (Միացեալ-Նահանգներ),
ինչպէս նաեւ Սարհատեան, Զիլինկիրեան, Մուրատեան, Խաչատուրեան, Տէր Գէորգեան, Միւթէվէլեւ եւ Մխրան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, եղբօր, ազգականին՝

ԱՐԾԻՒ ՍԱՐՀԱՏԵԱՆ-Ի

Մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 9ին, 68 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 15, ժամը 9·45ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին

15 Rue Jean-Goujon 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներին կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

"ՅԱՌԱՋ". – Մեր ցաւակցութիւնները Սարհատեաց եւ Զիլինկիրեաց ընտանիքներուն:

Dans le cadre des commémorations du 90e anniversaire du génocide arménien

L'ASSOCIATON CULTUELLE
DE L'EGLISE ARMENIENNNE
DE CHAVILLE
vous invite
le samedi 16 avril à 20h45
à la soirée de présentation de l'ouvrage
« JOURS DE CENDRES A ISTANBUL »
de **BERDJOUHI**
(1889-1940)
enseignante et femme de lettres.
Présentation et dédicace par Anne Barséghian, petite fille de l'auteur.

Eglise arménienne
6 rue Père Komitas Chaville

— Entrée libre —

*
**

CEREMONIE

Samedi 16 avril à 10 heures 30

Cimetière des Lilas — rue de l'Egalité

organisée
par le Maire des Lilas
et l'association des Arméniens des Lilas
«Ani».

(Շար. Ա. էջէն)

մը առաջ ձերբակալուած է Ֆրանսայի լրագրողներու Քրիսթիան Շէնոյի եւ ժորժ Մալպրիւնոյի առեւանգողը (ազատ արձակուած 2004ին): Հաղորդագրութեամբ մը նախարարութիւնը կ'ըսէ թէ ձերբակալուած է Ահմէտ Հիւսէյն Շիխան, որ խոստովանած է երկու Ֆրանսացիներուն առեւանգումը, Սուրիացի մը հետ եւ նաեւ իր մասնակցութիւնը այլ ահաբեկչական արարքներու: Ապրիլ 11ին ալ, Ամերիկացի մը առեւանգուած էր չինարատութեան վայր մը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ, Ապրիլ 10ին, ծըպտուած անձ մը վողոյին մէջ սպաննած է ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ի նախկին պատասխանատու մը, երբ կը ջանար կառքը տեղատորել: Զօր. Անատոլի Տրոֆիմով, 65 տարեկան հանդըստեան կոչուա էր եւ ստացած վիրաւորումէն անմիջապէս մեռած է, կինն ալ, 28 տարեկան, պլուխէն վիրաւորուած քիչ ետք մեռած է: Ոստիկանութիւնը երկու վարկած ունի, կամ քաղաքական հարց մըն է, կամ հաշուեյարդար մը: Տրոֆիմով «գործի» ասպարէզը նետուած էր եւ այդ գործն ալ վտանգաւոր էր, քանի կը վերաբերէր անհատներու պաշտպանութեան, ինչ որ չհարթեր է:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1955 - 2005
50 ans de Colonie de la Croix Bleue à Bellefontaine

GRAND CONCOURS DE DESSIN OUVERT A TOUS LES ENFANTS DE 6 A 14 ANS

Thème : la vie à la colonie de Bellefontaine (jeux, activités, promenades...)
3 dessins, primés par un jury de spécialistes, seront imprimés sur des tee-shirts et vendus le jour de la fête.
Tous les dessins seront exposés le 17 juillet à la colonie.
Dessins à exécuter avec feutres, ou pastels, ou gouaches... sur papier (format 24/32) en privilégiant les couleurs franches.
Dessin à envoyer avant le 30/04/05 à l'adresse suivante :

MCA CBAF
Concours de dessin
9 rue du Cirque
38200 VIENNE

Sans oublier de mentionner au dos, le nom, la date de naissance, l'adresse et le N° de téléphone de l'artiste en herbe.
Pour tous renseignements :
Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Vienne
Tél. : 04 74 53 25 91

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

□

SECTION ISSAHAKIAN

MOIS DU LIVRE ARMENIEN
du 5 au 30 avril
à la Librairie
« Chroniques »
10 rue Paul Guichard, 94 Cachan
Grand choix de livres en français sur l'histoire, la civilisation, la littérature et l'art arméniens.
Ouvrges de référence et publications récentes.

□

Section «Archalouïs Tatéossian»
Paris

COURS
DE SOUTIEN DE SCIENCES PHYSIQUES
De la Seconde à la Terminale —
PREPARATION AU BAC
Par professeur enseignant dans un lycée parisien prestigieux
LES MERCREDIS
DE 15 à 17 HEURES
Maison de la Culture Arménienne,
17 rue Bleue 75009 PARIS
(Métro : Cadet)
Renseignements
auprès de **Nazélie Fourtune**
au **01 45 84 57 18 le soir.**

*
**

COURS
DE LANGUE ANGLAISE
Pour collégiens —
possibilité adultes débutants
Par enseignante de langue maternelle anglaise
LES MERCREDIS
DE 14 à 16 HEURES
Maison de la Culture Arménienne,
17 rue Bleue 75009 PARIS
(Métro : Cadet)
Renseignements
auprès de **Nazélie Fourtune**
au **01 45 84 57 18 le soir.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR DU MOIS D'AOUT

La Croix Bleue des Arméniens de France organise :

— **un séjour du 29 juillet au 16 août**
pour les enfants nés entre le 1er janvier 1991
et le 31 décembre 1997

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration —
17 rue Bleue 75009 Paris — tél. : 01 53 34 18 18.
Date limite pour les inscriptions : 8 mai

MANIFESTATIONS
DANS LE CADRE DU 90EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

NICE

— 18 avril

Colloque sur «Les Génocides» intitulé: «L'IMPRESCRIPTIBLE» Pourquoi nous n'arrivons pas à tirer les leçons de l'histoire ?
Organisé par le CRIF Régional et le Conseil Communautaire Arménien de la Côte d'Azur, ce colloque introduira la notion même de génocide autour d'intervenants de différentes disciplines : professeurs, juristes, historiens, rescapés... Il se déroulera dans l'Amphi de la Faculté de droit et des sciences économiques de Nice Sophia--Antipolis.
interventions de: M. Robert CHARVIN, M. Jean-Baptiste RACINE, M. Gérard RABINOVITCH, M. Roger BERNARDINI.
— Concernant le GENOCIDE ARMENIEN :
Intervention de M. YVES TERNON, Docteur et HDR en Histoire,
Spécialiste des génocides «Les génocides du XXe siècle»
et du rescapé M. Shabouh GEDIK.
— Le **génocide juif :** intervention de Mme Michelle MEROWKA, Docteur ès anthropologie, et M. Charles GOETTLIEBE, rescapé de la Shoah
— Le **génocide rwandais.**

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension
•
Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF
•
Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ **01 48 78 02 99**
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ **01 39 83 20 67**
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ **01 39 85 24 24**
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ **04 94 19 51 50**
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Association Artistique - Les 3A

PROJECTION
Le 15 avril à 20 heures

Le Voyage

(THE JOURNEY)
Sona TATOYAN, Varduhi VARDERESYAN
Tigran NERSESYAN, Anoush STEPANYAN

Un film de Edwin AVANESS
et Emy HOVANESYAN

Langue : Anglais (10 premières min.),
Arméinen

LES 3A — 12-14 rue St-Bazile
13001 MARSEILLE
PAF : 3 Euros
(une collation sera offerte en fin de projection).

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 14
JEUDI
14 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·179 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 80e ANNEE — N° 21·179

ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒՆ ՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԻԳՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

"Ազատագրուած տարածքների պաշտպանութիւն" նախաձեռնութիւնը Ապրիլ 7 թուակիր Ցայտարարութիւն մը հրապարակած է, քննադատելու համար Ղարաբաղեան հարցին մէջ Հայաստանի ու Ղարաբաղի պատասխանատուներուն վարած քաղաքականութիւնը, հակադրուելով անոր։

Մարտ 29–30ին Հայաստանի Ազգ· Ժողովին մէջ նիւթին յատկացուած ունկընդրութիւնը որուն մասնակից էին երկու Հանրապետութեան Արտաքին գործերու, Պաշտպանութեան նախարարները, դեսպաններ, ընդդիմադիր ներկայացուցիչներ, կը նկատուի Մինսկի խումբին կողմէ ծրագրուած ղիչումներուն հանրային կարծիքը պատրաստելու նախաձեռնութիւն։ Ցայտարարութեան մէջ ըսած է· "Զանգուածային լրատուութեան միջոցներով լուսաբանելով իշխանութեան եւ նրանց խաղին կուլ գնացած ընդդիմութեան ներկայացուցիչների նոյնաբովանդակ եզրայթները, կազմակերպիչները հայ հասարակութեան էին ցուցադրում ԼՂԻՄ տարածքները եւ միջանցքը պաշտպանելու իրենց վճռակամութիւնը, ինչպէս նաեւ մնացածը զիջելու իրենց համոզմունքը ու պատրաստակամութիւնը"։

Նշուած է թէ հայկական կողմը առաջին անգամ ըլլալով Մինսկի նախագահներուն առաջարկները ստանալէ առաջ, կամաւոր կերպով չրջանառութեան մէջ կը դնէր զիջումներ պարունակող նոր թանաձեւեր։ Հակազդեցութեան պատճառ եղած են եզրայթներուն մէջ տեղ գտած "համեստ պայմանները" հոդ յանձնելու, երբ ըստած է օրինակ, թէ յետագային նոր հանրաքուէի մը միջոցով կը նախատեսուի կարգավիճակի խնդրին լուծման երաշխիքին փոխարէն տարածք զիջելու կարելիութիւնը· կամ՝ "անվտանգութեան գօտին յանձնելու ընթացքին խաղաղապահներու ներգրաւումը որպէս անվտանգութեան երաշխաւոր"։

Ցայտարարութեան հեղինակները դիտել տուած են նաեւ թէ "ազատագրուած տարածքներ" արտայայտութիւնը թապու եղած է բոլոր հիմնական զեկուցողներուն համար, այն տպաւորութիւնը ձգելով որ նպատակը կը հետապնդուի այդ արտայայտութիւնը չրջանառութենէն դուրս ձգելու։ Բողոքի տեղի տուած են ռուս դիւանագէտ կազմիրովի հոն ներկայութիւնն ու միջամտութիւնները որոնք ոչակոտած են "ցինիկ, հայ ժողովրդի համար վիրաւորական եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն հետ փոխհամաձայնեցուած"։ Ան մէկ առ մէկ կրկնած է հայկական կողմին անընդունելի բոլոր կէտերը զորս հայ զեկուցողները փորձած են կեղծ հայանպաստ կեցուածքով քօղարկել։ Ան տակաւին քարոզած է "անակընթացք" ու "հաշուենկատ" ընթացք ունենալ եւ հաշուի առնել Ադրբեջանի կոչա կեցուածքին հետ։

"Ազատագրուած տարածքների պաշտպանութիւն" կազմակերպութիւնը կը կրկնէ որ ներկայի վարչախումբին ղարաբաղեան քաղաքականութիւնը նախորդին ունեցածին չարունակութիւնն է, նոյնքան պարտուողական։ Այդ քաղաքականութիւնը պատերազմի հրահրումին հեռանկարով կը միտի վախցնել հայութիւնը, արկածախնդրական մօտեցումով զայն տանելով դէպի ծանրակչիռ հետեւանքներով յղի անել մը։

Ցայտարարութիւնը աւարտած է հայ ժողովուրդին նման քաղաքականութեան համակերպելու մերժումին նշումով։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎՐԴՈՎՈՒՄ ՄԱՐՍԷյԼԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՊՂՕՒՄԻՆ ԱՌԹԻԻ

Մարսէյլի 12րդ թաղամասին մէջ, Պօմոնի հայաչատ արուարձանը տանող ճամբուն վրայ, "Ալբենիւ տիւ 24 Ալվրիլ 1915"ի յիշատակը պետեղուած 1915ի Հայոց Ցեղասպանութեան նուիրուած յուշաքարէ սեւ ներկով պղծումը ընդհանուր վրդովում առեղծած է (տե՛ս· "Յառաջ" Ապրիլ 13)։

Երեքշաբթի, Ապրիլ 12ին, Մարսէյլի հայ գաղութի վրդովմունքը եւ զայրոյթը մեծ եղաւ։ Անմիջապէս Հայ Դատի Յանձնախումբը հակազդեց հաղորդագրութիւնով մը յանձնելով տեղական ֆրանսական մամուլի գործակալութեան։ Մամուլ, ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ, տեղական եւ ազգային կայաններով, ամբողջ օրը արձագանգեցին եւ զբաղեցան այս մէյնպէյով։

Երեկոյեան ժամը 18·30ին, Հայ Դատի Յանձնախումբի կոչով տեղի ունեցաւ յանպատրաստից համախմբում մը յուշաքարին առջեւ, որուն մասնակցեցան տարեց եւ երիտասարդ Հայեր, մանաւանդ Պօմոնցին, որոնք օրուան մէջ արձանագրութիւնները տեսան եւ տեղեկացան եղելութեան։

Համախմբումը վարեց Հայ Դատի Յանձնախումբի Մարսէյլի մասնաճիւղի պատասխանատուն՝ Վարդան Արզումանեան։ Խօսք առին Մարսէյլի քաղաքապետարանի խորհրդականներ՝ Ժան-Փիէր Պէրպէրեան եւ Ժիլպէր Քէրքէրեան, Մօրիս Ռէ՝ Պուչ-տիւ-Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի անդամ եւ ներկայացուցիչ 11 եւ 12րդ Թաղամասերու քաղաքապետին, Կարօ Ցովսէփեան 13 եւ 14րդ Թաղամասերու քաղաքապետ եւ ՓԱԲԱ–ի Շրջանային Խորհուրդի անդամ։ Հիւրական հաստատութիւններու ներկայացուցչական խորհուրդը Մարսէյլ–Փրովանսի իր ներկայացուցիչին ձեռամբ՝ Ժերար Պիզմիւթի բերաւ զօրակցութեան դիր մը զոր կարդաց Վարդան Արզումանեան, ինչպէս նաեւ ՍԷ· ՍԷ· Ա· էֆ·էն գրութիւն մը։

Բոլոր խօսողները ուժգնօրէն դատապարտեցին պատասխանատու կամ անպատասխանատու այս անարդ ու անորակելի արարքը։ Հրաւիրեցին ժողովուրդը զգուշութեան եւ չպատասխանելու զբրդռութեան ուրիշ զրգռութեամբ մը, այլ ունենալ հաւաքական պատասխանատու, վճռակամ եւ արժանաւոր կեցուածք մանաւանդ ապրիլեան այս օրերուն երբ պիտի սկսին Հայոց Ցեղասպանութեան 90րդ տարելիցի զանազան ձեռնարկները։

Շաբաթ Ապրիլ 13ի տեղական մամուլը "Լա Փրովանս" եւ "Լա Մարսէյէզ" լայն սիւնակներ կը յատկացնէին, նկարներով։

*
**

Արարքը խստօրէն դատապարտած են ԻՒ·ՏԻ·էֆ·ի երեսփոխան եւ Շրջանային խորհրդական Ռուտի Սալ եւ Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու Համակարգումի Խորհուրդը (ՍԷ·ՍԷ·Ա·էֆ·)։

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍԱԼՅՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Այլեւս որոշ է· այնքան ատեն որ կան մօտ դարու մը ծանրակչիռ հարցը կարգադրողի դափնիներուն, կամ այդ պատրուակով գրօսաշրջութեան լաւագոյն պայմաններուն հետամուտ Հայեր, Թրքական պաշտօնական թեզը որպէս այլասխոհի տեսակէտ անոնց ուժմեղի ընդունիլ տալու վճռակամ Թուրքեր, ամերիկեան պիւտճէները հարկաւոր միջոցները տրամադրելէ պիտի չդադրին։ Երկկ Մինէսոթա էր, առջի օր Միչիկըն, կարաւանը այսօր հասած է Եւրոպա։

Ամերիկայէն համացանցով հասած տեղեկութիւնը կ'ըսէ թէ հինգ տարի առաջ սկսան 1915ի նիւթով հայեւթուրք համալսարանականներու հանդիպումները։ Անոնք հակասական արժեւորում ունեցան։ Գտնուեցան պատմաբաններ որոնք մերժեցին մասնակցիլ, եղան մամուլի մարդիկ որոնք դէմ արտայայտուեցան, մինչեւ իսկ "դաւաճան" որակելով որոշ մասնակիցներ։ Այսուհանդերձ, եօրեայ նոր հանդիպում մը պատրաստուած է Ապրիլ 15ին համար։ Ան տեղի կ'ունենայ Սալցպուրկի գեղատեսիլ ու համբաւաւոր մէկ վայրին մէջ որ կը հիւրընկալէ Սալցպուրկեան յայտնի սեմինարը։ Կազմակերպիչներն են Միչիկընէն պատմաբան–ընկերաբան Ֆաթմա Մ· Կէօչէք, պատմաբան Ժ· Լիպարիտեան եւ Շիքակոյէն պատմաբան Ռ· Սիւնի։ Նիւթը հետեւեալն է· "Ցեղափոխութիւն, Ազգ եւ Կայսրութիւն գաղափարաբանութիւնները՝ քաղաքական գաղափարներ, կուսակցութիւններ եւ կիրարկումներ, Օսմանեան կայսրութեան վերջին չրջանին, 1878–1922"։ 31 մասնակից պատմաբաններէն, ընկերաբաններէն, փիլիսոփաներէն տրուած են քանի մը անուններ։ Ասոնք ինը հայկական են –Ա· Աբգուն, Ս· Աստուրեան, Ռ· Ցովհաննէսեան, Ս· Փայլասեան (ԱՄՆ), Ռ· Փանոսեան (Գանատա), Է· Մահչուպեան (Պոլիս), Փ· Պօղոսեան (Ֆրանսա), Ռ· Սաֆրաստեան, Տ· Սարուխանեան (Հայաստան)։ Թուրքերը· Աքչամ–Պէրքթայ անխուսափելի կորիզով մօտ տասնեակ մը։ Կան քանի մը այլ անուններ ալ։

Ա'լ աւելորդ է գրել թէ ձեռնարկին ծանուցումէն անպակաս են բայ երկխօսութեան, դիմացինին տեսակէտին չարդանքի նշումները որոնք կ'ըսուի թէ բարձր ուրակիչ հետ, իւրայատուկ նկարագիրը կ'ապահովեն հանդիպումին։ Ժամանակի մը մինչ Հայկական Ցեղասպանութեան հարցը ներկայ է միշտ քաղաքական մարդին մէջ, Սալցպուրկի հանդիպումը նկատի կ'ունենայ ժամանակակից դէպքերը, պատմական ենթախորքը, կոտորածներու եւ տեղահանութիւններու հետեւանքները։ Կ'անդրադառնայ պաշտօնական ուրացումին, պատահածին ճակատումէն խուսափելուն հետեւանքներուն։ Հարցականները կը կեդրոնանան Երիտթուրքերու կառավարութեան բնաջնջումի քաղաքականութեան վրայ որ Թիւրախ ունէր իբրեւ հայ քաղաքագիտները։

Ի՞նչ ըսել "Պարոննե՛ր, բարի հանդիպում"էն զատ։ Բանի կը ծառայէ՞ հարց տալ թէ հայկական եւ թրքական այլեւս "նուիրագործուած" անուններէն զատ, կամ անոնց հետ, մէկը մտածո՞ծ է անդամ մըն ալ օրինակ՝ Պոխումի Սփիւռքի ու Ցեղասպանութեան հիմնարկի տնօրէնը Միհրան Տապաղը, կամ Պէյթիայէն Տ· Խոդկիւտէնը հրաւիրել։

Այդքա՞ն փափուկ է հայեւթուրքեայլ դիմանականներու համախոհական տա կառոյցը։

Ա· ԹՈՓՈՁԵԱՆ

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ» ԿԱՄ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԲՆԱՊԱՀ ԹՈՒՐՔԸ ԹՈՒՐՔ Է

Ինչպէս հաղորդած էինք, "Թուրքիոյ Հայերը՝ անցեալին ապագան" խորագրեալ հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 12ին Սթրազպուրկի մէջ, կազմակերպութեամբ Եւրոպական Խորհրդարանի բնապահ Թուրք երեսփոխան Ճ· Էօզտէմիրի։ Հայ Դատի Եւրոպական գրասենեակին տնօրէն Լօրան Էյլյէքեան ներկայ գտնուած է այդ հանդիպումին ու հաղորդագրութեամբ մը անդրադարձած եղելութիւններուն։ Կարդալէ ետք այդ տեղեկատուութիւնը մարդ անդամ մը եւս կը համոզուի որ "եւրոպացի", "բնապահ" վերադիրներով ալ Թուրքը Թուրք է ամէն բանէ առաջ եւ վերջ։ Երկրորդ հաստատումն ալ այն է որ Թուրքիայէն որպէս ազատամտութեան, լայնախոհութեան ցուցափեղկի "ապրանք" մասնակցող Հայերը՝ –Հ· Տինք եւ Ի· Մահչուպեան– այլեւս իւրացուած բնական հակակշիռով կը մնան արտօնեալ ատեաններու մէջ։

Ճ· Էօզտէմիր բացման խօսքով իսկ զրծած է այդ սահմանները, չրջանցելով "ցեղասպանութիւն" եզրը որպէս "պատմական մեկնաբանութիւն"։ Թ· Աքչամ նկատ ըրած է Թուրքիոյ մէջ դիւանները մաքրագործելու, խեղաթիւրելու, կեղծելու մեծ աշխատանքը, անոնց վրայ աշխատելու թեկնածու ներկայացողներու եղած սպառնալիքները։

Երկու Հայերէն Ի· Մահչուպեան "ցեղասպանութիւն" եզրը սահմանած է իրաւական առումով եւ համարած ամէն երկխօսութեան խոչընդոտ։ Ըսած է թէ թէ՛ Թուրքերուն, թէ՛ Հայերուն համար "ինքնութեան վրայ դրուած արգելքը ի՛նք ինքնութեան կը վերածուի", ապա եզրակացուցած է Թրքական տեսակէտով թէ հարցը ունի հայկական եւ Թրքական երկու տարբեր մօտեցումներ։

Հ· Տինք ըսած է թէ տեղին չէ այսօրուան ընկերութենէն պահանջել որ սահմանէ 90 տարի առաջ պատահածները· աւելի յարմար դատած է հարց տալ թէ այդ ընկերութիւնը դիտացածը կ'ուրանայ, թէ կրնայ միայն չգիտցածը պաշտպանել։ Ապա ըսած է թէ հայեւթուրք յարաբերութիւնները չեն սահմանափակուիր Պատմութեան չրջածիրով, թէ հարկ է քաղաքական թղթածրարը պատմականէն աւելի առաջնային նկատուի։ Կրկնած է պատահածին մէջ Եւրոպացիներու պատասխանատուութիւնը, հրաւիրելով զանոնք նեցուկ ըլլալու հայեւթուրք ամէն մակարդակի յարաբերութեան հաստատումին։

Ծանօթ ըլլալով եւրոպացի բնապահներու Թուրքիան իր պատմական պատասխանատուութենէն զերծելու, զայն չդիմելու մնայուն չանքին, կարելի չէ տարբեր եզրակացութիւն տալ Սթրազպուրկի հանդիպումին· Ճ· Էօզտէմիր յարմար պահուն, յարմար դիրքի վրայ յարմարագոյն լաստ մը եղած է Թուրքիոյ համար։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՔԱՒՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱՃ» խոշագրին տակ Լիպերասիոնի մէջ (Ապրիլ 13) Սոֆի Ռոսթէն յօդուած մը տարբազրած է նոյն իրիկուն Աւրէյի սիրելիք փաստանկարին առթիւ, Հայոց Ցեղասպանութեան նուիրուած։ 1915ին եւ 1916ին, կը զրէ Թերթը, Օսմանեան կայսրութիւնը ժողովուրդ մը ջարդեց արեւմտեան կառավարութիւններու անտարբերութեան առջեւ։ Նոյն օրուան Ֆիկարօն ալ յօդուած մը նուիրած էր, զոր խորագրած էր «Աչխարհը կոյր Հայոց ջարդերուն ի տես»։ Յօդուածագիրը՝ Իպապէյ Գուրթ կը յիշէ որ Հայոց ցեղասպանութեան 90րդ տարելիցի նախօրեակին Աւրէի ներկայացուցած ֆիլմը կենսական կը թուի հասկնալու համար այդ ողբերգութիւնը։ Ջարդերը եւ տեղահանութիւնը բնաջնջեցին Հայերու երկու երրորդը, 1916ին մեռեալներու թիւը մէկ միլիոնէն աւելի էր։ Յօդուածագիրը ամփոփ գիծերու մէջ (նկար մըն ալ

(Տես·ր Դ· էջ)

ՇԱՀՆՈՒՐԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ Բ. ՀԱՏՈՐԸ

Որքան որ մարդ չուզէ նման երեւոյթներու մատնուելու, երբեմն կը տարուինք մտածելու, որ նախընտրելի է արեւմտահայ-սփիւռքահայ հեղինակներու հրատարակութիւնները թողուլ Սփիւռքին, իսկ արեւելահայ - Հայաստանցիները՝ Հայաստանին:

Քով-քովի դնելով վերջերս Երեւանի մէջ լոյս տեսած Համաստեղի «Նամականի»ն եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ լոյս տեսած Շահան Շահնուրի «Նամականի»ի Բ. հատորը(1), խորհրդային տարիներէն եկող մեր նախնական եղրակացութիւնը կարծէք կ'ամրապնդուի: Մինչ առաջինը քնադրագիտական եւ քաննասիրական ըստ կըզբունքի խախուտ հիմքերու վրայ կառուցուած է(2), երկրորդը լուրջ աշխատասիրութիւն մը կը մատնէ, յար եւ նման չափքի Ա. հատորին(3):

Անշուշտ, «խորհուրդ» այս պնդումը բացարձակ ճշմարտութիւն մը պէտք չէ սեպել: Հրանտ եւ Զապէլ Ասատուրի «Սիրային նամակներ»ու հրատարակութիւնը (Երեւան, 2002, հրատ. Գրիգոր Ճակոբեանի) հերքում մըն է, մինչ Նիկոլ Աղբալեանի «Նամակներ»ը (Երեւան, 2003 հրատ. Գառնիկ Անանեանի) հաստատումն է մեր ըսածին: Ամէն ինչ կախում ունի, նախ եւ առաջ, գործը ընողին ձեռնհասութենէն:

Կ'արժէ մատնանշել այս կէտը, հակառակ խմբագրի՝ Գրիգոր Քէօսէեանի այն խաբուսիկ ինքնագնահատանքին, թէ «այս աշխատասիրութիւնը չունի ակադեմական հանդերձանք, այլ խօսքով՝ ներկայացում, ոճ(...)» (էջ 9): «Խաբուսիկ» կ'ըսենք, որովհետեւ Գուրգէն Մահարիին հասցէագրուած 33 եւ Անդրանիկ Անդրէասեանին ուղղուած 24 նամակներ ամփոփող այս հատորը բնագիրներու խնամեալ հրատարակութիւն մը կը մատուցանէ, յար եւ նման Ա. հատորին(3): Ան մանրազնին աշխատասիրութիւն մը կը մատնէ, յար եւ նման Ա. հատորին(3):

Քէօսէեան գործը սեղմ, բայց բաւական ընդգրկուն յառաջաբանին մէջ կը ներկայացնէ: Մահաբիին ուղղուած նամակները պահպանուած են Երեւանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ, թէեւ նշուած չէ, թէ Շահնուրի ֆոնտին ո՞ր միաւորին մէջ: Իսկ Անդրէասեանին յղուած նամակներուն աղբիւրը յայտնի չէ (թերեւս գրագէտին անձնական արխիւը ըլլայ): Մեծ անպատեհութիւն մը պէտք է նկատել այն, որ Մահարիի նամակները (ի պահ՝ Գրիգոր Ա.ի մօտ) կարելի եղած չէ օգտագործել: Տեղեկութիւն չունինք, թէ Անդրէասեանի նամակները պահպանուած են:

Մահարիի գրած նամակներուն մէջ, Շահնուր երբեմն կը յանձնուի գրական պատկերասեր ոճի մը հետաքնդումին, մանաւանդ՝ նկարագրութիւններու ժամանակ, ինչ որ բացակայ է Անդրէասեանի հետ նամակագրութենէն, որ աւելի գործնական, օրուան հարցերուն հետ կապուած կ'երեւի, ինչ որ նոյնպէս պայմանաւորուած է թղթակիցին քաղաքական աշխոյժ դիրքորոշումով:

Նամականին բաւական նոր լոյս կը սփռէ կարգ մը հարցերու վրայ կամ զանոնք ընդարձակ սեւեռումի տակ կը դնէ: Երբեմն անոնք ալ Քէօսէեանի լայն ծանօթագրութեան մը արժանացած են, ինչ պէս Շահնուր-Շուշանեան եւ Շահնուր-Զօսլանեան յարաբերութիւններու փշոտ ծալքերուն պարագային:

Կարեւոր է նշել, որ Քէօսէեան պարագայական բանասէր մը չէ, որու պարտականութիւն տրուած ըլլայ Շահնուրի նամակներու ծանօթագրութիւնները պատրաստել: Ան մանազատացած է Շահնուրի վրայ, ինչ որ օգնած է չատ բծախնդիր ու մանրակրկիտ ծանօթագրութիւններու կազմութեան: Հոս վարանումներ կամ խախուտ ենթադրութիւններ չկան: Ան չատ լաւ կը ճանչնայ իր նիւթը եւ ասիկա ընթերցողը դէպ կը պահէ ցաւալի սխալ ներէ եւ թիւրիմացութիւններէ, որոնք յաճախ կը վխտան նման հրատարակութիւններու մէջ:

Մեր նկատած ծանօթագրական քանի մը վրէպները ընդհանրապէս սխալ դըրուած կամ սխալ շարուած անուններու կը վերաբերին: Այլապէս, փոքրաթիւ սխալ թուականներ կարելի է մատնանշել: «Անահիտ» հանդէսը 1898-1911ին փարիզ լոյս տեսած է (եւ ո՛չ թէ 1900-1911ին Պոլսոյ մէջ. հմմտ. էջ 155), Վազգէն Շուշանեան 1941ին մահացած է եւ ո՛չ թէ 1944ին (էջ 161), Կոստան Զարեան Հայաստան ներգաղթած է 1962ին եւ ոչ թէ 1961ին (էջ 172), Պետրոս Դուրեանի երկերուն Բ. հրատարակութիւնը՝ Բարսեղ Էքսէրճեանի կողմէ, տեղի ունեցած է 1893ին (դրուած է 1973, էջ 179), Եղիշէ Չարենցի «Երկիր Նայիրի»ն առաջին անգամ գիրքով լոյս տեսած է 1926ին եւ ո՛չ թէ 1934ին (էջ 181), Գէորգ Էմինի փարիզ չէ մեռած 1992ին (էջ 196), այլ Երեւան՝ 1998ին, իսկ Մեհեվան Շահումեան անգլիացիներուն կողմէ զնդակահարուած է 1918ին եւ ո՛չ թէ 1920ին (էջ 225):

Ինչ կը վերաբերի մարտկոցական չարժումին (հմմտ. էջ 187-188), որքան որ մեզի յայտնի է, Շուշանեանի անկէ քաշուելու պատճառներէն մին, եթէ ոչ գլխաւորը, եղած է համայնավար աղբիւրներէ ֆինանսաւորումը, որու մասին ան հրապարակային կերպով բողոքած է յայտնի «Երջաբերական»ով, զոր ստորագրած է այլոց հետ: Ան յետոյ մասնակցած չէ «Ամրոց»ի հրատարակութեան, որու բնոյթը տարբեր էր: Վերջինիս պարագային Շահան Նաթալին էր մղիչ ուժը, որ իր կարգին «Մարտկոց»ի առաջին գիծի մասնակիցներէն չէր, գոնէ դատելով մեզի ծանօթ փաստերէն:

Շուշանեանի եւ Հ.Յ. Դաշնակցութեան յարաբերութեան բարդ հարցին մասին, ծանօթ է, որ 1933ին քաշուելէ ետք մարտկոցական չարժումէն, չէ մտած նման հարցերու ոլորտյիններուն մէջ եւ կուսակցութենէն դուրս դրուելէ ետք պահած է, «անդամատեր ունենամ թէ ոչ», անոր գաղափարականին հանդէպ իր հաւատարմութիւնը (օրագիր, 1939): Շահնուրի դէմ պարսաւագիրը օրինաչափ չարունակութիւն մըն էր իր մտածելակերպին եւ ո՛չ թէ «մերձեցում»ի չրջանին արդիւնք: Իր գրութիւնները «Հայրենիք» ամսագրին մէջ կեղծանունով տպելը (Համատեղի միջնորդութեամբ) հաստատաբար մղուած է նիւթական կարիքէն (աւելի ուշ, Ռ. Դարբինեան Դաշնակցութենէն ուրիշ վարեալի մը՝ Ռէնի գործերը պիտի տպէր կեղծանուններով) եւ ո՛չ այլ պատճառներէ:

Այս բոլորը մանրուք է, ի տես այն զեղիկ աղբիւնքին, որ այս հատորին հրատարակութեամբ կը պարզուի: Պէտք է ափսոսալ, որ Քէօսէեան որոշած ըլլայ աշխատանքը իր լրումին հասցնել այս երկրորդ հատորով, հակառակ անոր, որ իր մօտ այլ նիւթեր կան՝ երրորդ հատոր մը հրատարակելու համար: Իսկ ինչո՞ւ չէ: Եթէ աշխատասիրողը կը կարծէ, չափազանցուած համեստութեամբ, որ այս երկհատորին նպատակը եղած է սոսկ «հարթել այն ուղին, որ պիտի առաջնորդէ եւ սատարէ Շահնուրի ամբողջական Նամականիին լոյսի բերման» (էջ 10), լաւագոյն ծառայութիւնը մատուցած պիտի ըլլայ այս գործը չարունակելով: Վաղուան բանասէրը, վերջին հաշուով, այս հատորին պարագային ընելիք չունի, բացի քանի մը ղեղչուած նախադասութիւններ իրենց տեղը վերադարձնելէ եւ, թերեւս, ինչ-ինչ մանր լրացումներ կատարելէ: Այլապէս, որքանո՞վ վաղուան այդ հետազօտողը պիտի կարենայ աւելի լաւ դիտնալ Շահնուրի կեանքին ելեւէջները, աւելի լաւ բացատրել Շահնուրի ըսածներուն խմաստը, քան զայն անձամբ ճանչցած ու անոր հետ թղթակցած Գր. Քէօսէեանը:

Քէօսէեան Սփիւռքի մեծօրեայ մեր հազուագիւտ հրապարակագիրներէն է, որ ժամանակ եւ ջանք չխնայեց, նոյ նիսկ եթէ բանասիրութիւնը իր ամէնօրեայ կոխան հողը չըլլայ: Ինչ որ մեզի հրամցուցած է այս երկու հատորներով կը բաւէ մաղթելու, որ ան չարունակէ իր երախտաշատ գործը:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

---

(1) Շահան Շահնուր, Նամականի, հատոր երկրորդ, նամակներ Գուրգէն Մահարիին եւ Անդրանիկ Անդրէասեանին, կազմեց, խմբագրեց եւ ծանօթագրեց Գրիգոր Քէօսէեան, (Պոսթըն), Մայդենի հրատարակչատուն, 2004, 228 էջ: Հասցէ՝

(2) Տե՛ս Գրիգոր Պըլտեան հիմնուող քննադատութիւնը («Նամականի Համաստեղի», Ցառաջ - Միաք եւ Արուեստ, Դեկտեմբեր 2004):

(3) Տե՛ս մեր գրախօսականը՝ «Շահնուրեան նամակներու տիպար հրատարակութիւն մը», Ցառաջ, 21/22 Սեպտեմբեր 2002:

1915-2005

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՕՐԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Հոս գրի առնուած պատմութիւնը պատմած է տիկին Նարդոս Երնէկեան, բնիկ Շապին Գարահիսարցի՝ ծնեալ 1891 թուականին: Իր աղջիկնութեան անունն է Քէշիշեան եւ դուստրն է Խաչատիր մէջ ծաօք բարեկեցիկ պղնձագործ Ադամ Քէշիշեանի: Իրմէ մեծ եղբայրներ ունեցած է· Ալեքսան (այս պատմութիւնը գրողին կնքահայրը), Գառնիկ եւ Յովհաննէս, բոլորն ալ բարեկեցիկ եւ ծանօթ դէմքեր Խաչատիր մէջ:

Նարդոս նախ ամուսնացած է Անուշաւան Ղուկասեան անունով անձի մը հետ, ումէ Խաչատիր· հազիւ ութ տարի անոր հետապրած, վրայ հասած է Մեծ Եղեռնը եւ ան ալ իբրեւ նման հազարաւոր Հայ յուհիներու հետ այրուցած է: Առաջին ամուսինէն ունեցած է չորս զաւակներ, որոնց տեղահանութեան ատեն մեռած են, ինչպէս պիտի տեսնուի այս պատմութենէն: Ջարդերէն հրաշօվ ազատած, տիկին Նարդոս Ղուկասեան Զինադադարէն վերջ Պոլիս գետած է ինքզինքը ուր կրկին ամուսնացած է Շ. Գարահիսարի Ածպտեր գիւղէն Սարգիս Երնէկեան անունով անձին հետ, որ հացագործութեամբ կը զբաղէր: Իր երկրորդ ամուսնութենէն ունեցած է երկու զաւակներ· աղջիկ մը (14 տարեկան) Փերուզ անունով, մանչ մը (11 տարեկան) Արարատ անունով:

Հակառակ իր կրած անպատում տառապանքներուն, ան հայ ազգին յատուկ տոկունութեամբ կ'ապրի անխռով, լաւատես, որպէս ամուսնացոյց գործին սքանչելի լծակից մը, իր զաւակները լաւ դաստիարակող, անոնց ապագային վրայ մտածող մայր մը: Իր գլխուն եկած տառապանքները սարսափներով լեցուցած են անձեր ուրոնք պարզ ունկնդիրներ եղած են անոնց, սակայն ինք չէ ընկճուած, իր կորովը, ապրելու կամքը, ապագային համար իր յոյսը վառ կը մնան:

Հոս արձանագրուած է այն ինչ որ պատմած է: Գրողը ինք ալ Շ. Գարահիսարցի ըլլալուն եւ դէպքերէն ոմանց ականատես, թէեւ փոքր էր տարիով, երբեմն իր կողմէ ալ յաւելումներ կամ կրճատումներ ըրած է: Սակայն պատմութիւնը իր էութեան մէջ տիկին Նարդոսինն է, եւ դէպքերուն ճշմարտութեան համար ան պատասխանատու է:

1915ի եղակի ջարդերէն հրաշօվ ազատած անձի մը պատմութիւնը գրի առնելը, մտաւորականի մը տարրական պարտականութիւնն է հանդէպ իր ազգին, մարդկութեան եւ տեսակ մը մխիթարանք՝ տառապանքի բովէն անցնողին: Այս գիտակցութեամբ է որ գրի առնուած է այն պատմութիւնը:

Ս. ՎԵՅԻԿԵԱՆ

1937 Յուլիս 15
Ֆիլիպէ, Պուլկարիա

ԵՂԵՌՆԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Շապին Գարահիսար այն հազուագիւտ քաղաքներէն էր, ուր յեղափոխական գաղափարները լայն ընդունելութիւն գտած էին: Ժողովուրդը այլապէս զարգացած չէր, քաղաքին առաջնորդները լաւագոյն պարագային տեղւոյն Ազգային Նախակրթարանէն չրջանաւարտ անձեր էին, սակայն ազատասէր ժողովուրդ ըլլալով, յեղափոխական գաղափարներուն ընդունակ էր: Այն պարագան ալ որ Անդրանիկ, Ղուկաս Աղբար, Յարչէթ Թէվէքճլեան Շ. Գարահիսարցի էին, Դանիէլ Զաւուշ իր խումբով Շապին Գարահիսարի չրջակայքները գործած էր, որոշ ազդեցութիւն ունեցած էր այս տեսակէտէն: Յամենայն դէպս հասարակութեան բոլոր խաւերուն մէջ ալ մուտք գործած էին յեղափոխական գաղափարները եւ պարզ անհատներ իսկ, երկու սեռէն ալ, խանդավառ յեղափոխականներ դարձած էին:

Թէեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը գերակչիռ դիրք ունէր քաղաքին մէջ, սակայն Հնչակեաններն ալ զօրաւոր էին եւ իրարու հետ կը մրցէին ժողովուրդը ամբողջապէս իրենց չարքերուն մէջ գրաւելու համար:

Տեղւոյն թուրք բնակչութիւնը անտեղեակ չէր այս բանին, ոչ ալ կառավարական պաշտօնեաները: Թուրք կառավարութիւնը Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ խորամանկ ձեւով մը հասկցած էր թէ՝ որո՞նք էին Դաշնակցութեան պարագլուխները: Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ 1908 թուականին, քաղաքէն երիտասարդ թուրքեր իրենց յըստակ կեղծաւորութեամբ եւ մաքխավելա-

կանութեամբ ուզած էին ճանչնալ "Սահմանադրութիւնը սիրող իրենց հայ եղբայրները":

Բնական է, Դաշնակցութեան ղեկավարները հոն ալ՝ ինչպէս ամէն տեղ, միամտաբար ծանօթացուցին ինքզինքին որպէս բարեկամները Սահմանադրութեան, որ Թուրքերուն համար կը նշանակէր նաեւ որպէս Դաշնակցականները: Երիտասարդ Թուրքերը համբուրեցին իրենց հայ բարեկամները եւ անոնց անուններն ալ ճանաչեցին, հաշուեյարդարի օրը դրած համար: Թուրքերը կը ճանչնային Դաշնակցութեան բոլոր ղեկավարները:

Ուր որ յեղափոխական գաղափարները տարածուած էին, բնական է ժողովուրդը պէտք կը զգար զինուելու: Թուրքիոյ պէս երկրի մը մէջ զարդեր անպակաս էին եւ Շ. Գարահիսարցին ամօթ պիտի զգար ոչխարի պէս զարդուելէ: Ուստի ո՛վ որ քիչ մը դրամ աւելցուցած էր, սկսաւ զինք գնել. ոմանք մէկէ աւելի: Դժուար չէր զինք գնելը: Թուրք Չորեքշաբները իրենց կիրասոնէն կը բերէին եւ բնական է մեծ չահերով կը ծախէին: (Հայութիւնը) զինուեցաւ չատ դիւրին, բայց միամիտ մէկ մը (հանդիսացաւ այդ): Որովհետեւ, թէեւ Հայերը զինուեցան, սակայն Թուրքերն ալ միշտ տեղեակ մնացին այդ բանին եւ ոչ միայն դիտէին քաղաքին մէջ գտնուղ զէնքերու մօտաւոր քանակը, այլ նաեւ անձերը, որոնք զէնք գնած էին: Երբ ատենը եկաւ, անշուշտ նոյն Չորեքշաբները մատնեցին զէնք գնող Հայերը: (Այս ժամանակ պատահեցաւ Սահակ վարդապետի սպանութիւնը):

Շ. Գարահիսար քաւական մօտ էր աբեւելեան ճակատին, ուր Թուրքերը մահու եւ կենաց պայքար կը մղէին Ռուսերուն դէմ: Թուրք կառավարութիւնը իր պահեստի զինուորները կեդրոնացուցած էր Շ. Գարահիսարի եւ չրջակայ գիւղերուն մէջ: Քաղաքակիրթ երկիրներու զինուորներն անգամ զօրանոցէն դուրս անսահման ու անգութ արարքներու անձնատուր կ'ըլլան: Զօրանոցի խիստ տխիփլինը պատճառ կ'ըլլայ, որ զօրանոցէն դուրս անոնք բոլորովին անօրինապահ ըլլան: Թուրք զինուորները բացառութիւն չէին կրնար կազմել անշուշտ եւ կարելի էր սպասել, որ աւելի զէշ ալ ըլլային: Պատերազմի ժամանակ մանաւանդ, երբ զինուորը դիտէ որ ամէն վաղուան օր կրնայ մահ բերել իրեն, երբ կեանքը այնքան ածան է եւ կրնայ ամէն ժամ թնդանօթի կեր ըլլալու դրկուիլ, բնական է աւելի անզուսպ եւ անգութ արարքներու անձնատուր պիտի ըլլայ:

Հակառակ Սահմանադրութեան խոստացած "եղբայրութեան" Թուրքը բնաւ չըմոռցաւ, որ ինք "տէր" է, իսկ Հայը՝ "ծառայ": Իսկ յեղափոխական գաղափարներով տոգորուած Հայը՝ այդ բանին չէր կարող տոկալ եւ Թուրք զինուորներուն գործած բռնութիւնները եւ լրբութիւնները ծայր աստիճանի անտանելի կը թուէին անոնց:

Թուրք իշխանութիւնները աւելի չատ զինուորներ տեղաւորած էին Հայ գիւղերու մէջ, հասկնալի պատճառներով: Հայը վերջապէս խորթ զաւակ էր: Իսկ զինուորները, արդէն իսկ անզուսպ ու անկիրթ, ինքզինքնուն Թոյլ կու տային այնպիսի արարքներ, որ պիտի չընէին Թուրք գիւղերու մէջ: Սկսան հայ կիներ բռնաբարել, ինչ որ Հայերու զայրոյթին բաժակը լեցուց: Աճպարերցիք աւելի խոհեմ միջոցի մը դիմեցին այս փորձանքը սահմանափակելու համար: Իրենց գեղեցիկ հարսերն ու աղջիկները քաղաք ղրկեցին (Շ. Գարահիսար): Աճպարեր մեծ գիւղին բնակչութեան կէսը քաղաք լեցուած էր այդ օրերուն:

Բուրդ գիւղացիք սակայն մասամբ պարագաներու բերումով, մասամբ ալ անոր համար որ աւելի մեծ չափով յեղափոխական գաղափարներու ազդեցութեան ենթակայ էին, զինուած բախումներ ունեցան Թուրք զինուորներուն հետ: Արդիւնքը կրնար այն ատեն իսկ չատ վատ ըլլալ Բրդացոց համար մասնաւորաբար, սակայն Շ. Գարահիսարցիք դրամական մեծ նուէրներով դրաւեցին միլիթեարիֆին սիրտը եւ խնդիրը աւելի նպաստաւոր կերպով կարգադրուեցաւ: Ըմբոստ գիւղին երիտասարդութիւնը զինուած լեռները ելաւ: Կառավարութիւնը սկսաւ հետապնդել զանոնք, բայց հանդիստ ձգեց ընակչութիւնը: Բայց այդ դէպքին պատճառով չրջակայ գիւղերէն քաղաք ապաստանածներն ալ ստիպուեցան իրենց տեղերը վերադարձան: Այս դէպքերէն անմիջապէս վերջ պատերազմական դրութիւն հաստատուեցաւ եւ յարաբերութիւնը չրջակայ գիւղերուն հետ անգամ խզուեցաւ: Քաղաքը կատարեալ կըղզիացած էր եւ ոչ մէկ տեղեկութիւն կը ստանայինք ուրիշ տեղեր պատահածներէն:

Ցունիսի սկիզբն էր 1915 չարաչուք թուականին: Կառավարութիւնը ուզեց որ անմիջապէս անձնատուր ըլլան բոլոր փախստական զինուորները: Ձիրէդ է, որ փախստական զինուորներ չատ կային քաղաքին մէջ, սակայն ատիկա միայն Հայերուն յատուկ արարք մը չէր: Կային Քիւրտեր եւ Թուրքեր, իրենք ալ երբ ատիթը գտնէին, կը փախչէին: Ցետամնաց երկիրներուն մէջ մանաւանդ, ամօթ չէր սեպուեր դասալքութիւնը: Սակայն Թուրք կառավարութիւնը ասիկա Հայերու կողմէ մասնաւոր դաւադրական ծրագրի մը նչան համարելով սկսաւ խիստ կերպով հետապնդել փախստականները:

Մինչ այդ հայ Թաղապետներն ալ կանչուեցան կառավարչատուն եւ հոն պահանջուեցաւ որ Հայերու զէնքերը հաւաքեն եւ կառավարութեան յանձնեն: Բոլորովին ուրանալ զէնքերու գոյութիւնը Հայերու մօտ, անկարելի պիտի ըլլար, որովհետեւ Սահմանադրութենէն վերջ երիտասարդ Թուրքերը իրենք իսկ զէնք տուած էին Դաշնակցականներուն, հաւանական յեղաշրջման մը առթիւ իրենց կողքին, յեղաշրջականներու դէմ գործածուելու համար: Ուստի Թաղապետներուն կը մնար խոստանալ յանձնել զէնքերը:

Թաղապետները ժողովի հրաւիրեցին կուսակցապետները եւ միասին միջոց մը մտածեցին: Որոշեցին անպէտ ու հին սիսթեմի զէնքերէն մաս մը հաւաքել եւ յանձնել եւ այս կերպով փոշի ցանել կառավարութեան աչքին եւ պահել իրենց (աւելի լաւ) զէնքերը:

Մասնաւոր տուներ որոշուեցան, ուր ամէն մարդ կրնար տանիլ իր զէնքը: Ոմանք, բնական է իրենց լաւագոյն զէնքերը պահեցին եւ դէչերը յանձնեցին, ուրիշներ ալ վախցան, ինչ որ ունէին յանձնեցին, բայց հաւաքուած զէնքերը երբ կառավարչատուն տարուեցան, յայտնի էր Հայերու խորամանկութիւնը: Մութքարսիֆը հարցուց թէ Թաղապետները ըրածէր կերպով կրնա՞ն յայտարարել թէ այս է Հայերու ունեցած ամբողջ զէնքերը· եւ թէ խուզարկումէ մը վերջ եթէ ոստիկանները գտնեն, գիտե՞ն որ իրենց պատիժը կախաղան է: Թաղապետները քաջութիւնը ունեցան պնդելու, որ ուրիշ զէնքեր գոյութիւն չունին: Ոստիկաններ սկսան (Հայերու) տուները խուզարկել, այժմ ոչ միայն փախստական զինուորներ գտնելու, այլեւ զէնքեր երեւան բերելու համար ալ: Թաղապետները իրենց գլուխը փրկեցին· Հայեր չատ լաւ պահած էին իրենց զէնքերը: Բայց կառավարութիւնը վստահ էր, որ Հայերը զէնք ունին տակաւին եւ միայն թափթփուկները յանձնած են, ուստի մէկ կողմէ չարունակեցին սկսուած խուզարկութիւնները, միւս կողմէ պաշտօնական ըրին Թաղապետները եւ ուրիշներ նչանակեցին նոյն պաշտօններուն:

Խուզարկութիւններու ընթացքին յայտնի եղաւ որ ոստիկանները նաեւ կը փընտռեն յեղափոխական պետերը: Անոնք դրեթէ բոլորն ալ թաքնուած էին: Անոնցմէ ոմանց հայրերը իրենց տեղ ձերբակալուած եւ Սեբաստիա ղրկուած էին: Ինչպէս Վահան Հիւսիսեանի հայրը՝ Նազարէթ աղան, քաղաքին ամենահարուստը, որ Սեբաստիոյ մէջ յետագային դաշնակցական ֆէտայիի մը հետ կախաղան հանուած է: Փնտռուող անձերուն ծնողները կամ մօտաւոր այդ ազգականները, նոյնիսկ անոնց կիները կը խոչտանգուէին, որ յանձնեն փնտռուող անձնատուրութիւնները: Բանտը լեցուած էր անմեղ բանտարկեալներով եւ նոյնիսկ սրճարաններ կը գործածուէին այդ նպատակին համար:

Այս վիճակին մէջ յեղափոխականները որոշեցին խոյս տալ քաղաքէն, նախապէս սպառնալով, որ եթէ իրենց հեռանալէն վերջ կառավարութիւնը չարունակէ խոչտանգել իրենց ընտանիքին անդամները, իրենք ալ վրէժ պիտի լուծեն Թուրք գիւղերէ: Սա բաւական լաւ ծրագիր էր: Կառավարութիւնը քաղաքի բնակչութենէն կ'ուզէ փախստական զինուոր, յեղափոխական պետեր, եւ զէնք: Անոնք որոշեցին առնել իրենց զէնքերը եւ հեռանալ քաղաքէն: Կառավարական զինուորներ եթէ կրնան Թող ձերբակալեն զանոնք լեռներուն մէջ, միայն Թէ անմեղ ժողովուրդը հանդիստ ձգեն:

Ոմանց համար Թէեւ այս չատ լաւ ծրագիր էր, ուրիշներ ալ վատութիւն նկատած են այդ նեղ օրերուն ձգել իրենց ընտանիքը եւ հեռանալ: Անոնց կարծիքով լաւագոյնը պիտի ըլլար ուղղակի ապըստամբիլ:

Մինչ հայ յեղափոխական պետերը վարանումի մէջ էին եւ կ'աչխատէին իրար համոզել այս ճամբաներէն մին կամ միւսը ընտրելու համար, բան մը որ այնքան դժուար էր, քանի որ մարդիկ ստիպուած էին պահուըտիլ եւ ազատ ժողով ընելու կարելիութիւն չկար, կառավարութիւնն ալ այս ծրագիրներուն հոտը առած՝ աւելի եռանդով յառաջ կը մղէր յեղափոխական պետերու հետապնդումը եւ զէնք հաւաքելու գործը: Մինչեւ որ դէպքերը գահավէժ ընթացք մը ստացան եւ Հայերը ստիպուեցան ինքնապաչտպանութեան կռիւ նչան տալու: Դանակը ոսկորին հասած էր այլեւս: Ընտրելու ուրիչ ճամբայ չէր մնացած: Եւ պատահեցաւ անխուսափելին· Հայ յեղափոխականներու եւ Թուրք ոստիկաններու միջեւ զինեալ բախում տեղի ունեցաւ:

(Շար. 1)

ԸՍՏ ՊԱՏՄԱԾԻ

ՍՏԵՓԱՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երիտասարդ արուեստագէտ Ստեփան Թորոսեան Լամի տը լա Շաւիէլի քաղաքապետարանին հրաւէրով իր պաստառները կը ցուցադրէ Ապրիլ 16 – 30 Լիմոժի(*) մէջ «Corps étrangers» խորագրուած ցուցահանդէսով մը որուն բացումը կը կատարուի Ապրիլ 16 ժամը 18·30ին:

(*) Le Pont des Arts
10 rue Porte Panet
(proche Cathédrale de Limoges)

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՓՍՈՍ

Բայց տանը մէջ պահուելով հանդերձ՝ ապահով չէինք· ատեն ատեն ոստիկաններ կամ տէվքիաթի պաշտօնեաներ տուները կը խուզարկէին, բարեբախտաբար այդ պարագային կիները մեզ իմաց կու տային եւ մենք անմիջապէս պարտէզներուն մէջ, պատէ պատ ցատքելով, կ'երթայինք հեռուէն անկիւն մը պահուըտելու, մինչեւ վտանգը անցնէր:

Մեր միւս բարեկամները Կիւլպէնկեան եւ Աշխէկ Ինկիլիզեան, իրենց տան մէջ թաղնտոց մը պատրաստած էին ուր կը ծածկուէին ամէն անգամ որ խուզարկութիւն կը կատարուէր:

Այս պայմաններուն մէջ անշուշտ մեր կեանքը չատ հաճելի չէր, բայց գոնէ օր կը չահէինք:

Այսու հանդերձ երբեմն դուրս ալ կ'ելլէինք, երբ ոստիկանները կայարան գացած ըլլային:

Աբիկ Մուպահեաճեան, մեր էրէյլի հաւանելէն քանի մը օր եառքը, եկաւ գիտաւ, եւ անկիւն մը տանելով, ցած ձայնով ու չուրջը զգուշաւոր նայուածք մը նետելէ եառքը, ըսաւ.

- Ի՞նչ է դիտաւորութիւնդ, հոս պահուըտած պիտի մնա՞ս Թէ աւելի առաջ պիտի երթաս:

- Պիտի չանամ կրցածիս չափ հոս մնալ, պատասխանեցի:

- Իսկ երբ անկարելի՞ ըլլայ մնալը:

- Այն ատեն ճամբաս պիտի չարունակեմ:

- Մինչեւ ո՞ւր...

- Ո՛ւր որ երթաղ միւս տարագիրները:

- Բայց մինչեւ Տէր-Զօր պիտի քշուին Հայերը, այսպէս որոշուած է:

- Ուրեմն ես ալ կ'երթամ մինչեւ Տէր-Զօր:

- Ատիկա պարզապէս մահուան երթալ է:

- Ի՞նչ ընենք քանի որ ուրիչ ճար չկայ:

Աբիկ Մուպահեաճեան սկսաւ մօրուքը չոմել, յետոյ դարձեալ չուրջը ակնարկ մը նետեց ու ձայնը աւելի ցածցընելով՝ ըսաւ.

- Ետ դառնալու միտք չունի՞ս:

- Ո՞ւր կ'ուզես որ դառնամ:

- Օրինակի համար Գոնիա:

- Հոն պիս հանդիստ կը Թողո՞ւն:

- Գոնիա մեծ քաղաք է, կարելի է դիւրաւ ծածկուած մնալ· ասկէ զատ Պոլսէն չատ հեռացած չես ըլլար:

- Այո՛, բայց ծածկուած մնալու համար դրամ պէտք է եւ ես քովս հազիւ 2-3 ոսկի ունիմ: Ցետոյ, քեզի բան մը ըսե՞մ, ես Պոլսէն ալ, Թուրքերէն ալ զզուած եմ, կը նախընտրեմ արարքներուն մէջ երթալ:

Ով գիտէ, Թերեւս կը յաջողիմ Եգիպտոս փախչիլ:

- Ուրեմն որոշած ես ճամբադ չարունակել:

- Այո՛:

Մուպահեաճեան ձայնը աւելի ցածցուց:

- Ես, ըսաւ, որոշած եմ ետ երթալ:

- Ո՞ւր:

- Գոնիա, առ այժմ, հոնկէ Թերեւս եթէ մի՛ջոցը գտնամ, Պոլիս կ'երթամ:

- Առանձի՞ն պիտի երթաս Գոնիա:

- Չէ, ընկերներով, Ադամեանը, Խերպէկեանը եւլն.:

- Ե՞րբ պիտի փախչիք հոսկէ:

- Դեռ օրը յայտնի չէ, բայց կարդադրութիւնները եղած են, յարմար առիթին կը սպասենք: Երկաթուղիի հայ պաշտօնեաներու ձեռքով պիտի ըլլայ ամէն բան: Եթէ դուն ալ ուզէիր միասին կուգայիր:

- Մինչեւ եառքը ծածկուած մնալ դըժուար ու անտանելի է... կը նախընտրեմ ճամբաս չարունակել:

- Դուն գիտես, պատասխանեց Աբիկ Մուպահեաճեան ու հեռացաւ:

Երկու օր յետոյ փողոցը իրեն հանդիպեցայ:

- Ի՞նչ եղաւ ձեր փախուստի ծրագիրը, հարցուցի:

- Տակաւին յայտնի չէ, ըսաւ:

- Ըլլայ որ առանց լմաց տալու երթաս:

- Բնականաբար մնաս բարովի պիտի գամ:

Նոյն վայրկեանին դէմերնիս եկաւ Աւսաուր Տէր Մաթէոսեանը քանի մը տարագիր Հայերու հետ:

- Ձափազանց զբաղած եմ, եղբայր, ըսաւ ձեռքերնիս սեղմելով, այս բոլոր տարագիրներուն գործերը ես կ'ընեմ կոր, գլուխ քերելու առեն չունիմ: Կ'ուզէի ձեզի հետ երկարօրէն տեսակցիլ, բայց հիմա ժամանակը չէ...:

- Մենք ալ կը փափաքինք տեսնուիլ, ըսի:

- Հիմա զայմադամին կ'երթամ կոր սա մարդոց գործը տեսնելու, չարունակեց, ժամի մը չափ գործ ունիմ, յետոյ ազատ եմ, օֆիս հրամմեցէ՛ք, հոն տեսնուինք:

- Օֆի՞ս բացած էք հոս, հարցուցի զարմացած:

- Այո՛, օֆիս մը ունիմ, ժամէ մը անպատճառ հրամմեցէ՛ք, կը սպասեմ:

- Ո՞ր կողմն է ձեր օֆիսը:

- Փօսթային մօտերը, ալ կողմի փողոցին մէջ, Նիքօլիին խանութը հարցուցէք: Բայց անպատճառ կը սպասեմ: Առ այժմ մնաք բարով: Ձմռնաք, մէկ ժամէն...:

Խոստացանք երթալ իր օֆիսը:

Թէ՛ ես Թէ Մուպահեաճեան չատ լաւ կը ճանչնայինք Աւսաուր Տէր Մաթէոսեանը, գիտէինք Պոլսոյ իր արկածախընդրական կեանքը, բայց չէինք երեւակայեր Թէ այս աքսորական ու հալածական վիճակին մէջ կրնար օֆիս մը հաստատել:

Ժամ մը եառքը գացինք մեր ժամադրավայրը:

Նիքօլիի խանութը ուր Տէր Մաթէոսեան իր օֆիսը հաստատած էր՝ պարզապէս ազատ գինետուն մըն էր: Գինետան մէկ անկիւնը պատռտած վարագոյրը կ'երեւար, որուն եառեւ նստած էր մեր բարեկամը, սեղանի մը քով որուն վրայ կը տեսնուէին օղիի ու քօնեակի շիշեր:

Մէկ քանի անծանօթներ չրջապատած էին զինքը:

(Շար. 34)

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

SAMEDI 23 AVRIL, 11h30 : Hôtel de Ville de Paris, le maire de la capitale, Bertrand Delanoë reçoit la communauté arménienne — sur invitation. Remise d'une médaille du courage et de la justice à deux intellectuels turcs.

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

LYON

DIMANCHE 24 AVRIL, 16h : Messe de requiem en la cathédrale St Jean, célébrée par Mgr Norvan Zakarian; homélie prononcée par son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules.

17h : Rassemblement devant la primatiale St-Jean et préparation du cortège avec remise d'œillets à déposer place Antonin Poncet, terme de la manifestation.

18h : Pose symbolique et bénédiction de la première pierre du Mémorial du génocide des Arméniens, place Antonin Poncet, cérémonie du dépôt des gerbes.

18h15 : allocutions de son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules, Ganda Camara, au nom des peuples victimes du génocide et de crimes contre l'humanité, des représentants de la communauté arménienne, Michel Mercier, président du Conseil général du Rhône, Jean-Louis Touraine, premier adjoint au maire de Lyon.

VILLEURBANNE

VENDREDI 22 AVRIL, 20h30 : Soirée de Commémoration organisée par l'Association des Anciens Elèves de l'Ecole Markarian-Papazian de Lyon — Centre Culturel de Villeurbanne: 234 cours Emile Zola 69100 Villeurbanne — Sous la présidence de M. Jean-Paul Bret, Maire de Villeurbanne et le patronage de Mme Arpiné Markarian. — Avec le soutien de la Ville de Villeurbanne et de CCAF — Conception et mise en scène Jiraîr DJOLAKIAN — Avec la participation des Anciens Elèves, la troupe de danse «Daron» de la MCAD, l'ensemble de musique traditionnelle «Spitak» et des chorales «Komitas» et «Guiliguia». — Entrée libre.

SAMEDI 23 AVRIL, 17h: Inauguration du Mémoriai pour la reconnaissance du génocide arménien.

18h : Inauguration de l'exposition «Apovian, ma sœur jumelle» (Hall de l'Hôtel de Ville, 2ème étage).

VALENCE

22 AVRIL : Concert de chorales, église Saint-Jean.

23 AVRIL : Plantation d'un arbre au parc Idjevan; veillée devant la stèle du génocide.

24 AVRIL, 10h : Messe et requiem; **17h :** Rassemblement au Champ de Mars, lâcher de 90 ballons — défilé; **18h30 :** Cérémonie officielle à la stèle du génocide.

20h30 : Soirée au Théâtre Municipal.

MARSEILLE

VENDREDI 22 AVRIL, à partir de 10h : «90 heures pour se souvenir des 90 années écoulées». Journée de relais des personnalités locales et nationales entre les paroisses des trois confessions arméniennes de Marseille. Départ **10h:** Campagne Frèze, **11h:** St Antoine, **12h:** Bd Oddo, **13h:** St Jérôme (petite pause), **15h:** Beaumont, **16h:** St Loup, **17h:** Ste Marguerite, **18h:** Cathédrale (Prado). Chaque relais est assuré par un ou deux personnalités suivies d'un cortège de voitures. Dans chaque paroisse une prière peut accompagner les équipes. **21h:** troisième veillée à St Jérôme ayant pour thème: «Regard de l'Eglise sur le génocide».

Eglise apostolique arménienne Sts Sahak-Mesrop : St Jérôme, 6 boulevard Charles Zeytountzian 13013 Marseille.

SAMEDI 23 AVRIL, 19h30 à 21h30 : Meeting avec René Dzagoyan et le Prof. Gérard Dédéyan — Dock des Suds, 12 rue Urbain V^e^.

DIMANCHE 24 AVRIL, Matinée: Cérémonies à Aix-en-Provence, Gardanne, les Pennes-Mirabeau, Cabriès-Calas, Toulon. **A partir de 14h :** Rassemblement devant David — Défilé; **15h :** Rassemblement devant le Consulat de Turquie; **16h30:** Procession vers Cathédrale — Dépôt d'œillets sur la stèle; **17h30:** Requiem œcuménique en la Cathédrale; **18h30:** Extinction de la flamme par un jeune.

NICE et CANNES

SAMEDI 23 AVRIL, de 18h à 21h : Veillée commémorative — **18h :** Rassemblement sur la place du Palais de Justice de Nice — organisée par les jeunes de la communauté : Le Nor Seround de Nice et la JACA (Jeunesse Arménienne de la Côte d'Azur) — Stand d'information, distribution de tracts, fascicules...

DIMANCHE 24 AVRIL, 11h30 : Réquiem en l'église arménienne Sainte-Marie de Nice; 281 boulevard de la Madeleine 06000 Nice.

14h15: A Cannes: Rassemblement au Square de Verdun,devant la stèle Pointe de la Croisette à Cannes, près de Bijou Plage. Parking assuré.

14h30: Début de la cérémonie: discours et dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et Anciens Combattants et Résistants Français d'origine arménienne morts pour la France, en 1914-1918 et en 1939-1945. Une prière sera prononcée à la mémoire de nos martyrs par le Père Vatché Hayrapetian, curé de l'église apostolique arménienne de Nice.

16h: Rassemblement sur la Promenade des Anglais (face aux Phocéens) pour la manifestation à Nice.

16h30: Marche du souvenir à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915 et des combattants et des résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945. Marche qui se déroulera jusqu'au Monument aux Morts.

17h: Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915, et des combattants et résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945.

BORDEAUX (Cenon)

DIMANCHE 24 AVRIL: La Municipalité de Cenon convie à célébrer la commémoration du génocide arménien conjointement avec les célébrations de la Journée du Souvenir des Déportés. **10h45:** Début de la manifestation par le rassemblement à la Mairie; **11h:** Défilé vers le Monument aux Morts; **11h15:** Dépôt de gerbes — Les allocutions seront prononcées dans la Salle du Conseil Municipal. — Dévoilement du tableau in memoriam de Guillaume Toumanian («Présence», œuvre inspirée du sacrifice des victimes) — Exposition ouverte en permanence à la Maison des Associations de Cenon.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մարիամ Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Ժապ եւ Նորա Սիսլեան եւ զաւակները, Այտա, Գառնիկ, Ալպէր եւ Համլէթ Դաւիթեան իրենց ընտանիքներով հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց հօր եւ մեծ հօր՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

մահուան (Լոս Անճըլըս) քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Ապրիլ 17ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցիին մէջ, յաւարտ պատարագի:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արքիւր Պէյլէրեանի եւ Միհրաց Աւետոնեանի յիշատակին Պ. Ստեփան Իշխեճեան 100 եւրօ կը նուիրէ "Յառաջ"ին:

(Շար. Ա. էջէն)

կայ) լաւագոյնս կ'անդրադառնայ Փիլմին, ճշդրտութեամբ պատմաստուած: Չի խօսիր ճանապհումին մասին, բայց, այլ նիւթին կ'անդրադառնայ պատմագէտ եւ մասագէտ Իվ Թերնոնի հետ Տէ-Վէ-Տէին մէջ:

ԹՈՒՐՔ ՄՏԱԽՈՐԱԿԱՆՆԵՐ բաւական մտահոգուած են երկրին մէջ ծնունդ առած եւ օրէ օր աճող «ազգայնականութենէն»: Բաց նամակով մը, լոյս տեսած թուրք թերթերուն մէջ, 200 մտաւորականներ կը դատապարտեն «հաւաքական հիսթէրիան», որ կը տարածուի մանաւանդ Քրտական հարցին եւ Հայոց ցեղասպանութեան թըզթածրարին առթիւ: Մարի Ժէկօ Մոնտի մէջ (Ապրիլ 13) կը նկարագրէ կացութիւնը, անդրադառնալով նաեւ փամուքի պարագային:

ՊՈԼՍՈՑ Ցունաց ուղղափառ սիարքարանը Մեծ կղզիի որբանոցին չէնքին դատավարութեան հարցով դիմած է Մարդկային իրաւունքներու Եւրոպական առեանին: Հայկական համայնքապատկան կալուածներուն նման հարց մըն ալ այս մկկն է որուն դատը վճռաբեկն իսկ ատարած է Ցոյներուն աննպաստ ոգւոյով: Պատրիարքարանէն յայտարարած են թէ ուրիշ ընելիք չէր մնացած իրենց:

ՌԱՏԻՕ ՑՐԱՆՆ, երկրորդ չաբաթն ըլլով կը չարունակէ իր գործադուլը եւ յայտպիերը առաւելաբար երաժշտութեան յատկացուցած են: Շարժումը սկսած էր Ապրիլ 4ին եւ աշխատավարձի յաւելում կը պահանջուի: Ցարդ, տնօրէնութեան հետ ժողովները ոչեւէ լուծում չեն բերած: Ապրիլ 12ին ալ բանակցութիւնները առկախուած էին: Գործադուլը կը վերաբերի վարչական եւ թեքնիք ճիւղերու, որոնք չատ ցած աշխատավարձքեր ունին: Բանթողները 269 եւրոյի պարզեւ մը կը պահանջեն: Արտադրութեան բանուոր մը ամսական 1100 եւրօ կը ստանայ եւ 10 տարի է ոչ մէկ յաւելում եղած է:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՑ գահաժառանգ իշխանը, 81 տարեկան, հայր 34 զաւակներու, երկօրեայ պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Ֆրանսա, ուրկէ կ'անցնի Թեքսաս տեսնուելու համար Պուշ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ԿԱՓԻ ԱՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ

Երկուշաբթի Ապրիլ 11, ժամը 11·30ին Պոլսոյ Մեսրոպ Պատրիարքը Գնալըի իր ամարանոցին մէջ ընդունած է Ֆրանսայի կաթողիկէ եկեղեցւոյ ուխտաւորներու 20 հոգինոց խումբ մը եկած կափէն, առաջնորդութեամբ Բերայի Սանթա Մարիա եկեղեցւոյ Ֆրանչիսկեան միաբանութենէն հայր Գուէնոլէ Ժէօսէի: Այցելութենէն հայր Գուէնոլէ Ժէօսէի: Այցելուները պատրիարքին նուիրած են կափի թեմական եպիսկոպոսի կողմէ պատրաստուած գրքոյկ մը, ուր յիշուած են այն տեղի եկեղեցիներուն մէջ մեծարուող տուրքերն ու սրբուհիները: Անոնց կարգին է Ս. Գրիգոր Հայոց Եպիսկոպոս, որուն անունով օծուած է Թալարի կաթողիկէ եկեղեցին: Գրիգոր եպիսկոպոս վախճանած է 404 Սեպտ. 21ին եւ տարին անդամ մը, Սեպտեմբերին, կը կատարուի ուխտագնացութիւն մը:

չի հետ: Նախապէս, հարցազրոյց մը չնորհած է Մոնտի, ուր կը չեշտէ մանաւանդ որ «ահաբեկիչները Իսլամի թշնամիներն են»: Իրեն համար ժողովրդավարութիւնը եւ բարեկարգումը պէտք չէ պարտադրուին դուրսէն: Լաւատես է Սաուտցի կինեբու ապագային նկատմամբ: Ուրախ է որ Փարիզ կու գայ ուր կը գտնէ իր սիրելի բաժեկամը՝ Շիրաք: Հարիրիի սպանութիւնը աղէտ մը կը նկատէ, կ'ըսէ թէ կը յարգէր Սուրիան եւ սուրիացիք եւ երբեք դէշ չէ արտայայտուած անոնց մասին:

ԻՐԱՔի նոր նախագահը՝ Ժալալ Թալապանի հարցազրոյցի մը միջոցաւ Լիպէրասիոնի (Ապրիլ 13) կ'ընդունի որ Քիւրտ մը իշխանութեան գլուխ գալը պատմական բնոյթ մըն է եւ հաստատումն է որ Քիւրտերը այլեւս երկրորդական քաղաքացիներ չեն: Քէրքիւքի կացմի հարցը եւ ինքնավար Քիւրտիստան մը յետագային ծեծուելիք խնդիրներ են, ամէն պարագայի մէջ՝ անկախ Քիւրտիստան մը չի կրնար վերապրիլ:

Dans le cadre des commémorations du 90e anniversaire du génocide arménien

L'ASSOCIATON CULTUELLE
DE L'EGLISE ARMENIENNNE
DE CHAVILLE
vous invite
le samedi 16 avril à 20h45
à la soirée de présentation de l'ouvrage
« JOURS DE CENDRES A ISTANBUL »
de **BERDJOUHI**
(1889-1940)
enseignante et femme de lettres.
Présentation et dédicace par Anne Barséghian, petite fille de l'auteur.

Eglise arménienne
6 rue Père Komitas Chaville

— Entrée libre —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 15
VENDREDI
15 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՆԴԷՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.180 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.180

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹՈՎ ԹՐՔԱԿԱՆ ՁԱՓԿՈՒՄԻՆ ՆՈՐ ԱՐԱՐԸ

ԷՐՏՈՂԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻՆ ԵՒ Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Թուրքիա Ցեղասպանութեան ծանրածանր բեռը թօթափելու ճապկումներուն մէջ նոր քայլ մը առած է Ապրիլ 13ին: Նախ Ազգային Ժողովը 85 տարուան իր պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով քննարկումի նիւթ ըրած է Ցեղասպանութեան հարցը, որպէս վերջապէս պաշտպանողական կացութիւնը հակայարձակումով փոխարինելու արարք: Թրքական աղբիւրներ այդ քննարկումը կ'որակեն "Թուրքիոյ ամէնէն լուրջ քայլը": Քննարկումներուն ներկայ գտնուած են Ազրբեջանի Անգարայի դեսպանը, Ֆրանսայի ու ԱՄՆ-ու դեսպանատուներէն ներկայացուցիչներ:

Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլ իր ելոյթին սկիզբը չեշտած է թէ ունենալիք արտայայտութիւնները չեն վերաբերիր Թուրքիոյ Հայերուն եւ այն "խիզախ հայ բարեկամներուն որոնք միշտ նեցուկ եղած են Թուրքիոյ":

Ան ըսած է. "Թուրքիա պատրաստ է ամէն բաց ընելու որպէսզի իրականութիւնը յայտնուի: Մենք չենք ամչնար մեր պատմութենէն: Իրականութիւններու իրազեկ պիտի դարձնենք մեր ժողովուրդը: Ամէն ջանք պիտի թափենք թէ' երկրին մէջ, թէ' դուրսը, որպէսզի իրականութիւնները բացատրուին: Այլ երկիրներ պիտի պարտաւորուին իրենց պատմաբաններուն հետ առերեսումի գալ ու դժուարութիւն պիտի ունենան իրենց այն օրերու բաղաֆականութիւնը բացատրելու իրենց ժողովուրդներուն: Որոշեցինք նոր մարտահրաւէրներուն մասին տեղեկութիւնները աճիւնմն են եւ անվստահելի": Ան "հեղնանք" որակած է աւելի հանդուրժող, լայնախոհ դառնալու փոխարէն հակայարձակումի անցնելու Անգարայի ընթացքը: Աւելցուցած ալ է որ եթէ Ի. դարու սկիզբին աշխարհը ծանօթ ըլլար "ցեղասպանութիւն" բառին, այսօր անհեթեթ բանակռիւ ծագած չէր ըլլար այդ իրականութիւնը ժխտող Թուրքիոյ հետ: "Հայերը պարտաւոր են յիշել իրենց պատմութեան սեւ էջը, բայց եւ ուրազգոյն արդարութիւնը չի յաղթանակել" ըսած է նախարարը, հաստատելով որ Հայաստան պիտի չարունակէ Ցեղասպանութեան ճանաչումին հետամուտ ընթացքը:

Այդ ընթացքը ան բացատրած է նաեւ ապահովութեան տեսանկիւնէն: Թուրքիան ռազմական պեռնի վրայ մեծ ուժ է եւ Ղարաբաղի հարցին մէջ միակողմանի դիրքի տէր, յօգուտ Ազրբեջանի:

Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, Վ. Օսկանեան կ'ուզէ որ այդ բանակցութիւններուն օրակարգին վրայ Ցեղասպանութեան խնդիրը տեղ գրաւէ "որպէս պահանջ":

***

Քննել, քննարկել, բացատրելու ճապկումներով խնդիրը յաւերժօրէն ձգձգելու Թուրքիոյ քաղաքականութեան այս նոր քայլը որ անշուշտ կը հետապնդէ Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններուն մէջ սեպ խրելու նպատակն ալ, առաջին հակազդեցութիւն մը ունեցած է Ֆրանսայի Հայ Դատի Յանձնախումբէն որ "խեղկատակութիւն" որակած է զայն: Հրապարակուած հաղորդագրութեամբ ըսուած է թէ լայնախոհութեան, ազատամտութեան քօղին տակ Անգարա կը վերահաստատէ ժխտողական իր դիրքը: Կոչ ալ ուղղուած է եւրոպացի դեկավարներուն որ երեւոյթէն տարուելով չհինան Թուրքիոյ ծուղակը, քանի որ Ցեղասպանութիւնը անվիճելի իրողութիւն է եւ ոչ բանակցելի:

***

Թրքական աղբիւրներ "Պատմական կոչ" խորագրած էին (Ապրիլ 14) երեւանի ղրկուած նամակին լուրը: Իսկ Վ. Օսկանեանի վերոնշեալ արտայայտութիւնները իրենց համար "Երեւանի տեղ Ոչը" կը նշանակէր:

***

ԱՆԳԱՐԱՑԻ ԴԻՄՈՒՄԸ ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ

Թուրքիոյ Ազգային Մեծ Ժողովին նոյն նիստին վարչապետը եւ զօրոր կուսակցութիւնները ստորագրած են այն նամակը որ ուղղուած է Բրիտանիոյ Մեծ Հրդեհարանին: Անով կը պահանջուի՝ որ "անվաւեր ու անհիմն" հռչակուի Կապոյտ գիրքը ուր խմբուած են Ցեղասպանութեան վերաբերեալ փաստաթղթերը: Թուրքիոյ ճապկումներու քաղաքականութեան մէջ յաւուն տեղ ունի այդ պնդումը որ կ'ըսէ թէ հատորը քարոզչութեան նպատակով պատրաստուած է եւ չի կրնար փաստաթղթական արժէքով նկատի առնուիլ:

Վեց էջնոց նամակին մէջ կան հետեւեալ պարբերութիւնները.

"Կապոյտ գիրքը որպէս բարոյական պատճառաբանութիւն գործածուած է հայ արդարադատ մարտիկներու եւ ԱՍՍԻՆ-ի ահաբեկչական սարսափելի արարքներուն համար":

..."Կը խնդրենք որ յայտարարուի թէ կապոյտ գիրքին մէջ տեղ գտած Օսմանեան կայսրութեան Հայերուն ապստամբութեան ու անոր փոխադրէն պետութեան ձեռնարկած միջոցներուն մասին տեղեկութիւնները անհիմն են եւ անվստահելի":

Եւ որպէս վերջաբան տեղ գտած է հետեւեալ բարոյախօսական – խրատականը.

"Այսօր աւելի քան երբեք պէտք ունինք մեր զաւակներուն եւ յետագայ սերունդներուն որպէս ժառանգութիւն, ատելութեան ու ոխի զգացումին փոխարէն լայնախոհութենէ, բարեկամութենէ ու բարի նպատակներէ տիրապետուած աշխարհ մը կարենալ ձգելու միջազգային մթնոլորտին":

***

Ֆիկարօ եւ Ֆրանսական ձայնասփիւռը կարճ արձագանգ մը տուած էին լուրին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՔԱՐԱՄԷ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Մինչ Լիբանանի մէջ կ'ոգեկոչուէր եղբայրասպան պատերազմին սկզբնաւորութեան 30ամեակը (1975, Ապրիլ) սուրիամէտ իշխանութիւնը չէր յաջողեր կառավարութիւն մը կազմել եւ Օմար Քարամէ կը ստիպուէր անդամ մը եւս հրաժարիլ: Առաջին հրաժարումէն ետք, Մարտ 10ին հրաւիրուած էր դահլիճ մը կազմելու, բայց չէր կրցած լեզու գտնել ընդդիմութեան հետ եւ ամիս մը ետք կը խոստովանէր թէ չէր կրցած յաջողութեամբ պսակել իր առաքելութիւնը: Ապրիլ 11ին կը սպասուէր որ իր նախարարներուն անունները տայ, բայց իր նախատեսած անձերն ալ չեն համաձայնած իրարու մէջ նախարարութիւններու բաշխումին համար:

Ընդդիմութեան համար, պարզուած այս երեւոյթը ցոյց կու տայ որ պառակտում կայ սուրիամէտ խմբակին մէջ: Ոմանք տրամադիր են կողմ փոխելու, նկատելով ժողովուրդին մերժողական դիրքը սուրիական հոգատարութեան նկատմամբ: Ընդդիմադիր Նայլա Մոավատ կ'ըսէ թէ Դամասկոսի կողմնակիցները կը ջանան ժամանակ շահիլ, որպէսզի կարելի չըլլայ երեսփոխանական ընտրութիւնները ընել Մայիսի վերջ: Ճիշդ է որ Խորհրդարանին մեծամասնութիւնը կը կազմեն ներկայիս եւ ամէն գնով կ'ուզեն երկարաձգել ներկայ կացութիւնը, այն յոյսով որ ժամանակը իրենց ի նպաստ կ'աշխատի: Սուրիան ալ միակ զէնքը կը ունի Լիբանանի մէջ, իր զօրքերը քաշելէն ետք, սուրիամէտ տարրերու դոյութիւնն է: Պաշար ալ-Ասատ կը մերժէ արդէն ընդունիլ թէ այդ նահանջը կատարուած է միջազգային ճնշումի տակ, այլ կ'ըսէ թէ երկու տարի է արդէն հարցը կը ծեծուէր սուրիական իշխանութեան ծոցը: Բայց, այն հաստատ տպաւորութիւնը կայ որ Լիբանանի սուրիամէտ տարրեր պիտի յաջողին արդելք ըլլալ որ ընտրութիւնները ըլլան Մայիսի վերջ: Արդարեւ, որպէսզի այդ ընտրութիւնները ըլլան, Խորհրդարանը պարտի քուէարկել ընտրական օրէնքը որ անհրաժեշտ է եւ Խորհրդարանն ալ կը մերժէ այդ քուէարկութիւնը ցորչափ կառավարութիւն չկայ:

Այս մթնոլորտին մէջ ընդդիմութեան դիւանագործ դէնքն է փողոցը: Այլ խօսքով, ընդդիմութիւնը պատրաստ է ցոյցեր կազմակերպել, ընդհանուր գործադուլներու դիմել, վերջապէս ընելու ինչ որ կարելի է լուծում մը գտնելու համար: Ճումպլաթի մէկ բարեկամը կը խորհի թէ Եւրոպական Միութիւնը պիտի չանայ նոր ճնշումներու դիմել որպէսզի քաղաքական տագնապը վերջ գտնէ: Ընդդիմութեան պատուիրակութեան մը գլուխը, Մարվան Համատէ Սթրազպուրկի մէջ հանդիպած է Եւրոպական Խորհրդարանին նախագահին, ապա Ապրիլ 14ին Փարիզ ժամանած է, այնպիսի առեն մը, երբ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ յարաբերութիւնները լաւ չեն եւ Միշէլ Պարնիէ ալ չլսելու եկած է Դամասկոսի ըրած հրաւէրը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ մէջ, Ապրիլ 11ին առեւանգուած Ամերիկացին կոչ ըրած է Ուաշինկթընի որ իր զօրքերը քաշէ Իրաքէն իր կեանքը փրկելու համար: Իր կոչը արձանագրուած էր եւ սիրուած է ալ-Ժազիրա կայանին կողմէ: Պատանդին կողքին եղած են երկու զինեալ անձեր: Միւս կողմէ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՀՂՀ

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

Ապրիլ 10ին աւարտած է Ճունիս 19ի երեսփոխանական ընտրութեան թեկնածու ներկայանալու պայմանաժամը: Առաջին տուեալներով յայտնի կ'ըլլայ թէ աւելի աշխոյժ ընտրութիւն կ'ակնկալուի: Սահմանակերտի մէջ ուր չորսներու համար 8-9 թեկնածու միջին կը նկատուի, դոնուած է չորսն ուր 14 թեկնածու արձանագրուած է: Մայրաքաղաքէն դուրս միջինը աւելի ցած է, առաւելագոյնը եղած է վեց հոգի: Մինչեւ Մայիսի կէսը կը ստուգուին թեկնածուներուն ներկայացուցած փաստաթուղթերը, իսկ 15էն ետք կը սկսի ընտրապայքարը:

մէ, Ապրիլ 14ի առաւօտը նոր ճգրաւորձ մը գործուած է որու թիւրախը եղած է Պաղտատի համալսարանը: 11 մեռեալներ կային եւ 30 վիրաւորներ ըստ առաջին լուրերուն:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Խորհրդարանը ի վերջոյ ընդունեցաւ այն օրինագիծը, որ կը վերաբերէր կեանքի վախճանին: 2004 Նոյեմբեր 29ին, Ազգ. Ժողովը միաձայնութեամբ քուէարկած էր օրինագիծը, որ Ծերակոյտին ալ կը ներկայանար Ապրիլ 12ին: Նոյն դիշերը կը քուէարկուէր նաեւ Ծերակուտականներու կողմէ, ուր կը սպասուար Իւ. Էմ. Փի.ի եւ անկուսակցականներու 161 ձայները 331ի վրայ: Ծանօթ է որ այս հարցը ծնած էր 2003ին Մարի Հէճնպէրի կողմէ իր հաչմանդամ որդուն համար (չէր խօսեր, կոյր էր եւ անդամալոյծ), բայց ինչ որ վերջնապէս քուէարկուեցաւ չատ բան չի փոխեր: Հեչտամահութիւնը (էօթանազի) չէ արտօնած, բայց թոյլ կու տայ յարատեւութեամբ չչարունակել խնամքը երբ հիւանդը դատապարտուած է եւ դիտակցաբար կ'ուզէ որ դադրեցնեն աւելորդ խնամքները: Ծերակոյտին մէջ վիճարկումը չատ բուռն եղած է, ոմանք առարկած են որ օրէնքը կարելիութիւն չի տար որ խընդրոյ առարկայ անձը ընտրէ իր վախճանը:

ՌՈՒՍԻՈ-ՖՐԱՆՍԻ վարչական եւ թէքնիք մարզերու աշխատաւորներու գործադուլը կը չարունակուէր Ապրիլ 14ին եւ կը թուէր թէ ելք չկայ: Այդ մարզերուն անճնակազմերը կոչ ըրած են նաեւ իրենց պաշտօնակիցներուն որ 24 ժամուան գործակցութեան գործադուլ մը ընեն: Առայժմ կոդմերու դիրքը անփոփոխ կը մնայ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ դատարաններուն մէջ յուրջ մտահոգութիւն մը ծնունդ առած է Գրէթէյլի փոխ դատախազին վրայ կատարած բիրտ յարձակումէն ի վեր: Ժան-Փիէր Սապաթիէի վրայ յարձակած են երկու անձեր, երբ Կիրակի օր (Ապրիլ 10) կը ճաշէր պաշտօնակիցներու հետ: Ցաւատակ է որ հարցը կը վերաբերի իր պաշտօնին եւ յարձակումէն կրած վնասները պատճառ եղած են որ աշխատանքի մէկ ամսուան դադար ունենայ:

ԿԻՐԳԻԶԻՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը ի վերջոյ համակերպեցաւ եւ ընդունեցաւ նախագահ Ա. Ակաեւի հրաժարականը: Նոր ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Ցուլիս 10ին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի ընդհանուր դատախազը Վ. Ուստինով որու պաշտօնավարութեան չրջանը վերջ գտած էր, իր պաշտօնին երկարաձգումին արժանացաւ նոր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ ՁԱՄԲԱՅ ԿԸ ՇԻՆԵՆ

Առօրեայ լուրերու հոսքին մէջ որ այս շրջանին տիրապետած է ցեղասպանութեան 90-ամեակի նիւթով, բաւական ատենէ ի վեր տեղ չի գտներ Արցախի հիւսիս-հատուած ճամբուն չինարարութիւնը: Մինչդեռ չատ արտամօտիկ բան է ան մեզի մէկուսս համար, մանաւանդ պատերազմի հրահրումին մասին խաքուէն բարձրացող ձայներուն դրացնութեան մէջ:

Արցախը իր բուն տիղմէն վերադարձնելու, եւ այդպէս ալ պահելու քաղաքական պայքարը խաղաղութեան օրով լատղոյն արտայայտութիւնը գտած ամէն բանէ աւելի ճամբու չինարարութեամբ: Ատանց անոր կարելի չէր ու պիտի չըլլար խօսիլ Հայաստանի հետ իսկական միացումին, ոչ ալ ամբողջական տպաւորի մը հեռանկարներուն մասին. այնքա՛ն տատապած այդ հողը ո՛չ Հայաստանի հետ ցամաքի ամուր կապ ունէր, ո՛չ ալ ինքն իր մէջ մէկ չրջանէն միւսը, նոյնիսկ մէկ դիւղէն միւսը եղթալու չնորհքով ճամբայ: Առաջին, մեծապէս ռազմավարական պակասը լրացաւ Գորիս-Լաչին-Մտեփանակերտ կառուցվով, իսկ այսօր ընթացքի մէջ է Արցախի հիւսիսն ու հարաւը միացնելու կոչուած նոյնքան կարեւոր ճամբան: Երկուքն ալ չնորհիւ «Հայաստան» հիմնադրամին յատկացումներուն, որոնք ամբողջ հայութեան ձեռնարկին կը վերածեն տարուած գործը:

«Հայաստանի հանրապետութիւն» օրաթերթը Ապրիլ 1ի թիւով տեղ տուած է «Արցախի ողնաշար»ը կոչուած նոր ճամբուն չինութեան նիւթին: ԼՂՀ քաղաքաչինութեան նախարար Բորիս Ալավերդեանի կարծիքը այն է թէ ներկայիս կառուցուող Մտեփանակերտ-Շուշ 9 քմ.նոց հատուածը ծրագրին ամէնէն դժուար պատառներէն մէկն է: Պատճառը խոչընդոտներով հարուստ գետինն է: Այսուհանդերձ, ինչպէս կ'ըսէ նախարարը, փորձառու չինարարներ մէկ-մէկ անզօրացնելով բոլոր խոչընդոտները, լծուած են հողային աշխատանքներուն ու իրենց նըպատակ դրած են նախատեսուածէն կանուխ աւարտել հատուածը:

Ինչպէս կը յիշեցնէ նախարար Բ. Ալավերդեան, անցեալ տարուան հանգանակուած 11 միլիոնի դումարը մայրուղին առնըթաղն 30 քմ. երկարելու կարելիութիւն կուտայ: Տարուած աշխատանքը ոչ միայն Արցախը կ'օժտէ կենսական նոր ճամբով, այլեւ իրարու կը կապուին երկրորդական ճամբաներ, անհրաժեշտ ուղղութիւնները կը բարեկարգուին, հրապուրիչ վայրերու կը վերածուին: Աստիճանաբար լուծում կը գտնեն բնակիչներուն խնդիրները եւ մարդիկ աւելի փարոսմով կը կապուին հողին, համոզով կը լեցուին Արցախի ապագային նկատմամբ:

Մտեփանակերտ-Շուշ հատուածին չինարարները «Քարաւան» ձեռնարկութեան մասնագէտներն են: Լրագրող Դաւիթ Միքայէլեան կը գրէ թէ անոնք արդէն թէ՛ Լ.Ղ.Հ.ի, թէ՛ Հայաստանի մէջ տրակաւոր գործով ծանօթ են: Իրենց ամէնէն կարեւոր բարեկիրը կը նկատուի Հայաստանի մէջ Սելիմի լեռնանցքին բարդ ճանապարհաչինութիւնը որ թէ՛ պահանջուած տրակով, եւ թէ ո-րոշուած պայմանաժամէն առաջ աւարտած են: Ատով ալ տնօրէնն ու կարգ մը չինարարներ պետական պարգեւներու արժանացած:

Ձեռնարկութեան տնօրէնը իր աշխատողներուն յաջողութեան մասին խօսելով անոնց վճռականութեան հետ բաժին մըն ալ կը վերագրէ պարծածուած թէքնիք միջոցներուն: Այդ միջոցները կը հանդիսանան ճամբոնական մեքենաներ ո-րոնք կը գործածուին յատկապէս ժայռաբեկորները խորտակելու, յաճախ զանոնք պայթեցնելով: Տնօրէնը կը բացատրէ որ պայթումներով չուրջ 200 հազար խորանարդ մեթր խոչընդոտ պիտի հարթուի: Աստր համար համաճայնութիւն գոյացած է երեւանեան ընկերութեան մը հետ: Իսկ հիմնադրամին վարչութիւնը համար պատասխան դամարնելը յատկացուցած է ապրէն: Տնօրէնը՝ Յ. Յակոբեան հա-մոզուած է որ տարուելիք գործէն ոչ ոք յուսախաբ պիտի ըլլայ: Ո՛չ պատուիրատուն, ո՛չ ալ Սփիւռքի քոյրերն ու եղբայրները որոնք կարեւոր նեղդրում ունին Արցախի այդ մասդի կառուցումին մէջ: Ան յուսալից է որ մինչեւ աշուն այդ հատուածը կ'աւարտի ու լայն ասֆալթապատ ճամբուն վրայ առաջին երթեւեկողները ըլլալու պատիւը կը վերապահեն սփիւռքցիներուն:

Գարնան առաջին չունչով աշխատանքին նոր թափ առնելը Դ. Միքայէլեանը մղած է նիւթ ընելու ճանապարհաչինութիւնը: Կ'արձագանգէ միաժամանակ տարուող աշխատանքներուն Մակուտի-Հադրութ եւ Կիչան-Զըլրան հատուածներուն վրայ: Առաջինին երկարութիւնը 11·2 քմ. է, երկրորդինը՝ 10·3 քմ.:

Ամէն եղկրի, ամէն չրջանի համար կենսական պահանջ ըլլալուն հետ ճամբայ ըսուածը տեւական խնամք, հետեւաբար մնայուն պիտոյք պահանջող մարդ է: Չի բաւեր չինել ու տետրակը, հաչիւը փակել: Մանաւանդ Արցախի նման բաւական խիստ կլիմայով վայր մը թէ՛ չինարարութեան գործը կը դժուարացնէ, թէ՛ խըճամքի, նորոգութեան աւելի մեծ պիտոյք մը պահանջել կը պարտադրէ: Իսկ ճամբու նման ռազմավարական կարուած, ո՛չ մէկկէն կրնայ հրաժարիլ, ոչ ալ միւսէն: Այս իմաստով, պէտք է ըսել որ հարկաւոր միջոցները կը տրամադրուին, երկաթանէկ ի վեր աւարտած ու գործածութեան դրուած Գորիս – Մտեփանակերտ ճամբուն նուազագոյն վատթարացումով կանխելու համար:

«Արցախի ողնաչարը» խորագրուած յօդուածին մէջ անձնասիրաբար հաճելի է տեսնել թէ կատարուած աշխատանքը կարելի գարձնող միջոցներուն կարգին նչուած կայ «Սփիւռքի քոյր, եղբայր»ներուն, որպէս հարկաւոր գումարը գոյացնող ազդակներէն մէկը: Անկեղծօրէն, չատ յաճախ չէ որ կը պատահի ասիկա: Եթէ ոչ արցախեան, հայաստանեան նման նիւթով էջերու մէջ Սփիւռքի քոյրերն ու եղբայրները աւելի տեղ կը գտնեն որպէս պահանջներու թիրախ: Գրադարան, մատենադարան, թանգարան, այո, այդ օժանդակութեան կը կարօտին վայր ու միջոց մատնուած անմխիթար կացութիւններ դարմանելու համար ու որպէս առաջին հաց էներէն մէկը կոչ կ'ուղղուի Սփիւռքին: Իսկ քիչ օրինակներ կան Յ. Յակոբեանի ընթացքին նման:

Այսուհանդերձ, կարեւորը գործին կատարուիլն է. հոս՝ ճամբուն չինութիւնը այսօր: Վաղը պիտի ներկայանայ այլ պահանջով, տարբեր միջոցներու անհրաժեշտութեամբ: Եթէ Արցախի մէկ չինուած, չինուելիք կառուցին, յետոյ անոր հետ զանազան չրջաններ, դիւղեր կապող աւելի երկրորդական ճամբաները մէկ, երկու, երեք անհատի, ընտանիքի հեռանկարէն հանեն արտագաղթի գաղափարը, այդէն կարեւոր, ազդանուէր գործ մը տեսնուած պիտի ըլլայ:

Իսկ թէ կատարուածին, եթէ Սփիւռքի քոյրը, եղբայրը, կամ զարմիկն են, այդքան ալ մեծ իմաստ չունի ատիկա:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

Livres reçus

«LES CHRETIENS AUX BETES»

Préface par Jean-Pierre Péroncel-Hugoz
Etude et présentation
par Joseph Alichoran

JACQUES RHETORE
Editions du Cerf, Paris 2005

1915-2005

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՕՐԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.– ՔԱՂԱՔԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿՈՒ ՕՐԵՐԸ

Անգամ մը որ Հայեր հրազէն պարպեցին ոստիկաններուն վրայ, ա՛լ կարելի չէր նահանջել եւ պէտք էր դէպքերուն տրամաբանական վախճանին հասնիլ: Ինքնապաշտպանութեան մահու եւ կենաց կռիւը սկսած էր. վեց հարիւր տարուան տարուկ ժողովուրդին ըմբոստանալու, թէկուզ կարճ ժամանակի մը ընթացքին, տէրերուն իշխանութիւնը տրհմամարհելու, զանոնք խոնարհեցնելու առիթը եկած էր:

Շ. Գարահիսարի մէջ ալ, ինչպէս Աբեւելքի չատ մը քաղաքներուն մէջ, ուր զանազան ցեղեր քով-քովի կ'ապրէին, իւրաքանչիւր ցեղ, կլիմայական համայնք, խմբովին զատ թաղամասերու մէջ կ'ապրէր: Քաղաքը երկու մասէ կը բաղկանար. հին քաղաքը, մեծագոյն մասը որ բերդին փէշերուն վրայ զառիվարի վրայ չինուած էր եւ ուր տուները սանդուխի աստիճաններու պէս կը բարձրանային: Տանիքները առհասարակ հողէ էին եւ տափարակ. կային տուներ, որ տանիքէն ալ մուտքի դուռ ունէին եւ կը պատահէր որ երբեմն տանիքներ դրացիին բակին կամ փողոցին հաւասար մակարդակի վրայ կը գտնուէին: Աւելի հեռուն սակայն բաց ու տափարակ դաշտի վրայ սկսած էր ամիլ նոր թաղամասը, տեղացիներու կողմէ կոչուած՝ "Պաղչին մեվլէն": Հոն տուները արդիական էին, փողոցները ուղիղ ու կանոնաւոր եւ ամէն տան առջեւ դրեթէ պարտէզ կար: Հին թաղամասին մէջ ոչ մի-այն պարտէզ սարքելու համար հողի պակաս կար, այլեւ ջուրի սակաւութիւն: Տուներու մէջ հոսող աղբիւր չկար հին մասին մէջ. տեղացիք ջուրերնին կը ստանային թաղային աղբիւրներէ: Քաղաքին արեւմտեան կողմը կը բարձրանար հինաւուրց բերդը սեւ ժայռերէ կազմուած, որուն վրայ տակաւին կանգուն կը մնային պարիսպներ եւ աշտարակը: Բերդին հարաւային կողերուն վրայ հաստատուած էին Հոռոմները, մէջտեղը Հայերը, իսկ հիւսիսային կողմը՝ Թուրքերը: Հայերուն եւ Հոռոմներուն թաղերը իրարու կից էին, բայց չուկան կը բաժնէր Թրքական թաղը հայկականէն:

Պարտէզին թաչն ալ այս երեք ազգերը նոյն ձեւով դասաւորած էին: Հոռոմներու երկու թաղամասերը իրարմէ կը բաժնուէին խոր ձորով մը: Հայերը կը յարաբերէին դիւրաւոր ճամբով, որ չուկային չարունակութիւնն էր: Իսկ Թրքական երկու թաղամասերուն միջեւ հարթ դաչտավայր մը կար, ուր կառուցուած էին զօրանոցի շէնքերը:

Այսպիսի վիճակի մը մէջ չատ դիւրին էր Հայերուն համար պաշտպանել ինքզինքին իրենց տուներուն մէջ. խոհեմութեան համար սակայն քաղաքին ամենաճայրերը բնակող ընտանիքներ քաչուեցան դէպի ներսը: Իւրաքանչիւր վոքր չրջանակի բնակչութիւն հաւաքուեցաւ իրենց մասին մէջ գտնուող ամենամեծ տան մէջ: Հոն, պատուհաններուն ետեւ սալաքար եւ հող լեցնելով հայ մարտիկները դիրք բռնեցին ինքնապաշտպանութեան կռիւ մղելու համար յարձակող թշնամուն դէմ:

Քաղաքին ծուռ ու մուռ փողոցները, յաճախակի ճորակները, տուներուն իրարու կից ըլլալը թոյլ կու տային Հայերուն, որ դիրքերուն միջեւ սերտ կապ հաստատեն եւ տեղեակ մնան ուրիչ մասերու մէջ պատահած դէպքերու:

Այսպիսի վիճակի մը մէջ Թուրքերը որքան ալ յարձակէին, կորուստով եւ պիտի մղուէին: Ուստի քնաւ չփորձեցին այդ բանը: Ընդհակառակն, Հայերն էին, որ կը համարձակէին իրենց դիրքերէն դուրս ելլել: Աւոր պատճառը պարզ արկածախնդրութիւն չէր, կենսական պատճառներ կային նախայարձակ ըլլալու: Բանտը, ինչպէս նաեւ սրճարանները լեցուած էին Հայերով, մեծ մասամբ յեղափոխականներու ազգականներով եւ անձնատուր եղած վախճատական զինուորներով: Հայերու առաջին մտահոգութիւնը եղաւ բանտարկեալները ազատել (խորհելով թէ) միդուցէ Թուրքերուն վրէժխնդրութեան պոհ կ'երթան:

Մոմէնթ մը երիտասարդներ Այնաճոնց տունը մտնելով, որ կառավարչատան մօտ էր եւ ամեր վրայ կ'նչխէր իր դիրքով, սկսած են ձեռնամարքերով եւ հրացանի գնդակներով յարձակիլ կառավարչատան վրայ: Թուրքերը սարսափահար կը քաչէին իրենց թաղամասը եւ հայ երիտասարդները դիւրաւ կ'ազատեն ոչ միայն սրճարաններու մէջ արդելափակուածները, այլեւ պետական բանտին մէջ գըտնուած քաղաքական բանտարկեալները: Այդ յարձակումի ընթացքին սակայն սպաննուեցաւ Շապուհ Օգանեան. Հնչակեան յեղափոխական մը որ յարձակումը կը վարէր: Աչոր վաղաժամ մահը մեծ սուգ պատճառեց Հայերուն:

Կանխամտածուած իմաստուն ծրագրի մը համաձայն Հայերը դրաւած էին նաեւ բերդը եւ ռազմափոխական կարեւոր կէտերու վրայ պահակներ դրած: Բանկին ազատողներէն չատերը դարձեալ սպառազինուած բերդ ուղարկուեցան, որպէսզի ամուր կերպով պահպանեն զայն: Այս ալ գլուխ հանած՝ Հայերը սկսան բերդ կրել իրենց ունեցած պաչարն ու ռազմանիւթը: Անոնք զուչակած էին, կ'երեւի որ բերդը պիտի ըլլայ իրենց լաւագոյն ապաստարանը: Բերդին գլխաւոր ճամբան կը գտնուէր Հայ եւ Թուրք թաղամասերու մէջտեղը եւ թէեւ ճամբան գլիվակ վեր կ'ելլէր եւ երբեմն տեղեր պաչտպանուած էր, սակայն մինարէթին դագաթէն եւ մօտակայ բարձր Թրքական տուներէ կարելի էր դիտել ճամբան եւ կրակ տեղացնել անոր վրայ: Բերդ երթեւեկը մեծաւ մասամբ գիչերով տեղի կ'ունենար եւ մեծ զոհողութեամբ Թուրքերը վռնտած էին ճամբու եզերքներէն, սակայն ճամբան կատարելապէս ապահով վիճակի մէջ չէր դրուած: Շատեր սպաննուեցան այդ ճամբուն վրայ, ինչպէս Հայրս, որուն դիակը տասներկու ժամ անթաղ մնացած է, մինչեւ որ գիչերուան մթութեան մէջ եղբայրներս գողնալով բերին եւ թաղեցին մեր տան պարտէզին մէջ:

Երկու օր միայն տեւեց այս վիճակը: Թուրքերը տեսան, որ անկարելի պիտի ըլլայ Հայերուն ուժը խորտակել իրենց թաղամասերուն մէջ, ուստի լքուած տուներուն մէջ կրակ ձգեցին, որ այրին Հայերուն տուները: Իրարու գով խիտ ատ խիտ չինուած, մեծ մասամբ փայտաչէն տուները չուտով բռնկեցան եւ կրակը տարածուեցաւ ամէն կողմ: Այդ վիճակին մէջ Հայերուն կը մնար բերդ խուժել, իրենց վերջին ապաստանը: Աչկա ինքնին վտանգ պիտի չըլլար, միայն թէ քաղաքին այրելովը Հայերուն տարաժամօրէն բերդ քաչուիլը արդելք եղաւ պարէնի մըթերումին: Միայն բերդին անմիջապէս ներքեւը գտնուող տուներէն կարելի եղաւ պաչար կրել. միւս տուներուն մէջ ամէն ինչ հրոյ ճարակ եղաւ:

Հրդեհը առաւելութիւն մըն ալ ունեցաւ. ամբողջ քաղաքը մուխով պատելով Հայերու չարժումները ծածկեց Թշնամիին տեսողութենէն, ուստի օր ցերեկով ժողովուրդը կարողացաւ բերդ մագլցիլ: Թշնամին գնդակ կը տեղացնէր կարկուտի նման բերդին ճամբուն ուղղութեամբ եւ ճամբան դիակներով ծածկուած էր, բայց եթէ ծուխը չպատսպարէր վեր խուժող ժողովուրդը, աւելի մեծ թիւով զոհեր պիտի տայինք անչուշտ:

Քանչորս ժամուան մէջ հրդեհը տարածուած էր քաղաքին բոլոր կողմերը: Թուրքերուն հաչիւը սխալ ելաւ: Հայերուն տուները այրելով՝ ո՛չ միայն չկրցան զողացան զանոնք կողոպտելու առիթէն օգտուիլ, այլեւ կրակը տարածուեցաւ իրենց թաղամասերուն մէջ ալ եւ իրենք ալ մոխիրի վրայ նստեցան, ինչպէս Հոռոմները: Ոչ միայն քաղաքին հին մասը, այլեւ նոր մասը հրոյ ճարակ եղաւ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ: Երբ ծուխի քուլաները ցրուեցան, տեսանք որ քաղաքին մեծագոյն մասը աւերակ դարձած է: Ամէն տեղ աւերակներ, ամէն տեղ մոխիր: Ամէն տեղ մեռելներ: Ամէն տեղ ողբ ու կոծ: Ամէն տեղ ցաւ ու արտասուք:

ՁԱՑՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՑԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՆԻՍ

Պատկերը անչափ հաճելի: Երեւոյթն ալ այնքան օրինակելի: Ցիւրաւի, Զորեքշաբթի Ապրիլ 6, Պարամեան սրահ, մէկտեղուած կը դանենք մեր Միօրեայ վոճրագործները լման կազմով, իրենց ժրաջան ուսուցչուհիներով: Եւ, առանց կողքին, ծնողներ, դպրոցասէրները, կարեւոր թիւով: Ուրախ-զուարթ մթնոլորտ մը, անկաշկանդ:

Հանդիսութեան առիթն ու նպատակը երկու խօսքով կը բացատրէ Միօրեայի ղեկավար անօրէնուհին՝ Տիկ. Շաքէ Ցակոբեան-Գլտասեան: Մեր կրթարանը կ'ուզէ ըստ արժանւոյն նշել Հայոց Գիրերու դիւտին 1600ամեակը, դասախօսական նկարագրով, հետաքրքրական զեկուցումի բովանդակութեամբ կազմակերպուած այս ցերեկոյթով:

Թեմ կը բարձրանան դպրոցի փոքրիկները, երկու սեռէ տղաքներ եւ աղջնակներ: Ցառնկայս արտասանուած Տէրունական աղօթքին կը յաջորդէ երկու խմբերգ: Մաղթերգ Հայրապետականը եւ Սահակ Զորափորեցի կաթողիկոսի (Է.Ե. դար) յօրինած Էջմիածին ի Հօրէ... գողար չարականը: Ուսուցանողն ու խմբավարն է գաղութիս նորընտիր հոգեւոր հովիւը՝ Վաչէ քհնյ. Հայրապետեան, որ ի դէպ, ժամանակէ մը ի վեր կրօնագիտութեան ու Հայապատումեայց Եկեղեցւոյ Պատմութեան դասատուն է կրթական յարկին:

Բանախօսը, այս տողերը գրողը, առաջին առթիւ անհրաժեշտ կը նկատէ անդրադառնալ Գրերու դիւտին (Ե. դարասկիզբ) նախորդող դարաշրջանի չարք մը արարուածներուն (Հայաստանի 387ի մասնատումը Հռոմէա-Բիւզանդական եւ Պարսկա-Սասանեան հուժկու կայսրութիւններուն միջեւ, օրինակ): Որպէսզի պատկերը դառնայ յստակ, բոլորին անխտիր: Ազգային-կրօնական-քաղաքական երբեմն երեւանելով: Այս շրջանակով կը ներկայացնէ լուսաւոր դէմքը Մեսրոպ Մաշտոցի, մեր ազգային դիրերը ստեղծողին: Անոր կողքին՝ երանաշնորհ վեհափառին՝ Սահակ Պարթեւի եւ մեր լուսամիտ արքաներէն Վռամշապուհի, նախավերջինը Արշակունի թագաւորական տոհմին:

Կը յիշեցնէ չոր իրականութիւնը, այն թէ քրիստոնէութիւնը թեւեւ պաշտօնապէս պետական կրօնք հռչակուած էր 301-ին, թեւեւ դեռ այդ բախտորոշ թուականէն չատ առաջ ալ նոր վարդապետութիւնը իր սաղմերը ցանած-տարածած էր հոս ու հոն, բայց, ցաւօք ազգին զգալի մասը միայն անուանապէս կը մնար քրիստոնեայ: Կրօնական բնոյթի մտահոգութիւն, այլ կա՛մ յուսարէն, կա՛մ ասորերէն կին: Հետեւաբար ընթերցում, ժամերգութիւն, ծիսակատարութիւն անհասկնալի էին հոծ զանգուածներուն համար: Մնաց որ ճուլման վտանգն ալ իր եղկելի ճիրաններուը կը տարածէր յատնապէս Հռոմ – Բիւզանդական (իմա յունական) ծայրայեղ-ման մէջ: Իրաց այս տխուր պատկերին առջեւ, պարզ էր ուրեմն, որ թէ՛ կրօնական եւ թէ՛ ազգային-քաղաքական տեսակէտով, սեւեռական ուրոյն տառերու յօրինումը հրամայական պահանջ կը դառնար այլեւս: Անվիճելի անհրաժեշտութիւն:

Նպատակը յստակ ու մեկին էր, ուրեմն: Հայացնել Աստուածաշունչը եւ հոգեւոր այլ երկեր. քարոզ-արարողութիւն կատարել հայերէն, բազմութեան հարթագատ, հասկնալի, ըմբռնելի լեզուով: Ստեղծել ու զարգացնել մայրենի գրականութիւնը: Հայութիւնը փրկել ճուլումի վտանգէն, ամրապնդել բաժանեալ ժողովուրդին հոգեմտաւոր միութիւնը, անշուշտ, ազգային առողջ ըմբռնումով: Վերջապէս, հաստատ հիմերու վրայ դնել պետական անկախութեան կենսարար ուղին:

Մեսրոպ Մաշտոցի կեանքէն քաղուած քանի մը էջերու մատնանշումով, բանախօսը կը փորձէ ներկայացնել անձանձիր դէմքը մեր մեծ դիւտարարին, յատնապէս լոյսին հանելով քրտնաթոր աշխատանքը անոր: Բաւական մանրամասն դիծերով կը պարզէ տառերու յօրինումին համար Հայոց Հակակայի սուրբին ընտրած եւ կիրարկած սկզբունքները: Հնչիւնական՝ ամէն հնչիւն իր առանձին տառը կ'ունենայ եւ, ամէն տառ մէկ հնչիւնի արտայայտիչը կը դառնայ: Գրելաձեւը՝ յունականին հետեւութեամբ ձախէն աջ: Նոյնին հետեւութեամբ ունենալ ձայնաւորներու սահմանուած առանձին տառեր: Զերծ յայտարար նշաններէ (տառերու հնչիւնաբանութեան ծառայող կէտ կամ չեզոքեւ գծիկ): Անձնատական բնոյթով տառեր (ձեւով կը մնան նոյնը, անփոփոխ, բառին սկիզբը, մէջ, վերջը):

*
**

Հետաքրքրութիւն չարժող տեղեկատուական բնոյթի զրոյց-նկարագրութիւն մը բերգին վրայէն անգամ մը եւս առիթ ունենալու տեսնելու քաղաքը, աւերակ եւլած էր արդէն: Գողգոթայի ճամբուն վրայ տառապանքի առաջին գաւաթն էր որ կ'ըմպէինք, մեր սիրոյ օճախները, հոն ուր ծներ, մեծցեր, ուրախացեր, ծիծաղեր ու լացեր էինք, հոն ուր մեր ելեւէջներուն անոյշ ձայները կը լսէինք· մեր սիրոյ բոյները մոխրացած էին եւ մենք բոյնը քանդուած թռչուններու նման թառած մերկ ժայռերու վրայ, կը սպասէինք մեր տխուր, բայց փառաւոր վախճանին:

(Շար· 2)

* Գանի խօսքը Շուշիի մասին է (նիւթը հիմնականին մէջ կը հայի ասոր), արձանագրենք այստեղ, թէ սկզբնապէս, դեռ ԺԸ· դարու առաջին տարիներուն, 1712-ին, հոն բարձրադիր սարահարթին վրայ կը կառուցուի ամրակուռ բերդ մը՝ երեք կողմէ շրջապատակուած խիստ զառիթափ, անդնդախոր եւ, միաժամանակ, արտակարգօրէն կախարդիչ տեսարան պարզող երկար կիրճով մը, ուր կը հոսի շրջանի կարեւոր գետերէն մին՝ Կարկառը: Նռբակառոյց ամրոցը անմատչելի կը դառնայ իր ամրակուռ բարձրաբերտ պատերով, պարիսպներով: Հիմնականին մէջ դեռ ցայսօր կանգուն պարիսպը իր շրջանակին մէջ կ'առնէ չորրորդ տարածքը, քաց մասը:

Անցեալը կը յուշէ պատսպարեալներու խիզախ մարտերը ընդդէմ ասպատակող վայրագ հորդաներու: Արարուածներէն երկուքը, իբր օրինակ: Յամառ գօտեմարտ 1795ին՝ արիւնարբու Ագա Մահմէտ Ղազարի եւ 1826ին ալ կրկին պարսիկ Աբբաս Միրզայի գինեալ հրոսակներու դէմ:

Շուշի 1840-է սկսեալ կը համարուի խոկական քաղաք: 1916ին, ինչպէս կը հաստատէ վիճակագրութիւն մը, քաղաքի բնակչութեան թիւը կը հասնի 44·000ի՝ հայերու գերակշիռ տոկոսով: Ծաղկումը արագ բայլ կը նետէ: Արդէն 1820ական թուականներէ սկսեալ հոն կը բանին դպրոց, տպարան, կը հրատարակուին գիրքեր: Յայտնապէս բարերար դեր կը ստանձնեն 1838ին եւ 1881ին յաջորդաբար բացուած թեմական եւ Ռէալական դպրոցները: Ուրախալի է հաստատել, թէ մինչեւ 1920, քաղաքը կ'արձանագրէ տպրքեր տիպի 12 կրթարան: Իբր կրթական մշակ կը յիշուին անուններ Հր. Աճառեանի, Ղազարոս Աղայեանի, վրթանէս Փափազեանի, Լէոյի, Պերճ Պռոշեանի եւ քանի մը ուրիշներու:

Շուշի, անկասկած, կը դառնայ կովկասահայութեան մտաւոր կեանքի եռուն – եփուն կեդրոններէն մին: Մշակոյթի իսկական վառարան մը, յիրաւի:

Քաղաքին հայկական դէմքը վերջնական կերպով կը ջնջուի եւ զարգացման ու բարգաւաճման երթն ալ կը խափանուի, երբ 1918–20 տարիներուն, յատկապէս 1920-ին, թրքածին մուսաւաթական (իմա՝ ազգերի) վայրագ ուժեր ն'այրեն ու կ'աւերեն այս գեղատեսիլ ոստանին հայկական քաղերը՝ ծանօթ Ղազանչեցոց, Մեղրեցոց, Ագուլեցոց անուններով· կը բանդեն մեր ազգային դէմքը վկայող եկեղեցի-կոթող: Եւ իրենց ցեղին այնչափ որոշ ատելութեամբ կ'արդեն 30·000 Հայ:

– 1992 Մայիս 8ին, աւելի քան երեք տասնամեակներու անփառունակ գերեվարութենէ ետք, Մերոնի՝ յանդուգն գրոհով մը կ'ազատագրեն Շուշին: Հինաւուրց ամրոցին վրայ կը պարզուի մեր չքնաղ եռագոյնը:

Թ· Մ·

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ
1914 – 1919
(Անձնական յիշատակներ
աշխատասիրութեամբ Գր· Յակոբեանի)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Երեւան, "Նայիրի" 2004

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 – 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)
ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Վայրկեան մը չնորհք ըրէք, սա գործս լմնցնեմ, ըսաւ Տէր Մատթէոսեան մեզի երկու պարապ աթոռ ցոյց տալով:

Նստեցանք եւ սպասեցինք: Մեր բարեկամը մարդիկը ճամբու դրաւ, բայց նոյն միջոցին ուրիշ քանի մը հայ տարագիրներ ներկայացան:

– Այս կողմէն մտէք, հրամայեց Մատթէոսեան պատուհած վարագոյրին ալ կողմը ցոյց տալով:

Մարդիկը մտան վարագոյրէն ներս եւ իրենց խնդիրը պարզեցին:

Ցետոյ ուրիշներ յաջորդեցին ու այսպէս մինչեւ եռքը: Արդարեւ խեղճը զբաղուիլ քերելու ժամանակ չունէր: Ամենք կուզային խնդրագիր գրել տալու, ու րիշներ դոյքերնին գողցուցած էին եւ իր աջակցութեանը կը դիմէին որպէսզի զանազան պետական մարմիններ դիմեն: Ամէն մարդ տէրտ մը ունէր եւ Մատթէոսեան ամէնուն կը հասնէր, բնականաբար դրամական փոխարինութեամբ:

Բայց երբեմն կը մտնար այնպիսի գործերու մէջ որոնք գլուխ հանելը իր կարողութենէն վեր էր: Այդ պարագային մարդիկը դրամը կը վճարէին ու գործերնին չէր տեսնուեր եւ Նիքօլիի գինետան օֆիսին բարի անունը կ'ազարտէր:

Ամիկ Մուպահեաճեան եւ իր բարեկամները հետեւեալ օրն իսկ անյայտացան հրապարակէն: Ցաջողած էին Գոնիա փախչիլ, բայց Մուպահեաճեան մոռցած էր ինծի խմաց տալ իր մեկնումը:

Քանի մը օր եռքը խստութիւնները աւելցան Էրէյլիի մէջ: Օր կ'ըլլար որ քանի մը անգամ տուները կը խուզարկէին տանտէրերու մէջ ապաստանած Հայեր փնտռելու համար:

Ոստիկանները տանտիրուհիներուն յայտարարած էին որ եթէ իրենց տունէն Հայ գտնուի իրենք ալ միասին պիտի աքսորուէին: Այս յայտարարութիւնը իր ազդեցութիւնը գործած էր:

Ծեղճ կիները ահ ու դողի մատնուած կը սպիսկին իրենց տունը ապաստանողները որպէսզի երթան, նոյնիսկ ամանք չունէին, մէկ քանիներ վախուստի ծրագիրներ ունէին եւ եւլած էին նոյնպէս իր աջակցութիւնը խնդրելու:

Կային որոնք Պօզանթի պիտի երթային եւ կ'ուզէին որ Տէր Մատթէոսեան իրենց չոգեկառքի տոմսակ հայթայթէ, որովհետեւ նոյն միջոցին չատ դժուար էր չոգեկառքի տոմսակ ձեռք ձգելը: Եվրջապէս

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

SAMEDI 23 AVRIL, 11h30 : Hôtel de Ville de Paris, le maire de la capitale, Bertrand Delanoë reçoit la communauté arménienne — sur invitation. Remise d'une médaille du courage et de la justice à deux intellectuels turcs.

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

LYON

DIMANCHE 24 AVRIL, 16h : Messe de requiem en la cathédrale St Jean, célébrée par Mgr Norvan Zakarian; homélie prononcée par son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules.

17h : Rassemblement devant la primatiale St-Jean et préparation du cortège avec remise d'œillets à déposer place Antonin Poncet, terme de la manifestation.

18h : Pose symbolique et bénédiction de la première pierre du Mémorial du génocide des Arméniens, place Antonin Poncet, cérémonie du dépôt des gerbes.

18h15 : allocutions de son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules, Ganda Camara, au nom des peuples victimes du génocide et de crimes contre l'humanité, des représentants de la communauté arménienne, Michel Mercier, président du Conseil général du Rhône, Jean-Louis Touraine, premier adjoint au maire de Lyon.

VILLEURBANNE

VENDREDI 22 AVRIL, 20h30 : Soirée de Commémoration organisée par l'Association des Anciens Elèves de l'Ecole Markarian-Papazian de Lyon — Centre Culturel de Villeurbanne: 234 cours Emile Zola 69100 Villeurbanne — Sous la présidence de M. Jean-Paul Bret, Maire de Villeurbanne et le patronage de Mme Arpiné Markarian. — Avec le soutien de la Ville de Villeurbanne et de CCAF — Conception et mise en scène Jiraîr DJOLAKIAN — Avec la participation des Anciens Elèves, la troupe de danse «Daron» de la MCAD, l'ensemble de musique traditionnelle «Spitak» et des chorales «Komitas» et «Guiliguia». — Entrée libre.

SAMEDI 23 AVRIL, 17h: Inauguration du Mémoriai pour la reconnaissance du génocide arménien.

18h : Inauguration de l'exposition «Apovian, ma sœur jumelle» (Hall de l'Hôtel de Ville, 2ème étage).

VALENCE

22 AVRIL : Concert de chorales, église Saint-Jean.

23 AVRIL : Plantation d'un arbre au parc Idjevan; veillée devant la stèle du génocide.

24 AVRIL, 10h : Messe et requiem; **17h :** Rassemblement au Champ de Mars, lâcher de 90 ballons — défilé; **18h30 :** Cérémonie officielle à la stèle du génocide.

20h30 : Soirée au Théâtre Municipal.

MARSEILLE

VENDREDI 22 AVRIL, à partir de 10h : «90 heures pour se souvenir des 90 années écoulées». Journée de relais des personnalités locales et nationales entre les paroisses des trois confessions arméniennes de Marseille. Départ **10h:** Campagne Frèze, **11h:** St Antoine, **12h:** Bd Oddo, **13h:** St Jérôme (petite pause), **15h:** Beaumont, **16h:** St Loup, **17h:** Ste Marguerite, **18h:** Cathédrale (Prado). Chaque relais est assuré par un ou deux personnalités suivies d'un cortège de voitures. Dans chaque paroisse une prière peut accompagner les équipes. **21h:** troisième veillée à St Jérôme ayant pour thème: «Regard de l'Eglise sur le génocide».

Eglise apostolique arménienne Sts Sahak-Mesrop : St Jérôme, 6 boulevard Charles Zeytountzian 13013 Marseille.

SAMEDI 23 AVRIL, 19h30 à 21h30 : Meeting avec René Dzagoyan et le Prof. Gérard Dédéyan — Dock des Suds, 12 rue Urbain Ve.

DIMANCHE 24 AVRIL, Matinée: Cérémonies à Aix-en-Provence, Gardanne, les Pennes-Mirabeau, Cabriès-Calas, Toulon. **A partir de 14h :** Rassemblement devant David — Défilé; **15h :** Rassemblement devant le Consulat de Turquie; **16h30:** Procession vers Cathédrale — Dépôt d'œillets sur la stèle; **18h:** Cérémonie œuménique de requiem en la Cathédrale de la Major (quai Joliette). Homélie prononcée par son Eminence Mgr Bernard Panafieu, le Cardinal Archevêque de Marseille; **18h30:** Extinction de la flamme par un jeune.

NICE et CANNES

SAMEDI 23 AVRIL, de 18h à 21h : Veillée commémorative — **18h :** Rassemblement sur la place du Palais de Justice de Nice — organisée par les jeunes de la communauté : Le Nor Seround de Nice et la JACA (Jeunesse Arménienne de la Côte d'Azur) — Stand d'information, distribution de tracts, fascicules...

DIMANCHE 24 AVRIL, 11h30 : Réquiem en l'église arménienne Sainte-Marie de Nice; 281 boulevard de la Madeleine 06000 Nice.

14h15: A Cannes: Rassemblement au Square de Verdun,devant la stèle Pointe de la Croisette à Cannes, près de Bijou Plage. Parking assuré.

14h30: Début de la cérémonie: discours et dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et Anciens Combattants et Résistants Français d'origine arménienne morts pour la France, en 1914-1918 et en 1939-1945. Une prière sera prononcée à la mémoire de nos martyrs par le Père Vatché Hayrapetian, curé de l'église apostolique arménienne de Nice.

16h: Rassemblement sur la Promenade des Anglais (face aux Phocéens) pour la manifestation à Nice.

16h30: Marche du souvenir à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915 et des combattants et des résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945. Marche qui se déroulera jusqu'au Monument aux Morts.

17h: Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915, et des combattants et résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945.

BORDEAUX (Cenon)

DIMANCHE 24 AVRIL: La Municipalité de Cenon convie à célébrer la commémoration du génocide arménien conjointement avec les célébrations de la Journée du Souvenir des Déportés. **10h45:** Début de la manifestation par le rassemblement à la Mairie; **11h:** Défilé vers le Monument aux Morts; **11h15:** Dépôt de gerbes — Les allocutions seront prononcées dans la Salle du Conseil Municipal. — Dévoilement du tableau in memoriam de Guillaume Toumanian («Présence», œuvre inspirée du sacrifice des victimes) — Exposition ouverte en permanence à la Maison des Associations de Cenon.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ.- Տիկին Ամալիա Կեւրեկեան
100 *Եւրօ*:

EXPOSITION

ASSADOUR — BEAUDIN — BORES — BRASILIER — BOLIN — DE CONINCK — FASNACHT — FUSARO — GUIRAMAND — LESIUER — ROHNER — ZAVARO

Du 7 avril au 21 mai
de 10h à 18h30

GALERIE FRAMOND
3 rue des Saints-Pères 75006 PARIS

Dans le cadre des commémorations du 90e anniversaire du génocide arménien

L'ASSOCIATON CULTUELLE
DE L'EGLISE ARMENIENNNE
DE CHAVILLE
vous invite
le samedi 16 avril à 20h45
à la soirée de présentation de l'ouvrage
« JOURS DE CENDRES A ISTANBUL »
de **BERDJOUHI**
(1889-1940)
enseignante et femme de lettres.
Présentation et dédicace par Anne Barséghian, petite fille de l'auteur.

Eglise arménienne
6 rue Père Komitas Chaville

— Entrée libre —

ARMENIE

Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés
de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours
SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com

www.saberatours.fr

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա

Studio VICKEN 2005/2

(Շար. Ա. էջէն)

հինգ տարիներու համար: Այս չնորհը կը բացատրուի անով որ մեծ փորձառութեան տէր է, իսկ հակառակորդներուն համար չատ հաւատարիմ է իշխանութեան նկատմամբ: Ինք է որ վճռական դեր խաղացած էր Եուկոսի (քարխւղի) հարցին մէջ, Խոդորովսկիի ձերբակալութեամբ 2003 Հոկտեմբերին: Մեծ կոմպրոմատ մըն է նաեւ Ջէյհենիոյ պատերազմին:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 21,
ժամը 20·30ին

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կը մասնակցին՝
երգչուհի՝ ՄԱՐԻ ԹԱՂԵՈՍԵԱՆ
Արտասանողներ՝
ՄԱՏԼԷՆ ՍԻՐՈՅ ՏԱՂ
եւ
ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՍԻՐՈՅ ՏԱՂ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro Cardinal Lemoine / Monge

– Մուտքը ազատ է –

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ **01 48 78 02 99**
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées
— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ **01 39 83 20 67**
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ **01 39 85 24 24**
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ **04 94 19 51 50**
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 16-17
SAMEDI - DIMANCHE
16-17 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.181 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.181

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԹՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՆԱՄԱԿԻՆ ՈՒ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ԹԻՒՐՔԷՇԵԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Մինչ Թուրք իշխանութիւնները Ցեղասպանութեան մեղադրանքը թօթափելու որպէս ազդեցիկ ճար մեծ ադմուկով կը յայտարարեն Կապոյտ գիրքը անհիմն ու անվաւեր հռչակելու իրենց դիմումը, Թրքական աղբիւրներէ իսկ հեգնանքի ու դառապարտումի նիւթ կ'ըլլայ իրենց ընթացքը։

Ըսուածին ուշագրաւ մէկ օրինակն է "Թաիքալ" թերթին (Ապրիլ 14) մէջ լոյս տեսած գրութիւն մը ուր ստորագրուած է քաղաքագիտութեան ու միջազգային յարաբերութիւններու դասախօս փրոֆ. Ա֊հան Աքթարլի կողմէ։

Ան նախ կը ճաղկէ ամէն Ապրիլ 24ի նախօրեակին փախուստի մատնուած խուճապն ու խեղճուկրակ ճարերը։ Ցետոյ "ֆարերը տեղը դնել" ենթախորագիրով կ'անդրադառնայ Կապոյտ գիրքին չուրջ յարուցուած փոթորիկին որ խեղճուկրակութեան նոր փաստ է ու վերջին ծայր անհեթեթ, անօգուտ, իր համոզումով։

Կը գրէ թէ այդ գաղափարը կը պատկանի վերջերս մահացած նախկին դեսպան Ք. Կիւրիւնի որ հեղինակն է "Հայկական Հարցին մասին տասը հարցում – պատասխան" ծանօթ գրքոյկին։ Ինք տպաւորուած է ուրիշ նախկին դեսպանի մը գաղափարէն. ան Շիւքրիւ Էլէքտաղն է որ ԱՄՆ-ու դեսպանութեան չրջանին վերջին ծայր անլուրջ մօտեցում ցոյց տրուած է Հայկական Հարցին։

Ա. Աքթար կը գրէ. եթէ մէկը հարց տար էլէքտաղի թէ Օսմանեան պաշտօնական տարեգիրքերէն քաղուածքին մէջ Վ. Գինէի նշած "Պուրսայի 44 հազար 974 լուսաւորչական, 1419 կաթողիկէ եւ 416 բողոքական Հայեր"էն երբ Հանրապետութեան առաջին մարդահամարին (1927) նոյն վայրին մէջ հայերէնը մայրենի լեզու յայտարարած միայն երկու հոգի արձանագրուած է, ի՞նչ եղած է մնացածին, ի՞նչ կը պատասխաներէր։ Կ'աւելցնէ թէ նոյն հարցում մը հարցնելու համար Կապոյտ գիրքը եւլն. կարդացած ըլլալ անհրաժեշտ ալ չէր։

Ցետոյ կը խօսի պատմաբան Ա֊րա Սարաֆեանի պատրաստած Կապոյտ գիրքին Բ. հրատարակութեան մասին. հոն Ա. Թոյնպիի գործածած բոլոր փաստաթուղթերուն հարազատ օրինակները բրիտանական ու ամերիկեան պետական դիւաններէն հանուած, մանրամասնօրէն ուսումնասիրուած, տրուած են։

Այդ հատորը անվաւեր հռչակել տալու նամակը ան կը բացատրէ հետեւեալ վարկածով. եթէ Բրիտանացիները այդ հրապարակումը ընեն, Հայկական Ցեղասպանութեան պնդումներն ալ անզօրացած, վերջ գտած պիտի ըլլան։ Այդ ենթադրութիւնը, ակնկալութիւնը Աքթար կը նմանցնէ Քըրթնացի ծանօթ հոգեբան Ժ. Փիաժէի մէկ հաստատումին որ կը վերաբերի մանկութեան վաղ չրջանին. մանուկը իր խաղալիկը կը նետէ բազկաթոռին տակ, վերջ տալով անոր տեսանելի ըլլալու յատկանիշին։ Իրականութեան մէջ անկարող ըլլալով ըմբռնելու թէ խաղալիկը աթոռին տակ կեցած է, զայն "անգոյ" կը նկատէ։ Գրելով թէ նամակով Բրիտանիոյ Նորհրդարանին դիմելու առաջարկին տէր ընդդիմութեան կուսակցութիւնը (ՃՀՓ) երկրին հարցերուն առընչութեամբ որոշապէս ըմբռնումի հարց մը ունի, կ'ըսէ թէ եթէ պարագան նոյնն է Ազգ. Ժողովի բոլոր ներեսփոխաններուն, Թուրքոյ գործը բարդ է։ Այդ մասին վերջին նշումով մը ալ կ'անդրադառնայ խնդրոյ առարկայ հատորին պետական չրջանակներէ գաղտնազերծման։ Ստուգած է որ 1970–2005 ընկերային դիտութիւններու մարզի 1801 պարբերականի մէջ Հայկական Ցեղասպանութեան մասին 108 գրութիւն լոյս տեսած է։ Ու անոնցմէ միայն տասը հատը իր աղբիւրներուն մէջ նշած է Կապոյտ գիրքը։ Հետեւութիւնը պարզ է. "Ազգային Ժողովին կողմէ բրիտանական Նորհրդարանէն Կապոյտ գիրքը անվաւեր հռչակելու խնդրանքը հարցին դոյութեան վերջ չի տար. այլ առ առաւելն Թուրքիոյ քաղաքական ընտրանին ինքզինք խայտառակած կ'ըլլայ ամբողջ աշխարհին առջեւ"։

Գրութեան վերջին գլուխը խորագրուած է "Ա. Թիւրքէշի հայեցակէտը"։ Աքթար զայն կը ներկայացնէ, քաղելով նոյն թերթին մէջ Մարտ 13ին լոյս տեսած Ա. Էօզկիւրէլի էջէն։ "Ազգային չարժում" կուսակցութեան ղեկավարը իր մահէն (1997) մինչեց մը առաջ ըսած է թէ Հայկական Հարցը մօտ ատենէն լուրջ գործ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ. ուստի հարկ է եղբի ճամբայ մը գտնել։ Թիւրքէշ այդ չրջանին Փարիզի մէջ հանդիպում կ'ունենայ Լ. Տէր Պետրոսեանի հետ։ Վերադարձին պատասխանելով "ի՞նչ պէտք է ընել" հարցումին, կ'ըսէ.

"Հայկական Հարցի լուծումին մէջ որպէս միակ ու օրինաւոր խօսակից հարկ է Հայաստանը ընդունիլ. յետոյ Երեւանի ղեկավարութեան հետ բարձրագոյն մակարդակի բանակցութիւն տանիլ, հարցին նուրբ բնոյթին յարիր ոճով միասնական յայտարարութիւն մը պատրաստել որով Թուրքիա իր արժանապատուութիւնը վիրաւորուած չզգայ, սակայն Հայերն ալ ապրուած դառնութեան Անգարայի կողմէ ճանաչումով հանգստանան. նոյն ատեն սահմանը բանալ ու ամէն մարզի մէջ զարգացնել փոխադարձ յարաբերութիւնները"։ Ըստ նոյն աղբիւրին, Թիւրքէշ ծրագրած էր Հայաստան – Թուրքիա սահմանին վրայ "1915ի յուշարձան" մը կանգնել, մէկ երեսին հայերէն, միւսին թրքերէն՝ "Կը ցաւինք մեր պատճառած վիչտերուն համար" արձանագրութեամբ։

"Որպէս 1970ական տարիներու համալսարանի տւսանող, ոչ մէկ համակրանք ունիմ Թիւրքէշի ու անոր ներկայացուցած քաղաքական աւանդութեան (ազգայնամոլ). սակայն ըմբռնումի հարցով խեղդանդամ քաղաքական մեր դասը, դժբախտաբար, Ջամարտի չրջանի աղուէսին՝ Թիւրքէշի անպամ Աստուած ողորմի ըսելու վիճակին կը մատնէ մեզ" տողերով կը փակուի գրութիւնը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԴԷՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ՋԱՆՔԵՐ

Գերմանիոյ Նորհրդարանը Ապրիլ 21ի օրակարգին վրայ ունի Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւը. ան պատրաստուած եւ յղուած է ընդդիմութեան երկու կուսակցութեան կողմէ։ Անդարա արդէն Եւրոպական Միութեան հետ պատշաճեցումի յանձնախումբին նախագահ Ե. Եաքըճի գլխաւորութեամբ խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը փութացուցած է տեղւոյն վրայ, որպէսզի խոչընդոտէ որեւէ հակաթուրք քայլ։

Պատուիրակութեան նախագահը Ապրիլ 11ին յայտարարած է Պէրլինի մէջ թէ բանաձեւը սխալ տեղեկութիւններով լեցուն է եւ իրենք մտահոգուած են որ նման բան կրնայ վնասել Թուրքեւեվրոպական կամ Թուրքեւհայկական յարաբերութիւններուն։

Բանաձեւը նախ ընթերցումի նիւթ պիտի ըլլայ եւ վիճարկուի Արտաքին գործերու յանձնաժողովին կողմէ։ Վերջնական քուէարկութիւնը կ'ակնկալուի որ տեղի ունենայ մինչեւ Մայիսի վերջը։

մով մըն ալ կ'անդրադառնայ խնդրոյ առարկայ հատորին պետական չրջանակներէ գաղտնազերծման։ Ստուգած է որ 1970–2005 ընկերային գիտութիւններու մարզի 1801 պարբերականի մէջ Հայկական Ցեղասպանութեան մասին 108 գրութիւն լոյս տեսած է։ Ու անոնցմէ միայն տասը հատը իր աղբիւրներուն մէջ նշած է Կապոյտ գիրքը։ Հետեւութիւնը պարզ է. "Ազգային Ժողովին կողմէ բրիտանական Նորհրդարանէն Կապոյտ գիրքը անվաւեր հռչակելու խնդրանքը հարցին դոյութեան վերջ չի տար. այլ առ առաւելն Թուրքիոյ քաղաքական ընտրանին ինքզինք խայտառակած կ'ըլլայ ամբողջ աշխարհին առջեւ"։

Գրութեան վերջին գլուխը խորագրուած է "Ա. Թիւրքէշի հայեցակէտը"։ Աքթար զայն կը ներկայացնէ, քաղելով նոյն թերթին մէջ Մարտ 13ին լոյս տեսած Ա. Էօզկիւրէլի էջէն։ "Ազգային չարժում" կուսակցութեան ղեկավարը իր մահէն (1997) մինչեց մը առաջ ըսած է թէ Հայկական Հարցը մօտ ատենէն լուրջ գործ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ. ուստի հարկ է եղբի ճամբայ մը գտնել։ Թիւրքէշ այդ չրջանին Փարիզի մէջ հանդիպում կ'ունենայ Լ. Տէր Պետրոսեանի հետ։ Վերադարձին պատասխանելով "ի՞նչ պէտք է ընել" հարցումին, կ'ըսէ.

"Հայկական Հարցի լուծումին մէջ որպէս միակ ու օրինաւոր խօսակից հարկ է Հայաստանը ընդունիլ. յետոյ Երեւանի ղեկավարութեան հետ բարձրագոյն մակարդակի բանակցութիւն տանիլ, հարցին նուրբ բնոյթին յարիր ոճով միասնական յայտարարութիւն մը պատրաստել որով Թուրքիա իր արժանապատուութիւնը վիրաւորուած չզգայ, սակայն Հայերն ալ ապրուած դառնութեան Անգարայի կողմէ ճանաչումով հանգստանան. նոյն ատեն սահմանը բանալ ու ամէն մարզի մէջ զարգացնել փոխադարձ յարաբերութիւնները"։ Ըստ նոյն աղբիւրին, Թիւրքէշ ծրագրած էր Հայաստան – Թուրքիա սահմանին վրայ "1915ի յուշարձան" մը կանգնել, մէկ երեսին հայերէն, միւսին թրքերէն՝ "Կը ցաւինք մեր պատճառած վիչտերուն համար" արձանագրութեամբ։

"Որպէս 1970ական տարիներու համալսարանի տւսանող, ոչ մէկ համակրանք ունիմ Թիւրքէշի ու անոր ներկայացուցած քաղաքական աւանդութեան (ազգայնամոլ). սակայն ըմբռնումի հարցով խեղդանդամ քաղաքական մեր դասը, դժբախտաբար, Ջամարտի չրջանի աղուէսին՝ Թիւրքէշի անպամ Աստուած ողորմի ըսելու վիճակին կը մատնէ մեզ" տողերով կը փակուի գրութիւնը։

ԹՈՒՐՔ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆԱՄԱԿԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Թուրք խորհրդարանականներու ընկերակցութեան նախագահ Հասան Գորգմազճանի առորագրութեամբ նամակ մը ղրկուած է Ֆրանսայի խորհրդարանականներուն, Ցեղասպանութեան նիւթին առընչութեամբ։ Հոն ըսուած է թէ 1915–16ի ողբերգական պատահարները որոնք երկու կողմին ալ կորուստներ պատճառած են, մինչեւ այսօր միայն հայկական միակողմանի տեսանկիւնէն ներկայացուած են հանրութեան. որպէսզի առարկայական իրականութիւնը յայտնուի, հարկ է պատմաբաններու յանձնաժողով մը կազմել։

Անոր գործը պիտի ըլլայ Ի. դարու ընկիզին Անատոլուի հայ բնակչութեան եւ պատերազմէն ետք հոն վերադարձող Հայերու թիւերը ուսուցել, վիճակագումի նիւթ ընել Հայերու "արտագաղթը" եւ "տեղափոխութիւնը" 1915–16ին, պըպտել թիւը այն Թուրքերուն որոնք պարտադրուած են արտագաղթելու եւ հաւաքական կոտորածներու զոհ դարձած 1812էն ի վեր, Ղրիմի, Կովկասի, Պալքաններու մէջ։

Նամակը կ'աւարտի նշուած առընչուած երկիրներուն դիւաններուն մէջ ալ տարուելիք այս աշխատանքին օրակարգութեան խնդրանքով։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱՊԿՈՒՄԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸՆ

Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու համակրդումի Նորհուրդն ալ Հայ Դատի ու Հ.Ց.Դաշնակցութեան նման հանդրդարդութեամբ մը հակազդած է Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլի Ապրիլ 13ին Ազգային Ժողովին մէջ ցեղասպանութեան մասին արտասանած ելոյթին։ "Ժխտողականութեան չարունակութիւն" որակելով նոյն ելոյթը, Նորհուրդը հրաւիրած է Անդարան որ վերջ տայ բոլորեցնելու իր քաղաքականութեան մղով միայն կրնայ խափել անառեղեակները։

"Լէ ք'Անժէօ"ի (Ապրիլ 14) մէջ ալ Ա. Հապէ անդրադարձած է Թ. Էրտողանի Ռ. Քոչարեանի ուղղած նամակին, "Թրքական նոր ճապկում մը եւս" խորագիրով։ Ապա տեղ տուած է հարցին ծանօթ մասնագէտ Ի. Թերնոնի հետ հարցազրոյցի մը։ Անոր համար յստակ է որ նամակը նոր մէկ փորձն է պատմաբաններու միջեւ համաձայնութեան եզր մը գտնելուն որ կարելի ընէ խուսափիլ 1915ի պատահարները "ցեղասպանութիւն" որակելէ։

Թուրքիա մինչ մէկ կողմէն հայ եւ թուրք պատմաբաններու երկխօսութեան հետամուտ կը թուի, միւս կողմէն ամէն օր իր լրատուիւններով հայկական կողմը ցեղասպանութեամբ ամբաստանող նիւթեր կը սփռէ։ Պետական ժխտողականութիւն է ըրածը եւ յանձնախումբ կազմելու գաղափարն ալ առնուազն 35 տարուան անցեալ ունի։

Թերնոն կը չեշտէ թէ 1923ին հիմնուած Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը անուղղակի ժառանգորդն է Օսմանեան Կայսրութեան Երիտասարդ Թուրքերու կառավարութեան որ գործած է Ցեղասպանութիւնը։ Հաշտութիւնը կարելի չէ, այնքան ատեն որ առաջին քայլը չէ առնուած։ Ճանաչումէն ետք միայն կարելի է վիճարկումի նիւթ ընել այդ ողբերգութեան դուռ բացող պարագաները։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ «ԱՐԹԼ»ԷՆ, ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԷՆ ՈՒ ԱՄՆՈՒ ԳՈՆԿՐԷՍԷՆ

Ապրիլ 13ի երեկոյեան հեռատեսիլի "Արթէ" կայանէն տրուած "Հայկական Ցեղասպանութիւնը" ժապաւէնին նախօրեակին Թուրքիոյ Փարիզի դեսպանատունը դիմած է կայանին անօրէնութեան, խօսքի իրաւունք պահանջելով, որպէս "պատմական ճիւթի մը նկատմամբ առարկայական պայման"...Ըսուած է թէ Թուրք մասնագէտներ տուեալ չրջանին մասին փաստաթուղթերով կրնան յայտագրին մասնակցիլ։ Կայանը մերժած է առաջարկը, ըսելով թէ նման բան կարելի չէ, թէ աշնան ծրագրուած է Թուրքիոյ մասին ուրիշ յայտագիր մը։

***

Եւրոպական Նորհրդարանին մէջ Ապրիլ 13ին "Եւրոպական Միութիւն – Հայաստան միջխորհրդարանական գործակցութեան չանձնախումբ"ին ժողովին բացումին հայկական կողմին նախագահը Ա֊րմէն Ռուստամեան առաջարկած է մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութիւն պահելով յարգել Հայկական Ցեղասպանութեան զոհերը, քանի որ մօտ օրէն կը նչուի 90ամեակը։ Օրուան նախագահը ընդառաջած է առաջարկին։ Թուրքիա վրդուած ու հակազդած է անմիջապէս։ Բայց Նորհրդարանին պատասխանատուները ըսած են թէ չատ բնական բան է տեղի ունեցածը ու որպէս բացատրութիւն ցոյց տուած են նոյն Նորհրդարանին Ցեղասպանութեան ճանաչումի 1987ի որոշումը։

***

Անգարա նման դժգոհութիւն յայտնած է նաեւ Ուաչինկթընի. հոն ալ Գոնկրէսին մէջ ժողովի մը հայ քահանայ Տէր Վրթանէս Գալայճեան Աքթարլիւքի անուան չիշատակումին առթիւ ըսած է թէ չարդարար մըն ալ ան էր. ապա հրաւիրած է Ցեղասպանութեան զոհերուն չիշատակին վայրկեան մը յոտնկայս լռութիւն պահել։ Թրքական դեսպանատունէն եղած հակազդեցութեամբ ըսուած է թէ ատարքը Թուրքիոյ եւ Թուրք ժողովուրդին անարդանք է։ Ապա հարց տրուած է. "Պիտի կրնայի՞ք հանդուրժել որ այս երդիքին տակ չարդարար որակէին Ճ. Ուաչինկթընը"։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԿՈՂՄԷ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ «ՂՐԿՈՒԱԾ» ՆԱՄԱԿԸ

Թուրք մամուլը Ապրիլ 15ին հրատարակած էր պատճէնը այն նամակին զոր կ'ըսւի թէ վարչապետ Էրտողան ղրկած է Հայաստանի Նախագահին, Ցեղասպանութեան հարցը կարգաւորելու նպատակով։ Նոյն աղբիւրին համաձայն նամակը ղրկուած է Թիֆլիսի Թրքական դեսպանատան միջնորդութեամբ, հեռապատճէնով, Թիֆլիսի Թուրքիոյ դեսպանատունը գայն յանձնած է նոյն մայրաքաղաքի Հայաստանի դեսպանատան։ Ղրկելու գործողութիւնը կ'ըսուի թէ կատարուած է երե֊

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿ ԵՂԲԱՅՐՆ ԻՐ ԵՂԲՕՐ

Սիրելի Պենոյ Սեւան (1958-ի շրջանաւարտ),

Ներէ ինծի եթէ այս նամակով կու գամ խանգարելու հոգիիդ խաղաղութիւնը, Մելգոնեան կրթական Հաստատութեան փակման որոշումին առիթով:

Եկուր միասին չուրջ յիսուն տարի ետ երթանք, ղեկլի այն դեղեցիկ պատանեկան օրերը, երբ դուն, ես եւ մեր ընկերները հասակ կ'առնէինք Մելգոնեանի խաղաղ ու կապոյտ երկնքին տակ: Կը յիշե՞ս Հաստատութեան ֆանֆարատումը, երբ մեր փորձերը կը կատարէինք, դուն՝ տաքսոֆոնի վրայ, իսկ ես՝ թրոմփէթի վրայ, ու ամէն Մայիսին, Մակարավանքի ուխտի օրուան, Մելգոնեանի փողերախումբերով կը խանդավառէինք ուխտաւորները, խմբավար Վահան Պէտլեանի առաջնորդութեամբ: Հաւանաբար՝ այդ օրերը մոռցած ես: Կը յիշե՞ս, երբ Մելգոնեանի դաշտին վրայ հուժկու սրունքներով ֆութպոլի գնդակը կը հարուածէինք, ան կը հասնէր դաշտին մէկ ծայրէն միւսը, առիթ տալով Միքայէլ Նագգաշեանին զեղեցիկ կոլ մը նշանակելու հակառակորդին բերդէն ներս: Թեզեւս մոռցած ես: Կը յիշե՞ս այն երջանիկ օրերը, որ կ'ապրէինք դուն ընկերընկերուհիներով, ըլլայ դասի պահերուն եւ կամ պրօսանքի ժամերուն, վստահ եմ՝ չես յիշեր: Կը յիշե՞ս այն տարիները, երբ տակաւին կը կրէինք Գուլումճեանի մականունը եւ իրբեւ վաստոյժ պատանի սկսար սանդխամատ առ սանդխամատ բարձրանալ Մելգոնեանի իւրաքանչիւր դասարանէն, կազմըւելով եւ զօրանալով մարմնապէս, հոգեպէս եւ մտովին, օր մըն ալ հասնելու համար Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան ամենաբարձր գագաթները, Պենոն Գուլումճեանէն դառնալով Պենոն Սեւանի, վստահ եմ չես յիշեր: Կը յիշե՞ս այն օրերը, երբ Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը Լիբանանի Պիքֆայայի բարձունքին վրայ կուգծգէ կը զարդարէր «Կիլիկեան Իշխան»ի չքանչանով եւ դուն կը խոստովանէիր, որ կեանքիդ բոլոր յաջողութիւնները կը պարտէիր Մելգոնեանին, որ քեզի տուաւ ամէն ինչ, կրթութիւն, ուսում, ինքնավստահութիւն եւ հպարտութիւնը հայ ըլլալուդ: Չէ՛, վստահ եմ, չես յիշեր:

Այս ոչքան հոգեկան անկում, երբ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կեդրոնական Վարչութեան 15 դրօծընկերներուդ հետ կը ստորագրէիր մահավճիռը սիրեցեալ վարժարանիդ: Արդեօք վայրկեան մը ձեռքդ չդողա՞ց, արդեօք պահ մը աչքերուդ առջեւ չերեւցա՞ն Մելգոնեան բարերարներուն քարի դէմքերը: Ինչ կարեւորութիւն ունէր միւս ընկերներուդ համար, թէ Մելգոնեանը դոյութիւն ունեցեր է կամ ոչ: Հաւանաբար անոնցմէ չատեր Մելգոնեանի ուր ըլլալն անգամ չեն գիտեր: Բայց քեզի համար Մելգոնեանը քու էութեանդ մէկ մասնիկն է ու տարին 365 օր անով կ'ապրիս: Արդեօ՞ք օր մը հանգիստ խղճով պիտի կարենաս քնանալ, երբ գիտես որ այլեւս գոյութիւն չունի երկրի վրայ Մելգոնեանը:

Ո՛չ, ինծի համար այնքան մեծ ցաւ չէ, երբ բարեյիշատակ եւ դպրոցասէն նախագահին թափուր ձգած աթոռին վրայ կը բազմի իր սիրելի դուստրը, որ կրթական հաստատութիւն մը կը չփոթէ վաճառատան մը հետ եւ անշահաբեր կրթական օճախները մի առ մի կը սկսի փակել:

Ինծի համար այնքան մեծ ցաւ չէ, երբ ՀԲԸՄ-ի նորընտիր նախագահը, որ նախքան նախագահութեան հասնիլը փառաբանողն ու ջատագով էր Մելգոնեան կրթական Հաստատութեան, հազիւ գահին նստած կը սկսի ղեկավարութեան յայտարարութիւններու, թէ՝ նոր գարու պահանջներու գոհացում տալու համար ՀԲԸՄ-ը 21-րդ դարուն սկիզբը վերաքննութեան պիտի ենթարկէ իր բոլոր գործունէութիւնները: Այսինքն՝ հինը քանդել (ոչ հինցածը) եւ նորը կառուցել՝ հիմք չունեցող ծրագիրներով:

Ո՛չ, ինծի համար այնքան մեծ ցաւ չէ, երբ անդլիախօս անձ մը կը նշանակուի իբր ՀԲԸՄ-ի հայ դպրոցներու կրթական պատասխանատու, որ ոչ միայն ծանօթ չէ հայ դպրոցներուն անցուցած տագնապներուն, այլ նաեւ կասկածելի են իր ուսեցած կարողութիւնները կրթական մարզին նկատմամբ:

Սիրելի եղբայրս Պենոն, ինծի համար այնքան մեծ ցաւ չէ, երբ աւանդական կուսակցութեան մը կեդրոնական վարչութիւնը կը յայտարարէ, որ այլեւս ժամանակն է որ փակուի Մելգոնեանը, այն կուսակցութիւնը, որուն Մելգոնեանը տըւաւ եւ մինչեւ այսօր կու տայ իր լաւագոյն մտաւորականները եւ ղեկավարները:

Սիրելի Պենոն, ինծի համար այնքան մեծ ցաւ չէ, երբ Կիպրոսի հայ համայնքը, որուն մզկ մասնիկն ես դուն, ընկղմելու վրայ է, իսկ անոր տէրն ու հովանաւորողը՝ Կիլիկիոյ Աթոռի գահակալը, որ կայք հաստատած է Լիբանանի մէջ, քար լռութիւն կը պահէ:

Ո՛չ սիրելի եղբայրս Պենոն, ինծի համար մեծ ցաւ չէ, երբ ոչ մէկ ձայն կը լսուի Ս. Էջմիածնի Աթոռի գահակալէն, որ ՀԲԸՄ-էն վերջ կու գայ երկրորդը, որ նօրմալնելու Մելգոնեանի ճակատագիրը, երբ առաջինը ձախողի իր առաքելութեան մէջ: Հաւանաբար այն ակնկալիքով, որ Հաստատութեան ոսկի բանալինեղը իրենց պիտի յանձնուին:

Սիրելի եղբայրս Պենոն, ինծի համար մեծ ցաւ չէ, երբ հայրենի պետականութիւնը ամէն ճիգ կը թափէ կողմնորոշելու ՀԲԸՄ-ի կողքին՝ Հաստատութիւնը լուծարքի ենթարկելու անոր որոշումին մէջ, անչուշտ բաժին յուսալով, բայց աւա՛ղ, մոռնալով որ այսօր կը քանդուի Սփիւռքի գոյատեւման պայքարի ամենակենսական կռուաններէն մէկը:

Ինծի համար մեծ ցաւ չէ, երբ կը տեսնեմ կիպրոսի բարեջան կառավարութիւնը, որ հեռատես կողմնորոշումով ամէն ճիգ կը թափէ Մելգոնեան Հաստատութիւնը կանգուն պահելու, մինչ օտարին կատքին լծուած մեր պատասխանատուները անոր փոսը կը փորեն:

Այո՛, ինծի համար մեծ ցաւ է, սիրելի եղբայրս Պենոն, երբ 80 տարեկան տաղաւար թախիտ կաղնին կը տապալի: Ուսման կենսատու կեդրոն մը, իր ունեցած ամբողջ նիւթա-ոգեղէն հարստութիւններով, մէկ օրէն միւսը փոշիի կը վերածուի:

Ցա՛ւ է, երբ ամէն օր հայապահպանման մասին կը խօսինք, բայց կը քանդենք հայապահպանման ամենամեծ կեդրոնները մէկը:

Ցա՛ւ է, երբ ՀԲԸՄ-ի կեդրոնական ժողովին ինքնագլուխ եւ անխոհեմ մէկ որոշումով փուլ կու գայ բերքով հարուստ, պտղատներով առատ ու ապագային նայող կրթական հայ օճախ մը, իր հետ բերելով անհաշիւ վնասներ մեծ Միութեան վարկին եւ հայ ժողովուրդի գոյատեւման պայքարին:

Ցաւը մե՛ծ է, երբ կը տեսնեմ հազարաւոր հայորդիներուն մտքի եւ մարմնի անունդ տուող «Լուսոյ Ծաճարին» անգը թօրէն քանդուիլը, չիմանալով մեծ երազին՝ ազնուագոյն եւ ապրանուէր բարերարներ կարապետ եւ Գոհիգոր Մելգոնեան եղբայրներուն:

Սիրելի եղբայրս Պենոն, պէտք չէ մրոտհան ընել, թէ պատմութեան մէջ իշխանները կը կերտուին իրենց ապեւտական արարքներով եւ ոչ թէ չքանչաններով:

եղբայրդ՝
ԶԱՒԻՆ ՂԱՐԻՊԵԱՆ
(1957-ի շրջանաւարտ)
«Արարատ», Պէյրութ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՈՒ ԵՍ Կ'ԵՐԹԱՄ

ՇԱՒԱՐՇ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸՄԵԱՆ

"Արաս" Հրատ., 2005 Պոլիս

1915-2005

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՕՐԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.– ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԲԵՐԴԻՆ ՎՐԱՑԷՆ

Բերդին վրայ ելլելը ոչ միայն մեծ զոհեր պատճառեց մեզի, այլեւ հոն ելլելէ վերջ ասելի մեծ հարցեր առեղծուեցան: Հազարաւոր ժողովուրդ Ցունիս ամսուան մէջ թառած մերկ ժայռի մը կատրին, ոչ միայն թշնամիէն պաշտպանուելու պէտք ունի, այլ՝ անունդի ու ջուրի:

Մերինները կանխաս բաւական ընդեղէն տարած էին բերդ եւ եթէ հրդեհը վրայ չհասնէր, ասելին ալ թերեւս տարած ըլլայինք: Բերդ հասնելէ անմիջապէս վերջ, քաղաքին երեւելիներէն կազմուած յանձնախումբ մը, որուն մէջ էին Զենկելենց Գասպար աղան, Թէվէքելենց Երեմեայ աղան եւ ուրիշներ, հրշեցան ժողովուրդին մէջ եւ հաւաքեցին ինչքան ուտելիք որ ունէինք: Ամէն ինչ համայնացուեցաւ: Կեդրոնական խոհանոց մը հաստատուեցաւ, ուր պատրաստուած ուտելիքները հաւասարապէս կը բաժնուէին ժողովուրդին: Բերդին վրայ կային քաւական թիւով կովեր, էշեր ու ձիեր. ամէն օր անոնցմէ որոշ թիւ մը կը մորթուէր: Միսը կը խորովէին կամ կը խաշէին եւ կու տային միայն ռազմիկներուն, իսկ մսի ջուրով ապուր եփելով կը տրուէր հասարակ ժողովուրդին: Ամէն մարտիկ օրական երկու բարակ սաճի վրայ եփուած հաց եւ քիչ մը միս կը ստանար, իսկ մենք՝ հաց մը եւ չերեփ մը ապուր:

Այսքան կերակուր եփելն իսկ մեծ դժուարութեամբ տեղի կ'ունենար առաւելապէս անոր համար որ բերդին վրայ փայտ քնաւ չկար: Միայն չաչուռտ կոչուած խոտը կ'ածէը հոն մեծ քանակութեամբ, որ անպէտ է վառելու համար: Այր մարդիկ խումբ առ խումբ դիչերները բերդէն վար կ'իջնէին հրդեհուած տուներէ կիսավառ փայտեր բերելու համար: Սակայն դաղոններուն կէսը հազիւ ողջ կրնար վերադառնալ, որովհետեւ Թուրքերը դիրք բռնած այրած տուներու մէջ, թոյլ չէին տար, որ Հայերը ազատ երթեւեկ ընէին:

Վա՛յ անոնց, այդ օրերուն, որ ծծկան երախաներ ունէին, ինչպէս ես: Սնունդի պակասի պատճառով կաթս նուազած էր, իսկ ապուրէ զատ ուրիչ ուտելիք չունէինք, որ երախային տայի: Զորս զաւակներ ունէի հետս, որոնցմէ ամէնէն մեծը հազիւ ութ տարեկան էր, իսկ դիրկինս աղջիկ մը, վեց ամսուան:

Ջուրի հարցը չատ աւելի անտանելի էր: Ամառուան արեւին ներքեւ ժայռերուն վրայ կը տապկուէինք, ծարաւէն կը չորնային մեր բերանները, սակայն ջուր չատ քիչ կրնայինք գտնել: Սըրա Սէհնիչ լսած ակերը կային, որ քաւական ջուր ունէին, սակայն քաղաքին ճիշդ դէմն էին անոնք եւ հոն երթալը խիստ վտանգաւոր էր: Բերդի վարչութեան հրամանով բոլոր անզաւակ, բայց առողջ կիները ըստիպման տակ տարուեցան, որ ձեռքէ ձեռք քար տալով պատ հիւսեն Սըրա Սէհնիչ տանող ճամբուն եզերքն ի վեր: Իսկապէս ալ մինչեւ հոն պատ հիւսուած էր, սակայն մեծ թիւով կիներ սպանուեցան եւ պատն ալ ո՛չ պէտք եղած բարձրութիւնը ունէր, ո՛չ ալ ապահովութիւն կու տար: Աւելի դիչերն էր, որ հոն ջուրի կ'երթային, բայց այն ժամանակ ալ լոյս տանիլ վտանգաւոր էր, թշնամին գնդակին գոհ կրնային երթալ. մութին երթալով ալ, բերդէն վար գլորելու վտանգին ենթակայ էին:

Գլխիվար Սէհնիչը կար. հին ժամանակներէ մնացած խորունկ հոր մը, սակայն անոր ջուրն ալ սահմանափակ էր քանակով եւ վերապահուած էր վիրաւորներուն, հիւանդներուն եւ կռուողներու պէտքերուն: Հոս միշտ դինուած պահակ կար եւ թոյլ չէր տրուեր որ ժողովուրդը ապատօրէն երթայ ջուր առնէ:

Կար նաեւ կանաչ կէօլը, որուն ջուրը՝ ինչպէս անունը ցոյց կու տայ, կանաչ էր միշտ, մէկը աճող սէղերէն ու միջատներէն եւ չատ դէշ ալ կը հոտէր: Հոն կ'երթային չատեր եւ ջուրը քամելով զգուանքն ալ զսպած կը խմէին:

Աղտեղութեան մէջ թաղուած էինք: Ուրեմն ջուր չկար, ո՞ւրկէ պիտի գտնէինք լուացուելու համար: Բայց խեղճ երախաներն էին, որ ասելի կը տուժէին ջուրի պակասէն: Կանաչ կէօլի ջուրն անգամ չէր տրուեր մեզի անոնց չորերը լուալու: Երախաներուն աղտոտ չորերը արեւին տակ կը չորցնէինք եւ ճմռթկելով աղտերը կը թափէինք ու կրկին կը հագցնէինք:

Բերդին զինուորական պաշտպանութեան մասին չատ բան չէինք կրնար հասկնալ անշուշտ մենք կիներս. մանաւանդ որ ես զաւակներ ալ ունէի եւ կապուած էի անոնց: Ինչ որ գիտենք, չատ հարեւանցի է եւ մասամբ լսողաց:

Ղուկաս աղբար՝ փորձուած յեղափոխական մը, ընդհանուր հրամանատարն էր: Ան ժամանակի Դանիէլ Զաւրուի ընկեր եղած է եւ անարդար, կաշառակեր մուսալին մը սպանած ըլլալուն համար ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած: Սահմանադրութեան հռչակումին, երբ քաղաքական յանցաւորներուն ներում շնորհուեցաւ, ան ալ ազատ արձակուեցաւ: Կարեւոր դիրքեր ունէին Գարակէօզեան Հմայեակ, Հիւսիսեան Վահան, Պուռնազեան Արտաշէս, Մարկոսեան Հըմայեակ, Թէլլեզեան Երուանդ եւ ուրիշներ, որոնց բոլորին անունը կարելի չէ յիշել:

Այդչն այր մարդ, որ ի վիճակի էր զինք կրելու, պարտաւոր էր դիրքի մը մէջ ծառայելու: Բերդը երեք կողմէ անառիկ էր, սեպ ժայռեր կային կամ հնուց մնացած պարիսպներ: Իսկ հարաւային կողմը, Զիպերու կողմը, որ աւելի մատչելի էր, հոն ալ քարէ պատեր չինած էին մերինները եւ աւելի մեծ թիւով կռուողներ դրած: Դիրքերուն մէջեւ հաղորդակցութիւն պահելու պաշտօնը յանձնուած էր պատանիներու եւ կիներու: Դիրքի մէջ կռուողները երկու–երեք օրը անգամ մը միայն հրաման կ'առնէին դիչերը իրենց ընտանիքներուն քով անցնելու: Ամուսինս ալ կռուողներուն մէջ էր:

Մեր բերդ ելլելէն երկու օր վերջ կառավարիչը պատգամաւորութիւն մը ղրկեց բերդ, կազմուած՝ հայ կնոջմէ մը եւ երկու ոստիկանէ: Կառավարիչը կը պահանջէր առանց պայմանի անձնատուր ըլլալ, հակառակ պարագային կը սպառնար էրզրումէն թնդանօթ բերել տալով բերդը կրակի բռնել:

Մերինները մասամբ վստահ ըլլալով, որ Թուրքերը ոեւէ այր մարդու պիտի չվնասեն յանձնուելու պարագային, մասամբ ալ այն յոյսով, որ Ռուսերը կրնան քիչ առենէն Երզնկան գրաւել եւ մօտենալ Շ. Գարահիսարին, մերժեցին անձնատուր ըլլալ: Իսկ կառավարիչին սպառնալիքին համաձայն, մի քանի օր ետք թնդանօթ մը բերուեցաւ բերդը ռմբակոծելու համար: Թնդանօթը նախ դրած էին Գայապաչի կոչուած լերան գագաթը: Սա բերդի նման սեւ ժայռ մըն էր, քաղաքին արեւելեան կողմը երկարած եւ որովհետեւ քաղաքը այս երկու ժայռերուն միջեւ կը գտնուէր, անունը Գարահիսար էր: Գայապաչին աւելի բարձր էր քան բերդը, բայց բաւական հեռու, ուրկէ ռումբերը այս անգամ ալ բերդին չհասան:

Մօտաւորապէս չաբաթ մը անցած, Թուրքերը նոր պատգամաւորութիւն մը եւս ղրկեցին, մխիթարելէ մերինները թնդանօթէ վախցած, որ ամէն ըլլալու: Կառավարիչը կը սպառնար հակառակ պարագային աւելի մեծ թնդանօթ մը բերել տալ Էրզրումէն: Մենք դարձեալ չյանձնուեցանք, իսկ կառավարիչը իր սպառնալիքը գործադրեց: Էրզրումէն երկու խոշոր թնդանօթներ բերին, որոնք երբ Գայապաչիի վրայ դրուեցան՝ կրնային այլեւս բերդը ռմբակոծել: Ձակատէն բերուած պինուորները թերած էին նաեւ գնդացիրներ եւ զրահաւոր մեքենաներ, որ կրնային չարունակ կրակ մաղել բերդին վրայ: Մեր բան

«ԱՇԽԱՐՀ»Ի 45ԱՄԵԱԿԸ

Կիրակի, Ապրիլ 10ի ցերեկը, Ֆրանսահայ մշակութային Միութեան Փարիզի կեդրոնին մէջ, շատ լաւ կազմակերպուած ճաշի մը ընթացքին տօնուեցաւ «Աշխարհ» եղկշաբաթաթերթին 45-ամեակը, որու պատուոյ հիւրը եւ հանդիսավարն էր Ժ. Բաբազեան։

Բացումը կատարելով, Ժ. Բաբազեան յիշեցուց նաեւ նախկին Մելգոնեանցիի իր հանգամանքը, նախ ողջունեց ներկայ հիւրերը, որոնց գլխաւորն էր Հայաստանի դեսպան՝ Է. Նալպանտեան։ Ողջունեց «Աշխարհ»ի 45-ամեակը, յիշելով հիմնադիր Աւետիս Ալիքսանեանի, յաջորդ խմբագիրը Պարգեւ Շամլիկեանը և ներկայիս՝ Ժորժ Սարեանը, չեշտելով հայ մամուլի կենսական դերը եւ առաքելութիւնը, որ սերունդներու ծառայած է։ Շաղկապումի դեր կը խաղայ, տունէ տուն հասնելով, Հայրենիքի ուրախութիւններն ու նաեւ ցաւերն ու վիշտեր հաղորդելով։ Ժ. Բաբազեան խօսքը փոխանցեց Պ. Նալպանտեանի։ Ան չեշտեց որ 45 տարիներու երկայնքին «Աշխարհ» դժուարութիւններով եւ ուրախութիւններով, ստեղծած է իր հայկական օճախը, իր հայկական ընտանիքը եւ լաւատեսութեամբ կը նայի ապագային։ Նախապէս ալ ծանօթ էր արդէն ոչ միայն թեթերին այլեւ խմբագրութեան, յիշեց նաեւ «Ցառաջ»ը, Նուվէլ Ա'Արմէնին եւ յաջողութիւն մաղթեց հայ մամուլին։

Փեհլիվանեան ամոլը, Արթօ եւ Էլիա ապահովեց երաժշտական համեմի բաժին մը, հայկական ջերմ եղանակներով։

Ժ. Բաբազեան նախքան խօսքը տալը Ժ. Սարեանի, Ֆրանսերէն եւ հայերէն արտասանեց Վահան Թէքէեանի "Լեզուն որով դրեցի"։ "Աշխարհ"ի խմբագիրը չեշտեց թէ այնքան ալ պարզ բան չէ հայ ըլլալ Սփիւռքի մէջ եւ դեր մը կ'ի'նյնայ առնոր։ Հակիրճ պատմականը ըրաւ "Աշխարհ"ի որ նախ չաբաթաթերթի էր (Ա. Ա. Լիքսանեանի օրով), որ չարունակեց իր բազմատարրութիւնը Պարգեւ Շամլիկեանի օրով, ապա դարձաւ երկշաբաթաթերթ (1993) տեղ տալով Ֆրանսերէն բաժնի մըն ալ։ Ան մէջտեղ հայաստանի կողքին, խորհրդային թէ յետսդային՝ անկախութեան շրջանին։ Ցիշեց անոնք որոնք չկան այլեւս, չեորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան որ նեցուկն է թերթին ու յայտնեց երկու ծրագիրներ՝ նախ Թանթ Սիւքանի ճաշերու հատորը, ապա մաղթանքը որ մինչեւ Մայիսի վերջ 100 նոր բաժանորդներ արձանագրուին։

Ցօսք առնելով Պ. Խոմոն Եանըքեան յիշեցուց որ պատուոյ լեդէոնի ասպետի չքանչանին արժանացած էին Արսէն Զաքրեան եւ Անդրի Գարագեան ու խօսքը փոխանցեց Արսէն Զաքրեանի։ Այս վերջինը յանուն "Մխաք Մանուչեանի յիշատակի ազգային կոմիտէ"ին որու կը նախագահէ (եւ ոմն Ֆրանսացի եւ հայ անդամներ) պատուոյ վկայականներ յանձնեց "Աշխարհ"ին, Ժորժ Սարեանի եւ յետ մահու Աւետիս Ալիքսանեանի եւ Պարգեւ Շամլիկեանի (վկայականները յանձնուեցան այրիներուն)։

Հաւաքոյթը չարունակուեցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ եւ կ'արժէ անդամ մը եւս չնորհաւորել ձեռնարկին յաջող կազմակերպութիւնը եւ երկար կեանք մաղթել մեր պաշտօնակիցին՝ "Աշխարհ"ի։

Ա. Մ.

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՑՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

• Փետր. 25ին Հոլանտական սահմանը դանուող Սելֆքանթ Միլէն գիւղաքաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ Անտրէա Ռիքարտի անուան Մարդկային Իրաւունքներու և Հաղորդակցութեան մրցանակաբաշխումը Գերմանիոյ Մարդկային Իրաւունքներու Միջազգային կազմակերպութեան ներկայացուցիչ Փրոֆ. Տոքթ. Շարլոթ Խէբլին։ Կազմակերպիչն էր նաեւ Նիւզ երիտասարդական թերթի խմբագրութիւնը։

Այդ հանդիսութեան Հայ Եկեղեցին կը ներկայացուէր Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեանի կողմէ, որ սերտ յարաբերութեան մէջ է համանուն կազմակերպութեան հետ։

Մրցանակի տուչութենէն առաջ տեղւոյն Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ մէջ մատուցեցաւ Պատարագ, ջրջանի Առաջնորդական փոխանորդի կողմէ։ Իսկ երեցողութիւնը կատարուեցաւ այրերու երգչախումբին կողմէ, որ աքանչելի երգեցողութեամբ առաւել փայլեցուց հանդիսութիւնը։ Թէ՛ եկեղեցւոյ եւ թէ՛ մրցանակաբաշխումին ներկայ էին ջրջանի քաղաքական ու եկեղեցական ներկայացուցիչները։

• Փետր. 25–27ին Գերմանիոյ Քոպլէնց քաղաքին մօտ միջազգային ճանապարհ ու, նեցող Մարիա Լախ ուխտավայրին մէջ տեղի ունեցաւ երկօրեայ սեմինար մը Գերմանիոյ Թեմի ողջ հոգեւոր դասու, սարկաւագներու եւ դպիրներու մասնակցութեամբ։

Շուրջ տարի մը առաջ ծրագրուած եւ Թեմին ներս առաջին անգամ գործադրուած այս սեմինարը ուղղուած էր վերանորոգելու Հայ եկեղեցւոյ խորհուրդներու խմացութեան եւ իրագործումի դիտելիքները, որոնց մասին առանձին զեկուցումներ կարդացուեցան՝ Սերովբէ Վրդ. Խանանեանի, Գարեգին Աբգ. Ցարութիւնեանի, եւ Հայազատ Քհնյ. Մարտիկեանի կողմէ։ Իւրաքանչիւր զեկուցումէն ետք պատասխանուեցան տրուած հարցումները։

Հուսկ Թեմի Առաջնորդը խօսուած նիւթերու մասին ամփոփում մը կատարելէ յետք, չօշափեց եկեղեցին յուզող տարբեր նիւթերը, ներկաները լուսաբանելու եւ սպառնացող վտանգներէ զգուշացնելու նպատակաւ։ Բացատրութիւններ տուաւ նաեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան ներկայ իրավիճակի, կատարուող զարգացումներու եւ յառաջդիմութեան մասին, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ մէջ 2005 թուականին ծրագրուած գործունէութեան շուրջ։

Տեղի ունեցած այս սեմինարը ներկաներու կողմէ օգտակար նկատուելով, առաջարկուեցաւ գալն աւելի մեծ տարողութեամբ չարունակել ամէն տարի եւ հրաւիրել դրացի երկիրներուն մէջ պաշտօնավարող հոգեւոր դասը եւս։

• Մարտ 5ին, Շաբաթ օր, Քէօլնի Տոմ Ֆորում սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ասուլիս մը Թուրք գրագէտներու եւ Թղթակիցներու, յանգիսնա՝ Տէմիր Քիւչիւքայտընի, Ռակըբ Զարաքօլուի եւ Ռեճէփ Մարաշլըի մասնակցութեամբ։ Ասուլիսը ղեկավարեց գրագէտ Տօղան Աքհանլըն։ Կազմակերպուած էր Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան եւ Գերմանահայ Կեդրոնական Խորհուրդի միասնական "24 Ապրիլ" յանձնախումբին կողմէ եւ նըւիրուած էր Հայոց Մեծ Եղեռնի 90ամեակին։

• Մարտ 24–28 Թուականներուն միջեւ Գերմանիոյ Հայոց Թեմին ներս հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Քրիստոսի Ցարութեան տօները։

Գերմանիոյ չուրջ 15 քաղաքներուն եւ անոնց ջրջաններուն մէջ բնակութիւն հաստատած հայկական համայնքներու կազմակերած տօնական օրերուն, բացի Գերմանիոյ Հայոց Թեմի հոգեւոր դասէն, իրենց մասնակցութիւնը բերին նաեւ Տաբօն Եփսկ. Ճէրէճեան, Վաչէ Արք. Ցովսէփեան, Մեսրոպ Աբգ. Պարսամեան եւ ուսանող սարկաւագներ, ինչպէս՝ Գոռ Սրկ. Գէորգեան, Իչխան Սրկ. Զիքճեան, Լեւոն Սրկ. Սարտարեան։

Ջատկական տօներուն հիւր եկեղեցականներու մասնակցութիւնը դոհունակութիւն եւ մեծ բաւարարութիւն պատճառեց հաւատացեալ ժողովուրդին, Թեմական Խորհուրդի անդամներուն եւ Առաջնորդին, որ չնորհակալական խօսքով հանդէս եկաւ և յայտնեց թէ "մէկ եւ նոյն եկեղեցւոյ հոգեւորականները անհրաժեշտ է որ միշտ փնտռեն զիրար, հանդիպ հոն, ուր պահանջք կայ եւ եղբայրական սիրոյ կապը պէտք է որ զօրանայ մեր եկեղեցւոյ մէջ ըստ աւետարանական յորդմունքներուն եւ հրահանգներուն"։

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Ապրիլ 4

ԱՆԻՄԵԱԼ ՑԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՓՍՈՍ

Սակարկութեան սկսանք եւ վերջապէս երկու ոսկիի կապեցինք։

Կէս ժամ յետոյ երկու բանտարկեալները վերադարձան մեր քով։

Բայց Ակունի գոհ չէր իր ապատելէն։

– Ինչո՞ւ զիս ազատեցիք, ըսաւ, ես հոն գործս կարգի դրած էի։

- Ի՞նչ կարգադրութիւն։

- Ըսի որ երկրորդական վարժարանէ վեր կայուած եմ եւ ասոր վրայ՝ խոստացան զիս Պոլիս ապահով վարժարանը ղրկելու։ Իրողութիւնը այն էր սակայն որ ստիկանները այդ գինուորագրուիլ խնդիրը ստեղծած էին տագնապիր Հայերը կողոպտելու համար։

Հետեւեալ առտու կանուխ ոստիկանները եկան ու հրամայեցին որ անմիջապէս գոյքերնիս ժողվենք եւ երթանք վրանները որոնք կէս ժամ հեռու կը գտնուէին։

Համակերպելով ճամբայ ելանք։ Այլ եղանակ չի կար, որովհետեւ նոյն թէ

գայ, որովհետեւ բան չէի կրնար ուտել։ Մեծ բարեբախտութիւն էր որ ամուսինս քիչ մը չաքար եւ ալիւր ստացաւ մթերանոցէն որպէսզի խիւսով կերակրեմ ազջիկս եւ ես ալ ուտեմ անկէ։ Թնդանօթի ռումբ մը քիչ մնաց սպաննէր մայրս, սակայն ժամանակին վերմակ փռեցինք ներքեւը եւ մօրս կուրծքը միայն այրեցաւ եւ հարուածին ուժէն վիրաւորուեցաւ։

Բերդին ամէն կողմերը թուրք գինուորներ խրամներ փորած պիչեր–ցերեկ կրակ կը թափէին մեր վրայ։ Սըրա Սէռնիչի մօտ, Ս. Եղիայի ժայռէն գինուորներ վեր ելեր եւ հասեր էին մինչեւ կիներու եւ տղոց կեցած տեղերը։ Հայերը անակնկալի եկան, որովհետեւ Ս. Եղիայի ժայռը անառիկ տեսեղով չատ քիչ պահակներ դրած էին այն կողմը։ Սակայն ուրիշ դիր-

ւականին գիծը Պոլսէն մինչեւ Պօզանթի կը հասնէր։

Տարապիրները ստիպուած էին մինչեւ Թարսուս երթալ կա՛մ ոտքով, կամ կառք ու ձի կամ էշ վարձելով։ Սակայն ատոնց համար ալ ահագին դրամ պէտք էր։

Այսպէս ուրեմն տարապիրներուն համաբոյն չարչարանքը Պօզանթիէն կը սկսէր։

Մենք ալ հո՛ն զգացինք, առաջին անգամ, մեր կացութեան ահաւորութիւնը։

Գոյքերնիս չալկած հասանք վրանները։

Զափազանց ծանրացած էինք։ Հարցուցինք թէ ո՞ւր կարելի էր լաւ ջուր գտնել։

- Հոն վերը, բլուրին գագաթը, ցոյց տուին մեզ, պաղ ու պատուական ջուր կայ որ գետնէն կը հոսի։

Կիւլպէնկեան, Խաչիկ Ինկիլիզեան եւ ես գոյքերնիս թողուցինք բարեկամներու քով եւ վեր ելանք ցոյց տրուած բլուրին գագաթը ուր փոքրիկ ծառատուն մըն ալ կար։

Ջուրը արդարեւ հիանալի էր, ինչպէս նաեւ մեր աչքին առջեւ պարզուած տեսարանը։

Համեստ ճաշ մը ընելէետքը, ծառի մը տակ երկնցանք ու բաւական երկաքնացանք։ Գիշերը գրեթէ անքուն անցուցեր էինք։ Արթննալէ յետոյ կղակին հոն մըննայինք։ Վաղը վրաններուն մէջ գործ մը չունէինք։

Այսպէս ուշ ատեն իջանք բլուրէն վար։

Երեւակայեցէք մեր զարմանքը երբ տեսանք որ դաշտը, ուր հարիւրաւոր վրաններ ցցուած էին, ամայացած էր բոլորովին։ Սէվքիաթի պաշտօնեաները յանկարծ ճամբայ հանած էին բոլոր տարագիրները։

Մենք ալ վազն ի վազ սկսանք երթալ

մեծ ճամբէն։ Գոյքերնիս բարեբախտաբար բաւեկամներու կառքերուն մէջ տեղաւորած էինք եւ վախ չունէինք թէ կը կորսնցնէինք։

Ճամբուն վրայ, հոս ու հոն կը հանդիպէինք աղաքներու, կիներու, ծերունիներու որոնք գլխիկոր կ'երթային, յուսահատ ու լալագին։

Տեղեկացանք թէ երեք ժամ անդին, լեռան մը գագաթը, պիտի գիշերէին ճամբայ ելլողները։

Այդ լեռնոտ ճամբուն վրայ հանդիպեցայ տարագրի մը որ առանց գոյք ունենալու, կը քալէր առանձին։ Մաքուր հագուած անձ մըն էր ու Պոլսեցիի կը նմանէր։ Մօտեցայ իրեն։

- Հա՛յ էք, հարցուցի։

- Այո՛, Հայ եմ, պատասխանեց տխրութեամբ։

- Ո՞ւր տեղացի էք։

- Պոլսեցի։

- Ո՞ր կողմէն։

- Բանկալթիէն։

- Ես ալ Պոլսեցի եմ, պատասխանեցի։ Կ'երեւայ որ մեզի պէս ձեզ ալ աքսորեցին։

- Չէ, պատասխանեց մարդը, ես Պոլսէն չեմ աքսորուած՝ այլ Պանտրմայէն մուհաճիր եղայ։

Ու պատմեց իր պատմութիւնը։

Ինք եղկրաչափ է եղեր եւ կառավարութեան կողմէ պաշտօն տանձնուեր է Պանտրմայի քարափներուն չինութեան հսկելու այդ պաշտօնով Պոլսէն փոխադրուեր է հոն եւ ահա՛ գինքն ալ բռներ տարագրեր են Պանտրմայի Հայերուն հետ։

- Տունս տեղս, կինս, զաւակներս Պոլիս են, բացատրեց մարդը, ես ալ քանի մը

սարկաւագներու եւ դպիրներու մասնակցութեամբ։

Շուրջ տարի մը առաջ ծրագրուած եւ Թեմին ներս առաջին անգամ գործադրուած այս սեմինարը ուղղուած էր վերանորոգելու Հայ եկեղեցւոյ խորհուրդներու խմացութեան եւ իրագործումի դիտելիքները, որոնց մասին առանձին զեկուցումներ կարդացուեցան՝ Սերովբէ Վրդ. Խանանեանի, Գարեգին Աբգ. Ցարութիւնեանի, եւ Հայազատ Քհնյ. Մարտիկեանի կողմէ։ Իւրաքանչիւր զեկուցումէն ետք պատասխանուեցան տրուած հարցումները։

Հուսկ Թեմի Առաջնորդը խօսուած նիւթերու մասին ամփոփում մը կատարելէ յետք, չօշափեց եկեղեցին յուզող տարբեր նիւթերը, ներկաները լուսաբանելու եւ սպառնացող վտանգներէ զգուշացնելու նպատակաւ։ Բացատրութիւններ տուաւ նաեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան ներկայ իրավիճակի, կատարուող զարգացումներու եւ յառաջդիմութեան մասին, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ մէջ 2005 թուականին ծրագրուած գործունէութեան շուրջ։

Տեղի ունեցած այս սեմինարը ներկաներու կողմէ օգտակար նկատուելով, առաջարկուեցաւ գալն աւելի մեծ տարողութեամբ չարունակել ամէն տարի եւ հրաւիրել դրացի երկիրներուն մէջ պաշտօնավարող հոգեւոր դասը եւս։

• Մարտ 5ին, Շաբաթ օր, Քէօլնի Տոմ Ֆորում սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ասուլիս մը Թուրք գրագէտներու եւ Թղթակիցներու, յանգիսնա՝ Տէմիր Քիւչիւքայտընի, Ռակըբ Զարաքօլուի եւ Ռեճէփ Մարաշլըի մասնակցութեամբ։ Ասուլիսը ղեկավարեց գրագէտ Տօղան Աքհանլըն։ Կազմակերպուած էր Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան եւ Գերմանահայ Կեդրոնական Խորհուրդի միասնական "24 Ապրիլ" յանձնախումբին կողմէ եւ նըւիրուած էր Հայոց Մեծ Եղեռնի 90ամեակին։

• Մարտ 24–28 Թուականներուն միջեւ Գերմանիոյ Հայոց Թեմին ներս հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Քրիստոսի Ցարութեան տօները։

Գերմանիոյ չուրջ 15 քաղաքներուն եւ անոնց ջրջաններուն մէջ բնակութիւն հաստատած հայկական համայնքներու կազմակերած տօնական օրերուն, բացի Գերմանիոյ Հայոց Թեմի հոգեւոր դասէն, իրենց մասնակցութիւնը բերին նաեւ Տաբօն Եփսկ. Ճէրէճեան, Վաչէ Արք. Ցովսէփեան, Մեսրոպ Աբգ. Պարսամեան եւ ուսանող սարկաւագներ, ինչպէս՝ Գոռ Սրկ. Գէորգեան, Իչխան Սրկ. Զիքճեան, Լեւոն Սրկ. Սարտարեան։

Ջատկական տօներուն հիւր եկեղեցականներու մասնակցութիւնը դոհունակութիւն եւ մեծ բաւարարութիւն պատճառեց հաւատացեալ ժողովուրդին, Թեմական Խորհուրդի անդամներուն եւ Առաջնորդին, որ չնորհակալական խօսքով հանդէս եկաւ և յայտնեց թէ "մէկ եւ նոյն եկեղեցւոյ հոգեւորականները անհրաժեշտ է որ միշտ փնտռեն զիրար, հանդիպ հոն, ուր պահանջք կայ եւ եղբայրական սիրոյ կապը պէտք է որ զօրանայ մեր եկեղեցւոյ մէջ ըստ աւետարանական յորդմունքներուն եւ հրահանգներուն"։

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Ապրիլ 4

օրէն պիտի երթայի, երբ յանկարծ զիս գործիս գլուխէն բռնեցին ու ճամբայ հանեցին։ Նոյնիսկ ժամանակ չտուին որ բնակարանս հանդիպիմ ու քիչ մ ճերմակեղէն առնեմ հետս։ Ո՛չ ալ ունեցած դրամս կրցայ առնել։ Քանակիս մէջ քանի մը ոսկի ունէի՝ անով ճամբայ ելայ, հիմա մէկ ոսկի մնաց, եթէ ան ալ լմնայ, չեմ գիտեր ի՛նչ պիտի ընեմ...

Մարդը իր պատմութիւնը պատմած ատեն այնչափ յուզուած էր որ սկսաւ լալ։

Կրցածիս չափ մխիթարեցի զինքը ու հեռացայ քովէն, միանալու համար ընկերներուս որոնք վազն ի վազ լեռնէ մը վեր կը մագլցէին։

Մութը տիրած էր երբ հասանք այն լեռնագագաթը, ուր պիտի գիշերէինք։

Հոն գտանք Սեպուհ Ակունին եւ Գաբրիէլ Զիլինկիրեանը, ինչպէս նաեւ մեր գոյքերը։

Գիշերը բացօթեայ անցուցինք եւ հետեւեալ առտու արշալոյսին ճամբայ ելանք։

(Շար. 36)

(Շար. Ա. էջէն)

ատի "նման նամակ չենք ստացած" յայտարարութենէն քանի մը ժամ ետք։ Ստորեւ նամակին պատճէնը.

"Ցարգելի Հանրապետութեան նախագահ,

Թուրք եւ հայ ժողովուրդները ոչ միայն աշխարհի զգայուն մէկ կէտին վրայ հասարակաց պատմութեան մը եւ աշխարհագրութեան մը բաժնեկիցներն են, այլ նաեւ երկար տարիներու համակեցութիւն մը ունին։ Այսուհանդերձ, գաղտնիք չէ որ մեր հասարակաց պատմութեան մէկ շրջանին վերաբերեալ մեկնաբանութեան եւ արժեւորումի տարբերութիւններ ունինք։

Այս տարբերութիւնները որոնք անցեալին մեր ժողովուրդներուն ցաւագին յուշեր ձգած են, այսօր ալ բարեկամական յարաբերութիւններու զարգացումը դժուարացնող դեր կը կատարեն։ Կը խորհիմ թէ որպէս մեր երկիրներուն դեկավարները, մեր գլխաւոր պարտականութիւնն է մեր յաջորդ սերունդներուն ձգել խաղաղութեան ու անդորրութեան բարեկամական մթնոլորտ մը, ուր տիրական ըլլան լայնախոհութիւնն ու փոխադարձ յարգանքը։

Այս տեսակէտները կը բաժնէ մեր երկրին ընդդիմադիր գլխաւոր՝ Հանրապետական ժողովրդական կուսակցութեան ընդհանուր նախագահը Տէնիզ Պայքալ եւս։ Այս շրջանակին մէջ, մեր երկրին հրաւէր մը կ'ուղղենք որպէսզի մեր երկիրներու պատմաբաններէն ու այլ մասնագէտներէն կազմուած խումբ մը 1915ի շրջանին վերաբերող զարգացումներն ու դէպքերը ո՛չ միայն թրքական ու հայկական, այլեւ երրորդ երկիրներու բոլոր դիւանները պրպտելով արդիւնքը միջազգային հանրային կարծիքին հաղորդէ։

Կը խորհիմ թէ այս ուղղութեամբ նախաձեռնութիւն մը թէ՛ պատմութեան վիճելի մէկ հատուածը պիտի լուսաբանէ, թէ՛ պիտի հանդիսանայ մեր երկիրներուն յարաբերութիւններուն բնականոնացման ծառայելու կոչուած բայլ մը։

Կը յուսամ թէ կ'ընդունիք մեր այս առաջարկը որուն նպատակն է յաջորդ սերունդներուն բարեկամական եւ աւելի խաղաղասիրական մթնոլորտ մը փոխանցել։ Եթէ դրական մօտեցում ցոյց տամ մեր պատմաբաններով ու այլ մասնագէտներով խումբ մը կազմելու եւ դիւանները մէջ միասնական աշխատանք տանելու մեր առաջարկին, պատրաստ ենք անոր մանրամասնութիւններուն մասին տեսակցութիւն ունենալու ձեր երկրին հետ։ Յարգանօք"։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԻՐԱԿ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ ԿԱՄ ԽՈՒԼԵՐՈՒ ԵՐԿՄՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հինգշաբթի իրիկուն, Ապրիլ 14ին, Էլիզէէն ուղղակի սիռուեցաւ Ժ. Շիրաքի եւ 83 երիտասարդներու հանդիպումը, որու կը մասնակցէին **Փ. Փուալը տԱրվորի** պլմասրութեամբ հեռատեսիլի եթեր դեբակատարներ՝ Մ.-Օ. Ֆոժիէլ, Ժան-Լիւք Տըլառիւ եւ Լմմանիւէլ Շէն։ Ընդհանուր ձեւով, երկարատեւ, ձանձրացուցիչ եւ անհամ յայտագիր մը, որու ընթացքին "ընտրուած" երիտասարդները եւ նախագահը խուլերու երկխօսութեան մը դիմեցին։ Այն տպաւորութիւնը կար որ այդ ընտրուած (ՍՈՑՐԻՍ-ի կողմէ) երիտասարդները Սահմանադրութիւնը չէին կարդացած (կամ «մանաւանդ եթէ կարդացած էին բան չէին հասկըցած) եւ իրենց բոլոր մտահոգութիւնները կապ ունէին Ֆրանսայի հետ եւ ոչ՝ Եւրոպայի։ Հարցումներուն պատասխաններն ալ երբեմն կը յիշեցնէին Ժորժ Մտրչէն որ միշտ քովընտի պատասխաններ կու տար, որոնք ոչ մէկ կապ ունէին հարցումին հետ։ Շատ հաւանական չէր թը-

*ւեր որ Շիրաք կրցած էր "Այո"ի իր շրջապատանուելիք դասը պաշտպանել, կրնար նոյնիսկ հակառակ արդիւնք մը տալ եւ "Ոչ"երը աւելցնել։ Մամուլի պատճառն ալ բացասական էր։ Ընդհանուր հակազդեցութիւնը այն էր որ չափազանց, անկապ հանդիպում մըն էր, որ մեխանիսութիւններ կը ներկայացնէր։ Շիրաք, մանաւանդ չէր հասկնար երիտասարդներու վախը, պնդելով թէ հարկ է հպատակ ըլլալ, Ֆրանսան աշխարհի առաջին երկիրներէն է, վայրկեան, յառաջադէմ երկիր մըն է։ Ի պաշտպանութիւն Սահմանադրութեան (որ ի դէպ սխալ սահմանում մըն է, քանի միայն Պետութիւն մը կրնայ Սահմանադրութիւն ունենալ եւ հոս նախընտրաբար պէտք է գործածել Սահմանադրական ուխտ տարբերը), Շիրաքի գլխաւոր պատճառաբանութիւնը այն է որ "Ոչ"ի յաղթանակը աղէտ մը կ'ըլլայ եւ Ֆրանսա Եւրոպայի "սեւ ոչխարը" կը դառնայ։ Աղէտի այս չինծու ներկայացումէն զատ, ուրիշ դրդապատճառ չի գտներ եւ այդ դեմքի վրայ երբ մէկը –հազուադէպ– Եւրոպայի հետ կապ ունեցող հարցում մը կ'ընէ, կը խոստովանի որ չի գիտեր։ Օրինակ, երբ Ֆրանսա գործ չգտնող կին մը հարց կու տայ թէ ունեցած վկայականները ի զօրո՞ւ են ուրիշ երկրի մը մէջ, կը պատասխանէ համալսարանութեան ուսանողութեան մասին։ Իր մնայուն յանկերգը կը վերաբերի այն վախին զոր չի հասկնար, մինչ պարզ ու ստամոքսնական է, երբ գործազրկութիւնը կ'աւելնայ, տեղափոխումները կը բազմանան, շատեր (ուղեղներ) կ'արտագաղթեն, գործատէրեր կը նախընտրեն այլ երկիր փոխադրուիլ, ուր տուրքերն ու ընկերային տուրքեր նուազ են եւլն.։ Շիրաք կ'ուզէ համոզել նաեւ թէ ազատական մը չէ եւ Սահմանադրութիւնը պատնէշ մըն է այդ "դերազատականութեան" դէմ։ Ամէն դնով խառնակ յայտագիր մը որ վիճարկում ալ չէր, ամէն բանի մասին կը խօսուէր, բացի կենսականէն։

Վերջին մասին մէջ, հարցում մը կը վերաբերէր Թուրքիոյ անդամակցութեան։ Կրկնեց որ ան որեւէ կապ չունի Սահմանադրութեան հետ եւ այդ անդամակցութիւնը կապ ունի միայն Թուրքիոյ ճիգերուն հետ։ Շատ ճիգեր պահանջուած են Թուրքիային յարմարելու համար Եւրոպայի արժէքներուն հետ։ Ըստ նաեւ թէ այդ անդամակցութիւնը կապ ունի Ֆրանսայի ժողովուրդին հանրաքուէին տալիք պատասխանին ալ եւ որոշ արհամարհանքով ալ աւելցուց թէ այդ անդամակցութիւնը եթէ ըլլայ, "10–15–20 տարուան հարց է"։ Ներկայիս, այդ երկրին ապրելակերպ եւ վարուելակերպը խոտոր կը համեմատին մերինիներուն հետ։ Ի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՐՆՈՊԼԸ.– Տիկին Շաքէ Մանուկեան 50 Եւրօ։

դէպ, ինչ կը վերաբերի այս հարցին, Լը Մոնտ (Ապրիլ 15) առանձին եւ աչքառու ձեւով հրատարակած էր Վ. Ժիսքար տ'Էսթէնի Ֆրանս Էնթէրէն ըսած խօսքը.– "Չեմ ուզեր բանավէճ ունենալ նախագահին հետ, բայց յատակացում մը պէտք է Թուրքիոյ հարցին վերաբերեալ։ Ըսել չէ որ ես կը փափաքիմ։ Անհրաժեշտ է"։

Ամէն պարագայի մէջ, Շիրաք չի կըրնար համոզել որ Սահմանադրութիւնը կապ չունի Թուրքիոյ անդամակցութեան հետ, ինչ որ չատեր փաստեցին, սկսելով Ֆիլիփ տը Վիլիէէն։

*
**

Նոյն իրիկունը, Չէնիթի մէջ "Ոչ"ի կողմնակիցներ հաւաքուած էին Համայնավար կուսակցութեան ազգային քարտուղարին հրաւէրով։ Հոն էին, ուրեմն, ընկերվարականներու, Համայնավար Ձեղափոխական Լիկայի ներկայացուցիչներ եւ անհատներ, որոնք դէմ են Սահմանադրութեան։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՓԱՐԻԶի 9րդ թաղամասի մէկ բանուկ փողոցին ուիւ տը Փրովանսի մէջ, հրդեհ մը ծագած է Ապրիլ 14էն 15ի գիշերը, ժամը 2·20ին, համեստ պանդոկի մը մէջ։ Խուճապը մեծ եղած է եւ չրջապատն ալ արթնցած է լսուած պոռչտուքներէն։ Առաջին լուրերու համաձայն 15 մեռեալ կար եւ 60 վիրաւոր, որոնց 15ը չատ ծանր վիճակի մէջ։ Հրդեհը ծագած է առաջին յարկը եւ անմիջապէս տարածուած. ոմանք ինքզինքնին նետած են պատուհաններէն։ Մերձակայ կալլրի Լաֆայէթն ալ հիւանդանոցի վերածուած է։ Ուրբաթ առաւօտ հրդեհին պատճառները ծանօթ չէին։ Զոհերը մեծ մասամբ Ափրիկեցիներ են, քանի պանդոկը ապաստան տուած էր դպրոց յաճախող ընտանիքներու։

ԱՊՐԻԼ 15ին հարիւր օր էր, որ Ֆլորանս Օպընա եւ իրագլխի իր առաջնորդը առեւանգուած էին եւ յուսադրիչ որեւէ լուր չկայ։ Ամէն կողմ զօրակցութեան ցոյցերը կը բազմանային։

CHAVILLE (24 Avril)

Organisé par l'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne, Dimanche 24 avril à **12h:** Messe à l'église St Grégoire l'Illuminateur; **12h30:** Cortège vers le monument arménienne de Chaville (face à la gare rive droite). Dépôt de gerbes et prises de paroles par des personnalités politiques.

ISSY-LES-MOULINEAUX (24 Avril)

Rassemblement devant l'église arménienne; 6 avenue Bourgain à **11h30; 12h:** Cérémonie de prières au monument de la rue de la Défense.

ARNOUVILLE-LES-GONESSE (24 Avril)

12h: Dépôt de gerbes au monument commémorant le génocide, rue Jean-Jaurès. La cérémonie sera précédée d'une messe de requiem à **11h** en l'église apostolique Ste Croix de Varak.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

SAMEDI 23 AVRIL, 11h30 : Hôtel de Ville de Paris, le maire de la capitale, Bertrand Delanoë reçoit la communauté arménienne — sur invitation. Remise d'une médaille du courage et de la justice à deux intellectuels turcs.

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

LYON

DIMANCHE 24 AVRIL, 16h : Messe de requiem en la cathédrale St Jean, célébrée par Mgr Norvan Zakarian; homélie prononcée par son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules.

17h : Rassemblement devant la primatiale St-Jean et préparation du cortège avec remise d'œillets à déposer place Antonin Poncet, terme de la manifestation.

18h : Pose symbolique et bénédiction de la première pierre du Mémorial du génocide des Arméniens, place Antonin Poncet, cérémonie du dépôt des gerbes.

18h15 : allocutions de son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules, Ganda Camara, au nom des peuples victimes du génocide et de crimes contre l'humanité, des représentants de la communauté arménienne, Michel Mercier, président du Conseil général du Rhône, Jean-Louis Touraine, premier adjoint au maire de Lyon.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄԵԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 21,
ժամը 20·30ին

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

կը մասնակցին՝
երգչուհի՝ ՄԱՐԻ ԹԱՂԷՈՍԵԱՆ
Արտասանողներ՝
ՄԱՏԼԷՆ ՍԻՐՈՑ ՏԱՂ
եւ
ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՍԻՐՈՑ ՏԱՂ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro Cardinal Lemoine / Monge

– Մուտքը ազատ է –

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

dans le cadre du 90ème anniversaire du génocide des Arméniens
présentation de l'ouvrage
DEIR-ES-ZOR
Sur les traces du génocide arménien de 1915
en présence des auteurs
BARDIG KOUYOUMDJIAN
et **CHRISTINE SIMEONE**
de France Inter

le Vendredi 22 avril à 20h45
Rencontre — débat — signatures

9 rue de Madrid 94140 Alfortville
☎ 01 43 76 55 89 - Fax 01 43 78 66 64
E-mail: contact@mca-alfortville.fr

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծաչի Մարսէյլի "Լէօլա Սանուն" մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Խոյ-Լէ-Մուլինոյի ընկերուհի Շաքէ Կիւրակոսեանի, իր ամուսնոյն, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց զաւկին, եղբօր եւ ազգականին՝ Փիլիփի մահուան առթիւ։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 19
MARDI
19 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.182 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.182

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿԻՊՐՈՍԻ (Թրքական գրաւեալ հատուածը) ընտրութեան առաջին շրջանին իսկ (Ապրիլ 17) ընտրուած է Մեհմէտ-Ալի Թալաթ, ձայներու 55,6%-ով, որ կողմնակից է կղզիին վերամիացման: Իր գլխաւոր մրցակիցը Տէրվիշ Էրօղլու, որ ձայներու 22,7%-ը ստացած է միայն, ընդունած է իր պարտութիւնը եւ չնորհաւորած նորընտիր նախագահը: Այս ընտրութիւնը կը մատնոդէ սակայն այդ շրջանը տեղատորուած Թուրքերէ, որոնք Անատոլուէն, Մուշէն եկած են եւ վախ ունին որ շրջանը վերադարձուի Յոյներուն: Փիկառդի տուած հարցազրոյցի մը մէջ (Ապրիլ 16) Թալաթ կ'ընդունի որ չատ դիւրին չէ լուծումի մը յանգիլ: Կը գանէ որ գլխաւոր խօսակիցը՝ Թասոս Փափատոփուլոս չատ տրամադիր չէ խնդրոյ առարկայ հարցերը քննարկելու, ըստ ՄԱԿ-ի ծրագրին: Իրեն համար յոյն կիպրացիները անպիտոյ կը մնան եւ չեն ուզեր գործակցիլ որեւէ մարդի, նոյնիսկ Թմրեցուցիչի դէմ պայքարի մէջ: Թալաթ գոհ չէ նաեւ Եւրոպայի դիրքէն այն օրէն երբ Կիպրոս անդամ դարձած է: Կոչ կ'ընէ միջազգային հաւաքականութեան որպէսզի Թուրք կիպրացիները դուրս հանեն իրենց կղզիացումէն:

ԼԻԲԱՆԱՆ լուծումի մը ճամբան գտած է նոր վարչապետի մը նշանակումով, յանձին սիւննի մահմետական (ինչպէս կը պարտադրէ Սահմանադրութիւնը) Նեճիպ Միքաթի: Այս նշանակումին իրենց հաւանութիւնը տուած են նաեւ ընդդիմադիրները: Սուրիամէտ այս գործարարը կը զբաղի հաղորդակցութեան միջոցներով, թէ՛ պէյրութ, թէ՛ Դամասկոս: Խոստացած է որ երեսփոխանական ընտրութիւնները պիտի կազմակերպուին նախատեսուած թուականին. յանձն առած է նաեւ պաշտօնազրկել ապահովութեան պաշտօնատարները, ինչ որ ընդդիմութեան պահանջներէն մէկն էր եւ դիւրացնել Հարիրիի սպանութեան ՄԱԿ-ի քննութեան յանձնախումբին գործը: Նոր վարչապետը սկսած է իր տեսակցութիւնները կառավարութեան ղեկավարութեան համար, զոր չատ սեղմ կ'ուզէ: Նոր վարչապետը ուրիշ խոչընդոտ մըն ալ ունի սակայն, ընտրական օրէնքին քուէարկութիւնը նախքան ընտրութիւնները: Մինչեւ Ապրիլի վերջ, պէտք է խորհրդարանական մեծամասնութիւն մը գտնէ ծրագրի մը չուրջ: Ներկայիս երկու – երեք ծրագիր կայ, որոնք կը վերաբերին ընտրական շրջանները տարածութեան եւ ընտրութեան ձեւին:

ալ աւերիկացի եւեք պինատոր սպանուած է եւ էօթը ուրիշներ ալ վիրաւորուած են:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ Սիքստինեան մատուռին մէջ, Միքէլ Անճելոյի Դատաստանին աչքին տակ է որ 115 ծիրանաւորներ (անոնք որոնք 80 տարեկան չեն) Ապրիլ 18ին կը քուէարկեն նոր Պապին ընտրութեան ձեռնարկել: Բոլոր ենթադրութիւնները ի զօրու են եւ թեկնածուներն ալ չեն պակսիր, պահպանողականէն (Ռացինկէր) մինչեւ աւելի յառաջդիմականները (օրինակ Թեթամանճի): Չի բացառուիր նաեւ կարդինալ Լիսաթիժէի նման առաքեալական պատգամաւորը մը: Ընտրութիւնը չի կրնար կատարուիլ անչուչտ մէկ օրուան մէջ. ցարդ ամէնէն երկարը տեւած է հինգ օր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ներքին նախարարը՝ Տոմինիք դը Վիլըփէնն ձայնասփիւռի եւրոպա 1 կայանէն յայտարարած է որ Մայիս 29ի հանրաքուէէն ետք, ինչ որ ալ ըլլայ արդիւնքը, կառավարական փոփոխութիւններ պիտի ըլլան անպայման: Այս փոքրիկ նախադասութիւնը բաւած է որ բոլոր մեռխանները յաջորդ օրն իսկ (Ապրիլ 18) ծանրանան անոր վրայ, չեզոտելու համար թէ նախարարը կը պատրաստուի Ռաֆարէնի աթոռը գրաւելու:

ՇԻՐԱՔԻ հանդիպումէն ետք 83 եղբիատասրդներու հետ (Ապրիլ 14) առաջին հարցախոյզ մը զգալի յառաջդիմութիւն մը արձանագրեց "Ոչ"ի գեմնին վրայ (56%), որ սակայն Ապրիլ 18ին 53%ի իջած էր, բայց եւ այնպէս նախագահը կը քննադատուի նաեւ Ֆրանսայի սահմաններէն դուրս: Գերմանական, աւստրիական, անգլիական եւ իտալական մամուլը չատ խիստ է: Ֆայնաուշիքլ Թայմզի համար Ֆրանսայի "Ոչ"ի հոգեբանական ցնցումը չատ մեծ կ'ըլլայ եւ վարակիչ Եւրոպական Միութեան ուրիշ երկիրներու համար: Իտալիոյ մէջ, իր Սոլէ 24 Օռէ կը ծաղրէ Շիրաքի մեծութեան վախճանը եւ Յուվէ-Պոդես Բ.էն առած իր յանկերգը՝ "Մի՛ վախնաք". Ռեփուպլիքայի համար ալ "խուլերու երկխօսութիւն" մըն էր:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ կը մերժէ ներողութիւն խնդրել Ճափոնէն, ընդհակառակն ձգած է նոյնիսկ, որ չաբաթավերջին (Ապրիլ 16/17) յարձակում գործուի Շանկայի ճափոնական հիւպատոսարանին վրայ եւ ընդառաջ չէ գացած մինչեւ փեքին եկող Ճափոնի Արտաքին նախարարին այցելութեան: Չինացի իր պաշտօնակիցը, ընդհակառակն, ուզած է որ Ճափոն զղջատայ եւ ներողութիւն խնդրէ քանի մը անգամ որովհետեւ ինք է որ վիրաւորած է Չինացիները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ-ՀԱԿԱՑ

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒ ԳԱՅ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան որուն այցը անդամ մը յետաձգուած էր առողջական պատճառներով, փարիզ կու գայ Ապրիլ 20ին, եռօրեայ ծրագրով: Ան կ'ընդունուի նախագահ Ժ. Շիրաքէն ու հանդիպումներ կ'ունենայ Վերարկոյտի ու Ազգ. Ժողովի նախագահներուն հետ:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Ապրիլ 15ին Լոնտոնի մէջ հանդիպում ունեցած է Մինսկի խումբին եռեակ նախագահներուն հետ: Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը յայտնած է թէ նպատակն էր նախապատրաստել Հայաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահներուն Մայիսին նախատեսուած հաւանական հանդիպումը: Երեք նախագահները անջատ հանդիպում մը ունեցած են նաեւ Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարար է. Մամէդեարովի հետ: Անոնք հայ եւ ադրբեջանցի նախարարներուն հետ հանդիպումին նախօրեակին յայտարարութիւն մը հրապարակելով մտահոգութիւն յայտնած են հրադադարին յաճախակի խախտումներուն մասին:

***

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ՉԱՆԿՈՎ

Ապրիլ 12ին, Ախալքալաքի, յաջորդ օրն ալ Նիւոծմինդայի չրջանային ժողովները իրենց նիստերուն 1915ին Օսմանեան կայսրութեան մէջ գործուած ցեղասպանութիւնը դատապարտող բանաձեւեր ընդունած են: Նոյն առեն որոշած են դիմել երկրին Գերագրադարանին, որպէսզի քննարկէ եւ ճանչնայ նոյն իրողութիւնը:

Ախալքալաքի Շրջանային ժողովը առկէ առաջ նոյն դիմումը ըրած է Թիֆլիսի, բայց որեւէ արձագանգ չէ ստացած:

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90ԱՄԵԱԿ

ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԼԻԼԱՅԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ

Ապրիլ 16 Շաբաթ առաւօտ Լիլայի գերեզմանատան յուշարձանին(*) առջեւ Հայկական Ցեղասպանութեան 90ամեակին նուիրուած արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ, քաղաքապետ Տ. Կիրոյի, Փարիզի առաջնորդ Գիւտ Աբգ. Նազլեեանի, Հայաստանի դեսպանատան, Հայ Դատի Ֆրանսայի դրասենեակին, կազմակերպութիւններու, մամուլի թղթակիցներու եւ շուրջ հարիւր հոգիի ներկայութեան:

Նախկին ռազմիկները իրենց դրօշներով յուշարձանը չրջապատած էին երբ եռեք դուդուկի մեղեդիին ընկերակցութեամբ ժամանեցին պաշտօնական անձնաւորութիւնները: Կատարուածին մասին ներկայացումով, զարուն երկրորդ ցեղասպանութեան՝ Հրեաներու Ողջակէզին հետ չաճախակի զուգահեռներով, դատապարտումի խօսքերով ելոյթ մը ունեցաւ քաղաքապետ Տ. Կիրա. ան եզրակացուց թէ հակառակ ցեղը բնաջնջելու ծրագրին, հայ ժողովուրդին այսօրուան կենսունակ ներկայութիւնը լաւագոյն պատասխանն է ոճրագործին: Դպրոցասէր վարժարանին պատանիներու երգեցիկ խմբակ մը երգեց Ֆրանսական ու հայկական փառերգները, յետոյ "Ցիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի" բնաբանով օրուան պատշաճ խօսքով մը հանդէս եկաւ Գիւտ Աբգ.: Երեք դուդուկներու հնչեցուցած Տըլէ Եամանով ու ծաղկեպսակներու տեղադրումով վերջ գտաւ արարողութիւնը որուն հետեւեցաւ Լիլայի քաղաքապետարանին մէջ հիւրասիրութիւն մը: Նոյն վայրին մէջ 1915ի արհաւիրքը լուսանկարներով պատմող ցուցահանդէս մըն ալ կազմակերպուած է:

Ա. Թ.

(*)Լիլայի յուշարձանը որ քացումին օրն իսկ վրայի հայերէնի բազմաթիւ սխալներով, –մինչեւ իսկ այբուբենը ճիշդ ընդօրինակելու փոյթը չէր եղած–, արդար բողոքի տեղի տուած էր, մնացած է նոյն վիճակով: Հեղինակը՝ Դ. Երեւանցի որ խոստացեր էր սրբագրել, հաւանաբար "անցուկը՝ մոռցուկ"ի փիլիսոփայութեան հետեւելով, աւելորդ ձանձրոյթ յանձն չէ առած: Կը մնայ մխիթարուիլ որ արձանը լուսանկարողները չեն անդրադարձած, չեն կրնար անդրադառնալ ցուցադրուած ամօթին:

«ՀԱՅԵՐՈՒ ՀՐԿԻԶԱԾ ՎԱՆԸ ՎԵՐԾՏԻՆ ԿԸ ՀԻՄՆՈՒԻ»

Լուրը ակներեւ կերպով մաս կը կազմէ թրքական "անո՛նք մեզ կոտորեցին"ով սկսող քաղաքականութեան: Վանի կուսակալութիւնը "Թուչպա՝ արուեստներու քաղաքը" կոչուած ծրագիր մը մշակած է հին Վանը կրկին կեանքի կոչելու նպատակով: Ծրագիրը յղուած է մշակոյթի ու զբօսաչրջութեան նախարարութեան ու վաւերացումի կը սպասուի: Տրուած բացատրութիւնն ալ այն է որ "1915ին ռուսական եւ հայկական գրաւումով հրոյ ճարակ եղած, բանդուած բաղաքին ընդերքին մէջ մնացած են թրքական ամբողջ մշակոյթն ու պատմական վայրերը":

Ծրագիրով կը նախատեսուի բերդին նորոգութիւնը, հին քաղաքին պատկանող չուկաներու, պողոտաներու, փողոցներու, դործատեղիներու, մզկիթներու, եկեղեցիներու, տուներու յայտնաբերումը. այդ աշխատանքէն ետք հին քաղաքը զբօսաչրջութեան վայր պիտի ըլլայ:

"Հիւրրիյէթ" (Ապրիլ 15) լուրին հետ պատմական Վանի երկու լուսանկար ալ հրատարակած էր. առաջինը ցոյց կու տար չէն քաղաքը, երկրորդը՝ "գրաւուէն ետք"ի վիճակը: Առիթը չէր փախցուած նաեւ դրելու թէ 90 հազար քառ. մեթր տարածութեամբ նախկին քաղաքին քնակիչ 13 հազար մահմետականներուն մէկ մասը հայկական հրոսակախումբերու կողմէ սպաննուած, փրկուածներն ալ պարտաւորուած են քաղաքը լքելու:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE 2»

(16 avril)

LE GENOCIDE DES ARMENIENS

Մոնտ չաբաթական յաւելուածը մօտ 10 էջ նուիրած է Հայոց Ցեղասպանութեան, ուր տեղ գտած են հարցազրոյց մը Գլէր Մուրատեանի հետ եւ արխիւային նիւթ (վկայութիւն, նկար, եւլն.): Բուռեական հարուստ թղթածրար մըն է, եթէ նոյնիսկ գոնէ Հայերուն համար, մասնաւոր նորութիւն մը չի բերեր:

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Իւ. Սի. էլ. էյ.ի ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

Ապրիլ 1-3ին, Լոս Անճելըսի Գալիֆորնիոյ համալսարան (Իւ. Սի. էլ. էյ.) արդի հայոց պատմութեան ամպիոնը հովանաւորեց Մեծ Եղեռնի 90-ամեակին նուիրուած գիտաժողով մը: Ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Ռիչըրտ Ցովհաննէսեանը չորրորդ անգամ ըլլալով կը նախաձեռնէր այս նիւթով գիտական հաւաքոյթի մը՝ համալսարանական իր պաշտօնավարութեան շրջանին: Գիտաժողովը տեսակ մը «մինի նահատ» էր հայ պատմական քաղաքներու եւ նահանգներու նուիրուած գիտաժողովներու շարքին, որ 1997էն ի վեր 15 նատաշրջաններ ունեցած է: Հովանաւորներու շարքին էին նաեւ Իւ. Սի. էլ. էյ.ի Միջին Արեւելքի Ուսմանց կեդրոնը, Եւրոպական եւ Եւրասիական Ուսմանց կեդրոնը եւ Միջազգային կեդրոնը:

Իր բովանդակութեամբ, գիտաժողովը կը վերաբերէր 90-ամեակի պատշաճ ու բովանդակալից նախաբանի մը: «Ինչը տասնամեակ ետք՝ Հայկական Ցեղասպանութեան մնայուն ժառանգութիւնը» վերնագրին տակ, գիտական հաւաքին կիզակէտը «այլեւս նկարագրել չէ, այլ հասկընալ» պատահածը, ինչպէս կ'ըսէր փրոֆ. Ցովհաննէսեան իր բացման խօսքին մէջ: Այս իմաստով, չահեկան է նշել, որ գիտաժողովը քով-քովի բերած էր նիւթեզուրկ եւ գիտնականներու լայնածիր խումբ մը, ուր զգալի էր թարմ ու երիտասարդ անուններու նեկայութիւնը: Ժողովրդային մասնակցութիւնը, մինչ հաշուով աւելի քան 300 հոգիի ներկայութեամբ՝ նիստերու ընթացքին, նոյնպէս դրական երեւոյթ մըն է, թէեւ մարդ կը մղուի մըտածելու, որ նման նիւթ մը պէտք է սրահը անհրեւակայելի խճողումի մը ենթարկած ըլլար: Վերջին հաշուով, այսպիսի գիտաժողովներ գիտելիք փոխանցելու հիմնական աղբիւրներէն մէկն են ոեւէ անձի կամ ոեւէ խմբակցութեան կամ կազմակերպութեան համար, որ կ'ուզէ դէպքերուն առթած զգացական պատասխաններէն անդին անցնիլ եւ աւելի հիմնաւոր, արդարանական գետնի վրայ չարժիլ:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՅՄԱՆ ՆԻՍՏ
(ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 1)

Ցայտագրին մաս կը կազմէին 26 գիտնականներ ԱՄՆ-էն, Արժանթինէն, Լիբանանէն, Հայաստանէն, Սուրիայէն ու Ֆրանսայէն: Գիտաժողովին բացումը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Ապրիլ 1ի եւեկոյեան հայերէն նիստով մը Փասատինայի Հ.Բ.Ը.Մ.ի «Մանուկեան» կեդրոնին մէջ: Փրոֆ. Ռ. Ցովհաննէսեանի ներածական խօսքէն ետք, Մուշեղ արք. Մարտիրոսեան եւ Տաճատ Ծ. Վրդ. Եարտըմեան հոգւոց մը մատուցեցին: Սրահին մէջ ներկայ էին Մեծ Եղեռնի շրջանի թուրքիոյ մօտ ԱՄՆի դեսպան Հենրի Մորկընթաուի երկու ծոռներ՝ Փամելա Շեթայները եւ Լուսի Թուխմըն-Այզընպէրկ, ինչպէս եւ Հայաստանի Հանրապետութեան ընդհանուր հիւպատոս Գագիկ Կիրակոսեան:

Երեկոյեան առաջին զեկուցումը ներկայացուց Նորա Արիսեան (Դամասկոսի համալսարան, Սուրիա), որ անդրադարձաւ քիչ ուսումնասիրուած նիւթի մը՝ Հայկական Ցեղասպանութեան արձագանգները ժամանակի սուրիական մամուլին մէջ, Սուրիայէն ներս թէ դուրս: Հրատարակուր յօդուածներ գրուած են բնաջնջումի գործողութիւններուն մասին, որոնք առաջին անգամ 1916ին «ազգապահպանութիւն» կոչուած են՝ արաբ հանրութիւնը ազգաբարելու համաթրքական վերանդին մասին:

Մարկ Նշանեան, որ ներկայիս կը դասաւանդէ Գոնեթիքըթի Ուեսլէյեըն համալսարանը, «Արուեստ եւ վկայագրութիւնը» նիւթին շուրջ չահեկան ներկայացում մը կատարեց, վերլուծելով Եղեռնի վկայութիւններու արուեստի գործ դառնալու ձախողութեան պարագաները ու պատճառները: Ան պնդեց վկայութիւնները իրենց վաստակաւոր ստեղծագործութեան ճակէն ազատագրելու, այսպէսով ընթեռնելի դարձնելով՝ արուեստի համբով:

Բաֆֆի Ցովհաննէսեան (Ազգային եւ Միջազգային Ուսմանց Հայկական կեդրոն, Երեւան) երեկոյեան վերջին ելոյթը ունեցաւ: Արդեօք յետեղեռնեան դարաշրջան մը երբեւէ պիտի ըլլա՞յ, հարց տուաւ բանախօսը քաղաքական չեշտադրումներով իր խօսքին մէջ: Պատասխանը կը մնայ անորոշ, թէեւ դիտել տուաւ, որ թերեւս առիթ մը ստեղծուի Եւրոպա մտնելու թրքական ցանկութեամբ եւ նիւթին հանդէպ հայկական աւելի ուշադիր մօտեցումով:

ՇԱԲԱԹ ԱՌԱՒՕՏ
ՎԵՐԱՄՏԱԾԵԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ եւ կիրակի օրուան նիստերը անդլերէն լեզուով տեղի ունեցան Իւ. Սի. էլ. էյ.ի սրահներուն մէջ: Շաբաթ առաւօտեան, «Մնայուն ժառանգութիւնը» խորագրուած իր ներածականին մէջ, Ռիչըրտ Ցովհաննէսեան ընդգծեց կարգ մը հարցերու կարեւորութիւնը՝ «ինչո՞ւ հոս ենք ինչը տասնամեակ ետք», Որքա՞ն ատեն պիտի ոգեկոչենք» եւ «Ինչո՞ւ ոգեկոչել», մինչ ներածնելու հերթափոխութեան վկաները կը դառնանք: Ան չեշտեց, որ էական է Ցեղասպանութիւնը մարդկային հաւաքական յիշողութեան մաս դարձնել, ինչ որ դիտնականներու, ինչպէս եւ քաղաքական ու մարդկային իրաւանց գործիչներու դիմագրաւած ներկայ մարտահրաւէրն է:

Առաւօտեան առաջին նիստին վերնագիրը՝ «Հայկական Ցեղասպանութեան երեսակներու վերատին մտածումը», արդյացուց անկէ բխած ակնկալութիւնները: Հենրի Թերիօ (Ուստըրի նահանգային գոլէճ, Մասաչուսէց) դիտել տուաւ, թէ հայութեան համարիւմը օսմանեան ընկերութեան մէջ, յատկապէս 1908ի երիտթըրքական պետական հարուածէն եւ Օսմանեան Սահմանադրութեան վերահաստատումէն ետք, անընդունելի էր թրքական ազգայնամոլ շրջանակներուն, որոնք արդէն 1894-1896ին ցոյց տուած էին, թէ ինչպէ՞ս կարելի էր «Հայերը իրենց տեղը դնել»: 1915ի անմարդկայնութեան եւ բռնութեան մակարդակը հակադրեցութիւն մըն էր նախորդ տասնամեակներուն Հայերու նուաճած «մարդկայնացում»ին: Հայերը իրբեւ մարդ արարած դիտելը իրականութեան մէջ ոճրագործներուն աւելի հաճոյք եւ նպատակային ուղղուածութիւն կը պարգեւէր:

Սուզըն Մարանեան (Հայ Կանանց Միջազգային Ընկերակցութիւն, Պոսթըն) քննարկեց ամերիկեան արտաքին քաղաքականութիւնը եւ անոր հակազդեցութիւնը Հայկական Ցեղասպանութեան նկատմամբ: Ան համոզիչ կերպով բացատրեց, թէ ինչպէ՞ս Ցեղասպանութիւնը դարձած է ԱՄՆ-ի քաղաքականութեան ուղենիշ մը, որ մինչեւ օրս նոյն ձեւով կը պահպի: Հայերուն օժանդակելու ամերիկեան չահախնդրութիւնը նոյն պատճառը եղաւ, որ Միացեալ Նահանգները դրդեց նոյն Հայերը լքելու եւ դէպի Թուրքիա շրջադարձ կատարելու, յատկապէս Լոզանի դաշնագրէն ետք (1923):

Մայքըլ Փափազեան (Պըրրի Գոլէճ, Ձորճիա) «Ցեղասպանութիւն եւ պատմութեան փիլիսոփայութիւն» նիւթին չուրջ խօսեցաւ, հարց մը որ հազուադէպօրէն չօչափուած է հայկական պարագային, բայց լայն ուշադրութեան առարկայ դարձած է հրէական Ողջակէզի ուսումնասիրութեան մէջ: Ան բաղդատական ու սումնասիրութիւն մը կատարեց, օգտագործելով Ողջակէզին նուիրուած փիլիսոփայական քննութիւններուն յաջորդուած խնդիրները: Իր կարծիքով, Ցեղասպանութիւնը իմաստաւորելու փորձերու չընդոյութիւնը վտանգաւոր է: Յատկապէս նշանակալից է անցեալին վրայ դամոած մնալու վտանգը, քանի ոչ 1915ի Այէտը հայկական ինքնութիւնը խաթարեց՝ փոխանակ զայն ամրապնդելու: Ան նշեց, որ ատրնները բնաջնջումը թուրք կառավարութեան կողմէ զուգահեռ էր Հայերու պարագային եւ Ա. Աշխարհամարտի աւարտին քառորդ միլիոն զոհեր ձգած էր:

Սփիրոս Վրյոնիս կրտսեր (Իւ. Սի. էլ. էյ.ի եւ Նիւ Եորքի համալսարանի վաստակաւոր պատմիսօս) նկարագրեց Ա. Աշխարհամարտէն ետք Փոքր Ասիոյ յունական աղէտին քիչ ծանօթ դրուագ մը՝ փարականի փոխարինումով, որ հայ աստուածաբաններու ճանաչումին կը սպասէ դեռ:

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Առաւօտեան երկրորդ նիստը համեմատական հարցերու նուիրուած էր: Քաթիա Փելթէքեան (Պէյլրութի Ամերիկեան համալսարան) ներկայացուց Ցեղասպանութեան նուիրուած լրատուութիւնը տարբեր երկիրներու անգլիագիր մամուլին մէջ: Լրատուութեան ձեւն ու ոճը նշանակալից կերպով տարբեր եղած են Անգլիոյ, Գանատայի եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ: Զեկուցողը իր նիւթը ճոխացուց վիճակագրութիւններով, գծանկարներով եւ յղուածներու լուսանկարներով:

Անահիտ Խոսրոյեան (Պատմութեան Հիմնարկ, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիա) հայերէն խօսեցաւ ատրպիներու դէմ հալածանքներուն մասին ԺԹ. դարու վերջաւորութեան եւ Ի. դարու սկիզբին: Ան նշեց, որ ատրպիները բնաջնջումը թուրք կառավարութեան կողմէ զուգահեռ էր Հայերու պարագային եւ Ա. Աշխարհամարտի աւարտին քառորդ միլիոն զոհեր ձգած էր:

Սփիրոս Վրյոնիս կրտսեր (Իւ. Սի. էլ. էյ.ի եւ Նիւ Եորքի համալսարանի վաստակաւոր պատմիսօս) նկարագրեց Ա. Աշխարհամարտէն ետք Փոքր Ասիոյ յունական աղէտին քիչ ծանօթ դրուագ մը՝ Թեմալական Թուրքիոյ կողմէ Յունաստանի պատմութիւնը աշխատանքային ճամբարներու ստեղծումին պատճառ դարձած հոն յոյն պինուորական եւ քաղաքային պետերուն անմարդկային պայմաններու մէջ պահուելուն: Անոնցմէ մէկը 18տարեայ Իլիաս Պենիզիան էր, որ 1922-1924ին 14 ամիս անցուցած էր բանի աշխատանքի ճամբարի մը մէջ եւ 1931ին հրատարակած հատորով մը պատմեց իր փորձառութիւնը:

Տիգրան Մաթոսեան (Ցեղասպանութեան Թանգարան-Հիմնարկ, Երեւան), անդլերէն շատ սահուն ներկայացումով մը, Հայկական Ցեղասպանութեան եւ ողջակէզին համեմատական եզրերը ներկայացուց, ցոյց տալով, որ բազմաթիւ նմանութիւններ կան՝ բացայայտ տարբերութիւններէն անդին: Ան օրինակներով անդրադարձաւ նախապայմաններուն, պատասխանատուներուն եւ զոհերուն:

Ճաշէն ժամուն, ճարտասանեցաւ Սարգիս Պալմանուկեան (Լոս Անճելըս) սահիկներով ներկայացուց Տէր-Զօրի յուշահամալիրը, որ կառուցուած է իր նախագիծով: Ան նոյնպէս ցոյց տուաւ իր սկզբնական նախագծին մէջ կատարուած փոփոխութիւնները եւ թէ ինչպէ՞ս կ'երեւի համալիրը իր վերջնական ձեւին մէջ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ
(մնացեալը յաջորդով)

1915-2005

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՕՐԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Դ.– ԱՆՁՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Բեղդիր վրայ մնայինք ճիշդ քսան եւ հինգ օր: Այդ ժամանակամիջոցին Թուրքերը չարունակ պինուորներ բերին ճակատէն, թնդանօթներ ու զնդացիրներ եւ մեզ կատարելապէս պաշարեցին: Մեր բոլոր յոյսերը ի դերեւ ելան: Ռուս բանակներուն մեր փափաքներուն համաձայն չէին յառաջանար եւ Անդրանիկ չէր կըրնար օդնութեան ձեռք երկարել իր ծննդավայր քաղաքին: Մեր ունեցած զէնքին պարէնը գրեթէ սպառեցաւ: Ջուրի ու վառելանիւթի նուազութիւն արդէն կար ու կար: Ուրիշ դժբախտութիւն մը, որ հաւանաբար առենին չատ սարսափեցուց մերերը այն էր որ ռազմանիւթն ալ սպառելու մօտ էր, իսկ մարտիկներու թիւը արագօրէն կը փոքրանար, որովհետեւ չատեր կը սպանուէին քաղաքէն փայտ բերելու ատեն, կամ կռուի մէջ:

Այդ վիճակին մէջ ի՞նչ կը մնար մեզի ընելիք: Ինքնապաշտպանութեան վարիչները ժողով գումարելով մտածած են ելքի մը մասին: Եթէ կռիւը բերդին վրայէն չարունակեն, մի քանի օրէն Թուրքերը վեր պիտի ելլեն յարձակումով եւ որովհետեւ ռազմանիւթ չկայ, բոլոր այրերն ալ պիտի բռնուին թակարդ լինկած մուկերու նման: Ասկէ զատ, ժողովուրդը անօթութենէ ու ծարաւէ հալ ու մաշ եղած էր ու աւելի երկար պահել զանոնք բերդին վրայ, կը նշանակէր տանջանքով մեռնելու դատապարտել: Միակ ելքը կը մնար այրերուն՝ խոյս տալ բերդէն: Թուրքը թերեւս մեծհոգութեամբ վարուէր անզէն երախաներուն ու կիներուն հետ: Բայց անոնցմէ չատեր որոնք կը վախնային որ իրենց պատճառով իրենց ընտանիքները վրէժխնդրութեան զոհ կ'երթան, ի պահանջել հարկին զործածելու համար թոյն բաժնած էին անոնց, որ անձնասպան ըլլան:

Որոշում տուած էին գիշեր մը փոքր խումբերով վար իջնելու բերդէն ու քաշուելու լեռները: Հասաւ որոշեալ գիշերը: Բաժանումը չատ յուզիչ էր: Կիներու ու երախաներու լացը մարդուն սիրտը կը կտրատէր: Անզաւակ կիներ եւ աղջիկներ պատրաստ էին իրենց ամուսիններուն կամ եղբայրներուն հետ երթալու, սակայն որոշուած էր խոտիւ արդիլել անոնց գալը: Կրնային փախիլ միայն 15էն քառասուն տարեկան այր մարդիկը:

Բաժանման վերջին տխուր արարողութիւնը վերջացած, խումբերը սկսան վար իջնել բերդին գլխաւոր դռնէն: Մինչեւ չորս խումբ յաջողապէս խոյս տալէ վերջ սակայն, Թուրքերը ալեհնցան եւ հակառակ թէ ինչ կը պատահի: Ալ անկէ վերջ զոհողները պարզապէս չարդուեցան բերդին ներքեւ իսկ: Երբ մենք բերդէն վար կ'իջնէինք, անոնց դիակները տեսանք. ծածկած էին ճամբան եւ շուրջերը: Մենք բերդին վրայէն միայն կը լսէինք հրացանաձգութեան ձայները կամ մերինները կողմէ նետուած ձեռնառումբերու պայթիւնները: Լուսաբացին հրացանաձգութեան ձայները այլեւս հեռացած էին մեզմէ եւ հեռուներէն կու գային: Որոշ էր որ թշնամին կը հալածէր խումբ մը փախչողներ, չունէ առնելու իսկ ժամանակ չտալով անոնց:

Առաւօտուն կանուխ, արեւը ծագելէ անմիջապէս ետքը, բերդը մնացած այրերը քահանային առաջնորդութեամբ վար իջան, ճերմակ դրօշ պարզած եւ թուրքեր վեր հրաւիրեցին: Մինչ այդ մնացած ժողովուրդը հաւաքուած էր բերդին դրան առջեւ: Թուրքերը երբ վեր եկան, նախ մէկ կողմ տարին բոլոր այր մարդիկը, ծեր, հիւանդ, կամ վիրաւոր, ով որ չէր կարողացած փախչիլ: Եթէ այնպէս պատահած էր որ անոնց մէջ կար առողջ մէկը, տեղն ու տեղը սպանեցին: Ես իմ աչքերով տեսայ թէ ինչպէս Գառնիկ Յոզեանը ժայռերէն վար նետեցին: Այդ տեսարանը մինչեւ այսօր խոր դրոշմուած է մտքիս մէջ:

Այդ մարդիկը մեզմէ զատելէ վերջ հրամանը ըրին որ կիները վար իջնեն: Ժամտարմանները դրան երկու կողմը չարք եղած, թոյլ չէին տար որ ոեւէ մանչ որ կարող է քալել, վար երթայ: Իմ երեք տարեկան մանչս անգամ պիտի զատէին ինձմէ, եթէ իր քոյրերուն հագուստով ծպտած չըլլայի զայն: Ուզեցին քաշել չալակէս, սակայն "աղջիկ է" ըսելով ձըգեցին:

Բերդին ճամբան, ուրկէ վար կ'իջնէինք հիմա, մեր այր մարդոց դիակներով ծածկուած էր: Քայլ առնել իսկ կարելի չէր, առանց դիակի վրայ կոխելու: Սակայն սարսափը թմրեցուցած էր մեր ըզգայումները, վարժուած էինք մահուան տեսարաններու եւ կրցանք բաւական պարբիւնութեամբ յառաջանալ:

Այրած քաղաքին մէջ տակաւին կանգուն մնացած հազուագիւտ չէնքերէն

Թեմալական Թուրքիոյ կողմէ Յունաստանի պատմութիւնը աշխատանքային ճամբարներու ստեղծումին պատճառ դարձած հոն յոյն պինուորական եւ քաղաքային պետերուն անմարդկային պայմաններու մէջ պահուելուն: Անոնցմէ մէկը 18տարեայ Իլիաս Պենիզիան էր, որ 1922-1924ին 14 ամիս անցուցած էր բանի աշխատանքի ճամբարի մը մէջ եւ 1931ին հրատարակած հատորով մը պատմեց իր փորձառութիւնը:

Տիգրան Մաթոսեան (Ցեղասպանութեան Թանգարան-Հիմնարկ, Երեւան), անդլերէն շատ սահուն ներկայացումով մը, Հայկական Ցեղասպանութեան եւ ողջակէզին համեմատական եզրերը ներկայացուց, ցոյց տալով, որ բազմաթիւ նմանութիւններ կան՝ բացայայտ տարբերութիւններէն անդին: Ան օրինակներով անդրադարձաւ նախապայմաններուն, պատասխանատուներուն եւ զոհերուն:

Ճաշէն ժամուն, ճարտասանեցաւ Սարգիս Պալմանուկեան (Լոս Անճելըս) սահիկներով ներկայացուց Տէր-Զօրի յուշահամալիրը, որ կառուցուած է իր նախագիծով: Ան նոյնպէս ցոյց տուաւ իր սկզբնական նախագծին մէջ կատարուած փոփոխութիւնները եւ թէ ինչպէ՞ս կ'երեւի համալիրը իր վերջնական ձեւին մէջ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ
(մնացեալը յաջորդով)

ԲՐԻՖՇՐՐԻ, Նարին 19, 2005, Թ 3

ՆԱՆԱՑՈՒՆ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ

ԿՈՒՄ

Նախատոնական ամենայն ինչ ինձ համար միշտ ուրախալի է եղել, ինչպես նաև հետագայում՝ ամուսնանալուս օրը, ծնունդս, մանկական տարիներին՝ Զատիկը, Ամանորը, Սուրբ Ծնունդը, Վարդավառը, Ս. Խաչը, Ս. Աստվածածինը, Ս. Գևորգը, Ս. Սարգիսը, Ս. Հարությունը, Ս. Հռիփսիմեն, Ս. Գայանեն, Ս. Նշանը, Ս. Ներսեսը, Ս. Հակոբը, Ս. Թարգմանիչները, Ս. Գրիգորը, Ս. Կարապետը, Ս. Աստվածընկալը, Ս. Ստեփանոսը, Ս. Ծնունդը, Ս. Հոգեգալուստը, Ս. Երրորդությունը, Ս. Խորանը, Ս. Ծաղկազարդը, Ս. Ծննդյան նախօրեակը, Ս. Ծննդյան տոնը, Ս. Ծննդյան հաջորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասներորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասներորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնմեկհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներկուհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասներեքհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնչորսհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնհինգհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնվեցհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնյոթհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնութհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ մեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ երկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ երեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ չորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ հինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ վեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ յոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ ութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան տասնիններորդ իններորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսաներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քսանութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասներորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան քառասնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հիսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վաթսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասներորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթանասնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսներորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսներկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսներեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննսնութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհարյուրութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երկհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան երեքհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան չորսհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան հինգհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան վեցհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան յոթհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարմեկերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարերկուերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարերեքերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարչորսերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարհինգերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարվեցերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարյոթերորդ օրը, Ս. Ծննդյան ութհազարութերորդ օրը, Ս. Ծննդյան իննհազարերորդ օրը, Ս.

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

SAMEDI 23 AVRIL, 11h30 : Hôtel de Ville de Paris, le maire de la capitale, Bertrand Delanoë reçoit la communauté arménienne — sur invitation. Remise d'une médaille du courage et de la justice à deux intellectuels turcs.

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

LYON

DIMANCHE 24 AVRIL, 16h : Messe de requiem en la cathédrale St Jean, célébrée par Mgr Norvan Zakarian; homélie prononcée par son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules.

17h : Rassemblement devant la primatiale St-Jean et préparation du cortège avec remise d'œillets à déposer place Antonin Poncet, terme de la manifestation.

18h : Pose symbolique et bénédiction de la première pierre du Mémorial du génocide des Arméniens, place Antonin Poncet, cérémonie du dépôt des gerbes.

18h15 : allocutions de son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules, Ganda Camara, au nom des peuples victimes du génocide et de crimes contre l'humanité, des représentants de la communauté arménienne, Michel Mercier, président du Conseil général du Rhône, Jean-Louis Touraine, premier adjoint au maire de Lyon.

GRENOBLE

FACE AU NEGATIONNISME
Aspects historiques et juridiques du génocide des Arméniens et des Juifs
COLLOQUE
Mercredi 20 avril à 14 heures 30
Maison de la Culture Arménienne — 15 Cours de la Libération
avec la participation de
Tal Brutmann et **Yves Ternon** Historiens
Rose-Marie Frangulian et **Eric Hattab** Juristes
organisé par
La Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné
La Fédération des Associations Arméniennes de l'Isère
Le Conseil Représentatif des Institutions Juives de France
Section régionale Grenoble-Isère

VILLEURBANNE

VENDREDI 22 AVRIL, 20h30 : Soirée de Commémoration organisée par l'Association des Anciens Elèves de l'Ecole Markarian-Papazian de Lyon — Centre Culturel de Villeurbanne: 234 cours Emile Zola 69100 Villeurbanne — Sous la présidence de M. Jean-Paul Bret, Maire de Villeurbanne et le patronage de Mme Arpiné Markarian. — Avec le soutien de la Ville de Villeurbanne et de CCAF — Conception et mise en scène Jiraîr DJOLAKIAN — Avec la participation des Anciens Elèves, la troupe de danse «Daron» de la MCAD, l'ensemble de musique traditionnelle «Spitak» et des chorales «Komitas» et «Guiliguia». — Entrée libre.

SAMEDI 23 AVRIL, 17h: Inauguration du Mémoriai pour la reconnaissance du génocide arménien.

18h : Inauguration de l'exposition «Apovian, ma sœur jumelle» (Hall de l'Hôtel de Ville, 2ème étage).

VALENCE

22 AVRIL : Concert de chorales, église Saint-Jean.

23 AVRIL : Plantation d'un arbre au parc Idjevan; veillée devant la stèle du génocide.

24 AVRIL, 10h : Messe et requiem; **17h :** Rassemblement au Champ de Mars, lâcher de 90 ballons — défilé; **18h30 :** Cérémonie officielle à la stèle du génocide.

20h30 : Soirée au Théâtre Municipal.

MARSEILLE

VENDREDI 22 AVRIL, à partir de 10h : «90 heures pour se souvenir des 90 années écoulées». Journée de relais des personnalités locales et nationales entre les paroisses des trois confessions arméniennes de Marseille. Départ **10h:** Campagne Frèze, **11h:** St Antoine, **12h:** Bd Oddo, **13h:** St Jérôme (petite pause), **15h:** Beaumont, **16h:** St Loup, **17h:** Ste Marguerite, **18h:** Cathédrale (Prado). Chaque relais est assuré par un ou deux personnalités suivies d'un cortège de voitures. Dans chaque paroisse une prière peut accompagner les équipes. **21h:** troisième veillée à St Jérôme ayant pour thème: «Regard de l'Eglise sur le génocide».

Eglise apostolique arménienne Sts Sahak-Mesrop : St Jérôme, 6 boulevard Charles Zeytountzian 13013 Marseille.

SAMEDI 23 AVRIL, 19h30 à 21h30 : Meeting avec René Dzagoyan et le Prof. Gérard Dédéyan — Dock des Suds, 12 rue Urbain V^e^.

DIMANCHE 24 AVRIL, Matinée: Cérémonies à Aix-en-Provence, Gardanne, les Pennes-Mirabeau, Cabriès-Calas, Toulon. **A partir de 14h :** Rassemblement devant David — Défilé; **15h :** Rassemblement devant le Consulat de Turquie; **16h30:** Procession vers Cathédrale — Dépôt d'œillets sur la stèle; **18h:** Cérémonie œuménique de requiem en la Cathédrale de la Major (quai Joliette). Homélie prononcée par son Eminence Mgr Bernard Panafieu, le Cardinal Archevêque de Marseille; **18h30:** Extinction de la flamme par un jeune.

CHAVILLE (24 Avril)

Organisé par l'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne, Dimanche 24 avril à **12h:** Messe à l'église St Grégoire l'Illuminateur; **12h30:** Cortège vers le monument arménienne de Chaville (face à la gare rive droite). Dépôt de gerbes et prises de paroles par des personnalités politiques.

ISSY-LES-MOULINEAUX (24 Avril)

Rassemblement devant l'église arménienne; 6 avenue Bourgain à **11h30; 12h:** Cérémonie de prières au monument de la rue de la Défense.

ARNOUVILLE-LES-GONESSE (24 Avril)

12h: Dépôt de gerbes au monument commémorant le génocide, rue Jean-Jaurès. La cérémonie sera précédée d'une messe de requiem à **11h** en l'église apostolique Ste Croix de Varak.

le CCAF et l'Institut TCHOBANIAN
organisent une

RENCONTRE

AVEC DES INTELLECTUELS TURCS

Combattre le «Tabou Arménien»

RAGIP ZARAKOLU
Directeur des éditions Belgué — Istanbul - TR
et
ALI ERTEM
Président de l'Association SKD — Soykirim Karsitlari Dernegi — (L'association contre les génocides)
Frankfurt/M - D
avec la participation de
ARA TORANIAN
Président du CCAF
VAROUJAN SIRAPIAN
Directeur de l'Institut Tchobanian
Le vendredi 22 avril à 20h30
Salle Rossini — Mairie de Paris 9ème
6 rue Drouot 75009 PARIS
Tél. : 01 71 37 75 09
Métro : Richelieu-Drouot
— Entrée libre —

NOTRE DAME DE PARIS

Monseigneur
Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France
célébrera la Divine Liturgie
en rite arménien
pour la commémoration
du 90ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
victimes du génocide de 1915,
sous la présidence de
Mgr André VINGT-TROIS
Archevêque de Paris
le dimanche 24 avril à 15h

***

A l'issue de la Divine Liturgie, une réunion amicale aura lieu au Centre Saint-Mesrob,
10 bis rue Thouin - Paris Vème

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սարգիսեան, Մաղաքեան, Թէրզեան, Մանուսեան եւ Ասալեան ընտանիքները չնորհակալութիւն կը յայտնեն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին, Գանատայի Հայ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր հովիւներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, նուիրատուութեամբ, հեռաձայնով եւ հեռատիպով մասնակից եղան իրենց մօր եւ հարազատին՝

ԼԱԹԻՖԷ ԱԶՆԻՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահուան առջեւ։

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 21,
ժամը 20·30ին

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կը մասնակցին՝
երգչուհի՝ ՄԱՐԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
Արտասանողներ՝
ՄԱՏԼԷՆ ՍԻՐՈՑ ՏԱՂ
եւ
ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՍԻՐՈՑ ՏԱՂ

10 bis, rue Thouin, Paris 5^e^
Métro Cardinal Lemoine / Monge

– Մուտքը ազատ է –

NICE et CANNES

SAMEDI 23 AVRIL, de 18h à 21h : Veillée commémorative — **18h :** Rassemblement sur la place du Palais de Justice de Nice — organisée par les Jeunes de la communauté : Le Nor Seround de Nice et la JACA (Jeunesse Arménienne de la Côte d'Azur) — Stand d'information, distribution de tracts, fascicules...

DIMANCHE 24 AVRIL, 11h30 : Réquiem en l'église arménienne Sainte-Marie de Nice; 281 boulevard de la Madeleine 06000 Nice.

14h15: A Cannes: Rassemblement au Square de Verdun,devant la stèle Pointe de la Croisette à Cannes, près de Bijou Plage. Parking assuré.

14h30: Début de la cérémonie: discours et dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et Anciens Combattants et Résistants Français d'origine arménienne morts pour la France, en 1914-1918 et en 1939-1945. Une prière sera prononcée à la mémoire de nos martyrs par le Père Vatché Hayrapetian, curé de l'église apostolique arménienne de Nice.

16h: Rassemblement sur la Promenade des Anglais (face aux Phocéens) pour la manifestation à Nice.

16h30: Marche du souvenir à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915 et des combattants et des résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945. Marche qui se déroulera jusqu'au Monument aux Morts.

17h: Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915, et des combattants et résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945.

BORDEAUX (Cenon)

DIMANCHE 24 AVRIL: La Municipalité de Cenon convie à célébrer la commémoration du génocide arménien conjointement avec les célébrations de la Journée du Souvenir des Déportés. **10h45:** Début de la manifestation par le rassemblement à la Mairie; **11h:** Défilé vers le Monument aux Morts; **11h15:** Dépôt de gerbes — Les allocutions seront prononcées dans la Salle du Conseil Municipal. — Dévoilement du tableau in memoriam de Guillaume Toumanian («Présence», œuvre inspirée du sacrifice des victimes) — Exposition ouverte en permanence à la Maison des Associations de Cenon.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 20
MERCREDI
20 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·183 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·183

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ներքին նախարարին Տոմինիք տը Վիլլբփէնի յայտարարութիւնը Ապրիլ 17ին, ձայնասփիւռի Եւրոպա 1 կայանէն, բաւական մեծ աղմուկ հանած է յաջորդ առաու իսկ, երբ Ռաֆարէնի մօտ հաւաքուած էին նախարարները։ Կ'ըսւի թէ վարչապետն ու նախարարը բուռն հակառակ մը ունեցած են, թէեւ գրեթէ յայտնի է որ Վիլլբփէնի խօսքերը ներշնչուած էին Շիրաքէն եւ Ներքին նախարարը պարզապէս քաներ մը եղած էր։ Բայց եւ այնպէս մամուլը լայն տեղ կու տար հարցին յաջորդ օրն իսկ, առաջին էջի վրայ, հսկայ խորագիրներով ալ։ Երկուքին բանավէճը ջղագրգիռ մթնոլորտ մը ստեղծած է կառավարութեան մէջ։ Ապրիլ 18ի առաւօտուն, Ռաֆարէնն բառերը չէ ծամծմած՝ "կամ հրահանգով է որ կը չարժիս եւ հրաժարականս պատրաստ է, կամ այդ չէ պարագան"։ Վէճը չատ բուռն եղած է եւ տը Վիլլբփէն ըսած է.– "Ինչ որ ըսի, հրահանգի վրայ էր որ ըսի"։ Ռաֆարէնն ալ աւելի բարկացած է՝ "Ի՞նչպէս հրահանգի վրայ" բացագանչելով։ Ի վերջոյ, Ապրիլ 19ին, Ռաֆարէնն յայտնած է որ միջադէպը վերջ գտած է եւ ամբողջը, ի վերջոյ, փոթորիկ մըն է գաւաթի մը մէջ։

ՓԱՐԻԶԻ ռիւ տը Փրովանսի Փարի – Օփերա պանդոկին հրդեհին զոհերու թիւը աւելցաւ եւ Ապրիլ 18ին 22 մեռեալ կար, բայց վիրաւորներու մէկ կարեւոր մասն ալ չատ ծանր վիճակի մէջ էր։ Ապահովութեան վերաբերող քննութիւնը կը չարունակուէր։ 54 վիրաւորներու 13ը կրցած են հիւանդանոցէն ելլել, բայց հիւանդանոցը գտնուողներէն հինգը չատ ծանրօրէն վիրաւորուած են, ներառեալ պանդոկապետին տղան, որ գիշերային հսկիչ էր։ Կին մը, սակայն, դիպահ կը մնար Ապրիլ 19ին, եւ խոստովանած է որ ակամայ պատասխանատուն է հրդեհին։ Գիշերային հսկիչին բարեկամուհին է։

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ծիրանաւորներու ժողովը բացուեցաւ Ապրիլ 18, ժամը 16·30ին եւ ինչ որ անսպասելի էր սեւ ծուխ մը երեւցաւ նոյն իրիկունը, մինչ ամէն ոք համոզուած էր որ այս առաջին նիստին ոչ մէկ ընտրութիւն տեղի կրնայ ունենալ։ Երկրորդ նիստը կը սկսէր յաջորդ առաւօտ ժամը 9ին։

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆի մէջ 22ամեայ լրագրող մը ձերբակալուած է այն ամբաստանութեամբ որ Սահմանադրութեան էմ գործած է։ Կ'աշխատակցէր երկրին մէկ անկախ թերթին եւ վերջին թիւին մէջ խօսած է ուկրանական յեղափոխութեան մասին եւ մեղադրած Միացեալ Նահանգները, որոնք լուռ են երկրին մէջ գործուած մարդկային իրաւանց բռնաբարումներուն համար։

ՋԻՆԱՍՏԱՆ կը խորհի որ Ճափոնի հետ ծնունդ առած տագնապը ամէնէն ծանրակչիռն է որ պատահած է երեսուն տարիէ ի վեր, թէեւ Թոքիօ կը պնդէ որ իր քաղաքականութիւնը պիտի չփոխէ Ջինաստանի նկատմամբ։ Ճափոնի Արտաքին նախարարին այցելութիւնը բան չէ փոխած, քանի Ճափոն կ'ուզէ որ Ջինաստան ներողութիւն խնդրէ իր երկրին դէմ եղած ցոյցերուն համար, Փեքին ալ կ'ուզէ որ Ճափոն ներողութիւն խնդրէ իր հրատարակած դասագիրքին համար։

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Ապրիլ 18ին, Ներքին նախարարութեան մէկ բարձրաստիճան պատասխանատուն՝ զօր. Ամման Թապէթ սպաննուած է։ Զինեալ 10 անձեր իր բնակարանը խուժած են եւ տեղն ու տեղը սպաննած են, ինչպէս նաեւ իր եղբօր զաւակը։ Արաբքէն քանի մը ժամ առաջ յայտարարած էր որ այն տեղեկութիւնները ըստ որոնց քանի մը տասնեակ չիխներ առեւանգուած էին սիւննի ապստամբներու կողմէ, չափազանցուած էին։ Այդ լուրը հաղորդած էին չիի պատասխանատուներ, յայտարարելով նաեւ որ ապստամբները կը սպառնան սպաննել պատանդները։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հանրաքուէին հաւանական արդիւնքներուն չուրջ հարցախոյզերը ամէնօճայ են եւ Ապրիլ 19ին "Ոչ"ը կրկին յառաջդիմութեան մէջ էր։ Ապրիլ 15 եւ 16ին ԻՓՍՈՍի կողմէ Ֆիկարոյի և Եւրոպա 1ի համար կատարուած հարցախոյզ մը ցոյց կու տար որ "Ոչ"ը 55%ի բարձրացած է։ Քննութիւնը տեղի ունեցած էր Շիրաքի հանդիպումէն ետք 83 երիտասարդներու հետ։

ՇԱՐՈՆ որոշած է յետաձգել Գապայի գօտիին պարպումը, որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 20ին։ Իսրայէլի վարչապետը երեք չաբաթով կ'ուզէ յետաձգել կրօնական ժամանակացոյցի մը պատճառաւ։ Նոր թուականը Օգոստոս 15 է։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Արտաքին նախարարը՝ Շիմոն Փերէս որ Փարիզ կը գտնուի, հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկարոյի (Ապրիլ 19) ուր կ'ըսէ թէ պէտք է օգնել Մահմուտ Ապպասի, որ լաւ աշխատանք տարած է, բայց չէ կրցած վերջ տալ տիրող սարսափին։ Ապագան կը վտանգէ մերժելով ապազինել զինուորեալները։ Փերէս կ'ընդունի որ Իսրայէլ չատ աւելի դիւրութիւններ պէտք է տայ Պաղեստինցիներուն երթուղարձի առեն։ Միաժամանակ, Իսրայէլի պետութիւնը հրաւէր կարդացած է որ առաջարկներ ըլլան հրէական նոր դաղթավայրի մը չինութեան համար Այսրյորդանան։ Հրաւէրը կը վերաբերի 50 տուներու։ Այս յայտարարութիւնը կ'ըլլայ Պուշ – Շարոն տեսակցութենէն ետք, երբ Պուշ յայտնած էր Շարոնի, որ պէտք է յարգէ "ձամբու ուղեգիծը", որ վերջ կու տայ նման նոր ձեռնարկներու։

ԼԻԲԱՆԱՆի նոր վարչապետը Ն. Միքաթի կը չարունակէ իր խորհրդակցութիւնները կարենալ կառավարութիւն մը կազմելու համար, որ կազմակերպէ Մայիսի երեսփոխանական ընտրութիւնները։ Ընդդիմութիւնը տրամադրութիւն յայտնած է գործը դիւրացնելու։

ԻՏԱԼԻՈՑ քաղաքական վիճակը տագնապալի է, եթէ նոյնիսկ Պէրլուսքոնի առաջքն առաւ կանխահաս ընտրութիւններու եւ աթոռը կորնչցնելուն, գոնէ առժամապէս։ Ապրիլ 18ին, տեսնուած է նախագահ Սիամփիի հետ, որ թելադրած է իրեն Ներհրդարանին վստահութեան քուէին դիմել։ Տագնապը ծնած էր չորս նախարարներու հրաժարումէն ետք եւ այդ պատճառով է, որ նախքան նախագահին դիմելը, Պէրլուսքոնի երկու ժամ տեսակցած էր կեդրոնի պարագլուխ՝ Մարքօ Ֆոլլինիի հետ։

ՍՊԱՆԱԿԱՆ ՊԱՍՔ չրջանին խորհրդարանական ընտրութիւններուն (Ապրիլ 17) արմատական անկախապաշտները զգալի յառաջդիմութիւն մը արձանագրած են (համամասնավար էհակ կուսակցութիւնը), ձեռք ձգելով ինը աթոռ։ Անկայտողական այս չարժումը մեծ յոյզերն է ընտրութեան։

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԽՈՒԶԻՍՏԱՆի մէջ բուռն բախումներ դէմ առ դէմ հանած են արաբ մեծամասնութիւնը եւ տեզայինները։ Երեք հոգի սպաննուած է եւ երկու հարիւր հոգի ալ ձերբակալուած են։ Իշխանութեանց համար, պատասխանատուներն են խափանարար տարրեր եւ Ալ–Ժեզիրա կայանը որու դրասենեակը փակուած է, գոնէ առժամեայ կերպով։ Փակումը պիտի տեւէ այնքան ատեն որ հարկ է եւ կը համապատասխանէ կայանին խաղացած դերին խռովութիւններուն մէջ։

«ԲԱՑՈՒԱԾ» ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԷՆ ԴՈՒՐՍ ԵԼԱԾԸ

Թուրքիա որ վերջին չրջանին անդադար կը նորոգէ յանկերգը թէ դիւանները բացած է ու պահելիք ոչինչ ունի, ապա կը զանգատի որ ոչ ոք կ'ներթայ անոնց վերայ աչխատելու, որոշած է իւնք պրպտել զանոնք։ Գտնուածը "Հայերու բնաջնջած աւելի քան կէս միլիոն Թուրքերուն" փաստն է։ ստոյգ թիւով՝ 523 հատոր։

Նիւթը պատկերազարդ երկու կէս էջով տեղ գտած է "Հիւրրիյէթ"ի (Ապրիլ 16 եւ 18) մէջ։ Սպայակոյտի դիւանները հանուած "փաստաթուղթեր" լեզու առած են, պատմելու համար հայկական խժդժութիւնները։ Կայ նաեւ 1910–1918 գործածուած կոտորածներուն (միչտ Հայերու կողմէ) ցանկը, վայրերու նչումով, թուականով, զոհերու թիւերով։

Եւ որովհետեւ Թրքական այս կարգի յայտնաբերումները երբեք չեն մնար միակ անձի մը, աղբիւրի մը մենաչնորհը, Ապրիլ 18ի "Զաման"ն ալ մասնակցած է փոխասացութեան, կէտ մըն ալ աւելցնելով։ Նախ ըսուած է թէ վարչապետարանի դիւաններուն դասաւորման ընթացքին Հայերու քնաջնջած 523·955 Թուրքերուն ցանկերէն զատ տեսնուած է տը Հայերը Հրեաներ ալ կոտորած են։ Այս վերջիններուն թիւն ալ երեք հարիւր է եղեր։

Երկրորդ նչումն ալ այն է որ եղածին մէջ Եւրոպացիներուն դերը մեծ է, հետեւաբար նաեւ պատասխանատուութիւնը։ ուստի հարկ է որ Եւրոպան ալ առերեսում մը ընէ իր անցեալին, ինքն իրեն հետ։

ՄԱՄՈՒԼ

«ELLE»

(18 avril)

LA MEMOIRE TOUJOURS CONFISQUEE

Վերանչեալ խորագրով, չաբաթաթերթը որու խմբագրութեան տնօրէնուհին է Վալերի Թօրանեան, երեք էջ նուիրած է Հայոց Ցեղասպանութեան։ Գլխաւոր նիւթը հարցազրոյց մըն է հոգեվերլուծող Հելէն Փիրալեան–Սիմոնեանի հետ։

Առանձին դրութեամբ մը, խորագրուած "Թուրքիա, Եւրոպա եւ Ցեղասպանութիւնը", անդրադարձ մը կայ Թուրքիոյ ժխտողական դիրքին վրայ, քանի Եւրոպական Միութիւնն ալ նախապայման չէ դրած Թուրքիոյ կողմէ Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչումը։

Իզապէլ Վոամեան ալ նոր լոյս տեսած չորս հատորներու ցանկը կը ներկայացնէ։

«ԻՍՐԱՑԷԼ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՈՒՐԱՆԱԼ»

Կ'ԸՍԷ ՀՐԵԱՑ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

Իսրայէլի մամուլի ծանօթ անուններէն "Հա'արեց" օրաթերթին Ապրիլ 17ի թիւին մէջ Տալիա Շէհորի անդրադարձած է Հայկական Ցեղասպանութեան նիւթին։ Ցիչած է երկու տարի առաջ Հերցլ լեռան վրայ կազմակերպուած ոգեկոչման արարողութեան մը հայ աչակերտուհիի մը մասնակցութեան դէմ յարուցուած աղմուկը։ Իսրայէլի հայ գաղութէն Նոյեմի Նալպանտեան եւս ջահակիրներէն պիտի ըլլար նոյն արարողութեան, որպէս "Հայկական Ցեղասպանութենէն վերապրողներու Գ. սերունդ"ի մէկ անդամը։ "Ցեղասպանութիւն" բառին նչումը Թուրքիոյ հակազդեցութեան տեղի տուած էր, որուն միացած էին Ողջակէզի Թանգարանն ու հրէական այլ կազմակերպութիւններ, առարկելու համար թէ "ցեղասպանութիւն"ը սահմանուած էր միմիայն նացիներուն գործած հրէական բնաջնջումին։

Լրագրողը ապա կ'անդրադառնայ ամսուան սկիզբը Երուսաղէմի մէջ կայացած ցեղասպանութեան նիւթով գիտաժողովին որուն մասնակցեցան հայ, հրեայ մասնագէտներ։ Ամփոփ տողերով տալէ ետք կարգ մը մասնակցողներու ելոյթները, կ'ըսէ թէ Իսրայէլ կը չարունակէ ուրանալ 1915ի իրողութիւնը։ Գրելով Եարիւ Օրոնի ու մարդաբան Եոնա Ուէյլի ելոյթին մասին, կը մէջբերէ ըսուածը թէ Շ. Փերէս 2001ին երբ Արտաքին գործոց նախարար էր, յայտարարած էր թուրքական թերթի մը թէ "Հայերուն պատահածը ողբերգութիւն մըն էր, բայց ոչ՝ ցեղասպանութիւն մը"։ Կը յիչէ այլ ուրացողներ, ինչպէս Պ. Լէուիսը, կրկնելով ըսուածը թէ այսօր Իսրայէլի համալսարանականները անգամ չատ քիչ բան գիտեն Հայկական Ցեղասպանութեան մասին։

Նոյն գիտաժողովին կ'անդրադառնանք յետագային։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՋԱԽԱԽ

ՆՈՐ ՏԱՂՏՈՒԿ

Վրաստանի նախագահը չուտով պիտի հաստատէ մեսխեթցի Թուրքերուն վերադարձին կառավարական ծրագրին նախագիծը։ Վրաստան այդ մասին պարտաւորութիւն ստանձնած էր Եւրոպայի Խորհուրդ մտնելու չրջանին։ Հակառակ վրացական հանրային, քաղաքական եւ մտաւորական չրջանակներու մեծ մասին դէմ ըլլալուն, է. Շեվարտնաձէ պարտաւոր եղած էր Մեսխեթցիներուն վերաբնակեցումը խոստանալու։

Նախագահ Սահակաչվիլիի ներկայացուելիք ծրագիրով նախատեսուած էր որ վերադարձը 10 տարիէն իրականացուի. սակայն վերջերս Թիֆլիս գտնուող Եւրոպայի Խորհուրդի գլխաւոր քարտուղար Թ. Տէվիսի հետ կարելի եղած է համաձայնութիւն գոյացնել որ այդ պայմանաժամը 16 տարուան վերածուի։ Երբ ծրագիրը հաստատուի, այդ օրերուն երկու հարիւր հազարի չուրջ մեսխեթցի Թուրքերու Ջաւախք վերադարձը պէտք է դիմագրաւել։

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԻՒ. ՍԻ. ԷԿ. ԷՅ.Ի ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԵԻ ԱՐՈՒԵՍՏ՝
ՇԱՒԱԹ ՅԵՏՄԻԶՕՐԵԻՆ

Յետմիջօրէի առաջին նիստը նուիրուած էր Հայկական Յեղասպանութեան մասին դաստիարակութեան խնդիրներու։ Նիքոլ Վարդանեան (Ֆըլըրայթ կրթաթոշակառու, Ուաշինկթըն) անդրադարձաւ 2001 թուականի ամերիկեան կրթական օրէնքին՝ «No Child Left Behind Act», որ հրահանգեց կրթական համակարգին յառաջդիմութեան աւելի մօտէն հետեւիլ՝ տարեկան քննութիւններու միջոցով մինչեւ միջնակարգի աւարտը։ Թուաբանութեան ու ընթերցումի վրայ դրուած չեզոր նուազ տեղ կը թողու ուրիշ նիւթերու դասաւանդութեան, յատկապէս ընկերային գիտութիւններու պարագային։ Այս օրէնքը երկբորդական դպրոցին վրայ տարածելու փորձեր կան ներկայիս։ Ասիկա յատկապէս կարեւոր կը դարձնէ բազմապատկել ճիգերը, որպէսզի ցեղասպանութեան ուսուցումը, ներառեալ Հայկական Ցեղասպանութիւնը (որ պարտաւորիչ է ամերիկեան վեց նահանգներու մէջ), կըրթակաղ ծրագրին մէջ պահպանէ իր տեղը։

Սառա Գոհէն (Ուաշինկթըն) խօսեցաւ ոչ-հայկական լսարանի մը Հայկական Ցեղասպանութեան դասաւանդման մասին։ Ան ընդգծեց կրթութեան համար նիւթական յատկացումներ կատարելու եւ ուսուցիչներու մարզումի կարեւորութիւնը։ Նիւթը բազմակողմանի մօտեցումի մը առարկայ պէտք է դառնայ, առանց մոռնալու ընկերային գիտութիւններու դասաւանդութեան նեղ ծիրին մէջ։ Դասախօսը գործնական օրինակներ տուաւ այս ուղղութեամբ։

Սառա Սթրոմ (Facing History and Ourselves, Պրուքլին, Մասաչուսէց) անդրադարձաւ Հայկական Ցեղասպանութեան ուսուցումին մասին որպէս անհատական պատասխանատուութեան զգացումը զարգացնելու միջոց մը։ Որպէս դլխաւոր հեղինակ՝ Հայկական Ցեղասպանութեան դասաւանդումին նուիրուած այդ կազմակերպութեան հրատարակած դասագիրքին, ան քննարկեց տարբեր ձեւեր, որոնցմով կարելի է հայկական փորձառութիւնը օգտագործել՝ հանդուրժողութեան եւ կանխարգիլման դասաւանդումին առնչուելու։

Նախկին արժանթինաբնակ Յակոբ Կիւլիւճեանը, որ ներկայիս Իւ. Սի. Էլ. Էյ.ի մէջ կը դասաւանդէ, նոր մօտեցումով մը Համացանցի վրայ Հայկական Ցեղասպանութեան մասին տեղեկութիւններուն քանակական եւ որակական վերլուծումին անդրադարձաւ։ Համակարգչային միջոցներով իր ներկայացումը ցոյց տուաւ, որ Համացանցի վրայ Ցեղասպանութիւնը Ողջակէզին կը հետեւի՝ հեռաւոր եկրորդ տեղ մը դրաւելով բայց Իւ. դարու ուրիշ զանգուածային սպանդներէն չատ աւելի տեղ ունի։ Հարց ու պատասխանի բաւական աշխոյժ բաժին մը հետեւեցաւ այս նիստին։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՆԵՐ

Նոյն օրուան վերջին նիստը արուեստին յատկացուած էր։ Իւ. Սի. Էլ. Էյ.ի երկու տոքթորականի թեկնածուներ՝ Ձին Մուրայնեան եւ Ռամելա Գրիգորեան Ապամոնթեան, տեսողական արուեստի մասին իրենց աշխատանքը ներկայացուցին։ Առաջինը անդրադարձաւ Փրանսահայ նկարիչ Լեւոն Թիւթիւնճեանի (1905-1977) գործը եւ Աղէտին անդրադարձը անոր հարիւրաւոր գործերուն վրայ՝ վերացական եւ դերիրատեսական ժամանակաշրջաններուն վերաբերող։ Գրիգորեան Ապամոնթեան, միւս կողմէ, Լոս Անճելըս բնակող քանի մը ժամանակակից արուեստագէտներու մասին խօսեցաւ (Սոֆի Գասպարեան, Ապա Օշական, Զարեհ, Աւլինա Մնացականեան եւ Լեւոն Փարեան), որոնց տալով անցեալին ու ներկային հանդէպ ուժական, երբեմն բառական ցնցիչ հակադրութիւններու լայն երանգապնակ մը։

Հրակ Վարժապետեան (Մատիսոն-Ուիսքոնսին համալսարանի տոքթորական թեկնածու) անդրադարձաւ երկու բեմադրիչներու՝ Ափոմ Եղոյեանի եւ Թինա Պաթթաճեանի, եւ երկու գրագէտներու՝ Փիթըր Նաճարեանի եւ Միշըլին Ահարոնեան-Մարքումի գործին։ Շարժանկարային հատուածներու եւ սահիկներու միջոցով, ցոյց տուաւ, թէ ինչպէ՞ս ոչ-հայախօսներու պատմականացումի հոլովոյթը իրացականէն (կոնկրէտ) անցած է երեւակայականի եւ նոյնիսկ առասպելականի ոլորտին։

Ձէյք Տէր Սարդիսեան (Քայըըր Փերմանենթ բժշկական խումբ, Լոս Անճելըս) վերջին երեսնամեակի երաժշտութեան բնագաւառին հայկական անդրադարձին նմոյշներ վերլուծեց։ Երաժշտական հատուածներու ունկնդրութեամբ, ան սկսաւ Շառլ Ազնաւուրի հանրայայտ «Ինծի ինկան» երգէն (1975), շարունակելով Ա. լան Յովհաննէսի «Սրբոց Նահատակաց խորհուրդ» համանուագով, ճազ երաժշտութեան յօրինող Կրկ Պէնեթանի «Զօմախլուն անապատ դառնալէ եառ» գործով եւ վերջապէս՝ Սիսթըմ օֆ ը Տաուն ռոք խումբի «Բ·Լ·Ու·Շ·Կ·» երգով (1998)։

Երեկոյեան, դիտաժողովին մասնակիցները Հայ Կրթական Հիմնարկութեան ճաշի հիւրերը եղան Կլենդէյլի մէջ։

ԿԻՐԱԿ, ԱՊՐԻԼ 3
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ

Դիտաժողովը փակուեցաւ կիրակի յետմիջօրէին երկու նիստերով։ Առաջինը՝ «Պատմութիւն եւ յիշողութիւն» վերնագրով, սկսաւ Պարլօ Տէր Մկրտիչեանի (Գալիֆորնիոյ նահանգային համալսարան, Ֆրեզնօ) դիտարկումով, որ նուիրուած էր ամերիկահայ անդլիագիր դրողներու երեք արձակ գործերու՝ Մայքըլ Արլընի «Անցք դէպի Արարատ» յուշագրութիւնը, Մայքըլ Գրիգորեանի «Աւետիս» պատմուածքը եւ Տէյվիտ Մրտեանի «Գեղին հարցուր» յուշագրութիւնը։ Տարբեր մօտեցումներով, անոնք ձգտած են սեփական անձը ըմբռնելու եւ դրականութեան միջոցով՝ ստեղծագործական ազատութիւն նուաճելու, Աղէտին բացած ճեղքը փակելու։

Մարք Մամիկոնեան (Հայկական Ուսմանց եւ Հետազօտութեան Ազգային Ընկերակցութիւն, Պոսթըն) խօսեցաւ ձէյմս Ճոյսի արտակարգ եւ դժուարընթեռնելի վէպին՝ «Finnegan's Wake»ի մէջ հայկական անդրադարձներու տակաւածանօթ եւ զարմանալի ներկայութեան մասին, որ կապեց Հայաստանի որպէս երկիր դըրախտավայր եւ Հայկական Ցեղասպանութեան ազդեցութեան։

Ռուբինա Փիրումեան (Իւ. Սի. Էլ. Էյ.) ուշադրաւեց Հայկական Ցեղասպանութեան անդրադարձները խորհրդահայ եւ անկախ Հայաստանի դրականութեան մէջ։ Ստալինեան ժամանակաշրջանի պատմական յիշողութեան վրայ կայացած ճնշումներէն եառ, յետստալինեան չոջանին ըմբռնաւ վերապահութիւնը, որ շարուն նակուած է երկորդ անկախութեան օրերուն։

Ֆիլիփ Վիտլիէ (Ազգային Հետազօտութեան Ազգային Կեդրոն, Լիոն, Ֆրանսա) նիստը աւարտեց Ֆրանսական Հանրութեան կողմէ Հայկական Ցեղասպանութեան ուննեցած հակադրեցութեան նուիրուած չահեկան զեկուցումով մը։ Նիւթին արդիական հնչեղութիւնը, յատկապէս՝ Ֆրանսայի ճանաչումը եւ Եւրոպական Միութեան Թրքական թեկնածութիւնը, քննարկումին յատուկ աչխոյժութիւն տուաւ։

ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Վերջին նիստը բանավիճային երանգներ կը խոստանար՝ "Երկխօսութեան եւ հաշտութեան հեռանկարներ" իր անուամբ։ Ինլաղար Պարքան (Գլենմոնթ Շերջնաւարտից համալսարան) չեչտեց, որ 1990էն եառ տեղի ունեցած քաղաքական փոխակերպութիւնը՝ մարդկային իրաւանց դիտակցութեան աճին եւ պաղ պատերազմին աւարտին զուգահեռ, կը դիւրացնէ անցեալի ընկալումը որպէս ներկայ ինքնութեան բաղադրիչ։ Վերջին հաշուով, պատմութիւնը անցեալի պատում մը չէ, այլ՝ ժամանակակից հարցերու վրայ ինքնութեան անդրադարձի չափանիշ մը։ Ան առաջարկեց արհեստավարժ ու անկողմնակալ պատմաբաններու յանձնախումբի մը կազմութիւնը, Հարաւային Ափրիկէի "Ճշմարտութիւն եւ Հաշտութիւն" յանձնախումբի օրինակով, Ցեղասպանութեան մասին վերջնական պատասխան մը տալու։ Իր կարծիքով, կասկած չկայ եղրակացութեան մասին, նկատի ունենալով ընդհանուր դիտական համաձայնութիւնը, բայց դիտել տուաւ, որ ասիկա հոլովոյթ մըն է, որ պէտք է նախապատմաններ չունենայ։ Այս հաստատումները լսարանէն զգացական հակազդեցութեան տեղի տուին, ու քննարկումի ընթացքին զեկուցողը հարցումներու տեղատարափի մը ենթարկուեցաւ։

Պետրոս Տէր Մաթոսեան (Գոլումպիա համալսարանի տոքթորայի թեկնածու) Թուրք ազատական պատմագրութեան հայեմատական ուսումնասիրութիւն մը ներկայացուց՝ Թանէր Աքչամի, Ֆաթմա Միւկէ Կէօչէքի, Ֆիքրէթ Ատաներլի, Հալիլ Պէրքթայի եւ այլ դիտնականներու գործը գնահատելով։ Այս փորձը "պաշտօնական պատմութեան" պէս միօրինակ չէ եւ կը փորձէ Հայկական Ցեղասպանութիւնը ուսումնասիրել պատմական համածիրը նկատի ունենալով։ Նաեւ կը փորձէ անոր անխուսափելիութիւնը փաստել, որպէս արդիականացումի եւ ազգայնականութեան եզրայանգումը։

Ֆաթմա Միւկէ Կէօչէք (Միչիկըն – Էնն Էրպըր համալսարան), յիշեալ պատմաբաններէն մէկը, Թուրքիոյ պատմագիտական վէճին կեդրոնը գտնուղ կարգ մը նիւթերու անդրադարձաւ։ Ան ընդգծեց նկատի ունենալիք ազդակներ, ներառնելով հանրութեան ընդհանուր անտեղեկութիւնը, որպէս հետեւանք պետական քարոզչութեան. – "Պէտք է դաստիարակենք թուրք ընկերութիւնը։ Ես խոկապէս կը յուսամ, որ Թուրքերը պիտի հասնին իրենց անցեալին ճանաչումին։ Բայց անոնք պէտք է դաստիարակուին, այդ դիտութիւնը պէտք է մատչելի ըլլայ իրենց։ Իրենց ունեցած միակ բանը, ներկայիս, պետական քարոզչութիւնն է"։ Պէտք է միջոց բանալ այլ ժողովուրդներու՝ հայերու եւ Յոյներու ուսումնասիրութեան համար, որոնք մաս կը կազմեն թուրք հանրութեան։ Ան մէջբերեց 1927ի Քէմալ Աթաթիւրքի երկարաշունչ ճառէն, որ ուղղուած էր "Ճումհուրիյէթ" կուսակցութեան, զոր սկսած էր իր Սամսուն մուտքով՝ 1919 Մայիս 19ին։ Հետեւաբար, 1915 հայ պաշտօնական պատումին մէջ։ Ան նաեւ դիտել տուաւ, որ տասնըվեցնոյ տարի առաջ բացուած պզտիկ լուսամուտները մաս կը կազմեն Թուրքիոյ մէջ յետդպրոցական մտածողութեան չատ փխրուն հանդրուանի մը։

Սիմոն Փայասլեան (Գլարք համալսարան) քննադատեց հաշտութեան ուրիշ քննորդներու (Փերու եւ Հարաւային Ափրիկէ) գործածութիւնը հայ – թրքական պարագային, ինչպէս եւ երբեմն հայ-թրքական Հաշտութեան Յանձնախումբի գործունէութիւնը՝ թափանցիկութեան եւ օրինաւորութեան պակասին պատճառով։ Ան նշեց, թէ մարդկային իրաւանց միջազգային օրէնքը պէտք է գործածուի միջազգային սովորութենական օրէնքի որպէս հաւասար։ Այս իմաստով, հաշտութեան որեւէ փորձ պէտք է նկատի ունենայ կարգ մը հարցեր, ինչպէս՝ հոլովոյթին երկկողմանի կամ բազմակողմանի ըլլալը, փակ կամ բաց ըլլալը։

Աչխոյժ քննարկումէ մը ետք, փրոֆ. Յովհաննիսեան ամփոփեց դիտաժողովը եւ փակման խօսքը ըսաւ։ Կ'արժէ նշել, որ դասախօսութեան ընթացքին գտնուող հայ լուսանկարիչ Հրայր Խաչերեանի՝ աշխարհի մէջ գոյութիւն ունեցող Մեծ եղեռնի յուշարձաններու լուսանկարչական ցուցահանդէս մը ներկայացուած էր, ինչպէս եւ Ալեն Էլիզապէթ Էլպրէխթի պատրաստութեամբ։

Քիչ քննարկուած հարցեր, բազմաթիւ երիտասարդ դիտնականներու եւ ոչ-հայ ունկնդիրներու ներկայութիւնը, եւ չարք մը վիճայարոյց կամ մտածել տուող դիտարկումներ այս դիտաժողովին գլխաւոր յատկանիշները եղան։ Զեկուցումներուն հրատարակութիւնը, մօտիկ ապագային, պիտի սաստկէ անոնց ծանօթացումին աւելի լայն հանրութեան։

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Նիւ Ճըրզի

1915-2005

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՕՐԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Նարդոս ուրիշ գեաի մը մէջ ստիպուած կը ձգէ իր զաւակը. ոստիկան մը կ'ապատէ զայն։ Ապա կը հարցնէ. "որո՞մն է"։ Նարդոս ետ կ'առնէ զաւակը։ Ոստիկանը կը յանդիմանէ. "ինչո՞ւ նետեցիր"։ "Ո՞ր մէկը տանիմ" կ'ըսայ պատասխանը։ "ինչո՞ւ այդպէս ըրիք" կը հարցնէ նորէն ոստիկանը։ Երեսան մահամերձ է, ծառի մը տակ ձգելով կը չարունակեն իրենց ճամբան։

Գիւղ մը հանդիչած ատեն կին մը կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ կու լայ։ Նարդոսին քոյրը կ'ըսէ որ աղջիկը ծառին տակ ձըդած է։ Կինը կ'երթայ առնելու երեսան եւ կը խոստովանի որ իրենց վիճակը աւելի պէտ պիտի ըլայ։

Ամէն տեղ կողոպուտ է։ Ակնի մօտ, Գըզըլըրմաքի քով Քիւրտեր կը յարձակին, կը խուզարկեն, իրենց դրամները կ'առնեն։ Նարդոս դրամը տղուն մէջքին կապած է։ Կ'ըսեն. "կա՛մ դրամը, կամ կամուրջէն կը նետենք ձեզ" ու քանի մը տղի կը նետեն։

Նարդոս կ'ուզէ օղ ծախել հայ գնելու համար։ Քոյրը ապարանջան կու տայ, Թուրքը կ'առնէ, դրամ չի տար։ Նարդոս կը բռնէ Թուրքին փէչէն, կը քաշէ դէպի ետ։ Քոյրերը ետ կը քաշեն Նարդոսը։

Կարաւանէն հողպզործները զատելով Ամասան կը տանին, ջուլհակներն ալ Ակն։ Գետին եղերքը կը նստեցնեն կարաւանը. վայրը դիակներով լեցուն է։ Նարդոս հիւանդացած ըլլալուն ջորի մը կը վարձեն, կը տանին Ակն։ Կաշառք տալով կը մնան հոն. սենեակ մը կը վարձեն, 15 օր կ'ապրին անոր մէջ։

Թամզարայինեաուն այրերը կինեաուն ներկայութեան սպանուած են Շապին Գարահիսարի բերդը ելլելէ վերջ։ Մէկ զաւակը որ Թամզարա տալոջը քով մնացած է, որբանոց տրուած է։ Կ'երթայ տըղան գտնելու. քոյրերը չեն ձգած որ տեսնէ. երեք հատ ունի արդէն, ո՛ր մէկը տանին։

Եղբօր տղան հոգ կը տանի պըրենք տանելու։ Դրամը հատնելու վրայ է։ Էրզրումցիներու հետ կը խառնուին։ Այրեր կան մէջերնին։ Անոնք լաւ վիճակի մէջ են, ձիերու վրայ հեծած։

Կը հասնին Արաբկիր։ Դարձեալ կողոպուտ։ Պզտիկ եղբօրը կինն ալ կորսուած։ Ճամբան մնացած է դաշտին մէջ։ Ամէն կողմէ գիւուրներ կու գան։ Հիւանդ, վիրաւոր Նարդոսը էշու մը վրայ կը դընեն, վար կ'իյնայ. քոյրերը կը փորձեն քովը մնալ, ժանտարմաները կը ծեծեն, կը ստիպեն մեկնիլ։ Ստիպուած Նարդոսը հոն առանձին կը ձգեն։ Ամէն կողմ դիակ կայ, տոկալի պատկեր է։ Ճամբան նայող քոյրը բոլորովին մերկ կու գայ կը գտնէ զինքը։ Հինդ տարեկան աղջիկը ջուրը տարած է։ Մէյ մէկ տղայ կը մնայ իրենց քով։ Դրամ չունին։

Հարսը կ'աղաչէ որ փախչին, բայց պինտորներէն կը վախնան։ Նարդոսը իր համբէտին վրայ կ'առնէ, քնացող տղոց հայ մը ձգելով կը հեռանան։ Թուրք մը կ'ըսէ թէ կարաւանը մօտ է։

Երկու օրէն կը հասնին կարաւանին։ 18 օրէն ալ կը հասնին Եփրատի ափը։ Գետը կ'անցնին։ Նարդոսի քոյրերէն մէկը հոն կը մեռնի։ Աւազին մէջ կը թաղեն։ Առաւօտուն մեծ եղբօր երիտասարդ կինը չի տեսներ. տղուն հետ ինքզինք ջուրը նե-

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ութսուն տարի առաջ Ֆրանսայի Մարսէյլ քաղաքին մէջ հանգրուան գտած գաղթական Վասպուրականցիներու առաջին սերունդը հիմնեց Վասպուրականցիներու Հայրենակցական Միութիւնը: Այդ օրերուն հիմնուեցան չարք մը հայրենակցական միութիւններ՝ Սերաստացիներու, Մշեցիներու, Խարբերդցիներու, Էրզրումցիներու. չարք մը ուրիշ միութիւններ այն դօրաւոր համոզումով, որ վառ պահեն իրենց տոհմական սովորութիւններն ու բարքերը, հայրենակարօտ զգացումներով դաստիարակեն նոր սերունդը, յուսալով որ ոչ ուշ պիտի վերադառնան իրենց պապենական Հայրենիքը: Բայց դժբախտաբար տարիներ անցան ու չբերին, Հայրենիք վերադառնալու յոյսի ճրագի լոյսը սկսաւ տակաւ չիջիլ իրենց մէջ: Առաջին սերունդին հետ պատմութեան անցան ժամանակի խօսուն հայրենակցական միութիւնները: Կը մնայ միայն Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը պատնէշի վրայ կանգուն, չնորհիւ Վանայ Վասպուրական աշխարհի մեծ ու ահաւոր հերոսամարտին, զոր ամէն տարի Միութիւնը արդար հպարտութեամբ եւ համազգային տօնախմբութեամբ կը նչէ: Շնորհիւ նաեւ Միութեանս եռանդուն անդամներէն հանգուցեալ Երուանդ Մկրտիչեանի առաջարկին, սկզբունք ըլլալով կարելիութեան սահմանին մէջ ընդունուած է մեր ժողովները, ինչու չէ, դասախօսել ընտանիքներու մէջ. տարիկա արդէն առիթ ստեղծեց ճոխ տեղեկութիւններու շուրջ հաւաքելու մեր առաջին եւ երկրորդ սերունդները, խրախճանքով եւ իրենց տոհմական երգերով "Տէլէ եաման"ով, Վանայ բարբառով խօսող սերունդ դաստիարակելու, որ զովելի նախաձեռնութեամբ չարունակեց պահել Հայրենակցական Միութիւնը:

Վասպուրականցի երկրորդ սերունդին միացաւ երրորդ սերունդը, որ պարտականութիւն նկատեց պայքարիլ օտարութեան մէջ, վառ ու խօսուն պահելու հայ լեզուն առ յաւէտ, մշակոյթը, Վասպուրականի սովորութիւնները, տոհմական աւանդութիւնները ու բարքերը:

Միութեան տասնեակ տարիներու նախագահ Պ. Պանտիկեան, փոխնախագահ Պ. Ալէքսանդր Պապայեան եւ քարտուղար Սիմոն Աւտոյեան, որոնք հանդիսացած են մղիչ ուժ գոյատեւման, սկզբունք ըրած էին ամէն տարի Ապրիլ ամսուան մէջ մեծ հանդիսութեամբ տօնել Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտը ու այս առիթով յիշել նաեւ ազգային դէմք եւ հերոսները: Այդպէս 1983ի տօնախմբութիւնը նուիրուած էր Արիմեան Հայրիկի յիշատակին: Հանդէսը բանալու եւ բանախօսելու հրաւիրուած էին Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռոյ Պատրիարք Եղիշէ Արք. Տէրտէրեան եւ Ֆրանսայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեան. "Վանեցիներ": Այս երջանիկ առիթով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. հեռագրով չնորհաւորած էր Միութիւնը եւ ձեռնարկը: Պ. Վարդան Պանտիկեան իր յառաջացած տարիքին բերմամբ քաշուած էր իր պարտականութենէն եւ նախագահութեան պաշտօնը յանձնուած էր Պ. Ալէքսանդր Պապայեանին, որ քարտուղար Սիմոն Աւտոյեանին հետ կարգադրեց ստեղծել "Արիմեան Հայրիկ Ֆոնտ"ը, որուն յատկացուեցաւ ձեռնարկին հասոյթը և հայրենակիցներու կողմէ եղած առատաձեռն նուիրատուութիւնները: Նպատակը: օգնել էր Հայոց դպրոցներուն ու մշակութային ձեռնարկներուն անխտիր:

Միութիւնը այս ութսուն տարիներու իր գանազան ձեռնարկներուն միջոցով ունեցած նիւթական հասոյթը բաշխած է դաղութիս մշակութային, ազգապահպանման բոլոր բարենպատակ ձեռնարկներուն: Մարսէյլի Մշակոյթի Տան տըրուած մեծ գումարին չնորհիւ է որ Տան մեծ սրահը կը կոչուի "Վասպուրական Սրահ": Համազգային դպրոցին տրուած նուիրատուութիւնէն զատ, հինգ տարի շարունակ վճարեցինք երկու ուսումնատեղիի աշակերտի տարեկան ծախքերը: 1980ին, Ամերիկայի Համավասպուրականին հետ, անմիջական կարգադրութեամբ Վանի Հերոսամարտին մասնակից Տաճատ Թերլեմեզեանի Հայաստանի աշատրակին մօտ կառուցուեցաւ Վասպուրականի Հերոսամարտի յուշարձանը՝ Վասպուրականցի ճիմ Թորոսեանի ճարտարապետութեամբ: Յուշարձանին հանդիսաւոր բացման արարողութեան համար Մարսէյլէն ներկայ էին շուրջ վաթսուն ուխտաւորներ: Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն համար Միութիւնը իր նիւթական պարտականութիւնը կատարեալ զատ 1990ին, Ղարաբաղի դժուար օրերուն գանձապահ Ֆէրտինան Հրաչեանի միջոցաւ տասը հազար տոլար տուաւ Ղարաբաղի պետութեան, բանակին հարկաւոր իրեր գնելու համար: Ալէքսանդր Պապայեանը քանի տարի եղած է փոխ նախագահ, ապա վերջին քանի տարիներուն՝ նախագահ: Իսկ Սիմոն Աւտոյեան՝ տասնեակ տարիներ քարտուղար: Այս երկու ազնիւ անձնաւորութիւնները իրենց յառաջացած տարիքին բերմամբ քաշուեցան իրենց պարտականութիւններէն, բայց եւ այնպէս այժմու երկրորդ եւ երրորդ սերունդէն կազմեցին նոր երիտասարդներու նեցուկով վարչութիւն, ղեկավարութեամբ տոքթ. Պետրոս Մաշոյեանի:

Միութեան նոր վարչութիւնը խանդավառ կը չարունակէ իր սիրով սահմանած պարտականութիւնը, ձեռնարկելով Հայաստանի Ոսկեհատ գիւղի մեծ դպրոցին վերաշինութեան յանդուգն գործին: Միութեանս գանձապահ Ֆէրտինան Հրաչեան յաճախ կը գտնուի Երեւանի մէջ ու իր անմիջական հսկողութեան տակ կ'ընթանան աշխատանքները մեծ դպրոցին համար, որուն հազար քառ. մեթր հին տանիքը ամբողջապէս քանդուած էր եւ չուտափոյթ նոր տանիք չինուած է: Ջուր բերուած է, որով դպրոցը ապահովուած է ջուրով ու չինուած են վեց լուացարաններ: Հին փտած պատուհանները փոխարինուած են զոյգ ապակիներով մետաղեայ պատուհաններով: Փճացած ելեկտրացանցերը փոխարինուած են նոր ելեկտրացանցերով, դասարաններուն ապահովուած են նոր դրասեղաններ եւ աթոռներ: Այս աշխատանքներուն համար Միութիւնը վճարած է աւելի քան յիսուն հազար ամերիկեան տոլար: Կը մնայ դպրոցին ջեռուցումի պարագան ու ներսով ու դուրսով ներկելու աշխատանքները, որոնք նախատեսուած են 2005 թուականին վերջացնել եւ որ պիտի արժեն շուրջ յիսունհազար տոլար եւս: Նոյն դպրոցին վերաշինման ծախքերուն տրամադրուած է Արիմեան Ֆոնտին ունեցած գումարը: Ասոր համար դպրոցը պիտի կոչուի "Արիմեան Հայրիկ" դպրոց: Այս ազգօգուտ գործին համար Միութիւնը յոյսով է որ մեր հայրենակիցները անտարբեր պիտի չմնան եւ իրենց առատաձեռն նուիրատուութիւններով իր աւարտին պիտի հասցնեն խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի վերանորոգութիւնը:

Ինչպէս հաղորդեցինք վերեւ թէ նոր վարչութիւնը տոքթ. Մաշոյեանի ղեկավարութեան ներքեւ կը չարունակէ իր գործունէութիւնը, բայց եւ այնպէս զբաղատութիւնը ունեցաւ առ յաւէտ կորսընցնելու գործօն անդամներէն Յովհաննէս եւ Նունուֆար Պարէնեանը, Մանուէլ Նազարեանը, Վարդան Տէր Կարապետեանը, Միութեանս միշտ նեցուկ տիկին Գոհար Գուլբասեանը, ու վերջին յուղարկաւորութեան թափորը եղաւ առաջին սերունդի ներկայացուցչին՝ Սիմոն Աւտոյեանինը, որ կէս դարէ աւելի ծառայած է ոչ միայն Միութեանս, այլ ամբողջ գաղութահայութեան: Մարսէյլի հայութիւնը վայելած է Սիմոնի "Տէլէ եաման"ը ինչպէս նաեւ բոլոր հայրենաչունչ երգերը գրեթէ մեր բոլոր հանդէսներուն:

Սփիւռքահայ պայմաններուն մէջ վարչութիւնէ մը վեց հոգի կորսնցնելը մեծ հարուած է Միութեան գոյատեւման, որովհետեւ գացողին տեղը դիւրութեամբ լրացնող չկայ: Բայց կը յուսանք թէ վաստակաշատ երրորդ եւ չորրորդ սերունդը յարգելու համար իրենց պապերուն ու հայրերուն յիշատակը, կը միանայ Միութեան եւ կը գրաւէ գացողներու տեղը, որպէսզի Միութիւնը նոր թափով չարունակէ իր ազգանուէր գործունէութիւնը:

Վ. Հ. Մ. ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

տած է, լաթերը հանած, հոն ձգած. "Ուրիշներ ալ կ'ընէին նման բաներ" կ'ըսէ Նարդոս:

Խարերդ կը հասնին. ժողովուրդը կ'ըմբոստանայ. "Չարդեցէ՛ք, չենք երթար": Շապին գաղահիսարցիք հոն սպաննուած են եղեր: Կը խաբեն որ աւելի հեռու պիտի չտանին, թէ քիչ մնացած է: Քոյրերէն մէկը, եւ հարսերէն մէկը գերեզմանատան մէջ կը պահուըտին:

Հարս մը մերկ կը գտնէ գիրենք: Պարկով գոնոց կը չինեն. լաթ չունին որ տան: "Մերինները հոս չարդեցին" կ'ըսէ ան: Տիգրանակերտէն կ'անցնին, դիւղ մը կը հասնին: Նոյն հարսը կ'ըսէ. "Մեզ հիմա հոս պիտի ջարդեն": Քիւրտերը կացինով, դանակով, մանգաղով ձոր մը կը քշեն գիրենք. մէկ կողմը ժայռ է, միւսը՝ դետ: Կը չարձակին:

Քիւրտ մը կ'առաջարկէ գիրենք իր գիւղը տանիլ: Նարդոս չուզեր: Պզտիկ քոյրը կու լայ, կ'աղաչէ որ երթան: Եղբօր կ'ինայ ալ չուզեր երթալ: Կը նախընտրէ որ քիւրտը գինք սպաննէ, քան երիտասարդ թուրքի կին ըլլայ: Փոքր քոյրը քիւրտին հետ կ'երթայ. երիտասարդ թուրքն ալ եւեւէն: "Գոնէ դուն ազատէ" կ'ըսեն մնացողները:

Քիւրտերը իրենց վրայի լաթերը կ'առնեն: Մերկ, իրարու վրայ կը պահկին: Հարսը կը սպաննուի: Նարդոս կը մարի: Չի յիշեր թէ քանի օր ետք անգամ մը ազատած հարսը կը վերադառնայ, քարեբուն տակէն կը հանէ գինք: Վրանին քարեր նետած են եղեր: Ամէն կողմ գիակներ կան, ոմանք տակաւին հոգեվարքի:

Էրզրումցիները հարցնելով իրար կը գտնեն: Գիշեր մը ու ցորեկ մը լերան կողքին քարայրի մը մէջ կը մնան: Ինք դուխէն վիրաւոր է: Ոտքի չեն կենար որ չտեսնուին: Կը պահկին մեռնելու: Մրջիւններ, մեղուներ վէրքերուն վրայ կը թառին:

Երեք քիւրտ կիներ որոնք փայտ կը կրեն, գիրենք կը տեսնեն. կը մօտենան. ղրամ կ'ուզեն, մանգաղով կը զարնեն ատնոց վիզին: Կիներէն մէկը կը մեղքնայ, կ'ուզէ իրենց գիւղը տանիլ: "Քոյրս ձեր գիւղն է. տեսնեմ, յետոյ մեռնիմ" կ'ըսէ Նարդոս: Հարսը վերջն ալ կը համաձայնի: Կ'երթան: Քիւրտերը գիրենք կը լոգցնեն, կը մաքրեն, հագուստ կու տան, ուտելիք կու տան: Կերակուրը վար չերթար: Այն ատեն թան կու տան: Նարդոս քանի մը օր չի կրնար ոտքի ելլել: Ցետոյ գինքը դարձեալ կիսամերկ դուրսը կը ձգեն ցուրտին: Ուշակորոյս ջուրին մէջ կ'իյնայ, բայց ջուրը չի տանիր գինք: Գիւղ կը վերադառնայ. "Կամ մորթեցէ՛ք, կամ հագուստ տուէք" կը պոռայ: Քիւրտ կին մը գինք իր տունը կը տանի: Հայերէն կողոպտուած գիւերառնոց մը կու տայ: Կը պահկի հոն. Թուրք կին մը որ հիւր է հոն, իրեն դգալ-դգալ թան կու տայ: Ցետոյ Քրտուհին գործի կ'երթայ, Թրքուհին կը մնայ:

Ժանտարմաներ գիւղ կու գան Հայեր հաւաքելու: Թուրք կինը կ'աղաչէ որ Նարդոսը ձգեն: Ան քոյրը կը վնտռէ, բայց Քիւրտն ու Թուրքը սպաննած են զան: Իրիկունը կը վերադառնայ Քիւրտին տունը: Կ'առաջարկեն որ ծեր Քիւրտի մը հետ ամուսնանայ: Նարդոս գիւղը կը փախչի: Կը հասնի Տիգրանակերտ: Հոն եւս կը պնդեն որ ամուսնանայ, ինք կ'ըսէ որ հիւանդ է:

Երբ փուռ կ'երթայ, երբեմն հայերէն կը լսէ: Կ'աղաչէ որ ազատեն գինքը: Սուրիացիի մը տունը կը վախցնեն. 78 ամիս կը մնայ հոն: Մարդը կ'ուզէ իրեն հետ սեռային յարաբերութիւն ունենալ: Նորէն կը փախչի, կ'երթայ անոնց եկեղեցին: Ութ օր ալ սամսունցի զոյգի մը քովը կը մնայ: Էրզրումցիներու հետ կը փորձէ մուրալ, չի կրնար: Կը վերադառնայ եկեղեցի: Կու լայ ու կ'աղօթէ: Կին մը իրեն 40 փարա կու տայ: Ութ օր ալ այդպէս կ'անցնի:

Օր մը յոյն աղջիկ մը կու գայ, հիւանդապահ կը փնտռէ. օրական հինգ ղրուշ տալ կը խոստանայ: Սամսունցին կը թելադրէ երթալ: Հոն մէկը կը փորձէ գինք բռնաբարել: Ցետոյ կը ղրկեն որ տէրտէր մը կանչէ, բայց վերադարձին հիւանդը արդէն մեռած կը գտնեն: Շաբաթ մըն ալ հոն լաթ կը լուայ, այլ դործեր կ'ընէ:

Տեղ մը ուր գինուորական հագուստ կը կարեն, երիտասարդ մը կը ծառայէ եղեր: Ան կ'ըսէ. "Ես գաղթականներ կը հաւաքեմ կար կարելու": Նարդոս հոն կ'երթայ աշխատանքի: Գործին փոխարէն միայն ուտելիք կու տան: Գիշերը դարձեալ եկեղեցի կ'երթայ պահկելէ: Մի. ջոց մը եռք կաթողիկէ Հայ մը իր տունը կ'ընդունի գինք: Չորս տարի կը մնայ հոն:

(Շար. 5 եւ վերջ)

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Իսկ քովի վրանը կը կենայինք Պարտիզակցի ուսուցիչ մը՝ Գառնիկ Պօտուրեան, նախկին արմաշական մը եւ Գարեգին վարդապետի դասընկերը, ինչպէս նաեւ Աբրանապէկէն Մուշեղ եպիսկոպոսի եղբայրը, կարապետ, կինը, երկու զաւակները, կնոջ եղբայրը՝ Մխրան:

Գարեգին վրդ. հետաքրքրուեցաւ նիւթական կացութեամբս:

Ցայտնեցի որ փայլուն չէր եւ թէ հազիւ 15-20 ղրուշ դրամ ունէի քովս: Այդ դրամն ալ ճարա էի ծախու հանելով Պոլսոյ բանտին մէջ Տօքթ. Քըլըճեանի ինծի նուիրած Փանէլան:

Սիրեց որ ընդունիմ փոքրիկ դումար մը, մէկ քանի օրուան համար, մինչեւ ոտ կարենայինք Պոլսէն դրամ բերել տալ:

- Որո՞ւ հասցէին կարելի է դրամ բերել տալ, հարցուցի:

- Շալվարճեան եղբայրներուն հասցէին, ըսաւ Գարեգին վրդ. ամէն մարդ այդպէս կ'ընէ:

- Ո՞վ են այդ Շալվարճեան եղբայրները:

- Ամիւրի մեծ գործարան մը ունին եւ անոնց չնորհիւ կրցան Թարտուս մնալ, որովհետեւ իրենք կը հայթայթեն հոս գտնուող 25 հազարի չափ թուրք վնտուռներուն ալիւրը:

Անմիջապէս հեռագիր մը խմբագրեցինք, որով Թարտուս գտնուիլս յայտնելով՝ դրամ կ'ուզէի Պոլսէն:

Գարեգին վրդ. գիս ճաշի վար ղրաւ: Բաւական մեծկակ վրան մը ունէր ու բաւական ալ կահ կարասի:

- Դժբախտաբար գիշեր չի պիտի կրնամ քեզ վրանիս մէջ հիւրընկալել, ըսաւ, որովհետեւ աւելորդ անկողին ու վերմակ չունիմ:

- Ես տեղ մը կը ճարեմ, պատասխանեցի:

Վրաններու մէջ նոր պատյտ մը ըրի Հրանդ Մկրեանի ընկերակցութեամբ:

- Մենք ալ մեր վրանին մէջ չատուր տեղ չունինք, ըսաւ Հրանդ. ու աւելցուց տեղ չունինք, բայց կեցիր ես տեղ մը կը գտնեմ:

Զիս ներկայացուց կեսարացի երիտասարդներու, որոնցմէ մին ըսաւ թէ կրնար գիս իրենց վրանը առնել, պայմանաւ որ գիտհանայի կէս անկողինով ու կէս վերմակով:

– Քով քովի կը պառկինք, առաջարկեց:

- Սիրեհնայն սիրով:

Դժուարահաճ ըլլալու ատենը չէր:

Այդպէս կարգադրեցի նաեւ անկողնոյ խնդիրը:

Վրանի կեանքը առաջին վայրկեանին հաճելի թուեցաւ ինծի: Նոյտութեան հրապոյրը ունէր ամէն բանէ առաջ:

Միայն թէ ցերեկները անտանելի տաք կ'ընէր վրաններու ներքեւ ու յետոյ ճանճերը հանդիստ չէին թողուր մեզ:

Իսկ մեծագոյն անպատեհութիւնն էր ոջիլը, որ տարածուած էր բոլոր վրանաբնակներուն վրայ եւ որմէ ես ալ ետ չմնացի երկու օր ետքը:

Ընկերներս Սեպուհ Ակունի եւ Գարագաշ հազիւ թէ երկու օր մնացին վրանները ու յետոյ գացի Թարսուս ուր յաջողեցան ծածկուած մնալ:

Թարսուս երթալու համար հարկ էր վէսիքա առնել եւ այս վէսիքան օրը հազիւ 40-50 հոգիի կը տրուէր, սակայն չատեր առանց վէսիքայի կ'երթային՝ ճամբան պահակ կեցող ոստիկանները կաշառելով:

Քիւրդկ Սթամպուլցին, ուր կը գտնուէին վրանները, ճշմարիտ տօնավաճառի մը երեւոյթը ունէր, ափյափոյ կարգաւ խանութներ բացուած էին, ուր կը վաճառուէին կերակուրի վերաբերեալ ամէն ինչ, միս, հաւ, բանջարեղէն, մածուն, պտուղ եւն., լիմոնը եւ թուրմունճը առատ ու ածան էին: Արդէն նոյն միջոցին ամէն ինչ աժան էր:

(Շար. 38)

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

SAMEDI 23 AVRIL, 11h30 : Hôtel de Ville de Paris, le maire de la capitale, Bertrand Delanoë reçoit la communauté arménienne — sur invitation. Remise d'une médaille du courage et de la justice à deux intellectuels turcs.

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

LYON

DIMANCHE 24 AVRIL, 16h : Messe de requiem en la cathédrale St Jean, célébrée par Mgr Norvan Zakarian; homélie prononcée par son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules.

17h : Rassemblement devant la primatiale St-Jean et préparation du cortège avec remise d'œillets à déposer place Antonin Poncet, terme de la manifestation.

18h : Pose symbolique et bénédiction de la première pierre du Mémorial du génocide des Arméniens, place Antonin Poncet, cérémonie du dépôt des gerbes.

18h15 : allocutions de son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules, Ganda Camara, au nom des peuples victimes du génocide et de crimes contre l'humanité, des représentants de la communauté arménienne, Michel Mercier, président du Conseil général du Rhône, Jean-Louis Touraine, premier adjoint au maire de Lyon.

VILLEURBANNE

VENDREDI 22 AVRIL, 20h30 : Soirée de Commémoration organisée par l'Association des Anciens Elèves de l'Ecole Markarian-Papazian de Lyon — Centre Culturel de Villeurbanne: 234 cours Emile Zola 69100 Villeurbanne — Sous la présidence de M. Jean-Paul Bret, Maire de Villeurbanne et le patronage de Mme Arpiné Markarian. — Avec le soutien de la Ville de Villeurbanne et de CCAF — Conception et mise en scène Jiraîr DJOLAKIAN — Avec la participation des Anciens Elèves, la troupe de danse «Daron» de la MCAD, l'ensemble de musique traditionnelle «Spitak» et des chorales «Komitas» et «Guiliguia». — Entrée libre.

SAMEDI 23 AVRIL, 17h: Inauguration du Mémoriai pour la reconnaissance du génocide arménien.

18h : Inauguration de l'exposition «Apovian, ma sœur jumelle» (Hall de l'Hôtel de Ville, 2ème étage).

MARSEILLE

SAMEDI 23 AVRIL, 19h30 à 21h30 : Meeting avec René Dzagoyan et le Prof. Gérard Dédéyan — Dock des Suds, 12 rue Urbain Ve.

DIMANCHE 24 AVRIL, Matinée: Cérémonies à Aix-en-Provence, Gardanne, les Pennes-Mirabeau, Cabriès-Calas, Toulon. **A partir de 14h :** Rassemblement devant David — Défilé; **15h :** Rassemblement devant le Consulat de Turquie; **16h30:** Procession vers Cathédrale — Dépôt d'œillets sur la stèle; **18h:** Cérémonie œuménique de requiem en la Cathédrale de la Major (quai Joliette). Homélie prononcée par son Eminence Mgr Bernard Panafieu, le Cardinal Archevêque de Marseille; **18h30:** Extinction de la flamme par un jeune.

BORDEAUX (Cenon)

DIMANCHE 24 AVRIL: La Municipalité de Cenon convie à célébrer la commémoration du génocide arménien conjointement avec les célébrations de la Journée du Souvenir des Déportés. **10h45:** Début de la manifestation par le rassemblement à la Mairie; **11h:** Défilé vers le Monument aux Morts; **11h15:** Dépôt de gerbes — Les allocutions seront prononcées dans la Salle du Conseil Municipal. — Dévoilement du tableau in memoriam de Guillaume Toumanian («Présence», œuvre inspirée du sacrifice des victimes) — Exposition ouverte en permanence à la Maison des Associations de Cenon.

CHAVILLE (24 Avril)

Organisé par l'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne, Dimanche 24 avril à **12h:** Messe à l'église St Grégoire l'Illuminateur; **12h30:** Cortège vers le monument arménienne de Chaville (face à la gare rive droite). Dépôt de gerbes et prises de paroles par des personnalités politiques.

ISSY-LES-MOULINEAUX (24 Avril)

Rassemblement devant l'église arménienne; 6 avenue Bourgain à **11h30; 12h:** Cérémonie de prières au monument de la rue de la Défense.

ARNOUVILLE-LES-GONESSE (24 Avril)

12h: Dépôt de gerbes au monument commémorant le génocide, rue Jean-Jaurès. La cérémonie sera précédée d'une messe de requiem à **11h** en l'église apostolique Ste Croix de Varak.

CHARENTON LE PONT
(Vendredi 22 avril à 18h)
rue Paul Eluard - angle rue des Bordeaux
Square de la Cerisaie
Prises de parole, homélie.

SEVRAN
(Dimanche 24 avril à 10h)
MANIFESTATION
devant la stèle,
Parc Badier, avenue de Livry à Sevran

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90ԱՄԵԱԿ
կիրակի, Ապրիլ 24

Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ նահատակեաց յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

NOTRE DAME DE PARIS

Monseigneur
Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France
célébrera la Divine Liturgie
en rite arménien
pour la commémoration
du 90ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
victimes du génocide de 1915,
sous la présidence de
Mgr André VINGT-TROIS
Archevêque de Paris
le dimanche 24 avril à 15h

*
**

A l'issue de la Divine Liturgie, une réunion amicale aura lieu au Centre Saint-Mesrob,
10 bis rue Thouin - Paris Vème

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

dans le cadre du 90ème anniversaire du génocide des Arméniens
présentation de l'ouvrage
DEIR-ES-ZOR
Sur les traces du génocide arménien de 1915
en présence des auteurs
BARDIG KOUYOUMDJIAN
et **CHRISTINE SIMEONE**
de France Inter

le Vendredi 22 avril à 20h45
Rencontre — débat — signatures

9 rue de Madrid 94140 Alfortville
☎ 01 43 76 55 89 - Fax 01 43 78 66 64
E-mail: contact@mca-alfortville.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Թուրքիոյ կողմէ 1915ին՝

Հայ ազգին դէմ գործուած ցեղասպանութեան,
Արեւմտահայաստանին ցեղային մաբրագործումի ենթարկուելուն
եւ Հայուն Պատմական Հայրենիքին յափշտակութեան

90ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.- *ՎԼԱՏԻՄԻՐ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ*

«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ»

Մենապրոյց նահատակ բանաստեղծի հետ
"Ապոլոն" Հրատ., Երեւան 2005

2.- *ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ*

ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ ԶՈՀ

«ԷՇ ՆԱՀԱՏԱԿ» ԵՂԱԾ ԱԶԳ ՄԸ՝ «ՀԱՑԵՐԸ»

Մատենաշար "Նայիրի"ի, Պէյրութ 2005

Սոյն հրատարակութիւններով հետաքրքրուողները եւ զանոնք ստանալ փափաքողները կրնան դիմել հետեւեալ հասցէներուն՝

MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — Le Verdon-B-06800 CAGNES-SUR-MER
եւ կամ
«REVUE NAÏRI» — B.P. 113 - 5/86 BEYROUTH — LIBAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Վենեստիկ - Պօ-Ափաքս Մշակութային միութիւն 400 Եւրօ:

PARIS

Le Collectif VAN (Vigilance Arménienne contre le Négationnisme), sous l'égide et avec la participation du CCAF, organise 4 journées d'information à l'occasion du 90ème anniversaire du génocide arménien.

Elles auront lieu sur le parvis de Notre-Dame de Paris où seront montés 2 chapiteaux.
— Entrée libre —

1er CHAPITEAU :
PROJECTION DE FILMS

Diffusion en boucle de DVD :

1) Le génocide arménien - 52 mn - (diffusé sur Arte ce 13 avril)
Le DVD du film de Laurence Jourdan édité par la Compagnie des Phares & Balises en avril 2005 + Bonus DVD : 50 minutes d'entretien exclusif avec Yves Ternon, Historien et Spécialiste de la question du crime de génocide et du génocide arménien.

2) En avant-première en France: I hate dogs - The last survivor (Je hais les chiens - Le dernier survivant) 2005 - 29mn - Suzanne KHARDALIAN et Pea HOLMQUIST - Film suédois, sous-titres français (un rescapé du génocide arménien, âgé de 99 ans, témoigne).

3) Back to Ararat - 1988 - 100mn - Suzanne KHARDALIAN et Pea HOLMQUIST - Film suédois, sous-titres anglais (témoignages).

4) Mémoire d'Arménie - USA - 77mn - J. Mickael HAGOPIAN - (Témoignages de la ville martyr et région de Kharpert en 1915).

5) Histoire d'une trahison - GB - 1999 - 44mn - James MILLER - (Les manœuvres diplomatiques turques pour faire échouer la reconnaissance du génocide arménien en USA).

6) Mémoires arméniennes - France - 1993 - Jacques KEBADIAN (témoignages de rescapés).

2ème CHAPITEAU :
EXPOSITION PHOTOS

Exposition permanente de l'Organisation «Terre et Culture» :
«Images de notre siècle,
le génocide des Arméniens 1915-1916»
150 photographies, documents, cartes et textes historiques concernant :
— la société arménienne dans l'Empire Ottoman avant 1914
— le génocide
— l'exil, les camps.

Des publications et ouvrages historiques sur le thème du génocide seront exposés.

D'autre part l'après-midi du samedi 23 avril (à partir de 14h) sera consacrée à un happening artistique avec l'APAF dont voici le Communiqué :

«GENOCIDE ARMENIEN - PARIS SE SOUVIENT»

15 artistes vont exprimer ensemble leur sentiment face à l'injustice d'un génocide dénié depuis 90 ans, sur le Parvis de Notre-Dame de Paris, le 23 avril 2005. Face à Notre-Dame, les artistes vont créer en noir et blanc sur des toiles de 1,5×2,00 m.
Les participants sont :
APAF (Artistes Plasticiens Arméniens de France) www.apaf.org
ADJAR, Irma BASMADJIAN, Claude BELLANGER, Vatché DEMIRDJIAN, Annie DILANIAN, Yériché DJERGAIAN, Henri GHAZERIAN, Marguerite MATEOSSIAN, Laurent NISSOU, Patrick SAMUELIAN.
Artistes invités :
Georges AYVAIAN, Véhanouche BALIAN, DIBASAR APARTIAN, Maral KEROVPIAN, Vahan KEROVPIAN.
Les œuvres créées resteront exposées le dimanche 24 également.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 21
JEUDI
21 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·184 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·184

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆՈՐ ՊԱՊԸ

ԾԻՐԱՆԱՒՈՐ ՌԱՁԻՆԿԷՐ ԴԱՐՁԱԻ ԲԵՆԵՏԻԿՏՈՍ ԺԴ.

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ԲԵՆԵՏԻԿՏՈՍ ԺԴ· ԴԷՄ Է ՆԱԵԻ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Կարդինալ Ժոզէֆ Ռացինկէր, 78 տարեկան, Միւնիխի նախկին Արքեպիսկոպոսը չորրորդ քուէարկութեան իսկ (Ապրիլ 19, ժամը 17·50ին) 265րդ Պապը դարձաւ: Ծանօթ է որպէս պահպանողական, ինք որ Վատիկան Բ· տիեզերական ժողովին ամէնէն յառաջդիմականն էր: Ամբողջ ժողովուրդը համախմբուած էր Ս· Պետրոս հրապարակը, երբ սպիտակ ծուխը որ կ'ելլէր Սիքստինեան մատրան ծխնելոյզէն կը յայտնէր թէ նոր Պապը ընտրուած է եւ քիչ ետք, պատշգամէն չխլեցի ծիրանաւորը՝ Եորկէ Մեհինա էսթեւէզ կը յայտնէր.– "Հապեմուս փափամ", այլ խօսքով՝ "Պապ մը ունինք, որ կը ստանայ Բենեդիկտոս ԺԶ· անունը": Նախորդը՝ Բենեդիկտոս ԺԵ· պապական պաշտօն վարած է 1914էն 1922, եղած է խաղաղութեան տենչով անձ մը, որ պահպանած է Վատիկանի չէզոքութիւնը, պատճառ ըլլալով որ Երկու կողմերն ալ իրեն դէմ ըլլան: 1917ին, հիմնած է միաքանութիւն մը արեւելեան եկեղեցիներու համար, ապա, պապական արեւելեան հիմնարկ մը:

Այս ընտրութիւնը խանդավառութեամբ չընդունեցաւ բոլորին կողմէ, մանաւանդ անոնց, որոնք համոզուած են որ կաթոլիկէ եկեղեցին հիմնական բարենորոգումներու պէտք է դիմէ: Թերեւս ամէնէն ճշգրիտ սահմանումը որ տրուեցաւ կը պատկանի Փարիզի Արքեպիսկոպոսին, որու համար աւելի լաւ է շատ խելացի պահպանողական մը ունենալ քան ապուշ յառաջդիմականը մը: Եւ խելացութեան գետնի վրայ, իր հակառակորդներն իսկ չեն ուրանար: Ձինքը լաւ ճանչցողները կ'ընդունին որ հիմնուր ալ ունի եւ ինք է որ կ'ըսէ.– "Ոչ մեծ հաւատաքննիչը կ'ուզեմ ըլլալ ոչ ալ կատանդր": Ինք դէմ է միասեռականութեան, չի ճանչնար Աւետարանական եկեղեցին (դժգոհներու ըզլուխն են բողոքականները), բացարձակապէս դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան:

Անշուշտ կան նաեւ շատ շատ լեզուներ, որոնք բացատրութիւն կամ արդարացում մը կը գտնեն այս արագընթաց ընտրութեան, յայտնելով թէ Բենեդիկտոս ԺԶ· վատառողջ է եւ պապական իր պաշտօնավարումը կարճ կը տեւէ եւ կարելի կ'ըլլայ այլ ծրագրերու դիմել: Ոչ ոք կ'ուրանայ սակայն, թէ խելացութենէն զատ, շատ ալ զարդացած է, հմուտ աստուածաբան է, բազմաթիւ լեզուներու կը տիրապետէ:

Գերմանացիք շատ հպարտ են, Ֆրանսա գոհ է, Շիրաք ջերմօրէն շնորհաւորեց իր ընտրութիւնը, Իսրայէլ ալ կը սպասէ դատելու համար եւ այդ ուղղութեամբ Իսրայէլի դեսպանը լաւատես է: Ծիրանաւոր Ռացինկէր յայտնած է իրեն թէ քրիստոնէականին մէջ առնել պիտի տայ Նոսթրա էթաթէ հրէաբերականը որ անկիւնադարձ մըն է կաթողիկէներու եւ հրեաներու միջեւ եւ վերջ կու տայ "տիրասպան ժողովուրդ" որակումին:

***

Բենեդիկտոս ԺԶ· առաջին մեծ հանդիպում մը պիտի ունենայ Օդոստոսին Քէօլն, Երիտասարդութեան համաշխարհային օրերուն առթիւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆի նոր վարչապետը՝ Ն· Միքաթի կազմեց 14 նախարարներէ բաղկացած կառավարութիւն մը, որոնք չեն կրնար թեկնածու ըլլալ երեսփոխանական ընտրութեան: Առնցմէ ինը սուրիամէտ կը նկատուին, որոնց երկուքը խորհրդանշական դէմքեր են՝ Մ· Համմուտ (Ազգային նախարար) և Էլիաս Մուր (Պաշտպանութեան): Ընդդիմութիւնը կը պահանջէ միշտ, որ Միքաթի ընդհանուր երթայ եղած չորս առաջարկներուն՝ ա) ընտրութիւնը որոշուած թուականին, բ) արդեւք նախարարներուն թեկնածութեան, գ) օժանդակութիւն ՄԱԿ–ի քննիչ յանձնախումբին Հարիրիի սպանութեան բացայայտման համար եւ դ) ապահովութեան սպասարկութեանց ղեկավարներու մեկնումը:

ՊԱՂՏԱՏի մէջ անձնասպանական արարք մը գործուած է Ապրիլ 19ին, որու հետեւանքով չորս մեռեալ կար եւ 38 վիրաւոր: Ոճրափորձին տէր եղած է Ալ–Ջարքաուիի խմբակ մը:

ՊԵԼՃԻԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՄԵԾ ԵՂԵՌՆ· ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ» ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

Ցեղասպանութեան 90ամեակի նշումներու չրջանակին մէջ, Ապրիլ 18ին բացում մը կատարուած է "Մեծ եղեռն· իրողութիւն եւ դատապարտում" խորագրեալ գիտաժողովին, Գիտութիւններու Ակադեմիայի սրահին մէջ: Բացման ելոյթը արտասանած է Ակադեմիային նախագահը Ֆ· Սարգսեան, դատապարտելով Օսմանեան պետութեան Միութիւն եւ յառաջդիմութիւն կուսակցութեան ղեկավար երբեակին գործած ոճիրը: Ներկաները ապա վայրկեանի մը յոտնկայս լռութեամբ յարգած են մէկուկէս միլիոն զոհերուն յիշատակը:

Վարչապետ Ա· Մարգարեան չեշտած է ոճիրին պետական քաղաքականութեան մակարդակի նախապատրաստուած ծրագրի բնոյթը, ապա ծանրացած զգօն ըլլալու, չանքերը միացնելու պարտաւորութեան վրայ, որպէսզի նման բռնութիւնները չկարողանան:

Երեք օրուան գիտաժողովին ծրագրուած էին մօտ 40 ուշագրաւ զեկուցումներ, քննարկումներ, կլոր սեղաններ:

***

Լ· ՎԱԼԵԶԱ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵՐԹԱՅ

Լեհաստանի նախկին նախագահը Լ· Վալեզա Ցեղասպանութեան 90ամեակին առթիւ Երեւան կը հասնէր Ապրիլ 20ին: Ան ելոյթ կ'ունենայ կազմակերպուած գիտաժողովին երրորդ օրը: Լեհաստանի Երեւանի դեսպանը ըսած է թէ Վալեզա փափաք յայտնած է Հայաստանը ճանչնալու· արդէն երկրին մէջ լուրջ հետաքրքրութիւն կայ Հայաստանի նկատմամբ, յատկապէս մշակութային ու կրթական տեսակէտէ:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ԸՄԲՇՏՄԱՐՏԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՆՈՑԵԱՆ

Վառնայի (Պուլկարիա) մէջ աւարտած է ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյեանութիւնը, թէ՛ ազատ, թէ՛ յունահռոմէական ոճի: Ազատ ոճի մանուկից Հայաստանցիները ձեռնունայն վերադարձած են, սակայն յունահռոմէականի մանուկիցները փայլուն արդիւնք ձեռք ձգած:

Անոնց դէմքաւորը եղած է ըմբիշ Մովսէս Կարապետեան (74 քկ·): Ան վերջին փուլին մրցած է պուլկարացի Մարինովի հետ ու յաղթանակը տանելով Եւրոպայի ախոյեան հռչակուած:

Ցաջող արդիւնք ձեռք ձգած է նաեւ Ռոման Ամոյեան (55 քկ·)· ան յաղթած է Թուրք (3–1) եւ բելառուս (3–0) մարզիկներուն, ապա վերջին մրցումին 1–3 պարտուած է ռուս մարզիկէն ու արծաթէ մրցանակի տէր դարձած:

«ԵԹԷ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԸԼԼԱՑԻ, ՈՉ ԿԸ ՔՈՒԷԱՐԿԷԻ...»

ՓՈՒԱԹիէ (Ցառաջ)·– Քաղաքական գիտաւորութիւններու Համալսարանին Ա· Չրջանին Փուաթիէի մանուճիւղին ուսանողութեան հետ Ապրիլ 18ին հանդիպում ունեցաւ ԻԻ· Տէ· Էվ·ի նախագահ Ֆր· Պայրու: Եւրոպական Սահմանադրութեան հանրաքուէին իր դրական կեցուածքով ծանօթ կուսակցապետը ելոյթ մը, ապա երկխօսութիւն ունեցաւ ուսանողներու հետ, յատկապէս հանրաքուէին նիւթով:

Ելոյթը կեդրոնացած էր "Այո" պատասխանելու հարկին վրայ, Եւրոպայի մէջ ժողովրդավարութեան, փոխադարձ զօրակցութեան, տնտեսական եւ ընկերային յառաջդիմութեան զարկ տալու համար: Աւելորդ չէ հաւանօրէն յիշեցնել թէ Ֆր· Պայրու քաղաքական սակաւաթիւ այն անձնաւորութիւններէն է որոնք հանրաքուէին նկատմամբ դրական դիրք արտայայտելու հետ դէմ են Թուրքիոյ անդամակցութեան:

Հանդիպումին երկրորդ մասը յատկացուեցաւ ուսանողներու հարցումներուն: Անոնցմէ մէկն էր հետեւեալը· "Ինչպէս կարելի է համոզել Ֆրանսացիները թէ հանրաքուէին դրական քուէարկելը մտածել պէտք չէ տայ Թուրքիոյ հաւանական անդամակցութեան մասին", յետոյ՝ "Կը խորհի՞ք թէ Թուրքիոյ կողմէ Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումը կրնայ հիմնական պայման մը ըլլալ այդ երկրին անդամակցութեան համար":

Առաջին հարցումին ԻԻ· Տէ· Էվ·ի նախագահը պատասխանեց թէ ինչ կը վերաբերի իրեն, ինք ժխտական կեցուածք ունի Թուրքիոյ անդամակցութեան: Ապա կրկնեց ամերիկացի դիւանագէտ Հ· Քիսինճըրի հետեւեալ արտայայտութիւնը· "Եթէ Եւրոպացի ըլլայի, այդ անդամակցութեան դէմ կը քուէարկէի, բայց քանի որ Ամերիկացի եմ, ի նպաստ կը քուէարկեմ":

Իսկ Հայկական Հարցին առընչութեամբ Ֆր· Պայրու յայտնեց թէ Շաբաթ օրը Ցեղասպանութեան 90ամեակին տզեկոչումներուն ներկայ ըլլալու համար Երեւան կերթայ: Իր համոզումով՝ Ցեղասպանութիւնը "առաջնային հարց" մը պիտի ըլլայ, եթէ ոչ ուրիշ բանի, մարդկային իրաւունքներու մարդին համար որ "Նոր Եւրոպա"յի հիմնաքարը պիտի կազմէ:

Պ· Պայրու ըսաւ նաեւ թէ Ֆրանսան տէր է օրէնքի մը որ կը պայմանաւորէ Ցեղասպանութեան ճանաչումը: Աւելցուց վերջապէս թէ Սահմանադրութեամբ կը նախատեսուի յետագային որ Եւրոպական որեւէ օրէնք ընդունուի մէկ միլիոն ստորագրութիւն հաւաքելու միակ պայմանով, անդամ որեւէ երկրի մէջ:

ՏԻԳՐԱՆ ԵԿԱՒԵԱՆ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՃԱՆՉՑԱԾ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդդիմադիր երկու կուսակցութեան լրջմէ ամիս մը առաջ Խորհրդարանին յղուած Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումին բանաձեւը մեծամասնութեամբ ընդունուած է Ապրիլ 19ին: Բանաձեւը կ'ըսէ թէ Լեհաստանի Խորհրդարանը յարգանքի իր տուրքը կը մատուցանէ Ա· Աշխարհամարտին ընթացքին Թուրքիոյ հայ բնակչութեան դէմ գործուած Ցեղասպանութեան զոհերուն յիշատակին: Նշուած է նաեւ թէ այդ յարգանքը ու ոճիրին դատապարտումը ամբողջ մարդկութեան, պետութիւններու եւ բարի կամքի տէր մարդոց բարոյական պարտականութիւնն է:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Մարդկային իրաւունքներու միջազգային կազմակերպութեան (ՄԻՄԿ) տարեկան տեղեկագրին Վրաստանի փոքրամասնութիւններուն յատկացուած բաժինն մէջ բաւական լայն տեղ տրուած է հայ համայնքին:

Նախ առնուած է Ծալկայի հայաշատ շրջանը: Ծալկան կը գտնուի Թիֆլիսէն դէպի արեւմուտք, վրացերէնգական սահմանին դրեթէ կէս ճամբուն վրայ: Մինչեւ 1990ական թուականները հոն մեծամասնութիւնը յունական գաղութը: Երբ արտագաղթով անոր թիւը ոչ իսկ տասնկէն մէկ մնաց (այսօր 3·000 է միայն), Հայերը դրաւեցին առաջին դիրքը (14·000): Թէեւ այս մէկին ալ ունի արտագաղթի ցաւը: Շրջանին մէջ վրացական 17 դպրոցի քով կան 13 հայկականներ, 3 ռուսական, 3 աղբեջանական: Վերջին տասնամեակին մեծցած է խառն ամուսնութիւններու համեմատութիւնը: Ուշադրաւ է միջհամայնքային հակադրութիւններու նուազումը որ յաճախ կը վերածուի բախումի:

Ջաւախքը գետեղուած է Թուրքիոյ եւ Հայաստանի սահմաններուն մէջտեղ. 2002ի մարդահամարով՝ հոն 207 հազար հոգի կ'ապրի, որոնց 113 հազարը Հայ է, 90 հազարը Վրացի. կան Յոյներ, Ռուսեր, Հրեաներ ալ: Ախալքալաքը եւ Նինոծմինդա 90% համեմատութեամբ հայ բնակչութեան տէր են, Ախալցխան հայ եւ վրացի խառն բնակչութիւն ունի, մնացեալ շրջանները մեծ մասով վրացական են:

Ջաւախքը 2000 մեթրի վրայ բարձրացող սարահարթ մըն է: Սահմանակից է Թուրքիոյ եւ Հայաստանի: Տեղական տնտեսութիւնը լայնօրէն ենթակայ է կլիմայական եւ աշխարհագրական պայմաններուն եւ չզարգացած մնացած է: Թիֆլիսին կապող ճամբան դժուար անցանելի է, մինչ Հայաստանի միացնողը աւելի լաւ վիճակի մէջ:

1989-ին Ախալքալաքի բնակչութեան 91·3%ը Հայ էր, 4·3%ը միայն Վրացի եւ 2·5%ն ալ Ռուս:

Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ Ջաւախքին վերաբերեալ պատմականելիութիւնը կրնայ վիճելի ըլլալ հայկական քաղաքական կազմակերպութիւններու համար, եթէ նոյնիսկ երեւանի իշխանութիւնները անկախութենէն ի վեր այդ մասին արտայայտուելէ կը խուսափին: Թէեւ Երեւան կը փորձէ Վրաստանի իր ազգակիցներուն ի նպաստ միջամտել երբեմն. իսկ հայկական քաղաքական կազմակերպութիւնները մեծ աշխուժութիւն ցոյց կու տան շրջանին մէջ, մինչ որ բնաւ հաճելի չէ Վրացիներուն: Նշուած է նաեւ խորհրդանշական խորքով անհամաձայնութեան պարագան, ինչպէս տուեալ երկեղեցիի մը պատկանելիութիւնը, եւլն.:

Դրական զարգացումներէն կը յիշուի այն որ այսօր այլեւս անվարան կը հրապարակուին ազգային ծագումի պարագաները, ինչպէս Զ. Ժվանիայինը որ կը խօսի հայկական իր նախնիքին մասին: Մինչդեռ նման բան նախապէս կրնար վարկաբեկիչ ազդակ ըլլալ իրեն համար քաղաքական բեմին վրայ:

Ջաւախքի Հայերէն կարեւոր թիւ մը կ'աշխատի շրջանին ռուսական գինուորական խարիսխին մէջ ու այդ ճամբով ռուսական քաղաքացիութիւն ստացած է. մինչդեռ Վրաստան չէ ընդունած երկքաղաքացիութիւնը: Եւ որովհետեւ Ռուսաստանի այցագիր կը պարտադրէ Վրացիներուն, ռուսական անցագիրը կարեւոր ըտացուածք է, յատկապէս անոնց համար որոնք կը ջանան աշխատելու հեռանկարով Ռուսաստան երթալ: Ասկէ զատ, Մոսկուա կրնայ միշտ փորձել միջամտել երկրին ներքին գործերուն, այն պատրուակով որ իր քաղաքացիներուն իրաւունքը կը պաշտպանէ:

Կարուած կացութեան պատճառով Ջաւախքը միջազգային սուր ուշադրութեան թիրախ է. յատկապէս Օ-Իս-Սէ-Ը-ին կողմէ որ տեղացի թղթակիցներու ցանցի մը չնորհիւ կը հետեւի քաղաքական զարգացումին: Ոչկառավարական կազմակերպութիւններու աշխատանքը որ մեծ քաջալերութիւն կը վայելէ, հանրութեան յարաբերական ուժականութիւն կու տայ:

Յաջորդող պարբերութիւններուն մէջ նախ կ'ըսուայ տեղական ժողովներուն մէջ փոքրամասնութիւններուն ներկայացումի լաւ վիճակը: Հայերը որոնք Ախալքալաքի ու Նինոծմինդայի մէջ բացարձակ մեծամասնութիւն են, այդ առումով հարց չունին: Երեւափոխանի, խոշորդրականի ,եւլն. ամիոններուը իրենք գրաւած են. նոյնն է պարագան հանրային պաշտօններուն մեծագոյն մասին:

Ախալցխայի մէջ կացութիւնը տարբեր է: Կազմակերպութեան անդամներուն խօսակիցը Հայերը յաճախ գանգատած են որ իրենք փոքր համեմատութեամբ ներկայ են տեղական տեսնութիւններու մէջ: Ասիկա բացատրած են խորհրդանութեամբ որուն Վրացիները համաձայն չեն գտնուիր: Այս առիւհանդերձ, Ջաւախքի բնակիչներուն գլխաւոր հարցը տնտեսական կացութեան կը վերաբերի: Ճամբաները դէշ վիճակի մէջ են, էլեկտրականութիւնը խզումներով կը տրուի, վառելանիւթի գինը տեւականօրէն կ'աւելնայ, եւլն.: Այս բոլորին մէջ յաճախ Հայերը խորհրդանութեամբ կը բացատրեն, մինչ վրացի պատասխանատուները կ'ըսեն թէ այդ դժուարութիւնները ամբողջ երկրին կը վերաբերին:

Դիտարկուած այլ հարց մըն է լեզուականը: Խորհրդային օրով վրացերէնը երկրին պաշտօնական լեզուն նկատուելով հանդերձ, ժողովուրդին մեծ մասը ռուսախօս էր: Անկախութեան հետ վրացերէնը պաշտօնական միակ լեզուն եղաւ: Վրացերէնի իմացութիւնը քաղաքացիութիւն ստանալու նախապայման չըլլալով հանդերձ, անոր տիրապետութեան տակաւ աստիճանը փոքրամասնութիւններու համարկումին գլխաւոր խոչընդոտներէն է որ մեկնաբանումի կը մղէ զիրենք:

Հարցը ներկայ է Ջաւախքի մէջ ալ ուր ապրողները նոյնիսկ լեզուին բերանացի գործածութեան դժուարութիւն ունին. իսկ ատիկա կաշխատը սահմանափակում. ներ կը բերէ հայ համայնքին: Անոր ներկայացուցիչները ամէն օր աւելի կը գիտակցին հարցին, թէեւ փոքրամասնութիւնները ընդհանրապէս լեզուական իրենց իրաւունքներուն եւ իրենց մայրենիին պահպանութեան:

Կացութեան լուծումի ջանքով՝ փոքրամասնութիւններու խիտ շրջաններու ազգային վարժարաններուն, չափահասներու դասընթացքներուն մէջ գործ կը տրուի վրացերէնի ուսուցումին:

Ախալցխայի մէջ լեզուական հարցը տարբեր բնոյթ ունի. քաղաքաբնակ Հայերը լաւ գիտեն վրացերէն: Բայց չգիտցողները աւելի մեծ մեկուսացումի մէջ կ'իյնան: 1989-էն առաջ հայ երեխաներու 70%-ը ռուսական վարժարան կը յաճախէր. այսօր նոյնքան տոկոս մը հայկական վարժարան կ'երթայ: Ու այդ երեխաները տակաւ կ'ըլլան թէ՛ ռուսերէնի, թէ՛ վրացերէնի մէջ, թէ՛ հայերէնի մէջ: Ջափահասներն ալ մեծ փափաք չեն յայտներ վրացերէն սորվելու, իրենք գիրենք մեկուսացնելով:

Նորէն ալ Ախալցխայի մէջ հարցին լուծումը աւելի դիւրին կը թուի, քան Ջաւախքի:

Հայերն ու վրացիները իրարմէ հեռացնող չափորդ ազդակը վրացական եկեղեցիին մարդոցրութեան քաղաքականութիւնն է: Ախալքալաքի ու Նինոծմինդայի մէջ բացուած վանքի մը ուսուցչութիւնները լաւ ընդունելութիւն չեն գտներ տեղացիներէն: Զայրոյթի պատճառ եղած է անցեալ գարնան հայկական դիւղի մը եկեղեցիին մէջ կատարուած վրացական պատարագը:

Հարցերու աղբիւր են պատմութեան դասագիրքերն ալ: Վրացական պատմութեան, փոքրամասնութեան լեզուներուն թարգմանուած դասագիրքեր կան, բայց շատ յաճախ կը գործածուին Հայաստաներ վրացերէն սորվելու, իրենք գիրենք մեկուսացնելով:

Նորէն ալ Ախալցխայի մէջ հարցին լուծումը աւելի դիւրին կը թուի, քան Ջաւախքի:

Հայերն ու վրացիները իրարմէ հեռացնող չափորդ ազդակը վրացական եկեղեցիին մարդոցրութեան քաղաքականութիւնն է: Ախալքալաքի ու Նինոծմինդայի մէջ բացուած վանքի մը ուսուցչութիւնները լաւ ընդունելութիւն չեն գտներ տեղացիներէն: Զայրոյթի պատճառ եղած է անցեալ գարնան հայկական դիւղի մը եկեղեցիին մէջ կատարուած վրացական պատարագը:

Հարցերու աղբիւր են պատմութեան դասագիրքերն ալ: Վրացական պատմութեան, փոքրամասնութեան լեզուներուն թարգմանուած դասագիրքեր կան, բայց շատ յաճախ կը գործածուին Հայաստաներ վրացերէն սորվելու, իրենք գիրենք մեկուսացնելով:

ՊՈԼԻՍ

ՎԱԳՐՖԻ ՀԱՐՑՈՎ ՄԸ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԷՐՏՈՂԱՆԻ ՈՒ ՎԱԳՐՖՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Պոլսոյ Մեսրոպ Պատրիարքը Ապրիլ 12 Թուականիր նամակով մը Ց. Կիմիւշեան կաւակին դատին նիւթով դիմած է վարչապետ Թ. Էրտողանի: Ցիւեցուցած է թէ նոյն կտակը 1904 Սեպտեմբերին վաքըֆի վերածուած է Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեանի օրով: Համաձայնին օրինաւոր կանոնադրութեան տէր մխակ վաքըֆն է որուն վարիչը կամ հոգաբարձուն Նախարարներու խորհուրդէն պաշտօնապէս ճանչցուած ազգընտիր պատրիարքն է: 1936ին Մեսրոպ Պատրիարք Նարոյեանի օրով միւս վաքըֆներուն առընթեր, կիւմիւշեան կտակը եւս օրինաւոր կերպով վերահաստատուած է որպէս հայ փոքրամասնութեան վաքըֆ:

1970ին վաքըֆներու վարչութիւնը կը-տակին վաքըֆը զրաւած է, առարկելով որ հոգեւոր պետերը իրաւունք չունին վաքըֆի վարիչ ըլլալու: Բարձրագոյն տեսանը բեկանած ըլլալով հանդերձ այդ որոշումը, 2001ին ի վեր Վաքըֆներու վարչութիւնը կը պահանջէ որ Պատրիարքը հրաժարի կտակին վաքըֆի վարչութենէն: Իսկ Պատրիարքական Աթոռը կը պնդէ որ պէտք է յարգուին կտակին կանոնադրութեան տրամադրութիւնները, ինչպէս օրէնքը կը տնօրինէ: Աւրդէն Պատրիարքը միայն կը հովանաւորէ վաքըֆը որուն վարչութիւնը կազմուած է աշխարհականներէ:

Կտակին վաքըֆը չորս կալուած ունի որոնց եկամուտը կրթաթոշակներու կը յատկացուի: Հակառակ վաքըֆին կանոնադրութեան, 1970էն ի վեր կարելի չէ եղած նոյն վաքըֆին անունին նոր կալուած արձանագրել:

Մեսրոպ Պատրիարք վարչապետին, պետական նախարար Ա. Շահինի եւ Վաքըֆներու վարչութեան նախագահ Ե. Պայազըտի ուղղած նամակներով առաջարկած է Եւրոպայի պատշաճեցումի աշխատանքներուն առընթեր բարեացակամ լուծում մը բերել հարցին:

*
**

ՎԱԳՐՖՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ՄԱՍԻՆ

"Ռատիքալ" (Ապրիլ 15) կը գրէր թէ Վաքըֆներու ընդհանուր տնօրէնութիւնը վաքըֆներու նոր օրէնքով կարգ մը կէտերու մէջ ընդառաջած է փոքրամասնութեան վաքըֆներու պահանջներուն, բայց ամէնէն վերջ հարցին որ "բարի նպատակով երբորդ կողմերու փոխանցուած կալուածներուն իրենց տէրերուն վերադարձուելուն" կը վերաբերի, վճիռը ձգուած է նախարարներու խորհուրդին:

Կատարուած տեղեկատուութիւնը կ'ըսէ թէ փոքրամասնութեան վաքըֆները կառավարութեան, հրապարակած պատշաճեցումի օրէնքներէն եաք դիմումներ կատարած էին: Մինչ Վաքըֆներու տնօրէնութիւնը կը պնդէր որ փոքրամասնութեան միայն այն վաքըֆները որոնք բարոյական անձնաւորութիւններ են կարենան անշարժ կալուածի սեփականատէր ըլլալ, փոքրամասնութիւնները կ'ուզէին որ եկեղեցիներն ալ նոյն իրաւունքէն օգտուին:

Վաքըֆներու տնօրէնութեան կողմէ յառաջիկայ օրերուն Նախարարներու խորհուրդին ներկայացուելիք բանաձեւը փոքրամասնութիւններու վերաբերեալ հետեւեալ նշումները ունի.

– Փոքրամասնութեան վաքըֆներու պատկանող, բայց Պետական գանձին, քաղաքապետութիւններու, յատուկ վարչութիւններու սեփականութեան վերածուած կալուածները պիտի արձանագրուին տալեալ վաքըֆին անունին:

– Փոքրամասնութիւններու այն կալուածները որոնք բարեսիրական նպատակով նուիրուած են, կարելի պիտի չըլլայ պետականացնել, անոնց ժամանցումի օրէնքը կիրարկել, անոնց վրայ գրաւ դնել:

– Փոքրամասնութիւններու վաքըֆները պիտի կարենան առանց արտօնութիւն ուզելու գնումներ ընել, իրենց ապրանքը իրենց յարմար գտած ձեւով գործածել. նաեւ պիտի կարենան միջազգային գործունէութիւն տանիլ, գործակցութիւններ ստեղծել, արտասահմանի մէջ մասնաճիւղ ու ներկայացուցչութիւն բանալ, արտասահմանեան կազմակերպութիւններու անդամակցիլ, արտասահմանէն նպաստ ու օժանդակութիւն ստանալ եւ փոխադարձաբար:

– Վաքըֆներուն եղած կալուածային նուիրատուութիւններէն հարկ պիտի չգանձուի:

– Վաքըֆները իրենց մարմիններուն, անկախ քննչական մարմիններու եւ էմբատական երդուեալ խորհրդականներու կողմէ քննելի պիտի ըլլան:

– Թուրքիոյ մէջ 52 հայկական վաքըֆ կայ:

Օրէնքին բանաձեւին յետագայ զարգացումները եւրոպացի դիւանագէտներուն հետաքրքրութեան առարկայ են: Անոնք լսած են որ եթէ կառավարութիւնը ամբողջական բարեփոխումի չդիմէ, Եւրոպական Միութեան հետ նոր հարցերու պատրաստ պէտք է գտնուի: Թէ՛ վաքըֆները, թէ՛ Եւրոպական Միութիւնը կը պնդեն որ երբորդ անձերու սեփականութիւն դարձած համայնքապատկան ստացուածքը վերադարձուի: Ասիկա 25 միլիոն Եւրոյի հաշուեցոյց մը կը նշանակէ Թուրքիոյ համար:

ԱՐԴԵՆ ՄԱՐԴԻԿ ԱՅՍՕՐ ԱՐԴԵՆ ՄԱՐԴԻԿ ԱՅՍՕՐ

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Ազգային Գրադարանը Վաշինկթընի մէջ կը կազմակերպէ ցուցահանդէս մը հայ գրքի պատմութեան մասին: Ցուցահանդէսին մէջ պիտի ներկայացուին հայ գրքի պատմութեան ընթացքին հրատարակուած գիրքերը, ինչպէս նաեւ հայ գրքի պատմութեան մասին գրուած գիրքերը:

Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ Մայիս 31:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Ազգային Գրադարանը Վաշինկթընի մէջ կը կազմակերպէ ցուցահանդէս մը հայ գրքի պատմութեան մասին: Ցուցահանդէսին մէջ պիտի ներկայացուին հայ գրքի պատմութեան ընթացքին հրատարակուած գիրքերը, ինչպէս նաեւ հայ գրքի պատմութեան մասին գրուած գիրքերը:

Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ Մայիս 31:

Մարդկային իրաւունքներու միջազգային կազմակերպութիւնը իր հաստատումներուն հիմով շարք մը յանձնարարութիւններ ըրած է Վրաստանի իշխանութիւններուն: Անոնց մէջ են պատասխանատուներու կողմէ ազգային փոքրամասնութիւններու ուղղուած անգութ, անմարդկային ու խարական վերաբերումներուն վերջ տալու ազդարարութիւնը, ամբողջ երկիրը վարակած կաշառակերութեան դէմ ազդեցիկ պայքար մղելու թելադրանքը: Մանաւանդ երբ այդ կացութիւնը կը խոչընդոտէ յատկապէս փոքրամասնութիւններու տնտեսական, ընկերային եւ քաղաքական իրաւունքերուն յագեցումը:

Ասկէ զատ, ցանկ մըն ալ պատրաստուած է ուղղակի փոքրամասնութիւններուն ուղղուած բարեփոխումներու:

Պատրաստեց՝
Ա. Թ.

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Յեղասպանութեան թանգարանի - հիմնարկի տնօրէնը Լաւրենտի Բարսեղեան Ապրիլ 13ին Երեւանի մտաւորականների համալսարանին մէջ ուսանողներուն հետ հանդիպում մը ունեցած է, խօսելով ցեղասպանութեան հարցին մասին: Ըսած է թէ ներկայիս ամբողջ աշխարհի մէջ շուրջ 20 հազար Հայեր կ'ապրին որոնք ծնած են 1915-էն առաջ: Իսկ Հայաստանին դուրս ապրող Հայերու որպէս թիւ ան տուած է 9 միլիոն 540 հազարը, լսելով թէ անոնք տնտեսական ու քաղաքական մեծ ուժ կը ներկայացնեն ու անոնց ջանքերով է նաեւ որ շատ երկիրներու խորհրդարաններ ճանչցած են ցեղասպանութիւնը:

Այդ երկիրներէն ան յիշած է առաջինը որ Ուրուկուէյն էր (1965), ապա միւսները: Լ. Բարսեղեան չեչտած է թէ ցեղասպանութեան ճանաչումն ու դատապարտումը միջազգային հանրութեան կողմէ, անհրաժեշտ է ո՛չ միայն հայ ժողովուրդին, այլեւ ամբողջ մարդկութեան, որպէսզի յետագային կարելի ըլլայ նման ոճիրներ արգիլել:

Ան առաջնային նկատած է Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ կեցուածքը հանդէպ ճանաչումին, քանի որ այդ երեքը Ա. աշխարհամարտին մասնակից պետութիւններ էին ու ականատես՝ կատարուածին: «Չէ՞ որ Գերմանիա կրնար արգելք ըլլալ Թուրքիոյ եւ չարտօնել ոճիրը» հարց տուած է ան: Ապա Համոզում յայտնած է որ Գերմանիա ցեղասպանութեան մեղսակից երկիրը է:

ԻՆՆԻՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Յեղասպանութեան 90ամեակի նշումներուն շրջանակին մէջ Երեւանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի ուսանողական խորհուրդը նախաձեռնութիւն մը ծրագրած է: Շուրջ չորս միլիոն անգլերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, սպաներէն, գերմաներէն, արաբերէնը, հայերէն իմակներ պիտի ղրկուին համացանցի ճամբով: Անոնք պիտի ունենան եղեռնը դատապարտող բնագիրներ, կոչեր, ոճիրի լուսանկարներ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴԱԴԱՐԱ՞Ծ Է ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
ՍՈՒՐԲԵՐ ՈՒՆԵՆԱԼԷ
ՏՈՒՔԹ. ԱԲԵԼ ՔՀՆՑ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ծրննեւ 2005

ԷՍԱԵԱՆԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ «ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ» ՄՐՑՈՒՄԸ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութեան ժրաջան անդամները ամէն կարգի հետզհետէ ծառացող դժուարութիւնները առ ոչինչ համարելով, անդամ մը եւս յաջողեցան կազմակերպել միջվարժարանական "Հայ լեզուի, պատմութեան եւ մշակոյթի" մրցոյթը, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի "Ն. Ֆրէնկեան" հաւաքասրահին մէջ: 200ի հասնող ներկաներէն ուշացողները հարկադրուեցան սանդուխներու աստիճաններէն հետեւիլ այս խիստ չահեկան մշակութային ձեռնարկին որ տեղի կ'ունենար հինգերորդ անգամ ըլլալով:

Մատաղ սերունդի երկսեռ ներկայացուցիչներուն մասնակցութիւնը յուզմունքէ պահեր ապրեցուց երէնց ծնողաց, ինչպէս նաեւ հետաքրքիր ներկաներուն: Երկու մակարդակի 35 մրցորդի մասնակցութեամբ տեղի ունեցող ցերեկոյթին հանդիսավարը Պ. Ալեքս Անթոնեանն էր որ վարպետօրէն դիւցաւոր ոգեւորել մրցոյթը: Իր բացման խօսքով Տիկին Մ. Շէրիք նախ չնորհակալութիւն յայտնեց ձեռնարկին յաջողութեան սատարող ուսուցչուհիներ Տիկին Ա. Գէորգեանի եւ Տիկին Զ. Մեհրապիի, ապա միութեան անդամուհիներ Տիկիններ Վ. Տէմիրճեանի, Ա. Սահակեանի, Ժ. Հէքիմեանի, Ա. Թէլֆեանի եւ Ա. Թէրզեանի: Նաեւ դատական կազմին որ կը բաղկանար Տիկին Անահիտ Տէր Մինասեանէ եւ ՊՊ. Արտաշէս Ոսկանեանէ եւ Յովիկ Մազէճեանէ: Իր խօսքը ուղղելով երախաներուն, Տիկին Շէրիք զանոնք հրաւիրեց տէր կանգնելու իրենց լեզուին, պատմութեան եւ մշակոյթին փոխանցելով զանոնք ապագայ սերունդներուն:

Մրցոյթը տեղի ունեցաւ կանոնաւոր և դրեթէ անթերի կազմակերպութեամբ, հակառակ բաւական երկարատեւ յաջորդական զոռոզական փուլերուն: Մրցոյթի արդիւնքները հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէին.

Ա. մակարդակ.–

Ա. մրցանակ.– Լիլիթ Ոսկանեան, Բ. մրցանակ.– Մարիըլոյս Տիրքիլիսեան, Գ. մրցանակ.– Անոյշ Թորոսեան, Դ. մրցանակ.– Դալար Կարապետեան:

Բ. մակարդակ.–

Ա. մրցանակ – Մասիս Մարգարեան, Բ. մրցանակ.– Անոյշ Պատմաճեան, Գ. մրցանակ.– Սարգիս Իշխանեան, Դ. մրցանակ.– Մելինէ Իգնատիոսեան:

Ցիշեցնենք որ ութ մրցանակակիրներէն չորսը Դպրոցասէրի, չորսն ալ Սմոուէլ-Մուրատի աշակերտներ են: Մրցոյթի բոլոր մասնակիցները անխտիր նուէրներ ստացան:

Ցերեկոյթի աւարտին, դատակազմէն Տիկին Ա. Տէր Մինասեան խօսք առնելով իր անկեղծ գնահատանքը արտայայտեց, հաճելի անակնկալի մը առջեւ դրնտնուած ըլլալով, չնորհաւորեց Էսաեան Սանուց Միութեան վարչութիւնը, ուսուցիչները, ապա ծնողները եւ վերջապէս երախաները որոնք այնքան մաքուր առոգանութեամբ պիտցան պատասխանել ուղղուած հարցումներուն: Ապա դրուատեց մրցոյթի պաղպաղը յղացող Տիկին Շէրիքի աշխատանքը, իր ձառնարկը որակելով "հաւատքի գործ":

Ցերեկոյթի աւարտին ներկաները արժանացան միութեան անդամներուն ըրած ծախսերը չանքերով պատրաստուած ճոխ ընդունելութեան:

Այս առթիւ ուրախութեամբ տեղեկացանք թէ պանատահայ գաղութը իր կարգին դործի լծուած է սոյն մրցոյթին կազմակերպութեան համար, օգտագործելով նոյն հարցաթերթիկները:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

«ՎԱՐՊԵՏ» ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՒ ԱԶԳԱՑԻՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄՈՑԹԸ ԿՐՆՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Ապրիլ 1ի իրիկունը Կրնոպլի "Տօֆինէ" թանգարանին "Սէնթ Մարի տան Հօ" բաժանմունքին մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանէն մասնաւորաբար հրաւիրուած հայ հոգեւոր եւ ազգային երաժշտութեան "Վարպետ" համոյթին ելոյթը, կազմակերպութեամբ "38 Ռիւժիան" մշակութային միութեան: Բազմաթիւ հայ եւ տեղացի հանդիսականներ ներկայ էին, ինչպէս նաեւ Հայր Ժողէֆ Սանճան, Հայ Մշակոյթի Տան պատասխանատուներ եւ անդամներ: Արուեստագէտներու խումբը կը բաղկանար մեներգչուհի Անոյշ Սահակեանէ (մեծծօ–սոփրանօ), Արմէն Զաքարեանէ (դուդուկ), Արկադի Պողոսեանէ (թառ), Վարազդատ Յովհաննիսեանէ (դուդուկ), Արթիւր Գրիգորեանէ (չէի), Ռոպէր Տիւրիւնցէ (դհոլ):

Օրուան հանդիսավարը ներկայացուց համոյթը, հայկական պեստաւորումով եւ վարելուչ կեցուածքով: Համոյթը բացումը կատարեց կարգ մը աւանդական եղանակներով, ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծելով: Ապա, Անոյշ Սահակեան իր զգայուն ձայնով հրամցուց չարականներ, մեղեդիներ եւ ժողովրդական երգեր, արժանանալով ներկաներու ջնահատանքին: Երաժիշտներն ալ, իրենց կարգին, նուագով ա՛լ աւելի ջերմացուցին մթնոլորտը եւ հանդիսականները ապրեցան յիշատակելի ժամեր:

ՇԱՒՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՆԱՏԱ.– Զօրեան հիմնարկը կը տեղեկացնէ թէ Հայկ. Ցեղասպանութեան վերաբերեալ զերմանական դիւանագիտին փաստաթուղթեր լոյս տեսած են Համպուրկի մէջ: Այդ փաստաթուղթերը կը պատկանին Գերմանիոյ արտաքին գործերու նախարարութեան դիւանագիտներուն: Հատորը որ 675 էջէ կը բաղկանայ, արդիւնքն է «Շփկլ»ի նախկին խմբագիր Վոլֆկանկ Կոպթի եօթը տարուան աշխատանքին: Հոն տուած են 218 հեռագրեր, նամակներ, Օսմանեան կայսրութեան Գերմանիոյ հիւպատոսական տեղեկագիրները, եւլն:

Հատորը կարեւոր է երկու տեսանկիւնէ. առաջինը այն է որ դէպքերու օրերուն գերմանացի դիւանագէտներ ու պետական պաշտօնեաներ կրնային պարզութենէ տեղի տեղեկութիւն ղրկել արտաքին գործոց նախարարութեան: Իսկ երկրորդը՝ հրատարակութիւնը կը զուգադիպի ժամանակի մը երբ գերմանացի հանրային կարծիքը ամէն առենէ աւելի սկսած է հետաքրքրութիւն ցոյց տալ 1915-ին, անոնց մէջ գերմանական պատասխանատուութեան նկատմամբ:

www.zoryaninstitute.org

ԼՈՆՏՈՆի "Կամիտաս" հիմնարկն ալ երկրորդ հրատարակութիւնը ըրած է Հայկական Ցեղասպանութեան մասին բրիտանական Խորհրդարանին "Կապոյտ գիրք"ին որ այս օրերուն թիրախ է թրքական ուրացումի քաղաքականութեան. ինչպէս քանիցս գրուեցաւ, Թուրքիոյ իշխանութեան դէմքերը դիմում մը պատրաստած են Բրիտանիոյ Խորհրդարանին, անկէ պահանջելով որ անզօրացնէ Ճ. Պրայսի ու Ա. Թոյնպիի այդ հատորին վաւերագրական արժէքը, յայտարարելով որ ան քարոզչական նպատակներով գրի առնուած է: Ըստ թրքական աղբիւրներու, 550 թուրք խորհրդարանական ստորագրած են դիմումը որ թուրք մասնագէտ Թ. Աքչամի բնորոշումով իսկ, կրնայ միայն ծառայել Թուրքիոյ վարկաբեկումին ու ծիծաղելի դիրքի մատնուելուն:

Հատորին վերհրատարակութեան յառաջաբանը գրած ու ծանօթագրութիւնները պատրաստած է Արա Սարաֆեան:

www. garodbooks.com

«ԳՈՒՌԻԷ ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՆԱԼ»Ի ԱՇԽԱՐՀԱՑՈՑՑԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Միջազգային մամուլի քաղուածքներու ծանօթ չաբաթաթերթը գարնան եռամսեակին 130 մեծադիր էջով Աշխարհայոյց մը հրատարակած է, ուր լայն բաժին մը յատկացուած է ամբողջ աշխարհի քաղաքական հակամարտութիւններուն: "Հայաստան – Ադրբեջան" խորագրուած էջը (47) նիւթ ըրած է Ղարաբաղի հարցը, եւ թէեւ քարտէս ալ հրատարակելով նոյն էջին վրայ:

Համառօտ տեղեկատուութիւնը կ'անդրադառնայ 1921ին Ստալինի կողմէ Ադրբեջանին տրուած հողամասին, 1988 Փետրուարին Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդին ինքնորոշումի վճիռին, Սումգայիթի պատահարներուն, պատերազմին, 1991ի անկախութեան հռչակումին: Կ'ըսուի թէ "պարադայական" այս փոքր հանրապետութիւնը որ գործնապէս Հայաստանի հակակշռին ենթակայ է, միջազգային շրջանակէն ճանաչում չէ գտած:

1994ի հրադադարէն ի վեր հոն կը տիրէ "ոչ պատերազմ, ոչ խաղաղութիւն" կոչելի կացութիւն մը: Երեւան կը մերժէ ադրբեջանական ամէն, նոյնիսկ խորհրդանշական, հովանաւորութիւն: Այդ կեցուածքին մէջ անմասսաստ ներքաշուած մը թերելու փորձով կը բացատրուի Լ. Տէր Պետրոսեանի հրաժարումը:

Նիւթը աւարտած է տարօրինակ այն նշումով որ Հայաստան կը պահանջէ որ պահպանուի Լաչինի անցքը, պատրաստակամ ըլլալով այլ հողեր զիջելու. յատկապէս այն շրջանը որ Ադրբեջանը Նախիջեւանի իր ինքնավար հանրապետութեան կը կապէ:

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)
ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Վրանաբնակ տարագիրներէն ալ գործի ելլոցած էին: Այսպէս, օրինակի համար կային սափրիչի վրաններ, դեղագործի վրաններ, մանրավաճառի վրաններ, եւն.;

Շրջուն մանրավաճառներ ալ պակաս չէին:

- Ազուր սառ ունիմ, կը պոռար մէկը:
- Պատուական ճերմակ ջուր (օղի), կ'ըսէր ուրիշ մը:
- Մաքուր ջուր..
- Սքանչելի մածուն, եւն.:

Քանի մը օրէ ի վեր վրաններն էի՝ ամբ օր մը մարդ մը մօտեցաւ քովս: Անմօրուս, ճերմակ պեխերով մէկն էր, ճերմակ հաստ ու խոշոր վարտիք մը հագած, գլուխը աղտոտ ֆէս մը, ոտքերը մերկ, կոշտ մուճակներու մէջ:

- Ձճանչցա՞ր զիս, բաւ:
- Ո՛չ, պատասխանեցի:
- Աղէկ մը նայէ՛ երեսս:

Ուշադիր նայեցայ դէմքին: Ձափազանց յուզնած ու տառապած մարդու մը երեւոյթը ունէր:

- Չեմ ճանչնար կոր, ըսի:
- Այս որչա՛փ փոխուեր եմ ուրեմն, ըսաւ տխրութեամբ:

Ցետոյ, աւելցուց:

- Տօքթոր Պօղոսեանն եմ...

Զարմանքի ճիչ մը արձակեցի:

- Ա՛յո՛, տօքթոր Պօղոսեանն եմ:

Աղդարեւ ինքն էր, ազգային հիւանդանոցի յիմարանոցի թժիկապետը:

Ինչպէս յայտնի է, Ապրիլ 11ի ձերբակալածներուն մէջն էր ինքն ալ ու աքսորուած Զանդըըրը: Քանի մը ամիս եռքը Զանդըրէն փոխադրած էին զինքը Էնկիւրի ու հոնկէ ալ քշած էին մինչեւ Թարսուս ուր եկած էր քառասուն օր քալելէ եռքը:

Իր պատմութիւնը սրտաճմլիկ էր: Էնկիւրցի հայ կաթոլիկ խումբի մը հետ ճամբայ հանուած էին: Եթէ չեմ սխալիր. գերապայծառն ալ իրենց հետ է եղեր:

- Երեքական հոգի չղթաներով իրարու կապուած մեզ ճամբայ հանեցին, պատմեց, եթէ մէկնումէս մին կայնէր, միւս երկուքն ալ տիպտուած էին կանգ առնել, եթէ մին բնական պէտք մը զոհացնելու համար ետեւ կը մնար, միւս երկուքն ալ միասին ծռելու եւ կոկոզ ընելու ըստիպուած էին: Գիշերները անգամ չղթաները չէին հաներ... ցերեկը, տաքին, շատ անգամ ծայռուէ կը տանէինք, ջուրի մը քով կը հասնէինք, մեր պահապանները ջուր կը խմէին, իսկ մեզի պուտ մը չէին տար, պարզապէս չարչարելու համար:

Տօքթորը պատմեց նաեւ որ Էնկիւրիէն ճամբայ ելած առենիս ամէնքն ալ միտքերնին դրած էին թէ քանի մը ժամէն պիտի ջարդուէին, որովհետեւ այդպէս եղած էր իրենցմէ առաջ ճամբայ ելլող կաթսարները:

- Այր ու կին բարնրաձայն աղօթելով կը քալէին, ըսաւ, շատեր ճամբան իրենց ունեցած ոսկի դրամներն ու զոհարեղէնները կը նետէին, որպէսզի չարդարապետրոնը ձեռքը չանցնին:

Տօքթոր Պօղոսեանի զալուստը նախախնամական բարիք մը եղաւ վրանաբնակ նահանջականներուն համար որոնց մէջ հիւանդութիւնները ծայր տուած էին: Գրեթէ ամէն վրանի տակ մէկմէկ հիւանդ կար ու այդ միջոցին, ինչպէս ըսի, վրաններուն թիւը հինգ վեց հազարի կը հասնէր:

Գլխաւոր հիւանդութիւնները էին տիզանդերի (թաղիք), ջերմ ու աչքի ցաւ: Տիզանթերիւնը փոխանցիկ ալ է, ամէնէն աւելի զոհ կ'ընէր: Այդ հիւանդութենէն օրական թերեւս 60-70 հոգի կը մեռնէին:

(Շար. 39)

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

LYON

DIMANCHE 24 AVRIL, 16h : Messe de requiem en la cathédrale St Jean, célébrée par Mgr Norvan Zakarian; homélie prononcée par son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules.

17h : Rassemblement devant la primatiale St-Jean et préparation du cortège avec remise d'œillets à déposer place Antonin Poncet, terme de la manifestation.

18h : Pose symbolique et bénédiction de la première pierre du Mémorial du génocide des Arméniens, place Antonin Poncet, cérémonie du dépôt des gerbes.

18h15 : allocutions de son Eminence Philippe Barbarin, Cardinal primat des Gaules, Ganda Camara, au nom des peuples victimes du génocide et de crimes contre l'humanité, des représentants de la communauté arménienne, Michel Mercier, président du Conseil général du Rhône, Jean-Louis Touraine, premier adjoint au maire de Lyon.

MARSEILLE

SAMEDI 23 AVRIL, 19h30 à 21h30 : Meeting avec René Dzagoyan et le Prof. Gérard Dédéyan — Dock des Suds, 12 rue Urbain V^e^.

DIMANCHE 24 AVRIL, Matinée: Cérémonies à Aix-en-Provence, Gardanne, les Pennes-Mirabeau, Cabriès-Calas, Toulon. **A partir de 14h :** Rassemblement devant David — Défilé; **15h :** Rassemblement devant le Consulat de Turquie; **16h30:** Procession vers Cathédrale — Dépôt d'œillets sur la stèle; **18h:** Cérémonie œuménique de requiem en la Cathédrale de la Major (quai Joliette). Homélie prononcée par son Eminence Mgr Bernard Panafieu, le Cardinal Archevêque de Marseille; **18h30:** Extinction de la flamme par un jeune.

BORDEAUX (Cenon)

DIMANCHE 24 AVRIL: La Municipalité de Cenon convie à célébrer la commémoration du génocide arménien conjointement avec les célébrations de la Journée du Souvenir des Déportés. **10h45:** Début de la manifestation par le rassemblement à la Mairie; **11h:** Défilé vers le Monument aux Morts; **11h15:** Dépôt de gerbes — Les allocutions seront prononcées dans la Salle du Conseil Municipal. — Dévoilement du tableau in memoriam de Guillaume Toumanian («Présence», œuvre inspirée du sacrifice des victimes) — Exposition ouverte en permanence à la Maison des Associations de Cenon.

NICE et CANNES

SAMEDI 23 AVRIL, de 18h à 21h : Veillée commémorative — **18h :** Rassemblement sur la place du Palais de Justice de Nice — organisée par les jeunes de la communauté : Le Nor Seround de Nice et la JACA (Jeunesse Arménienne de la Côte d'Azur) — Stand d'information, distribution de tracts, fascicules...

DIMANCHE 24 AVRIL, 11h30 : Réquiem en l'église arménienne Sainte-Marie de Nice; 281 boulevard de la Madeleine 06000 Nice.

14h15: A Cannes: Rassemblement au Square de Verdun,devant la stèle Pointe de la Croisette à Cannes, près de Bijou Plage. Parking assuré.

14h30: Début de la cérémonie: discours et dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et Anciens Combattants et Résistants Français d'origine arménienne morts pour la France, en 1914-1918 et en 1939-1945. Une prière sera prononcée à la mémoire de nos martyrs par le Père Vatché Hayrapetian, curé de l'église apostolique arménienne de Nice.

16h: Rassemblement sur la Promenade des Anglais (face aux Phocéens) pour la manifestation à Nice.

16h30: Marche du souvenir à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915 et des combattants et des résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945. Marche qui se déroulera jusqu'au Monument aux Morts.

17h: Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915, et des combattants et résistants français d'origine arménienne morts pour la France en 1914-1918 et en 1939-1945.

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension
•
Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF
•
Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

ALFORTVILLE (24 avril)

Organisé par le Comité Unitaire des Institutions, Organisations et Associations Arméniennes d'Alfortville.
10h30: Messe en l'église apostolique Sourp Boghos Bedros;
12h15: Défilé vers le monument Khatchkar près de la Place Achtarak — Dépôt de gerbes — Prises de parole.

CHAVILLE (24 Avril)

Organisé par l'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne, Dimanche 24 avril à **12h:** Messe à l'église St Grégoire l'Illuminateur; **12h30:** Cortège vers le monument arménienne de Chaville (face à la gare rive droite). Dépôt de gerbes et prises de paroles par des personnalités politiques.

ARNOUVILLE-LES-GONESSE (24 Avril)

12h: Dépôt de gerbes au monument commémorant le génocide, rue Jean-Jaurès. La cérémonie sera précédée d'une messe de requiem à **11h** en l'église apostolique Ste Croix de Varak.

NOTRE DAME DE PARIS

Monseigneur
Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France
célébrera la Divine Liturgie
en rite arménien
pour la commémoration
du 90ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
victimes du génocide de 1915,
sous la présidence de
Mgr André VINGT-TROIS
Archevêque de Paris
le dimanche 24 avril à 15h

***

A l'issue de la Divine Liturgie, une réunion amicale aura lieu au Centre Saint-Mesrob,
10 bis rue Thouin - Paris Vème

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ **01 48 78 02 99**
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ **01 39 83 20 67**
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ **01 39 85 24 24**
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ **04 94 19 51 50**
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

EXPOSITION

ASSADOUR — BEAUDIN — BORES — BRASILIER — BOLIN — DE CONINCK — FASNACHT — FUSARO — GUIRAMAND — LESIUER — ROHNER — ZAVARO

Du 7 avril au 21 mai
de 10h à 18h30

GALERIE FRAMOND
3 rue des Saints-Pères 75006 PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84828

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՄՈՒՀՐԲ ԳԷՈՐԳ

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90ԱՄԵԱԿ
Կիրակի, Ապրիլ 24
Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ Նահատակաց յիշատակին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԻՏԻԵԱՆ

GALERIE LES CRAYONS BLEUS
74 rue Belle de Mai 13003 MARSEILLE

EXPOSITION
DE PEINTURE
du 15 avril au 7 mai

Vernissage
en présence du peintre
Aline ETMEKDJIAN
le vendredi 22 avril
dès 18 heures

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1955 - 2005
50 ans de Colonie de la Croix Bleue à Bellefontaine

GRAND CONCOURS DE DESSIN OUVERT A TOUS LES ENFANTS DE 6 A 14 ANS

Thème : la vie à la colonie de Bellefontaine (jeux, activités, promenades...)
3 dessins, primés par un jury de spécialistes, seront imprimés sur des tee-shirts et vendus le jour de la fête.
Tous les dessins seront exposés le 17 juillet à la colonie.
Dessins à exécuter avec feutres, ou pastels, ou gouaches... sur papier (format 24/32) en privilégiant les couleurs franches.
Dessin à envoyer avant le 30/04/05 à l'adresse suivante :

MCA CBAF
Concours de dessin
9 rue du Cirque
38200 VIENNE

Sans oublier de mentionner au dos, le nom, la date de naissance, l'adresse et le N° de téléphone de l'artiste en herbe.
Pour tous renseignements :
Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Vienne
Tél. : 04 74 53 25 91

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

□

ISSY-LES-MOULINEAUX

La Croix Bleue d'Issy-les Moulineaux Section «Dirouhie Serengulian» organise
un voyage en ARMENIE
du 28 avril au 5 mai
Renseignements et inscriptions auprès de :
Aïda : 01 46 45 93 81 / 06 23 24 01 32
Maïda : 01 46 38 28 47

□

Date à retenir

La Section «**Issahakian**» - Banlieue Sud de la Croix Bleue des Arméniens de France présente
« B R A T S C H »
le mercredi 1er juin à 20 heures 30
au Théâtre National des Gémeaux à Sceaux.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 22
VENDREDI
22 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·185 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·185

ՓՈՒՇԱՆ ՏԱՄՄԻ

ՏԷՅվԻՏ ՓԻԼԻՓՍԻ ՏԽՈՒՐ ՇԱՂԱԿՐԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Վերոյիշեալ անձը Հայոց Ապրիլեան բեմը բարձրացած էր վերջին տպրինեռուն, որպէս գլխաւոր մէկ անդամը Հայ եւ Թուրք Հաշտութեան Ցանճնաժողովին, իսկ իր հրատարակած վերջին գիրքէն ի վեր կը դրաւէ մեր ամբողջ բեմը, քանի որ Հայ կազմակերպութիւնները չեն պակսիր զինք հրաւիրելու, եւ գրաւորի կողքին բերանացի ալ ունկնդրելու այն բոլոր մտահոգիչ ճապկումները, որոնք խորքը կը կազմեն իր դիրքին- «Unsilensing the past : Track To Diplomacy and Turkish-Armenian Reconciliation»:

ՏէյվԻտ չարունակելով ի վերուստ իրեն տրուած առաքելութիւնը, ամերիկեան «Պոսթըն Կլոպ» օրաթերթի 19 Ապրիլի թիւին մէջ ստորագրած է յօդուած մը, քիչ մը աւելի յստակօրէն չեշտելու համար իր, ինչպէս նաեւ իր նախագահ Գլինթընի վարչակազմին հետապնդած նպատակը: Գրութեան խորագիրն է «Ցուսալից Նշանակէտ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի համար»:

Ցօդուածագիրը յառաջ կը քշէ Ցանճնաժողովին «Հայ եւ Թուրք անդամներուն համաձայնութիւնը՝ իրաւական կարծիք մը առնելու» հայկական ցեղասպանութեան հարցով: Գիտէինք արդէն, եւ իր գիրքին մէջ այդ յստակ կը դառնայ, թէ այդ «իրաւական» կարծիքը յայտնող վերլուծաբանը մուքիին մէջ ճգնած անուն մը է, կամ խմբակ մը, որ չի բխիր իսկ այն միջազգային մարմիններ-Ինքըրնէշընըլ Սէնթըր փոր Թրէնսիշընըլ Ճասթիս- որուն ուղղուած էր Ցանճնաժողովին առաջարկը իրաւական կարծիքի մը ի խընդիր: Վերոյիշեալ կեդրոնը լինքինք հեռու կը պահէ վերլուծաբանէն եւ անոր աշխատանքէն: Իր գիրքին մէջ ՓԻլիփս նոյնիսկ օգտակար չի գտներ ներկայացնելու այդ խորհրդաւոր՝ իրաւական մասնագէտին տեղեկագիրին ամփոփումը: Աւելի յատկանշականը այն է նաեւ որ այդ երրորդ «չէզոք» կողմին հետ միակ կապ պահողը կը մնայ լինքը՝ ՓԻլիփս, ամերիկեան Արտաքին Ցարաբերութիւններու Մորհուրդին մէջ: Ասիկա կը նմանի ճամփորական տուփերու խաղին,- պարապ տուփ մը, ուրիշ պարապ տուփի մէջ, ձեռնավարութեամբը շուքի մէջ դտնուող մէկու մը: Ամէն պարագայի մէջ, իր դիրքին մէջ խօսելով հանդերձ դրական իրագործումներու մասին, ՓԻլիփս կ'ընդունի թէ Հայ-Թուրք Հաշտութեան Ցանճնաժողովը չէ արձանագրած հիմնական կամ չրջադարձային յաջողութիւն: Ընդհակառակն: Նոյնիսկ Ցանճնաժողովին նպատակին «առաջին քայլերը» հաղիւազող թերի քակուն սահմանին բացումը եւ երկու եզերքներու միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատումը չէ կրցած իրագործուիլ:

Այսուհանդերձ, այդ «դրական իրագործումներ» ենթադրուած կէտերն են որ կը մնան խոռվիչ երեսը Ցանճնաժողովի գործունէութեան: Եւ այդ «դրականն» է որ հիմը կը կազմէ «Պոսթըն Կլոպ»ի յօդուածին: Միշտ հիմնուելով այդ «անկախ» մասնագէտին կամ մասնագէտներուն կարծիքին վրայ, ՓԻլիփս կ'ըսէ թէ անով թէ՛ Հայերը եւ թէ Թուրքերը հաւասարապէս «չհաւատր» ելան: Հայերուն մաս ինկաւ Թուրքիոյ կողմէ Հայերուն կորուստներուն «1915էն 1923 մէկ ու կէս միլիոն մեռեալ» նկատումը որպէս «ցեղասպանութիւն», իսկ Թուրքերուն՝ այն վստահութիւնը թէ ՄԱԿ-ի Ցեղասպանութեան Օրէնսգրութիւնը ի զօրու չէ Հայոց պարագային, քանի ան պատահած է Պարմանագիրէն հռչակուամբ Թուականէն՝ 1948էն առաջ: Անշուշտ կարելի է հարց տալ թէ եթէ Ցեղասպանութեան Օրէնսգրութիւնը ժամանցելի է Հայերու համար, ինչո՞ւ նոյնը չէ հրեաներուն պարագային, որոնց ողջակիզումը վերջ գտած էր 1945-ին: Սակայն ՏէյվԻտ ՓԻլիփս ուրախ է մատնելով Թուրքիոյն մասին: Հայերը իրաւականօրէն չեն կրնար պահանջել «նիւթական եւ հոգայինի» հատուցում, ու ասիկա «կարեւոր է Թուրքերու համար, որոնք կը հաւատան թէ 1920ի Սեւրի Դաշնագիրէն մինչեւ այսօր, մեծ պետութիւնները սխալ կը հասկնան Թուրքիան, եւ կ'ուզեն իրենց երկիրը վոքրացնել կամ անդամահատել»:

Ցօդուածագիրը ամբողջովին իրակա-նութենէն կտրուած կը թուի ըլլալ, երբ կ'եզրակացնէ թէ այս «չհաղորդները», Հայաստան եւ Թուրքիա, հիմնուելով անկախ մասնագէտին եզրակացութեան վրայ, կրնան «անելէն դուրս գալ»: Երկու երկիրները պէտք է իրենց խորհրդակցութիւնները ընդարձակեն, սկսելով Հայաստանէն որ «պէտք է առեղծէ միջոցները սահմանին բացումին համար, ընդունելով 1921ի Կարսի դաշնագիրը, որ կը գծէ երկու երկիրներուն սահմանները»: Սահմանին բացումով ո՛չ միայն կ'օգտուի Հայաստան այլ նաեւ Թուրքիան, քանի թրքական ապրանքները Հայաստանի վրայով աժան ձեւով կրնար հասնիլ մինչեւ «կեդրոնական Ասիա եւ անկէ անդին»:

Ահա թէ հայութիւնը ո՛ւր հասցուց Հայ եւ Թուրք Հաշտութեան Ցանճնաժողովին տարրներու հանդիպումները, մէկ երկրէն միւս երկիր զբօսապտոյտի մը տրապարութիւնը ձգող: Ցանճնաժողովը ուրի կանգնած էր եւ ՓինանսաւորուածՆախագահ Գլինթընի վարչութեան օրով, պաշտօնականանալով 2001 Թուականին ըստ կիզբը լուռ համաձայնութեամբը Երեւանի եւ Անգարայի իշխանութիւններուն: Աչուշտ բոլորին ցանկութիւնն է որ եկուսյաւիտենական դրացիները, Հայեր եւ Թուրքեր պայակին եւ վարեն բարի դրացնութեան չահաւէտ քաղաքականութիւն մը: Այդ կը պահանջէ բնական կեանքը: Սակայն ի յայտ կու գայ թէ լինքնակոչ Հաշտութեան Ցանճնաժողովը արդիւ ծառայութիւնն մըն է որ մատուցանած է Հայութեան: Այսօր մենք զմեզ կը գտնենք աւելի անթաղանքի եւ անընդունելի դրութեան մը առջեւ քան նախապէս, երբ «իրականօրէն» մեզի կը յանձնարարուի թէ պէտք է գոհանալ, նոյնիսկ ուրախանալ եւ յաղթականի նկատուիլ Թուրքիոյ դէմքի ծամածռութեամբ ցեղասպանութեան ընդունման, հոգ չէ թէ անոր երկարած ձեռքերը ներկայանան միշտ արիւնոտ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներով եւ գեհենավարուած Աբարատով:

Եւ ինչո՛ւ զարմանալ, երբ Հաշտութեան Ցանճնաժողովները կը կազմուին Հայկական Դատը այլանդակող պաշտօնեաներէ եւ վերլուծաբաններէ, որոնց գլխաւորը՝ ՏէյվԻտ Լ. ՓԻլիփս ըսած է տեղ մը իր գիրքին մէջ, թէ ինք «չէր մտահոգուած հայկական պատասխանով», քանի յանճնաժողովին հայ աչքառու անդամները, մանաւանդ անոնցմէ մէկը իրեն վստահեցուցած էին թէ հայութեան մեծամասնութիւնը իրենց կողքին կը գտնուէր···:

Չէինք գիտեր թէ հայկական ափսոսալի հաւկուրութիւնը կրկնապղտոր եզերք մըն էր:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԱՊՐԻԼ 24-Ը...

Պոլսոյ պատրիարքը Մեսրոպ արք· Մութաֆեան նամակով մը դիմած է Պոլսոյ կուսակալին, անոր ուշադրութեան յանձնելով Ապրիլ 24 կիրակի օր հայկական հաստատութիւններուն ապահովութիւնը երթեւեկութեան հարցը:

Պատրիարքը գրած է.-

«Այս տարի Ապրիլ 24ը կը զուգադիպի կիրակի օրուան եւ Պոլսոյ մեր եկեղեցիներուն մէջ կիրակնօրեայ արարողութիւնները պիտի կատարուին:

Նկատի առնելով այն դէպքերը, որոնք մեր երկրի զանազան շրջաններուն մէջ մասնզլացում կ'արձանագրեն, որեւէ անբաղձալի կացութիւն կանխարգիլելու նպատակով, ձեր ուշադրութեան կը յանձնեմ Պոլսոյ Հայկական եկեղեցիներուն, վարժարանները, հիւանդանոցները, եւ գերեզմանատունները ապահովութեան տակ առնելու հարցը»:

ԱՄՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԴԷՄ ԹՈՒՐՔԵԻՍՐԱՑԷԼԵԱՆ ԶՕՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ցեղասպանութեան 90-ամեակը, Եւրոպայի անդամակցութեան հարցը, անոր մէջ 1915-ին ներկայութիւնը, բազմաթիւ ուղղութիւններով Անգարայի կատարուած ճանաչումի ճնշումները, բազմաճիւղ ու տենդոտ գործունէութեան մը մղած են Թուրքիոյ ղեկավարութիւնը: Թրքական ուրացումի քաղաքականութիւնը այլեւս անզօր է առանձին դէմ դնելու այս բոլորին հետ նեռան ալ բարձրացող ձայները, ուստի կարելի ամէն ճամբու կը դիմէ ժխտումին սայլը խրած տեղէն հանելու համար:

Վարչապետ Թ. Էրտողան Իսրայէլէն ալ նեցուկ խնդրած է ու այդ երկրին արտաքին գործերու նախարարը ընդառաջելով, ԱՄՆ-ու հրէական լոպիին հետ չփման մէջ մտած է, խնդրելով որ Թուրքիոյ զօրավիգ ըլլան, Կոնկրէսին եղած հայկական դիմումները կասեցնելու համար: Ս. Շալոմ իր ազգակիցներուն ԱՄՆ-ու լոպիին դեկավար դէմքերուն ըսած է թէ եթէ հայկական քանաձեւ մը Կոնկրէսին կողմէ վաւերացուի, ատիկա կը վնասէ Թուրքիոյ, ԱՄՆ-ու եւ Իսրայէլի «յատուկ յարաբերութիւնները»ուն: Մայիսի սկիզբը ծրագրուած է Էրտողանի Իսրայէլ այցը որ կոչուած է վերատին ջեռմացնելու երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները որոնք թաւալան գաղջ չրջան մը կը բոլորէին այն օրէն ի վեր երբ նոյն Էրտողանը Իսրայէլը «ահաբեկիչ պետութիւն» որակած էր: Գաղջ վերաբերում կը ցուցաբերէր ԱՄՆ-ու հրէական լոպին ալ որ աւանդաբար միշտ զօրակցած է Թուրքիոյ շահերուն:

«ԱՊՐԻԼԵԱՆ» ՕՐԵՐ

ԵՐԵՒԱՆ (*"ՅԱՌԱՋ"*) Ապրիլ 20· սեփական թղթակցութիւն·

Դժուար է այս օրերու մթնոլորտին անուն մը տալ Երեւանի մէջ:

Օդը զարնանային, գրեթէ ամառնային է: Սրարատը իր ձիւնապատ վեհափառ գոյզ գագաթներով հպարտանքով ցոյց կու տայ աշխարհի չորս ծագերէն ժամանած ցեղասպանութեան «մասնագէտներու», հայրենակարօտ սերունդի մը որ Մեծեռակաբերդի բիւզաւոր ուխտատուրներու բազմութիւններով տեսնելով քանի մը օրէն, պահ մը հաղորդուելով իր յաւիտենական արմատներուն, պիտի մոռնայ արեւմտեան ափերու իր ունակութիւնները, ամէնօրեայ միապաղաղ կեանքը, պիտի ապրի զօրաւոր յուզումներ եւ պիտի պատրաստուի վերադարձի տոմսով ապահովելու··· ազգական, զաւակ, հարազատ եւ յարկաբաժինի մը տէր անձերու, որ հաճելի եղանակն ու Եղեռնի 90-ամեակը յարմարագոյն առիթ նկատած հասած են:

Գլխաւոր փողոցներու, հրապարակներու եւ մայրուղիներու վրայ Ցեղասպանութեան 90-ամեակը յիշեցնող ընդարձակ պաստառներ, խառնուած ծիախոտի եւ պտղատու եւ զարմանազան գովազդներու իսկական պատկերը կու տան Հայաստանի մը որ կ'ուզէ փոխուիլ եւ փոխուած է եւ Հայաստանի մը որ կայ, կը մնայ անխախտ իր զարաւոր էութիւնը կազմող ինքնութեան խորհրդանիշներուն՝ Եկեղեցի-Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւն, Մշակոյթի սրբատեղիներուն եւ գործիչներուն:

Հայաստանի Գիտութեան Ակադեմիան, որպէս հայ միտքի արժէքներու օրրան, առանձինն կազմակերպած էր «իր 90-ամեակը» իր Հայ գիտնականներով, իր մայրենի լեզուով:

Հայաստանի պետութիւնը՝ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան դիւանագիտութեամբ, կազմակերպած էր իր 90-ամեակը ընկերային եւ ցեղասպանութեան հարցերու (միջազգային) մեծագոյն մասնագէտներու մասնակցութեամբ, որոնցմէ չատեր մի քանի օրէն Թռիչք պիտի առնեն դէպի Ժընեւ, Պրիւսէլ կամ Ռուանտա, խօսելու եւ յիշատակերու ուրիշ ցեղասպանութիւններու չինամականերու կամ տասնամեակներու առիթներով··· ըսելու նոյն բաները, պաշտպանելու նոյն գաղափարները տարբեր լեզուներով եւ բառերով·

Ցեղասպանութիւնը առեղծ մը ի վեր դարձած է մասնագիտութիւն, ստացած է իրաւական իշխուած թառամթերք եւ մինչ մասնագէտները արդիական սարքաւորումներով պատրաստուած սրահներու մէջ կը փորձեն սահմանումը բնորոշել արարքին՝ ցեղասպանութի՞ւն թէ կոտորած, ջա՞րդ թէ սպանութիւն, աչխարհի մէկ անկիւնը Տարֆուրի կամ Նէփալի, Պաղեստինի կամ Պաղտատի մէջ, ամբողջական ցեղեր կ'ոչնչացուին ամէնուս աչքերուն առջեւ···:

Այս եւ նման նիւթեր կը խօսուին այս օրերուս Երեւանի մէջ քանի Հայէրն էին որ կրեցին 20րդ դարու ցեղասպանութիւններու ամէնէն հրէշայինը, «կատարեալը» որ ամբողջ ժողովուրդ մը ոչնչացուց իր 3·000ամեայ բնօրրանէն:

Բայց այս մասին, աւելի ուշ, մանրամասնօրէն:

Հ.Ց.Պ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԵՆԵՏԻԿՈՍ ԺԹ իր առաջին պատարագը մատոյց Ապրիլ 20ին Սիքստինեան մատրան մէջ եւ արտասանեց իր առաջին հոգեւոր ճառը (լատիներէն), գծելով իր ծրագրին գլխաւոր կէտերը: Պիտի չարունակէ լսել եւ երկխօսութեան դիմել եւ կը թուի որ այդ ծրագիրը հանդարտեցուց խռոված մտքերը: Այս ընտրութիւնը միաձայնութեամբ չէ ողջունուած եւ հակառակորդները ամբողջ կեանքը կը քրքրեն անննպաստ կէտեր գտնելու համար: Այսպէս, կը յիշուի որ 12 տարեկանին, մաս

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՍ ՏԵՍԱՅ ԵՓՐԱՏԸ

Ուրեմն այս ճամբաներուն վրայ...
Այս արտերով։ Այս ծառերով։ Այս քարերով։
Արտերը տեսան։ Ծառերը տեսան։ Քարերը տեսան։
Մենք ոչ իսկ հետքերը տեսանք։
Արտերը լացին։ Ծառերը լացին։ Քարերը լացին։
Մենք այդ սիրտերն ալ չունեցանք։
Անոնք յոյս մը ներշնչեցին։
Մենք ո՞ւր էինք, այդ օրերուն։

*
**

Քիչ մը կամաց, կառավար։

- Տակաւին 60 քիլոմեթրի վրայ ենք։ Այս ինքնաշարժը կրնայ սուրալ ժամը մինչեւ 110-120 քիլոմեթր։

- Կամաց, կամաց։ Տարիները, տարիներ առաջ, երբ կարաւանները վայրենիօրէն կը քշուէին այս ճամբաներուն վրայ, աքսորականները օրական ութ-տասը քիլոմեթր ալ չէին կրնար քալել։ Կ'իմանա՞ս։ Օրական ութ-տասը քիլոմեթր։ Անօթի։ Ծարաւ։ Ջուրջերով ծածկուած։ Ոտքերը արիւնլուայ։ Մէկ օրը մէկ տարուան ծանրութիւն ունէր։ Կ'իմանա՞ս։ Մնած չէիր դուն եւ անշուշտ չես գիտեր։ Եւ կամ չատ քիչ բան գիտես։

- Բայց գիտեմ որ այս խճուղին չկայ այն ատեն։ Պարզ ճամբայ մըն էր խորտուբորտ, քարքարուտ, յաճախ անանցանելի։

- Ճիշդ ատոր համար ալ տասն անգամ աւելի վտանգաւոր։ Աքսորականներ ուժասպառ եւ բոպիկ։ Խարազան, հրացան։ Բիր եւ քար։ Սպառնալիքներ արիւնածարաւ...

Կամաց, կամաց։ Սա ծառին տակ երիտասարդ մայր մը իր նորածինը թաղեց, եւ ինքն ալ չնչասպառ ինկաւ ճամբան, խարազանը դլխուն։ Չէր կրնար քալել, կարաւանին հասնիլ։ Ծառը դողաց, քարը հառաչեց։ Երիտասարդ մօր վերջին չունչը խառնուեցաւ դաշտին հովերուն որ կը սուլէին ողբաձայն։

Անդին երեք թշուառներ ինկան դանակէին տակ, ի փառս մարզարէին։

Աւելի անդին, հինգ նոր դիակներ։ Ոստիկանները անխնայ տրտըեցին հինգն ալ, ի խնդիր դրամի եւ զոհարեղէնի, մնացեալը ձգելով գիւղացիներուն եւ ազգաւներուն։

Եւ ահա նոր արշաւ մը կիներու եւ աղջիկներու դէմ։ Կիներ եւ աղջիկներ չէ՞ին, մեծ մասով աքսորական բազմութիւնները այս ճամբաներուն վրայ։

- Հանճարդ առ տար, Աչի։ Այս մէկն ալ քեզի, Մէհմէ՛տ։ Կ'ուզես երկուքը միասին տար, Սիւլէյման։ Ալլահ ու էքպէ՛ր, այս օրն ալ տեսանք...

– Աստուած, Աստուած, դուն ողորմէ։ Երկուքը աչքիս առջեւ մորթեցին։ Երրորդը ահա կը տանին...

- Մայրիկ, մայրիկ, չե՞ս տեսներ, կը տանին։ Ախ, օգնութիւն, օգնութիւն... Զմեզի՞ մըն ալ չունիք...

Մայրեր գետին փռուեցան արիւնաթաթախ։

Մայրեր խենթեցան լեզուպատառ։

Մայրեր, երկինքէն յուսահատ, իրենց ակռաններով բզկտեցին հողը, որպէսզի ճեղքուի, բացուի, դառնայ անդունդ կամ ծով։

Պահ մը դանդաղ։ Աւազակներու խումբ մը կորեց կարաւանին ճամբան։ Մանուկներ, մանուկեր ցիրուցան, ինչպէս խուճապահար ճնճղուկները հրացանի ձայնէն։ Եւ ծերունիներ որ մահ կ'աղերսեն Աստուծմէ։ Մարդերէն։ Գազանները։

*
**

Աւելի արագ, Օհան, ՙքշէ՛՚։

Ուրուականներ։ Ծառերը լեռու եւ ելած կ'աղաղակեն։ Քարերը կը խօսին։ Դևերու գլուխները թուփերուն վերեւ։ Քշէ։ Ջե՞ս լսեր ձայները։

Վարդգէս·· Ոստիկանութեան վերատեսուչին գացեր էի, եւ առներու համար «Ազատամարտ»ի դանձէն յափշտակուած չորս հարիւր ոսկին, ինչպէս խոստացած էին։ «Մենք ալ քեզ կը փնտռէինք», պատասխանեցին, եւ ահա թէ ուր կինկանք։ Երբ յեղափոխութեան կրակը ճեռուեցաւ, դիտէի թէ այս էր մեր ճամբան։

Զօհրապ·· Խումբ մը ոստիկաններ խուժած էին մեր տունը, առանձնորդութեամբ թրքացած Հայու մը։ Բողոքեցի, երբ կը վտրձէին կաշկանդել զիս։ - «Այսպէ՞ս կը վարուին Օսմ· Խորհրդարանի մէկ անդամին հետ»։ - Այդ օրերը անցան, պատասխանեց թրքացած Հայը։ Եւ ահա թէ ուր կ'ներթանք։ Մահէն չեմ վախնար, բայց դոնէ դատէին...

Վարդգէս·· Եթէ այդ քաջութիւնը ունենայինք, մենք ինչո՞ւ իյնայինք այս ճամբաներուն վրայ։

Ակռաներ։ Խօսեցա՞ն թէ խօսիլ ուզեցին երկու մահապարտները, արիւնկզակ պահ նոտղներու ժանիքներուն տակ։ Մինչեւ Ուրֆա, ուր...

*
**

Կամաց, Օհան, կամաց։ Գիւղ մը կ'երեւայ։

Պապ։ Կայան վայրենաբարոյ ուր տեղացին ալ տասնորդուած կարաւանները կը դիմաւորէր չարախինդ քրքիջներով։ Ուր արիւնի եւ աւարի դիշատիչ ախորժակը կը նոմնակէս խնջոյքներ սարքել կուտար, դահիճներու հետ։

Թերեւս ոգիները չեն գիտեր ինչ որ տեղի ունեցաւ երէկ։ Բայց հայրե՞րը որ չարուած են սա պատին տակ եւ ճամբուն վրայ, «Հնթարի»ն ժողված եւ ազատուհամրիչ մը ձեռքերուն մէջ։ «Երանելի օրեր էին», պիտի լսեն սա ուրուանները։ Շողիքը թերնին, վաւաշը աչքերուն մէջ։

Այսպիսի տխրահռչակ աւազան մըն ալ՝ Դամասկոսի ճամբուն վրայ։ Զարտուղի պարագաններ՝ ընդհանուր ներդաշնակութեան մէջ։

Աւելի արագ, Օհան, մինչեւ յաջորդ կայանը։

Մումպիճ։ Այստեղ չէ՞ր որ օրն ի բուն կը հառաչէր ու կ'աղօթէր ծերունի հայդապետը։

Արիւնարբու կուսակալ մը հոս աքսորած էր Կիլիկիոյ կաթողիկոսը, որպէսզի արմատախիլ բազմութիւնները չկարենան համախմբուիլ չուքի մը տակ։ Ոդպէսզի կորնդացնեն ամէն յոյս եւ համակերպին անդառնալի հրամանին, - ոչնչացում։

Ծերունին, Մեծն Սահակ, համարձակած էր աղաղակել, ճակատագրական պահու մը։

- Ո՞ւր տեսնուած է այսպիսի արհարհիք։ Հարիւր հազարաւոր անմեղներ ջարդուած... Ուրիշ հարիւր հազարներ սովամահ... Կիներ մօրէ մերկ, եօթը տասը տարեկան մանուկներով։ Աղջիկներ ծախու վաղոցներու մէջ։ Ո՞ւր է տեսնուած...

- Դեռ աւելին կը տեսնէք, պատասխանած էր հրէշը։ Դեռ չէք լսած ամէն բան...

Դեռ չէ՞ին լսած ամէն բան, անոնք որ անցան այս ճամբաներէն։

Մենք լսա՞ծ ենք ամէն բան։ Մենք որ չտեսանք այս ճամբաները։

Պատմութիւնը արձանագրե՞ց գոնէ տասնէն մէկը։ Այսքան տարիներ վեր՛...

*
**

Օ հէ՛յ, գետն է, գետը։ Եփրատ։

Դարաւոր հսկան հոսուն, փռուած հարիւր մեթր լայնքի մը վրայ։ Ջուրը պղտոր (մխայն Սէ՞ոնն է պղտոր)։ Հոսանքը ուժգնաթափ։ Շրջապատը ամայի։ Ափերը լպրծուն, պարբերական յորդումներու հետքերով։

Գարնան մինչեւ այստեղ կը հասնի։ Սա բարձր ամբարտակն ալ կ'անցնի։ Հարեւան արտերը կը դառնան ջրակոյտ։ Ո՛վ չէ տեսեր Եփրատին վատաղութիւնը, բա՛ն չէ տեսեր։

Դիմացը՝ Թրքական դիւղեր։ Եւ երկաթեայ կամուրջ մը որ երկուքի կը բաժնէ գետը։ Սահմանագիծ։ Աւելի հեռուն՝ բոյներ դաւադիր։

Ահա թրքական պահականոցը, գլխուն վերեւ՝ մահիկը արիւնազանգ։ Երկաթեայ կամուրջին վրայ՝ պահակ մը որ մանկուպայ սպառնադին, հրացանն ուսին։

Գետափն ենք արդէն ութ-տասը ուղեկիցներով եւ ան դիրք բռնած՝ կ'ազդարարէ մուխ ձայնով մը։ Մի՛ մօտենաք։

- Գետը մե՞րն է թէ ձերը, այ մարդ...

Հրացանն է որ կը պատասխանէ պատասխանը, կասկածելի չարժումներով։

-Քանի՞ լուսանկար կրցար քաշել, կարպիս։

- Ցետոյ կ'իմանաս։ Չեռքերդ ջուրը ձմեռիկ որ հոգիդ պովանայ։ Կեցիր սա թումբին առջեւ, հատ մըն ալ փորձեմ։

Նորէն պահակը նշանաձիգ։ Եապա՛ֆ։

Բիրտ ուժն է որ կը յոխորտայ։ Ես յաղթական, դուն պարտեալ։ Ես պետութիւն, դուն ամբոխ աշխարհացրիւ։ Ես մինչեւբերդ սպառազէն, դուն բեկոր վտարանդի։

- Ո՞ւր էիր դուն, երբ հայերէն կը խօսէին այս լեռները, այս դետերը, այս դաշտերը...

*
**

Ջուրդ ինձ օգնական, Եփրատ։

Ահա ղէմ ղիմաց։ Դուն դարաւոր հեղեղ յորդահոսան, եւ՝ ազատուն տերեւ որ կը դողայ աշնան հովերէն։

Հոգիս քեզ մատաղ, Եփրատ։

Ժողովուրդ մը կար քեզի դրկից, դարակից։ Ո՞ւր է։

Ժողովուրդ մը որ կ'օրհնէր քեզ, կը հաւատար քեզի, կը ժպտէր քեզի։

Ժողովուրդ մը այս կամուրջէն անդին։ Մինչեւ Տարօն – Արածանի՛։ Մինչեւ Բաձը Հայք, - Սրտաճոր։

Եփրատ, գետ ամեհի եւ ապերասան։ Աւելի ըմբոստ քան Արաքսը։

Դեւ անասնձ որ կը թաւալիս անդնդախոր ձորերու մէջ, օձապտոյտ գալարմամբ, սարսելով զահավէժներն ահարկու։

Դուն ոդ ժայռերը կը ճեղքես ահեղագոռ չառաչումներով եւ ջրամոյն կը հարթես ամբողջ տարածութիւններ։

Ի՞նչպէս զարճար մեղսակից գազանարարոյ մարդոց վատութեան։

Ի՞նչպէս թոյլ տուիր որ բարեբեր տալիքներդ օրերով դառնան գերեզման հազար ու հազար անմեղներու։

Դառնայիր ջրհեղեղ։ Պատուհաս։ Ցահիճենական անէծք անոնց որ դէպի մահ կ'առաջնորդէին անդէն, անզօր բազմութիւններ։

Մահասարսուռ տատ հազարամեակի մը համար։ Բոլանդակ մարդկութեան համար։

Երբ մայրեր, քոյրեր եւ մանուկներ հոդմտցրիւ եւ խերազար,
Եւ անոնց ետեւէն՝ ամբոխները արիւնախանձ,
Այրեր կապանաւոր, ձեռքերը կռնակի վրայ կապ երկուքով, երեքով, չորսով,
Եւ մարակը անոնց գլխուն։ Նաեւ կացինը, սղոցը, ուրագը։ Ապա քարեր ու ղընդակներ տեղատարափ,
Եւ աղաղակները լեզուպատառ, որոնք բաւական էին երկինքը երկուքի ճեղքելու,
Նոնց հոգիները կը թեւածէին կարծես։ Առաւօտ մը վանայ լիճ հասնելով նաւակ առաւօտ մը վանայ լիճ հասնելով նաւակ նստայ դէպի Ախթամար կղզին։ Այս կըղզին ժամանակին հայկական թագաւորութեան պալատը եղած էր, պարսկաստանի եւ Բիւզանդիոնի միջեւ ճնշուած թագաւորութիւն մը։ Հիմա անմարդաբնակ կղզի մըն է՛՚։

Այսպէս կը սկսի Ֆիլիփ Մարաստէնի նկարագրելու համար իր ՙՊատմ մը հայերու մէջ՚՚ը։ Անկի մասին խօսելով անկը գրէ.- ՙՍրարատ լերան ստորին կողերը ուղղուելով ես հանդիպեցայ թրքական եւ սովետ սահմանին միջեւ չէզոք գոտիին վրայ հազարամեայ արտակարգ հայկական տաճարի մը, բայց երկնքի տակ, որ հիւանդական երեք ոչխարներու ապաստանարան կը ծառայէր։ Բաւական աւելի վեր՝ Տեկորի ձորին մէջ գտայ հայկական եկեղեցի մը՝ իր կառուցուածքով այն-

Ի՞նչէս ափերդ չզարմանա հրաբուխ եւ ջուրերդ լաւա հրահոսան, իրենց դժոխքին մէջ մրկելու համար զահիճները ղը ժոխածին։

*
**

Եփրատ, հանգոյց սիեզերական,
Երբ խուժանը ողջակէզներ կը սարքէր ափերուդ վրայ,
Երբ ամբողջ բազմութիւններ կը քշէր ափերդ ի վար, չաչեցնելով տուր, հրացան, խարազան,
Երբ խառնաճաղն ոռնոցներու Սոդոմ Գոմոր մը դիւային քրքիջներ կ'արձակէր անպատիժ,
Ի՞նչպէս չցամքեցաւ ջուրերդ, կամ լով անապատ մը հրակէզ։ Կամ խաւարած անտառ մը լի օձերով, խժերով, գազաններով։

*
**

... Եւ հիմա, Եփրատ, գետ արդասաբեր Հայաստան աշխարհի, այլեւս ամայի։

Ի՞նչ կը բանին ջուրերդ, կամուրջն անդին։

Կը չարտնակուի՞ ջրատուքը, -հօ՛յ, հօ՛յ։

Կա՞ն մշակներ ածուներուն եւ արտերուն մէջ։ Դաշտերուն եւ հովիտներուն վրայ։

Դեռ կ'երգե՞ն ծիծեռնակն ու արտոյտը։

Կը հնչէ՞ հինաւանին երգն անոյշ։

*
**

Եփրատ, գետ միջերկրական։

Հաղեւաններդ կիրակնօրեայ հագուստեն հագեր արդէն, կամուրջէն ապին։ Արդատութիւն։ Հայրենիք։ Արեւելքէն արեւմուտք։ Մինչեւ ծովափ։

Եփրատ, արքայազուն անժառանգ,
Ժողովուրդ մը կը ծաղկի հարեւան Արաքսի ափերուն վրայ։
Իսկ դո՞ւն։ Դեռ երկա՞ր «ի վերայ աւերակաց»։ Դէմ դիմաց համատարած աւերակութեան, ուրկէ բուերն անգամ խոյս կուտան խուճապահար։
Ե՞րբ կը բացուի խորհուրդը խժռուելիքներուդ ու կը թաւալին սա կամուրջն վար։
Եփրատ, անգիր պատմութիւն ապրելի եւ մի՛ջադայիմ,
Բարութիւն, զօրութիւն, խորութիւն,
Ամբողջ բազմութիւններ կը հալին ձայնիդ կաթոտին։
Ե՞րբ կը չաչեն փրփրադէզ ալիքներդ, իբրեւ չեփոր աւետարբեր։
Ե՞րբ կը ջուրեդդ վերստին կը դառնան օրհնաբեր անձրեւ Հայաստանեայց արտերուն, այդիներուն, ածուներուն։
Լուսացնցուղ չատրուան Ազատութեան եւ Աչխատանքի։

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ապրիլ 1948, Հալէպ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 90ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՖԻԼԻՓ ՄԱՐԱՍՏԷՆԻ ՊԱՏՈՒՅՏԸ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

ՀԱՃԿ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ- (*)
(ԱՊՐԻԼ 7 ԵՒ 11, 2005)

Ամէն մէկ գիտաժողովի կարեւորութիւնը երեք չափանիշ ունի. նիւթը, մասնակցողները եւ վայրը: Ներկայ պարագային մէջ, այս վերջինը յատուկ դեր ունէր երբ մարդ նկատի առնէ հայեւէրեայ յարաբերութիւններուն այնքան բարդ էութիւնը: Կան թիւրիմացութիւններ, նախանձներ ու կանխակալ կարծիքներ, այն աստիճանի որ լուրջ երկխօսութիւն մը վարել դժբախտաբար գրեթէ անհնար է: Այդ պայմաններով, Երուսաղէմի մէջ, Հայոց Ցեղասպանութեան նուիրուած գիտաժողով մը կազմակերպել ուղղակի մարտահրաւէր մըն էր:

Միակ անձը որ կրնար նման ձեռնարկ գլուխ հանել, Գէորգ Հինդլեանն էր ու փառաւոր ձեւով յաջողեցաւ: Բնիկ Երուսաղէմցի Հայ, ան ամէն մարդու ծանօթ է ու բոլորին հետ չփումներ ունի. Եաիր Օրոնին հետ ջերմ բարեկամութիւն մը մշակած է ու հայասէր եւ Ցեղասպանութիւնը դատապարտող հրեայ այս պատմաբանին հետ կրցաւ բացառիկ խումբ մը հաւաքել, իբր մասնակցող:

Գիտաժողովը երկու օրով ու երկու վայրերու մէջ տեղի ունեցաւ: Առաջինը, Ապրիլ 7ին հրէական հիմնարկութեան մը մէջ. Երուսաղէմի Վան Լէեր Հիմնարկին: Երկու նիստ բաղկացած էր. առաջինը ժամը 17–19 ամրագրերէն լեզուով, երկրորդը՝ 19·30–21·30, երբայերէն: Մեծ ամփիթատրոնը լեի լեցուն էր, ունկնդիրներուն թիւը հարիւրէն աւելի էր, մեծ մասամբ ոչ–Հայ: Առաջին նիստին նախագահը ծանօթ մասնագէտ Իսրայէլ Զարնին էր, որ ներկայացուց առաջին բանախօս Եհուտա Պաուէրը: Ինքը եւս Վաշէմի (Ողջակէզի Թանգարան) հիմնադիրներէն է, բայց այս հաստատութիւնը, որուն նպատակը հակահրեայ հալածանքներուն չիշողութիւնը պահպանելն է, տարիներու ընթացքին իր քարոյական բեղնոյթը կորսնցուց ու աւելի քաղաքականացաւ: Պաուէրի պէս մարդիկ մեկուսացած մնացին, սակայն իր համաչխարհային համբաւը անարատ մնաց: Իր զեկուցմանը նիւթը ցեղասպանութիւններուն կանխամտածուած բնոյթն էր, եւ իր եզրակացութիւնը չատ լաւատես չէր: Ցեւտոյ ես խօսեցայ Հայոց Ցեղասպանութեան հարցին ներկայ վիճակին մասին, եւ Ցարութիւն Գէորգեանն այս ոճիրին քիչ ծանօթ տնտեսական կողմերը ներկայացուց: Նիստին վերջին բանախօսները երկու երիտասարդ յամառ պրպտողներ էին, որոնք տարբեր դիւաններու վրայ աշխատելու երկար փորձառութիւն ունին: Գերմանացի Հիլմար Գայզեր սիոնական շարժումին ու արաբ ազդայնամոլներուն հետ Երիթուրքերուն յարաբերութիւններուն մասին խօսեցաւ. Ա. Համաչխարհային պատերազմին սկիզբը երբ սիոնականները տեղահանման ու հալածանքի ենթարկուած էին, Գերմանիան նիւթ միջամտեց ձեմալի մօտ ու այդ արարքները դադրեցան: Վերջին բանախօսը Սրա Սարաֆեանն էր: Լոնտոն հաստատուած այս կիպրահայը անհատական դործունէութիւն մը կը տանի, ամէն կողմէ նոր փաստաթուղթեր ու վաւերագրեր մէջտեղ հանելով. "Կոմիտաս" ա-

---

պացո՞յց՝ ա՛յս պիրքը, որ ամենախոր ծանօթութեամբ ու համակրանքով կը ներկայացնէ Հայը անդլիախօս աշխարհին՝ իր պլուլիական ծագումէն մինչեւ մեր օրերը, իր բարձր մշակոյթով, իւրայատուկ քաղաքակրթութեամբ ու նկարագրով, իր հերոսական ու տղերքդական պատմութեամբ, իր աշխարհածաւալ ու երկնահաս տառապանքով, ենթարկուած ցեղասպանութեամբ ու յարութեամբ, որուն 90ամեակը կը դիմաւորենք այս օրերուն, մարդկութենէն պահանջելով Մեծ Ոճիրին համամարդկային մակարդակով ճանաչումն ու ոճրագործին դատապարտումը:

Այդ գիրքը մեծ նպաստ մըն է այդ ուղղութեամբ:

Եւ հայութեան հանդէպ իր հաւատքն ու վստահութիւնը չեշտելու համար ան մէջբերած է նաեւ Հայոց մասին համամարդկային երկու տիտաններու կանխադուշակումը.– "Ի վերջոյ, ո՞վ կը յիշէ Հայերը"... Առոլֆ Հիթլէրի արտայայտութիւնը՝ արդարացնելու համար իր "մահուան ջոկատ"ներու կազմութիւնը եւ, "Պատմութիւնը է զուր պիտի փնտռէ Հայաստան անունը" Անգլիոյ վարչապետ Ուինսթըն Զըրչիլ Համաչխարհային Բ. պատերազմի ընթացքին:

Ֆիլիփ Մարսդէն իր այս գիրքով կու գայ նաեւ հերքելու նշեալ կանխադուշակումները, որոնք բարեբախտաբար սխալ դուրս եկան:

Հ. Ն.

Philip MARSDEN
18 Trendham Road
St. Mawes Truro
CARNWALL, TR2 SAN
U.K.

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ
1914 - 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)
ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՁԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՓՍՈՍ

Թաղումը կը կատարուէր սա ձեւով: Քահանան կու գար վրանին մէջ, մեռեալին վրայ կարճ աղօթք մը կ'արտասանէր, յետոյ կառքի մը մէջ կը նետէին դիակը առանց պատանքի, մխիթարի իր հագուստներով ու կը տանէին կը թաղէին քիչ մը հեռու, դաշտին մէջ:

Ֆիլէկ Սթասիօնի դաշտին մէջ թերեւս թաղուած տասնեակ հազարներով Հայեր կան:

Պոլիս տուած հեռագրիս պատասխանը քանի մը օրէն եկաւ: Ղրկուած դժամը ձանձելու համար առաջին անգամ ըլլալով թարտուս գացի:

Թարտուս, կամ հին անունով Տարսոն, Պօղոս առաքեալի ծննդավայրը, Կիւղնոս գետին եղերքը, պարտէզներով շրջապատուած սիրուն քաղաք մըն է: Հեռուն կ'երեւան Լամբրոնի լեռները, լի հայկական յիշատակներով: Տարսոնի Հայերը ընդհանրապէս այդ լեռներուն վրայ կ'երթան օգափոխութեան: Ամէն բարեկեցիկ ընտանիք պարտէզ եւ ամարանոց ունի Լամբրոնի մէջ: Եթէ Կիլիկիան անկախ Հայաստանին միացուի, ինչպէս կը յուսանք ու կը հաւատանք, պիտի նախընտրի երթալ Տարսոն բնակիլ:

Առաջին այցելութեանս միջոցին ճանչցայ Շալվարճեան եղբայրները որոնց անգնահատելի օժանդակութիւնը պիտի վայելէի քիչ յետոյ:

Ինչպէս ըսի, Ֆիւլէկ Սթասիօնի վրանները կը գտնուէր նոյն միջոցին Նիկոմիդիոյ ծերունազարդ առաջնորդը Ստեփանոս Սրբազան Ծովակիմեան:

Հակառակ իր կրած տառապանքներուն եւ յոգնութիւններուն Ստեփանոս եպիսկոպոս պահած էր իր մտքի առոյգութիւնը եւ սրամտութիւնը: Ամէն առտու կ'երթար մօտը գտնուած գետակին եզերը, ծառի մը տակ փռել կու տար օթոցը եւ հոն ծալապատիկ նստած կ'անցընէր ամբողջ օրը:

Իմիթիյները, որոնք բազմաթիւ էին, միշտ չրջապատած էին իրենց սիրելի առաջնորդը «Սրբազան Սրբազան» ըսելով:

– Ա՛լ ինծի Սրբազան մի՛ ըսէք, Սրբազանութեան տեղ չմնայ:

Օր մըն ալ դիտելով չուրջի հեռապատկերը ան մը քաշեց եւ ըսաւ.

– Ցանկամ տեսնել գիմ Կիլիկիա... այո՛ ցանկամ տեսնել, բայց աս պէ՛չիմը չէ:

Ֆիւլէկ Սթասիօնի ամէնէն անտանելի ու տարաբախտ բանը առաքումներն էին կամ իրենց բառով ախվալթը: Օրը երկու անգամ, առտուն արշալոյսին եւ իրիկուան դէմ Օսմանիէէն կառախումբը կուգար, տարագիրներով կը լեցուէր ու ճամբայ կ'ելլէր, ամէն անգամ հազար, հազար հինգ հարիւր հոգի տանելով:

Ամէն անգամ որ վայրաչարժի սուլիչին ձայնը կը լսուէր, ամէնուն սիրտը դող կ'ելլէր:

– Որո՞ւն էր արդեօք կարգը քշուելու երթալու աւելի հեռո՞ւն, դէպի Օսմանիէ, Իսլահիէ, Ռաճիօ ու անկէ ալ աւելի հեռուն, դէպի Տէր Զօրի անմայրի ու ամայի անապատները:

Մենք, քանի մը ամուրիները, որ ո՛չ վրան, ո՛չ ընտանիք, ո՛չ պրօք ունէինք, սուլիչին ձայնը լսելնուս պէս կ, փախչէինք հեռուն, կէս ժամ անդին ու ծառի մը տակ կը կծկուէինք մինչեւ որ ախվալթի գործողութիւնը աւարտէր, կառախումբը ճամբայ ելլէր ու վտանգը հեռանար քանի մը ժամուան համար:

Բայց այն խեղճերը որոնք ընտանիքի, պաւակներու, վրանի ու թեւներու տէր էին, ո՞ւր կրնային փախչիլ:

Այդ առաքման գործողութիւնը չատ վայրագ կերպով կը կատարուէր:

Սկիզբ մէմուրին, Մուխթար էֆ. իր քանի մը օգնականներովը, օսմանիներով զինուած, յանկարծ կը մտնէր վրաններուն մէջ եւ իր քմահաճոյքին համեմատ քանդել կու տար այս կամ այն վրանը, անոնց ճողերը քաշել տալով:

– Ղալիսըն, երկսըն, չքսըն, կը պոռային այդ հրէշներէն իրենց բիրերովը սպառնալով անմեղներուն:

(Շար. 40)

(*) Լուրը տուած էինք Ապրիլ 20ի մեր թիւով:

(Շար. Ա. Էջէն)

կապված է Հիթլերական երիտասարդութեան: Այս ուղղութեամբ ամէնէն ողջամիտ հակազդեցութիւնը ունեցաւ Փարիզի նախկին արքեպիսկոպոսը՝ Ծիրանատոր Ժ. Մ. Լիւսթիժէ (Ծագումով հրեայ) և կիրքով քննադատեց նման ըրպարտութիւնները, յիշեցնելով որ 12 տարեկան տղեկ մը ուրիշ ելք չունէր եւ իր ինքնակենսագրութեան մէջ ալ, ցաւ յայտնած էր եւ չեզոտեց հակառացի իր ընտանիքին եւ իր զգացումները: Կը յիշուի նաեւ որ 1991ին ուղեւորին արիւնահեղութիւն ունեցած է, ինչ որ նախատեսել կու տայ թէ եղերքը չապրիր, ուրեմն...: Չինաստան ալ կը պահանջէ որ Վատիկան խզէ աղգայնական Չինաստանի հետ:

ԻՏԱԼԻՈՑ վարչապետը՝ Պէրլուսքոնի ստիպուեցաւ հրաժարիլ Ապրիլ 20ին, բայց, նախագահ Սիամփի կրկին իրեն պիտի յանձնէ կառավարութեան մը կազմութիւնը և այդ առընչութեամբ ձեռնարկած է խորհրդակցութիւններու: Տագնապը ծնած էր Ազգային Հինակցութեան եւ կեդրոնի 4 նախարարներու հրաժարումէն, եղկուքն ալ հիմնական փոփոխութիւն կը պահանջէին: Ազգային Հինակցութեան համար հարկ է ջնջել Հիւսիսի Լիկային տուած բացասական արձագանգին, ըստ որուն ան է համախումբին տոմինուսը, այսինքն ան է որ հրահանգ կու տայ Պէրլուսքոնիի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը վաւերացուց եւրոպական Սահմանադրութիւնը 300ի վրայ 268 ձայնով: "Այո"ի կողմնակից էին իշխանութեան գլուխ գտնուղ պահպանողականները եւ ընկերվարական փաստաբը: Ֆրանսայի մէջ, Ապրիլ 3ին, "Այո"ն փոքր յառաջդիմութիւն մը արձանագրած էր, բայց "Ոչ"ը դեռ գլուխը կը մնար 52%ով:

MAIRIE DE PARIS

Communiqué de Presse

1915 - 2005

Paris se souvient du génocide arménien

A l'occasion du 90ème anniversaire du génocide arménien de 1915, perpétré dans l'Empire ottoman, **Bertrand Delanoë**, maire de Paris, a souhaité, en liaison avec le Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France (CCAF) sensibiliser les Parisiens à ce tragique événement de l'histoire du 20ème siècle et rendre hommage aux 1 500 000 victimes du génocide.

A partir du 20 avril, des panneaux rappelant la perpétration du génocide arménien seront dressés sur le parvis de l'Hôtel de Ville. Un message sur les journaux lumineux de la Ville sera également diffusé.

Bertrand Delanoë recevra, les Parisiens d'origine arménienne à l'Hôtel de Ville, en présence de l'Ambassadeur d'Arménie, Edward Nalbandian et du président du CCAF, Ara Toranian.

le samedi 23 avril à 11h45
dans les salons de l'Hôtel de Ville, entrée 3 rue Lobau.

Environ 1 000 personnes sont attendues à cette commémoration.

Paris, le 20 avril

1915 ԱՊՐԻԼ 2005

PARIS

16h30 : Rassemblement (angle ave. des Champs-Elysées et de Friedland) et marche exceptionnelle sur les Champs-Elysées en présence de personnalités, d'élus et de l'ambassadeur d'Arménie. Ravivage de la flamme du soldat inconnu — musique militaire.

A partir de 19h : Veillée du souvenir organisée par les organisations de jeunesse — carrefour St Germain jouxtant l'église St Germain.

DIMANCHE 24 AVRIL, 10h : Messe de requiem en la cathédrale apostolique arménienne, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

16h30 : Rassemblement devant la statue du RP. Komitas — Place du Canada — en présence de personnalités et d'élus politiques — Allocutions — Départ du cortège en direction de l'ambassade de Turquie.

ՀԱՏՈՒԾՈՒՄ՝ 2015 ՀԱՄԱՀԱՄԲՈՒԹԻՒՆ
COLLECTIF 2015 : REPARATION
collectif2015@otc-france.org

REVENDIQUER CE QUI DOIT L'ÊTRE

Pour rappeler aux instances européennes que la reconnaissance et la réparation du génocide des Arméniens sont deux éléments indissociables du devoir de Justice

Pour réaffirmer que le génocide est inséparable de la Question arménienne en Turquie.

REUNION PUBLIQUE

LE JEUDI 28 AVRIL A 20 HEURES

Salle de l'ASIEM, 6 rue Albert de Lapparent, Paris VIIe
— Métro Ségur —

SOYEZ PRESENTS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR DU MOIS D'AOUT

La Croix Bleue des Arméniens de France organise :

— **un séjour du 29 juillet au 16 août**
pour les enfants nés entre le 1er janvier 1991
et le 31 décembre 1997

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration —
17 rue Bleue 75009 Paris — tél. : 01 53 34 18 18.

Date limite pour les inscriptions : 8 mai

ՄԱՄՈՒԼ

«COURRIER INTERNATIONAL»

(21/27 avril)

1915 - 2005 :
LE GENOCIDE ARMENIEN
90 ANS APRES

IL N'Y A EU NI REPENTIR, NI MISERICORDE

Շաբաթաթերթը թարգմանաբար եւ յատուածներով հրատարակած է Երեւանի Գոլոս Արմենիի յօդուածը, զոր ստորագրած է Լիլիթ Տապալեան, կողքին ալ Ակօսի խմբագիր Հ. Տինքի մէկ յօդուածը ուր կ'ամբաստանուի Եւրոպան, "պատասխանատուութիւններ" խորպրին տակ:

Նոյն էջին վրայ, կարճ արձագանգ մըն ալ կայ քիւրտ գրագէտ Օրհան Միրօղլուէ որ կը չեշտէ Քիւրտերու մեղսակցութիւնը եւ ներողութիւն կը խնդրէ Հայերէն: Յօդուած մըն ալ կայ Թանէր Աքչամէ, առնուած Պիրկիւն Թերքէն, ուր գրագէտը կը բացատրէ թէ Թուրքիա ինչո՞ւ չի ճանչնար Հայոց Ցեղասպանութիւնը ու կ'ակնարկէ, անգամ մը եւս, Նիւթականէն զատ հոգային պահանջներու, չեչտելու համար թէ Հայաստան նման ծրագիր չունի: Յօդուած մըն ալ կայ Իսրայէլեան Հա'արեցէն, ուր եոսի Սարիտ կ'անդրադառնայ որ անցեալին երբ Կրթական նախարար էր յայտարարած էր թէ Իսրայէլ պէտք է ճանչնայ Հայոց Ցեղասպանութիւնը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90ԱՄԵԱԿ
Կիրակի, Ապրիլ 24

Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ նահատակաց յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԻՏԻԵԱՆ

90ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS
1915 2005

SOIREE POETIQUE ET MUSICALE
d'après l'œuvre de **Barouyr Sévag**
(Version originale)

«Anleréli Zankagadoun»
(CLOCHER INTARISSABLE)

Déclamaions, Chants, Danses, Animations audio visuelles

Exécution: Association Musique Sans Frontières

avec la participation du groupe de danses ANI de la MAJC et CBAF

mercredi 27 avril à 20h30

organisée par LA

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14 rue Saint Bazile — Marseille 1er
Tél. : 04 91 50 15 09
— Entrée libre —

ALFORTVILLE (24 avril)

Organisé par le Comité Unitaire des Institutions, Organisations et Associations Arméniennes d'Alfortville.
10h30: Messe en l'église apostolique Sourp Boghos Bedros;
12h15: Défilé vers le monument Khatchkar près de la Place Achtarak — Dépôt de gerbes — Prises de parole.

CHAVILLE (24 Avril)

Organisé par l'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne, Dimanche 24 avril à **12h:** Messe à l'église St Grégoire l'Illuminateur; **12h30:** Cortège vers le monument arménienne de Chaville (face à la gare rive droite). Dépôt de gerbes et prises de paroles par des personnalités politiques.

ARNOUVILLE-LES-GONESSE (24 Avril)

12h: Dépôt de gerbes au monument commémorant le génocide, rue Jean-Jaurès. La cérémonie sera précédée d'une messe de requiem à **11h** en l'église apostolique Ste Croix de Varak.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

NOTRE DAME DE PARIS

Monseigneur
Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France
célébrera la Divine Liturgie
en rite arménien
pour la commémoration
du 90ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
victimes du génocide de 1915,
sous la présidence de
Mgr André VINGT-TROIS
Archevêque de Paris
le dimanche 24 avril à 15h

*
**

A l'issue de la Divine Liturgie, une réunion amicale aura lieu au Centre Saint-Mesrob,
10 bis rue Thouin - Paris Vème

GALERIE LES CRAYONS BLEUS
74 rue Belle de Mai 13003 MARSEILLE

Aline ETMEKDJIAN

EXPOSITION
DE PEINTURE
du 15 avril au 7 mai

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի "Տիրուհի Սերենկիւլեան" մասնաճիւղը ընդհակալութեամբ ստացած է 30 եւրօ Տէր եւ Տիկին Շերվանեանէ իսկ Տէր եւ Տիկին Ժորժ Կիրակոսեանէ 100 եւրօ, Փիրիկ Կիրակոսեանի մահուան առթիւ:

*
**

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը ընդհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Ալպէր Նէտէլեանէ 100 եւրօ վարդգէս Պաղտասարեանի մահուան առթիւ:

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·186 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·186

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

90-Ամեակի Հարցումը

Ցաւէն, ոգեկոչումներէն, հաւատարմութեան ուխտերէն անկախ, քաղաքական բնոյթին է ամէնէն աւելի որ նաեւ միջազգային այժմէութեան մէջ այսօր յատուկ տեղ կու տայ 90 տարի առաջ գործուած ոճիրին: Տեղ կու տայ անոր մանաւանդ Թրքական այժմէութեան մէջ ուր խուճապ մը յարուցողն է, նոյնպէս քաղաքական ընկանակին մէջ:

Խուճապը ամէն օր նոր, մեծցող տարածքով կը յայտնուի: Կայ բնականաբար ուրանալու, ժխտելու յամառ ճիգը· անոր հետ նոյն ատեն, նոյն հասցէէն ալ ու ձախին կ'աղղուին իրականութիւնը պարզելու համար միասին աշխատելու, երկխօսութիւնն հաստատելու, պատմաբանները դործակցութիւնն ապահովելու առաջարկներ: Ամէն բան լարուած է Թուրքիայէն լայնախոհ, թապուներ խորտակելու յանդգնութեան տէր երկրի պատկերը տալու նպատակով: Մինչ նոյն Թուրքիան է նաեւ յայտարարողը արար աշխարհին թէ ինչ որ ալ ըլլայ, պիտի չընդունի ցեղասպանութեան մը պատասխանատուութիւնը: Անճրկումին, անհեթեթին քով կայ տակաւին Հայաստան–Սփիւռք պատակաելու ջանքը, երբ դործնապէս փաստը կը տրուի թէ միակ խօսակից Երեւանը կ'առնուի, մինչդեռ Անդարայի յեռին պաշտօնեան ալ դիտէ թէ 1915ին առաջին հետեւանքն ու ապացոյցը, ուստի տէրը ամէնէն առաջ ու ամէնէն աւելի Սփիւռքն է:

Բարեբախտաբար կայ մետալին մէջս կողմն ալ ուր օրէ օր աւելի կը չեչտուի երեւոյթը թէ Անդարայի առաջարկները դրսեթէ ոչ ոք կը յայդողին կարծել: "Հայեւթուրք հաշտութեան" խմբակը քանի մը դերօներով ամերիկեան յատկացում մսխելէ ուրիշ բանի չծառայեց ու յայորդ փորձերն ալ տարբեր ճակատագիր չունեցան: Կա'ն, անշուշտ, պիտի գտնուին միշտ, ձախողածը կրկին ու կրկին փորձելու իրենց պատճառները ունեցողներ: Բայց կարեւորը այն է որ Երեւանի ու Սփիւռքի կեցուածքները 90ամեակի յայտարարութիւններով նուազագոյն տարբերութեան հանգէն կ'ընթանան: Շատ կարեւոր է առնչ քով մը միջազգային աւելցող ճնշումը որ գանազան ձեւերով ամէն օր թիրախ կ'առնէ մեղաւորը:

Անշուշտ ոչ ոք միամիտ է զուտ հայամէտ, արդարութեան սիրով կեցուածք տեսնելու առոր հետին: Երբ սայլդ խրած ճահիճէն հանելու լծակը չունիս, պարտաս ես սպասելու ուրիշին լծակին տրամադրելի պահուն:

Ինչ որ մե՛ր լծակներով կրնանք ընել, ծով աշխատանքին զուգահեռ, պատրաստ գտնուելու վիճակն է: Պատրաստ գտնուիլ՝ տակաւին հեռուն կարծուածին. այն հանդրուանին երբ Անդարա իր ապարդիւն ճակատամարտէն ետք, պիտի փորձէ նուազագոյնով մը հաշիւը փակել: "Ընդունիլ ու խնդիրը միանգամընդմիշտ կարգադրել"ու արամադրութիւններ արդէն յայտնուեցան, հոդ չէ թէ չատ անուղղակի ձեւերով:

Ինչ պիտի պատահի վաղը, երբ Անդարա ընդունի, յաւ ալ յայտնէ, ըսե՛նք՝ ներողութիւն ալ խնդրէ եղածին համար:

Պիտի յայդողի՞նք մէկ ճակատով, միասնական խօսակից ներկայանալ, ըսելու համար թէ տակաւ միայն սկիզբն է կարգադրումի հոլովոյթին: Հայ Դատի Ցանճնախումբը ու օրինակ՝ Ամերիկայի Հայկական Համադումարը միասնական ծրագիր ունի՞ն հոլովոյթին յայորդ փուլերուն համար: Ինչ պիտի ըլլայ Երեւանի դիրքը:

Հարցականներ որոնք ծանրութեան կեդրոնը կը կազմեն 90ամեակին, յապաղումի նոր փաստէ խուսափելու հրահանդով:

Ա. Թ.

PAS UNE RIDE

Yves TERNON

Cette année-là, le 24 avril tombait un samedi. En mars, Constantinople avait été sous la menace d'un débarquement des Alliés. Anglais et Français avaient tenté de forcer par mer les Dardanelles, puis, le détroit étant miné, avaient renoncé. Le gouvernement ottoman avait eu peur et il s'était préparé à évacuer la capitale. Le Comité Union et Progrès qui contrôlait le gouvernement avait senti passer le souffle de la défaite et il craignait que, si l'Empire était vaincu, un Etat arménien surgisse de ses décombres. Il lui parut urgent de régler définitivement la question arménienne. C'est ainsi que, le 24 avril -11 avril en vieux style-, le Comité décide de frapper à la tête les Arméniens de la capitale. Dans la nuit du samedi au dimanche, des cars partent de la Sûreté nationale et raflent les personnes recensées sur des listes en partie fournies par des délateurs arméniens. Les arrestations se poursuivent toute la journée du dimanche et la soirée suivante. Journalistes, hommes politiques, écrivains, poètes, avocats, médecins, prêtres, banquiers, hommes d'affaires, toutes les personnes qui constituent l'armature morale et économique de la communauté arménienne de la capitale, sont emprisonnées, puis les jours suivants, déportées en Anatolie et, pour la plupart, assassinées quelques semaines après. Le 24 avril, le coup d'envoi du génocide des Arméniens de l'Empire ottoman est donné.

On pourrait, chaque année, refaire le récit de cette nuit tragique et l'étoffer de quelques témoignages nouveaux découverts dans les archives, établir en quelque sorte une mise à jour régulière. Ce n'est pas ainsi qu'il convient de commémorer une catastrophe qui, si l'on n'y prend garde, finira aux oubliettes de l'histoire. En effet, dans la mesure où le glas qui sonne chaque 24 avril résonne plus fort chaque décade -car dix ans rythment le temps de la mémoire-, ce quatre-vingt dixième anniversaire revêt un sens particulier. Les derniers survivants sont morts ou vont inéluctablement disparaître avant le centième anniversaire du génocide. On les voit sur les photos, dans les films où les ultimes témoignages sont recueillis, visages et mains parcheminés, desséchés. On entend leurs voix chevrotantes redire ces moments de leur enfance où tout espoir s'est éteint, tenter une dernière fois l'impossible transmission du souvenir. Ils ont dans les yeux l'infinie tristesse de la résignation, le sentiment que leur message n'a pas été reçu comme il aurait dû l'être. C'est à eux qu'il faut penser singulièrement en ce quatre-vingt dixième anniversaire, à ces enfances détruites, à ces vies écrasées par cette charge insupportable d'une vérité intransmissible. Le souvenir s'éteindrait-il avec eux pour n'être plus q'une lointaine évocation au contenu incertain ?

En ces jours de mémoire, si la flamme de la mémoire tend à faiblir, que jaillisse celle de l'indignation. Car, en face, sur le territoire où le crime a été perpétré, ceux qui en ont recueilli l'héritage ont écrit une autre histoire et ce mensonge n'a pas pris une ride. Ils sont toujours là, arrogants, insolents, pervers, démoniaques, ces fins connaisseurs de la diplomatie ottomane, tissant en l'adaptant à la conjoncture la toile de leur négation. D'un côté, ils laissent espérer à des politiques naïfs ou à des historiens crédules que, le temps aidant, ils en viendraient à reconnaître que les Arméniens ont bien été victimes d'un génocide planifié par le comité Union et Progrès. De l'autre côté, ils découvrent leur vrai visage, celui de la haine. Quatre-vingt dix ans après, l'Etat turc n'a pas bougé d'un pouce. Il continue à préserver l'acquis obtenu par ses prédécesseurs, les Jeunes-Turcs, dont bon nombre furent des fondateurs de la République turque. Grâce à la déstruction des Arméniens ottomans, la Turquie dispose d'un territoire homogène, ethniquement pur -ou presque, car l'épine kurde n'est pas encore extirpée-. Il lui suffit de retremper régulièrement dans la forge de fer de ce mensonge pour lever la menace d'un retour de vérité. Peu importent les formulations de cette négation. L'identité turque est en partie née de ce crime et s'est fortifiée dans le déni. Quand un intellecuel est poursuivi en Turquie pour avoir évoqué ce génocide, il est accusé d'avoir menacé l'identité turque, ce qui est un aveu indirect du sens donné à cette négation.

Le temps joue contre la mémoire arménienne. Les derniers survivants s'en vont et le brasier de la négation est sans cesse alimenté par de nouveaux combustibles. Les feux s'allument partout: dans les écoles, dans la rue, dans la presse, à la télévision et, bien entendu, sur internet. On n'en finirait pas d'égrener les manifestations de ce délire mensonger. Edouard Jakhian me disait hier avoir vu à la télévision turque -que l'on reçoit sur le câble en Belgique-, des bouts de film d'époque, colorisés- c'est-à-dire retravaillés récemment- où l'on montre des charniers. Ceux-ci sont présentés comme les cadavres de Turcs assassinés par des révolutionnaires arméniens appartenant au parti dachnak Le commentateur expliquait que, durant la Guerre mondiale, 500 000 Turcs avaient été tués par des Arméniens. Evoquant les «transferts» de population arménienne, Justin Mac Carthy, l'une des vedettes du négationnisme aux Etats-Unis, expliquait, carte à l'appui, que ces personnes avaient été bien traitées au cours de leur voyage, que leurs biens avaient été protégés, qu'elles avaient été réinstallées dans les meilleures conditions à Alep et il montrait les maisons et hôtels qui les avaient accueillies. Ce n'est là qu'un aperçu de ce qui se prépare en Turquie pour l'automne avant l'ouverture du processus d'adhésion à l'Union européenne. On parviendra sans doute à un niveau encore inégalé de profanation de la mémoire d'un peuple assassiné.

Que faire en ce quatre-vingt dixième anniversaire pour rendre hommage non seulement aux morts de ce temps lointain, mais aussi aux derniers survivants qui viennent de quitter ce monde, sinon tenir en main solidement le témoin du relais qu'ils ont transmis et le brandir, arme de vérité, pour l'opposer, comme l'ail et le crucifix au vampire, à ces buveurs de mémoire que sont les négationnistes? Il ne faudrait pas que la vigueur du déni ait raison de la force de la vérité. Il ne faudrait pas que, de génération en génération, la colère faiblisse. Il ne faudrait pas que la jeunesse arménienne qui, en ce vingt et unième siècle a d'autres impératifs plus immédiats, abandonne le drapeau à l'ennemi, car l'ennemi est aux portes de la cité et le négationnisme fait retentir le canon qui en détruira les murailles. Il n'est pas nécessaire d'être Arménien pour savoir et redire qu'on ne cède pas un pouce de terrain aux négationnistes et qu'on ne négocie pas avec eux. Comme Faust, le mensonge ne prend pas une ride, car le diable veille à respecter le pacte. Le pacte rompu, les rides reviendront, le masque tombera, le diable reprendra ailleurs ses tours et le temps fera son œuvre de deuil. Prenons, en ce quatre-vingt dixième anniversaire, en tant que membres d'une humanité fidèle aux principes qui la constituent, l'engagement de poursuivre, contre les marées du déni, ce travail de construction de la mémoire.

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան որ Ապրիլ 20ին Փարիզ ժամանած էր, Ապրիլ 21ին հանդիպումներ ունեցաւ Ազգ. Ժողովին ու Մերձակոյսին նախագահներուն՝ Ժ.-Լ. Տըպրէի եւ Ք. Փոնսըլէի հետ: Երկրորդ հանդիպումէն ետք ճեպազրոյցի մը Հայաստանի նախագահը բացատրեց իր այցին չարժառիթները. Ֆրանսայի ըլլալով Մինսկի խումբին նախագահներէն մէկը, Ղարաբաղի հարցին մէջ կոչուած է ռոլ մը ունենալ դեր կատարելու, ապա այցին օրակարգին մաս կազմող նիւթ է երկու երկիրներուն տնտեսական յարաբերութիւններու զարգացման հեռանկարը:

Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու վրայ կեդրոնացած հարցումներուն պատասխանելով Ռ. Քոչարեան ըսաւ թէ Հայաստան անկախութեան առաջին տարիներէն մինչ տեսակէտը յայտնած է առանց նախապայմանի բնականոն յարաբերութիւններ հաստատելու, քանի որ կը նախընտրէ դէպի յառաջ ընթանալ, ոլոր ու տատելութիւնը չխորացնել: Ան ըսաւ նաեւ թէ հակառակ նման կեցուածքի, Հայկական Հարցը խոչընդոտ կը հանդիսանայ այդ յարաբերութիւններուն: Ինչ կը վերաբերի պատմաբաններու միացեալ յանձնախումբով Ցեղասպանութեան մասին քննարկումի Թրքական առաջարկին, նման յանձնախումբ կրնայ ի հարկին միջպետական բնոյթով ըլլալ որուն նախատեսելի է պատմաբաններու մասնակցութիւնն ալ:

Ցեղասպանութեան ճանաչումը պայման պէտք է ըլլա՞յ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան: Ռ. Քոչարեանի պատասխանը դրական էր· յիշեցուց թէ արդէն Դեկտեմբեր 17էն առաջ Հայաստան նամակներով դիմած էր Եւրոպական բոլոր երկիրներու դեկավարներուն, որ այդ պայմանին կապեն Թուրքիոյ անդամակցութիւնը: Այսօր ալ այդ դիրքը փոխուած չէ:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ-ԹՈՒՐՔԻԱ ԳԱՂՏՆԻ ՑԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թրքական լրատուները Ապրիլ 22ին կը տեղեկացնէին թէ Հայաստանի ու Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարները առնէն մը ի վեր գաղտնի տեսակցութիւններ կ'ունենան, երկու երկիրներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող հարցերը կարգաւորելու համար: Պատրաստուած է տասը կէտէ բաղկացած "Ապահովութեան զարկ տալու կոչուած նախաձեռնութիւններ"ու ցանկ մը: Տեսակցութիւններուն մաս կազմած է նաեւ երկու երկիրներու "պատմական անհամաձայնութիւններուն վերջ տալով դիւանագիտական յարաբե-

(Լուրերուն շար.ը կարդալ Դ· էջ)

ՀԷՔԵԱԹ ՆԱԻՍ ՀԱԿԱՅ ԼԵՐԱՆ ՎՐԱՅ

Առագաստը լա՜ռն բացած,
հովերուն դիմաց
կը նաւարկեմ դէպի
ծովերը բաց...
Նաւը կայմը
առագաստը,
հովը ծովը
ոսկի արեւը,
խայտա՛յ, ծփա՛յ,
ալի՜ն զալին տա՛յ...
ալի՜ն զալին տա՛յ...

Հէքեաթ նաւ մը կերտեցին,
առագաստը
ձե՛ռք, ձե՛ռք ձեռագործեցին,
ծի՛ւ, ծի՛ւ մատնոցիկով,
ծուռ մուռ մատներով
ասե՛ղ, ասե՛ղ ասեղնագործեցին,
յետոյ
թուչիկներս ճմճմիկեցին,
ճանտով ճիկէրով համբուրեցին,
դրպանս լէպլէպու լեցուցին,
հէքեաթին բանալին վիզէս կախեցին,
եւ
մէկիկ մէկիկ,
կուզիկ մուզիկ,
կու/լուզ ւլուսլուզ վոքրացան,
նաւուն մէկ անկիւնը,
անցեալ դարձած քովս նստան...

Նենէ տեսէ,
հօրքուր մօրքուր,
կնքամայրս,
քեռի էմմի
խնամի,
դուռս դրացի,
աղ ու հաց,
սիրտ ու սեղան
մի՛շտ լայն բաց...

Տիկին Հռիփսի՛կ,
Սամաթիացի Սոֆի՛կ,
օ՛ֆ օֆիկ...
Պարոն Մարտիրո՛ս,
Պարոն Նիկողո՛ս,
Թօփա՛լ Թորոս,
քէ՛լ խորով,
աշկերտ վարպետ,
էժան կարապետ,
էրկա՛ն վանէցի,
համմէ՛ պատանէցի...

Բանալին վիզէս կախեցի,
քունս աչքէս վախցուցի,
դանդուր մանդուր մազերս
հովը թել թել կը տանի՛
դէպի ծովը ծիրանի...
Ոսկի բանալի,
արծաթ բանալի,
հէքեաթին դուռը ո՞ւր կը գտնուի...

Աստղնագործ առագաստը լա՜ռն բացած,
հովերուն դիմաց,
համա՛րձ հարազատները
նաւուն մէկ անկեան դարձած,
կը նաւարկեմ դէպի հէքեաթ
եօթը ծովերէն,
եւ հորիզոնէն անդին...
Հէքեա՛թը,
նաւը կայմը, առագաստը,
հովը ծովը,
հորիզոնը,
ոսկի արեւը,
խայտա՛յ, ծփա՛յ,
ալի՜ն զալին տա՛յ...
ալի՜ն զալին տա՛յ...

Տալինները գլորեցան,
քանո, քառասուն եւ չիտուն,
մինչ
հովերը, սաստկացան,
ալիքներն ալ բարձրացան...
Երկինքը մռայլ,
անձրեւը չոայլ,
իսկ ես տակաւին
անցեալէն ներկան,
կը ճեղքեմ
դէպի ապագան
հասնելու հէքեաթին
եօթը ծովերէն,
եւ հորիզոնէն անդի՛ն...

Սա հէքեաթը գոյութիւն ունի՞...
Իսկ եթէ գոյութիւն ունի,
դուռը ո՞ւր կը գտնուի...

Նաւս արդէն ծակծկած,
առագաստս քուրջի կտոր մնացած,
նաւուս մէջ ջուր լեցուած,
մինչ իրենք հոն անկիւնը
անցեալին մէջ
կուզիկ մուզիկ նստած,
կը պրուցե՛ն
քաց պատմութիւն դարձած...

Ֆա աղը չա՛տ է Հռիփսիկ,
սոխը ո՞ւր է Տիկին Օֆիկ,
սխտորը ծեծէ Շուշանի՛կ...
Փիլաւ եփէ Թաղխանայ,
համը բերանը Թող մնայ,
կեր կեր կշտանա՛յ,
քչիկ մըն ալ ինծի տա՛յ,
միջուկով քիւֆթէ,
միջինքի քիւֆթէ,
մե՛ծ պահք է,
Սուրբ Սարգի՛սը
երազին մէջ եկեր է,
Զաւիկի քէխքէխին հոտը
աչխա՛րհ առեր է...
Տուտուխի՛կ,
տո՛ւտ մաչուխիկ
զուռնափչիկ
Թուխ մանուկիկ
Հնա կերաւ
Հնա խմաւ
Հնա թռաստաա՛ւ...

Գահրիպար համբիչով
Հաճի պապա,
Թը՛խկ թը՛խկ
բթամատին տակէն,
համբիչին Թելէն
քանի՞ գունդիկ
վար իյնայ...

Երկա՛ր մօրուքով
Տէրտէր պապա,
քիթին տակէն,
մօրուքին մէջէն,
որո՞ւն գլխուն
Աւետարան կարդայ...

Հաճի՛ պապա,
Տէրտէ՛ր պապա,
ամպերուն մէջէն ալ
կիւրկի՛ւր պապա
պզտիկները վախցնէ, հա՛...
Իսկ ամէնէն վերը
Աստուա՛ծ պապա...
Ամա՛ն ամաղ
յանկարծ մեզ չմոռնա՛յ...

Ակամ պապամ,
սա պատարագը Թող վերջանա՛յ,
Աւետարան
ըստ Մատթէոսի,
ըստ Մարկոսի,
Մատթէոս աղա՛,
Մարկոս աղա՛,
նստիր ըսի,
նայուին բացի...
Իսքէնտէր էֆէնտի՛,
հանդի՛սա ձդեցէք սա էֆէնտին...
Թրի՛ք թրա՛ք,
ճոհար ու առո՛ւ,
սեւ յատո՛ւ,
սեւ կատո՛ւ,
տուալարա՛,
առո՛ւր վարա,
չկա՛յ, չկա՛յ,
սատանա՛յ,
պոչիդ տակը բախրաւո՛,
զարաթիս մէջ
օղի ալ չկա՛յ...
Ա՛խ Սիրո՛ւշ,
օղիին չիշը
Սիրանո՛ւշ...

Նարտիին զարը կը գլորի՛,
տարիներն ալ կը գլտորի՛ն,
գլորեցա՛ւ, գլտորեցան,
վաթսուն ութսուն եւ իննսուն,
մինչ
հովերը զայրացան,
կը զայրանա՛ն,
ալիքերն ալ բարկացան,
կը բարկանա՛ն...
Երկինքը մռայլ
անձրեւը չոայլ
իսկ ես
հէքեաթին բանալին
միշտ վիզէս կախած,
պինդ ձեռքիս գոյները բռնած,

89 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Ճշմարիտ է, որ Մեծ Եղեռնի նախօրեակին, կովկասեան ռազմաճակատին վրայ օսմանեան բանակին պարտութիւնը Սարըղամիշի մէջ Թուրք պետութեան նախաձեռնած պատերազմներէն մէկը եղած է՝ տեղահանութիւնը, աւերումը եւ բնաջնջումը արդարացնելու համար: Այնուհետեւ, ռուս բանակին եւ անոր կից հայ կամաւորական զօնդերուն յառաջացումը մէկ կողմէ ազատած է ինքնապաշտպանութեան ձեռնարկած Վանի Հայերը, իսկ մեւս կողմէ հանդիպած է ընդհանրապէս հայկական ներկայութենէ արդէն դրեթէ պարպուած Արեւմտեան Հայաստանին, որու ականատեսի վկայութիւնը տուած է 18ամեայ Եղիշէ Զարենցը իր ցնցիչ "Դանթէական առասպել" վիպերգին մէջ:

Էրզրումի անկումը ռուս զօրքերուն ձեռքը բանալին էր Արեւմտեան Հայաստանի գրաւումին: Թուրք երկու բանակներուն չարժումը՝ միանալու եւ էրզրումի վերագրաւումով ռուս բանակը Հայկական Բարձրաւանդակէն վտարելու նպատակով, հանդիսացաւ ո՛չ միայն ռազմավարական գժտաբուխիմներու, այլեւ ռուսական նախայարձակ քայլին, որուն հետեւանքով Ապրիլ 18, 1916ին Տրապիզոնը ինկաւ զօրավար Վ. Լիոխինի ուժերուն առջեւ: Սեւ Ծովու այս նաւահանգիստին գրաւումը թոյլ կու տար, որ ռուսական նաւատորմիղը կարենար պարբենաւորել բանակը եւ վերջինս ամբողջութիւնը իր դիրքերը [1]: Նոյն տարուան ամրան, Արեւմտեան Հայաստանի մեծ մասին մէջ ռուսական բանակը կը գտնուէր Վանայ լիճէն մինչեւ Ծովնկերթ (Թաթխուած), Պասէնէն մինչեւ Երզնկա, Կարինէն մինչեւ Սեբաստիա, Տիգրանակերտէն մինչեւ Տրապիզոն: Ռուսական զօրքերուն ներկայութիւնը Արեւմտեան Հայաստանի մէջ տեւեց 1916ի Ամրան մինչեւ 1917ի Նոյեմբեր, երբ Ռուսիոյ մէջ Պոլշեւիկեան յեղափոխութեան յաղթանակով, ռուսական զօրքերը սկսան լքել Արեւմտեան Հայաստանի տարածքները:

Հասնիմ այն լերան հակայ,
ուր հո՛ն հէքեաթին մէջ
դիւցե՛ր ցերեկ
մի՛շտ արթուն կը մնայ...

Եւ տակաւի՛ն,
քաչե՛մ, քաչքչե՛մ,
ջախջախուած նա՛ւս
հսկայ լերան գագա՛թը հասնեմ...

Հէքեաթ նաւս
հսկա՛յ լերան վրայ...

Այն ժամանակ
կը հաղնիմ եւ հագուստս տօնական.
Փխրագան մը նուռն գոյնի,
մէջքիս փաթթած ծիրանի գօտի,
ափիս մէջ հի՛ն բոյնը ծիծեռնակիս,
իսկ ծիծեռնակը թառած ուսիս...

Ու դուրս կու գանք
բոլորս նաւէն,
ձեռք ձեռքի,
ուս ուսի,
կ'իջնենք լերան գագաթէն...
Ա՛լ Մշեցի ու Սասունցի,
Զէյթունցի ու էրզրումցի,
Իզմիրցի, Ուրֆացի,
Ակնթապցի ու Մարաշցի,
Հաճընցի ու Կիւրինցի,
Խարբերդցի, Վանեցի,
Քեսապցի, Մուսա տաղցի,
որուն անունը որ հարցնես՝
ամօ՛թ ինծի,
Թող ներէ ինծի...

Քիւֆթէներով, պէօրէկներով,
տոլմաներով, սարմաներով,
մանթիներով, Թօփիկներով,
լօխմաներով, չէօրէկներով,
տա՛մ պըտա տը՛մպա, տաուլով,
տարա՛ նէյնա՛, զուռնայով...

Կարմիր փխրագն հագուծ է,
հէյէ, հէյէ, հէյէ, ճիննոյէ,
չուց էլ աղուոր վիլլուծ է,
հէյէ, հէյէ, հէյէ, ճիննոյէ...

Փխրագնս նուռն գոյնի,
մէջքիս փաթթած ծիրանի գօտի,
ծիծեռնակին հին բոյնը ափիս,
ծիծեռնակը թառած ուսիս...

Ելէք տեսէք
ի՞նչ կայ կատուցին...
Ելանք տեսանք չի՛ւղ կայ կատուցին...
Գարունը չիւղին,
չիւղը ճիւղին,
ճիւղը ծառին,
ծառը ծիրանի
Գողթա՛ն Աչխարհի...

Փխրագնս նուռն գոյնի,
մէջքիս փաթթած եօթը գոյնի,
ծիծեռնակին հին բոյնը ափիս,
ծիծեռնակը թառած ուսիս,
ծիրանենին կատուցին,
Գողթա՛ն Աչխարհին,
իսկ ոսկի արծաթ բանալին,
վերջապէս կը պատկանի այս
հէքեաթին,

որ ո՛չ դուռ ունի,
ո՛չ բանալիի ծակ ունի,
իսկ ես մէջը
փակուա՛ծ իշխանուհի...

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
սպասող գարնան
Մարտ ամսուան
առաջի՛ն առաւօտեան

Ի՛ՆՉՊԷՍ ՊԱՏՄԵԼ

Թուրքին գործածն ու ուրացածը փաստելու գործով զբաղողները լնձի ալ եկան որպէս վերապրող, որպէսզի պատմեմ, նկարագրեմ ապրածս ու տեսածս:

Աքսորէն վերադարձիս սաստիկ պահանջք կը զգայի պատմելու, խօսելու. լռողս կը փնտռէի սիրտս ու հոգիս պարպելու համար: Նոյնիսկ տակաւ զբչուս համարձակեցայ յուշերս գրել: Ծօսիլը, գըրելը սպեղանի էին խոր ցաւերուս, կըսկիծներուս: Բայց ո՛չ պատմելը, ո՛չ գրելը կրնային մեղմացնել, կամ մոռցնել կորնչուցած սիրելիներուս վիշտը, կսկծանքը: Ամէն օր, որե՛ւէ առիթով անոնք կ'արթննային ու կ'արիւնէին սիրտս: Տարինե՛ր այսպէս: Նոյնիսկ զիշերները յանկարծ անկողնիս մէջ կը նստէի, կը հեկեկայի: Ուրախութեան ու տխրութեան պահերուս այդ մեծ վիշտը ներկայ էր միշտ, խօսքով մը, կամ դէմքի մը նմանութեամբը քոյր կամ եղբայրներուս:

Ի՞նչպէս նկարագրել, պատմել, բացատրել Ֆրանսա ծնած ու մեծցած երիտասարդուհիին մեզ Թուրքիոյ խորքերը տարած երկու ամսուան ճամբուն վրայ մեր սաստիկ յոգնութիւնը, տաղտուկը, անօթութիւնը եւ մանաւանդ վախն ու սարսափը ամէն անգամ երբ վայրենի խուժանը զիշեր կամ ցերեկ կը մտնէր 5–6 հազարնոց խումբին մէջ, կողոպտելու, եւ աղջիկներ, երախաներ յափշտակելու: Սարսափը՝ նաեւ եփրատի ջուրերուն եբեսը ծփացող մանուկներու ուռած դիակները անվերջ տեսնելուն, ճամբաներու եզերքը յոգնած մայրերու լքած մանուկներուն որոնք ուժ անգամ չէին ունենար մեր երկարած հացի կտորը առնելու: Չեմ մոռցած ուռած փորով, կմախացած կուրծքով, հալած դէմքին վրայ խոշորացած անթարթ աչքերով կիները:

Այսպէս երկու ամիս քալեցնելէ, հիւծելէ յետոյ Ջարըճըին մեզ: Նախ լրենց կռնակին երկար բլիթեր, սակառներ կապած կիները ու դաշոյն, փայտ, մանգաղ, վերջապէս սպաննող գործիք մը ձեռքերնին այրեր թափեցան մեր վրայ. մեզ քշեցին ճամբէն դուրս, դէպի դաշտ ու բլուրներու կողմը. միշտ կողոպտելով սակառներուն մէջ կը նետէին մեր հագուստներն ու ձերմակեղէնները, մեզ մարթ մերկ ձգելով, մէկ կողմէն ալ զարնելով տուրով, մանգաղով, բլիթերով: Զարդը կը չարունակուէր մինչեւ որ մութը կոխէր. այնատեն խումբը դեռին կը փոուէր արիւնլուայ: Այդ խումբերէն մէկուն մէջ էի. ճակտիս ու պլիսիս վիրաւորուելով հանդերձ ողջ մնացի բիրերու հարուածներէն կռնակը վիրաւոր 5 տարեկան քրոջս հետ որ 5–6 ամիս ետք մեռաւ մարմինը սեւցած:

Ի՞նչպէս փոխանցել ապրած վախերս, սարսափներս, յուզմունքս սա երիտասարդուհիին որ ունկնդիրը կ պատմածիս:

Իսկ այդ օրերէն մինչեւ այսօր կրօտներս, յուզմունքս, յիշատակները՝ մեր պապենական տան ու սիրելիներուս, կ'արիւնեն հոգիս: Առաջին տարիներուն կու լայի, սիրտս կը պարպէի լալով: Քանի՛ տարիները անցան անոնք ոչ թէ մոռցուեցան, այլ թաղուեցան սրտիս տակ մոխիրներուն մէջ ու խառնելու պարագային կրակը կ'արծարծի:

Թուրք ազգը մեծով ու պզտիկով մեզմէ չատ աւելի խորամանկ ու պաղտնապահ էր. փոքր տղաքը անգամ գիտէին թէ մեզ պիտի բնաջնջեն. յետոյն էր թէ չատոնց ծրագրուած էր այս ցեղասպանութիւնը: Աստելութեամբ կը նայէին մեզի ու կ'ըսէին. "Աչխարհի վրայ միակ Հայ մը իսկ պիտի չձգենք. մէկ-մէկ պիտի ջարդենք, ձեր արմատը ցամքեցնենք: Միակ Հայ մը իսկ պիտի չձգենք": Կը զարմանայի ու կը յուսահատէի, մանաւանդ երբ կ'ըսէին. "աչխարհի վրայ ա՛լ Հայ չմընաց": Այսպէս ապրեցանք ամբողջ պատերազմին տեւողութեան. Թուրքի անուշով, Հայու սիրտով:

Անցան տարիները, դէպքերը, բայց սրտիս, հոգիիս պարապութիւնը, կարօտներս մնացած են միշտ. մանաւանդ աչխարհի վրայ առանձին ըլլալուն, հարազատ մը չունենալուն վիշտը տառապեցուցած է զիս: Երբ եկած եմ հարկաւոր անունով ծերանոցը ապաստանելու վերջին տարիներուս, դիակս կտակած եմ բժչկութեան, ես ալ անոնց նման կտրըտուելու, անյայտանալու համար:

ՉԵՓԻՒՌ ՄԵՇՊԱՀԵԱՆ

Մոնմորանսի

ԿՐԿԻՆ ԱՊՐԻԼ

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐՉԱԽԱՆԵԱՆ

Հայ ժողովուրդի դարաւոր պատմութեան ամենաողբերգական էջի՝ 1915 թուականի կանխամտածուած ու ծրագրուած ցեղասպանութեան 90ամեակն է:

"Ծնկածաղկի պէս
Մեզ էլ չյաջողուեց ոչ միայն ճորից
Շտկել վեցդարեայ ցօղունը մեր կոր,
Այլ բարբարոսի նոյն դաժան ձեռքով
Ցօղունն այս անգամ արմատից
հատուեց.
Հայկական հարցից Թուրքիան
ազատուեց
Հայաստան երկրում հայ չթողնելու
մի ահեղ ելքով,
Որ ոչ լսուած էր, ոչ էլ տեսնուած
Մարդկային ցեղի երբեւէ կրած
անպատուութեան մէջ..."

Պարոյր Սեւակ

Եւ ահա 90 տարի չարունակ հայ ժողովուրդը բանիւ ու գործով իր ժամանակի ու ունեցուածքի մէկ մասը նուիրաբերել է Արեւմտեան Հայաստանի կորուստի եւ 1 500 000 հայութեան բնաջնջման համար արժանապատիւ հատուցում ապահովելու գործին:

Ցեղասպանութեան նիւթը մեր առօրեայ կեանքի անթափանցելի մասն է դարձել... հայ գրողների, բանաստեղծների, պատմաբանների, նկարիչների, քանդակագործների կինոռեժիսորների եւ բոլոր այլ արուեստագէտների ստեղծագործութիւնների մի զգալի մասը յատկացուած է ցեղասպանութեան նիւթին: Թէ բովանդակ ազգը հոգեբանական ինչպիսի ծանր բեռի դէմ պայքարեց անցած 90 տարիների ընթացքում, յայտնի է միայն ու միայն մեզ՝ հայ ժողովրդին:

Իսկ Օսմանեան կայսրութեան ժառանգորդը՝ Թուրքիայի Հանրապետութիւնը, այս 90 տարիների երկարող ժամանակահատուածում ոչինչ չի խնայել կեղծելու ու խեղաթիւրելու իր նախորդների կողմից Հայոց դէմ գործադրուած հրէշաւոր ցեղասպանութեան իրողութեան ու պատմութիւնը դէմքիվայր յոյց տալու ուղղութեամբ: Այլ բան սպասելն էլ տարօրինակ ու միամտութիւն պէտք է լինէր...

1965 թ. Ապրիլ 24ի Երեւանի հարիւր հազարանոց յոյցը եւ աչխարհի տարբեր երկրներում ապրող Հայերի բազմահազարանոց յոյցերը նոր ժամանակաշրջանի սկիզբ դրեցին մեր ժողովրդի ինքնագիտակցութեան մէջ: Այդպիսի հսկայածաւալ ժողովրդական պոռթկում, չատերի համար, անգամ յոյցի կազմակերպիչների ու մասնակիցների, անհաւատալի էր:

Մեծ եղեռնի տարելիցներին յաճախ ցանկութիւն է առաջանում հանրագումարի բերել այս ուղղութեամբ թափուած աչխատանքներն ու ձեռք բերած արդիւնքները: Այս օրերին՝ Եղեռնի 90ամեակի եւ Թուրքիայի Երկրմիութեան անդամակցութեան առընչութեամբ թէ հայկական, թէ միջազգային, եւ թէ թուրքական զանգուածային լրատուութեան միջոցներում արտակարգ աչխուժութիւն է տիրում:

Պետական պաշտօնատարներն ու հոգեւոր պատասխանատուները փորձում են ի մի բերել անցեալի եղելութիւններ: Իսկ պարզ հայ մարդը սրտի կսկիծով ու պահանջատիրական ցասումով լցուած՝ քաղաքական պատշաճ մակարդակի որոշումների ու կրօնական արդար արտայայտութիւնների է սպասում, մասամբ թեթեւացնելու համար իր խորը վիշտը եւ մեղմացնելու իր զայրոյթը անպատիժ մնացած ահարդարութեան դէմ:

Յաւէտ անդամ հայկական զանգուածային լրատուութեան մէջ հանդիպում ենք այնպիսի յօդուածների, գրութիւնների ու յայտարարութիւնների, որոնց բովանդակութիւնները անհամատեղելի են օրուայ հրատարակ հարցերի ու պահանջների հետ եւ չեն բխում Հայոց չահերից:

Եգիպտոսում գտնուած օրերին, Հայաստանի Հանրապետութեան (ՀՀ) Արտաքին գործոց նախարար Պ. Վարդան Օսկանեանը հետեւեալ կերպ է պատասխանում Թուրքական "Զաման" թերթի թղթակցի հարցերին [1].–

"Թերթի թղթակիցը կը հարցնէ նաեւ թէ Օսկանեան ի՞նչ կը մտածի գեղասպանութեան պնդումներու հարցի շուրջ, Հայերուն նպատակը հողային հատուցո՞ւմ պահանջել է":

Այս հարցումին որպէս պատասխան, Օսկանեանը կը յանձնարարէ նայիլ քարտէսին: Թուրքիայի աչխարհագրութիւնը, տնտեսութիւնն ու քնակչութիւնը մէջտեղ են: Իսկ Հայաստանը փոքրիկ ու աղքատիկ երկիր է: "Արտաքին բաղաքականութեան մէջ Հայաստանը հողային պահանջատիրութեան կամ հատուցման ակնկալութիւն չունի, միայն կը ջանայ ապահովել, որ Ցեղասպանութիւնը միջազգային հանրութեան եւ Թուրքիոյ կողմէ ճանաչում գտնէ":

Բանաստեղծը պիտի ասէր.

"...Ախ ինչպէ՞ս, ո՞նց մոռանալ
Արիւաւիրճն այն օրերի.
Աչխարհում ո՛վ մոռանայ՝
Զուխտ աչքով թող բողոքանայ...":

. . . . . .

Հայաստանի Հանրապետութեան յարգելի Արտաքին գործոց նախարար, Մեծ Եղեռնի 90ամեակի չեմին կարելի՞ է հարցնել Ձեզ, թէ Ձեր արտայայտութիւնները ո՞մ կարծիքներն ու որոշումներն են այս ծանրակչիռ հարցի վերաբերեալ: Եթէ Ձեր անձնական կարծիքներն են ու խալիֆի քակից էք բախչէ անում... ապա, որպէս Մեծ Եղեռնի 50ամեակի երեւանեան ցոյցի մասնակից, վկայակչելով 100 000 ցուցարարներին, պէտք է խնդրեմ հայրենաբնակ հայութեանը որպէսզի պահանջեն Ձեր հրաժարականը (ես այդ իրաւունքը չունեմ, քանզի ՀՀ քաղաքացի չեմ):

Իսկ եթէ Ձեր արտայայտութիւնները Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի պետութեան ու կառավարութեան որոշումներն են, ապա տեղին պէտք է լինի թէ Սփիւռքի հայութիւնը մտածի "Արեւմտահայ խորհուրդ"ի ու Պօղոս Նուպար փաչայի ներկայացուցչութիւնը վերականգնելու մասին, որտեղ խօսելու իրաւունք կ'ունենայ:

Զուիցերիոյ Արտաքին գործոց նախարար տիկին Միչլին Գալմի-Ռէյը Թուրքիա կատարած իր այցելութեան ժամանակ Հայկական Ցեղասպանութեան պընդումների մասին լուծում գտնելու համար առաջարկել է հետեւել նպատիական ոսկիներուն հարցի օրինակին: Հանդիպելով իր պաշտօնակից Ա. Կիւլին, այս աղնիւ ու քաջարի դիւանագիտուհին խօսել է "նպատիական ոսկիների հարցով իր երկրին ընթացքին մասին, ըսած է թէ... Համաչխարհային Հրէական Գոնկրէսի ճնչումով, ի վերջոյ զուիցերական դրամատուները ընդունած են Հրեաներուն վճարել մէկ միլիառ երկու հարիւր չիւտն միլիոն տոլար" [2]:

Ոսկիների պահանջի մի այլ դէպք. Հրէական իչխանութիւնների չանքերով բացայայտում է, որ Շուէտական Դրամատան պահեստներում գտնուող ոսկու պաչարների որոշ մասի վրայ դրոչմըւած է Ֆաչիստական Գերմանիայի պինանշանը՝ կեռ խաչը եւ հետեւութիւն կատարեցին, որ դրանք Հրեաներից կողոպտուած ոսկիներ են, որոնք Գերմանիայի իչխանութիւնը պահ է տուել չուէտական դրամատներին պատերազմի ժամանակ: Այժմ նրանք պահանջում են այն վերադարձնել հրէական պետութեանը...

Ուշ մնացին արեւմտահայութեան ոսկիները. մեր պետական գործիչների մրտքով արդեօք չի՞ անցնում, գոնէ տեսական մի հաչուարկ կատարեն Արեւմտեան Հայաստանի տարածքում մնացած անչարժ գոյքի նիւթական արժէքների չափի մասին:

Այժմ մի պահ տեղափոխուենք Գանատա, Մոնրէալ, այցելելու յարգելի Պ. Հայկ Նազարեանին, որի յօդուածներից "Ցառաջ"ի էջերում միչտ էլ մի լաւ բան կարելի է սովորել: Պ. Նազարեանը Փետրուարի 11ի համարում մի գրութիւն ունի "Բարոյական դասի մը անհրաժեչտութիւնը" [3]:

Նա գրում է. "Անցած տարուայ Դեկտեմբերի կէսերին, Պրիւսէլի մէջ, Եւրոպական պետութիւններու ժողովին, բազմաթիւ օրակարգերու չարքին քննուեցաւ նաեւ Եւրոպական Միութեան անդամակցելու Թուրքիոյ դիմումը": Յօդուածագիրը Թուում է Թուրքիայի վրայ գրուած պարտականութիւնները Եւրոպական պետութիւնների կողմից եւ բողոքում է.

"...իսկ հայ ժողովրդի վրայ գործադրուած ցեղասպանութեան ոճի՞րը... Դիմ-

(Շար.ը Դ. էջ)

---

(1) Տե՛ս. Richard G. Hovanissian, *Armenia On the Road to Independence* 1918, Berkeley and Los Angeles, 1967, p. 64.

(2) *Boghos Nubar's Papers and the Armenian Question* 1915-1918, edited and translated by Catche Ghazarian, Waltham (Ma.), 1996, p. 331.

(3) "Les victoires des Russes libéreront les Arméniens", *Le Matin*, 24 avril 1916.

(4) Տե՛ս. Վարդան Մատթէոսեան, "Գերմանական պատասխանատուութիւնը Մեծ Եղեռնին եւ Կոստան Զարեանը", "Ցառաջ", 2001 Ապրիլ 24, էջ 2:

(5) Հմմտ. Վարդան Մատթէոսեան, **Կոստան Զարեանի չուրջ**, Անթիլիաս, 1998, էջ 88–131:

սը ազատած էր Թրքական տիրապետութենէն, իսկ ուս կառավարութիւնը կը պատրաստուէր զայն կցելու ուսական կայսրութեան:

Ապրիլ 22ին, Պօղոս Նուպար փաչա կը տեսակցէր Ֆրանսայի մօտ Ռուսաստանի դեսպան Իզվոլսկիի հետ եւ, այլ նիւթերու չարքին, կը չնորհաւորէր զայն Տրապիզոնի գրաւումին առիթով [2]:

Անոր կարեւորութիւնը չէր խուսափած մամուլի ուչադրութենէն եւ հետաքրքրական է, որ Մեծ Եղեռնի սկզբնաւորումի խորհրդանչական թուականէն ճիչդ մէկ տարի ետք՝ Ապրիլ 24, 1916ին, փարիզեան "Լը Մաթէն" օրաթերթը տեսակցութիւն մը կը հրատարակէր ղրղիզ կոստան Զարեանի հետ, որ Ա. Աչխարհամարտի Թրքական մուտքի վաղորդայնին յաչողած էր մեկնիլ Պուլկէն եւ ապրիլ մի-ջոցին Իտալիոյ մէջ ձեռնարկած էր Հայկական Հարցի քարոզչութեան աչխատանքներուն: "Ռուսերու յաղթանակները պիտի ազատագրեն Հայերը" վերնագրին տակ, Կ. Զարեան կ'անդրադառնար Տրապիզոնի գրաւումին, տեղահանութեան, որբահաւաքին եւ ռուսական յառաջխաղացքին բխող հեռանկարներուն [3]:

1915ին Նուէ Եորքի "Տէյլի Նիուզ" օրաթերթին տուած տեսակցութենէն ետք [4], ասիկա մեզի յայտնի երկրորդ պարագան է, երբ Զարեան նկատի կ'առնուէր միջազգային մամուլին կողմէ որպէս տեսակ մը խօսնակ հայութեան իղձերուն եւ մտածումներուն: 1915–1920ին իր քաղաքական գործունէութիւնը բաւական բնդարձակ եղած է [5], բայց անյայտ էջերը չեն պակսիր: Ստորեւ թարգմանուող նիւթը անոնցմէ մէկն է:

Վ. Մ.

Նիւ Ձըրզի

Հոմ, Ապրիլ 22 ("Լը Մաթէն"ի սեփական թղթակցութիւն).– Կոստան Զարեան՝ հայ նշանաւոր գրագէտը, երկարօրէն տեսակցած է ինծի հետ Ռուսերու կողմէ Տրապիզոնի գրաւումին ու հետեւանքներուն մասին եւ Հայաստանի մէջ Թուրքերու գործած խժդժութիւններուն մասին:

"Տրապիզոնի գրաւումը, ըսած է ինծի, էրզրումի մէջ ռուսական յաղթանակին տրամաբանական հետեւանքն պէտք է ըլլար: Չեմ գիտեր թէ զուտ ռազմական տեսակէտէն այս բաղաքին սեփականացումը շատ կարեւորութիւն ունի, բայց բարոյական տեսակէտէն՝ նշանակալից է: Վանի, Մուշի եւ Էրզրումի կորուստէն ետք, Թուրքերը կը սկսին հասկնալ, որ Իրենց կառավարութեան խելագարութիւնը Իրենց անկումին պատճառը պիտի ըլլայ: Տրապիզոնի կորուստը փշրած է յոյսերը մահմետական ազգայնամոլներուն, որոնք կ'երազէին իսլամական հսկայ կայսրութեան մը ստեղծումը:

Հայերը չափազանց տառապած են օսմանեան տիրապետութեան տակ՝ քրմական պարտութենէն չուրանալու համար: Արդարեւ, Թուրքերը ջարդած ու տեղահանած են հազարաւոր Հայեր, որոնց մանուկները մահմետականներուն միջեւ բաժնած են, իսկ յաւագոյն ընտանիքներուն պատկանող դեռատի աղջիկները բանտարկած են՝ անոր խուժան զինուորներուն բռնութեան յանձնելու համար:

Հայկական թերթերը կը յայտարարեն, թէ հայկական կոմիտէները կրցեր են փրկել չորս հարիւր մանուկներ: Ռուսերու յաղթական արշաւը թոյլ պիտի տայ ուրիշներ եւս ազատել:

Ինքնավարութեան եւ ազատութեան վարչակարգի մը տակ, հայութիւնը պիտի ծաւալի մինչեւ հիմա ճնշուած ուժով եւ թերեւս պիտի վերականգնէ այն ժամանակը, երբ Ասիոյ մէջ էականօրէն բաղաքակրթական տարր մը կը ներկայացներ":

---

(1) Տե՛ս. Վարդան Մատթէոսեան, "Գերմանական պատասխանատուութիւնը Մեծ Եղեռնին եւ Կոստան Զարեանը", "Ցառաջ", 2001 Ապրիլ 24, էջ 2:

(2) Հմմտ. Վարդան Մատթէոսեան, **Կոստան Զարեանի չուրջ**, Անթիլիաս, 1998, էջ 88–131:

(3) "Les victoires des Russes libéreront les Arméniens", *Le Matin*, 24 avril 1916.

(Շար. Ա. Էջէն)

րութիւններու սկիզբ դնել"ու կոչուած արձանագրի մը պատրաստութիւնը:

Բնականոնացման ուղեգիծը կը պարփակէ հետեւեալ կէտերը. օրայնի վերջապէս կանոնաւոր երթեւեկ, զբօսաշրջական միասնական ծրագիրներ, պատմական կոթողներու պահպանութեան միտող գործակցութիւն, հայկական եւ թրքական լրատուիւններու միջեւ տեղեկութիւններու փոխանակում, գիտական հիմնարկներու գործակցութիւն, հորհըրդարաններու եւ խորհրդարանականներու միջեւ երկխօսութիւն, ոչ-քաղաքական կազմակերպութիւններու չափանիշներ, միջազգային կազմակերպութիւններու մէջ երկու երկիրներուն ի նպաստ գօրակցութեան, գործակցութեան նախաձեռնութիւններ:

Անդարա չորս պայման ունի ապձանագիրը ստորագրելու համար: ա) Հայաստանի անկախութեան հռչակագիրէն ու Սահմանադրութենէն պէտք է հանուին Թուրքիային հողային պահանջքի նշումները, բ) Հայաստան պէտք է ընդունի 1921ի Կարսի դաշնագրով գծուած սահմանները, գ) Հայաստան պէտք է դադրի կարծեցեալ ցեղասպանութեան պնդումներու իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ առաջնային տեղ տալէ, դ) Ցարգելով ՄԱԿ-ի որոշումը, պէտք է քաշուի գրաւած աղրբեջանական հողերէն,

"Ցարաբերութիւնները քնականոնացնելու" քօղին տակ Հայաստանը զիջումներու պարտադրելէ ուրիշ բան չէ եղածը երբ նկատի առնուի որ Անկախութեան հռչակագրէն մինչեւ 11րդ յօդուածը նիւթ կ'ընէ "ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումին ապատր կանգնելու"ու կեցուածքը Սահմանադրութեան մէջ հողային պահանջի տող իսկ չկայ, Երեւան հազար անգամ կրկնած է "առանց նախապայմանի" յարաբերութիւն հաստատելու պատրաստակամութիւնը, իսկ աղրբեջանական հողերէն քաշուելու հարցը, յատկօրէն ըսուած է քանիցս թէ կապուած է փիննադաղարի բանակցութիւններուն:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԱՊՐԻԼեԱՆ ՕՐԵՐԸ

(Սեփական թղթակցութիւն "Ցառաջ"ի)

Բ.

ԵՐԵՒԱՆ, Ապրիլ 21.-

"Ծանրագոյն յանցանք ծանրագոյն մարտահրաւէր" Հայաստանի կառավարութեան 90ամեակի առիթով կազմակերպած այս երկօրեայ միջազգային գիտաժողովին անգլերէն քնաբանին ոչ ամնքան յայտ թարգմանութեամբ (Ultimate crime, ultimate challenge) սկսաւ համագումարը նախկին "Ազմենիա" պանդոկին մէջ (որ գործած է Մարիոթ), յանձնուած Արտաքին գործոց նախարարութեան խնամքին, որ պ. Վարդան Օսկանեան իր օդնականներով բացառիկ խնամքով եւ անթերի կատարողութեամբ գլուխ հանեց, մեծ եւ հպարտ պետութեան մը բարձր մակարդակով, որպէս անձերու ընտրութեան (միջազգային հանրածանօթ աուններու ներկայութեամբ), օրակարգի դասաւորումով, խառնակիչ տարրերու ամբողջական բացակայութեամբ, միջամտութիւններու գիտական մակարդակով եւ անթերի միջադէպի չգոյութեամբ:

Երկու օր առիւնքնուած, առաւօտեան ժամը 9·30էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 5, կէսօրուան միժամեայ ընդմիջումով, ուր բոլոր ներկաները (չսլսլ երեք – չորս հարիւր հոգի) կրցան օգտուիլ իրենց տրամադրութեան դրուած առատ ճաշէն, հետեւեցան օրուան ելոյթ ունեցողներուն (26 հոգի) եւ քննարկողներու (27 հոգի):

Միջամտութիւններու լեզուն անգլերէնն էր, սակաւ բացառութեամբ հայերէն եւ միայն Մարի Անն Իսլէրսլէկին, Եւրոպական Խորհրդարանէն արտայայտուեցաւ ֆրանսերէն:

Հայ թարգմանիչներն ալ անթերի առոգանութեամբ կատարեցին իրենց պարտականութիւնը, առանց չեչտելով կազմակերպութեան լրջութիւնը:

Իւրաքանչիւր անձի տրուեցաւ նաեւ թղթածրար մը, սեւագրութեան տետրով, օրակարգի մանրամասնութիւններով, մասնակցողներու ցանկով եւ համառօտ կենսագրութեամբ (հայերէն եւ անգլերէն բաժիններով) եւ իրատարան Ալֆրէտ տը Զայասի անգլերէն գրքոյկով՝ հրատարակուած Հայ Դատի Ցանձնախումբին խնամքով:

Այսօր պիտի չխօսիմ բացումի եւ միջամտութիւններու մասին, որոնցմէ մի քանին արժանի են առանձին նշուելու, բայց կարելի չէ չանդրադառնալ այն չքեղ երեսուն վայրկեանին, որոնց ընթացքին պ. Վարդան Օսկանեան, որպէս փակում, դիւթեց ներկաները, յատկապէս երկար ծափերու արժանանալով:

Հիմնականօրէն, ան ներկայացուց խոր յուզումով բայց յստակ բառերով, հայ ժողովուրդին զգացումները եւ ընդվզումը իր ցեղասպան դրացիին հանդէպ որ կը յամառի իր պնդումներուն մէջ, կ'անտեսէ մեր պատմական Հայրենիքին իրականութիւնը ուր անհամար սրբութիւններ թաղած ենք, ուրկէ ամբողջ ժողովուրդ մը ոչնչացած է մի քանի ամսուան ընթացքին եւ որուն սահմանները միակողմանիօրէն փակ են մինչեւ այսօր, որուն "համակիր" կոչուած պատմաբանները չեն ախորժիր "ցեղասպանութիւն" բառէն եւ գործուածը ցեղասպանութիւններու ամէնէն հրէշայինը կարելի է համարիլ...:

Որքան մխիթարական էր տեսնելը որ Հայաստանի կառավարութենէն կազմակերպուած "միջազգային համագումարները" տարուէ տարի որակաւոր զգալի ոստում կը կատարեն: Ցաջորդաբար մանրամասնութիւններ:

Հ. Ց. Պ.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

(Շար. Գ. Էջէն)

խախտաբար անոր պատասխանատուութիւնը ընդունելու եւ համապատասխան պատիժ կրելու՝ նիւթական եւ բարոյական հատուցում ստանալու պարտադրանք մը չդրսեւոյա յանցապարտ Թուրքիոյ վրայ, թելադրելով միայն, որ իր անցեալին հետ հաշուեյարդար կատարէ...":

Պ. Նազդաչեանը գործողութիւնների մի երկար ցանկ է տալիս, որոնց գործադրման միջոցով հայութիւնը կարող է հասնել Թուրքիային Եւրոպական Միութիւն մտնելու մերժումին: "Եւ ասիկա պիտի ըլլայ բարոյական փոքր դաս մը մեծ ռեթագործին":

Ցարգարժան Պ. Նազդաչեանը մեծ հանդգնութեամբ առիթ չէ ունեցել ընթերցելու Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին գործոց նախարարի պատասխանները Թուրքական "Ջաման" թերթի թղթակցին: Սիրելի բարեկամ, մեզի առնելիք չունենք ըստ Պ. Օսկանեանի՝ ՀՀ իշխանութիւնների խօսնակի... Կ'երեւի թէ Թուրքիայի "հղօրութիւնն" ու մեր "տկարութիւնը" ահաբեկել են Պ. Նախարարին... Այդ դէպքում աւելի խելացի չէ՞ր լինի գիտակցաբար դիմէինք վաստակեան "դատաճանութեան" եւ օդնէինք Թուրքիայի Հանրապետութեանը, որպէսզի մանի Եւրոպական Միութեան կարմի մէջ, որտեղ եւրոպական քաղաքակիրթ երկրները "կը սանձեն" նրան եւ մեր՝ "փոքրիկ ու աղքատիկ" Հայաստանը կը փրկուէր չար գազանից...

Իսկ ի՞նչ կայ թաքնուած այդ չարաբաստիկ "ճանաչում" բառի ետեւում: Պ. Նախարարը չի մեկնաբանում: Ենթադրում է այս մի փախուստի ճանապարհ է, ազատուելու համար պլիտացանքից: Հաւանական է Թուրքի վիշան չուտով գործի ելքը գտնելու է եւ ի լուր աշխարհի ու Եւրոմիութեան յայտարարելու է, որ Հայերը իրաւունք ունեն, բայց առնելիք չունեն: Ահա եւ ինչ ճանաչում...

– Ով արդարութիւն,
Թող որ ես թ-ինեմ ճակատին ֆո բաց,
Գոչել էր մէկը բարերով ցարդուած այդ
հանճարներից,
Գոչել ոչ հիմա,
Ցայնժամ էր գոչել...

ՀՀ Արտաքին գործերի նախարար Պ. Օսկանեան, Թուրքի առաջ խեղճանալուց, Հայաստանը "փոքրիկ ու աղքատիկ" ներկայացնելուց ու Թուրքից ու օտարներից "ճանաչում" հայցելուց առաջ, անհրաժեշտ է խիստ միջոցներ ձեռնարկել արտաքաղքի դէմ, հակառակ դէպքում "փոքրիկ ու աղքատիկ" Հայաստանը ստիպուած կը լինի նշելու նաեւ սպիտակ եղեռնի տարելիցները: Հայաստանի ընակիչ աշխատասէրը քարիք է ստեղծում այլոց համար, իսկ Հայաստանը մնում է "փոքրիկ ու աղքատիկ":

Աստմ են, եթէ յուսադրող բան չունես ասելու, աւելի լաւ է չխօսել...

Պէրլինի յայտնի համաժողովից յետոյ, Ալիմեան Հայրիկը յորդորեց հայութեանը. եթէ համաշխարհային կաթսայից քո բաժին հարիւան ստանալ կ'ուզես, պէտք է երկաթեայ չերեփ ունենաս, պատգամելով՝ ապրելու համար պէտք է ստեղծես քո ինքնապաշտպանութեան միջոցները: Հայոց հայրապետի այս կենսատու խօսքն ու միտքը կարմիր թելի պէս անցնում է մեր պատմութեան միջով եւ մշտապէս գոյատեւելիքարի կենարար աղբիւր է եղել: Զգիտեմ աշխարհի ո՞ր ժողովուրդն է որ իր մեծերի մտքի ու խօսքի յուշարձանն է կառուցել, բայց Ս. Էջմիածնի մայրավանքի բակում Հայ ժողովուրդը կառուցել է Հայոց Հայրապետի ռազմավարական իմաստով յոյժ կարեւոր խրատի՝ Երկաթեայ Շերեփի պատկերը յուշարձանը:

Այսօր էլ վճռռում ենք յուսադրիչ ու առաջնորդող մի միտք: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի՝ Գարեգին Բ.ի կոնդակը Ցեղասպանութեան 90ամեակի կապակցութեամբ, ուղղուած համարյն հաւատացեալ հայութեանը, յարմարագոյն առիթն էր նման մտքերի տարածման համար: Կոնդակը ընթերցելուց յետոյ, աւաղ ես՝ մեղաւորս, այդ զգացումը չունեցայ: Ցեղասպանութեան հարցի որոշիչ կորիզը՝ Թուրքիայի հանրապետութեան կողմից նիւթական հատուցում կատարելու միտքը, բացակայում է կոնդակի մէջ: Փոխարէնը կարդում ենք. "20րդ դարի առաջին ցեղասպանութիւնը պէտք է ճանաչուի ու դատապարտուի ողջ աշխարհի ու նաեւ Թուրքիայի կողմից": Տանտմաեակներ չարունակ կրկնուող նոյն մտքերը:

Բազմաթիւ անգամ կրկնուող "ճանաչում" բառի պարունակութիւնը չի բացայայտում: Կոնդակի մէջ տեղ են գտել այնպիսի մտքեր, որոնք ուղեցոյց չեն... Այս արուչիչ ժամանակում սպասում էր հայրապետի յստակ յորդորանքները արտագաղթի (սպիտակ եղեռնի) դադարեցման ուղղութեամբ:

"Ապրենք... վստահութեամբ եւ հաւատով, որ Աստուած համախմբելու է մեզ Արարատի փէշերին" [4]:

Ինչ նախապայմաններ ու առարկայական ազդակներ կան այսքան վերացական լաւատեսութեան համար... Այս էլ քանի, քանի դարեր մեր գործը Աստծու վրայ ենք թողնում...

Ցեղասպանութեան 90ամեակից յետոյ էլ մեր ժողովուրդը գիտակցաբար չարունակելու է իր պայքարը ինչպէս Հայրենիքում, այնպէս էլ Սփիւռքում, թէ ազգային, եւ թէ միջազգային իր իրաւունքներին հասնելու ուղղութեամբ: Հայ ժողովուրդը չարամնակելու է պայքարել ոչ այն հաստատ համոզումով, որ անպայման կը հասնի իր իրաւունքներին, այլ պայքարելու է, քանզի չպայքարել չի կարող: Հարցը կայանում է նրանում, թէ ինչպէս բարձրացնել կատարուող աշխատանքների օգտակար գործողութեան գործակիցը:

– Կոչեմ ապրողա՛ց՝
մոլորեալներին:
Ախտը միայն բռնի չի լինում,
այլ կամովին,
եւ առաւել է տխուր ու տրտում
ոչ մեռելոցը,
այլ գերեվոցը:
Օտարութեան մէջ ազատ լինելն էլ
ա՛յլ գերութիւն է,
եւ տան մէջ ոյնիսկ գերի լինելը՝
ա՛յլ ազատութիւն:
Իսկ տունն էլ տո՛ւն չէ,
այլ հայրենի՛ք է,
եւ ինչ հայրենիք.
գայլի երախից ձեռքով խլուած
մի Դաւիթ մանուկ:

. . . . . .

ով ականջ ունի,
լլքած հաւատոյ՝
նա պիտի՛ զգայ
իմ եռաղօղանջ զանգի ասմունքը,
իմ եռաբանեայ ասքի ղօղանջը,
իմ եռամատնեայ խաչակնքումի շնչող
ստուերը.

– ՈՂԲԱՄ ՄԵՌԵԼՈ՞Ց...
– ԲԵԿԱՆԵՄ ՇԱՆԹԵՐ...
– ԿՈՉԵՄ ԱՊՐՈՂԱ՛Ց

Մեծ եղեռնի 50ամեակի
երեւանեան ցոյցի մասնակից
ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆՅԱՆ

Ապրիլ 2005 թ., Սթոքհոլմ

Աղբիւրները.–

(1) "Ցառաջ", Յունուար 29/30 2005 թ., Հարցազրոյց Վ. Օսկանեանի հետ:

(2) "Ցառաջ", Ապրիլ 1 2005 թ., փակիզ:

(3) "Ցառաջ", Փետրուար 11 2005 թ., Հայկ Նազգաշեան "Բարոյական դասի մը անհրաժեշտութիւնը":

(4) "Ցառաջ", Մարտ 24 2005 թ., փակիզ:

(5) Բանաստեղծութիւններ. Պարոյր Սեւակ "Անդռելի զանգակատուն", "Եղիցի լոյս":

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Ապրիլ 22 թուակիր "Ցառաջ"ի Ա. էջի Գրիգոր Քէօսէեանի յօդուածին Ա. պարբերութեան վերջին տողերը պէտք է ըլլան «Unsilencing the past: Track **TWO** Diplomacy and Turkish-Armenian Reconciliation».

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ա Լ Ֆ Ո Ր Վ Ի Լ.– Տիկին Նուարդ Գուլամճեան եւ զաւակները ու թոռները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ հօր՝ Ցակոբ Գուլամճեանի մահուան 26րդ տարելիցին առթիւ 150 Եւրօ կը նուիրեն "Ցառաջ"ի բարեգաւաճման:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Ելէկ Բիւզանդ" մանանճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Վերժին Ուզունեանէ (ժամ. 50 Եւրօ, վարուժան Ուզունեանի (ժամ. ծագ Վարուժան) մահուան առթիւ:

ՈՐՔՓՇԱԹԻ
ԱՊՐԻԼ 26
MARDI
26 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·187 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21·187

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

Ցեղասպանութեան 90ամեակի հանգրուանը եւ Թուրքիոյ առընչուած յատկապէս եւրոպական այժմէութիւնը ամէն տարիէ աւելի եռանդուն ցոյցերու առիթներ դիցին հայութիւնը աշխարհի բոլոր ծագերուն մէջ: Ոգեկոչումին ճաթտեսը տարածուեցաւ Երեւանէն Լոս Անճըլըս, անցնելով Տէր Զօրէն, եփրատէն ուր Աբրամ Ա· կաթողիկոսը երկու երախայի խորհրդանշական մկրտութիւն կը կատարէր, անցնելով Փարիզէն, Մոսկուայէն, այն բոլոր վայրերէն որոնց մէջ քանատրուած հայութիւն կայ: Յիշելու, պահանջելու համազգային յորձանքին մէջ ալ զարմանալի իսկ չէր նախագահ Պուշի հերթական լարախաղացութիւնը "ցեղասպանութիւն" բառը չարտասանելու:

Ոգեկոչումներուն կ'արձագանգեինք յաջորդաբար, սկսելով Փարիզէն, եւ թեւանէն:

ՓԱՐԻԶ

ԱՊՐԻԼ 22

ՇԻՐԱԿ-ՔՈՂԱՐԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԵՒ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՑԱՐԳԱՆՔԸ 1915-Ի ՁՈՀԵՐՈՒՆ

Ցեղասպանութեան 90ամեակի փարիզեան նշումին մեկնակէտ կարելի է նկատել Ապրիլ 22ին Ֆրանսայի ու Հայաստանի նախագահներուն հանդիպումը էլիզեան պալատին մէջ ուր Ռ· Քոչարեան ընդունեցաւ զինուորական պատիւով ու դիմաւորուեցաւ յայտնապէս սիրալիր ողջագուրումով մը Ժ· Շիրաքի կողմէ:

Իրենց կարճատեւ տեսակցութենէն ետք երկու նախագահները հասան Կոմիտասի արձանին առջեւ ուր արդէն չուրջ հազար հոգինոց բազմութիւն մը հաւաքուած էր կոթողը եզերող ծառուղիներուն վրայ: Հոն կային նաեւ հայ համայնքին եկեղեցական երեք պետերը, կուսակցութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն չբախտմբ մը, բնականաբար Հայաստանի Փարիզի դեսպանը ու նախկին ռազմիկները իրենց դրօշներով:

Տպաւորիչ էր պահը երբ երկու նախագահները միաժամանակ երկու եռագոյնները պատրաստուած ծաղկեպսակը դեղեցին, ապա խոնարհած դրօշներուն եւ չափորներու մահազանգին ընկերակցութեամբ իրենք եւս խոնարհեցան վայրկեանի մը լռութեամբ յարգելու 1915ի զոհերուն յիշատակը: Նոյնը ըրաւ ամբողջ բազմութիւնը: Կարճատեւ այլ խիտ այդ պահէն ետք երկու նախագահները չրջանը ընելով հաւաքուած բազմութեան, ձեռնուեցան չատ-չատերու հետ, քանի մը վայրկեանի մէջ լինքնամփոփ յուշի մթնոլորտը փոխարինելով դրեթէ ընտրապայքարի խանդավառ չունչով մը, մանաւանդ բազմութիւնը յայտնապէս գոհ էր երկու նախագահներէն դատ պատիւն ու անդադար կը ծափահարէր: Թէեւ քիչ չէր թիւը քաղաքական մեկնաբանութիւն փորձողներու, որոնք կը վիճէին թէ նախագահ Ժ· Շիրաքի անակնկալ ժեսթը պէտք է բացատրել եւրոպական Սահմանադրութեան մօտալուտ հանրաքուէի՞ն, թէ Թուրքիոյ անդամակցութեան ուղութեամբ ընդառաջումի մը ազդակով:

*
**

ԱՊՐԻԼ 23

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս այլեւս աւանդութիւն դարձած է, Ապրիլ 23ին Փարիզի քաղաքապետը հիւրընկալեց հայ համայնքը, միասնական ոգեկոչումի մը համար: Ցայտուն ժամէն չուրջ երեք քառորդ յապաղումով սկսած հաւաքոյթին ներկայ էին Փարիզի նոր կարդինալը, հայ եկեղեցական պետերը, Թուրք մտաւորականներ Հակոբ Զարաքօլու եւ Ալի Էրթէմ· առաջինը Պոլիսի մէջ հրատարակչական գործով, միւսը Գերմանիոյ մէջ դիմաւորած կազմակերպութեամբ (Ընդդէմ ցեղասպանութեան), քաղաքի մարտիկի տիպարին մարմնաւորումն են· նաեւ իրենց ենթարկուած հալածանքով:

Պ· Տըլանոյէ բարի գալուստի խօսքով յիշատակեց 1915ի զոհերը, վայրկեանի մը յոտնկայս յարգանքի հրաւիրելով ներկաները: Ցետոյ չեշտեց ժխտումին անընդունելի բնոյթը, յիշելու պարտքը որ կը միացնէր բոլոր ցեղասպանութիւնները, մանաւանդ որ այս տարի 60ամեակը կը նշուէր Տարագրեալներու օրուան: Ըսաւ թէ միշտ կ'երազէ տեսնել այն արի Թուրք պետական դէմքը որ Վ· Պրանտի օրինակով պիտի երթայ ծնրադրել Եղեռնի յուշարձանին ու ներողութիւն խնդրէ հայ ժողովուրդէն: Այդ արարքը պիտի մեծցնէ Թուրք ժողովուրդը, զայն բերելով Եւրոպայի դասանած արժէքներու մակարդակին: "Ժողովուրդ մը որ կը վախնայ ցեղասպանութեան ճանաչումէն, կը շարունակէ ուրանալու կեցուածքը, չի կըրնար Եւրոպայի մէջ տեղ ունենալ" յայտարարեց Փարիզի քաղաքապետը: Կրկնեց իր երջանկութիւնը Ֆրանսայի հայկական ներկայութեան համար որով ա՛լ աւելի հարստացած էր երկրին մշակոյթը: Քանիցս ծափերով ընդմիջուած այս ելոյթէն ետք կարճ, այլ բովանդակալից խօսքով հանդէս եկաւ Հայաստանի դեսպանը Ի· Նալպանտեան· ան եւս ծանրացաւ ճանաչումի կարեւորութեան, յիշելու պարտքին վրայ· ըսաւ թէ ժխտելը մեղսակցութիւն է ոճիրին ու ապահովումը անոր չարուներկութեան:

Օրուան վերջին ելոյթը ունեցաւ Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու Խորհուրդին նախագահ Արա Թորանեան: Անդրադառնալով քաղաքապետին քաջարի Թուրք դեկավար մը տեսնելու ցանկութեան, ըսաւ թէ նոյնպէս մե՛ր ցանկութիւնն է ան: Շեշտեց թէ Փարիզի հրապարակներուն վրայ զետեղուած 90ամեակի ազդերը, պաստառները միասնական ոգեկոչումին խորհրդանիշն են:

Ցետոյ ողջունեց Ռ· Զարաքօլուի եւ Ա· Էրթէմի ներկայութիւնը ու Սրիւթեան մետալներով պարգեւատրեց զիրենք: Յատալի էր տեսնել յարգանքի այն պակասը երկուքին հանդէպ երբ նախ հրատարակիչին անունը միշտ սխալ կ'արտասանէր, Ֆրանսերէնի հնչողութեամբ (Ռաճիպ) եւ երկու Թուրքերը ոչինչ հասկըցան իրենց ուղղուած մեծարանքի խօսքերէն, քանի որ բեմին վրայ Թարգման մը ըլլալով հանդերձ, Թարգմանուեցաւ միայն Զարաքօլուի քանի մը նախադասութիւնը: Կոմիտասի արձանին մէկ մանրաքանդակը նուիրուեցաւ Պ· Տըլանոյէի որ անչուշտ իրագործողը եղաւ յուշարձանին, բայց ան ծրագրուած էր նախորդին՝ Ժ· Թիակէրիի օրով, ինչ որ ամբողջովին մոռացութեան մատնուած էր: Երկրորդ մանրաքանդակ մըն ալ նուիրեցաւ Հայաստանի դեսպանին: Ճոխ հիւրասիրութիւն մը փակեց ընդունելութիւնը:

*
**

Ա Պ Ր Ի Լ 24

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՏԱՐԱԳՆԵՐ

Կիրակի առաւօտ, Ապրիլ 24ին, Փարիզի Ս· Ցովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, պատարագ եւ հոգեհանդիստ պաշտօն տեղի ունեցաւ որու ընթացքին հոգեւոր ճառը արտասանեց Գիւտ Ապգ·, ոգեկոչելով եղեռնը Տէր-Զօրէն Ծիծեռնակաբերդ: Ներկայ էր եւ հոգեհանդիստին մասնակցեցաւ հայ կաթողիկէ առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկ· Կապրոյեան: Ներկայ էր նաեւ Հայաստանի դեսպանը ու եկեղեցին ալ լեցուն էր, բայց աւելին ակնկալելի էր:

Նոյն օրը, ժամը 15ին, Նոթր-Տամի Մայր Տաճարին մէջ է որ Գրիգոր Եպիսկ· Կապրոյեան պատարագ մատոյց, բացատրեց թէ Բենեդիկտոս ԺԶ·ի գահակալութիւնը պատճառ էր որ Փարիզի Արքեպիսկոպոսը չկարենար նախագահել արարողութեան: Հոս ալ ներկայ էր Հայաստանի դեսպանը եւ Ճարտարարուեստի պատուիրակ նախարարը Փ· Տէվէճեան: Կապրոյեան Եպիսկ· յիշեց թէ ամբողջ ժողովուրդ մը ահաւոր չարչարանքներով բնաջնջուեցաւ վասն կրօնի եւ հայրենեաց: Անդրադարձաւ նոր Պապին անունը կրող նախորդին՝ Բենեդիկտոս ԺԵ·ին որ իր չրջանին՝ 1914–22 մեծ պաշտպան մը եղած էր հայ ժողովուրդին: Օրուան հոգեւոր ճառը արտասանեց Տորնալաս Եպիսկոպոսը: Ապարողութեան մասնակցեցան նաեւ Գիւտ Ապգ· եւ վերապատուելի Ժ· Միքայէլեան:

*
**

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆԱՑԱԾ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ

Ծաղիկներով, ծաղկեփունջերով չրջանակուած Կոմիտասի արձանին առջեւ ու չուրջանակի բազմութիւնը ամբողջովին քաղաքականացած հանրութիւն մըն էր, կիրակի իրիկուան, Ներկայ քաղաքական դէմքերէն ամէն մէկուն անունին յայտարարութիւնն իսկ ծաւիրով, կամ բողոքի, մերժումի բացագանչութիւններով կը դիմաւորուէր, ըստ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան նկատմամբ բռնած դիրքին: Այդ չափանիշով էր որ մինչ Ա· Սանթինի եւ Ֆ· ոը Վիլիէ չերմաչերմ ընդունելութեան կ'արժանանային, յատկապէս երկրորդը, զրեթէ ոչ ոք հա-

մոզեցին, գրաւեցին Փ· Լըլուշի, Ժր· Հոլանտի, Նոյնիսկ մատաղ Ժր· Պայրուի ելոյթները:

Հանրահաւաքը բացուեցաւ Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու խորհուրդին նախագահ Ա· Թորանեանի ելոյթով որ պատմական ակնարկ մ'ը եղաւ կը դատապարտէր Թուրքիոյ ներկայի ճապկումները, ճանաչումին անհրաժեշտ պահանջը կրկնելով:

Նորութիւն էր Գրիֆ-ին (Ֆրանսայի Հրէական Խորհուրդ) դիրքը որով զօրակցութիւն կը յայտնուէր Հայերու դատին, կը չեշտուէր երկու ժողովուրդներուն ճակատագրի նմանութիւնը:

Իւ· էմ· փէ·ի ներկայացուցիչ Փ· Լըլուշ պարադայական կազապարներէ եւրոպական Թէ այսօրուան Թուրքիան կարելի չէ պատասխանատու նկատել Օսմանցիին ըրածին, իր դէմ արդէն յայտնուած զըժգոհութիւնը ծայրագոյն աստիճանի հասցնելով: Իրմէ ետք Կոմիտասի արձանին ծաղկեփունջ մը զետեղեց ու խօսք առաւ ընկերվարական կուսակցապետ Ժր· Հոլանտ որ խոստացաւ Հայկական Ցեղասպանութեան ժխտումի, ուրացումի եւ բեւեռյիններուն դէմ պատժիչ օրէնքի առաջարկ տանիլ Խորհրդարան, նաեւ կոչ ըրաւ Թուրքիոյ որ յիշողութեան իր պարտականութիւնը կատարէ:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Ժ· ոը Վիլիէ որ չեշտուած մեծարանքի արտայայտութիւններով ողջունեց Ֆրանսայի մէջ հայկական ներկայութիւնը, յանձնառութիւն յայտնելով Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան դէմ պայքարը մինչեւ ծայրը չարունակելու: Կեցուածք որ արդէն Փարիզի Թուրք դեսպանէն սպառնական նամակներ կ'արժէր իրեն, ինչպէս ըսաւ: "Դուք աչխարհին արժանապատուութիւնն էք" ըսաւ ան պահէ պահ ըստ արարացող բազմութեան որ մեծ խանդավառութեամբ ծափահարեց զինք:

Ելոյթներ ունեցան քաղաքապետեր Պրաուզաք եւ Շվարցընպէրկ եւս:

Իննուան սեւ ու սպիտակ խորհրդանչական փուչիկներու հսկայական ողկոյզի մը արձակումէն ետք, հաղարաւորներով կազմուած Թափօրը տեղատարափին տակ ճամբայ ելաւ դէպի Շան գ'Էլիզէի Թրքական ներկայացուցչութիւնը: Ուչադրաւ էր երիտասարդներու, պատանիներու մեծ համեմատութիւնը:

Թրքական դրասենեակին դիմացը հասնելով ցուցարարներու հոծ բազմութիւնը խռնուեցաւ պողոտային դէպի Գոնդորտ իջնող Թեւին վրայ, ուր Թուրքիան պահարակող, պահանջատիրական ոգիով ելոյթ մըն ալ ունեցաւ Հ·Ց·Դ·ի Եւրոպայի նախագահ Մուրատ Փափազեան· ապա բազմութիւնը հրաւիրուեցաւ ցրուելու:

Տպաւորիչ փակում մըն էր 90ամեակի փարիզեան նշումին որմէ լաւ պիտի ըլլար դեղչել եղած ծախքին նիւթը, նուիրատուութեան կոչը: Թերեւս աւելորդ չըլլայ նաեւ մատնել լոգունգները նորոգելու մասին:

*
**

ԵՐԵՒԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՕՐԵՐԸ

(Սեփական թղթակցութիւն "Ցառաջ"ի)

Գ·

ԵՐԵՒԱՆ, Ա Պ Ր Ի Լ 24

Չեմ դիտեր երբ ամառյս սկիզբը, Ցովհաննէս-Պօղոս Բ· Պապին հոգեվարքի եւ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՍԵՒ ԱՐԵՒ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Անոնք հրաւիրուեցան մօտակայ պաշտօնատունը, վաչկական ձեւակերպութեան մը համար, պարզ, ընթացիկ: Անոնք հրաւիրուեցան այնպիսի՛ քաղաքավարութեամբ մը, որ կը նմանէր ձեռնակապի: Եւ յանկարծ դիմակ փոխեց Ապրիլի դիշերը:

Գարունը կը ծաղկէր: Բարձրէն կ'անցնէին բուրումնաւէտ հոսանքներ դաշնօրօր, եւ առուները կը խլրտային մզկիթին չուրջ, պզտիկ ծափերով, մինչդեռ պատուտակը իր խաւարծիլներով կը մաղէր դէպի դեղանի ի վեր կախաղանին, աւելի վեր, միշտ աւելի վեր, մինչեւ դէմքը անոր որ կը նայի առանց տեսնելու՝ սեւ արեւ:

Տէ՛ր ամենակալ, մրմնջեցին դողդոջուն մամիկներ եւ հայտներ եւ թոռնիկներ, որ գացին ապաստանիլ մեր եկեղեցիներու զանգակատան ծոցը, եւ մեր եկեղեցիները յանկարծ լեցուեցան Մէլքազեքի արեւախանձ աւազով:

Եւ գոնուեցաւ կաշառակեր մը, որ յառաջացաւ թարախոտ կայսրութեան անծայրածիր տափաստաններէն, գահավէժ անդունդներէն, բարձրաբերձ կատարներէն, բայց չգոնուեցաւ ո՛չ մէկ բարձունք որ ըլլար այնքան անճառելի եւ անհաս, որքան թշուառութիւնը քուրդէ վանքերուն, տեղատարափին տակ:

Եւ որքա՜ն անգունդներ հոգեկան խաւարի, որ իրենց ընդերքին կ'արձակէին տուփական տենչէջ վաւաշոտ, քնազդներ անասնական, եւ տակաւին քնազդներ, որ չունէին ոչ սկիզբ եւ ոչ իսկ ծայր: Անոնք այդ աներեւոյթ ծայրով կարուեցան պատանքներ:

Պատմութիւնը արձանագրեց այս ժամը, երկրաչարժը, տարուէ տարի աւելի կարճ պարբերութեամբ եւ ժամդոյն արձակով: Հայուն թոպահար մարմինը դիակ մըն էր բաբախուն եւ անփոխարինելի, բիւրաւոր դիակներ եղան հասարակ վիճակագրութիւն: Այսպէս պատեցաւ ներքին վարդայրը:

Բայց ի՛նչպէս, ոսկեը ինչպէս դիտցաւ իր կիսափուլ եւ նախնական զարքնոցէն դուրս հանել ամէնէն կատարեալը զինքերուն, այն մէկը՝ որուն հարուածը կարեւի չէր խոտորել, այն մէկը՝ որ չէր կրնար չգարնել դիւռվի քրքիջով: Անագորոյն ոռոխը զարկա՛ւ, առանց ոչ խանգարի իր մարմոգութիւնը, կլկլակին դէմ յանդիման:

Փլուզումի այդ թուականէն ի վեր անցած են դարեր, եւ ահա՛ւասիկ այսօրուան օրը: Արեւը կը ծագի առաջին ժամերու կենսայորդ թարմութեամբ, չոճիներու սարսուռն ցանցին եռեւէն, եւ կ'արձակէ ոսկեհուռ ճառագայթներ, մինչ բլուրը կը մայէ: Լոյս մը կար վերջը: Ա՛հ, նոյնը չէ:

Այլեւս նոյնը չէ այն բանը, որ անգամ մը պղծուեցաւ աղի-լեղի ճանկերով: Աւանդաբանը քշեց տարաւ ամէն ինչ, եւ աւե՛լի ագմատապէս՝ որքան պիտի չէնէր հրաբխային լաւան որ կը ճենճերի: Փըր-կըւեցան միայն չորս հատ դաշնակներ, որ գացին եւրոպական պողոտաններու վրայ հնչեցնել իրենց եղերերգը: Անցորդներ տապալեցան: Անոնք տապալեցան: Անո՛նք՝ քառսի փոյթեռանդ հայթայթիչներըմ:

Գարունը կը ծաղկէր: Բարձրէն կ'անցնէին բուրումնաւէտ հոսանքներ դաշնօրօր եւ առուները կը խլրտային մզկիթին չուրջ, պզտիկ ծափերով, մինչդեռ պատուտակը կը մաղէր իր խաւարծիլներով դերանդի ի վեր կախաղանին, աւե՛լի վեր, միշտ աւելի վեր, մինչեւ դէմքը անոր որ կը նայի առանց տեսնելու՝ սեւ արեւ:

Եւ տա՛ռապէս կմախատիպ, եւ տառապէս սովալլուկ, որբերը զիրար գտան լքքումի ճամբաներուն վրայ, կիսամերկ, սովալլուկ, կմախատիպ: Անոնք քնազդաբար մէկզմէկու վարեցան փոխադարձ ոգեզրութեամբ եւ զիրար վռչեցին քոյր, եղբայր, առանց գիտնալու որ մենք ունինք Մայր Հայաստան մը: Եւ որովհետեւ ունէինք մայր մը, մեր մարիկը լացաւ:

Եւ սակայն ո՛չ, չյանձնուեցաւ: Ան չյանձնուեցաւ երբ աղէտին սեւ թաթը կառչեցաւ իր պարանոցին, ինչպէս կը կառչի ահիճակ ձեռք մը, որ կը փորձէ քաղել լեռներուն ծաղիկը, իր բացառիկ դեղեցկութեամբ: Եւ այնպէս եղաւ, որ զալարուած կոթին հիւթով լղճեցաւ անիծեալ թաթը, եւ տակաւին լղճեց չատ բան, առանց քաղել կարենալու: Ծաղիկը կորնգուց սակայն իր թերթերը, ցնցումին տակ, եւ թերթերը զացին ցրուիլ արմատախիլ եւ թառամած, բոլորն ալ ոտքի տակ եւ զարչապարի: Եւ գոեթէ անբարբառ:

Մտածելով ամէն անոնց որ անգոր էին եւ լռեցին, անոնց՝ որոնց լռութեան մէջ կար ուժ մը պայթուցիկ:

Ապրիլ 1971

ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ ԷԶ ՄԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԹԱՅՄԶ ԱՄՍԱԳՐԻՆ ՄԷՋ

1917 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Անթոլիա Գոլէճը հաստատուած էր Մարզուան՝ Փոքր Ասիոյ հիւսիսը: Այդ գոլէճին բոլոր Հայերը, 1200 հոգի, կոտորուեցան թուրք եաթաղանակիրներու կողմէ, որոնք իբր հատուցում իրենց ոճիրին՝ բերկրութեամբ կողոպտեցին զոհերու հանդերձները: Վերապատուելի Ճորճ է. Ուայթ վերոյիշեալ գոլէճի տնօրէնն է. 1917-ի աշնան վերադառնալով Միացեալ Նահանգներ, այսպէս կը վկայէ:

«Թրքական կառավարութեան հրամանով կոտորածները դիւղին կը կատարէին, կ'ըսէ ան, Հայերը 100-200 հոգինոց խումբերով կը քշուէին մահուան եւ ամէն տեղ անոնց խօցուած մարմինները թաւալ գլոր կ'իյնային նախապէս փորուած խրամներուն մէջ:

Մեր վարժարանի տղոց թոյլ տրուեցաւ նահատակուելէ առաջ երդել: Անոնք երգեցին «Ա՛յ մօտ բլլամ քեզի, ալ մօտ ո՛վ Տէր», եւ յանձնուեցան զահիճներուն:

Հայէյուն եւ Սուրիացիներուն Օգնութեան Ամերիկեան Յանձնախումբի (Նիւ Եորք) գնահատումով՝ զոհուած Հայերուն թիւը 400·000-1·000·000 է: Իսկ ճողոպրածներուն մէկ միլիոն կը կազմէ, որոնք անյապաղ օգնութեան կը կարօտին: Բժիշկ Ուայթ որ այժմ Միննիապոլիս կը բնակի, հոսմանն առաջեր է հեռանալու Մարզուանէն: Ան Եօվայա Վերմերլէի Եկեղեցիին Վերապատուելին էր:

«Հայաստանի մէջ կացութիւնը, կը շարունակէ ան, վերջին աստիճան սուր բնոյթ առաւ երբ Թուրքերը որոշեցին լուծել հայկական հարցը, բնաջնջելով Հայերը: Հայկական հարցը ծագէր էր քաղաքական եւ կրօնական չարժառիթներէ:

Դասալիք զինուորներ, թաքցուած ռումբեր, զէնքեր, յեղափոխական պրակտիկներ թիւմն փնտռելու պատրուակով թուրք ըսպաները ձերբակալեցին 1200ի չափ Հայեր, խուզարկութիւններուն միացնելով զարհուրելի վայրագութիւններ: Մեր չորրորդ չաբաթուան մը ընթացքին տղոց թոյլ տրուեցաւ նահատակուելէ առաջ երդել: Անոնք երգեցին «Ա՛յ մօտ բլլամ քեզի, ալ մօտ ո՛վ Տէր», եւ յանձնուեցան զահիճներուն:

Հայէյուն եւ Սուրիացիներուն Օգնութեան Ամերիկեան Յանձնախումբի (Նիւ Եորք) գնահատումով՝ զոհուած Հայերուն թիւը 400·000-1·000·000 է: Իսկ ճողոպրածներուն մէկ միլիոն կը կազմէ, որոնք անյապաղ օգնութեան կը կարօտին: Բժիշկ Ուայթ որ այժմ Միննիապոլիս կը բնակի, հոսմանն առաջեր է հեռանալու Մարզուանէն: Ան Եօվայա Վերմերլէի Եկեղեցիին Վերապատուելին էր:

«Հայաստանի մէջ կացութիւնը, կը շարունակէ ան, վերջին աստիճան սուր բնոյթ առաւ երբ Թուրքերը որոշեցին լուծել հայկական հարցը, բնաջնջելով Հայերը: Հայկական հարցը ծագէր էր քաղաքական եւ կրօնական չարժառիթներէ:

Դասալիք զինուորներ, թաքցուած ռումբեր, զէնքեր, յեղափոխական պրակտիկներ թիւմն փնտռելու պատրուակով թուրք սպաները ձերբակալեցին 1200ի չափ Հայեր, խուզարկութիւններուն միացնելով զարհուրելի վայրագութիւններ: Մեր չորրորդ չաբաթուան մը ընթացքին տղոց թոյլ տրուեցաւ նահատակուելէ առաջ երդել: Անոնք երգեցին «Ա՛յ մօտ բլլամ քեզի, ալ մօտ ո՛վ Տէր», եւ յանձնուեցան զահիճներուն:

Հայէյուն եւ Սուրիացիներուն Օգնութեան Ամերիկեան Յանձնախումբի (Նիւ Եորք) գնահատումով՝ զոհուած Հայերուն թիւը 400·000-1·000·000 է: Իսկ ճողոպրածներուն մէկ միլիոն կը կազմէ, որոնք անյապաղ օգնութեան կը կարօտին: Բժիշկ Ուայթ որ այժմ Միննիապոլիս կը բնակի, հոսմանն առաջեր է հեռանալու Մարզուանէն: Ան Եօվայա Վերմերլէի Եկեղեցիին Վերապատուելին էր:

«Հայաստանի մէջ կացութիւնը, կը շարունակէ ան, վերջին աստիճան սուր բնոյթ առաւ երբ Թուրքերը որոշեցին լուծել հայկական հարցը, բնաջնջելով Հայերը: Հայկական հարցը ծագէր էր քաղաքական եւ կրօնական չարժառիթներէ:

Դասալիք զինուորներ, թաքցուած ռումբեր, զէնքեր, յեղափոխական պրակտիկներ թիւմն փնտռելու պատրուակով թուրք սպաները ձերբակալեցին 1200ի չափ Հայեր, խուզարկութիւններուն միացնելով զարհուրելի վայրագութիւններ: Մեր չորրորդ չաբաթուան մը ընթացքին տղոց թոյլ տրուեցաւ նահատակուելէ առաջ երդել: Անոնք երգեցին «Ա՛յ մօտ բլլամ քեզի, ալ մօտ ո՛վ Տէր», եւ յանձնուեցան զահիճներուն:

Դեսպան Մորկընթաու գրութիւնով մը պիտ կը վստահեցնէր թէ անոնք չեն ներխուժեր մեր չէնքերը: Սակայն յաջորդ առաւօտեան իսկ ոստիկանապետը եկաւ պինդ մարդոց հետ եւ պահանջեց որ իրենց յանձնեմ այն բոլոր Հայերը որոնք կապ ունէին Գոլէճին, աղջիկներու Գոլէճին եւ հիւանդանոցին հետ: Որպէս ամերիկեան քաղաքացիներ մենք երկու ժամ ընդդիմացանք: Անոնք ուրիշ պինուորներ բերին եւ դարձեալ պահանջեցին Հայերը: Ես մերժեցի: Սոնոք պիտ տմրատանեցին Թրքական կառավարութեան ընդդիմանալով, ըսպառնային եւ յիշեցուցին թէ այդպիսի վարմունքով մահուան պատիժ կ'արժանանամ:

Դարպասները չարդուխէուր ըրին, սակայն՝ նեցա՝ բակը բերին եւ դարձեալ հարցուցին թէ ո՞ւր են Հայերը: Չպատասխանեցի: Դռները կոտրելով մտան չէնքերը: Մեր հայ գործակիցները, զգալով որ այլեւս դիմադրութեան նոր փորձ մը կրնայ աւելի մեծ կորուստներու պատճառ ըլլալ քան թէ օգուտ բերել, մօտեցան, ներկայացան որպէս օրինապահ Թրքահպատակներ, եւ պատրաստակամութիւն յայտնեցին անոնց պահանջերուն զոհացում տալու:

Իւրաքանչիւր ընտանիքի մէկ սայլ յատկացուած, ուտելիք, ծածկոցներ եւ հագուստեղէնի խեղճուկ պաչտով: Մայրը երախաներուն հետ նստած բեռներուն վրայ, իսկ հայրը պիտի քալէր սայլին քովէն: Առաջարկեցի աղօթել, յետոյ 72 հոգիէ բաղկացած տխուր թափօրը ճամբայ ելաւ:

Ուսուցիչները պատկառազդու, կրթուած, բազմահմուտ մարդիկ էին, չատերը հիանալի մարդու տիպարներ, Եւրոպական եւ Ամերիկեան համալսարաններու շրջանաւարտներ: Կարաւանը երբ յիսուս մղոն յառաջացաւ, տղամարդիկը բաժնեցին կիներէն, ձեռքերնին կապեցին մէջքերուն եւ քշեցին առաջ: Անթոլիա Գոլէճի ղեկավար անձնակազմին ութ անդամներըմ սպանուածերու մէջ էին: կիներ եւ երախաները կը տանէին մէկ առ մէկ: Ո՛չ ոք գիտեր թէ ո՛ւր, ոչ ոք գիտէ թէ անոնց մէ քանին դեռ կ'ապրի:

Կառավարական պաչտօնեաները հրահանգեցին հարթել Մարզուանի հայկական գերեզմանատունը եւ տեղը ցանել, խորհրդանչերու համար թէ այդտեղ ոչ մէկ Հայ պէտք է ապրի, կամ մեռնի ու թաղուի: Ոչ մէկ հայ աչակերտ կամ ուսուցիչ մնաց Անթոլիա Գոլէճը, իսկ Աւետարանական համայնքի 950 անդամներէն աւելի քան 900-ը իրենց հոգեւոր առաջնորդին հետ տարագրուեցան: Կառավարական ուղղում էր, որ ուղղուած հայ ժողովուրդին դէմ:

Այս դէպքերը յատկանչական են նաեւ Թրքական կայսրութեան նախկին պատմական Հայաստանի վեց նահանգներուն համար:

Հայերը Արեւելքի Եանքիներն են՝ (Ա. Մ.Ն.ի Անկլո-Սաքսոնները): Վաճառականներ, այդիւնաբերողներ, դրամատէրեր, արհեստաւորներ եւ լաւագոյնները ազատարակամներուն մէջ: Միայն քառորդ միլիոն մարդիկ կրցան փախչիլ Ռուսական Կովկաս եւ Ամերիկեան Մարզասրահակն առաքելութիւններու խնամքին առարկան դառնալ: Այս վերջիններուն, հայ եւ հպատաստ հայթայթեցին կարօտեալներուն, պատսպարեցին որբերը: Հաւանաբար միլիոնէն աւելի Հայեր անցան Սուրիա եւ Միջագետք, ուր գարձեալ Ամերիկեան օգնութեան չնորհիւ այս տառապեալները կը վերապրին»:

ՇՈՒԷՏԻ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԱՅՑ ԱԼՄԱ ԵՈՀԱՆՆԷՍԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Շուէտացի միսիոնար Ալմա Եոհաննէսան արտակարգ դէմքերէն է որոնք ամէն բան ըրած են 1915ի սարսափներուն զոհերուն օգնելու համար: Իր ջանքերուն չնորհիւ է որ Շուէտի առաջին սոսիալ-դեմոկրատ վարչապետ եւ այդ չրջանի ֆինանսներու նախարար Հ. Պրանտինկի օրակարգի բերած է Հայկական Հարցը, Լեմքինէն չատ առաջ գործածելով "Ցեղասպանութիւն" բառը:

Սթոքհոլմի "Ապրիլ 24"ի յանձնախումբը Ապրիլ 17ին այդ մը կազմակերպած է Ալմա Եոհաննէսի չիրմային որպէս երախտապիտութիւն, յիչելու արտայայտութիւն: Մասնակիցները կարմիր մեխակներ զետեղած են չիրմին:

*
**

"ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ" ՈՒԻՍԱԼԱՅԻ ՄԷՋ

Ուիսալա քաղաքին կեդրոնական հանրային գրադարանի մէջ Ապրիլ 16ին սկսած է "Հայկական Օրեր" ծրագիրը: Անոր դլխաւոր նպատակն է չուէտական լայն չրջանակները իրազեկ դարձնել Հայկական Ցեղասպանութեան ու Թուրքիոյ ճանաչումը պահանջել:

Ապրիլ 16ին նախ "Մչակութային ցեղասպանութիւնը" խորագրուած ցուցահանդէսի մը բացումը կատարուած է, ատա երեսփոխան Սեսիլիա Վիքսթրոմ եւոյթ ունեցած է Հայ ժողովուրդին պատմութեան նիւթով, դատապարտած Թուրքիոյ ուրացումը: Իրմէ ետք "Հայաստան, Հայեր եւ Սփիւռք – Ցեղասպանութիւն" նիւթով դասախոսած է փիլիսոփայութեան Փաքիւլթիէն Ուլֆ Պյորկլունտ: Սթոքհոլմի Համալսարանէն Եան-Պետ Սալմոս ալ որ երկար տարիներ զանազան դիւանները պրպտած է, նիւթ առած է "Թրքական արխիւները եւ Ցեղասպանութիւն"ը: Փաստերով ցոյց տուած է թէ ինչպէս երիտթուրքերու ղեկավարութիւնը 1915էն չատ առաջ իսկ արդէն ծրագրած էր Հայերու բնաջնջումը:

Օրուան ծրագիրը չարունակուած է դեղարուեստական բաժինով, Փիլմերու եւ հայկական ձեռագործուեստի ցուցադրութեամբ:

Ապրիլ 19ին ալ նոյն վայրին մէջ հանդէս եկած է Մոնրէալի հայկական Փիլհարմոնիայի երգչախումբը· յետոյ "Նոյ նահապետը եւ նրա ժառանգորդները" նիւթով դասախոսած է փրոֆ· Օքը Տաուն:

ԳՈՂՈՒԹՔ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Սահակեան Սանուց Միութեան "Ա.ճառեան" սրահին մէջ, Ապրիլ 8ին, կազմակերպութեամբ Սահակեան-Նունեան լիսէին, տեղի ունեցած է հանդէս մը Գրերու Գիւտի 1600ամեակին առթիւ, նուիրուած Վահան Թէքէեանի մահուան 60ամեակին: Բեմին վրայ մեծատառ գրուած էր Թէքէեանի բանաստեղծութիւններէն առնուած սա նախադասութիւնը· "Մրգաստանի մը նման կը սիրեմ մեր լեզուն": Բացումը կատարած է Թալին Մաթոսօղլու, որ բեմը յանձնած է օրուան հանդիսավար՝ Անի Տէլիմելքոնօղլուի, ապա, Թարա Կիւլէրօղլու ներկայացուցած է բանաստեղծին կեանքն ու գործը: Յաջորդած է արտասանութեան բաժինը՝ բաղկացած 9րդ, 10րդ եւ 11րդ դասարանի աշակերտներէ, անջատ բաժիններով: Արտասանութիւններէն ետք Սահակեան երգչախումբը, Սեւան Ակօշեանի խմբավարութեամբ ներկայացուցած է երգերու փունջ մը, Թէքէեանի բանաստեղծութիւններու բառերով: Վերջաւորութեան, հուսկ բանքը արտասանած է Զաքէոս Աբեղայ Օհանեան: Հանդիսութիւնը փակուած է ընդունելութեամբ:

Livres reçus

10 QUESTIONS SUR LA TURQUIE ...ET 10 QUESTIONS QUI DERANGENT

LAURENT ARTHUR DU PLESSIS

Ed. Jean-Cyrille Godefroy
Paris 2005

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ մէջ, Ապրիլ 3ին նշուած է Ս. Խաչ դպրեվանքի 52րդ տարեդարձը կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Կրօնական արարողութենէն ետք, սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է «Պէզճեան Ամիրա» սրահին մէջ, ուր մօտ 400 հոգի: Դպրեվանքի պատասխանատուները եւ մաեստրի կարզադիր մարմինը խուռներամած են աւելորդ չատախօսութիւններէն եւ զոհացած են խնամակալութեան անդամ Պաղտոյր Քէպապճեանի ուղած հաշուետուութեամբ: Ան ամփոփ տեղեկութիւններ տուած է վարժարանին մասին եւ թուային տուեալները Դպրեվանքին այս տարուան պիւտճէին, որ 250 հազար թրքական նոր լիրայի բաց մը ունի: Աշակերտութեան կողմէ ներկայացուած է դեղարուեստական յայտագիր մը: Հուսկ բանքը արտասանած է Մեսրոպ պատրիարքը, որ յայտնած է թէ բացը չէ պտցուած, քանի միայն 165 հազար լիրա հաւաքուած է եւ պարզ է որ պատասխանատուներու գործը օրէ օր կը դժուրանայ: Այս առնչութեամբ, չնչուած է որ յաջղելու համար, ամէն հաստատութիւն, ըլլայ պատրիարքարան, հիւանդանոց կամ ազգային ուրիշ հաստատութիւն պէտք է տրվին հաշիւ ներկայացնել, ոտպէզի ժողովուրդը վստահութիւն ունենայ եւ գիտնայ որ իր նուիրատուութիւնը օգտակար նպատակի մը կը ծառայէ:

***

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂի Տատեան վարժարանի երդիքին տակ, Ապրիլ 2ին, տօնուած է Գերու Գիւտի 1600ամեակը, որ գուգադիպած է նաեւ վարժարանին 160-ամեակին: Բեմին յարդարանքը չատ տպաւորիչ եղած է: Ան կը ներկայացնէր եկեղեցիի մը խորանը իր երկու քովէնտի սեղաններով եւ հոնկէ դուրս պողոտկացող վանքի մը կամ պալատի մը կամարնեըը, կամ Հայոց աշխարհի գունագեղ լեռները յիշեցնող բաժիններով, ինչ որ գաղափար կու տար թէ ուրկէ սկսած է Հայոց գիրերու գիւտին պատմութիւնը: Այդ տէքորին մէջ է որ ներկաները զիտած են հայ ժողովուրդի պատմութեան զրեթէ բոլոր դէրաձները: Բեմադրութեան գլխաւոր ճարտարապետը եղած է հայաստանցի դերասան Արամ Կոստանեան, որ այլեւս Պոլսոյ մնայուն հիւրը դարձած է: Եղած են նաեւ դործակիցներըը, որոնք ամբողջացուցած են յայտագիրը: Ներկայացման աւարտին, Տատեան վարժարանի տնօրէնուհին՝ Հերմինէ Պէնլիօղլու չնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր մասնակցողներուն: Ապա, վարժարանի ճաշատրահին մէջ, ճոխ ընդունելութիւն մը տարքուած է: Այս առթիւ Շահան արք. ցաւ յայտնած է որ բազմաթիւ ծնողներ իրենց զաւակները օտար վարժարան կը ղրկեն, ու յիշած է հինգերու խօսքը՝ «Եթէ պէտք էլլայ, կը մուրամ, բայց զաւակս դարձեալ հայկական վարժարան կը ղրկեմ»: Խօսք առած է նաեւ Ռ. Հատտէճեան, որ չնորհաւորած է Տատեանցիները, անոնց չնորհելով գէրօ մը, ուր կը դրուի 160ի եաին եւ ան ալ կը դառնայ 1600 եւ այդ գերան է գոր նուիրած է վարժարանին: Հաւաքոյթը վեր գատած է ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան վարժարանին մէջ, Ապրիլ 4ին ոգեկոչուած է Դանիէլ Վարուժանի յիշատակը: Օրուան խօսնակները եղած են Թարա Ձիվէլեքօղլու, Լեռնա Զուռնաճեան եւ Լենա Զիթճի, որոնք նախ հակիրճ տեղեկութիւններ տուած են բանաստեղծին կենսագրութեան մասին, յետոյ ծանօթացուցած են Վարուժանի գրական վաստակը, մի առ մի ծանրանալով անոր հատորներուն վրայ: Վարժարանի սաներն ալ ամէն մէկ հատորէ բանաստեղծութիւններ արտասանած են: Տըղաքը մեծապէս օգտուած էին 2003ի Ուսուցչաց Հիմնարկի կողմէ վերհրատարակուած "Հացին երգը" հատորէն եւ հայկական եղանակներու ընկերակցութեամբ պատկերացուցած են հայ դեղջկական կեանքը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 2ին, տեղի ունեցած է վարժարանին 25ամեակին նուիրուած հանդանակութեան ճաշ-պարահանդէսը: Օրուան հանդիսավարը եղած է վարժարանի չրջանաւարտներէն՝ Գէորգ Մնացականեան, որ բարի գալուստի իր խօսքէն ետք, բեմ հրաւիրած է Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեանը իր խօսքը լսելու: Անդրադարձած է հայ դպրոցի կարեւորութեան՝ հայապահպանման պայքարին մէջ, գնահատելով ծնողներու դիտակցութիւնը իրենց զաւակները հայ վարժարան ղրկելու եւ նիւթական զոհողութիւններ ընելու: Իր խօսքի աւարտին կարդացած է Արամ Կաթողիկոսի Գիրերու Գիւտի 1600ամեակին նուիրուած կոնդակը: Խօսք առած է ՀՕՄ-ի «Ռուբինա» մասնաճիւղի առենապետուհի Արմիկ Սաֆարեան, որ անդրադարձած է ՀՕՄ-ի կրթական առաքելութեան եւ այդ առթիւ ՀՕՄ-ի տեղւոյն ամէնօրեայ վարժարանին Ռուբինա մասնաճիւղին կողմէ նուիրուած է 25 000 տոլար եւ 6 000 տոլար ալ ՀՕՄ-ի Շրջ. Վարչութեան կողմէ: Խօսք առած է նաեւ Ուսումնական մարմնի առենապետ Սահակ Սեթեան եւ վարժարանէն չրջանաւարտ 350 աշակերտներու ներկայ ուսումնական ծրագիրներուն եւ ասպարէզներուն վրայ ծանրացած: Հանդանակութեան աւարտին զոյացած է 116 հազար տոլար:

***

ԿԼԻՆՏՒՃԼի (Գալիֆորնիա) Քաղաքային խորհուրդի ընտրութենէն ետք (տե՛ս "Ցառաջ" Ապրիլ 9/10), առաջին նիստին իսկ, Ապրիլ 12ին, քաղաքապետ ընտրուած է Րաֆֆի Մանուկեան, որ այդ պաշտօնը վարած էր արդէն 2002–2003 տարեչրջանին:

***

ՊՈՒՔՐԻՇԻ Ռոմանիոյ երգահաններու Միութեան կեդրոնատեղիին մէջ տեղի ունեցած է 2004ի մօցանակաբաշխութիւնը: Նախագահ Ա. Իորկուլեսքուն ճազ երաժշտութեան մրցանակը յանձնած է հայ ծանօթ սաքսոֆոնահար Կարպիս Տէմեճեանի «Երկու ժամ Փարիզի մէջ» երկին համար: Մրցանակակիրը ծնած է Պուքրէշ 1959 Ապրիլ 24ին:

***

ՊՈԼՍՈՑ Պէյօղլուի Նարեկեան սրահին մէջ, Ապրիլ 9ին, տեղի ունեցած է "Ռ. Հատտէճեանի գրական գործոյները մեր ուսուցիչներուն հետ" չարքէն նոր դրոյց մը կազմակերպուած Ուսուցչաց Հիմնարկին կողմէ, նուիրուած Վահան Թէքէեանի, անոր մահուան 60ամեակին առթիւ: Ռ. Հատտէճեանի կողմէ Թէքէեանի մասին տրուած քացատրութիւններուն ու մեկնաբանութիւններուն ընկերացած են Սահակեան լիսէի չրջանաւարտ համալսարանականներու արտասանութիւնները: Հաւաքոյթին իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ Մաքրուհի Պ. Ճակոբեան եւ Սիլվա Կոմիկեան: Բացուած կատարած է Ուսուցչաց Հիմնարկի անդամներէն ուսուցչուհի տիկին Աղաւնի Եղիկեան որ չնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք իրենց օժանդակութիւնը բերած են ձեռնարկին: Ռ. Հատտէճեան իր խօսքին մէջ, նախ յիշած է տուր մէկ օր առաջ Սահակեան լիսէի երեք դասարաններ Վ. Թէքէեանի նուիրուած հանդէս մը սարքած էին եւ երգեցողով ողջունած այս հանդէսը: Ապա, դասախօսը երկարօրէն անդրադարձած է Թէքէեանի կեանքին ու գործին: Եղած են նաեւ արտասանութիւններ, այնուհետեւ քեմ բարձրացած են Մաքրուհի Պ. Ճակոբեան եւ Սիլվա Կոմիկեան. առաջինը կարդացած է Թէքէեանի նամակներէն հետաքրքրական հատուածներ, իսկ Ս. Կոմիկեան արտասանած է գանազան քերթուածներ:

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՓՐՈՖ. Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ

Ապրիլ 2-ին եւ 9-ին նախ Նիւ Եորքի, ապա Լոս Անճելըսի մէջ անջատ ծրագիրներով մեծարուած է ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան մարզին մէջ կատարած վաստակի տէր պրոֆեսորը Վահան Տատրեան:

Նիւ Եորքի մեծարանքին Գարնէկի հիմ. նարվի նախագահ վրոփ. Վարդան Պրէկորեան երկար ելոյթով մը չեշտած է մեծարեալին ակադեմականի արժէքը: Ապա ելոյթ ունեցած է Մինէսոթայի համալսարանի ցեղասպանութեան հիմնարկին տնօրէն փրոֆ. Սթէֆըն Փայնըպէյք: Նոյն առիթով Հայաստանի արտաքին գործերու նախարար Վարդան Օսկանեան, դեսպանական դիր մը ուղարկած է Վ. Տատրեանի, իսկ Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. կաթողիկոսը Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ չքանչանը, ընկերացած կոնդակի մը:

Լոս Անճելըսի հանդիսութեան մեծարանքի խօսքով հանդէս եկած են երկու եպիսկոպոսներ՝ Ա. Շիֆ եւ Պ. Շէրմըն: Օրուան գլխաւոր քանախօսը եղած է Թուրք պատմաբան - չնկերաբան Թ. Ակչամ: Փակման խօսքով Վ. Տատրեան հայ հարուստներուն կոչ ըրած է մեկենասութիւնը ստանձնելու ցեղասպանութեան ծառայող ուսումնասիրութիւններու, օրինակ տալով Զօրեան հիմնարկի գործունէութիւնը: Ցիշած է անոր նիւթական կարեւոր միջոցներուն չնորհիւ վերջերս լոյս տեսած ստուար հատոր մը (գերմաներէն) որ կը պարփակէ գերմանական պետական փաստաթուղթեր ոչնչով ամբողջ դաժանութեամբ կը պարզեն ցեղասպանութեան ոճիրը: Մօտ ատենէն կը հրատարակուի անգլերէն տարբերակն ալ, ինչպէս հաւաստած է Վ. Տատրեան որ հեղինակն է այդ հատորին ընդարձակ նեռածականին:

Livres reçus

DEIR-ES-ZOR
Sur les traces du génocide arménien de 1915

Préface de **Yves Ternon**

BARDIG KOUYOUMDJIAN
CHRISTINE SIMEONE

Acte Sud, Paris 2005

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Եւ ահա վարդապետն մըն էր ոտ կը լըսէր փաթ վրաններուն մէջ: Ով՛ղճ կիներ, աղջիկներ, ափյափոյ վրան կը ծալէին, կը կապէին, ձողերը կը ժողուէին, գոյքերնին ու բեռնելնին կը ծրարէին եւ կ՛սկսէին կռնակնին առած փոխադրել չոգեկառք: Մինչ կը շարունակուէր լուիլ չարաչուք բառերը.

- Գալխա՛ն, եղխա՛ր, չըխա՛ն...

Այս երեք բառերը, էակի-Շէհիրէն մինչեւ Տէր-Զօր, մահուան ղօղանջի մը պէս հնչած են տարագիրներու ականջին:

Ու լաց ու կոծի պոռչտուքներուն մէջ, կը լսուէին նաեւ բարկութեան, անէծքի, յուսահատութեան աղաղակներ:

- Անի՛ քաղաքէն ալ գէշ եղանք, կ՛ըսէ պոռալ կիներ մը:

- Ք՛ոյ օր ես, չե՞ս տեսնար եոր կը գոչէր ուրիշ մը բռունցքը սպառնական երկինք բաշձգացուցած:

Անկարելի է երեւակայել աւելի սրտաճմլիկ տեսարան մը:

***

Վրաններուն մէջ գտնուած տասնս էր երբ օր մը ղէմս ելաւ Աստուր Տէր Մատթէոսեանը, զոր էրէյլի, իր օֆիսին մէջ թողած էինք:

Հակառակ պաշտօնական անձերու հետ իր մշակած յարաբերութիւններուն՝ էէր կրցած օձիքը ազատել տարագրութեան չորճանքէն եւ յոգճանքդ գինքդ նետած էր Քիւլէկ Սթասիօն:

Նախկին խմբագիրը չատ խեղճուկրակ վիճակ մը ունէր: Ինչպէս խոստովանեցաւ, ճեղմակեղէնները չէր փոխած երեք ամիսէ ի վեր, եւ ինչպէ՞ս կրնար փոխել քանի որ փոխնորդ չունէր: Մայրաքեղօրէն ոջլոտած էր:

Աչսու հանդերձ իր հոգեկան կորովը եւ մեծախօսկուութիւնը պահած էր:

- Գործս կարգին է, ըսաւ, Մերսինի կառավարիչը մտերիմ բարեկամս է, եղբօր պէս ենք միասին... Հիմա միտք ունիմ ամիլապէս կառք մը բռնել ու Մերսին երթալ, վստահ եմ որ գիս հոն վար պիտի դնէ ու աղէկ պաշտօն մըն ալ պիտի տայ: Դուն չըլլայ որ հոսկէ մեկնիս մինչեւ որ ինչ լուր չառնես, որովհետեւ վըստահ եղիր որ քեզի համար ալ պիտի խօսիմ ու քեզ ալ Մերսին պիտի բերել տամ, հոն հանգիստ կ՛ըլնես: Օր մըն ալ երբոր ադրիքը ներկայանայ, նաւ մը կը մտնենք կիպրոս կ՛երթանք, անկէ ալ Եգիպտոս կ՛անցնինք: Այստեղ եթէ բարեկամներ ունիս անոնց անունները տուր, անոնց համար ալ, խօսիմ...:

Աւրդարեւ Աստուր Տէր Մատթէոսեան գնաց իմ մտերիմ բարեկամ միքայէլեան տեսնելու:

Սակայն այդ վաղեմի մտերիմը, ի նշան բարեկամութեան, Տէր Մատթէոսեանը քէլէպճէի զոչկած՝ վերադարձուց Թարատա, ուրկէ ամիլապէս ղրկուեցաւ աւելի հեռուն: Ցետոյ իմացայ որ խեղճը ճամբան հիւանդանալով մեռած է:

Սեպտեմբերի վերջերն էինք, անձրեւի եղանակը պիտի սկսէր եւ անկարելի էր վրաններու ներքեւ մնալ:

Ոտոչեի քաղաք երթալ եւ թաքստոց մը պատրաստել ինծի:

Օր մը քաղաքը, Սթրաթիի գինետունը նստած էի, երբ երիտասարդ մը մօտեցաւ ինծի:

- Վա՛յ Օտեան, գոչեց, լսեցի որ վրաններէն ես եղեր, փախաքեցայ քեզ տեսնել, հոն պիտի դայի, բարեբախտաբար քեզ հոս տեսայ, գիս չճանչցա՞ր, ձօնն եմ, դրաչար ձօն Մարտիկեան, Եգիպտոս տեսնուած էինք միասին:

Ցիշեցի գինքը:

- Հոս ի՞նչ կ՛ընես, հարցուցի:

- Աժանտը կը հրատարակեմ օրը երկու անգամ, անկէ գատ տպարանական ուրիշ գործեր կ՛ընեմ... տպարանը թուրքի մըն է բայց ամբողջ գործը ինծի ձգած է, ինչ կ՛անի մը չխառնուիր:

- Ինչպէ՞ս կ՛ըլլայ որ քեզ չեն ձգած մինչեւ հիմա:

- Քաղաքին մէջ ուրիշ դրաչար չկայ, ուստի ստիպուած են գիս պահելու: Եթէ գիս ձգեն, աժանս չհրատարակուիր եւ Թարսուս ու Մերսին առանց լուրի կը մընան:

Միւսիւ ձօն, ինչպէս գինքը կը կոչեն Թարսուսի մէջ, ինծի պատմեց թէ իր կնոջ հետ կը քնակի տղան կնոջ մը տունը եւ թէ նոյն տան մէջ կայ կահաւորուած սենեակ մը, թէ տան տիրուհին պատրաստ է այդ սենեակը ինծի տրամադրել ամսական 120 ղրչ.ի փոխարէն եւ գիս ստիպեց որ վրաններէն հոն փոխադրուիմ:

Իմ ալ դիտաւորութիւնս քաղաք գալ էր արդէն:

- Մեր տանը մէջ ապահով կրնաս ըլլալ, ըսաւ, խուզարկութենէ վախ չունինք: Ասկէ գատ սէվքիաթի պաշտօնեաները ինծի ծանօթ են, եթէ խնդիր մը ծագի առաջքը կ՛առնեմ:

Շնորհակալութիւն յայտնեցի բարեկամիս եւ վերադարձայ Քիւլէկ Սթասիօն, մտքս դնելով որ առաջին առթիւ գոյքերս առնեմ ու քաղաք գամ: Այդէն Գոնիայի առաջնորդ Գարեգին վարդապետն ալ նոյն դիտաւորութիւնը ունէր:

Հեղեղամման անձրեւ մը նոյն գիշերը ողողեց ամբողջ վրաններուը: Խեղճութիւնը իր ծայր աստիճանին հասաւ: Վրաններէն չատը փլան: Ամբողջ կարասիները, անկողիններըը, վերմակները ջուրին մէջ խրտամ եղան: Կպճտուն ցեխը որ մինչեւ ծունկերնիս կը հասնէր, տեղ տեղ, անկարելի կ՛ընէր քալելը եւ երեւակայեցէ՛ք ոտ այդ անտանելի կացութեան մէջ սէվքիաթը կը չարունակուէր մտրակի տուչ սօվալիէ շտապանալիքին ներքեւ:

Անձրեւին հետեւեալ օրը Գաղեդին վրդ. իր մօր եւ քրոջ հետ յաջողեցաւ քաղաք փոխադրուիլ ուր իրեն հետեւեցան նաեւ իր միւս ընկերները:

Օր մը վերջն ալ ես յաջողեցայ երթալ եւ տեղաւորուիլ բարկամիս տունը:

(Շար. 42)

(Շար. Ա. էջեն)

վախճանման պատկերները, գիշերային մոմավառութիւնները, երիտասարդութեան խուռներամ մասնակցութիւնը, աշխարհի բոլոր հեռատեսիլներէն սփռուած, ժամերով, օրերով, որեւէ պզտիկ ցոյցի ունեցած ըլլան Հայաստանի ժողովուրդին վրայ, բայց այս օրերուս երեւոյթին մէջ մթնոլորտը զգմանալիօրէն կը յիշեցնէ այդ ամէնը, ուր հայութիւնը կ'ապրի հայրենիքի եւ կրօնքի ապրումները նոյն բազմութիւնները եւ միեւնոյն հոգեկան ապրումներու ուժգնութիւնը յիշեցնող:

Հայոց մայրաքաղաքը անբացատրելի ե-ռուզեռի մէջ է. չկայ կազմակերպութիւն, չկայ միութիւն, չկայ դպրոց որ 90ամեակի նուիրուած ձեռնարկ մը չունենայ իր յարկէն ներս:

Արմին Վեգներլի, կոտորածներու այս բացառիկ վկայիին լուսանկարներու ցուցադրութիւնը Արտաքին գործոց նախարարութեան մէջ. անուանի հայ նկարիչներու իւղանկարները նկարիչներու միութեան պատկերասրահին մէջ. համերգներ, զանազան երաժիշտներու խմբերգներ, զեկավարներու, նուագողներու, պարախումբերու յայտնի բոլոր որակներու մէջ: Ցեղասպանութեան եւ ընդունի նիւթերը մշակող դրողներու երկերու ներկայացումներ, կրթութեան նախարարութեան ձեռնարկով դպրոցականներու ձրի ցուցադրել Վչրնէօյլի "Մայրիկ"ը եւ Քէչիչեանի "Արամ"ը, հեռատեսլի կայաններէն մասնագէտներու հետ տեսակցութիւններ, հարցազրոյցներ, փաստաթղթական նիւթերու ցուցադրութիւն, Հ.Յ.Դ.ի պատրաստած պատմական յուշարձաններու, վանական համալիրներու նուիրուած վեց հաղորդումները (մէկական ժամ տեւող) եւլն... և յանկարծ անսպասելի եւ յուզիչ տեսարան մը... Տասը հազար երիտասարդներ, գիշերուան յառաջացած ժամուն, 24ի նախօրեակին, ջահերով, մոմերով, երգերով Բաղրամեան պողոտային սկսան բարձրանալ դէպի Ծիծեռնակաբերդ... անոնց միաձայն կոչը "Ճանաչո՛ւմ" եւ վառած եւ քալող ճրագները տեսանելի եւ լսելի էին բոլոր ճաշեւ Երեւանի բոլոր անկիւններէն... Տեսայ տարեց կիներ եւ այրեր որ մայթերու վրայ կ'արտասուէին անոնց անցքին առեն.

– Տէ՛ր Աստուած, գոչեց մայր մը, – լսի՛ր սրանց աղօթքը... մեր ապրը չի՛ կորչի: Տեսէ՛ք ի՞նչ հրաշալի աղերք են:

Դիւրին յուզումներու ենթակայ անձ մը չըլլալով հանդերձ, ես ալ այդ երիտասարդ հայ մօր զգացումները ապրեցայ: Նման տեսարան միայն Լուրսի եւ Ս. Պետրոսի հրապարակին վրայ կը տեսնուի: Որքա՜ն հաւատք կար մեր երիտասարդ ուխտաւորներուն հոգիին մէջ, հոն հաւաքուած աշխարհի եւ Հայաստանի չորս հորիզոններէն:

Այսօր, Ապրիլ 24, օրուան միակ, չտեսնուած, պատմական, հզօր, հզօր, հզօր ղերակատարը Եղեռնի յուշարձանն էր... 1.500.000 Հայ, 1.500.000 մեխակ, վարդ, չուշան, կակաչ բռնած ձեռքին բարձրացաւ չարականներով եւ աղօթքներով եւ կամիտասեան մեղեդիներով հոն... եւ մինչ այս տողեր կը գրեմ, մարդկային հոսանքը կը շարունակէ լռութեամբ բարձրանալ յարգանքի իր բաժինը տալու իր արբացած նահատակներուն:

Երեկոյեան ժամը 6ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Մայր Տաճարը բերնէ բերան լեցուն էր, Ամենայն Հայոց Հայրապետի շուրջ հաւաքուած հոգեհանդստեան մի-եկեղեցական պաշտամունք կատարելու, պետական իշխանութիւններու ներկայութեամբ՝ նախագահ Քոչարեանի չուրջ խմբուած, ռուս, ռումանացի, յոյն, արեւելեան եկեղեցիներու եւ Մխիթարեան հայրերու մասնակցութեամբ, ուր Գարեգին Բ. հակիրճ եւ խմաստալից ուղերձ մը կատարեց օրուան բացառիկ նշանակութիւնը վեր հանելով, յատկապէս չեշտելով որ հարատակ այս հրէշային ոճիրին գործադրուած՝ հայ ժողովուրդին դէմ, այսօր Հայաստանի արեւելեան երկրամասին մէջ ծնած է մեր Առաջին Հանրապետութիւնը, ճանչնալ Ցեղասպանութիւնը կը նշանակէ այսուհետեւ չհանդուրժել որեւէ բռնութեան եւ մարդկային իրաւունքներու ոտնակոխումի:

Հ.Ց.Դ.

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ԼԵՀԱՍՏԱՆԸ

Ապրիլ 20ին, Անդարա խստօրէն դատապարտած է Լեհաստանի Մորհրդարանը որ ճանչցած է Հայոց Ցեղասպանութիւնը, ինչ որ Թուրքիոյ համար "անպատասխանատու արարք" մըն է, որ դէմ է երկու երկիրներու 800 տարուան բարեկամութեան: Արտաքին նախարարութիւնը զեկոյցով մը կը յայտարարէ.– "Կը դատապարտենք եւ կը մերժենք այդ որոշումը": Նախկին նախագահն ալ՝ Էջեվալեզա, Երեւանի մէջ, յայտարարած է որ Հայերը իրաւունքն ունին պահանջելու Պրիւսէլէն, որ մերժէ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպական Միութեան:

ՊԵԼՃԻՈՅ

ԺՈՂՈՂԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ՕՐԷՆՔ

Պելճիոյ խորհրդարանը Ապրիլ 22ին քէ-էարկած է օրինագիծ մը որ պատժելի ա-րարք կը հռչակէ հայկական ցեղասպանութեան հանդէպ ժխտողական կեցուածքը: 108 երեսփոխան թեր քուէարկած են, 21 ալ ձեռնպահ մնացած: Եթէ Սենաթոյն ալ վաւերացնէ, թաղաւորը կը տորդրէ ու օրէնքը կը սկսի կիրարկուիլ: Նախատեսուած պատիժներն են բանտարկութիւն (8 օրէն մինչեւ տարի մը) եւ դրամական տուգանք (26-5 հազար եւրօ):

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵԻԻՆ ՄԱՍԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԻՍՏԸ

ԱՊՐԻԼ 21

Ինչպէս հաղորդուած էր, Գերմանիոյ Մորհրդարանը Ապրիլ 21ին օրակարգին վրայ ունեցած է ընդդիմութեան Քրիստոնեայ-դեմոկրատ եւ Քրիստոնեայ – ընկերվար կուսակցութիւններուն յղած հայկական բանաձեւը: "Հայկական կոտորածներուն 90ամեակը կը նշենք: Գերմանիա պէտք է մասնակցութիւն բերէ հայեւթուրք հաշտութեան" խորագիրով յայտարարութեան մէջ, ինչպէս բացատրած են պարլամենտականները, խուսափած են "ցեղասպանութիւն" եզրին գործածութենէն, պարզապէս Թուրքերուն իրենց անցեալը վերաքննելու գործը դիւրացնելու նկատումով: Անոնք ափսոսցած են թէեւ թէ կատարուածը ամբողջովին համապատասխան է Լեմքինի տուած «ցեղասպանութիւն» սահմանումին: Արդէն եղողի ունեցող բոլոր երեսփոխանները այդ որակումը գործածած են 1915ին հայ ժողովուրդին դէմ կատարուածին: Բոլոր նշե. 20'։Ս տրեին ՄՈողմոմ ամՖՏՅ ԲՍԳ կուսակցութիւններն ալ համաձայն գտնուած են բանաձեւին: Մնում կը չեշտուի Գերմանիոյ մասնակի պատասխանատուութիւնը, Խորհրդարանը կը հրաւիրուի ներողութիւն խնդրելու. ապա կոչ կ'ըլլայ Անգարայի որ վերջ տայ ուրացումի պաշտօնական թեզին հակադրուողներու հալածանքին, ընդունի իրողութիւնը եւ իր կարգին ներողութիւն խնդրէ հայ ժողովուրդին. նաեւ բնականոնացնէ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները:

Թուրք մամուլը Ապրիլ 22ի թիւերով կը հակադրէր Լեհաստանի ճանաչումին, կ'ըսէր թէ Լեհաստանի Անգարայի դեսպանը արտաքին գործերու նախարարութիւն հրաւիրուած էր, ապա ոչով զարմանքով ու ընդվզումով կը նշէր թէ գերմանական պառնազան կուսակցութիւններու թուրք անդամները, բացի մէկէն, ի նպաստ արտայայտուած են հայկական բանաձեւին: Անոնք նոյն նիստին յղուած է ատոնց գործերու յանձնախումբին ուր քննարկուելէ, մշակումէ ետք վերջնական ձեւը պիտի ստանայ ու քուէարկութեան դրուի հաւանօրէն Մայիսի վերջաւորութեան: Կը սպասուի որ հոն յատկօրէն տեղ պտնէ «ցեղասպանութիւն» բառը, արտայայտելով միանական կեցուածք:

ՄԵՏԻԱ

«VALEURS ACTUELLES»

(22/28 avril)

LES ARMENIENS SUR LE QUI-VIVE

Շաբաթաթերթը հինգ էջ նուիրած է Հայոց Ցեղասպանութեան 90ամեակին, զանազան հարցազրոյցներով (Ռեմոն Գէորգեան, Մուրատ Փափազեան, Արա Թորանեան, Անրի Փափազեան, Ժան-Ժակ Վարուժան, Քրիսթինա Գալատեան-Ա-կոճեան, Սիմոն Աբգարեան) եւ նկարներով:

***

«LE MONDE 2»

(23 avril)

KEREM LE TURC,
SYLVIA L'ARMENIENNE
MEMOIRES MIXTES

Երկու էջերու վրայ, կը ներկայացուի Ֆրանսա ամուսնացած զոյգ մը՝ ամուսինը թուրք, կինը պոլսահայ, ուր ամէն մէկը հաւատարիմ կը մնայ իր պատմութեան:

***

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

(21/27 avril)

LE GENOCIDE INAVOUE

Շաբաթաթերթը լայն տեղ կու տայ Հայոց Ցեղասպանութեան: Նախ կ'անդրադառնայ Թուրք վաստակաւոր կնոջ՝ Ֆէթհիյէ Չէթինի յիշատակներուն (քաղմիսյա անդրադարձած ենք ի ր հատորին ալ) իր թրքացած մեծ մօր մասին: Կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ արեւելեան գաւառներուն մէջ այս "գաղտնի Հայերը" սարսափելի ծածկանուն մը ունէին՝ "Սուրէն մնացածները": Դէպքերու եւ մեթոտներու նկարագրութենէն զատ կայ յօդուած մը ճաշակի երկար երթին մասին, ապա, ըրութիւն մը թանէր Աքչամէ:

***

«LE FIGARO»

(23 avril)

ANKARA REFUSE D'ASSUMER
LE GENOCIDE DES ARMENIENS

ԵՒ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԸ՝

RESPONSABILITE HISTORIQUE

Օրաթերթը ամբողջ էջ մը նուիրած է

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Թրոքատէրոյի հրապարակին վրայ, Ապրիլ 24, ժամը 18:30ին հանդիսաւոր ոգեկոչումը եղաւ արգելափակման կայանեցաւ ազատագրման 60ամեակին, Տարագիրներու օրուան առթիւ: Ժող շերբաք ելոյթ ունեցաւ եւ մեծարեց զոհերու կաթոլիկ ցիկանները ու մխիթեաւականները:

ՀՌՈՄԻ Ս. Պետրոս հրապարակը հոծ բազմութիւն մը խռնուած էր Ապրիլ 24ի առաւօտուն, երբ Բենեդիկտոս ԺԶ. կը մատուցանէր իր առաջին պատարագը: Իր ելոյթին մէջ, Պապը, մասնաւոր ծրագիր մը չներկայացուց, բայց, յատակ կերպով յայտնեց իր կը չարունակէ Ցովհաննէս Պողոս Բ.ի ճամբան: Արարողութեան աւարտին, Պապը խառնուած է ժողովուրդին եւ ողջագուրուած:

ՕՋԱՔՈՑԻ մէջ (Ճափոն) երկաթուղիի ծանր արկած մը պատահած է Ապրիլ 25ի առաւօտուն, որու հետեւանքով 49 մեռեալ եւ 300 վիրաւոր կար:

երեք տարբեր յօդուածներով, ուր յաջորդաբար կը դատապարտուի Թուրքիան որ չի ստանձներ Հայոց Ցեղասպանութիւնը, ապա կը չեշտուի թէ Ֆրանսա առանձին է Հայոց Ցեղածգարին հետ եւրոպական Միութեան մէջ, հոլակ երկար ըրութեամբ մը (նկարով) կը նկարագրուի Ջարդերէն վերապրած 99ամեայ Կարպիս Ցակոբեանի (Ղազարեան) ողիսականը: Կայ նաեւ դիպուկ խմբագրական մը ուր փիէր Ռոսըլէն խիստ ոճով կը ծանրանայ Թուրքիոյ ժխտողական դիրքին վրայ, չեշտելով թէ Թուրքիա պէտք է ստանձնի իր պատասխանատուութիւնը:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԱՏՈՒԾՈՒՄ՝ 2015 ՀԱՄԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
COLLECTIF 2015 : REPARATION
collectif2015@otc-france.org

REVENDIQUER CE QUI DOIT L'ÊTRE

Pour rappeler aux instances européennes que la reconnaissance et la réparation du génocide des Arméniens sont deux éléments indissociables du devoir de Justice

Pour réaffirmer que le génocide est inséparable de la Question arménienne en Turquie.

REUNION PUBLIQUE

LE JEUDI 28 AVRIL A 20 HEURES

Salle de l'ASIEM, 6 rue Albert de Lapparent, Paris VIIe
— Métro Ségur —

SOYEZ PRESENTS

Թուրքիոյ կողմէ 1915ին՝

Հայ ազգին դէմ գործուած ցեղասպանութեան,
Արեւմտահայաստանին ցեղային մաքրագործումի ենթարկուելուն
եւ Հայուն Պատմական Հայրենիքին յափշտակութեան

ՑՕԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.– ՎԼԱՏԻՄԻՐ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ»

Մենազրոյց նահատակ բանաստեղծի հետ
"Ապոլոն" Հրատ., երեւան 2005

2.– ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ ԶՈՀ

«ԷՇ ՆԱՀԱՏԱԿ» ԵԼԱԾ ԱԶԳ ՄԸ՝ «ՀԱՅԵՐԸ»

Մատենաշար "Նայիրի"ի, Պէյրութ 2005

Սոյն հրատարակութիւններով հետաքրքրուողները եւ զանոնք ստանալ փափաքողները կրնան դիմել հետեւեալ հասցէներուն՝

MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — Le Verdon-B-06800 CAGNES-SUR-MER
եւ կամ
«REVUE NAÏRI» — B.P. 113 - 5/86 BEYROUTH — LIBAN

ՔՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 27
MERCREDI
27 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21·188 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·188

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՌՈՆ ԱԼՓ

Եղեռնի 90ամեակը աննախընթաց տարողութիւն ունեցաւ թէ՛ ձեռնարկներուն բազմազանութեամբ թէ՛ մասնակիցներու թիւով: Ապրիլ 16էն խիտ յայտագիր մը կը կիրարկուէր Լիոնի եւ շրջանի հաստատութիւններուն, կազմակերպութիւններուն կողմէ. Վիլֆրանշ, Տէսին, Մէզիէօ, Վիէն, Սէն Քլէթիէն, Սէն Շամոն, Շասսիւ Ռոն, Լա Թուր տիւ Փէն, Կրընոպլը, Փոն մը Շէրիւ, Վալանս, Ռոման, Մոնթէլիմար, Պուռ լէ Վալանս: Մեծ թիւով քաղաքապետեր, երեսփոխաններ, ծեր պատուհասականներ մասնակցեցան, նախագահեցին կամ հովանաւորեցին ձեռնարկները: Յատկանշական եղաւ ի մասնաւորի Վիլէօրպանի եւ Լիոնի մէջ կազմակերպուածները:

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ

ՅՈՒՇԱՀԱՄԱԼԻՐԻ ԲԱՑՈՒՄ

Վիլէօրպան այն քաղաքներէն է ուր "հայանպաստ" աւանդութիւն մը դոյութիւն ունի հինէն: Թերեւս 30ական թուականներէն Հայեր միշտ բարի տրամադրութիւն գտած են իրենց նկատմամբ: Փաստ են Շ. Հէրնիւի, կամ ներկայ քաղաքապետ Ժ.-Փ. Պրէթի անունները:

Քաղաքապետարանին մօտակայ "Հայաստան" փողոցին մէջ Ապրիլ 23ի երեկոյեան նախ տեղի կ'ունենար "Ճանչնալ Հայկական Ցեղասպանութիւնը" յուշահամալիրին պաշտօնական բացումը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Անոր մաս կը կազմէին Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, տեղական իշխանութիւններու եւ հայկական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները: Զուսպ դիծերով քարաչէն յուշահամալիրը կառուցուած է քաղաքապետարանի նախաձեռնութեամբ եւ ծախքով: Բաղկացած է Ցեղասպանութիւնը նկարագրող վեց մեծադիր արձանագրութիւններէ: Բնագիրներու հեղինակն է Միւրիէլ Փէրնէն, քաղաքապետին կողակիցը: Գործին վերահսկողութիւնը ըրած է Ի. Թէրնոն:

Նոյն երեկոյեան քաղաքապետարանի չքեղ մուտքին մէջ կը կատարուէր զուգորդ քաղաք՝ Աբովեանի նուիրուած լուսանկարներու ցուցահանդէսին բացումը. լուսանկարները գործն էին Մաքս Սվալեանի: Ներկայ էր Աբովեանէն քաղաքապետին գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը:

Ապրիլ 22ին տեղւոյն մշակութային կեդրոնին մէջ ուր 17 տարի առաջ Արցախի հաւաքոյթի մը մահացած էր Շ. Հէրնիւ, մօտ 500 հոգի ներկայ եղան բանաստեղծութեամբ, երաժշտութեամբ, երգով, պարով հիւսուած թատերախաղի մը որուն հեղինակն ու համադրողն էր Փարիզէն Ժիրայր Զոլաքեան: "Մարզարեան-Փափազեան"ի շրջանաւարտներու միութեան կազմակերպած այս հանդէսը նախկին աշակերտներէ զատ մասնակից ունեցաւ Լիոնի, Տէսինի եկեղեցիներուն "Կոմիտաս" եւ "Կիլիկիա" երգչախումբերը, "Տարօն" եւ "Գորիս-Սասուն" պարախումբերը, Սպիտակ Նուագախումբը եւ մեծ թիւով անհատներ:

Ապրիլ 21ին դասախօսած էր տոքթ. Իվ Թէրնոն:

Բոլոր ձեռնարկները ներկայացնելու համար ճաշակաւոր գրքոյկներ ու թռուցիկներ պատրաստուած էին:

ԼԻՈՆ

Ապրիլ 24ի յետմիջօրէին չուրջ 3·500 հոգի համախմբուած էր. նախ Նորվան Եպիսկ. նախագահեց հոգեհանգստեան պաշտօնի արարողութեան. յետոյ թափօրը անցաւ Սոն գետը, Պէլքուր հրապարակը, անկէ Անթոնէն Փոնսէ հրապարակը ուր պիտի չինուի Ցեղասպանութեան յուշահամալիրը (հեղինակ Լէոնարտօ Պաոմաճեան): Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու եւ "Հայկական յուշահամալիրի յանձնախումբ"ին հրաւէրով փութացած բազմութեան մէջ կային շրջանի քաղաքներէն մեծաթիւ դէմքեր: Անձրեւին տակ, հանդիսաւոր կերպով պետեղուեցաւ առաջին քարը: Հայերէն եւ ֆրանսերէն բազմաթիւ ելոյթներ չեզոքեցին Թուրքիոյ ճանաչումին անհրաժեշտութիւնը: Ողեկոչման առաջին անդամ ըլլալով ներկայ էին շրջանի նահանգապետ Պ. Լաքրուա եւ Արդարութեան նախարար Տ. Փերպէն:

Լիոնի մէջ եւս չաբթուան ընթացքին երկու ուրիշ ձեռնարկներ տեղի ունեցած էին: Առաջինը Ապրիլ 19ին Թէքէեան մշակութային միութեան կազմակերպածն էր Գ. Թաղամասի հանդիսասրահին մէջ, մասնակցեցաւ Փարիզէն Յ. Գէորգեանի եւ Ս. Սուքիասեանի: Երկրորդը Պիւլլիւքեան հիմնարկին եւ Հայկական յուշահամալիրի յանձնախումբին նախաձեռնածն էր, Ապրիլ 20ին, Պէլքուրի հրապարակի մշակութային կեդրոնին մէջ: Այս ձեռնարկին մասնակցեցան ճարտարապետներ՝ Լ. Պաոմաճեան եւ Տոմինիք Առնու, Անն Ֆէլօ (քննադրիչ), բժ. Գ. Գէվիչեկեան, Պ. Պլան (վիլլեսուիա), Վ. Սարգիսեան ("Ֆրանս-Արմէնի" ամսաթերթի խմբագիր) եւ Սահակ Սուքիասեան: Վիճաբանական ասուլիսին նիւթն էր "Աններկայանալիին ներկայացումը", կամ "Ի՞նչպէս պատմել անպատմելին":

Ապրիլ 16ին ալ Լիոն – Երեւան միութիւնը Պուբս տիւ Թրավայի սրահին մէջ կազմակերպած էր պատմութեան ու գեղարուեստական բացառիկ հանդէս մը որուն 400 հոգի ներկայ եղաւ:

Երկու քաղաքներուն մէջ մինչեւ Ապրիլի վերջը կը շարունակուին ցուցահանդէսները, չարժանկարի ցուցադրութիւնները եւ զանազան ձեռնարկներ:

ՏԷՐ ԶՕՐ

ԱՊՐԻԼ 23

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը Ապրիլ 23ի երեկոյեան Տէր Զօր հասած ու հեռը տարած "Բարձրաբերդի աւետարան"ին վերարտադրուած օրինակը յանձնած է տեղւոյն Ցեղասպանութեան թանգարանին: Համայնական բջնաջնումէն տարագիրներու կեանքին գլխով փրկուած այդ մատեանը կատարուածին որպէս լուռ վկան այսուհետեւ պիտի մնայ հոն:

Նոյն երեկոյեան հսկումի արարողութիւն կատարուած է որուն ընթացքին ժողովուրդը լեցած է մատուռին ներքնամասը, նահատակներուն աճիւններուն մօտ, աղօթած անոնց հոգիներուն խաղաղութեան համար:

ԱՊՐԻԼ 24

Վաղ առաւօտուն Արամ Ա. հազարաւոր ուխտաւորներով ուղղուած է Մարկատէի Ս. Ցարութեան մատուռը. նահատակներուն հոգիներուն խաղաղութեան աղօթքէն ետք բոլորը հետիոտն մտած են անապատը ու "Գթա՛ Տէ՛ր" չարականին երգեցողութեամբ յառաջացած դէպի խորերը: Հոն հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուած է փոչիին մէջ ու կիզիչ արեւուն տակ:

Տէր Զօր ուխտագնացութեան ճամբուն վրայ Արամ Ա. կանգ առած է Եփրատի ափին ու ջրօրհնէքի, երախաներու մկրտութեան արարողութիւն կատարած: Այդ մկրտութիւնը խորհրդանշական մեծ իմաստ ունէր անշուշտ, որպէս վերածնած, յարութիւն առած ժողովուրդին յաւերժութեան պատկերը: Կաթողիկոսը սրբալոյս միւռոնով դրոշմած է երկու երախաները որպէս ազգակիցը այն բազմահազար մանուկներուն որոնք Թուրքին ձեռքով ջրամոյն եղան նոյն Եփրատին մէջ:

Ուխտաւորները երգած են "Կիլիկիա"ն, "Հալածուած ենք Հայաստանի լեռներէն"ը, "Ի վեհ բարձանց"ը, ապա գետին օրհնուած ջուրով լուացած իրենց երեսը:

Տէր Զօրի մէջ Արամ Ա. համայն աշխարհին կոչ ուղղած է ճանչնալու Ցեղասպանութիւնը: Ապա իր պատգամին մէջ յիշած է 90 տարուան պայքարը, ըսելով. "Վա՛յ այն ժողովուրդին որ չի հետապնդեր իր ազգային դատը": Խօսքին առարտին Անթիլիասի Մայր տաճարին մէկ մանրաքանդակը նուիրուած է Տէր Զօրի Ցեղասպանութեան Թանգարանին, ի յիշատակ բազմաթիւ նահատակ եկեղեցականներուն եւ այն վերապրողներուն որոնք Անթիլիաս հասնելով կաթողիկոսութիւնը վերակազմեցին:

Պատարագը մատուցած է Բերիոյ Թեմին առաջնորդ Շահան Եպիսկ. Սարգիսեան: Ցաւարտ պատարագի Արամ Ա.ը ողջունելու եկած են շրջանի անապատներու արար ցեղապետերը եւ կէսօրուան ճաշի հրաւիրած պինքը:

Հոգեհանգիստ կատարուած է Համալիրի յուշարձանին առջեւ, անմար ջահին դէմ:

ԱՐՑԱԽ

ԱՊՐԻԼ 24

Արցախի մէջ Ապրիլ 24ի ոգեկոչումը տեղի ունեցած է զանազան ձեռնարկներով: Անոնց մեկնակէտ եղած է նախորդ երեկոյեան երիտասարդական կազմակերպութիւններուն ջահերով երթը դէպի Ստեփանակերտի յուշահամալիրը, ուր բուռն կերպով բողոք յայտնած են Թուրքիոյ չարունակուող ժխտումին դէմ:

Ապրիլ 24ին Երեւանի օրինակով մարզկային բազմութիւնները դիմած են դէպի յուշահամալիրը: Գլխաւորութեամբ նախագահ Ա. Ղուկասեանի պետական պատգանիւն յարգանքի տուրքը մատուցած է Ցեղասպանութեան զոհերուն: Կատարուած է հոգեհանգստեան արարողութիւն, նախագահութեամբ Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկ.ի:

Պատասխանելով լրագրողներու, նախագահ Ա. Ղուկասեան ըսած է թէ Թուրքիա անպայման պիտի ընդունի եւ դատապարտէ ամբողջ մարդկութեան հանդէպ գործած իր ոճիրը, թէ այդ նպատակին ուղղուած Հայաստանի, Սփիւռքի եւ Արցախի հետեւողական ջանքերը վստահօրէն արդիւնքի պիտի յանգին:

Նոյն օրը Ստեփանակերտի Սպայի տան մէջ տեղացի ու Հայաստանէն գացած երգչախմբերու մասնակցութեամբ ոգեկոչումի համերգ մը սարքուած է:

Ոգեկոչումի բազմազան ձեռնարկներ տեղի ունեցած են բոլոր շրջաններուն մէջ եւս:

ՄԵՏԻԱ

«LE MONDE»

(24 avril)

LE GENOCIDE DES ARMENIENS ET L'HONNEUR DES INTELLECTUELS TURCS

Առաջին էջէն սկսած այս խորագիրը կը բռնէ յօդուածէն զատ, ամբողջ էջ մը ալ նուիրուած է Հայոց Ցեղասպանութեան, պատմական առնչութիւններով, Շիրաքի ծաղ-

(Շար.ը Դ· էջ)

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՈՒԶԱԾԸ ԸՍՏ ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

Ա. ԷՖ. ՓԷ-ն (Լուբերու Ֆրանսական գործակալութիւն) Ապրիլ 23 Թուականով կ'արձագանգէր Հայաստանի նախագահին 90ամեակի առթիւ ռուսական հեռատեսիլի կայանի մը յայտարարածին. "Մենք նիւթական հատուցումի մասին չենք խօսիր. ասիկա բարոյականի հարց է. նիւթական հետեւանքներու խնդիրը պետութեան մակարդակով վիճարկումի նիւթ չէ եղած":

Թուրք մամուլն ալ որ Ցեղասպանութեան 90ամեակին առթիւ անհամար զրոյցներ ունէր Ապրիլ 23-24ի չաբաթավերջին, Թուրքիոյ վարչապետին միանականն յանձնախումբի առաջարկին դէմ Ռ. Քոչարեանի դիրքը որոշ չափով փոքր բաց դուռ մը կը նկատէր: Յատկապէս կարեւորը Հայաստանի նախագահին կողմէ վճռական մերժումին բացակայութիւնն է: Օրինակ "Միլլիյէթ" կը գրէր թէ Անգարայի փափաքած միասնական յանձնախումբին միջկառավարական ըլլալու Ռ. Քոչարեանի նախընտրութիւնը "դեղին լոյս" մը կը նշանակէ:

Ատոր հետ, նոյն թղթակիցը հիմնուելով նախարար Վ. Օսկանեանի "Ցեղասպանութիւնը հանրայայտ իրողութիւն է, պրպտումը եւ փաստի փնտռտուքը անիմաստ է" արտայայտութեան կը գրէր թէ տակիկա ըսելով հանդերձ, նախարարը դուռը ամբողջովին չէ փակած Թուրքիոյ առջեւ: Մանաւանդ, ան ըսած է, ըստ նոյն աղբիւրին, թէ Թուրքիայէն հողային պահանջի նման նիւթ մը Երեւանի արտաքին քաղաքականութեան օրակարգին վրայ չի գտնուիր:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻԱ

ԱՊՐԻԼ 24-Ը «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻ ՕՐ»

Գալիֆորնիոյ նահանգապետը Ա. Շըվարցէնէկէր Ապրիլ 24ը յայտարարած է "Հայկական Ցեղասպանութեան ոգեկոչումի օր": Երկրին նախագահին Թրքական քաղաքականութեան զուգահեռ կեցուածքին հակադիր այս որոշումը զայրացուցած է Անգարան: Որպէս առաջին հակազդեցութիւն որոշուած է Շվարցէնէկէրի Ֆիլմերուն Թուրքիոյ մէջ եւ Թրքական հեռատեսիլի կայաններէն ցուցադրութիւնը արգիլել: Նահանգապետը կը մեղադրուի "առանց պատմական իրողութիւնը պրպտելու Թուրքերը ցեղասպանութեամբ ամբաստանել"ու յանցանքով:

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍ

ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԵՐԺԱԾ Է ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԴԱՏԸ ՀԲԸՄ-Ի ԴԷՄ

Լոս Անճելըսի դաշնակցային դատարանը մերժած է Հ.Բ.Ը.Մ.ի Թեմին դէմ Պոլսոյ Մեսրոպ Պատրիարքին բացած դատը որ նիւթ ունէր Կիպրոսի Մելքոնեան կրթարանին փակումը եւ Մելքոնեան եղբայրներու կտակը: Նիւ Եորքէն Հ.Բ.Ը.Մ.ի Թեմին հաղորդագրութիւնը կ'ըսէ թէ մերժումի հրամանագիրը դատին վերապաշտպանութեան արտօնութիւն չի տար:

ՎԵՐՋԱՊԷ՛Ս

Ցեղասպանութեան բեռը առանց կորուստի, եթէ կարելի ըլլայ նոյնիսկ չափով թօթափելու համար Թուրքական քաղաքականութիւնը վերջին տարիներուն ալի ու ճախի իր խորհրդականներուն թելադրանքով ոչոչ նախաձեռնութիւններու կը դիմէ: Ամէնէն ուշագրաւն են «երկխօսութեան», «քննարկում»ի, «պրպտել»ու առաջարկները, իբրեւ թէ ճշմարտութիւնը յայտնաբերելու նպատակով: Թէ որքան պարապայական են անոնք, դժուար չէ տեսնել, երբ յաճախ Ամերայէն բարձրաստիճան դէմք մը մոռնալով ճշմարտութեան հետամուտի դերը, կը յայտարարէ արար աշխարհին թէ «Թուրքիա ինչ որ ալ ըլլայ, երբեք պիտի չընդունի ցեղասպանութեան մը պատասխանատուութիւնը»:

Զարմանալի՞ էր «երկխօսութեան», «հաշտութեան», քննելու-մտնելու երբեկան ճամպրուկին մասնակից Հայերու դիւրութիւնը: Ո՛չ, հաւանօրէն: Կան պարագաներ որոնք կ'արգիլեն մերժել նման մասնակցութիւն. մանաւանդ անպայմանային թելադրողներուն խնամքով պատրաստուած պայմաններ որոնք յօժարակամ մասնակցութեան առաջնորդեին ուրիչ Հայեր: Ի վերջոյ, Վասակն ու Մեղուժանն ալ Հայեր էին ու մինչեւ այսօր ալ կարելի է գտնել մարդիկ որոնք քաղաքական հետաոտնութեան վարկածով կը փորձեն բացատրել պատմութեան «դաւաճանութիւն» կնքածը...

Արեւմուտքի տեսարժան վայրերուն մէջ զբօսաշրջութեան հանգստաւէտ պայմաններու ու ո՛վ գիտէ ուրիչ ի՛նչ չլացնող հեռանկարներու խայծով կարթուած հայկական մասնակցութիւնը, տարբեր դէմքերով ու կազմերով, որոչ յոյս մը ներշնչած պէտք է ըլլայ թրքական կողմին. չէ՞ որ այդ խայծը կլլողները ընտրուած էին, կամ ներկայացած՝ բազմութիւններ հետեւորդ ունենալու հաւաստիքով:

Սակայն այլեւս այնպէս կը թուի թէ առնուազն ընդմիջում մը հաւանական է այդ բեմադրութեան մէջ, քանի որ հայկական կողմէն այլ բան ըսող ձայներ սկսած են բեմը գրաւել:

Այս առումով ուշագրաւներէն է վարչապետ Ա. Մարգարեանի մերժումի ելոյթը (Ապրիլ 18) որպէս պատասխան՝ միանոգական յանձնաժողովի մը կազմելու եւ 1915-ի պատահարները քննելու թուրքիոյ վարչապետին առաջարկին: Ա. Մարգարեան յայտարարած է թէ ընդունել նման առաջարկ պիտի նշանակէր խնդրականացնել հայկական ցեղասպանութիւնը որ անվիճելի, անառակարկելի իրողութիւն է: «Ես, ինձս ցեղասպանութեան զոհի շառաւիղ մըն եմ: Ու հոս, Հայաստանի մէջ մեծ է թիւը անոնց որոնք կրցան նոյն բանը ըսել եւ որոնք ցեղասպանութեան գոյութեան տեղեկացած չեն գիրեղէ» ըսած է ան: Շեշտած է թէ Թուրքիոյ ընելիքը Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատել ու սահմանը բանալ է, առանց որե՛ւէ նախապայմանի:

Նման կեցուածք մըն ալ ցոյց տրուած է Ֆրանքֆուրթի մէջ. լուրը հաղորդած էր Թուրք մամուլը: Հոն «Թուրքեւեզմանի նախաձեռնութիւն»ը «1915ի պատահարները» նիւթով ժողով մը կազմակերպած ու Հայեր ալ հրաւիրած է մասնակցելու: Այս վերջինները անունները չէին նշուած: Այդ Հայերը, «Ամբողջ աշխարհի պատմաբանները ստուգած են ցեղասպանութեան բնոյթը. ոչ մէկ պատեհառ կայ նիւթը նորվիճարկումի դնելու: կարեւորը իրողութիւնը չանտեսելն է» ըսելով մերժած են մասնակցութեան հրաւէրը:

Սխալ է անշուշտ կարծել որ բուն խնդիրը շրջանցելու թրքական անչեղ նպատակը կրնայ փոփոխութիւն կրել նման մերժումներով: Ճապկումներու, լարախաղացութեան անհատնում պաշարի տէր է այդ ճակատը. մանաւանդ ունի խայծ հայթայթողներու հուժկու թիկունք: Բաներ որոնք ցոյց կու տան ի հարկին նոր վաստակներու, նոր Մերուժաններու ճամբաները:

Բայց ներկային համար կարեւորը այնքան ապատուած մեր «Ո՛չ»երուն կծիկին քակտելու երեւոյթն է. վերջապէ՛ս:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ - ԱՅԺՄԷԱԿԱՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆԻԻ ՇՐՋԱՆԸ 67 ԺԱՄԷՆ

Արկածախնդիր միլիառատէր Սթիւ Ֆոսեթ իր մրցանիշներու ցանկին արտատոր նոր նուաճում մըն ալ աւելցուց: Արդարեւ, 3 Մարտ, Հինգշաբթի օրը «Վիրճին Ատլանթիք կլոպըլփայըր» մանուածուկ օդանաւով ան երկրագունդի շրջանը առանց կանգառի եւ առանց վառելանիւթի նորոգութեան, կ'ամբողջացնէր 67 ժամէն միայն, ինչ որ կը նշանակէ երկրագունդի ամենաարագ շրջանը: Ի դէպ՝ 1986ին Տիք Րիւթան եւ ձինա Եիկըը 9 օրէն կրցած էին նոյն շրջանը ամբողջացնել: Ֆոսեթ նոյն ատեն ուրիչ մրցանիշ մը կը հաստատէ, գրեթէ առ ոչինչ համարելով՝ 1962ին ամերիկեան օդուժին Պ-52 օդանաւին առանց վառելանիւթ նորոգելու իւրացուցած 23210 քմ.նոց հեռաւորութիւնը 36788 քմ.ի հասցնելով: Այս մըրցանիշերու եռին պէտք է յիշատակել ներ-կայութիւնը Ռիչըրտ Վրանսընի որ օդանաւի այս բացառիկ չարժիչին իրականացումը ֆինանսաւորած է: Այս աչառասուոր յաջողութեան իրականացումը նոյնքան բացառիկ ճարտարապետական տողանդ պահանջած է: Արդարեւ օդանաւը պէտք էր չատ թեթեւ կշռէր ինչ որ ապահոված են յղացողները 1600 քկ.ը չանցնելով: Ուրիչ չափանիշ մը իր տարածութեան անսովոր չափերն են. 11.8 մեթր եզկայնութեան փոխարէն 35 մեթր լայնք: Ամենակարեւոր պայմաններէն գլխաւորը այս միաշունչ շրջանը իրականացնելու համար անհրաժեշտ վառելանիւթի հայթայթումն էր: Մեկ վիճակով միայն 1600 քկ. կշռող այս օդանաւը 13 չեմարաններու մէջ զետեղուած 8000 քկ. վառելանիւթով ճամբայ ելած է, սաւառնելով 13000էն 15000 մեթր բարձրութեան վրայ գրեթէ չադունակ, այսպէսով այս բարձրութեան վրայ գործօն հովերու օգնութիւնը չահագործելով: Նախատեսուած հաշիւներուն ամբողջութիւնը կատարեալ յաջողութեամբ պսակուած է:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄՏԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՎՐԱՅ

Դիպուածաւ չէ որ Հելսինքի քաղաքը վեհաժողովի վայր հանդիսացաւ 12էն 15 Յունուարի միջեւ, կազմակերպութեամբ Աշխարհի Առողջութեան Եւրոպայի մասնաճիւղին, Նախարարներու մակարդակի վրայ: Ֆինլանտիան, 15 տարի առաջ, առողջութեան, նախարարութեան կողմէ առնընդունելի համարուած խնքնասպանութեան բարձր տոկոսին պատճառով, խնամքի համակարգը հիմնական փոփոխութեան ենթարկած էր, պաշտպանելու մտային տառապանքի դէմ պայքարելու նպատակով: Այս բարեկարգութեամբ անձնասպանութեան համեմատութեան 20 տոկոսով նուազումը ապահովեց, հակառակ որ այս երկիրը այդ ոլորտին մէջ տխուր մրցանիշի տէր է:

Վերոյիշեալ վեհաժողովը որ Եւրոպայի 52 պետութեանց մեծամասնութեան առողջութեան նախարարներու, նաեւ յարակից յանձախումբերու ներկայութիւնը կը վայելէր, հոգեկան անձկութիւնը նուազեցնելու միտող ազդեցիկ ռազմավարութեանց յանձնարարութեամբ յատակ դրծընթացի մը որդեգրումով վերջ դուաւ: Պէտք է յիշեցնել որ մտային տառապանքներու ոլորտին մէջ ամբողջ ցամաքամասը աւելի կամ պակաս չափով դէմ յանդիման կը գտնուի տարբեր աստիճանի դժուարութիւններու որոնց ոչ-արհամարհելի տոկոսը անձնասպանութեամբ կը վերջանայ:

Ըստ «Աշխարհի Առողջութեան կազմակերպութեան» տուեալներուն՝ 30 միլիոնի մօտ եւրոպացիներ կը տառապին հոգեկան նեղութենէ եւ անձկութենէ. 21 միլիոն անձեր ալքոլի կապուած խանգարումներէ, 4 միլիոն երկբեւեռ անձկութենէ: Իսկ անձնասպանութեանց թիւը կը հասնի տարեկան 150.000ի: Զրահոգեբանական խանգարումները, Եւրոպայի տարածքին վրայ, յաճախականութեան տեսակէտէ երկրորդ տեղը կը գրաւեն սթրէսի հիւանդութեանց ետին:

Հիւանդութեանց ընդհանուր թիւին 20 առ հարիւրը ներկայացնելով հանդերձ, առողջապահութեան յատկացուած ծախքերուն հազիւ 6 տոկոսը իրենց վերապահուած է:

Անշուշտ որ թուականը այս տուեալները, արեւմտեան եւ արեւելեան Եւրոպայի իրականութեանց տարբերութիւնները յատակօրէն ցոլացնելէ հեռու են, սակայն նոյն կարգի տառապանքներու ամէնուրեք կատարելի է հանդիպիլ, հոգ չէ թէ ձեւի եւ տեսակի տարբերութիւններ գոյութիւն ունենան: Եւրոպական Միութեան մակարդակով 2003ին կիրքարկուած հարցախոյզ մը ևս եւս հանած է որ մտային հիւանդութենէ տառապած ըլլալը ընդունած անձերուն 90 տոկոսը խոստովանած է, որեւէ դարմանումի ենթարկուած չըլլալը: Հարուստ երկիրներու մէջ այս համեմատութիւնը կը տարուբերի 44էն 77ի միջեւ: Վերջապէս հաստատուած է որ դեղի գործածութիւնը չատ աւելի յաճախակի է քան հոգեբանական ըուրջ օժանդակութիւնը, Եւրոպայի ամբողջ տարածքին վրայ:

Ըստ Եւրոպայի առողջութեան միջազգային կազմակերպութեան անօրէնին՝ մտային հիւանդութենէ տառապող անձեր մեր կարծածէն աւելի յաճախ վախով եւ զգուշութեամբ կը դիմաւորուին եւ այլամերժութեան զոհեր են: Շատ յաճախ չեն յաջողիր դարմանում ստանալ կամ չեն համարձակիր զայն խնդրելու:

Մտային առողջութիւնը ոչ միայն հիւանդներու դարմանումը ստանձնելու մէջ կը կայանայ, այլ նաեւ եւ մանաւանդ այդ հիւանդութիւնները կանխելու նպատակը կը հետապնդէ: Ֆինլանտացի առողջութեան նախարարին կարծիքով մտային առողջութեան ամենակարեւոր բաժինը բժշկութեան չի պատկանիր, այլ դաստիարակութեան: Նախ դպրոցներու, ապա հաստատութիւններու եւ վերջապէս ընտանեկան շրջանակի մէջ որոշ միջոցառումներ անհրաժեշտ են, որովհետեւ այս միջավայրերուն մէջ է որ վտանգաւոր քայլեր կը նկատեն առնուիլ, հետեւաբար կարելի կ'ըլլայ կանխել զգայուն ենթակաները պաշտպանելով, կամ իրենց հարկաւոր դաստիարակութիւնը տալով, կամ պէտք եղած ուղղութիւնները ճշդելով եւ կամ սխալները սրբագրելով: Այլապէս գործի մարնոլորտը չի կրնար ընդունիլ կամ օգնել այն անձերուն, որոնք հոգեբանական դժուարին շրջան մը կ'անցընեն կամ պարզապէս մտային խանգարումներ կը ցուցաբերեն: Որովհետեւ մրցակցական մեր ընկերութեանց մէջ, հոգեկան պրկումը անընդունելի տկարութիւն մը կը նկատուի: Հետեւաբար փոխանակ օգնելու անոնց որոնք կը տառապին, աշխատութեան միջավայրը ընդհակառակն կը ճզմէ զանոնք, անդարմանելի հետքեր թողելով ենթականերուն ներքին աշխարհին մէջ:

Հելսինքիի մէջ որդեգրուած ծրագիրը քանի մը տասնեակ առաջարկներ կը պարունակէ, ոորոնք կը միտին պայքարիլ բարոյական անջնջելի վէրքերու դէմ, քաջալերել կանխարգելիչ գործողութիւնները՝ երախաներու եւ տարեցներու նման ամենազգայուն եւ հակամէտ անձերու պաշտպանութիւնը ապահովող, թափ տալ որակաւոր խնամքներու ձեռնարկման, բժիշկներու մասնագիտացումը ապահովել այս մարզին մէջ եւ բոլոր այս կարգի գործունէութեանց համար անհրաժեշտ նիւթականը ձեռք բերել:

Վերջապէս, այս ծրագիրը մասնաւորապէս կը յանձնարարէ մտային խանգարումէ տառապող հիւանդներու դարմանումը իրագործել իրենց բնակարանին մօտը: Ֆինլանտիան, ինչպէս նաեւ Իտալիան երկար տարիէ ի վեր ծրագրած եւ ի գործ դնել սկսած են հոգեկան հանգստարաններ, պայքարելու համար այս դասակարգի հաստատութեանց մէջ ժամանցումին առթած վնասակար հետքերուն դէմ: Անոնք սկսած են կազմակերպել փոքր ծառայական միաւորներ, հիւանդանոցներու չրջանակին մէջ կամ քաղաքներու սահմաններէն ներս, օրը 24 ժամ անհրաժեշտ օժանդակութիւնը եւ նեցուկը ապահովելու նպատակով հիւանդներուն:

Քաղեց՝ ՍՈՒՐԻՆ ՇԷՐԻՔ

ՕԶՈՆԻ ՀԱՐՑԸ ՀԱՍՍԱԾ Է ՀԻՒՕԻՍԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱ

Երկրագունտին մթնոլորտին օզոնի խաւը որ արեւուն անդրմանիչակադոյն ճառագայթներուն վնասակար ազդեցութենէն կը պահպանէր, վերջին տարիներուն ըսկզբած է նօսրանալ: Ատիկա հետեւանքն է քնապահութեան դէմ աշխարհի քնակչութեան մեծ արհամարհանքին ու այսօր առհազանգ հնչեցնելու կը մղէ գիտնականները: Այդ խաւին եւրոպական դիտարանը որ Փոցտամ (Գերմանիա) կը գտնուի, յայտնած է թէ Մեծն Բրիտանիոյ վրայ օզոնին թանձրութիւնը կիսով պակսած է եւ օրէ օր կը չարունակէ պակսիլ: Ձմրան սառոյկ ցուրտերը, յատկապէս բեւեռային գօտիին մէջ, պատասխանատուն են կացութեան: Մարտ 18ին խաւը միայն 2,5 մմ. հաստութիւն ունեցած է, քնական վիճակի 4-5 մմ.ի փոխարէն: Իսկ 2 մմ.էն ալ պակաս ըլլալու պարագային, այլեւս հարկ պիտի ըլլայ խօսիլ օզոնի ծակի մը մասին:

Օզոնի հարցը որոշ չափով մոռցուած էր երբ Մոնրէալի արձանագիրը ստորագրուեցաւ որուն կը նախատեսուէր կազերու արտահանումները պակսեցնել մթնոլորտին մէջ. սակայն այսօր գիտնականները կ'ըսեն թէ վնասակար արտանետումները տասնեակ տարիներ կը պահեն իրենց ազդեցութիւնը եւ հաստատուն կը նկատեն օզոնի խաւին առաւել նօսրացումը, մինչեւ որ կացութիւնը դարմանուելու ճամբան բռնէ:

Գարնան օզոնի մակարդակը կ'իջնէ բեւեռային գօտիներուն մէջ եւ արեւմտեան ճառագայթները մթնոլորտի վերին խաւերուն մէջ քանդիչ հակազդեցութիւններու պատճառ կ'ըլլան: Իսկ ջերմութեան նուազումը կ'արագացնէ հոլովոյթը: Մինչեւ հիմա մտահոգութեան գլխաւոր առարկան էր հարաւային բեւեռի գօտիները 1980էն ի վեր ամէն գարնան օզոնի խաւին վրայ ծակ մը կը բացուէր: Այսօր հարց է նաեւ հիւսիսային բեւեռի գօտին ալ. գիտնականները կ'ըսեն թէ եթէ այդ չրջանը չարունակէ պաղիլ, օզոնի կորուստը պիտի մեծնայ յառաջիկայ քսան տարուան մէջ: Բացուելիք ծակը պատճառ պիտի ըլլայ որ անդրմանիչակադոյն վնասակար ճառագայթները աւելի մեծ խորութեամբ հասնին Սկանտինաւիոյ բեւեռային անմարդաբնակ գօտին, նոյնիսկ մինչեւ կեդրոնական Եւրոպա, մարդկային առողջութեան վրայ իրենց հետեւանքներով:

Այսուհանդերձ գիտնականները խուճապի պատճառ չեն տեսներ: Հիւսիսային բեւեռի կացութիւնը չէ հասած այն աստիճանին ուր կը գտնուի հարաւայինը 15 տարիէ ի վեր: Գիմպրիճէն նիւթին մասնագէտ մը կ'ըսէ թէ մարդիկը իրենց տուներուն մէջ փակուելու մղելու հարկ չըլլայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՈՂՔ
գիւղի պատմութիւնը

ՍՈՒՐԻՆ Ա. ԱԲՈՎԵԱՆ

Երեւան 2005

*
**

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
ԹԱՄԱՆԱԿԻ ՀԵՏ
(Յօդուածներու ժողովածու)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱՂԼԵԱՆ

Մուղնի Հրատարակչութիւն,
Երեւան 2004

ԱԳՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՑ ՄԷՋ

Ապրիլեան եղեռնի 90ամեակի հանդիսութիւնները տեղի ունեցան Ապրիլ 17–ին 24 Զուիցերիոյ հինգ քաղաքներու մէջ՝ Ժընեւ, Լօզան, Նէօշաթել, Ցիւրիխ եւ Պերն: Նախաձեռնութեանց կորիզը հանդիսացաւ երաժշտական ներկայացում մը պատրաստուած Օփերայի երգիչ Արման Ազատեանի կողմէ, ի յարգանս Կոմիտասին, վանականին, բանաստեղծ եւ երաժիշտ: Նաեւ, երաժշտական դեկավար եւ յօրինող Լիւք Պաղտասարեան, Ապրիլ 24ին դեկավարեց Ռէքյուէյմ մը Պերնի Մայր տաճարին մէջ, որու ներկայ եղան զուիցերացի կրօնական եւ քաղաքական դէմքեր: Այդ յայտագիրը ներկայացուեցաւ Ապրիլ 16ին, Զուիցերիա – Հայաստան կազմակերպութեան կողմէ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, ուր երեք կարեւոր կէտեր խնդրոյ առարկայ եղան:

ԱՄԱ-յի (Զուիցերիա – Հայաստան կազմակերպութիւն) համանախագահ Սարգիս Շահինեան դատապարտեց Անգարայի երեւանի եղած վերջին նենգամիտ եւ ձգձգող առաջարկը պատմաբաններու երկխօսութեան մը ձեռնարկելու 1915ի դէպքերուն վերաբերեալ: Բոլորովին աւելորդ քանի ցեղասպանութեան իրողութիւնը լայնօրէն փաստուած է:

Ասուլիսին կը մասնակցէր զուիցերական դեմոկրատ-քրիստոնեայ ազգային խորհրդարանը Տոմինիք Պուման, որպէս նախագահը խորհրդարանական Հայաստան խումբին: Ինք է որ ներկայացուցած էր Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւը, քուէարկուած լայն մեծամասնութեամբ 2003 Դեկտեմբեր 16ին: Կը գտնէ որ պէտք է հետապնդել այդ ճիգը դաշնակցային կառավարութեան եւ նահանգներու (գաւառ) մակարդակին վրայ, որոնցմէ երկուքը միայն (Ժընեւ եւ Վօ) 23ի վրայ, ճանչցան Հայոց ցեղասպանութիւնը:

ԱՄԱ-ն կ'ուզէ նաեւ ներմուծել եւ ընդհանրացնել դպրոցական ուսման մէջ Հայոց ցեղասպանութեան տեղեկատուութիւնը եւ ժխտումի վտանգները: Միայն Ցիւրիխի նահանգն է որ պաշտօնականացուց այդ ուսուցումը, երեք տարի առաջ: Այդ նպատակով, ԱՄԱ-ն գրքոյկ մը հրատարակած է գերմաներէն եւ ֆրանսերէն, խորագրուած՝ "Հայեր՝ ցեղասպանութեան մը ոգեկոչումը եւ իր կարեւորութիւնը Զուիցերիոյ համար": Ժընեւի նահանգին համապային ուսման ղեկավարը՝ Շառլ Պէր, անդամ ԱՄԱ«յի վարչութեան, զօրավիգ է այս նախաձեռնութեան միւս նահանգներու իր պաշտօնակիցներուն մօտ:

ԱՐՄԱՆ ԳԱՍՊԱՐ

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ «ԻՐԱՊԱՇՏ ՋԱՑՆԸ»՝ Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ

"Երեւանէն հետապքրքրական ձայն" կոչուած է Լ. Տէր Պետրոսեանի խորհրդական Ժ. Լիպարիտեանի արժեւորումը, ցեղասպանութեան ճանաչումին առընչութեամբ: Իրականութեան մէջ ԱՄՆ–էն բարձրացող այդ ձայնին տրուած "երեւանեան" բնոյթը կապուած է տիրոջը ցեղասպանութեան Երեւանի գիտաժողովին մասնակցութեան, քանի որ Ժ. Լիպարիտեան Լ. Տէր Պետրոսեանի օրով իսկ դաղրած էր նախագահի խորհրդականի պաշտօն վարելէն: "Մետիամաքս" գործակալութեան յայտնած է թէ ցեղասպանութեան հարցը այսօր մեծ պետութիւններու ձեռքը խաղալիքի վերածուած է եւ ինք չատ մը տակէ տակ է: Ան ըսած է. "Եւրոպայի երկիրները խոչընդոտելու համար Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, Հայկական ցեղասպանութեամբ կը ջանան Անգարայի համբերութեան բաժակը յորդեցնել: Վաղը, միւս օր երբ Թուրքիա հարկադրուի Եւրոպայի անդամակցութեան հեռանկարէն հրաժարելու, մեծ պետութիւնները ինչպէս ցեղասպանութեան հարցը, Հայաստանին տեղն իսկ պիտի մոռնան":

Ժ. Լիպարիտեան քննադատած ու մեղադրած է եւրոպական երկիրներու ի. դարու սկիզբի քաղաքականութիւնն ալ. "Եթէ դարասկիզբին ցեղասպանութիւն մը գործուած է, ատոր մէջ առնուազն Օսմանցիին չափ Եւրոպայի երկիրներն ալ յանցաւոր են: Այդ տարիներուն եւրոպական աշխարհակալութիւնը կը շրջէր Եւրոպայի մէջ. անոնք ալ դեր կատարած են ցեղասպանութեան մէջ" ըսած է ան:

Բաւական հետապքրքրական է նշմարել թէ Եւրոպայի յանցանքի բաժինը որ Թուրքիոյ մեղքը թեթեւցնելու ակնյայտ ազդակ է, շրջանառութեան մէջ դրուած վերջերս, Թուրքերուն կողմէ ալ ամենայն առատութեամբ կը գործածուի...

ՇԱԲԱԹԱՎԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ ՄԷՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90ԱՄԱՄԵԿԻՆ ԱՌԹԻԻ 215 ՄՂՈՆ ՔԱՑԱԼԱՐՇԱՒ՝ ՖՐԷԶՆՈՑԷՆ ՍԱՔՐԱՄԷՆԹՕ

Հայկական ցեղասպանութեան 90ամեակին առիթով կազմակերպուած 215 մղոն (344 քիլոմեթր) քայլարշաւը սկսած է Ապրիլ 2ին, Ֆրէզնոյէն: 18-27 տարեկան չուրջ 50 երիտասարդներ 19 օր քալելով Ապրիլ 21ին կը հասնին Գալիֆորնիոյ մայրաքաղաք Սաքրամէնթօ, ուր նահանգապետարանի մէջ տեղի կ'ունենայ եղեռնի տեղեկոչման ձեռնարկը: Քայլարշաւին մասնակցողները կը հանդրեւանեն ճամբուն վրայ գտնուող եկեղեցիներուն մէջ, իրաքանչիւր եկեղեցւի նուիրբերով օրինակ մը Փիթըր Պալաքեանի «Ճակատագրի սեւ չունը» գիրքէն եւ Հայաստանն ու հայութիւն խորհրդանշող նուռ մը:

*
**

Հ.Օ.Մ.Ի 95ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՑԻ ՄԷՋ

Սան Ֆրանսիսքոյի «Մաշատուրեան» կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Մարտ 13ին, նշուած է Հ.Օ.Մ.ի հիմնադրութեան 95ամեակը, նախաձեռնութեամբ Հ.Օ.Մ.ի «կարին» »եւ «Էրեբունի» մասնաճիւղերուն: Ներկայ եղած են 300 հոգի: Ցայտագիրը վարած է Աստղիկ Փանոսեան: Խօսք առած են Շրջ. Վարչութեան կողմէ Վիքի Մարաչլեան, կեդր. Վարչութեան առենապետուհի Մարօ Մինասեան եւ Հ.Ց.Դ. կեդր. կոմիտէի կողմէ Խաժակ Սարգիսեան, վեր առնելով Հ.Օ.Մ.ի 95ամեայ գործունէութիւնը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիրը մը:

*

ԱՐՄԷՆ ՏԱՏՈՒՐԻ "ՀԱՄԱՆՈՒԱԳ Բ." ՀԱՏՈՐԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Լոս Անճըլըսի Պոլսահայ Միութեան սրբահին մէջ, Մարտ 13ին տեղի ունեցած է արձակագիր Ա. Տատուրի "Համանուագ Բ." գիրքին գինեձօնը: Այս առիթը նըշած է հեղինակին ծննդեան 85րդ տարեդարձը եւ գրական գործունէութեան 65–ամեակը: Բացումը կատարած է տոքթ. Ցովհաննէս Գուլակ Աւետիքեան: Սրտի խօսք արտասանած եւ հեղինակին կենսագրականը տուած է Վաչէ Սեմերճեան: Գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Ցուհան Արք. Տէրտէրեան: Թամարա Մալխասեան ներկայացուցած է Արմէն Տատուրի գրական վաստակը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որմէ ետք կատարուած է հեղինակին նոր հատորին գինեձօնը:

*
**

ՃՈՐՃ ԵՒ ՖԼՕՐԱ ՏՈՒՆԱՅԵԱՆՑ Ի ՊԱՏՈՒԻ

Լոս Անճըլըսի "Եունիվէրսըլ Շերաթըն" պանդոկին մէջ, Մարտ 13ին տեղի ունեցած է "Հայաստանի զարգացման ծառայութիւններ" կազմակերպութեան հիմնադիրներ տէր եւ տիկին Ճորճ եւ Ֆլօրա Տունայեանցի մեծարանքի ձեռնարկը, որուն ներկայ եղած են չուրջ 500 հոգի: Բացման խօսքը արտասանած է Սալի Թիւֆէնքեան: Հանդիսութիւնը վարած է Լերի Զարեան: Խօսք առնելով կազմակերպութեան գործունէութեան իր կարեւոր նպաստը ցուցաբերող տիկին Լուսիա Տէր Պետրոսեան, դրուատած է Հայաստանի մանուկներու առողջապահական եւ կրթական կարիքներուն հասնող կազմակերպութեան աշխատանքները: Ցուցադրուած է տեսերիզ մը, որ կը ներկայացնէր Երեւանի "Էրեբունի" բուժքոյրերու դպրոցի, Նուպարաշէնի որբանոցի եւ դպրոցի, Խարբերդ որբանոցի բարեկարգման եւ զարգացման գծով արձանագրուած նուաճումները: Գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Ցուհան Արք. Տէրտէրեան: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած են մեծարեալները: Եղած են նուէրներ եւ ձեռնարկէն գոյացած է չուրջ 150 հազար տոլար, ի նպաստ կազմակերպութեան ծրագիրներուն:

ԼՐԱՏՈՒ

Livres reçus

LA POLITIQUE DU SULTAN
Le massacre des Arméniens : 1894 - 1896
préface de Martin Melkonian

VICTOR BERARD (1864-1931)

Editions du Félin, Paris 2005

LE KEMALISME DEVANT LES ALLIES
L'entrée en scène du Kémalisme
Le traité de Sèvres
L'accord d'Angora
Vers la paix de lOrient (1922)

MICHEL PAILLARES

«Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՒՏՈՐ

Ինչպէս ըսի՝ Սեպուհ Ակունի եւ Գարագաշ ինէ առաջ գացած էին Թափտուս ուր քանի մը օր զաղտագողի պանդոկի մը մէջ անցընելէ ետքը, կրցած էին սենեակ մը գտնել: Իրենց հետ էր նաեւ Լեւոն Մոզեան, զոր առաջին անգամ տեսայ իրենց սենեակը:

Լեւոն Մոզեան, Ազատամարտի խմբապետներէն, Ապրիլ 11էն առաջ ձերբակալուած, բանտարկուած ու աքսորուած էր, կածեմ Քօչ Հիսար, հոնկէ ալ քշած էին պինգը ու խառնած տարագիրներու յորձանքին:

Թափտուս ապատահանած էին նաեւ Խաչիկ Ինկիլիզեան եւ Կիւլպէնկեան: Այս վերջինը յաջողեցաւ սակայն քանի մը շաբաթ ետքը վերադառնալ Պոլիս նեղքին գործոց նախարարութենէն եկած մասնաւոր արտօնութեամբ:

Հոն էին Լեւոն Զաքարեան եւ Մատթէոսեան էֆէնտի որոնք մեզի հետ էրէյլի կը գտնուէին:

Մատթէոսեան էֆէնտի գաւակն էր եդեսիոյ ծխախոտի ծանօթ վաճառական մեծահարուստ Ցովհաննէս պէյ Մատթէոսեանի:

Օդափոխութեան համար պոլիս եկած է եղեր ու ձերբակալուելով տարագիր ղրած էին պինգը:

Հազիւ չաթալճէ մը ի վեր Թափտուս կը գտնուէի երբ լսեցի թէ Արամ Անտոնեան Քիւլէկ Սթասիոնին կը գտնուի եղեր, Ուսկէն Քահանային վրանին մէջ: Զափազանց ուրախացայ որովհետեւ կը կարծէի թէ ինքն ալ իր ընկերներուն պէս ջարդուած էր:

- Միայն թէ, ըսին լուրը տուողները, չատ գէշ վիճակի մէջ է, ճամբան կառքէն իննկեր, ոտքը կոտրեր է. ու երկու անթացուպով կը քալէ կոր:

Լուր ղրկեցի իրեն որ ճար մը գտնէ ու անմիջապէս ինքզինք Թափտուս նետէ:

Բայց Արամ Անտոնեան արդէն իր գլխուն ճարը գտած էր եւ հետեւեալ օրն իսկ լուր առի թէ եկած էր քաղաք ու կը գտնուէր Սեպուհ Ակունիի ու Գարագաշի սենեակը:

Իսկոյն փութացի իր քով: Համբուրուեցանք: Քիչ մը նիհարցած գտայ զինքը, բայց բարոյական կորովը չէր կորսնցուցած բնաւ: Նոյն զուարթ կատակող Արամն էր:

- Երկու ոտքով ճամբայ ելայ Պոլսէն եւ չորս ոտքով հոս հասայ, ըսաւ իր երկու անթացուպներուն ակնարկելով:

Ցետոյ պատմեց իր արկածները: Շատ մը ուրիշ աքսորականներու հետ ճամբայ հանած էին Զանղըրըէն կառքերով: Ճամբան, միջոց մը, կառքին մէջ ոտքի կ'ելլէ բալթօն հագնելու համար, նոյն րոպէին կառքը ցնցուած մը կ'ունենայ եւ Արամ կը գլտորի կառքէն վար, այնպիսի ուժգին կերպով որ աջ ոտքը կ'ելլէ զիստին կողմէ:

Զինքը կը դնեն կառքին մէջ ու կը փոխադրեն մինչեւ Էնկիւրի: Կառքին մէջ անխղճամ թողուած՝ ահռելիօրէն կը տանջուի մեր բարեկամը:

Էնկիւրի հասնելուն պէս գինք հիւանդանոց կը փոխադրեն: Իսկ ընկերները կը շարունակեն իրենց ճամբան ու կը ջարդուին:

Հիւանդանոցին մէջ բժիշկը կու գայ ու կը քննէ կոտրուածքը եւ կ'ըսէ թէ հարկ է անմիջապէս ազի մէջ առնել կոտրուած մասը: Բայց երբ կը հասկնայ թէ վիրաւորը Հայ մըն է, մէյ մըն ալ քովը չմօտենար:

- Ստիպուեցայ ես իս դարմանել, պատմեց Արամ, մօրմէս իմացած էի որ կոտրուածք մը անչարժ մնալու է այնքան օր որքան վիրաւորը տարիք ունի: Ես քառասուն տարեկան էի, ուստի որոշեցի ոտքս քառասուն օր անշարժ պահել: Առանց տ'եւ է հատատուն կապի շատ դժուար բան մըն էր ասիկա, բայց վերջապէս յաջողեցայ եւ իրաւամբ քառասուն օր ետքը ոտքերս միացած էին, միայն թէ չէի կրնար քալել առանց անթացուպի:

Հազիւ թէ ոտքի ելայ, պիս հիւանդանոցէն հանեցին: Բարեբախտաբար այդ ժամանակամիջոցին ջարդերը դադրած էին այդ կողմերը. եւ կրցայ առանց ապանուելու ինքզինքս հոս նետել:

Սեպուհ Ակունիի բնակած սենեակին կից կը բնակէր Կարապետ Շահպազը, որ Պոլիս ձերբակալուած ու աքսորուած էր, ինչպէս նաեւ մէկ եղկու ուրիշ տարագիրներ:

Ես սկսած էի բաւական ապահով զգալ ինքզինքս եւ յաճախ դուրս ելլելով կը պտըտէի:

Ցերեկները կը ճաշէի Թաղապետական պարտէզին մէջ գտնուող ճաշարանը որ լաւագոյն էր եւ յաճախ ինծի սեղանակից կ'ունենայի Թարսուսի գայմագամը որ ամուսնի ըլլալով դուրսը կը ճաշէր:

Առաուներով եւ իրիկուններով կ'անցընէի Սթրաթիի պինեատոնը ուր կը հաւաքուէին նաեւ ուրիշ բարեկամներ:

Հոն առաջին անգամ հանդիպեցայ մեր բարեկամ եղիա Սուղիկեանին (Նոր Քաղաքացի) որ Գոնիայէն կու գար:

Եղիա Սուղիկեան, երբ Պոլիս կը գտնուէի, իբրեւ պինուոր ղրկուած էր Զօռլու եւ ապա Սիլիվրիի կողմերը:

Ցետոյ սակայն պինքն ալ Հայ ըլլալուն համար, ուրիշ Հայ պինուորներու հետ քշած էին դէպի Անատօլու, իբրեւ տարագիր:

Ցաջողած էր բաւական առեն մնալ Գոնիա ուր կրցած էր ապրուիլ "ժամանակ" թերթը վաճառելով: Բայց, յետոյ, հալածանքը խստացած ըլլալով, ինքն ալ ուրիշ չատերու հետ քշուած էր մինչեւ Թարսուս:

Սթրաթիի խանութը ժամադրավայրն էր բոլոր տարագիր Հայերուն, ամէն առտու վրանները քան գնելու համար քաղաք եկողները անպատճառ կը հանդիպէին հոն եւ այս կերպով քաղաք գտնուողներն ու վրանաբնակները միշտ յարաբերութեան մէջ կ'ըլլային իրարու հետ:

(Շար. 43)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԱՆ-ՍԵՊԱՍԹԻԷՆ.- Տիկին Հելէն Հառատալեան 150 եւրօ։

*
**

ՓԱՐԻԶ.- Պ. Կարապետ Տէվրէնեան 80 եւրօ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծաչի Պօմոնի "Նայիրի" մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Մելինէ Ա.ճէմեանի, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ ազգականին Հայկ Ա.ճէմեանի մահուան առթիւ։

Նոյնպէս ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկ. Սիրուշ Տավուտեանի եւ Կրասեան ընտանիքին, իրենց սիրեցեալ քրոջ վարդուհի Կարապետեանի մահուան առթիւ։

SOCOFRAM®

IMPORT - EXPORT

FRUITS SECS — LEGUMES SECS
OLIVES — PRODUITS ORIENTAUX
FROMAGES

DRIED FRUITS — PULSES — OLIVES
ORIENTAL PRODUCTS — CHEESES

O.P.A. DISTRIBUTION

SOCOFRAM SARL
3, Allée des Coquelicots
Z.A. Hautes Varennes
94471 BOISSY ST LEGER CEDEX
Tél : 01 56 73 93 93
Fax : 01 56 73 93 94

17, rue d'Avignon
Bât. C2 — Fruileg 674
94574 RUNGIS CEDEX
Tél : 01 46 87 40 32+
Fax : 01 46 87 12 69
E-Mail : socofram@wanadoo.fr

O. P. A. DISTRIBUTION
M.I.N. 705 Les Arnavaux
13323 MARSEILLE Cedex 14
Tél : 04 91 21 40 20
Fax : 04 91 21 40 28
E-mail : opadistribution@wanadoo.fr

(Շար. Ա. էջէն)

կեպսակ զետեղումով, Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան հարցով։

*
**

«J D D»

ANKARA SOUFFLE LE CHAUD ET LE FROID

Ամբողջ էջ մըն ալ կիրակնօրեայ այս "օրաթերթը" նուիրած է հարցին։

*
**

«LIBERATION»

(25 avril)

LE GENOCIDE ARMENIEN EN SOUFFRANCE

Օրաթերթը երկու էջ նուիրած է եւ խմբագրական մը։ Պատմական հակիրճ տեղեկութիւններէ զատ, կան յօդուածներ ալ որոնցմէ մէկուն մէջ կ'ըսուի.- "Ծանօթ է Շիրաք բոլորին բարեկամն է" ապելցնելու համար՝ ուրեմն Թուրքերուն, բայց նաեւ Հայերուն։ Հակայ նկարը կայ Ծիծեռնակաբերդի եւ զրուխիւն մը Թուրքերու դիրքին վերաբերող։

*
**

Ըսենք նաեւ թէ Ապրիլ 22ին իրիկուան լրատուական հաղորդումներէն սկսեալ հեռատեսիլն ալ շատ լայն տեղ տուաւ 90ամեակին, պատմական դէպքերու յիշատակութեան, Կարպիս Ճակոբեանի եւ Նազարէթ Պչտիկեանի, նաեւ մարսէյլի 97ամեայ հայ կնոջ մը յուշերուն, Երեւանի ռօնակատարութեան, Նոթր – Տամի պատարագին, եւլն., եւլն.։

Պարզ է որ չենք կրնար ամբողջական պատկեր մը տալ ձայնասփիւռի, հեռատեսիլի թէ դրաւոր մամուլի բոլոր արձագանգներուն թէ զրուխիւններուն, կըրնանք միայն հաստատել թէ ընդհանուր ձեւով արձագանգները դոհացուցիչ էին։

«DIE WELT»

(Ապրիլ 20)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՑԸ

Գերմանական թերթին հարցումներուն պատասխանելով Հայաստանի արտաքին գործերու նախարարը հայկական տեղապահութիւնը սահմանած է «պետութեան մը կողմէ քաղաքական պատճառներով, ժողովուրդ մը բնաջնջելու ծրագրուած արարք» որով երիտթուրք կառավարութիւնը կ'ուզէր վակել հայկական հարցը։ Այսօր Երեւանի համար կարեւոր է կատարուածին տիեզերական բնոյթը չեզոտել, ապա տեսնել թէ ամբողջ ժողովուրդի մը բնաջնջումին արձագանգը առանց որեւէ զիջումի կը պատմուի։ Թուրքիա պէտք է կրկնէ իրենց անցեալին հետ հաշուեյարդարի Գերմանացիներուն օրինակը։ Եւրոպական միութենէն ալ կ'ակնկալուի որ Թուրքիոյ յուշէ թէ Ի. դարու առաջին տեղահանութիւնը պաշտօնապէս ճանչնալու պարտաւոր է։ Պէտք է բացայայտօրէն ըսէ թէ չրջափակումն ու տեղահանութեան ուրացումը հակոտնեայ են եւրոպայի դաւանած ու ներկայացուցած արժէքներուն։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆԱՍՏԱՆի եւ Եւրոպական Միութեան յարաբերութիւնները չատ լարուած են եւ փեքին կրնայ հակազդեցութեան դիմել։ Ծանօթ է որ եւրոպական չուկաները ողողուած են չինական ապրանքներով եւ կացութիւնը չատ վտանգաւոր է, Եւրոպա կրնայ մէկ միլիոն աշխատաւոր գործազուրկ ընել։ Ամէն բան սկսաւ Յունուար 1էն, երբ գործն վերցաւ եւ Չինաստան ուզածին չափ ապրանք կը ղրկէ կերպասեղէնի եւ հագուստեղէնի մարզերուն մէջ։ Մէյտ իճ Չայնա քի – շըրք մը մէկ ու կէս Եւրօ կ'արժէ, երբ Ֆրանսա պատրաստուած նոյն քի-շըրքը 4 Եւրոյէն աւելի է։ Պրիւսէլ պարտի փըրկութեան միջոցներ ձեռք առնել, բայց այդ պարագային ալ Չինաստանի Արտաքին նախարարը յայտարարած է որ "Չինա–Եւրոպական գործակցութիւնը ամբողջական է եւ ռազմավարական" եւ չէ ծածկած որ Չինաստան դէմ է պարտադրուած որեւէ սահմանափակումի։ Ֆրանսա կ'ուզէ փաստել որ Եւրոպա կրնայ վահան մը ըլլալ եւ այդ առընչութեամբ Ֆրանսայի մտահոգութիւնները քիչ չեն։ Կայ գործազրկութիւնը Ֆրանսայի մէջ, նաեւ "Ոչ"ի վախը Սահմանադրութեան հանրաքուէին։ Փ. Տէվէճեան կ'ուզէ որ ժամ առալ առնուին հարկ եղած միջոցները։

ՍՈՒՐԻԱ. ամբողջովին քաշեց իր զօրքերը Լիբանանէն Ապրիլ 25ին, երեք տասնամեակ ներկայութենէետք։ Ապրիլ 26ին ալ պէյրութ կը ժամանէր ՄԱԿ-ի պատուիրակութիւնը որ պիտի հաստատէր այդ զօրքերուն մեկնումը։ Միաժամանակ լիբանանեան Ներքին ապահովութեան սուրիահպատ զօրավարը՝ Ժամիլ Ա. Սայէտ իր հրաժարականը տուած է առարկելով որ "քաղաքական չատ կարեւոր փոփոխութիւններ կան երկրին մէջ"։

ՊՈՒՏԻՆ տարեկան ուղերձը արտասանեց Ապրիլ 24ին եւ բացատրելու համար Ռուսաստանի կրած դժուարութիւնները, յայտարարեց թէ "անցեալ գարու աշխարհաքաղաքական մեծագոյն աղէտը Խորհ. Միութեան քայքայումն էր", որ ողբերգութիւն մըն ալ եղաւ ժողովուրդին համար։ Պուտին անդրադարձած է նաեւ Կովկասի եւ յայտնած թէ զօրավիդ է Ջէյհնիոյ երեսփոխանական ընտրութիւններուն ու չեչոտած որ ահաբեկչութեան դէմ պայքարը չէ վերջացած։

ՕԶԱՔԱՅԻ (ձախոն) երկաթուղիի արկածին զոհերու հաշուեկշիռը զգալի չափով մը կրեց եւ Ապրիլ 26ին մեռելներու թիւը հասած էր 73ի, աւելի քան 400 վիրաւոր կար, մինչ ղեռ ողջեր կը փնտրուէին փլատակներու տակ։ Կառախօսքը չատ արագ կ'երթար եւ ուղեվարը չէ կըրցած տէրը մնալ կառախօսքին, երբ պարտէր դիծ փոխել։

ԼԻԻՔՍԱՆՊՈՒՐԿի մէջ, Ապրիլ 25ին ստորագրուած է Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ անդամակցութեան համաձայնագիրը Եւրոպական Միութեան, որ կրնայ իրականանալ 2007 Յունուար 1ին, բայց երկու երկիրներն ալ բազմաթիւ պայմաններ ունին լրացնելիք։ Եւրոպայի երկու ամէնէն աղքատ երկիրներն են։

ԳԼՕՏ ԼՈՐԻԷՕ, Ֆիկարոյի աշխատակիցը մեռած է կեռանա, 69 տարեկանին։ Ծանօթ լրագրող, մեծ մտաւորական մըն էր Մերձաւոր Արեւելքի, քանիցս նաեւ գացած է Հայաստան։

ՀԱՏՈՒԱԾՈՒՄ՝ 2015 ՀԱՄԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
COLLECTIF 2015 : REPARATION
collectif2015@otc-france.org

REVENDIQUER CE QUI DOIT L'ÊTRE

Pour rappeler aux instances européennes que la reconnaissance et la réparation du génocide des Arméniens sont deux éléments indissociables du devoir de Justice

Pour réaffirmer que le génocide est inséparable de la Question arménienne en Turquie.

REUNION PUBLIQUE

LE JEUDI 28 AVRIL A 20 HEURES

Salle de l'ASIEM, 6 rue Albert de Lapparent, Paris VIIe
— Métro Ségur —

SOYEZ PRESENTS

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

ARMÉNIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés de 8 Jours et de 12 Jours
Saberatours SevanVoyages
SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com
www.saberatours.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
Armavia Արմավիա

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 28
JEUDI
28 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.189 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.189

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐՍԷԼ

ՄԱՐՍԷԼ (*"Յառաջ"*).– *Մարսէյլի եւ չրջակայ քաղաքներուն մէջ Հայոց Ցեղասպանութեան 90ամեակը ոգեկոչուեցաւ բազմազան ձեռնարկներով եւ այլազան նախաձեռնութիւններով առանց հաւաքական եւ միասնական առանցքի մը։*

Ապրիլ 24ի օրը տեղի ունեցան երեք կարեւոր ձեռնարկներ՝ հիմնաքարի հանդիսաւոր դէպեդում հանրային յուշարձանի մը՝ նուիրուած նահատակներուն, ցոյց եւ էքիմֆնիք աղօթք։

Ժամը 12ին, 12րդ թաղամասին մէջ (Գօմոնի հայաշատ արուարձան), "1915 Ապրիլ 24" եւ "Շառլ Ֆատուզ" փողոցներու խաչաձեւումին եւ նոր համբայի մը հողամասին վրայ, Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ժան-Գլօտ Կօտէն, Պուշ տիւ Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահը՝ Ժան-Նոէլ Կէռինի, Փրովանս Ալփ Գոթ տ'Ազիւրի Շրջանային Խորհուրդի նախագահը՝ Միշէլ Վօզէլ միասնաբար առաջին քարը դրին ու կնքեցին 1915ի Հայոց Ցեղասպանութեան յուշարձանին, ներկայութեամբ Պուշ տիւ Ռոնի նահանգապետ Քրիսթիան Ֆրէմոնի, յուշարձան որուն բացումը պիտի կատարուի 2006 Ապրիլ 24ին։

Այս յուշարձանի կառուցումը նախաձեռնութիւնն է Մարսէյլի քաղաքապետարանին, Մարսէյլ – Արմէնի միութեան միջոցաւ եւ որուն անունով խօսեցաւ Ժիլպէր Քէրքէրեան՝ քաղաքապետական խորհուրդի անդամ։ Ելոյթներ ունեցան ապա Միշէլ Վօզէլ, Ժան-Նոէլ Կէռինի եւ հուսկ քաղաքապետը՝ Ժան-Գլօտ Կօտէն։ Այս թացառիկ արարողութեան ներկայ եղաւ երկու հազարէ աւելի բազմութիւն մը, ինչպէս նաեւ զանազան քաղաքական հոսանքներէ բազմաթիւ ընտրեալներ։

Նախապէս առաւօտեան ժամը 9ին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ որուն նախագահեց Կոմիտաս Վրդ. Ճովհաննեան, արտասանութիւով ներչնչուած քարոզ մը։ Ցետոյ, բազմութիւնը թափօր կազմեց եւ ուղղուեցաւ դէպի "1915 Ապրիլ 24" փողոցի սկիզբը կանգնած յուշարձանը։ Աղջեւէն քալեցին հայ սկաուտները, հայկական դպրոցներու աշակերտութիւն, Հ.Ց.Դ.եան պատասխանները եւ Նոր Սերունդի երիտասարդները։ Տպաւորիչ տողանցք մը պաստառներով, դրօշակներով եւ լոզունգներով։ Ցուշաքարին առջեւ վերջին հոգեցոյց մը և ծաղկեպսակներու զետեղումէ մը յետոյ խօսք առին Թաղամասի երիսփոխան - քաղաքապետը՝ Ռոլան Պլոմ, Ժիլպէր Քէրքէրեան՝ քաղաքապետարանի խորհուրդի անդամ, Էլիան Գազանճեան՝ 11րդ եւ 12րդ Թաղամասերու խորհրդական եւ Սագօ Տէմիրճեան (Հ.Ց.Դ. կոմիտէի անդամ)։ Այս ձեռնարկը նախաձեռնութիւնն էր Մարսէյլի 11րդ եւ 12րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանին եւ Մարսէյլի Հայկական Կազմակերպութիւններու Ներկայացուցչական Խորհուրդին։

Ժամը 14ին Ս.Ս.Ա.Է.Ի.ի կողմէն պատասխանեցին աւելի քան հազար հինգ հարիւր հոգի ցոյցի մը համար որ սկսաւ Փրատոյի ծովափը, "Դաւիթի արձանին" առջեւ, առաւ Փրատոյի պողոտան, իր ամբողջ լայնքով եւ իջաւ մինչեւ Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցին։ Աղջեւէն քալեցին իննսուն կիներ սեւ զգեստներ հագած եւ ձեռքերնին մէկական մեխակ։ Ապա, եկան պատանիները, քաղաքական ու եկեղեցական անձնաւորութիւնները նոյնպէս մեխակներով, ինչպէս նաեւ ժողովուրդը։ Պատկառելի ցոյցը յառաջացաւ դանդաղ քայլերով, բազմաթիւ պաստառներով եւ դրօշակներով գունաւորուած, բայց անաղմուկ, առանց ձայնի, առանց որեւէ լոզունգի։ Լուռ երթ մը, որ կանգ առաւ Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ ուր Ս.Ս.Ա.Է.Ի.ի տեղական նախագահը՝ Միշէլ Կէվիքեան կարդաց յանձնեց - նամակ մը ուղղուած Թրքական իշխանութիւններուն եւ իր երկու փոխ նախագահներուն հետ պահարանը դրաւ հիւպատոսարանի նամակատուփը։ Հիւպատոսարանը պաշարուած ու պահպանուած էր ոստիկանական ուժերով։ Ապա, թափօրը հասաւ Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցին ուր սկաուտները, պատանիները, անձնաւորութիւնները մէկ առ մէկ դրին մեխակները նահատակաց յուշարձանի բոցին չուրջ։ Ցետոյ, խօսք առին Թաղամասի երեսփոխան - քաղաքապետը՝ Տոմինիք Թիան, Ընդհ. Խորհուրդի ներկայացուցիչը՝ Անդրէ Ձիպրայէլ, Շրջ. Խորհուրդի ներկայացուցիչը՝ Փաթրիք Մէնուէլ և Ս.Ս.Ա.Է.Ի.ի ներկայացուցիչը. այս վերջինը հայերէնով։

Ժողովուրդը, առանց որեւէ միջադէպի ցրուեցաւ աւելի ճիշդ մեծ մասը դէպի Մարսէյլի Լա Մաժոր Մայր եկեղեցին ուղղուեցաւ։

***

Մարսէյլի եւ չրջակայքին մէջ տասնըհինգ օրերու ընթացքին տեղի ունեցան այլ նախաձեռնութիւններ, որոնց կ'անդրադառնանք մեր յաջորդ թիւերով։

***

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Հայկական համայնքը բողոքի ցոյց կատարած է Թուրքիոյ հիւպատոսարանին դէմ։ Երգած են Հայաստանի փառերգը, եռագոյնը ծածանած, Թուրքիան դատապարտող պաստառներ ու կոտորածներու

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹԱԼԱԹԻՆ «ԱՓՈՍՐԻ ՏԵՏՐԱԿԸ»

Թուրք մամուլի ամէնէն յայտնի օրաթերթը "Հիւրրիյէթ" Ա. էջի աչքառու խորագիրով կը յայտարարէր թէ գտնուած է Թալէթի պատկանած այն սեւ տետրակը ուր 1915ին ան արձանագրած է Անատոլուէն տարագրուած Հայերուն ցանկերը։ Տետրակը, կ'ըսուի թէ խնամքով պահուած էր Թալէթին կնոջը Թոռնուհիին կողմէ։

Թալէթ հոն արձանագրած է թէ քանի՛ հայ տարագրուեցաւ, թէ ամէն մէկ քաղաք ու չրջանէ քանի՛ Հայու կիրարկուեցաւ Տեղահանութեան օրէնքը։

Մուրատ Պարտաքչը որ պատմական նիւթերու մասին կը գրէ, հիմնուելով տետրակի պարունակութեան կ'ըսէ թէ Թալէթի հաչիւով 1914ին օսմանեան հողերուն վրայ ապրող Հայերուն ընդհանուր թիւը 1 միլիոն 256 հազար 403 էր։ Ատոր 1 միլիոն 187 հազար 818ը լուսաւորչականներն էին, 63 հազար 967ը կաթողիկէները։ Դժուար չէ նչմարել թէ երկու չարանուանութիւններուն համար տրուած թիւը չի համապատասխաներ ընդհանուր թիւին։ Հաւանական անտեսումներ ալ նկատի առնելով Թալէթ 1,5 միլիոն կ'ընդունի եղեր Հայերուն ընդհանուր թիւը։

Այս զանդուածէն 924.158 հոգի տեղահանուեր է։ աքսորականներու թիւով առաջին դիրքի վրայ է Սեբաստիան (141 հազար 592 հոգի), վերջին՝ Գոնիան (4.381 հոգի)։

Մ. Պարտաքչը "Տեղահանութեան ամէնէն կարեւոր փաստաթուղթը" կը կոչէ տետրակը որուն մէջ կ'ըսէ թէ կան նաեւ որբերու, հայապատկան չէնքերու, կալուածներու, ագարակներու, հանքերու բաժնեթուղթերուն ցանկերը։ Նոյն աղբիւրը քաղաքներու նչումով ցոյց տրուած է Թուրքերու որդեգրած հայ որբերու թիւերը որոնց ընդհանուր գումարը 6.858 է։ կ'անդրադառնանք աւելի լայնօրէն։

***

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹԱՐԻՍԻՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Մարտի վերջին չաբաթավերջին Թըրքական մամուլը տեղ տուած էր լուրի մը ուր կ'ըսուէր թէ Անգարա կը պատրաստուէր Ինճիրլիքի ամերիկեան զինուորական խարիսխին խաղաքարտը գործածել Ցեղասպանութեան ԱՄՆ-էն ճանաչումի վանդին դէմ ("Յառաջ", Մարտ 30)։ Ծանօթ է որ Թուրքիա Իրաքի պատերազմին ԱՄՆու կողքին մասնակցութիւնը մեծ չափով է որ թուրքիա Իրաքի պատերազմին ԱՄՆու կողքին մասնակցութիւնը մեծ չափով է որ Թուրքիոյ եւ Իրանի դէմ անոր գործածութեան պնդումները անհիմն են, անկէ զինուորական ռազմամթերք պիտի չփոխադրուի, եւլն.։

Նոր լրատուութեան մէջ խօսք չկայ խարիսխին Ցեղասպանութեան պնդումին դէմ դրաւարկի դերին մասին։ Բան մը որ ապահովութիւն տալէ աւելի մտահոգիչ ազդակ է։

Ռ. ՓՈՉԱՐԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ

Նախագահ Ռ. Փոչարեան Ապրիլ 26ին պատասխանած է Թուրք վարչապետ Թ. Էրտողանի նամակին որով կ'առաջարկէր հայ եւ Թուրք պատմաբաններու կազմի մը յանձնել 1915ի նիւթին քննութիւնը։

Հայաստանի նախագահը գրած է.

"Յարգելի պրն. վարչապետ, ստացայ Ձեր նամակը։ Իսկապէս որպէս հարեւաններ մենք պէտք է փորձենք ուղիներ որոնել այժմ եւ ապագայում համերաշխ ապրելու համար։ Այդ իսկ պատճառով հէնց սկզբից մենք առաջարկել ենք հաստատել դիւանագիտական յարաբերութիւններ, բացել սահմանները եւ երկխօսութիւն սկսել երկու երկրների ու ժողովուրդների միջեւ։

Աշխարհում, մասնաւորապէս եւրոպական մայրցամաքում, կան հարեւան երկրներ, որոնք ունեցել են դժուարին անցեալ, որի շուրջը տարակարծիք են։ Սակայն դա նրանց չի խանգարում ունենալ բաց սահմաններ, բնական յարաբերութիւններ, դիւանագիտական կապեր, ներկայացուցիչներ միմեանց մայրաքաղաքներում, եւ այդ բոլորով հանդերձ զուգահեռաբար բննարկել վիճելի հարցերը։

Անցեալին անդրադառնալու Ձեր առաջարկը չի կարող արդիւնաւէտ լինել, եթէ չի անդրադառնում ներկային ու ապագային։ Արդիւնաւէտ երկխօսութեան մէջ ներգրաւուելու համար մեզ անհրաժեշտ է ստեղծել նպաստաւոր եւ համապատասխան քաղաքական միջավայր։ Երկկողմ յարաբերութիւնների զարգացման պատասխանատուութիւնը կրում են կառավարութիւնները, եւ մենք իրաւասու չենք դա դիւազօրել պատմաբաններին։ Ուստի մենք առաջարկել ենք եւ կրկին առաջարկում ենք առանց նախապայմանների մեր երկու երկրների միջեւ հաստատել բնական յարաբերութիւններ"։

Նամակը աւարտած է հետեւեալ տողերով.

"Ահա այս ենթախորքին վրայ կարող է գումարուել միջկառավարական յանձնաժողով՝ բննարկելու երկու երկրների միջեւ առկայ ամէնէ խնդիր կամ բոլոր կարեւոր խնդիրները՝ նպատակ ունենալով լուծել դրանք եւ հասնել փոխըմբռնման"։

ՔՐՏԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻՆ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԷՆ

"Լօզվիւր Կիւնէմ" քրտական թերթը իր կայքէջին վրայ Ապրիլ 24ին ամբողջ էջ մը յատկացուցած է Հայկական Ցեղասպանութեան. հոն ներողութիւն խնդրուած է հայ ժողովուրդէն, ցոյց տրուած լուութեան եւ մեղսակցութեան համար։ Թերթը, ինչպէս կը գրէր "Մարմարա" (Ապրիլ 26) չատ ցնցող տողերով անդրադարձած է հայրութեան կրած մեծ տառապանքին ու սեփական երկրին մէջ թշնամի նկատուելով աքսորուելու ճակատագրին։

Թերթը կ'ըսէ թէ հայ ժողովուրդէն ներողութիւն կը խնդրէ այն պատճառով որ ինք ալ մինչեւ այսօր բաւարար արձագանգ չէ եղած վէրքին, անհրաժեշտ վիճարկումը չէ բացած հարցին մասին, չէ խզած լռութիւնը։

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վերջին տասնամեակում Հայաստանում եւ Սփիւռքում «Գալուստ Կիւլպէնկեան» հիմնադրամի աջակցութեամբ ու հովանաւորութեամբ հրատարակուեցին եւ հայագէտների գատին յանձնուեցին բազմաթիւ կոթողային գործեր, որոնցից մի քանիսը նոյնիսկ արժանացան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի բարձր մրցանակներին (1)։ «Գալուստ Կիւլպէնկեան» հիմնարկութեան հայկական բաժնի հոգատար վերաբերմունքին ենք պարտական նաեւ հայագիտական հիմնական պարբերականների («Բազմավէպ», «Հանդէս ամսօրեայ», ՀՀ ԳԱԱ «Պատմաբանասիրական հանդէս», «Հասկ հայագիտական» եւն.) անխաթար հրատարակութեան հարցում։

2003 թ. «Մատենադիրք Հայոց» խորագրով մի ջղագրային հայագիտութեանը նոր կայացուեց մի նոր մատենաշար, որը նախատեսում է Ե.–ԺԲ. դարերի հայ դրաւոր մշակոյթի յուշարձանների (ներառեալ նաեւ անտիպ բնագրերի) համեմատաբար ամբողջական հրատարակութիւնը արդի գիտական մակարդակով։ Արդէն հրատարակուել են առաջին երեք գրքերը, իսկ չորրորդն ուղարկուել է տպարան։ Մատենաշարի առաջին չորս գրքերը ընդգրկում են Ե-Է դարերի 52 հեղինակների 148 բնագրեր՝ անկախ բնագրային միաւորի ծաւալից։ Մատենաշարը ձօնուած է Հայոց գրերի ստեղծման 1600-ամեակին։

Գիտակցելով ստանձնած գործի կարեւորութիւնը եւ ծրագրելով չարունակել աշխատանքը՝ կատարողներս, բնականաբար, սպասում էին լոյս տեսած հատորներին վերաբերեալ քննական արձագանքների։ Հաշուի առնելով նշուածի դիտողութիւնները՝ հնարաւոր կը լինէր եթէ ոչ բացառել, ապա նուազագոյնի հասցնել վրիպումները եւ գրանով լրիւ բացառել չեղումները արդի գիտութեան պահանջներից։ Իսկ ներկայ յօդուածը մի փորձ է քննական հայեացք նետելու ներսից։

*
**

Մատենագիրք Հայոց, Անթիլիաս-Լիբանան, հատոր Ա, Ե դար, 2003, 1288 էջ, հատոր Բ, Ե դար, 2003, 1312 էջ, հատոր Գ, Զ դար, 2004, 561 էջ, հատոր Դ, Է դար, 2005, 1350 էջ

Մատենաշարի նախաձեռնողը «Գալուստ Կիւլպէնկեան» յայտնի հիմնարկութեան հայկական բաժինն է (տնօրէնն՝ տոքթոր Զաւէն Եկաւեան)։ Շատ բացառիկ է Մեծի Տանն Կիւլիկիոյ Տ.Տ. Արամ Վեհափառ Հայրապետի օրհնութեան դրով։ Մատենաշարի հրատարակութիւնը իրականացուում է Անթիլիասում՝ Կիւլիկիոյ կաթողիկոսարանի տպագրատում, Նորայր Ծ. Վրդ. Ասլճեանի հսկողութեամբ։

Մատենաշարը հրատարակութեան է պատրաստուել Հայաստանի ամերիկեան համալսարանի «Ալիս Օհանննէսեան» Հայ դասական մատենագրութեան թուային դրադարանի աշխատակիցների (դիտական ղեկավար՝ Մերուժան Կարապետեան) եւ դիտական այլ հաստատութիւնների (Մատենադարան, Գիտութիւնների ազգային ակադեմիա) մասնագէտներից կազմուած դիտական խորհրդի (գլխաւոր խմբագիր՝ Ալէքսան Յակոբեան) կողմից։

Մինչեւ դիտական տեսանկիւնից մատենաշարի վերլուծութեանն անցնելը, նշենք գործնական մի կարեւոր հանգամանք։ Հայերէնում միջնադարեան դրական երկերի մի չարք հրատարակութիւններ, որոնք պարտաւոր է օգտագործել հայագէտը, երբեմն լոյս են տեսել մէկ–երկու հարիւրամեակ առաջ, իրրեւ օրէնք՝ սահմանափակ տպաքանակով։ Յաճախ անմատչելի են անգամ վերջին տասնամեակների հրատարակութիւնները։ Այդ առումով նոր չարքն ունի հայ դրականութիւնն աւելի մատչելի դարձնելու նշանակութիւն։

1. ՆԻՒԹԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ

Հասկանալի է որ, տուեալ բնագրի հրատարակիչը ընտրութիւն է կատարում եւ դադ հրատարակութիւնների միջեւ կամ իր կողմից առաջարկում քննական նոր տարբերակ։ Նոր ձեռագրերի կամ հնատիպ գրքերի հրատարակութեան (վերահրատարակութեան) դէպքում ուժի մէջ է մընում հայագիտութեան քնագաւառում ընդունուած կարգը։ Հրապարակման արդի պահանջները յայտնի են. տուեալ դէպքում դրանց կրկնութիւնը կը լինէր աւելորդ։

ա. Նիւթերի կամ նիւթերի չարքին նախորդում է համառօտ (1.3 էջ) առաջաբան, որտեղ տրւում է յուշարձանի ընդհանուր դրականաբանական բնութագիրը, դիտական եւ աւանդական պատկերացումները հեղինակի, երկի առեղծման ժամանակի, վայրի, հանգամանքների վերաբերեալ։ Առաջաբանների հեղինակների կողմից ձեւի կատարեալ միասնութեան պահպանումը անհնարին կը լինէր, թէպէտ եւ ցանկալի։ Այնուամենայնիւ, հաշուի առնելով «Մատենադիրք Հայոց» չարքի ընկղմանքը, այն է՝ հրապարակել դրաւոր յուշարձանները՝ հնարաւորինս հետեւելով նրանց առաջացման, ժամանակի վերաբերեալ աւանդական թուագրմանը, առաջաբանների հեղինակների առջեւ խնդիր է դրուած եղել յատակ եղանակով ներկայացնել այդ աւանդոյթը։ Պատմիչների դէպքում լուծումներն աչքի առաջ են. Կորիւնը եւ Մովսէս Խորենացին ներկայանում են որպէս Մաշտոցի ու Սահակ Պարթեւի աշակերտներ, Ղազար Փարպեցին Վահան Մամիկոնեանի ժամանակակիցն է, իսկ Ագաթանգեղոսի եւ Բիւզանդի երկերը նախորդում են Փարպեցու կողմից հեղինակած պատմութեանը։ Բայց միւս դէպքերում աւանդական տեսակէտը անհրաժեշտ էր ներկայացնել լրացուցիչ բացատրութիւններով։ Նշուած սկզբունքը չէր զրկել տուեալ դրական յուշարձանի հրատարակչին երկի ժամանակի վերաբերեալ սեփական կարծիքը պահպանելու իրաւունքից, եւ այդ առումով չատ յրատակ է չարադրել իր տեսակէտը Բ. Ճառութիւնեանը (Հա. Բ, էջ 2123-2136) «Աչխարհացոյց»-ի վերաբերեալ։

բ. Առաջաբաններն աւարտւում են մատենագիտական ցանկերով։ Հաշուի առնելով հայ դասական հեղինակների վերաբերեալ եղած մատենագիտութեան յաճախ (օրինակ՝ Մովսէս Խորենացու, Ագաթանգեղոսի կամ Եզնիկ Կողբացու պարագայում) ահռելի չափերը, այստեղ համառօտ բերւում է հարցին վերաբերող այն հրապարակումների մատենագիտական ցանկը, որոնց օգնութեամբ կարելի է գտնել հարցի մասին եղած ամբողջ եւ կարեւոր գրականութիւնը։

«Մատենադիրք Հայոց»-ի առաջին չորս գրքերում տեղ են գտել մեր գպրութեան ոսկեդարից մինչեւ է դարի վերջը ստեղծագործած հայ հետեւեալ հեղինակների երկերը.

Հատոր Ա - Գրիգոր Լուսաւորիչ, Սահակ Պարթեւ, Կորիւն, Փաւստոս Բիւզանդ, Եզնիկ Կողբացի, Եղիշէ, Գիւտ Ասրահեզացի, Մամբրէ Վերծանող, Անանիա Թարգմանիչ, Ցովհան Մանդակունի

Հատոր Բ - Ագաթանգեղոս, Մովսէս Խորենացի, Ղազար Փարպեցի

Հատոր Գ - Բարկէն Ոթմսեցի, Վաչագան Աղուանից արքայ, Դաւիթ Անյաղթ, Մատթէ Գիտնաւոր, Աբրահամ Մամիկոնեան, Սահակ Ուղկացի, Պետրոս Սիւնեցի, Ներսէս Բագրեւանդացի, Ցովհաննէս Գաբեղենացի, Ներսէս Ռաժիկ, Մովսէս Յուրատեցի, Վրթանէս Քերթող, Գրիգոր Քերթող, Մովսէս Եղիվարդեցի։

Հատոր Դ. – Աբրահամ Աղբաթանեցի, Կոմիտաս կաթողիկոս, Ցովհան Մայրագոմեցի, Վիրոյ Աղուանից կաթողիկոս, Անանուն Կաղանկատուացի, Սմբատ Վըրկանից մարզպան, Մաթեւոսաղա, Ցովհան Մամիկոնեան, Ներսէս Տայեցի, Ցովսէփ Բրուիայրեցի (Անապատական), Անանիա Շիրակացի, Սեբէոս, "684 թուականի պատմութեան" Անանուն հեղինակ, Փիլոն Տիրակացի, Դաւիթ Հարքացի, Դաւիթ Քերական, Անանուն Քերական, Մովսէս Քերթող, Մովսէս Սիւնեցի, Թէոդորոս Քոթենաւոր, Անաստաս վարդապետ Ցերապոլսեցի, Սահակ Ձորափորեցի։

Թուարկուած հեղինակների աշխատութիւններից "Մատենադիրք Հայոց"-ում մասամբ ներկայացուած են նախկինում եղած դիտական հրատարակութիւնները, մատենաշար սկզբունքներով համակարգուած, իսկ որոշ դէպքերում, ընթերցողին առաջարկում են, փաստօրէն, ամբողջութեամբ նոր հրապարակումներ։ Այսպէս, Ա. հատորում տեղ է գտել Եղիշէի "Մեկնութիւն Արարածոց Գրոց" աշխատութիւնը՝ յաւելուածով։ Ժամանակին այդ երկը հրատարակութեան էր պատրաստել Լեւոն Խաչիկեանը, սակայն այն մնացել էր անտիպ։ 1992 թ. հրատարակուել են Լ. Խաչիկեանի պատրաստած բնագրից առանձին հատուածներ(2), իսկ այժմ "Արարածոց մեկնութիւնը" Ցակոբ Քէօսեանի չանքերով լոյս տեսաւ էապէս լրացուած։

Մովսէս Դասխուրանցու "Պատմութիւն Աղուանից" երկում բառացի արտագրուած՝ Ե.–Ի. դարերում Հայոց Արեւելից կողմանց գպրութեան կենտրոններում ստեղծուած երկերի հրատարակութիւնները Ալէքսան Ցակոբեանի կողմից երկու առաջնային ձեռագրատիպերի եւ ճառընտիրների համապրմամբ վերանայուել են նոր քննական բնագրերում։ Կազմուել են նոր բնագրեր՝ "Վաչագանի վէպը" (հտ. Դ., էջ 49–112), Անանուն Կաղանկատուացու "Պատմութիւն յաղագս յարուցման ազգաց բարբարոսաց" երկը (հտ. Դ., էջ 369–414), Ցովսէփ Անապատականի "Ճչատակագրութիւնը" (հտ. Դ., էջ 579 – 585), 684 թուականի Անանունի "Պատմութիւնը" (հտ. Դ., էջ 793–895), Ագաթանգեղոսի Վիրոյ կաթողիկոսի Ներբողեանը (հտ. Դ., էջ 361–367)։

Է. դարի Թղթերի մեծ մասը "Մատենադիրք Հայոց"-ում տրուած են նոր համեմատական հրատարակութիւններով։ "Թղթոց դրքի"՝ մեզ հասած միակ եւ նախկինի հրատարակութիւնների համար հիմք ծառայած ամբողջական գրչագրի նիւթերը համեմատուել են էջմիածնական "Գիրք Թղթոցի" երկու ձեռագրերի հետ։ Այսպէս՝ նորովի կազմուած բնագրերով են հրատարակուած Գիւտ Ասրահեզացու, Մատթէ Գիտնաւորի, Ցովհաննէս Գաբեղենացու, Աբրահամ Աղբաթանեցու, Սմբատ Վրկանից մարզպանի, Մաթեւոսաղա եպիսկոպոսի, Ցովհան Մայրագոմեցու Թղթերը։

"Կանոնագիրք Հայոց" ժողովածոյում ընդգրկուած Աղուանի ժողովի կանոնները, Աբրահամ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի "Թուղթը", Կարնոյ եւ Դուինի ժողովների կանոնները տրուած են "Կանոնագրքի" քննական բնագրի հեղինակ Վազգէն Ցակոբեանի համեմատած ձեռագրական նիւթի եւ լրացուցիչ աղբիւրների հիման վրայ՝ Ալէքսան Ցակոբեանի կողմից կազմուած սկզբունքորէն նոր դիտաքննական բնագրերով։

Ալէքսան Ցակոբեանի կողմից "Մատենադիրք Հայոց"-ի համար կազմուել են նաեւ Է. դարի երեք պատմիչներից Ցովհան Մամիկոնեանի "Պատմութեան Տարաւնոյ" ու Փիլոն Տիրակացու "Ժամանակագրութեան" դիտաքննական բնագրերը, որոնք, միանալով Սեբէոսի "Պատմութեանը" (Գ. Աբգարեանի աշխատասիրութեամբ), ամբողջացնում են դարի հայ պատմագրական ժառանգութիւնը արդի դիտական մակարդակով ներկայացնելու չանքերը։

Իւրաքանչիւր դարն ընդգրկող նիւթի վերջում զետեղուած են տուրբղրքային ընթերցումների, տեղանունների, ցեղանունների եւ անձնանունների, տոհմանունների ցանկեր։

ԿԱՐԷՆ ԻՒԶԲԱՇԵԱՆ
ԱԼԷՔՍԱՆ ՑԱԿՈԲԵԱՆ
ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
(Մատենաշարի գիտական խորհրդի անունից)

(Մնացեալը յաջորդով)

---

(1) Սրանց շարքում յիշատակելի են յատկապէս Երեւանի պետական համալսարանի հրատարակած հսկայածաւալ "Հայոց հոմանիշների բացատրական" եւ բազմահատոր "Հայաստանի եւ յարակից շրջանների տեղանունների" բառարանները։

(2) Լեւոն Խաչիկեան *Եղիշէի "Արարածոց մեկնութիւնը"*. խմբագրութեամբ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի, Երեւան, "Զուարթնոց" հրատ., 1992։

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ-ՓԱՐԻԶ-ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԵՍ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ

ՍՈՒՐԷՆ ՇԷՐԻՓ

Օդակայանի սպասման սրահին մէջ, Շողեր չատ անհամբեր էր եւ նոյնքան յուզուած։ Արդեօք ինչ արտաքինով պիտի ներկայանար Վարդենին՝ իր երբեմնի ամենամտերիմ ընկերուհին, զոր չէր տեսած երեսուն երկար տարիներէ ի վեր։ Շատ հեռուները մնացեր էին իրենց լիսէական հասարակաց տարիները։ Շրջանաւարտ ըլլալէ յետոյ Շողերը համալսարանի դրական ճիւղը մտած էր եւ տարաւոմբ տատամսումէ ետք ընտրած հոգեբանութեան բաժինը, ուրկէ չրջանաւարտ կ'ըլլար քանի մը տարի յետոյ։ Ապա ուսուցչութիւն, ամուսնութիւն եւ բաւական ուշ ծննդաբերութիւն մը։ Իսկ Վարդենին լիսէէն հեռանալէն կարճ ժամանակ վերջ, ամուր նիւթականի տէր խոստմնալից երիտասարդ մը ճանչցած էր ընտանեկան հաւաքոյթի մը ընթացքին։ Ընտանիքներու պաշտօնական չփումներ, առաջին ելոյթներ, նշանախօսութիւն եւ չատ չանցած ամուսնութիւն։ Իրենց հարսանիքին հազիւ տարին լրացած, արդէն կը մեկնէին Ամերիկա՝ հրաշք երկիր, մեծ յոյսերով եւ յատկնութեամբ, նաեւ լուսապայծառ հեռանկարներով։ Շողեր իր ընկերուհին վերջին անգամ տեսած էր անոր հարսանիքին օրը, երբ ինք դեռ համալսարանի ուսանողուհի էր։ Շքեղ եւ փարթամ ուսնամարզութիւն մը կարելի էր անուանել այդ հարսանիքը։ Չար լեզուները կը բամբասէին ըսելով թէ այդ աղջիկը կը "իւղոտ կտոր" մը գտած էր։ Փեսան վարելուչ էր, հարուստ եւ գործունեայ։ Քաջածանօթ իր գործին, քաղքենի եւ ընկերական։ Շողեր բարի նախանձ կը զգար իր ընկերուհիին նկատմամբ։ Շատ պիտի ցանկար նման ամուսնութիւն մը ընել, բայց ներկայիս հորիզոնը դատարկ էր, արդէն ինք այդ ուղղութեամբ չէր մտածեր։ Համալսարանի վերջին դասարանին էր որ մօտէն ճանչցաւ իր ապագայ ամուսինը որուն արդէն երկու տարիէ ի վեր հետեւէր առանց զգացնելու։ Բարի եւ լաւ կրթուած երիտասարդ մըն էր Արսէն որ գրեթէ հակապատկերն էր Վարդենիի ամուսնոյն։ Ցիպիքապէս անշուք, իմացական մակարդակի վրայ սահմանափակ, բայց բարեացակամ եւ ջնեասէր։ Իր կարողութեանց սահմանները գիտակից էր։ Այսուհանդերձ հաւմոզուած էր որ ընկերութեան մէջ իրեն ալ համեստ տեղ մը ապահովուած էր։

Երբ Շողեր օր մը պաշտօնապէս ծանօթացուց Արսէնը իրրեւ իր խօսեցեալը, մայրը եւ հայրը անմիտաս նայուածքներ ուղղեցին իրենց աղջկան։ Յաջորդ երեկոյեան մայրը աղջկան յորդորեց որ կարճ ժամանակէն լուծէ իր ընկերութիւնը այդ ազգն հետ, չեչտելով որ պէտք է կանուխէն վերջ տալ իրենց յարաբերութեան որպէսզի երկու կողմն ալ ժամ առած ճշդեն իրենց ապագայ ուղղութիւնները։ Արսէնը բացարձակապէս անարժան էր իրեն, ան արդէն վատահաւար պիտի անդրադառնար այս իրողութեան։ Հայրը չէզոք կը մնար, ինչպէս միշտ, աւելի լայն հակացողութիւն ցոյց տալով եւ իր աղջկան մեծ վստահութիւն ունենալով։ Մօրը խորհուրդները թոլորովին հակառակ ազդեցութիւն գործեցին Շողերի վրայ որ իր յարաբերութիւնները ընդհակառակը խըստացուց Արսէնին հետ։ Կարծես կ'ուզէր ստուգել վճռականօրէն թէ Արսէն իրապէս իրեն յարմա՞ր էր թէ ոչ։ Հազիւ երեք ամիսէն վճիռը հաստատուեցաւ։ Արսէնին հետ պիտի ամուսնանար։ Հակառակ մօտաւոր թէ հեռաւոր ազգականներու բողոքներուն, Շողեր ընդդիմացաւ։ Արսէն չուտով հիւանդանոցի մը մէկ հոգեբանի պաշտօն մը գտաւ համեստ ամսականով, յայդողէէ վերջ մուտքի քննութիւն մը։ Շողեր ալ իր կարգին ուսուց-

չութեան պաշտօն մը գտած էր: Վերջապէս ամէն ինչ անուշի կապուեցաւ իր ընտանեկան շրջանակին մէջ: Նախ ծնողները համակերպեցան, ապա մօտաւոր ազգականները սկսան հաճելի գտնել Արսէնի ներկայութիւնը: Եւ այսպէսով Շողեր ալ իր կարգին առաւանցաւ: Ամէն ինչ կարգին էր, բացի երախայի մը բացակայութենէն: Իրենց բոլոր ջանքերը եւ դիմումները ապարդիւն մնային տարիներ շարունակ:

Շողեր իր յոյսը կորած էր, արդէն տարիքն ալ քառասունի մօտեցած: Սակայն անսպասելին իրականացաւ եւ օր մըն ալ Շողեր յղի մնաց: Արտասովոր խնամք եւ միջոցառումները հարկ եղան հաւանական վիժում մը կանխելու համար: Վերջապէս կը ծնէր Նորայրը, իրենց այնքան ըւպասած երախան:

Նորայր հազիւ ճլտորած, Շողեր սկսաւ հետաքրքրուիլ արտասահման գաղթելու գաղափարով, տարուած ըլլալով այդ չրջանին տիրող ընդհանուր հոսանքէ մը, առանց իսկ վերլուծելու սոյն գաղափարին լուրջ հրամայականները, եթէ իրապէս պոյտիւն ունէին այս վերջիններըը: կարճ վարանումէ մը յետոյ յաջողեցաւ համոզել Արսէնը՝ Ֆրանսա հաստատելու: Արսէն բաւական դժուարաւ համակերպեցաւ իր կնոջը, նկատի ունենալով իր սահմանափակ կարողութիւնները օտար երկիր մը յաջողելու ուղղութեամբ, մանաւանդ որ իր ֆրանսերէնը տարրականի սահմանը չէր անցներ: Շողեր առաջ մղեց փոխադարձ փաստեր, ծանրանալով համալսարանի մէջ իր ձեռք ձգած ֆրանսերէնի լուրջ պաշարին վրայ: Կը բաւէր պատրաստել իր ամուսինը՝ կատարելագործելու իր լեզուն: Ուստի այր ու կին լուրջ պատրաստութեան ձեռնարկեցին դասընթացքներու հետեւելով: Երբ իրենք պիրենք բաւարար չափով զինուած զգային, սկսան զանազան բարեկամական թէ պետական չփումները յառաջացնել մինչեւ որ յաջողեցան մեկնիլ Ֆրանսա եւ կեցութիւն հաստատել Փարիզ: Այսօր, երկարաեւ պայքարներէ յետոյ արժանաւոր կեանք մը կրցեր էին ապահովել իրենց՝ ըստ Շողերի չափանիշներուն, Նորայր արդէն 12 տարեկան յաղթանդամ տղայ մըն էր:

Երբ անցնող տարիներու ապրումները ժապաւէնի մը արագութեամբ տողանցեին Շողերի գլխուն մէջ, Լոս Անճըլըսէն հասնող օդանաւի ճամպռոզներ սկսեր էին արդէն դուրս ելլել ճամպրուկները հաւաքած: Շողեր վարանոտ էր եւ մտահոգ թէ ինչպէս պիտի ճանչնար իր երբեմնի դասընկերուհին: Վերջին հինգ–վեց տարիներու ընթացքին որեւէ լուսանկար չէր բաժնած իրմէ: Կանոնաւոր կը զրուցէին հեռաձայնով: Ծանկարծ նչմարեց խարտեաշ մազերով չիանամեայ կին մը արտակարգօրէն չպարուած եւ զբեթէ խայթող, կարմրագոյն զգեստով մը, ակնթարթի վրդովմունք մը յետոյ մօտեցաւ եւ ճանչցաւ Վարդենին. "Ախ քա սիրելիս քեզ որքան կարօտցեր էի" գոչեց Շողեր: Ողջագուրեցան: Վարդենին չատ գուարթ տրամադրութեամբ համբուրելէ ետք Շողերին զոյգ այտերը, ըսաւ. "Ա՛խ, ինչքան ուզղ

(Շար· Ա· էջէն)

նկարները ցուցադրած: "Մեր պայքարը կը չարունակենք, մինչեւ հանրինք ճանաչումին ու արդարութեան" յայտարարած է համայնքին պետը Ա· Շէմէնեան: Նոյն օրը Երուսաղէմի հին քաղաքին մէջ 1915ի զոհերուն յիշատակին եկեղեցական արարողութիւն մը տեղի ունեցած է Ս· Յակոբի վանքը, որու յաջորդած են սըրբերէց եւ Սիոն լերան վրայի յուշահամալիրին մէջ կատարուած մոմավառութիւնը:

***

ՎՐԱՍՏԱՆ

Թիֆլիսի մէջ Վրաստանի հայկական դործակցութեան կեդրոնը համերահաւաք կազմակերպած է Թրքական դեսպանատան դիմաց: Ցուցարարները բողոքած են Թուրքիոյ ժխտողական քաղաքականութեան, 1915ի իր մեղքը ընդունելու մերժումին դէմ: Վրացական խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը ծաղկեպակ դետեղած է մայրաքաղաքին Խոջիվանքի պանթէոնին մէջ ուր կան հայ անձնաւորութիւններու չիրխմները: Արարողութեան մասնակցած են բազմաթիւ Թիֆլիսահայեր, երեսփոխան Վան Բայբուրդեան եւ առաջին անգամ ըլլալով Վրաց ուղղափառ եկեղեցւոյ ներկայացուցիչը՝ Բորժոմի Թեմի առաջնորդ Սեբաքիմի Արք·:

Ողեկոչումի արարողութիւն կատարուած է Հաւլաբարի Ս· Էջմիածին եկեղեցիին մէջ· մասնակցած է Վրաստանի Եբեւանի դեսպան Գ· Խոսրոյեւ:

Ջաւախքի մէջ ոդեկոչումը սկսած է Ապրիլ 23ի իրիկունչն երբ երիտասարդութիւնը խարուկահանդէս մը կազմակերպած է չրջանին բարձունքներուն, յատկապէս Թրքական սահմանին մօտ գտնուողներուն վրայ: Յաջորդ օրը Ախալքալաքի, Նինոծմինդայի չրջաններուն, նաեւ գրեթէ բոլոր գիւղերուն մէջ բազմամարդ հաւաքներ տեղի ունեցած են դատապարտելու համար Հայոց դէմ գործուած արարքը եւ յայտնելու թէ Թուրքիա կանուխ կամ ուշ պէտք է հաշիւ տայ: Ամէն տեղ կոչ եղած է Վրաստանի Հորհրդարանին ալ որ ճանչնայ եւ դատապարտէ Ցեղասպանութիւնը:

Ախալքալաքի մէջ թաղմութեան մաս կազմած է փոքրամասնութիւններու եւրոպական կեդրոնին տեղւոյն դրասենեակին տնօրէնը Մ· Հերթֆոտ որ դատապարտած է 1915ին գործուած ոճիրը:

Ախալցխայի, Ծալկայի մէջ ալ բազմութիւնները ոդեկոչած են 1915ի զոհերը: Ծալկայի ոդեկոչումին մասնակից ղեկավար դէմքերէն Մ· Յկխիչվիլի խոստացած է չրջանին մէջ Ցեղասպանութեան յուշարձան մը կանդնել:

***

ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՑ

Մայրաքաղաք Մոնթէվիտէոյի մէջ Ապրիլ 22ին հոծ բազմութիւն մը մասնակցած է Ցեղասպանութեան յուշարձանին մօտ կատարուած արարողութեան: Անոնց մէջ գտնուած են Ե· Գասաճքեան վարժարանի 155 աշակերտները:

Քաղաքական խորհուրդի նախագահը ելոյթով մը զօրակցութիւն յայտնած է հայ ժողովուրդին: Խօսք առած է Բ· Յունանեան որ մէկը եղած է օրուան ծրագրին հեղինակներէն եւ քաղաքապետական խորհուրդի անդամ է: Ան առաջարկած է հրապարակ մը կոչել Ցեղասպանութեան անունով եւ առաջարկը միաձայնութեամբ ընդունուած է:

Հոնկէ բազմութիւնը ինքնաշարժերով դիմած է Ս· Ներսէս Շնորհալի եկեղեցին, ուր նաւ յարգանքի արարողութիւն մը կատարուած է Եղեռնի յուշարձանին առջեւ ուր բոլոր ներկաները կարմիր մեխակներ դետեղած են:

⁂

ՇԱԽԻ

Փարիզեան արուարձաններէն Շաւիլի ու չրջակայքի Հայերը պատշաճօրէն նըշեցին Եղեռնի 90ամեակը: Կիրակի, Ապրիլ 24ին պատարագ մատուցուեցաւ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ· ապարտմէն հոդեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ ի յիշատակ 1915ի նահատակներուն: Օրուան պատարագիչն ու քարոզիչն էր Շաւիլի հոգեւոր հովիւ Գր· Աբգ· Խաչատրեան: Յաւարտ պատարագի 160 հոգինոց թափօր մը Փրանսական եւ հայկական դրօշներով ուղղուեցաւ Շաւիլի նահատակաց յուշարձանը: Ծաղկեպսակ դետեղեցին Պուլոնը-Պիյանքուրի փոխ նահանգապետ Ֆ· Լըմալօ, երեսփոխան Ժ··Ժ· Կիյէ եւ քաղաքապետ Ժ· Լըվէն: Ներկայ էր նաեւ Սեւրի քաղաքապետը:

Արարողութեան սկիզբը Գրիգոր Աբգ· խօսք առնելով յիշեցուց պահանջատէր ըլլալ յանուն մեր նահատակներուն եւ արդարութեան: Իր խօսքերը նաեւ թարգմանուեցան Ֆրանսերէնի: Ցետոյ Ընդհանուր Հայ կազմակերպութիւններու խորհուրդին կողմէ Անթռեան Պաղտիկեան չեչտեց ժխտումի երեւոյթին դէմ պայքարելու պարտաւորութիւնը որ աշխատանքի յայն առաջդէգ կը բանայ: Իրմէ ետք երեսփոխան Կիյէ պատմական հակիրճ ակնարկ մը ետք զօրակցութիւն յայտնեց Հայ Դատին: Շաւիլի քաղաքապետը Ժ· Լըվէն խոնարհելով հայկական յիշողութեան առջեւ, նոյնպէս զօրակցութիւն հաստատեց: Աստղիկ Տէհէեանի երգած չարականէն ետք Լեւոն Շանթ դպրոցի աշակերտները 90 ճերմակ փուչիկներ արձակեցին երկինք, ի նշան արդարութեան եւ խաղաղութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻԼՕՏԷՐ Փարիզ եկաւ Ապրիլ 26ին, օգնելու Շիրաքին, պաշտպանելու համար Սահմանադրութեան հանրաքուէին "Այո"ն: Լիպերասիոն դիտել կու տայ որ Զափաթերոյի եւ Շրէօտէրի այս օժանդակութիւնը, որ չատ բնական չէ ատար երկրի մը կողմէ, կը մխի խուսափիլ անորոշ վաղորդայնեներէ, աւելի քան Շիրաքը փրկել: Ֆրանսայի "Ոչ"ը կրնայ ոչ միայն վարակիչ ըլլայ, այլեւ կասեցնել Եւրոպայի կառուցումը:

ՊՈՒՏԻՆ Ռուսաստանի պետական առաջին դեկավարն է որ այցելութիւն մը կը կատարէ Իսրայէլ, ուր կը հասնէր Ապրիլ 27ին, եգիպտոսէն անցնելէ ետք: Կը թուի որ Իսրայէլացիք չատ չեն գնահատած Պուտինի հիւմուրը, նախքան ճամբայ ելլելը: Արդարեւ Իսրայէլ դժգոհ է որ Ռուսաստան հրթիռներ կը ծախէ Սուրիոյ եւ Պուտին կատակելով բացատրած էր որ պաշտպանելու համար է Սուրիոյ նախագահին քնակավայրը իսրայէլեան օդանաւերու դէմ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ իշխանութիւնները կը պատրաստուին հրատարակելու տեղեկագիր մը, ըստ որուն ամերիկացի այն զինուորները, որոնք կրակ բացին Մարտ 4ին, իտալուհի ձուլիանա Սկրենան դէպի օդակայան փոխադրող կառքին վրայ, սպաննելով իտալացի պաշտօնատարը եւ վիրաւորելով լրագրողուհին, որեւէ յանցանք չեն գործած, պարզապէս յարգած են իրենց տրուած հրահանգները, ուրեմն անմեղ են: Իտալիա կը մերժէ այս մեկնաբանութիւնը, մինչ Ճ· Սկրենա յայտարարած է.– " Աւելի դէշ է քան ինչ որ կրնայի երեւակայել: Անընդունելի ապտակ մըն է Հռոմի համար": Պէրլուսքոնի նեղ կացութեան մատնուած է, ցաւելով որ քննութիւնը չվերջացած, կը խօսուի այդ մասին, մինչ ձախը վրդոված է եւ ամերիկեան քննութեան արդիւնքները նախատինք մը կը նկատէ եւ ամբաստանութեան ծանրակչիռ արտայայտութիւն մը Իտալիոյ նկատմամբ:

չեցին եղեռնի 90ամեակը: Կիրակի, Ապրիլ 24ին պատարագ մատուցուեցաւ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ· ապարտմէն հոդեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ ի յիշատակ 1915ի նահատակներուն: Օրուան պատարագիչն ու քարոզիչն էր Շաւիլի հոգեւոր հովիւ Գր· Աբգ· Խաչատրեան: Յաւարտ պատարագի 160 հոգինոց թափօր մը Փրանսական եւ հայկական դրօշներով ուղղուեցաւ Շաւիլի նահատակաց յուշարձանը: Ծաղկեպսակ դետեղեցին Պուլոնը-Պիյանքուրի փոխ նահանգապետ Ֆ· Լըմալօ, երեսփոխան Ժ··Ժ· Կիյէ եւ քաղաքապետ Ժ· Լըվէն: Ներկայ էր նաեւ Սեւրի քաղաքապետը:

Արարողութեան սկիզբը Գրիգոր Աբգ· խօսք առնելով յիշեցուց պահանջատէր ըլլալ յանուն մեր նահատակներուն եւ արդարութեան: Իր խօսքերը նաեւ թարգմանուեցան Ֆրանսերէնի: Ցետոյ Ընդհանուր Հայ կազմակերպութիւններու խորհուրդին կողմէ Անթռեան Պաղտիկեան չեչտեց ժխտումի երեւոյթին դէմ պայքարելու պարտաւորութիւնը որ աշխատանքի յայն առաջդէգ կը բանայ: Իրմէ ետք երեսփոխան Կիյէ պատմական հակիրճ ակնարկ մը ետք զօրակցութիւն յայտնեց Հայ Դատին: Շաւիլի քաղաքապետը Ժ· Լըվէն խոնարհելով հայկական յիշողութեան առջեւ, նոյնպէս զօրակցութիւն հաստատեց: Աստղիկ Տէհէեանի երգած չարականէն ետք Լեւոն Շանթ դպրոցի աշակերտները 90 ճերմակ փուչիկներ արձակեցին երկինք, ի նշան արդարութեան եւ խաղաղութեան:

Ի ՑԻՇՏԱՏԱԿ

Ժան–Ժագ Վարուժանի մահուան առթիւ "Ցառաջ"ին կը նուիրեն, փոխան ծաղկեպսակի.–

"Երկիր եւ Մշակոյթ" կազմակերպութիւնը 200 Եւրօ, Այրի Տիկին Մարի Անտոնեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Սուքիաս Սուքիասեան 50 Եւրօ:

Հ·Մ·Ը·Մ·–ՓՐԱՆՍԻ Վարչութեան
կազմակերպութեամբ

ՈՒՐԱԽ ԵՐԵԿՈՑԹ

Տեղի կ'ունենայ
Շաբաթ, Մայիս 14ին
«Les Diamantaires»ի մէջ,
ժամը 20·30էն սկսեալ:

Հասցէ՝
60 rue La Fayette 75009 PARIS
Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել 06· 80· 88· 12· 24 թիւին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԱԼ

Ուրբաթ, Մայիս 20ին
ESPACE JULIEN
39 cours Julien 13006 MARSEILLE

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ
(հայերէն)

"ՉԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ"
Երեւանդ ՕՏԵԱՆ – Միքայէլ ԿԻՒՐՃԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝
Association Artistique Arménienne
«Les 3A»ի

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօսթոնի "Նայիրի" մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Հայկ Ադէմեանի մահուան առթիւ, Այրի Տիկին Մելինէ Ադէմեանէ, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեանէ, Տիկին Սօնա Մօրոյէ (Փարիզ) 50ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Էրիք Սարաճեանէ 40, Տէր եւ Տիկին Նորպէր Սարաճեանէ (Նիս), Ժոէլ Սարաճեանէ 30ական Եւրօ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1955 - 2005
50 ans de Colonie de la Croix Bleue à Bellefontaine

GRAND CONCOURS DE DESSIN
OUVERT A TOUS LES ENFANTS
DE 6 A 14 ANS

Thème : la vie à la colonie de Bellefontaine (jeux, activités, promenades...)
3 dessins, primés par un jury de spécialistes, seront imprimés sur des tee-shirts et vendus le jour de la fête.
Tous les dessins seront exposés le 17 juillet à la colonie.

Dessins à exécuter avec feutres, ou pastels, ou gouaches... sur papier (format 24/32) en privilégiant les couleurs franches.

Dessin à envoyer avant le 30/04/05 à l'adresse suivante :

MCA CBAF
Concours de dessin
9 rue du Cirque
38200 VIENNE

Sans oublier de mentionner au dos, le nom, la date de naissance, l'adresse et le N° de téléphone de l'artiste en herbe.
Pour tous renseignements :
Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Vienne
Tél. : 04 74 53 25 91

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avz vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
inscrivez-vous sur le site
www.croixbleue-france.org

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension
•
Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF
•
Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

ՀԱՏՈՒԾՈՒՄ՝ 2015 ՀԱՄԱՀԱՄԲՈՒԹԻՒՆ
COLLECTIF 2015 : REPARATION
collectif2015@otc-france.org

REVENDIQUER CE QUI DOIT L'ÊTRE

Pour rappeler aux instances européennes que la reconnaissance et la réparation du génocide des Arméniens sont deux éléments indissociables du devoir de Justice

Pour réaffirmer que le génocide est inséparable de la Question arménienne en Turquie.

REUNION PUBLIQUE

LE JEUDI 28 AVRIL A 20 HEURES

Salle de l'ASIEM, 6 rue Albert de Lapparent, Paris VIIe
— Métro Ségur —

SOYEZ PRESENTS

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 29
VENDREDI
29 AVRIL
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·190 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·190

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԷՐՏՈՂԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿԻՆ

Թուրքիոյ վարչապետը Ապրիլ 13ին Հայաստանի նախագահին ղրկած նամակին երեսունէն տրուած պատասխանը արժեւորելով ըսած է. "տող առ տող կարդացի նամակը: Մեր ըսածը այն չէր որ պատմաբանները որոշեն թէ ի՛նչ ձեւի բռնակալութիւն պէտք է տանիք: Քաղաքական այս որոշումէն առաջ կարգադրելի շատ կարեւոր հարց մը կայ: Պատմութեանէ բխողն է ան": *Ապա Թուրք վարչապետը կրկնած է դիւանները քանալու, երբորդ կողմերու դիւանները մէջ ալ պրպտումներ ընելու հարկը:* "Ատոր արդիւնքը եթէ հարկաւոր դարձնէ պատմութիւնը հարցապնդել, մենք պատրաստ ենք: Իր պատմութիւնը ուրացող ժողովուրդ չենք: Մեր պատմութիւնը մեզ երբէք չէ պարտադրած ամօթով խոնարհեցնել մեր գլուխը: Կը հաւատանք թէ այս պարագային ալ ճոյները կ'ըլլայ· մենք փաստաթուղթերով կը խօսինք ու անոնք մեզ ասիկա կը թելադրեն" *ըսած է Թ. Էրտողան:*

Ան քննադատած է նաեւ լոպիական աշխատանքով տեղ հասնելու ձգտումը, ըսելով թէ բանի չեն ծառայեր աշխարհի խորհրդարաններէն արձակուած վճիռները: Թելադրած է դիւտական չրջանակի մէջ փաստերու նեցուկով քայլ առնել· այդ պարագային իրենք պատրաստ պիտի ըլլան արդիւնքին ենթարկուելու: Նոյն կեցուածքը թելադրած է հայկական կողմին ալ:

ՆՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻՈՑ

ՊԱՐՆԻԷ ԱԼ ԿԸ ՑԻՇԵՑՆԷ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպական Միութիւնը, Ապրիլ 26ին, խիստ ազդարարութիւն մը ըրած է Թուրքիոյ, զգուշացնելով որ չհեռանայ ժողովրդավար բարենորոգումներէն, որոնք կրնան խոչընդոտ մը ըլլալ բանակցութիւններու սկսելուն, վեց ամիսէն: Լիւքսանպուրկի նախագահութիւնը առիթէն օգտուած է արտայայտելու համար 25երու մտահոգութիւնը այդ ուղղութեամբ: Արտաքի նախարարը յայտարարած է. "կարգ մը հարցեր կը շարունակեն մեզ մտահոգել, մասնաւորաբար կրօնական ազատութիւնը, փոխրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութիւնը, մարդկային եւ ընկերային իրաւունքներու գործածութիւնը, հաղաքացիական ընկերութեան եւ բանակին միջեւ կապերը":

Միւս կողմէ, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը Միշէլ Պարնիէ դիմած է Լիւքսանպուրկեան նախագահութեան որ յիշեցնէ Թուրքիոյ "յիշողութեան" իր պարտականութիւնը Հայոց Ցեղասպանութեան վերաբերեալ: Ճշդած է որ այդ ուղղութեամբ հոլանտացի իր պաշտօնակիցին զօրակցութիւնն ունի: Նախարարը չեշտած է նաեւ "Եւրոպական ծրագիրը հիմնուած է հաշտութեան պահանջին վրայ: Պէտք է հաշտուիլ ուրիշներու հետ, պէտք է հաշտուիլ նաեւ ինքզինքի հետ: Այդ մարտահրաւէրն է որու պէտք է յաղթէ Թուրքիա Հայոց Ցեղասպանութեան համար":

Լիւքսանպուրկ հերթական նախագահն է Եւրոպական Միութեան:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՋԱԽԱԿՈՂՄԵԱՆ ԿՈՒՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵԼՈՒ

Թրքական լրատուիւներ կ'արձագանգեն Հայկական Ցեղասպանութեան ընդհատմամբ ձախակողմեան երեք կուսակցութեան դիրքին: Ընկերվար Ժողովրդավարութեան, Ազատութեան եւ Ջօրակցութեան, Աչխատանքի կուսակցութիւնները չանտեսելով հանդերձ կատարածին մէջ հայկական պատասխանատուութեան բաժինն ալ, յայտարարած են թէ Թուրքիա ժխտումով, ուրացումով չի կրնար տեղ հասնիլ, հարկ է ամէն բանէ առաջ ներողութիւն խնդրել հայ ժողովուրդէն:

Աչխատանքի կուսակցութեան ընդհանուր նախագահի օգնականը Մ. Եալչընտաղ ըսած է թէ օսմանեան բանակին Թիկունքին Հայերու տարած գործունէութիւնը, Թուրքեր սպաննելը չեն կրնար արդարացնել ո՛չ տարագրութեան քաղաքականութիւնը, ո՛չ ալ մէկ միլիոն Հայու մաքրագործումը: Ապա առած է հետեւեալ ոճիրներուն համար Գերմանիոյ խնդրած ներողութեան օրինակը:

Ընկերվար Ժողովրդավարութեան կուսակցութեան նախագահի օգնականը Վ. Սարըսէօզէն ալ համակարծիք է Եալչընտաղի. պէտք է յայտարարել թէ տարագրութեան օրէնքին հետեւանքը արիւնալի դէպքերը իթթիհատական ղեկավարութեան գործած մեղքն էին եւ նախ Հայ ժողովուրդէն, ապա ամբողջ մարդկութենէն ներողութիւն խնդրել:

Ազատութեան եւ Ջօրակցութեան կուսակցութեան ընդհանուր նախագահը Հ. Գոզանօղլու ալ առաջարկած է ինչպէս ամէն պատմական նիւթ, 1915ի տարագրութիւնն ալ դիտել ոչ թէ կեղեքողին, այլ զոհին աչքերով, մտայնութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈԿՈՑԻ մէջ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են ցուցարարներու եւ կառավարական ուժերու միջեւ: Աւելի քան քսան մեռեալ կայ եւ 100ի մօտ վիրաւորները: Ընդդիմութեան համախմբումի թեկնածուն Էմմանիւէլ Աքիթամի Պոպ Ինքզինք նախագահ հռչակած է այն պահուն, երբ իչխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան թեկնածուն Ֆօռ Կնասինկպէ նոյնը ըրած էր: Նիժերիա "ապաստահմանադրական" որակած է ընդդիմադիրին յայտարարութիւնը, քանի ձայներու մին մէկ երրորդը ձեռք ձգած է: Ինչպէս կը պատահի նման կացութիւններու մէջ, թալանի կը տրուի ամէն ինչ եւ Ֆրանսացիներն ալ կը չանան մեկնիլ: Ֆրանսա կը դատապարտուի ափրիկեան իր ձախող քաղաքականութեան համար:

ԷՕՊԻՒՄ Ա.380 օդանաւը փորձի իր առաջին թռիչքը կատարեց Ապրիլ 27ին, Թուլուզ Պլանեաքի օդակայանէն, ուր հաւաքուած էին տասնեակ հազարաւոր հանդիսականներ: Թռիչքը կատարուեցաւ լաւագոյն պայմաններու մէջ: Երբ 2006ի երկրորդ վեցամսեակին սկսի երթեւեկը ապահովել, օդանաւը կրնայ 550էն 800 ճամբորդ փոխադրել: Ապրիլ 28ին, Շիրաք Թուլուզ գնաց չնորհաւորելու համար անձնակազմը:

ՍՈՒՐԻՈՑ Տեղեկատուութեան նախարարը՝ Մեհտի Տախլալահ յայտարարած է որ Լիբանանցիներու դիմումին վրայ է որ իրենց զօրքերը քաչեցին երկրէն, թէեւ Լիբանանի Մչակոյթի նախկին նախարարը (Հարիրիի օրով) Ղասան Սալամի կը դանէ որ սուրիական զօրքին քաչուիլը Ֆրանսական յաղողութիւն մըն է: Լիբանանի երեսփոխանական ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան Մայիս 29ին:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՊՈՍԹԸՆ

ՊՈՍԹԸՆ ("Յառաջ")..

Մեծ Եղեռնի 90ամեակը բազմազան ձեռնարկներով նչուեցաւ Ամերիկայի Մեծն Պոսթընի չրջանին մէջ: Ձեռնարկները սկսան Սեւ Թուականէն չաբաթ մը առաջ եւ չարունակուեցան անկէ ետք:

Ոգեկոչումները զործադրուեցան տարբեր բնոյթի ձեռնարկներով.- բանախօսական, միջեկեղեցական, երաժչտական, վաւերագրական ժապաւէններ, հոդեհանգստեան պատարագներ մատաղներով, եւլն.:

ՆԱՀԱՆԴԱՒԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱՊՐԻԼ 22ԻՆ

Աւանդութիւն դարձած օրէնքով, այս տարի եւս տեղի ունեցաւ Ապրիլեան ոգեկոչումը Նահանգային Ներկայացուցիչներու Տան մէջ, հայ երկու ներկայացուցիչներու նախաձեռնութեամբ. Ռէյչըլ Գաբրիէլեան եւ Փիթըր Գուէտճեան, որոնք կատարեցին հաւաքին բացումը եւ փակումը:

Բացման աղօթքը կատարեց Վեր. Կրեկըրի Ցարութիւնեան, իսկ ամերիկեան եւ հայկական պետական փառերգները երգեցին հայ զոյգ վարժարաններուն աչակերտները – Ս. Սահակեան եւ Հայ Կոյրերու Ակադեմիա:

Կառավարիչին տեղակալը Քէրըի Հիլէյ հակիրճ անդրադարձ մը ունեցաւ Հայկական Ցեղասպանութեան մասին, կարդալէ առաջ բացակայ կառավարիչին՝ Միթ Ռոմնիի Ապրիլեան հրովարտակը որպէս Ցիչատակութեան Օր: Ապա Տիկին Քէրըի երկու վերապրողներու՝ Մարիամ նակչուեթիւնը, այլեւ քրիստոնեայ այլ փոքրամասնութիւններ եւ այլ ժողովուրդներ:

Անդրադառնալով Թուրքիոյ անդամակցութեան համար Հոկտեմբերին բացուելիք բանակցութիւններուն, եթէ նախադահութիւնը կը չեչտէ թէ Գոփընհակընի չափանիչները պէտք է յարգուած ըլլան եւ բանակցութիւններուն ընկերանայ պատմութեան ուղղամիտ ճանաչում մը, ներառնելով բացուած վէրքերուն ու անարդարութիւնները: Հայութեան եւ քրիստոնեայ կամ ոչ այլ փոքրամասնութիւններու հետ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները շատ կարեւոր դարձուցած են այս հանդամանքը:

ԵԽ-ն պիտի չարունակէ մօտէն հետեւիլ Եւրոպական Միութեան եւ Թուրք կառավարութեան բանակցութիւններուն: Միութիւնը պետութիւններու համախմբում մըն է որ հիմնուած է անձի իրաւունքներու, ժողովրդավարութեան եւ իրաւական պետութեան յարգանքին վրայ· ատոնք առընչուած են արդարութեան ու խաղաղութեան, զօրակցութեան եւ բազմամչակութեան, հաչտութեան ու լայնախոհութեան, արտայայտութեան ազատութեան եւ փոխադարձ յարգանքի սկզբունքներուն. Չանք կը տարուի որ այս արժէքները եւրոպացիին առօրեային անհրաժարելի մասը կազմեն:

Զանոնք կիրարկելու Թուրքիոյ յանձնառութիւնը, յատկապէս իր փոքրամասնութիւններուն եւ սահմանակից երկիրներուն հետ յարաբերութիւններուն մէջ, Եւրոպական Միութեան իր անդամակցութեան նախապայմանը պիտի ըլլայ:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպական եկեղեցիներու Համաժողովի (ԵԽ) նախագահութիւնը Ցայտարարութիւն մը հրապարակած է Հայկական Ցեղասպանութեան 90ամեակին առթիւ: Շուէտ հաւաքուած նախագահութիւնը կը ձայնակցի Հայութեան երկու կաթողիկոսներուն՝ Գարեգին Բ.ի ու Ազգամ Ա.ի թէ Հայկական Ցեղասպանութիւնը եւ անոր առընչուած ոճիրներ պէտք է երթեք մոռացութեան մատնուին: Ճանչցանքը պէտք է ընդունուի եւ իրականութիւնը ըսուի: Պատմական սեփականութեան հետ քննադատական կեցուածքով քննութիւն մը ներողութեան ճամբայ կը հարթէ, ինչպէս նաեւ յիշողութեան դառնութիւններու զարմանին եւ հաւաքական ապրումի մը կառուցումին:

Նախագահութիւնը թուրք կառավարութեան կը դիմէ անյապաղ քայլերու ձեռնարկելու հայեացքով հաչտութեան մը ուղղութեամբ, ճանչնալով իր յանցաւորութիւնը եւ հռչակելով իրականութիւնը: Կը նչէ նաեւ թէ Թուրքիոյ ներկայի տարածքին վրայ գործած ոճիրները թիրախ չունէին միմիայն հայ բնակչութիւնը, այլեւ քրիստոնեայ այլ փոքրամասնութիւններ եւ այլ ժողովուրդներ:

Անդրադառնալով Թուրքիոյ անդամակցութեան համար Հոկտեմբերին բացուելիք բանակցութիւններուն, եթէ նախագահութիւնը կը չեչտէ թէ Գոփընհակընի չափանիչները պէտք է յարգուած ըլլան եւ բանակցութիւններուն ընկերանայ պատմութեան ուղղամիտ ճանաչում մը, ներառնելով բացուած վէրքերուն ու անարդարութիւնները: Հայութեան եւ քրիստոնեայ կամ ոչ այլ փոքրամասնութիւններու հետ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները շատ կարեւոր դարձուցած են այս հանդամանքը:

ԵԽ-ն պիտի չարունակէ մօտէն հետեւիլ Եւրոպական Միութեան եւ Թուրք կառավարութեան բանակցութիւններուն: Միութիւնը պետութիւններու համախմբում մըն է որ հիմնուած է անձի իրաւունքներու, ժողովրդավարութեան եւ իրաւական պետութեան յարգանքին վրայ· ատոնք առընչուած են արդարութեան ու խաղաղութեան, զօրակցութեան եւ բազմամչակութեան, հաչտութեան ու լայնախոհութեան, արտայայտութեան ազատութեան եւ փոխադարձ յարգանքի սկզբունքներուն. Չանք կը տարուի որ այս արժէքները եւրոպացիին առօրեային անհրաժարելի մասը կազմեն:

Զանոնք կիրարկելու Թուրքիոյ յանձնառութիւնը, յատկապէս իր փոքրամասնութիւններուն եւ սահմանակից երկիրներուն հետ յարաբերութիւններուն մէջ, Եւրոպական Միութեան իր անդամակցութեան նախապայմանը պիտի ըլլայ:

«ՀԱՑ» ՀԱՍԱՆԸ ԱՆՋՐԵՒԻՆ ՈՒ ԿԱՐԿՈՒՏԻՆ ՄԻՋԵՒ

Քրտական օրաթերթը "Էօզկիւր Փոլիթիքա" (Ապրիլ 27) Հայկական Ցեղասպանութեան մասին յօդուածներու, յօդուածաչարքի մը քով տեղ տուած էր Հասան Գարգմազ անուն 90ամեայ "Հայ"ու մը պարագային: Քրտական Տէրսիմի մէկ դիւղին մէջ ծնած է ան, 1915ին: Ընտանիքը ստոյգ մահէն փրկուած է, ապաստանելով տեղացի քիւրտ ցեղախումբերուն: Ինք պատահարներուն տեղեկացած է յետագային, մտիկ ընելով հօրը պատմածները:

Երբ ծնողքը կը մահանայ, ինք աղաներուն քով բանուոր կ'ըլլայ: Կ'ապրի, ինչպէս ուրիչ վերապրողներ, ինքնութիւնը գաղտնի պահելով: Վախը տիրական զգացումը կ'ըլլայ կեանքին (հակառակ "անվախ" մականունին): 1938ին վախի պատճառները կը նորոգուին, երբ ծայր կու տայ քրտական ապստամբութիւնը: Զայն մարելու համար ձեռնարկուած կոտորածները կարմիրի կը ներկեն Մնճուր գետը. Հայերուն համար կը սկսի փախուստի երկրորդ ալիք մը:

Ներկայիս առանձին կ'ապրի "Հայ" Հասանը: Հովիւ է: Մայն Ըրըքերէն եւ քրտերէնի զուգ բարբառը կը խօսի: Զաւակները բոլորն ալ Եւրոպա փոխադրուած են: Ինք չի կրնար լքել իր երկիրը:

Կեանքի վերջալոյսին խաղաղ կեանքի մը ցանկութիւնը զինք լքած չէ. "Այնքան մարդ մեռաւ· այս լեռներուն վրայ ամէն մէկ բայլի դիակ կայ քաղուած: Պետութիւնը կրկին զինուած է այսօր, ամէն տեղ զինուորական գործողութիւններ կան: Ապրուածը կը բաւէ· նոր գոհեր, նոր մահեր թող չըլլան: Մինչեւ այսօրուան ապրուածներէն ո՞վ ի՛նչ շահեցաւ: Այլեւս կ'ուզենք խաղաղ ապրիլ" կ'ըսէ ան:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին Մաս)

Ցանկերը կազմուած են հետեւեալ սկզբունքներով՝

ա. Բոլոր ընագրերում գործածուած անձնանունների եւ տեղանունների տարբերակները առանձնացուած են տարընթերցումներից։

բ. Բառայօդուածի հիմնական ձեւի մօտ՝ փակագծում, տրուած են նրա տարբերակները,

գ. Եթէ բառայօդուածի հիմնական ձեւն ունի իրեն համահատասար գործածուած տարբերակներ, ապա «տե՛ս նաեւ»-ով տրուած են վերնագրած յղումներ,

դ. ազգանունից յղում է կատարուած տուեալ անձի անունով՝ գրելով ամբողջական տարբերակը,

ե. բազրերի առաջաբաններում հանդիպող յատուկ անունների էջահամարները ցանկերում ընդգծուած են։

Նման ծաւալուն աշխատանքներում ընթացքում, բնական է, պիտի ունենայինք վրիպումներ, Դրանցից մէկը շուրջ 445բ։ Շահապիվանում ընդունուած կանոնների բացթողումն էր ե դարի հատորներում։ Ցաւալի վրիպում էր նաեւ տեխնիկական պատճառներով ե։ դարի հատորներից Հ. Պօղոս Անանեանի հրատարակած Եղիշէի երկու ճառերի դուրս մնալը։

Ցաւօք, պիտի հաշուենք նմանատիպ անխուսափելի վրիպումների հետ եւ յետագային մի առանձին հատորով լրացնել դրանք։

2. ՆԱԽԿԻՆՈՒՄ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒԱԾ ԲՆԱԳԻՐԵՐԻ ՎԵՐԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդհանուր առմամբ այն վստահելի է, սակայն մի դէպքում թիւրիմացութիւն է տեղի ունեցել։ Ղազար Փարպեցու երկը պարունակող հնագոյն ամբողջական ձեռագրում (այժմ՝ Մաշտոցի անուան Մատենադարան, ձեռ. թիւ 2639) հեղինակի՝ Վահան Մամիկոնեանին ուղղուած թղթին նախորդում է գրչի մի ծանօթութիւն։ Ներկայացնելով պատմութիւնը, որը «երանելի իմ Ղազար պատմագրեաց», նա աւելացնում է, որ «ընդ նմին գրեցաք եւ զԹուղթս, զի ընթերցասէրքն զպատմութիւնս կարդալով, ընդ նմին եւ զԹուղթս ընթեռցեալ՝ զիորձ առցեն նորա լուսեթեան բանին» (3)։ Հրատարակիչները՝ Գ. Տէր-Մկրտչեանը եւ Ստ. Մալխասեանը, նշում են, որ ձեռագրում այդ առաջաբանից յետոյ անընդհատաբար չարտուհակւում է Թուղթը, միայն Թղթի առաջին՝ Փրկչին բառից առաջ խաչանշան է գրուած։ Այդ անանուն առաջաբանը, որ տեղ Թղթի բուն հեղինակի անունը չիշուում է երրորդ դէմքով, մի առանձին՝ Փարպեցու եզկերից անկատ մաս է եւ այդպէս էլ մնել է առաջին հրատարակութեան մէջ։ Մինչդեռ մեր չարքում (հտ. Բ, էջ 2378) գրչի առաջաբանը եւ Թուղթը թիւրիմացաբար ձուլուած են։

Բայց, պնդելով, ոչ ըստ դիտական պահանջների հրատարակուած բնագրերը ճշտութեամբ վերարտադրուեն չարքում, ոչով հակասութիւնների ենք հանդիպում։

Մովսէս Խորենացու՝ 1913 թ. նմանահան հրատարակութեանը (4) «Մատենադիրք Հայոց»ում կցուած են Աչոտ Սարգսեանի կողմից հաւաքուած պատառիկների տուեալները։ Մեր չարքում նրանք տեղաւորուած են ըստ բնագրի՝ միւս տարբերակների կողքին։ Հին տարբերակիչները մերժուել են ժամանակին հրատարակիչների կողմից, մինչդեռ Ա. Սարգսեանի ցանկում կայ առնուազն մէկը, որը հաստատապէս պատկանել է նախնական բնագրին եւ կարեւոր տեղում է մոցնում տարբերակների մէջ (5)։ Դրա ճշտութիւնը կրկին անգամ հաստատուեց, երբ Ա. Մարթեւոսեանին յաջողուեց վերականգնել Մաշտոցի Վարքի մի հատուածի իւրական կառուցուածքը։ Արդ, ինչպէ՞ս էր պէտք վարուել այդպիսի դէպքերում՝ պահել մերժուած ընթերցումների քաժնում, թէ՞ տեղափոխել եւ մոցնել հիմնական բնագիր։ Հարցը մնում է առկախ։

Վերոբերեալը կրկին անգամ հայագիտութեան համար տեսանելի է դարձնում բազմաթիւ երկերի լիովին նոր բնագրերի կազմման անհրաժեշտութիւնը, նոյնիսկ որոշ դասականների պարագայում։

3. ՆԻԽԵՐԻ ՁԵԻԱԻՈՐՈՒՄԸ ԵՒ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Մատենադիրք Հայոց» չարքը ձգտում է հետեւել հայագիտութեան բնագաւառում ընդունուած՝ յուշագրանքի գիտական հրապարակման ձեւերին, նախ եւ առաջ՝ «Պատմագիրք Հայոց» չարքի աւանդոյթին, որը սկիզբ է առել 1904 թ., Ղազար Փարպեցու երկերի հրատարակութեամբ։ Մինչդեռ գիտական հրապարակման նորմերը սկսել էին ձեւաւորուել աւելի վաղ, եւ նշուած չարքն ինքնին եղել է դրանց ժառանգորդը։ Հայոց մատենագրութեան եղած հրատարակութիւնների մի զգալի մասը երկար ժամանակ մնալու է չընթանալ ճշտութեան մէջ։ Ներկայ չարքը պիտի հաշուի առնէր այդ հանդամանքը եւ ձեւով եւս ապահովէր իր՝ որպէս նրանց ժառանգորդի, դիրքը։

Հրապարակուած նիւթերի գիտական չարուածքը աւանդական ընոյթի է, սակայն բնագրային տարընթերցումները կապուած են հիմնական բնագրի թուային նշաններով (footnote) եւ ոչ թէ տողի համարով, ինչպէս ընդունուած էր նախկինում եւ այժմ էլ դեռ երբեմն կիրառւում է։ Բնագրի տողերն առանձին նշուած չեն, չարուածքը երկսիւն է։ Միաժամանակ իւրաքանչիւր բնագրային տարբերակութեան չրջանակում համարակալուած են բոլոր նախադասութիւնները։ Վերջին պարագան թոյլ է տալիս առաւել ճշգրտութեամբ կատարել յղումները՝ հղուժարուելով նախկինում կիրառուող գլուխ-էջ-տող յղումների համակարգից։ Ուսումնասիրողը հեշտութեամբ կարող է գտնել եւ յղել համապատասխան հատուածները մինչեւ նախադասութիւնը ճշգրտութեամբ։ Բոլոր տեքստից տարբերուող տառատեսակով առանձնացուել են բնագրերում տակաւ բոլոր տարբերային հատուածները, որոնց յղումները տողատակում տրուած են համեմատական նիւթերին տառանիշերով։

Հատորների տպագրութիւնը՝ կեանքի կոչուած Անթիլիասում՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի տպարանում, կատարուած է բարձր մակարդակով, որակեալ թղթի վրայ, համակարգչային տառատեսակների յաջող չնորհութեամբ։ Ցատուկ նշելի է վրիպակների սակաւութիւնը, որը համակարգչային դարաշրջանում առայժմ (հայերէն լինքնաշխատ սրբագրիչի թացակայութեան պայմաններում) մինչադարեան բնագրերի հրատարակութեան պարագայում աւելի դժուար է ապահովել, քան ձեռքի չարուածքի ժամանակներում։ «Հայ դասական մատենագրութեան թուային գրադարանի» ծրագրաւորողների (դեկավար՝ Յովհաննէս Կիլոզեան) կողմից ստեղծուած որոշ համակարգչային ծրագրաչարեր հրաշալի գործիքներ հանդիսացան սրաբադրիչների՝ առաւել անթերի աշխատելու համար։ Ցատկապէս նշելի է յատուկ «Մատենադիրք Հայոց»-ի համար ստեղծուած հայերէն տեքստերի համաբարբառի եւ անուանացանկերի կազմման, ինչպէս նաեւ՝ տարբերային տեղիների յայտնաբերման ծրագրային փաթեթը, որը զգալիօրէն դիւրացրեց այս հսկայածաւալ նիւթի մշակումը։

Ընդհանուր առմամբ, «Մատենադիրք Հայոց»-ը, իբրեւ բնագրագիտութեան ոլորտում հայագիտութեան այսօրուայ ձեռքբերումներն արձանագրող հանրագիտարանային ամփոփում, յուսալի հիմք է դառնում հայագէտների նոր սերնդի յետագայ, աւելի խոր հետազօտութիւնների համար։

ԿԱՐԻՆ ԻՒԶԲԱՇԵԱՆ
ԱԼԵՔՍԱՆ ՑԱԿՈԲԵԱՆ
ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
(Մատենաշարի գիտական խորհրդի անունից)

*
**

«Մատենադիրք Հայոց» բազմահատոր ձեռնարկ ժողովածուն, ոչ նախատեսում է ընդգրկել հայ հին եւ միջնադարեան մատենագրութիւնն ամբողջութեամբ, արժանապատուէն նուէրը է մաշտոցեան մեծագործութեան՝ հայ գրերի ստեղծման 1600-ամեակ յոբելեանին։ Այն դառնալու է բոլոր հայագէտների սեղանի գիրքը եւ նոր տրակի հիմք է հայագիտութեան յետագայ առաջընթացի համար։

Սրանով, շատ աւելի մեծ ընդգրկմամբ, կարելի է ասել, վերականգնուում է Ֆրանսիայի հայագէտներ Վիկտոր Լանգլուայի եւ Խոտար Տիւլորիէի հիմնադրած աւանդոյթը, որոնք եւրոպական հայագիտութեանը նուիրեցին հայ պատմագրութեան ամբողջական ժողովածուներ։

Նոր մատենաշարը, որի Ե-Զ դարերն ընդգրկող առաջին երեք ընդարձակ հատորներն արդէն հրապարակի վրայ են, ըղգրկում է մատենագրական յուշարձանների բնագրերի առկայ բոլոր քննական հրատարակութիւնները, իսկ դրանց չգտնուելու դէպքում՝ ձեռագրերի հիմքի վրայ, յատուկ սոյն հրատարակութեան համար պատրաստուել են նոր քննական բնագրեր։ Հատորներն օժտուած են տեղանունների, ցեղանունների, անձնանունների, տոհմանունների եւ տուրքերային յղումների խնամքով կազմուած արժէքաւոր ցանկերով։ Այս ամէնը, եւ մասնաւորապէս՝ հատորների ամփոփած նիւթի համակարգչային տարբերակի գոյութիւնը, անհամեմատ հեշտացնում է հայագիտութեան բոլոր ոլորտներով եւ ուղղութիւններով զբաղուող գիտնականների գործը, նրանց աշխատանքը դարձնելով բազմակի աւելի արդիւնաւէտ։ Կարեւոր է վստահ ասել, որ նախատեսուած հատորների ամբողջացմամբ հայագիտութիւնը ապահով հիմք կ'ունենայ արդի գիտութեան միջազգային չափորոշիչներին համապատասխանելու համար։

Պէտք է ողջունել «Մատենադիրք Հայոց» մատենաշարի նախաձեռնողներին, յատկապէս չեշտելով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Տ.Տ. Ադամ սրբազնագոյն կաթողիկոսի, Կիլպէնկեան հիմնարկութեան հայ համայնքների սպասարկութեան բաժնի վարիչ Զաւէն Եկաւեանի եւ Հայ դասական մատենագրութեան թուային գրադարանի գիտական տնօրէն Մերուժան Կարապետեանի դերը։

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

(3) Ղազարայ Փարպեցւոյ Պատմութիւն Հայոց եւ Թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան, աշխատասիրութեամբ Գ. Տէր-Մկրտչեանի եւ Ստ. Մալխասեանի, Տփղ. խիս, 1904, էջ 186։

(4) Մովսէս Խորենացի. Պատմութիւն Հայոց. Քննական բնագիրը եւ ներածութիւնը Մ. Աբեղեանի եւ Ս. Յարութիւնեանի, Լրացումներ Ա. Բ. Սարգսեանի, Երեւան, 1991։

(5) 1913 թ. հրատ., էջ 326։ Այդ ընթերցման վրայ առաջին անգամ ուշադրութիւն էր դարձրել եւ հրապարակել Ս. Ռոշկայեանը՝ Մովսէս Խորենացու նորայայտ երկաթագիր պատառիկն ու Դանիէլեան նշանագրերի օգտագործման ժամանակի հարցը,– «Բանբեր Մատենադարանի», 1958, թիւ 4։

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ-ՓԱՐԻԶ-ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԵՍ

ՊԱՏՄՈՒԱԾ

ՍՈՒՐԷՆ ՇԷՐԻՔ

(Բ. եւ վերջին Մաս)

Երբ թէյի սեղանին չուրջ դէմ դիմաց տեղ գրաւեցին, երկու ընկերուհիներ սկսան անյապաղելի պատմել, իւրաքանչիւրը իր առօրեային, ընտանեկան կեանքի մանրամասնութեանց եւ մանաւանդ հասարակաց ընկերուհիներու մասին, չգիտնալով ո՛ր մէկէն սկսիլ, ո՛ր մէկ նիւթը չօշափել։ Ցաճախ մէկզմէկու խօսքը կ'ընդմիջէին, այնքան շատ բաներ ունէին պատմելիք։ Ժամերը չուտով սահեցան, երեկոյեան Արսէն կը վերադառնար իր գործէն։ Ցաջահեղանին չուրջ նոր պրոյց մը սկսաւ այս անգամ քիչ մը տարբեր բովանդակութեամբ։ Արսէն սուրճէն յետոյ կ'առաջարկէր իրենց վերջին արձակուրդին տեսերիզը դիտել միասնաբար։ Հոս Շողեր, ա՛լ աւելի կ'ոգեւորուէր, նկարագրելով վայրերը, անցուդարձերը, զուարթ եւ զուարճալի դրուագները։ Նորայր որ իր սենեակէն եկելով լրենց կ'ընկերանար, կը յիշեցնէր, նաեւ կը ճշդէր որոշ մանրամասնութիւններ զրոս մայրը կը մոռնար կամ չէր յաջողեր յստակօրէն բացատրել։ Երբ երկու տղամարդիկ իրենց սենեակները կը քաշուէին, ժամը արդէն կէս գիշերուան կը մօտեներ։ Սակայն երկու ընկերուհիները դեռ պէտք ունէին իրենց կարօտը յագեցնելու, այնպէս որ մտերմիկ պրոյցը չարունակուեցաւ մինչեւ առաւօտ երեքը։

Ցաջորդ առաւօտ երբ Վարդենի արթնցաւ, տղամարդիկը չատոնց մեկներ էին։ Շողեր խոհանոցին մէջ խնամուած նախաճաշի սեղան մը պատրաստած էր իր ընկերուհիին, սակայն այս վերջինը նախ չատ մութ դաւս խոհանոցը, յետոյ նեղսրտութեամբ ըսաւ զարմանքով։ Նոյնքան զարմանքով Շողեր փոխադարձեց։ "Մենք չատ յաճախ երեք հոգիով չենք նեղուիր"։ Վարդենին աւելցուց։ "Կ'ուզէի որ տեսնէիր իմ խոհանոցս՝ լոյսերու մէջ, ութ հոգի հանդիստ կը նստի"։ "Ուրախ եմ քեզի համար, բայց ես չատ գոհ եմ իմ վիճակէս" ըսաւ Շողեր վերջ տալու նպատակով այս անախորժ խօսակցութեան։

Ցաջորդ օրերուն Վարդենի ալ աւելի մօտէն կը հաստատէր Շողերին վարած ընտանեկան կեանքի պայմաններուն անբաւարարութիւնները, ըստ իր չափանիշներուն։ Ցաճախ կը հակազդէր քննադատելի կէտ մը գտնելով։ "Ինչպէս կրնաք այս պայմաններուն մէջ ապրիլ" կամ "Միացեալ Նահանգներ ասանկ խեղճութիւններ գոյութիւն չունին"։ Եւ կամ ուրիշ առիթով մը՝ "ինչո՞ւ այսինչը այսպէս չես ըներ" եւլն.։ Շողեր սկսեր էր լրջօրէն անհանգստանալ այս կարգի մեղադրանքներու դէմ, սակայն չատ ալ կարեւոր չէր նկատեր ընկերուհիին քննադատութիւնները խորհելով որ ուրիշ միջավայրի եւ տարբեր կենցաղակերպի վարժուած է պարզապէս վարդենին։

Սակայն այս կարգի խորհրդածութիւնները հետզհետէ սկսան աւելի լուրջ եւ մտահոգիչ բնոյթ մը ստանալ։ Վարդենին նախ սկսաւ քննադատել հիւրանոցին կահաւորումը, ապա կարգ ու տարքը. "Պէտք է կարճ ժամանակէն փոխես այս ժամանակավրէպ կարասիները", յետոյ՝ "Այս հայելին հիւրանոցիդ կեդրոնամասը ի՞նչ գործ ունի" եւ կամ "Այդ ի՞նչ աստիճան խճողեր ես ապակեղարմանդ"։ Շողեր սկսաւ վիրաւորուիլ այս տեսակ արտայայտութիւններէն, բայց կը համբերէր ու ներողամիտ կ'ըլլար հաստատելով իր ընկերուհիին անկեղծութեանը, կը մտածէր որ Վարդենին կը փափաքէր որ ինք աւելի լաւ պայմաններու մէջ ապրի։

Շաբաթավերջին Արսէն, Նորայրի ալ մասնակցութեամբ առաջարկեց Փարիզեան չրջապտոյտ մը ինքնաշարժով։ Վարդենին երբ տեսաւ այս վերջինը չկարողացաւ զսպել իր զարմանքը. "Այս նեղմուկ օթեօյով ի՞նչպէս կը չրջիք, չատ անհանգիստ է"։ Արսէն յօնքերը պռտտեց առանց բառ մը ըսելու, իսկ Շողեր փոխադարձեց իսկոյն. "Ի՞նչ պէտք ունինք աւելի խոչորին՝ թէ աւելի տուղ է եւ թէ աւելի վառելանիւթ կը սպառէ. այս մէկը մեզի լուսի կը գոհացնէ"։ Վարդենին դիւրութեամբ նահանջելու կամ լռելու նպատակ չունէր. "Կը նկատեմ որ քարիւղը Ֆրանսա չատ տուղ է, մինչդեռ Միացեալ Նահանգներ գրեթէ ձրի՝ մանաւանդ մեր չահերուն համեմատած"։ Շրջապտոյտը այսուհանդերձ չատ չահեկան եւ հետաքրքրաշարժ թուեցաւ Վարդենիին, թէպէտեւ միչտ քննադատութեան արժանի բան մը կը գտնէր, ինչպէս փողոցներուն նեղութիւնը, ինքնաշարժերու կեցութեան սահմանուած տարածութեանց անբաւարարութիւնը եւլն.։ Իսկ երեկոյեան երբ Արսէն առաջարկեց ճաշարան երթալ մի առնաբար, Վարդենի չատ ուրախ տրամադրութեամբ ընդունեցաւ առաջարկը։ Դժբախտաբար ճաշարանն ալ իրեն պէտք եղած գոհացումը չտուաւ։ Երբ ճաշասը-

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹի Ամերիկեան Համալսարանի "Ռէսթ Հոլ"ի Պաթհիւրի սրահին մէջ, Ապրիլ 1ին, կազմակերպութեամբ Հայկական Ցեղասպանութեան 90ամեակի ոգեկոչման Լիբանահայ Կեդրոնական Մարմնի ուսանողական յանձնախումբին եւ գործակցութեամբ Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի մարզկային իրաւանց եւ խաղաղութեան, ինչպէս նաեւ Լիբանահայ աւանդներու ակումբներուն, տեղի ունեցած է դասախօսական ձեռնարկ մը "Հայկական Ցեղասպանութիւնը՝ պլացած արդարութիւն" խորագիրով: Բացուած մը կատարած է Նազելի Գանտահարեան, որ չեշտը դրած է Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման եւ կորսուած իրաւունքներու վերատիրացման հրամայականին վրայ: Ապա, ցուցադրուած է վաւերագրական ժապաւէն մը՝ Հայկական Ցեղասպանութեան մասին, որմէ ետք բեմ բարձրացած է դասախօսը՝ Դաւիթ Պարսամեան եւ զրուցավարը Արամ Գրամեան: Այս վերջինը հակիրճ կերպով ներկայացուցած է դասախօսին կենսագրականը, ընդգծելով հոսանքն ի վեր թիավարելու եւ մամլոյ մենաշնորհականներու դէմ պայքարին մէջ Դ. Պարսամեանի ունեցած դերակատարութիւնը: Դասախօսը նախ նշեցած է թէ իր ծնողքը Ցեղասպանութենէն վերապրողներ են ու չեչտած թէ Հայկական Ցեղասպանութիւնը համամարդկային հարց է եւ սահմանափակուած չէ ոեւէ Հայերու հարց ըլլալով: Անդրադարձած է Թուրքիոյ, Միացեալ Նահանգներու եւ Իսրայէլի կողմէ Հայկական Ցեղասպանութեան ուրացման երեւոյթներուն, զուգահեռներ գծելով Հայոց Ցեղասպանութեան եւ Ողջակէզին միջեւ: Դ. Պարսամեան խօսած է նաեւ յիշողութեան պահպանման եւ տարածման, ինչպէս նաեւ Ցեղասպանութեան ճանաչման եւ հատուցման հարցերուն մասին:

***

ՊԷՅՐՈՒԹի Հայաչէնի, Արագածի, Նոյեմբերի ակումբներուն մէջ, Մարտ 31ին, կազմակերպութեամբ Հ.Ց.Դ. Ռոսթոմ, Դրօ, Ռուբէն եւ Գ. Նժդեհ կոմիտէութիւններու, Ս. Մաշ եկեղեցւոյ սրբահին մէջ տեղի ունեցած են ժողովրդային լարանվներ: Յովհաննէս Թասլաքեան, Յակոբ Հասաթեան, Բենիամին Պըչաքճեան եւ Տիգրան Ձիւնպաշեան իրենց դասախօսութիւններուն ընթացքին անդրադարձած են Լիբանանի քաղաքական ներկայ կացութեան եւ Հ.Ց.Դաշնակցութեան դիրքորոշման եւ տեսակէտներուն: Մօսելէ առաջ Հ.Ց.Դ. դիրքորոշման մասին, դասախօսները անդրադարձած են պատերազմի տարիներէն ի վեր Լիբանանի ապրած յատկանշական հանգրուաններուն եւ դէպքերուն: Մօսուած է թէյէֆի համաձայնագրով Հայութեան իրաւունքներու ամրապնդումը եւ զայն Լիբանանի եօթը հիմնական համայնքներէն մէկը նկատելու պարագան: Երկրորդ բաժինով ներկայացուած է Հ.Ց.Դաշնակցութեան կեցուածքը երկրին մէջ տիրող քաղաքական ներկայ պայմաններուն եւ զարգացումներուն նկատմամբ: Շեչտուած է որ կուսակցութեան դիւանը մտահոգութիւններէն եւ նպատակներէն եղած է ժողովուրդին ապահովութեան երաշխաւորումը, անոր համար ապրուստի եւ խաղաղ պայմաններու ստեղծումը եւ Լիբանանի հայութեան իրաւունքներուն հետապնդումը: Իրենց խօսքերը աւարտելով դասախօսները չեչտած են թէ կուսակցութիւնը կը հաւատայ երկխօսութեան, հաւասարակշռուած քաղաքականութեան եւ ամէն ճիգ ի գործ կը դնէ հարցերու դէնդով լուծման առաջքն առնելու: Հանդիսութիւնները աւարտած են ազատ զրոյներու բաժինով մը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹի "Յակոբ Տէր Մելքոնեան" սրահին մէջ Ապրիլ 3ին ներկայացուած է հայաստանցի դրող Մկրտիչ Խերանեանի "Շխոնց Միհրան" վիպակին վրայ թատերգութեան վերածուած եւ նոր անունով՝ "Հէյ մարդ, ո՞ւր կ'երթաս" գործը: Համազգայինի "Գասպար Իփէկեան" թատերախումբի բեմադիր եւ դերասան Դաւիթ Յակոբեան կրցած էր պատշաճ մթնոլորտ մը ստեղծել եղեռնի 90ամեակը ոգեկոչելու յանձնառութեամբ, իր շուրջ համախմբած էր արհեստավարժ դերասաններ եւ յաջողած էր փոխանցել յուշ եւ յիշողութիւն դարձած Հայոց Ցեղասպանութեան "պատկեր"ը: Վայրը Վան քաղաքն է, հերոսը՝ վանեցի Շխոնց Միհրանը, որ Վանը կորնոցուցած, բայց ամէն վայրկեան անով ապրող ու չնչող մարդ մըն է Երեւան հաստատուած: Հերոսին մտասեւեռումն է՝ "Մենք յաղթեցինք, բայց ինչո՞ւ փախանք": Երազ մը ունի Շխոնց Միհրանը, վերադառնալ Վան, բայց կարելի պիտի ըլլա՞յ: 19 դերակատարներ ներկայացուցած են թատերգութիւնը: Շխոնց Միհրանի դերը ստանձնած է բեմադիրը՝ Դաւիթ Յակոբեան:

***

ՊԷՅՐՈՒԹի ազգային Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան գոլէժի սրահին մէջ, Ապրիլ 1ին տեղի ունեցած է Համազգայինի հայագիտական բարձրագոյն հիմնարկի դասախօսական շարքին մաս կազմող նոր նիւթ մը՝ "Ցեղասպանութիւն, Հայաստանի անկախացում եւ Հայաստանի խորհրդարանացում": Դասախօսը եղած է Տիգրան Ձիւնպաշեան: Հիմնարկին տնօրէնը՝ Երուանդ Փամպուքեան յայտնած է թէ յաջորդ եւ վերջին դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենար Ապրիլ 15ին: Դասախօսը յայտնած է որ 1914–1921 եօթը տարիներու շրջանը հայութեան համար եղած է ճակատագրական եւ պարզած է ընդհանուր կացութիւնը: Ապա, անդրադարձած է Հ.Ց.Դաշնակցութեան կարինի մէջ գումարած ժողովին, Թուրքերուն հետ լեզու գտնելու տրամադրութեան, բայց չէ յաջողած: Տ. Ձիւնպաշեան թնուաթղթած է Մայիս 28ին ստեղծուած Հայաստանի առաջին անկախ Հանրապետութիւնը, կառավարութեան կազմը, միջհայկական հակամարտութիւնները, համայնավարականն չարժումը, որ կը թափանցէր Ռուսաստանէն եւ Մայիս 28ին ստեղծուած անկախութիւնը որ վերջ կը գտնէր 1920 Դեկտեմբեր 2ին:

***

ՊԷՅՐՈՒԹի Հայկազեան համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 3ին, նախաձեռնութեամբ համալսարանին, տեղի ունեցած է Գէորգ (Ճորճ) Աբէլեանի (Զիւնեան) "Յիշեանս նահատակութիւն" հատորին շնորհահանդէսը: Բացման խօսքը կատարած է Մ. Եարտըմեան դիտել տալով որ Հայոց Ցեղասպանութեան նուիրուած այս հատորը մեծ արժէք կը ներկայացնէ իր բովանդակութեամբ: Ապա, խօսք առած է Հայկազեան համալսարանի նախագահ վեր. Փօլ Հայտոսթեան որ իր գնահատութիւնը յայտնած է ի տես համալսարանի շրջանաւարտներէն Գէորգ Աբէլեանի լոյս ընծայած հատորին: Յոլեր Մանիսաճեան ընթերցումներ կատարած է հատորէն, իսկ Նարինէ Պուլղուրճեան ներկայացուցած է անոր հեղինակը, որ Ախճաբի ազգային, կրթական, մշակութային եւ եկեղեցական կեանքի մէջ կարեւոր ներդրում ունեցած է: Ան ունի արդէն երկու այլ հատորներ՝ "Հեւլէ, հեւլէ Քեսապ" եւ "Անոնա հարսը": Մուսա լերան հայրենակցականին անունով խօսք առած է Եսայի Հասաթեան: Ձեռնարկին վերջին խօսք առնողը եղած է հատորին հեղինակը, որ շնորհակալութիւն յայտնած է:

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՓՍՈՍ

Պարտէզի մը դուռը բացաւ եւ սանդուխէ մը վեր հանեց: Վերնայարկը վրան գոց թէռաս մը կար ուր կրնայինք գոնէ պատապարուիլ անձրեւին որ սկսած էր տեղալ: Սենեակները կղպուած էին:

- Կարելի չէ՞ այս սենեակներէն մէկը բանալ, ըսինք, նոյնիսկ վճարումի փոխարէն:

- Դժբախտաբար բանալիները քովս չեն, պատասխանեց մեր առաջնորդը:

- Բայց այս տունը որո՞ւնն է:

- Այս տան տէրը պառաւ կին մըն է, ըսաւ, զաւակները ինքնուրոյն գացած են, ինքն ալ իր քրոջ հետ կը բնակի, բայց չեմ գիտեր թէ ո՛ր կողմը կը նստին:

Ինչ որ է համակերպեցանք: Ծածկոցները փռեցինք գետին ու գէշ աղէկ պառկեցանք: Առտուն նախաճաշ պատրաստելու վրայ էինք, երբ տեսանք որ հեռուէն պառաւ կատուկ մը կու գար, ձեռքերը շարժելով ու աղաղակելով:

Երբ քիչ մըն ալ մօտեցաւ, հասկցանք որ այդ կինը մեզի կուգար ու մեզի կ'ուղղէը իր խօսքերը:

- Կորսուեցէ՛ք, աւազակներ, կը պոռար պառաւը, ի՞նչ գործ ունիք իմ տանս մէջ, ո՞վ հրաման տուաւ զայ այստեղ նստիլ, չուտով դուրս կորսուեցէք, ոտիկան չըկա՞յ այստեղ··· կեավուրնե՛ր, քաֆիրնե՛ր, դուրս ելէք տունէս···:

Ու այսպէս պոռչտալով հասաւ մինչեւ մեր քովը:

Գարեգին Վրդ. չկրնաց հանդարտեցնել այդ կատղած կատուկը:

- Հանդա՛ստ էֆէնտի, հանդա՛ստ՛, մենք չեկանք այստեղ, այլ մեզի բերին,

- Ո՞վ բերաւ···

- Հեռագրատան պաշտօնեան:

- Ան իմ տունիս ի՛նչ կը խառնուի: Հիմա պիտի կորսուիք երթաք··· տեսէ՛ք ի՛նչ ըրեր են տունս, խարապ ըրեր, աղտոտեր են···

- Բայց հանդա՛ստ էֆէնտի խօսք մտիկ ըրէ:

- Դո՛ւրս ելէք, դո՛ւրս ելէք···

- Կամաց խօսէ հիմա կ'երթանք:

Վերջապէս դժուարաւ պինքը հանդարտեցուցինք: Գարեգին վարդապետ առաջարկեց իրրեւ դիւերուան վարձք պզծած մեզմիտ մը վճարել:

Դրամին տեսքը աւելի հանդարտեցուց պինքը եւ ձայնը քաշեց:

- Կորսուեցէ՛ք, աւազակներ, կը պոռար պառաւը, ի՞նչ գործ ունիք իմ տանս մէջ, ո՞վ հրաման տուաւ զայ այստեղ նստիլ, չուտով դուրս կորսուեցէք, ոտիկան չըկա՞յ այստեղ··· կեավուրնե՛ր, քաֆիրնե՛ր, դուրս ելէք տունէս···:

Ու այսպէս պոռչտալով հասաւ մինչեւ մեր քովը:

Գարեգին Վրդ. չկրնաց հանդարտեցնել այդ կատղած կատուկը:

- Հանդա՛ստ էֆէնտի, հանդա՛ստ՛, մենք չեկանք այստեղ, այլ մեզի բերին,

- Ո՞վ բերաւ···

- Հեռագրատան պաշտօնեան:

- Ան իմ տունիս ի՛նչ կը խառնուի: Հիմա պիտի կորսուիք երթաք··· տեսէ՛ք ի՛նչ ըրեր են տունս, խարապ ըրեր, աղտոտեր են···

- Բայց հանդա՛ստ էֆէնտի խօսք մտիկ ըրէ:

- Դո՛ւրս ելէք, դո՛ւրս ելէք···

- Կամաց խօսէ հիմա կ'երթանք:

Վերջապէս դժուարաւ պինքը հանդարտեցուցինք: Գարեգին վարդապետ առաջարկեց իրրեւ դիւերուան վարձք պզծած մեզմիտ մը վճարել:

Դրամին տեսքը աւելի հանդարտեցուց պինքը եւ ձայնը քաշեց:

Բայց դրացի կիները ալ դուրէն աղմուկին ձայնը լսած ու չուքջերնիս հաւաքուած էին: Եւ անոնք ալ պատուական խօսքեր կը նետէին մեր հասցէին:

Նորէն դիմեցինք օթէլ որ մօտ կը գտնուէր:

- Հոս տեղ չկայ, պատասխանեցին:

Տեղացի հայ կին մը մեզ առաջնորդեց օթէլին կից գտնուող պարտէզ մը, ու մէկ, երկու սենեակներ կային: Ատոնց մէկին մէջ երկու կիներ կը բնակէին: Դրամի փոխարէն հաւանեցան սենեակը քանի մը օրւան համար մեզի յանձնել եւ իրենք ուրիշ տեղ մը գացին:

Այս կերպով փրկուեցանք անտանելի կացութենէ մը:

***

Մեր Օսմանիէ գտնուած միջոցին ըսեցինք այն սոսկալի խոշտանգումներու որոնց ենթարկուած էին 40-50 հազար տարագիրներ:

Այս խեղճերը, մէկ գիշերուան մէջ, տեղատարափ անձրեւի մը առեն, յանկարծ գիւղերու ու ոտիկաններէ ըսպառնալիքին ու ծեծին տակ ճամբայ կը հանուին: Այդ տառնեակ հազարներով կիները, տղաքը, աղջիկներն ու ծերունիները, հիւանդներն ու անկաղները, կը ստիպուին թողուլ իրենց ունեցած բոլոր վրանները եւ գոյքերը ու այսպէս, անճգեւին տակ, լեռնէ լեռ քալել օրերով, հասնելու համար Իսլահիէ: Այդ քառասուն հազար տարագիրներէն հազիւ քանի հարիւր կրնան հանդուրժել ճամբու տաժանքին, մնացածը քնացինչ կ'ըլլայ:

Մեր հոդ գտնուած առնը հազիւ քանի մը հազար տարագիր կար վրաններուն ներքեւ, որոնք քաղաքէն մէկ ու կէս ժամ հեռու ամայի դաշտի մը մէջ կը բնակէին:

Մուշեղ եպիսկոպոսին եղբայրը Կարապետ, կինը, փոքրիկ աղջիկը եւ կնոջ եղբայրը Միհրան որոնք Թարսուս, Գարեգին վարդապետի հետ էին, մենք առաջ սկիզբ եղան: Կը յուսայինք գիւրանք Օսմանիէ գտնել, բայց հոն չէին:

Այն առեն ենթադրեցինք որ տեղատարափին առեն ճամբայ հանուած 40հազար տարագիրներուն հետ գացած են, ինչ որ չափազանց մտատանջութեան մատնեց մեզ:

Բարեբախտաբար գիշեր մը յանկարծ Կարապետ ու Միհրան ներս մտան մեր սենեակին:

Զափազանց զարմացանք այս անակնկալ այցելութենէն:

- Ինչպէ՞ս, հո՞ս էիք ուրեմն, հարցուց վարդապետը:

- Չէ՛, հոս չէինք, նոր եկանք պատասխանեց Կարապետ խորհրդաւոր ձեւով մը:

- Ուրկէ՞ եկաք:

- Տէօրթ Եօլի կողմերէն:

- Բայց ի՞նչ գործ ունէիք այդ կողմերը·

- Օսմանիէ գտնուած ատենիս մեզի ըսին որ յաճախ ֆետայական կամ անգլիական չոգենաւեր կը մօտենան ծովեզերքին եւ երբ ցամաքէն իրենց նշան ըլլայ, նաւակ կը ղրկեն ու թէթ նշան ընդունող Հայ տարագիրներ են, գտնենք չոգենաւ կ'առնեն ու կիպրոս կամ Եգիպտոս կը փոխադրեն: Մենք ալ մտածեցինք փորձել փրկութեան այդ միջոցը, քանի որ Օսմանիէէն Տէօրթ Եօլի ծովեզերքը հազիւ 10-12 ժամուան հեռաւորութիւն ունի: Ուրիշ ընկերներ ալ գտանք, 10-12 հոգի մեր կիներով ու զաւակներովը ճամբայ ելանք գաղտնաբար եւ յաջողեցանք ծովուն մօտենալ, թէեւ մի քա լեռներու կամ անտառներու մէջ պահուըտած: Այսպէս թափառեցանք երկու շաբաթ չափ, հազար ու մէկ նեղութիւններով ու չարչարանքներով, բայց հոգիովնին վրայ ո՛չ մէկ ֆրանսական կամ անգլիական չոգենաւ երեւցաւ եւ որովհետեւ մեր հետը առած պաշարը սպառած էր, ստիպուեցանք հետ դառնալ:

(Շար. 45)

(Շար. Ա. Էջէն)

Օհաննէսեանի եւ Եղիա Ասուրեանի, ու նաեւ Գոլմպոսեան ընտանիքի մէկ ներկայացուցիչին յանձնեց վկայադիրներ: Կարդացուեցան նաեւ նահանգային Խորհրդարանին եւ Ներակոյսին Ցիշատակի Օրուան նոյնիմաստ հրովարտակները:

Օրուան գլխաւոր քանախօսն էր Գանատայի Խորհրդարանի առաջին, այժմ նախկին հայ անդամ Սարգիս Ասատուրեան որ մանրազրաբար անդրադարձաւ Գանատայի մէջ տարուած անխոնջ աշխատանքին, յաջողութեամբ ընդունել տալու համար Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումը Խորհրդարանին կողմէ: Մեսեչուսէցի Նահանգային Տան նախկին նախագահ Ճորճ Գրմբրեան որոշ յուզումով խօսեցաւ իր վերապրած ծնողքէն լսած հայկական ջարդերուն պատմութիւններուն մասին: Խօսք առաւ նահանգային ներկայացուցիչ Սթիվըն Թոլմէն: Հայ կաթողիկէ հովիւ Հ. Ռափայէլ Ասմանեան վեր առաւ ցեղասպանութեան կրօնական եւ ազգային իմաստը եւ անոր ներգործումը մեր հոգիներէն ներս, եւ արտասանեց "Պահպանիչ"ը: Ձեռնարկը իր աւարտին հասաւ Էրեբունի երգչախումբի եկեղեցական երգերով եւ "Ով Հայոց աշխարհ"ով, ղեկավարութեամբ խմբավար Արթիւր Վերանեանի:

ՄԻԶ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՄԵՐԳ

Մասնակիցներն էին հայ երեք յարանուանութեանց եկեղեցիները, ներկայութեամբ Մեթոտիոս Եպիսկ. (Ցունաց առաջնորդ), վեր. տոքթ. Տայան Քէսլըրի (Մեսեչուսէցի եկեղեցիներու խորհուրդի գործադիր տնօրէնուհի), վեր. Քէրըն Մոնթասայի (Քէմպրիճի եպիսկոպոսական աստուածաբանական դպրոցէն):

Հոգեհանգստեան հանդիսաւոր արարողութեան ընթացքին հայ եկեղեցականները կարգով կարդացին Մեծ Եղեռնի զոհերէն ներկայացուցչական անուններ, զանազան բնագաւառներէ եւ յարանուանութիւններէ բաղկացած, բաստեղծ, արձակագիր, եկեղեցական, դիւանական, բժիշկ, մտաւորական, փաստաբան, ուսուցիչ, եւայլն, ընդհանուրը 44 անուն: Ապա կատարուեցաւ երաժշտական յայտագիրը, կատարողութեամբ Էրեբունի երգչախումբ – նուագախումբին, ղեկավարութեամբ Հայր Օշական Մինասեանի:

ԼՍՈՂԱ-ՏԵՍՈՂԱԿԱՆ ԵՒ ԿԵՆԴԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ինքնատիպ ձեռնարկ մը որ տեղի ունեցաւ Պոսթըն Գոլէճի մէջ, համագործակցութեամբ Գոլէճի Հայկական Ակումբին եւ Հայ Ուսանողական Միութեան, բանախօսութեամբ Պատմութեան դասախօս տոքթ. Տիգրան Խալիկեանի, Ցեղասպանութեան ճանաչումի պայքարը նիւթով: Ուրիշ մը տեղի ունեցաւ Ուաթըրթաունի Հայկական դրադարանթանգարանի մէջ (Ապրիլ 17), ատենավարութեամբ պատմաբան եւ հեղինակ՝ տոքթ. Ռապըրթ Մայրքի, մասնակցութեամբ Գոլմպիա համալսարանի հայկական բանասէր պատմութեան հոգաստար՝ Վարուժան Փրունճեանի, Ռոճըր Ճակոբեանի (չարժանկարի արտադրիչ), Վ. Բարսեղեանի (քնարգէտ եւ հեղինակ): Վճարկութեան առիթ մըն էր վերանչելներու եւ ներկաներու մասնակցութեամբ, ներկայացուած փաստաթղթային տեսերիզները Ազգային կապակցութեամբ: Իսկ Ապրիլ 29ին Պոսթընի մէկ չարժանկարի սրահին մէջ կը ցուցադրուին Մայքըլ Ճակոբեանի պատրաստած երկու վաւերագրական ժապաւէնները՝ "Գերմանիա և Ցեղասպանութեան գաղտնիքները" եւ "Ձայներ լիճէն":

Ապրիլ 24ին հայկական բոլոր եկեղեցիներուն դռները փակ էին: Ժողովուրդը, իր հովիւներուն մասնակցութեամբ, փոխադրակառքերով, գնաց Նիւ Եորք քաղաք, մասնակցելու Թայմզ Սքուէրի հսկայ հաւաքին:

ՆԻՒ ԵՈՐՔ

Մօտիկ նահանգներէն՝ Նիւ Ճըրզիէն, Քոնէքթիքըթէն, Փէնսիլվանիայէն, Մերիլէնտէն, Ուաշինկթըն Տի. Սի.էն, Պոսթընէն Հայեր գացած էին միանալու Նիւ Եորքի հաւաքութեան, դժգոհութիւն յայտնելու ԱՄՆ-ու կեցուածքին ու հարց տալու թէ մինչ եւրոպական մեծ պետութիւններ արդէն ճանչցած են Հայկական Ցեղասպանութիւնը, Ամերիկան մինչեւ ե՞րբ պիտի ծառայէ Թուրքիոյ:

Նիւ Եորքի Ս. Վարդան եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիներուն առաւօտեան պատարագներէն ետք ութ հազարնոց բազմութիւնը հաւաքուած է Թայմզ հրապարակը: Ելոյթ ունեցած են Նիւ Եորքէն ծերակուտական Զ. Շումըր եւ Գոնկրէսէն Ֆ. Փալոն (Նիւ Ճըրզի) որ նախագահն է Գոնկրէսի հայկական յանձնախումբին:

Կէսօրէն ետք բազմութիւնը հաւաքուած է Ս. Փաթրիք կաթողիկէ տաճարը ուր Էֆիւմէնիք աղաթք եղած եւ աշխարհական յայտագիր մը գործադրուած է: Յայտագրին հանդիսավարութիւնը ըլած է յայտնի գրող Փիթըր Պալաքեան. խօսք առած է Գոնկրէսի նախկին անդամ Տ. Պոնիոր որ "անպարկեշտ կեցուածք" որակած է ամերիկեան քաղաքական շրջանակներու Ցեղասպանութեան դէմ դիրքը: Հայաստանի ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչը Ա. Մարութիրոսեան ըսած է թէ Հայաստան պահանջատէրն է մեր ազգային իրաւունքներուն:

Տպաւորիչ պահ մը եղած է քանի մը տասնեակ վերապրողներու կողմէ ջահերու փոխանցումը նոր սերունդի պատանիներուն, որպէս մեր իրաւունքներուն հետապնդումին չարունակութիւնը: Նշումը փակուած է Մաժակ Արք.ի հուսկ բանքով:

Օրուան առթիւ պատրաստուած է բովանդակալից գրքոյկ մը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Մոսկուայի մէջ աննախընթաց թափ մը ստացած են 90ամեակի նշումները: Թէ՛ ռուսական լրատուիւները մեծ տեղ յատկացուցած են նիւթին, չախչախիչ մեծամասնութեամբ Թուրքերը դատապարտող կեցուածքով, թէ՛ բազմազան նախաձեռնութիւններու դիմած է հայ գաղութը: Այս վերջին երեւոյթին մէջ որոշ դեր կատարած է յատկապէս Մոսկուայի հայութեան ինքնագիտակցութեան չեշտումը: Ապա նաեւ ազգային երեք մարմնի՝ դեսպանատուն, կրօնական թեմ եւ հայկական միութեան գործակցութիւնը:

Ս. Ցարութիւն եկեղեցին մէջ կատարուած կրօնական արարողութենէն ետք որուն հետեւած է խուռներամ բազմութիւն մը, Լրագրողներու տան մէջ կլոր սեղան մը տեղի ունեցած է, մասնակցութեամբ գրողներու, քաղաքագէտներու, երեւոյթաբաններու, պատմաբաններու: Կազմակերպուած է լուսանկարներու ցուցահանդէս, ֆիլմերու ցուցադրութիւն:

Ապրիլ 24ի յոյսը ուղղուած է Թուրքիոյ դեսպանատունը, ոստիկանական աչալուրջ հսկողութեան տակ: Ցետոյ, երեկոյեան երաժշտութեան մրջազգային տան լեփ-լեցուն սրահին մէջ տեղի ունեցած է յուշերեկոյ. ելոյթ ունեցած են Հայաստանի դեսպանը Արմէն Սմբատեան, թեմին առաջնորդը Եղիա Եպիսկ. եւ Հայերու համաշխարհային համագումարի նախագահ Արա Աբրահամեան, նաեւ Դումայի փոխնախագահ Վլ. Ժիրինովսկի: Այս վերջինը հարց տուած է. "Ինչո՞ւ Հրեաները որպէս Ողջակէզի հատուցում միլիառներ կը ստանան Գերմանիայէն, իսկ Հայերը Թուրքիայէն՝ ոչինչ...":

Իսկ Ա. Աբրահամեան ըսած է. "Մենք յուսով ենք որ թուրք ժողովուրդը վաղ թէ ուշ կը հասկանայ որ այլեւս անհնար է ապրիլ անցեալից մնացած նման ծանրագոյն բեռով եւ իր մէջ ուժ կը գտնի զղջման եւ Հայոց Ցեղասպանութեան դատապարտման համար: Նոր յարաբերութիւնները չեն կարող կառուցուել արիւնոտ անցեալի նուիրագործումին, կողոպուտների, բռնութիւնների, եղեռնի օրինականացման վրայ":

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹի, Մայիս 5

Քառասնաերրորդում աւուր ի Զատկէն՝ ժամը 8·45էն սկսեալ:

Գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւններու պաշտամունք եւ Սուրբ Պատարագի մատուցմամբ տօնեմք՝ Համբարձումն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի յերկինս:

Այս առթիւ, քրիստոնէական դաստիարակութեամբ պատրաստուած մանուկներն, երիտասարդներն, դպրոցներու աշակերտներն ու ընդհանրապէս ամէնքը հրաւիրուած են տօնական հանդիսիս Ս. Հաղորդութեան:

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՄՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹի, Մայիս 5: Տօն է Համբարձման:

Այս առթիւ Լիմնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ԿՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՀԱՄԱՔԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

Soirée Conférence

«LA VIE COMME ELLE EST»
Recueil de nouvelles de **Krikor ZOHRAB**
Présentation et traduction:
Mireille Besnilian
A cette occasion, portrait de :
Krikor ZOHRAB **«l'homme politique»**
Conférencière :
Anahide Ter Minassian

Jeudi 12 mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne
17 rue Bleue 75009 PARIS
(métro: Cadet)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SORTIE EN CHAMPAGNE

avec
LA CROIX BLEUE
SECTION «D. SERENGULIAN»
d'Issy-les-Moulineaux

le dimanche 22 mai

Visites guidées :
— Des caves Taitainger avec dégustation;
— De la Cathédrale de Reims.
Déjeuner sur place

Participation: 35 Euros

Départ : 8h devant la Mairie de Clamart.
Arrêt : 8h15 à la M.C.A. — rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux;
8h20 Eglise apostolique arménienne d'Issy-les-Moulineaux

— Nombre de places limité —

Inscriptions jusqu'au **18 mai**

auprès de :
— Jacqueline : 01 40 95 81 33;
— Aïda : 06 23 24 01 32

Հ.Մ.Ը.Մ.–ՖՐԱՆՍԱՅ Վարչութեան
կազմակերպութեամբ

ՈՒՐԱԽ ԵՐԵԿՈՅԹ

Տեղի կ'ունենայ
Շաբաթ, Մայիս 14ին
«Les Diamantaires»ի մէջ,
ժամը 20·30էն սկսեալ:

Հասցէ՝
60 rue La Fayette 75009 PARIS
Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել 06·80·88·12·24 թիւին:

Թուրքիոյ կողմէ 1915ին՝
Հայ ազգին դէմ գործուած ցեղասպանութեան,
Արեւմտահայաստանին ցեղային մաքրագործումի ենթարկուելուն
եւ Հայուն Պատմական Հայրենիքին յափշտակութեան

ՑՕԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.– ՎԼԱՏԻՄԻՐ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

«ՌՈՒԲԻՆ ՍԵՒԱԿ»

Մենազրոյց նահատակ բանաստեղծի հետ
"Ապոլոն" Հրատ., Երեւան 2005

2.– ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ ԶՈՀ

«ԷՇ ՆԱՀԱՏԱԿ» ԵԼԱԾ ԱԶԳ ՄԸ՝ «ՀԱՅԵՐԸ»

Մատենաշար "Նայիրի"ի, Պէյրութ 2005

Սոյն հրատարակութիւններով հետաքրքրուողները եւ զանոնք ստանալ փափաքողները կրնան դիմել հետեւեալ հասցէներուն՝

MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — Le Verdon-B-06800 CAGNES-SUR-MER
եւ կամ
«REVUE NAÏRI» — B.P. 113 - 5/86 BEYROUTH — LIBAN

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Արթիւր Պէյլէրեանի մահուան առիթով Ը.Օ.Հ. Ընկերակցութիւնը (նախկին Ազգաստահմամ) չնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Անտրէ Եսիգարտահեանէն 100 Եւրօ, Տիկին Նատիա Ֆէրէն 50 Եւրօ: Նոյնպէս Ընկերակցութիւնը ստացած է 100 Եւրօ Պ. Անտրէ Եսիգարտահեանէն Վարուժան Ուզունեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ուրբաթ, Մայիս 20ին
ESPACE JULIEN
39 cours Julien 13006 MARSEILLE
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ
(հայերէն)
"ՉԱՐԵՆՑ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ"
Երաւանդ ՕՏԵԱՆ – Մխքայէլ ԿԻԽՐԱՆԵԱՆ
կազմակերպութեամբ՝
Association Artistique Arménienne
«Les 3A»ի

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84970